

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KİŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

TURAN

Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

(TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE)
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi için Yazım Kuralları:

- Makaleler word formatında 7 sayfa geçmemelidir.
- Makalelerin 150 kelimeyi geçmeyen Türkçe özet ve İngilizce abstract bulunmalıdır.
- Makaleler 12 punto ile Times New Roman ile yazılmalıdır. Alttan, üstten, sağdan ve soldan 3 cm boşluk bırakılmalıdır.
- Makalelerde yazarların adı, soyadı, babasının adı, e-posta adresi, telefonu, kurum ve adresi açıkça belirtilmelidir.
- Kullanılan dipnotlarda bilimsel yazım kurallarına dikkat edilmelidir.
- Makaleler genel olarak: Özet, Giriş, Alt Bölümler, Sonuç ve Kaynakça şeklinde hazırlanmalıdır.

(AZERBAIJAN TÜRKÇESİNDE)
TURAN-SAM Beynəlxalq Elmi Arbitri Mövsümlük Jurnal Üçün Məqalə Yazma Qaydaları:

- Məqalələr word formatında 7 səhifəni keçməməlidir.
- Məqələrin 150 sözlü keçməyən Türk dilində məzmunu (ÖZET) və İngilis dilində ABSTRACT yer almalıdır.
- Məqələlər 12 qırıf ilə Times New Roman ilə yazılmalıdır. Altıdan, üstədən, sağdan və soldan 3 sm abzas buraxılmalıdır.
- Məqələlərdə yazıçıların adı, soyadı, atasının adı, e-poçt ünvanı, telefon, Təşkilat və ünvanı göstərilməlidir.
- İstifadə edilən nəşriyyatda (dələlə) elmi yazma qaydalarına riayət edilməlidir.
- Məqələlər əməliyyatda, Məcmuə, Giriş, Alt Bölmələr, Nəticə və Səbəblər şəklində hazırlanmalıdır.

(ENGLISH)
TURAN-SAM International Journal for the Scientific Seasonal Writing Refereed:

- Articles should not exceed 7 pages in word format.
- The article does not exceed 150 words of the abstract should include an abstract in Turkish and English.
- Articles must be written in Times New Roman 12 pt. Bottom, top, right and left 3 cm margins should be left.
- Articles of the author's name, surname, father's name, e-mail address, phone and address of institution should be clearly stated.
- Used in footnotes to the rules of scientific writing should be considered.
- The article in general: Summary, Introduction, Sub-Chapters, Conclusion, and References should be prepared in the form.

(РУССКИЙ)
Требования к рукописи, предоставляемым в международный научно-рецензируемый сезонный журнал "ТУРАН-САМ"

- Объем статьи не должен превышать 7 страниц в формате MS Word.
- Статьи должны содержать резюме на турецком и английском языках объем которых не должны превышать 150 слов.
- Текст статьи должен быть набран шрифтом Times New Roman, 12pt. Параметры страницы (поля): верхнее, нижнее, левое и правое – 3,0 см.
- Статьи оформляются по образцу: название; имя отчество и фамилия автора; полное название учреждения, в котором выполнялось исследование; на почтовый и электронный адрес.
- Используемые в примечаниях к правилам научного письма должны быть рассмотрены.
- Статьи в целом должны содержать: аннотацию, введение, подзаголовки, выводы и список литературы.

p-ISSN: 1308-8041
e-ISSN: 1309-4033

TURAN

Stratejik Araştırmalar Merkezi

www.turansam.org

www.turansam.org

CİLT: 10 SAYI: 37 KİŞ - 2018
VOLUME: 10 ISSUE: 37 WINTER - 2018

**Uluslararası
Bilimsel
Hakemli
Mevsimlik
Dergi**

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

İÇİNDEKİLER

(1)

Dr. Öğr. Üyesi Cumhur ŞAHİN

**KORKU ENDEKSİ HİSSE SENEDİ PİYASALARI ÜZERİNDE ETKİLİ
MİDİR? BORSA İSTANBUL ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

***DOES FEAR INDEX HAVE AN EFFECT ON STOCK MARKETS? A
RESEARCH ON ISTANBUL STOCK EXCHANGE***

SAYFA 11

(2)

Dr. Öğr. Üyesi Veli KÖROĞLU

**STRATEJİK DÜŞÜNCENİN SANAYİ VERİMLİLİĞİNE ETKİLERİ VE
TÜRK SANAYİSİNİN TARİHSEL DÖNEMLERİ**

***EFFECTS OF STRATEGIC DECISIONS TO INDUSTRIALS PRODUCTIVITY
AND HISTORICAL PERIODS OF TURKISH DILIGENCE***

SAYFA 18

(3)

Dr. Öğr. Üyesi Emel İŞTAR İŞIKLI

**TÜRKİYE'DEKİ GÖÇMENLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALARIN
İNCELENMESİ**

AN INVESTIGATION OF SOCIAL POLICIES FOR MIGRATION IN TURKEY

SAYFA 32

(4)

Dr. Öğr. Üyesi Sezayi BEKDEMİR

[-أساليب نقد متن الحديث عند الفقهاء والصحابة-

**SAHABE VE FUKAHA'NIN HADİS METİN TENKİDİ USULLERİ-I
THE COMPANIONS' AND FUKAHÂ METHODS OF HADİTH TEXT**

CRITICISM-I

SAYFA 39

(5)

A. Muhammet BANAZILI

**GÖÇ VE MÜLTECİ YÖNETİMİ: TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER
ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME**

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

***MIGRATION AND REFUGEE MANAGEMENT: AN ASSESSMENT ON SYRIAS
IN TURKEY
SAYFA 47***

(6)

Mehmet Seyda OZAN

***ELECTRONIC PROCESSING AND SERVICE IN THE PUBLIC
INSTITUTIONS: A COMPREHENSIVE APPROACH
KAMU KURUMLARINDA ELEKTRONİK İŞLEYİŞ VE HİZMET:
BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM
SAYFA 55***

(7)

**Prof. Dr. Gazi UÇKUN; Dr. Burcu ÜZÜM; Dr. Öğr. Üyesi Seher UÇKUN
KOCAELİ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN ZAMAN
YÖNETİMİNE BAKIŞLARININ DEĞERLENDİRMESİ
*EVALUATION OF THE TIME MANAGEMENT OBSERVATIONS OF KOCAELI
VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS*
SAYFA 60**

(8)

**Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN, Öğr. Gör. Orkun KONAK
TERÖR İKLİMİNDE ÖZEL GÜVENLİĞİN YENİ ROLÜ
NEW ROLE OF PRIVATE SECURITY IN THE CLIMATE OF TERROR
SAYFA 70**

(9)

**Dr. Haluk ÖLÇEKÇİ
RUSYA'DAKİ TÜRKLERİN MİLLİ UYANIŞI İLE BASININ ORTAYA ÇIKIŞI
ARASINDAKİ İLİŞKİ
*RELATION BETWEEN THE NATIONAL AWAKENING OF TURKS IN RUSSIA
AND THE EMERGENCE OF THE PRESS*
SAYFA 74**

(10)

Uzm. Adem YAZIR

**ÇALIŞANLARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN, FARKLILIKLARIN
YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
*A RESEARCH ON THE EFFECTIVENESS OF THE DEMOGRAPHIC
CHARACTERISTICS OF THE EMPLOYEES ON THE MANAGEMENT OF
DIFFERENCES*
SAYFA 79**

(11)

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman KASAP

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

***THE EFFECT OF AGE AND READING ON RHOTICITY IN KURDISH
YAŞ VE OKUMANIN KÜRTÇE AKSAN ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
SAYFA 97***

(12)

**Doç. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU; Barış MİSTAN
ÖZEL EĞİTİM KURUMLARINDA ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN İŞ
DOYUMU VE MESLEKİ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
*INVESTIGATION OF JOB SATISFACTION AND BURNOUT LEVELS OF
TEACHERS WORKING AT PRIVATE EDUCATIONAL INSTITUTIONS*
SAYFA 102**

(13)

**Mustafa Hulki CEVİZOĞLU
DNA SPREYİ İLE ADLİ İŞARETLEME ADLİ DAMGA®
FORENSIC MARKING WITH DNA SPRAYING THE FORENSIC STIGMA®
SAYFA 113**

(14)

**Kundyz AGAIDAROVA Hojahmet kyzy
*ONE OF THE METHODS OF UPDATING THE VOCABULARY BY CREATING
ASSOCIATIVE LINKS*
İLGİLİ BAĞLANTILARLA İLGİLİ SÖZLÜĞÜN GÜNCELLENMESİ
YÖNTEMLERİNDEN BİRİ
SAYFA 116**

(15)

**Doç. Dr. Süleyman GÖKSOY
SCHOOL GROUP BASED TEACHER COOPERATION
OKUL ZÜMRE TEMELLİ ÖĞRETMEN İŞBİRLİĞİ
SAYFA 119**

(16)

**Arş. Gör. Dr. Ahmet YILMAZ
SEBÜK TEGİN DÖNEMİNDE GAZNELİLER'İN TOHÂRİSTAN
HÂKİMİYETİ
*GHAZNAVID DYNASTY'S DOMINANCE ON TOCHARISTAN IN THE PERIOD
OF SABUKTIGIN*
SAYFA 130**

(17)

**Öğr. Gör. Hakan YÜKSEL; Öğr. Gör. Ülhak ÇİMEN; Öğr. Gör. Emrah
ÖZTÜRK
TÜRKİYE'DE İNTERNET MECRASININ KÜLTÜREL DEĞİŞİME
YANSIMASI**

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

**THE REFLECTION TO CULTURAL ALTERATION OF INTERNET AREA IN
TURKEY
SAYFA 136**

(18)

**Cumhur DEMİRALP; Doç. Dr. Mehmet KÖK
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EMPATİK EĞİLİMLERİ İLE NARSİSTİK
KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE ELEŞTİREL DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
EXAMINING THE UNIVERSITY STUDENT'S RELATIONSHIPS BETWEEN
EMPATHIC TENDENCY WITH THE NARCISSISTIC PERSONALITY TRAITS
AND CRITICAL THINKING TENDENCY**

SAYFA 144

(19)

**Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA
1071 STRATEJİK BİR HATA MI?
IS 1071 A STRATEGIC MISTAKE?**

SAYFA 160

(20)

**Arş. Gör. Kamil ÇAYIR
GÖRGÜ TANIĞININ GÖZÜNDEN KARADAĞ VE 1851-1863 OSMANLI –
KARADAĞ MUHAREBELERİ
MONTENEGRO AND OTTOMAN-MONTENEGRO WAR (1851-1863) FROM
THE EYES OF WITNESS**

SAYFA 168

(21)

**Buse ÖNER
YUNANİSTAN'IN AZINLIK HAKLARI İHLALLERİ İÇEREN
UYGULAMALARI
GREECE'S MINISTERIAL RIGHTS APPLICATIONS CONCERNING
VIOLATIONS**

SAYFA 172

(22)

**Uzm. Erdal SEZGİ
KAFKASYA VE AZERBAYCAN'DAKİ TÜRK İZLERİNİN TARİHİ
THE TRACES OF TURKISH HISTORY IN CAUCASIA AND AZERBAIJAN
SAYFA 177**

(23)

Prof. Dr. Ata ATUN; Dr. Yurdagül ATUN; Şükrü Server AYA

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

**BASIN HÜRRİYETİ YAZARLARA ve EDİTÖRLERE, MAHKEME
KARARLARINI ve BELGELENMİŞ GERÇEKLERİ SAPTIRABİLME
SERBESTİSİNİ DE VERİR Mİ?**

***DOES PRESS RELEASE PROVIDE THE AUTHORS AND EDITORIAL, COURT
DECISIONS, AND CERTIFIED REALITIES?***

SAYFA 188

(24)

Mehmet Emre HASBOLAT

**MANASTIRLI İSMAİL HAKKI VE NÜBÜVVET GÖRÜŞLERİ
MANASTIRLI ISMAIL HAKKI AND HIS VIEWS OF NUBUVVET**

SAYFA 196

(25)

**Okt. M. Alper CANTİMER; Öğr. Gör. Dr. İsmail BİLGİÇLİ
TURİZM ve EĞİTİMİNİN TARİHSEL ve TOPLUMSAL KÜLTÜRE
ETKİLERİ BAKIMINDAN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ**

***SUSTAINABILTY of TOURISM EDUCATION IN TERMS of IMPACT to THE
HISTORICAL and SOCIAL CULTURE***

SAYFA 207

(26)

Arş. Gör. Atanur KARAAHMETOĞLU

**ANONİM ŞİRKETLERDE YAPISAL DEĞİŞİKLİKLERİNİN İLİŞKİLERİNE
ETKİSİ**

***IMPACT OF STRUCTURAL CHANGES ON BUSINESS RELATIONS IN JOINT
STOCK COMPANIES***

SAYFA 214

(27)

Dr. Öğr. Üyesi Şaban ERTEKİN

**BAĞIŞ VE YARDIM KAVRAMININ VERGİSEL AÇIDAN ANALİZİ
TAXIAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF DONATION AND ASSISTANCE**

SAYFA 222

(28)

**Süreyya BAKKAL; Muharrem BAKKAL; Gökmen KANTAR
TÜRKİYE'DE YAPILAN 1KASIM 2015 SEÇİMLERİNİN, MAKRO
EKONOMİYE ETKİLERİ**

***THE EFFECTS OF 1 NOVEMBER 2015 ELECTIONS IN TURKEY ON MACRO
ECONOMY***

SAYFA 228

(29)

Cansu ÖZTÜRK

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

**ULUSLARARASI TERÖRİZM VE DEVLETSEL OLMAYAN YAPILARA
KARŞI KUVVET KULLANIMI
INTERNATIONAL TERRORISM AND THE USE OF FORCE AGAINST NON-
CONSTRUCTIVE STRUCTURES
SAYFA 234**

(30)

Dr. Öğr. Üyesi Şahin BULUT
**KAMU HARCAMALARI İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ:
OECD ÜLKELERİ İÇİN YATAY KESİT BAĞIMLILIĞI ALTINDA PANEL
EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ
RELATIONSHIP BETWEEN PUBLIC EXPENDITURES AND ECONOMIC
GROWTH: PANEL COINTEGRATION TESTING UNDER CROSS-SECTIONAL
DEPENDENCE FOR OECD COUNTRIES
SAYFA 239**

(31)

Dr. Öğr. Üyesi Sibel DEMİRARSLAN; MİMAR
**OTİZM VE ÖZEL EĞİTİME YÖNELİK TASARLANMIŞ MEKÂN
GEREKSİNİMİ
AUTISM AND SPACE REQUIREMENTS DESIGNED FOR SPECIAL NEEDS
EDUCATION
SAYFA 245**

(32)

Arş. Gör. Ekrem KOÇ
**KÂSÂNÎ'NİN BEDÂİU'S-SANÂİ ADLI ESERİNİN SEMERKANDÎ'YE AİT
TUHFETU'L-FUKAHÂ'NİN ŞERHİ OLUP OLMAMASI AÇISINDAN BİR
DEĞERLENDİRME
AN EVALUATION OF KÂSÂNÎ'S BADA'I AS SANAI IN TERMS OF
WHETHER IT IS A COMMENTARY OF SAMARQANDI'S TUHFAT AL-
FUQAHÂ
SAYFA 252**

(33)

Dr. Dr. İrfan ERTEKİN
**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SAĞLIK POLİTİKALARI
HEALTH POLICIES FROM PAST TO PRESENT
SAYFA 257**

(34)

Dr. Shurubu KAYHAN
**ALTAY TÜRKLERİNİN GELENEKSEL AİLE YAPISI
TRADITIONAL FAMILY STRUCTURE OF ALTAY TURKS**

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

SAYFA 266

(35)

Dr. Shurubu KAYHAN

**TÜRK DÜNYASI GELENEKLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİN (DOĞUM-
EVLENME-ÖLÜM) ÖNEMİ**

***THE IMPORTANCE OF TRANSITION PERIODS IN THE TURKISH WORLD
TRADITIONS (BIRTHDAY, MARRIAGE AND DEATH)***

SAYFA 274

(36)

Arş. Gör. Sudan ALTUN

TÜRK-GÜRCÜ SİYASİ VE EDEBİ İLİŞKİLERİ

(ÇALIŞMA ALANI OLARAK GÜRCÜ DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ)

TURKISH-GEORGIAN POLITICAL AND LITERARY RELATIONS

***(A CASE STUDY OF ACTIVITIES OF THE GEORGIAN LANGUAGE AND
LITERATURE DEPARTMENT)***

SAYFA 283

(37)

Prof. Dr. Feyzan GÖHER VURAL

HAYVANLARIN ÇEŞİTLİ ORGANLARININ ANA GÖVDE YA DA

YARDIMCI UNSUR OLARAK KULLANILDIĞI TÜRK ÇALGILARI

***VARIOUS ORGANS OF ANIMALS USED AS MAIN FORM OR AUXILIARY
ELEMENT IN TURKISH MUSIC INSTRUMENTS***

SAYFA 289

(38)

Doç. Dr. Saadet GANDILOVA TAGI Kızı

***THE REVIEW ON STRATEGIC ROADMAPS OF NATIONAL ECONOMY AND
BASIC SEGMENTS AZERBAIJAN'S ECONOMY***

**AZERBAYCAN EKONOMİSİNİN TEMEL SEKTÖRLERİNE ve ULUSAL
EKONOMİNİN STRATEJİK YOL HARİTALARINA GENEL BAKIŞ**

SAYFA 296

(39)

Doç. Dr. Mehmet KÖK; Öğr. Gör. Hülya TANAS TELCİ

AKRAN ZORBALIĞI VE SOSYAL KAYGI

PEER VICTIMIZATION AND SOCIAL ANXIETY

SAYFA 300

(40)

Emre YÜCELAND

KEMAN EĞİTİMİNDE HEDEFLERE ULAŞMA DURUMLARI

REACHING THE AIMS OF VIOLIN EDUCATION

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37

TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

SAYFA 308

DERGİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER ve DERGİ YAZIM KURALLARI

313

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KİŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(1)

Dr. Öğr. Üyesi Cumhuri ŞAHİN¹

KORKU ENDEKSİ HİSSE SENEDİ PİYASALARI ÜZERİNDE ETKİLİ MİDİR? BORSA İSTANBUL ÜZERİNE BİR UYGULAMA

DOES FEAR INDEX HAVE AN EFFECT ON STOCK MARKETS? A RESEARCH ON ISTANBUL STOCK EXCHANGE

ÖZ

Bu çalışmanın amacı finansal piyasalarda riskin bir göstergesi olarak önem kazanan ve korku endeksi olarak da bilinen VIX endeksi ile Borsa İstanbul 100 getiri endeksi arasında bir ilişkinin olup olmadığı ve varsa bu ilişkinin derecesinin ve yönünün belirlenmesidir. Bu çalışmada kullanılan veriler 1 Kasım 2013 – 3 Kasım 2017 periyodu yani 5 yıllık dönem itibarıyla haftalık kapanış değerleridir. Veriler zaman serisi olarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde Johansen-Juselius eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modeli uygulanmıştır.

Analizler neticesinde korku endeksi ile BIST 100 endeksi arasında uzun dönemli bir ilişki saptanmıştır. Hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı olması, uzun dönemde dengeye dönüleceğini belirtir ve kısa dönem dengesizliğinin yaklaşık % 67 gibi yüksek bir oranı da bir dönem içerisinde giderilmektedir. Bu sonuçlar BIST 100 endeksinin korku endeksinin etkisinde kaldığını açık bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Korku endeksi, BIST 100, finansal piyasalar, risk, finansal bütünleşme.

JEL Kodları: G15, G19.

ABSTRACT

The aim of this study is to determine whether there is a relationship between the VIX index – also known as fear index- which has gained importance as an indicator of risk in financial markets and BIST 100 index and if so, the grade and aspect of this relationship. The data used in this study are the weekly closing values for five years period of November 1, 2013 to November 3, 2017. The data were analyzed using time series analysis. In the analysis of data, Johansen-Juselius cointegration test and vector error correction model was applied. Based on the analysis, a long term correlation was determined between the fear index and BIST 100 index. The negativeness and meaningfulness of the error correction coefficient indicate that the equilibrium will be achieved in long term and high proportion of the short term disequilibrium which is approximately % 67, is solved in one term. These results are the obvious indicator of the fact that BIST 100 index was under the effect of fear index.

Keywords: Fear index, BIST 100, financial markets, risk, financial integration.

JEL Codes: G15, G19.

¹ Dr. Öğr. Üyesi; Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Bozüyük MYO, Bankacılık ve Sigortacılık Programı. (eposta:cumhur.sahin@bilecik.edu.tr); Bilecik/TÜRKİYE.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

GİRİŞ

Finansal piyasalar, fon arz edenlerle fon talep edenlerin biraraya geldiği ve karşılıklı değişimin yaşandığı ortamlardır. Finansal piyasalarda özellikle 1980'li yıllarda başlayıp 1990'lı yıllarda hızlanan küreselleşme olgusuyla birlikte finansal serbestleşmenin, buna bağlı olarak da uluslararası piyasalar arasında sermaye hareketlerinin hızlanması, deregülasyon uygulamaları sayesinde finansal bütünleşme eğilimleri giderek önem kazanmıştır. Finansal bütünleşmenin pozitif yönleri olduğu kadar negatif tarafları da sözkonusudur. Bilindiği üzere finans literatüründe risk ve getiri kavramları anahtar role sahiptir. Elbette finansal bütünleşmeye giden piyasalar açısından risk ve riskin göstergesi hayati bir bileşendir. Finansal piyasalardaki oynaklığı da ifade eden volatilité kavramı bu piyasalarda faaliyet gösteren tüm aktörlerin dikkate aldığı bir göstergedir. Son yıllarda uluslararası volatilitenin en önemli temsilcilerinden biri olarak VIX endeksi ön plana çıkmıştır. Uluslararası piyasalarda korku endeksi olarak da adlandırılan bu endeks Chicago Opsiyon Borsası (Chicago Board of Options Exchange) tarafından vadesine 22 işlem günü kalmış parada olan S & P 100 endeksi Amerikan tipi alım ve satım opsiyonlarından hesaplanmış ve piyasanın zımnî volatilitésini belirlemek için oluşturulan bir endekstir.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Literatürde VIX endeksi ile menkul kıymet borsa endeksleri arasındaki ilişkileri inceleyen yabancı ve yerli birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bazılarında VIX endeksi ile borsa endeksleri arasında negatif, bazılarında ise pozitif yönlü bir korelasyon olduğu kimi araştırmalarda ise bu iki değişken arasında bir ilişki bulunmadığı görülmüştür. Aşağıda konuyla ilgili çalışmaların bazıları yer almaktadır:

Blair ve diğerlerinin VIX endeksi ile S & P endeksleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmasında gerçekleşen volatilitéyi tahmin etmede, piyasa verilerinden elde edilen beklenen volatilitenin tarihsel volatilitéye kıyasla çok daha iyi bir enstrüman olduğu görülmüştür.

Giot VIX endeksinin beklenen volatilitésini yükseldikçe S&P ve NASDAQ 100 endekslerinin getirisinin negatif yönlü olduğunu, bunun ardından gelen süreçte ise sonrasında kısa bir zaman diliminde pozitif döndüğünü belirlerken sözkonusu gelişmeyi yüksek volatilitenin sebep olduğu korku faktörüne bağlamıştır.

Whaley'in future hisse senedi piyasası ile VIX korku endeksi arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmasında future hisse senedi piyasası ile VIX endeksi arasında negatif yönlü bir ilişki belirlenmiştir.

Dash ve Moran'ın VIX endeksi ile hedge fon getirileri arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada VIX endeksi ile hedge fon getirileri arasında negatif yönlü bir ilişkinin yanı sıra aynı zamanda korelasyon profilinin asimetric olduğu da saptanmıştır.

Ting'in Kore hisse senedi piyasasının endişe düzeyi veya korku faktörünü araştırdığı çalışmasında VIX endeksi ile Kore borsası arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Nossman ve Wilhelmsson'un VIX endeksi ile future piyasa hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada VIX endeksi ile future piyasa hisse senedi getirileri arasında negatif yönlü bir korelasyon olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sarwar'ın 1993-2007 periyodu için VIX endeksi ile BRİC ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) menkul kıymet borsa getirileri ile VIX endeksi ile ABD menkul kıymet borsa getirisi arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmada VIX endeksi ile ABD borsa getirileri arasında negatif yönlü güçlü bir ilişki olduğu, VIX endeksi ile Çin ve Brezilya hisse senedi getirileri arasında 1993-2007 periyodu için negatif ve anlamlı bir ilişki, VIX ve Hindistan borsası için 1993-1997 periyodunda anlamlı ve negatif yönde bir korelasyon olduğu, buna karşın VIX endeksi ile Rusya borsası arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, Rusya dışındaki ülke borsaları ile VIX endeksi arasındaki negatif ilişkinin, VIX endeksi yükseldikçe daha da arttığı görülmüştür.

Korkmaz ve Çevik'in VIX endeksi ile gelişmekte olan ülke borsaları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarında; VIX'in Arjantin, Brezilya, Meksika, fiili, Peru, Macaristan, Polonya, Türkiye, Malezya, Tayland ve Endonezya hisse senedi piyasalarını etkilediği ve bu ülkelerin hisse senedi piyasası volatilitésini arttırdığı belirlenmiştir.

Erdoğan ve Baykut'un VIX ve MOVE endeksleri ile Borsa İstanbul Banka Endeksi (XBANK) arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında; Borsa İstanbul Banka Endeksi ile VIX ve MOVE endeksleri

arasında bir uzun dönem ilişkisi bulunamamış, Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ise VIX endeksinden XBANK endeksine doğru bir nedenselliğe rastlandığı tespit edilmiştir.

Kaya'nın VIX endeksinin bağımsız değişken olarak ele alıp Borsa İstanbul 100 Endeksi üzerindeki etkisini ele alan çalışmada BİST-100 endeksinin VIX endeksinden etkilendiği görülmüştür.

Balcılar ve Demirer'in VIX endeksi ile BİST-100 endeksi arasındaki ilişkiyi Markov-Switching modeli ile analiz etmiş olduğu çalışmalarında VIX endeksi ile BIST 100 endeksi arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulgusuna varılmıştır.

Hatipoğlu ve Uyar'ın ABD ve Türkiye piyasaları arasındaki balon etkisini araştırdıkları çalışmada VIX endeksi ile Türkiye piyasası arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Esqueda ve diğerlerinin VIX endeksi ile Brezilya, Arjantin, Şili ve Meksika'dan oluşan Latin Amerika ülkeleri depo sertifika primleri arasındaki etkileşimi inceledikleri çalışmada VIX endeksi ile bu dört Latin Amerika ülkesi depo sertifika primleri arasında anlamlı ve negatif yönlü bir korelasyon olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Kliger ve Kudryavtsev'in volatilité beklentilerinin finansal karar alma sürecindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında VIX endeksinin hisse senedi getirileri ile negatif yönde hareket ettiğini gözlemlemiştir.

Carr ve Wu'nun VIX endeksi ile S & P endeksi arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada VIX endeksi ile anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gonzalez ve Novales'in korku endeksi ile İspanyol hisse senedi piyasası arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada korku endeksi ile İspanya hisse senesi piyasası arasında anlamlı ve güçlü bir negatif ilişki tespit edilmiştir.

Bahadır ve Kothari'nin 2009-2014 periyodu için korku endeksi ile Hindistan menkul kıymetler borsa endeksi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada bu iki değişken arasında anlamlı ve negatif yönde güçlü bir ilişkiye rastlanmıştır.

Kanas'ın VIX endeksi ile S & P 100 endeksi arasındaki etkileşimi ele alan çalışmada VIX endeksi ile S & P 100 endeksi arasında negatif yönlü bir ilişki belirlenmiştir.

Thenmozhi ve Chandra'nın Hindistan VIX endeksi ile hisse senedi piyasası getirisi arasındaki asimetric ilişkiyi inceledikleri bildiri çalışmada bu iki değişken arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır.

Bagchi'nin VIX endeksi ile Hindistan ulusal menkul kıymetler borsası arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada VIX endeksi Hindistan ulusal menkul kıymet borsa endeksi arasında 2007-2009 periyodu itibariyle anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiştir.

Dowling ve Muthuswamy'nin VIX endeksi ile Avustralya hisse senedi piyasası getiri endeksi arasındaki etkileşimi araştırdıkları çalışmada VIX endeksi ile Avustralya hisse senedi piyasa getiri endeksi arasında bir korelasyon olmadığı görülmüştür.

Siriopoulos ve Fassas'ın VIX endeksi ile Yunanistan hisse senedi piyasası arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada VIX endeksi ile Yunan hisse senedi piyasası arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Literatür çalışmalarında görüldüğü üzere korku endeksi ile hisse sendi piyasaları arasında genellikle negatif yönde bir ilişki olduğu, bu iki değişken arasında pozitif yönde ilişkinin çok az gözlemlendiği, yine sözkonusu iki değişken arasında çok nadir olarak da ilişki olmadığı saptanmıştır.

VERİ ve METODOLOJİ

Bu çalışmanın amacı korku endeksi olarak da bilinen VIX endeksi ile BIST 100 yani Borsa İstanbul 100 getiri endeksi arasında bir ilişki olup olmadığı ve eğer varsa bu ilişkinin yönü ve derecesinin belirlenmesidir. Araştırmada 1 Kasım 2013 ile 3 Kasım 2017 dönemi itibariyle son 5 yılın haftalık kapanış değerleri kullanılmıştır. Analizlerde kullanılan zaman serileri Bloomberg sitesinden temin edilmiştir. Bu çalışmada korku endeksi olarak da ifade edilen VIX endeksi ile BIST 100 endeksi arasındaki nedensellik araştırılmaktadır. Doğru modelin belirlenmesi için öncelikli olarak değişkenlerin durağan olup olmadığı

incelenmiştir. Bu aşamanın ardından değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin araştırılması için sırasıyla eşbütünleşme testleri ve hata düzeltme uygulaması yapılmıştır.

Zaman serisi çalışmalarında sahte regresyon problemi ile karşılaşılması mümkündür. Dolayısıyla ilk önce değişkenlerin durağan olup olmadıkları, durağan iseler hangi seviyede durağan oldukları Augmented DickeyFuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri ile araştırılmıştır. Daha sonra modele dâhil edilen değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını belirleyen eş bütünleşme sınaması uygulanmıştır. Çalışmada bu amaçla Johansen-Juselius eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Uzun dönem ilişkisinin belirlenmesinde (1) ve (2) numaralı koentegrasyon denklemleri tahmin edilerek hata terimlerinin durağanlığı incelenmektedir (Uysal ve diğerleri, 2009: 167).

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 X_t + u_{1t} \quad (1)$$

$$X_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_t + u_{2t} \quad (2)$$

Eşbütünleşmenin olabilmesi için (1) ve (2) numaralı denklemlerden elde edilen hata terimlerinin (u_t) durağan olması beklenir. Bunun için aşağıdaki denklemler tahmin edilir.

$$\Delta u_{1t} = \beta_1 u_{1t-1} + \sum_{i=1}^q \alpha_i \Delta u_{1t-i} + v_{1t} \quad (3)$$

$$\Delta u_{2t} = \beta_1 u_{2t-1} + \sum_{i=1}^q \alpha_i \Delta u_{2t-i} + v_{2t} \quad (4)$$

Burada $\beta_1=0$ ise hata terimlerinin durağan olmadığına ve değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığı; tersi durumda ise eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığı sonucu çıkmaktadır. Yalnız, elde edilen bu sonuçlar değişkenler arasında kısa dönem ilişkisinin olup olmadığı konusunda bilgi vermemektedir. Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin zamanla dengeye gelip gelmeyeceği konusunda belirsizlik ortaya çıkmaktadır. Bu durumda VEC modeli tahmin edilmektedir.

BULGULAR

Çalışmada öncelikle kullanılan zaman serilerinin tanımlayıcı istatistikleri belirlenmiştir. Daha sonra değişkenlerin zaman serisi özellikleri incelenmiştir. Bu amaçla ADF ve PP birim kök testleri uygulanarak, bu serilerin zaman içinde durağan olup olmadıkları araştırılmıştır. Tablo 1 serilerin tanımlayıcı istatistiklerini, Tablo 2A ve 2B birim kök testi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 1: Borsa İstanbul ve VIX endekslerine ait tanımlayıcı istatistikler

Endeksler	Maks.	Min.	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Jarque-Bera (prob)
BORSA İSTANBUL	1004440	61858.21	79552.29	10.18	108.53	101077.4 (0.001)
VIX	14.46	9,14	28,03	1,47	5,06	112,99 (0.001)

Tablo 1 BIST 100 ve VIX endekslerine ait tanımlayıcı istatistikleri vermektedir. Bir zaman serisinin normal bir dağılım göstermesi için, eğiklik değerinin 0 yani herhangi bir yöne doğru eğikliğinin olmaması ve basıklık değerinin 3 olması gerekmektedir. Ayrıca Jarque-Bera istatistiğinin, olasılık değeri olan p'nin de yüksek olması gerekmektedir (Gujarati, 1995:143). Tablo 1 incelendiğinde, çalışmada kullanılan zaman serilerinin normal dağılım göstermediği görülmektedir.

Tablo 2A: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenin Adı	Seviye Değerleri	
	Sabitli	Sabitli/Trendli
Borsa İstanbul	25.45652 (0)(a)	25.43747 (0)(a)
VIX	4.822559 (1)(a)	4.803506 (1) (b)

Tablo 2B: PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenin Adı	Seviye Değerleri	
	Sabitli	Sabitli/Trendli
Borsa İstanbul	25.42453 (4)(a)	25.48974 (5)(a)
VIX	4.790575 (1)(a)	4.814879 (1) (b)

*(a) ve (b) ifadeleri sırasıyla % 1 ve % 5 anlamlılık düzeyinde değişkenlerin durağan olduğunu göstermektedir.

*Parantez içindeki rakamlar ADF birim kök testi için Schwartz Bilgi Kriterine göre seçilen gecikme uzunluklarını, PP birim kök testi için Bartlett kerneli kullanan Newey-West'e göre belirlenmiş bant genişliklerini ifade etmektedir.

Tablo 2A, ADF birim kök testi sonuçlarını göstermektedir. Tablo 2A'da yer alan sonuçlara göre, çalışmada kullanılan BIST 100 ve VIX endeksi değişkenlerinin seviye değerlerinde [I(0)] durağan oldukları, birim kök içermedikleri belirlenmiştir.

Tablo 2B'de PP birim kök testi sonuçları yer almaktadır. Tablo 2B sonuçlarına bakıldığında, BIST 100 ve VIX endeksi değişkenlerinin seviye değerlerinde [I(0)] durağan oldukları, birim kök içermedikleri belirlenmiştir. Bu durumda ADF birim kök testi sonuçları ile PP birim kök testi sonuçları paralellik göstermektedir.

Değişkenlerin durağanlıklarının incelenmesinden sonra değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olup olmadığını belirlemek için, Johansen-Juselius eşbütünleşme testi yürütülmüştür. Johansen-Juselius eşbütünleşme testi Borsa İstanbul bileşik endeks getirisi ve VIX endeksi için uygulanmıştır.

Tablo 3: Johansen-Juselius Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Değişkenler	Sıfır Hipotezi	Alternatif Hipotez	Öz Değerler	İz İstatistiği	Max Öz Değer İstatistiği
Borsa İstanbul (1) VIX (6)	r=0 r≤1	r=1 r=2	0.1032 0.07014	161.75445 (a) 1.029893	495.1091 (a) 4,808

Tablo 3 Johansen-Juselius eşbütünleşme testi sonuçlarını göstermektedir. İz istatistiği ve maksimum öz değer istatistiklerine göre, çalışmada kullanılan değişkenler arasında eşbütünleşmenin olmadığı yönündeki H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu durumda Borsa İstanbul endeks getirisi ile VIX endeksi arasında eşbütünleşme olduğu, uzun dönemde birlikte hareket ettikleri belirlenmiştir.

BIST 100 endeksi ve VIX endeksi değişkenlerinin eşbütünleşik olması uzun dönemli bir denge ilişkisinin olduğu anlamına gelmektedir. Fakat kısa dönemde dengesizlik olup olmadığını anlamak için VEC modeli tahmin edilmektedir. Hata düzeltme terimi ile uzun dönem denge düzeyinden sapma olup olmadığı ve dengeden sapmaların ne kadar süre sonra dengeye geleceği tespit edilebilmektedir. Tablo 4'te VEC modeli tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4: VEC Modeli Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	t-istatistiği
D(Borsa İstanbul(-1))	0.07018	0.10328
D(Borsa İstanbul(-2))	0.07019	0.13146
D(VIX(-1))	0.06994	-0.51479
D(VIX(-2))	0.07014	-0.92742
HDT(-1)	-0.675216	9.65453
C	0.88008	4.59289
R ²	0.546569	
DW	1.987560	
F İstatistiği	61.17445	

Tablo 4'den görüldüğü üzere hata teriminin katsayısı yaklaşık 0.67'dir. Bu katsayı aynı zamanda ayarlama ve uyarılama hızlarının da göstergesi olma niteliği taşımaktadır. Modelde bulunan bu katsayının istatistiksel olarak hem anlamlı hem de negatif olması hata düzeltme mekanizmasının uzun dönemde denge değerine yaklaşacak şekilde işlediğini göstermektedir. Bu sonuca göre, hata düzeltme mekanizması dengeden sapmaları % 67 azaltacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bretton Woods sisteminin 1973 yılındaki çöküşünü izleyen yıllarda, finansal piyasalardaki dalgalanmalar artmış, bu olgu finans piyasalarındaki serbestleşmeyi tetiklemiş ardından, 1980'li yıllarda başlayıp 1990'lı yıllarda hız kazanan finans piyasaları arasındaki bütünleşme eğilimi ön plana çıkmıştır. Bu eğilim finans piyasaları arasındaki etkileşimin yön ve derecesini araştırmacıların dikkatine sunmuştur. VIX, Chicago Opsiyon Borsasının dünyaya armağan ettiği bir gösterge olup finans piyasalarındaki endişe düzeyini ifade eden ve "korku endeksi" olarak da bilinen öncü bir göstergedir. Bu çalışmada korku endeksi BIST 100 endeksi arasında bir etkileşim olup olmadığı ve varsa bu etkileşimin derecesi araştırılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak çalışmada kullanılan zaman serilerinin durağanlıkları ADF ve PP birim kök testleri ile araştırılmış, daha sonra değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını tespit etmek için Johansen-Juselius eş bütünleşme testi yapılmıştır.

Daha sonra VEC modeli sonuçlarına yer verilmiştir. Uygulamada yer alan Johansen-Juselius eşbütünleşme testinin sonuçları, BIST 100 endeksi ile VIX endeksi arasında uzun dönemli ilişkinin mevcudiyetini göstermektedir. Eşbütünleşme testinden sonra uygulanan VEC modeli tahmin bulguları ise, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını teyit etmiştir. Hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı olması, uzun dönemde dengeye döneceğini belirtir ve kısa dönem dengesizliğinin yaklaşık % 67 gibi yüksek bir oranı da bir dönem içerisinde giderilmektedir. Bu sonuçlar açıkça göstermektedir ki, BIST 100 endeksi VIX endeksinden önemli ölçüde etkilenmekte, VIX endeksindeki değişime güçlü bir şekilde reaksiyon göstermektedir. Dolayısıyla risk yönetimi açısından yatırımcılar, korku endeksini dikkatle izlemelidir. Bu sayede korku endeksine göre pozisyon olarak olası zararlarını minimize etme ve hatta tersine, spekülasyon kazançlar elde etme imkanı bulabilirler.

KAYNAKÇA

1. Bagchi, D. (2012). Cross-Sectional Analysis of Emerging Market Volatility Index (India VIX) With Portfolio Returns. *Int Ernational Journal of Emerging Market*, 7(4), 383–396.

2. Bahadur, S.G.C., & Kothari, R. (2016). Analyzing Relationship between India VIX and Stock Market Volatility, *IJEMR- February 2016 Vol 6, Issue 02 Online- ISSN 2249- 2585 Print – ISSN 2249- 8672*.
3. Balcılar, M., & Demirer, R. (2015). Impact Of Global Shocks And Volatility on Herd Behavior In an Emerging Market: Evidence From Borsa Istanbul, *Emerging Markets Finance and Trade Review*, 51, 1-20.
4. Blair, B. J., Poon, S. H., & Taylor, S. J. (2010). Forecasting S&P 100 volatility: the incremental information content of implied volatilities and high-frequency index returns, *In Handbook of Quantitative Finance and Risk Management, Springer US*, 1333-1344.
5. Carr. P., & Wu.L (2006). A Tale of Two Indices. *Journal of Derivatives*, 13 (3), 13-29.
6. Dash, S., & Moran, M.T. (2005). VIX As A Companion of Hedge Fund Portfolios. *The Journal of Alternative Investment*, 8, 75–82.
7. Dowling, S., & Muthuswamy, J. (2005). The İmplied Volatility of Australian İndex Options. *Rev Futur Mark*, 14(1), 117–155.
8. Erdoğan, H., & Baykut, E. (2016). BIST Banka Endeksi'nin (XBANK) VIX ve MOVE Endeksleri ile İlişkinin Analizi”, *Bankacılar Dergisi*, 98, 57-72.
9. Esqueda, O., Luo, Y., & Jackson, D. (2013). The Linkage Between The U.S. “Fear Index” and ADR Premiums Under Non-Frictionless Stock Markets. *Journal Of Economics And Finance*, 1-16.
10. Giot, P. (2002). Implied Volatility Indices As Leading Indicators of Stock Index Returns?, *Social Science Research Network*, 50, 1-34.
11. Gonzalez,M.T., & Novales, A. (2009). Are Volatility Indices in International Stock Markets Forward Looking? *Journal Serie A Matematicas*, 103(2), 339-352.
12. Gujarati, D. N. (1995), Basic Econometrics. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
13. Hatipoğlu, O., & Uyar, O. (2013). Do Bubbles Spill Over? Estimating Financial Bubbles in Emerging Markets. *Emerging Markets Finance & Trade* 48 (5), 64–75.
14. Kanas, A. (2012). Modelling the risk–return relation for the S&P 100: The role of VIX. *Economic Modelling*, 29, 795–809.
15. Kaya, E. (2015). Borsa İstanbul (BIST) 100 Endeksi İle Zımnı Volatilite (VIX) Endeksi Arasındaki Eş-Bütünleşme ve Granger Nedensellik. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (28), 1-6.
16. Klinger, D., & Kudryavtsev, A. (2013). Volatility Expectations and The Reaction to Analyst Recommendations. *Journal Of Economic Psychology*, 2013 (3), 1-6.
17. Korkmaz, T., & Çevik, E. İ. (2009). Zımnı Volatilite Endeksinden Gelişmekte Olan Piyasalara Yönelik Volatilite Yayılma Etkisi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 3 (2), 87-105.
18. Nossman, M., & Wilhelmsson, A. (2009). Is The VIX Futures Market Able to Predict The VIX Index? A Test of The Expectation Hypothesis. *The Journal Of Alternative Investment*. Fall, 54-67.
19. Sarwar, G. (2012). Is VIX an Investor Fear Gauge In BRIC Equity Markets? *Journal of Multinatl. Finance Management*, 22(3), 55–65.
20. Siriopoulos, C., & Fassas, A. (2012). An Investor Sentiment Barometer: Greek Volatility İndex (GRIV). *Glob Financ J*, 23(2), 77–93.
21. Thenmozhi, M., & Chandra, A.(2013). India volatiltiy index (India VIX) and risk management in Indian stock market, *NSE Working Paper*.
22. Ting, C. (2007). Fear In The Korea Stock Market. *Review Of Futures Markets*. 16(1), 106–140.
23. Uysal, A., Özer H. & Mucuk, M. (2009). Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: (1965-2007). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23, 161-177.
24. Whaley, R. E. (2000). The İnvestor Fear Gauge. *Journal Of Portfolio Management*, 26, 12-26.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(2)

Dr. Öğr. Üyesi Veli KÖROĞLU²

**STRATEJİK DÜŞÜNCENİN SANAYİ VERİMLİLİĞİNE ETKİLERİ VE TÜRK SANAYİSİNİN
TARİHSEL DÖNEMLERİ**
**EFFECTS OF STRATEGIC DECISIONS TO INDUSTRIALS PRODUCTIVITY AND HISTORICAL
PERIODS OF TURKISH DILIGENCE**

ÖZ

Verimlilikte stratejik düşünce konusunda ve projeler için uygun stratejinin seçiminde birçok evrimin, değişimin ve gelişmenin etkisi bulunmaktadır. İşletmelerin sanayideki gelişim safhaları kesik kesik ve uzun vadeli oluşmaktadır. İşletmelerin büyüme olgularını hem dünyada hem de Türkiye’de katılımcı vizyon ve strateji uygulamalarıyla görmekteyiz. İşletmelerin stratejik gelişmeleri çevresel şartlar, yürütülen faaliyetler, kararlar ve stratejik yönetime bağlı olarak görülmektedir. Türkiye’de de endüstriyel ve ekonomik büyümeler benzer şekilde bütünleştirilmiş vizyon ve stratejik kararlar sonucu meydana gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan sonra Atatürk’ün ve diğer liderlerin bütünlük vizyonu, stratejik düşünceleri, politikaları, umutları, başarıları ve heyecanları ekonominin, sanayinin ve verimliliğin geliştirilmesini etkilemiştir. Günümüzde de bu konulara ülkemizde çok önem verilmektedir. Türkiye Cumhuriyetimizin teknoloji ürün ihtiyaçlarının dış kaynaklara muhtaç olmadan karşılanması gereklidir. Üretilenlerin yurt dışı pazarlarda da satılarak ekonomik gücümüzün devamlı yükseltilmesi vazgeçilemez stratejik hedeflerimizden birisi olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Strateji, Yönetim, Endüstriyel Devrim, Vizyon, Verimlilik, Girişimcilik, Yıkıcı Yenilik.

ABSTRACT

There are effects of many evaluations, changes and improvements in the occurrence of “Strategy from the Past to Nowadays” and choosing the appropriate strategy for the projects. Evaluation phases of businesses in the industry are being formed intermittently and in long term. The improvement phases of management in both the World countries and Turkey are being witnessed by the applications of vision and strategy. Strategic evaluations of the businesses have been witnessed by the effect of environment, shared vision, strategic decisions and strategic management. Also industrial and economical improvements have been occurred due to similar shared visions and strategic decisions in Turkey.

After the establishment of Turkish Republic, Atatürk’s shared visions, strategic decisions, political affairs, hopes, successes and enthusiasms affected the progressing of economy, industry and productivity. Emphasis has been put to these issues in our country nowadays. Technological product needs of Turkish Republic has to be met without being dependent to foreign sources. One of our indispensable strategic goal has to be always increasing our economical power by selling the products in the oversea trades.

Keywords: Strategy, Management, Industrial Revolution, Vision, Productivity, Entrepreneurship, Disruptive Innovation.

² Dr. Öğr. Üyesi; Çağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi; veli1124@cag.edu.tr; Mersin/TÜRKİYE.

1. GİRİŞ

Ülkeler ekonomik büyümeyi gerçekleştirerek, ülkenin ve kişilerin refah düzeyini arttırmak isterler. Ekonominin geçmişini ve geleceğini düzenleyen Kahn ve Phelps esas olarak dört dönem belirlemişlerdir: M.Ö. 1800 yılına kadar “avlama ve gıda toplama” dönemi, M.S. 1775 yılına kadar olan dönemde “tarım ekonomisinin” hakimiyeti söz konusudur. Daha sonra “büyük geçiş döneminden” bahsedilmektedir. Bu dönem sanayi devrimi, süper sanayi dönemi, sanayi ötesine geçiş dönemi olarak ele alınmaktadır. M.S. 1886’dan sonraki döneme “sanayi ötesi dönem” adı verilmektedir. 1886-1913 dönemi “iyi dönem”, 1914-1947’ye kadar olan dönem “kötü dönem” olarak belirtilmiştir. Bu kötü dönem içinde 1929 Dünya Ekonomik Krizi, 1inci ve 2nci Dünya Savaşları’nın etkileri bulunmaktadır. Bu dönemleri takiben ikinci iyi dönem 1948-1973’e kadar 25 yıl, rahatsızlık dönemi 1974-2000 yılına kadar 26 yıl, uluslararasılaşma dönemi 2000 ve sonrasıdır. Ekonomik büyümede ve verimlilikte işletmeler önemli bir konuma sahiptirler. Ekonomik ortam işletmelerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bireysel işletmeler büyürse ülkelerde ekonomik büyüme oluşacaktır (Kahn, H., Phelps, J. B.; 1980; 8-10).

İşletmelerin verimlilik ve gelişim stratejileri kesik kesik oluşmuştur. Her aşamayı bir “tutarlılığı sağlama ve yeni sisteme uyum gösterme” basamağı olarak düşünmek gerekmektedir. İşletmelerin verimliliği ve ekonomik büyüme olgusu stratejik değişmelere neden olmaktadır. İşletmelerin büyüme olguları ve verimlilik dereceleri birçok aşamadan geçmektedir (Wiley, J.; 2000; 107).

İşletmeler önce küçük ölçekli olarak kurulmakta, fakat zaman geçtikçe büyük şirketler haline dönüşmektedir. ABD’de Citibank örneği bunlardan birisidir. 1910’lu yıllarda başlatılan “İşletme Politikası” hakkındaki fikirler geliştirilerek devam etmiş ve ancak 1960’lı ve 1970’li yıllarda uygulamaya başlanabilmiştir (Taylor, B. ve Melchers, B. H.; 1980, s.235). 1960’lı yıllar, işletme stratejilerine sistematik yaklaşımların başlangıç yıllarıdır. IBM, Lockheed, Ford gibi şirketlerin stratejik yönetim sonucu gelişme durumları bilimsel ve profesyonel yayınlar vasıtasıyla anlatılmaya başlanmıştır. Kurulan birçok şirketle beraber akıp giden zaman içinde çevresel koşulların değerlendirilmesinden, işletmelerin cari hesaplarının incelenmesinden, amaçlardan, politikalardan, planlardan; organizasyonların ve yönetimin geliştirilmesinden; yönetim sistemlerinde bilgisayarların kullanılmasından, elektronik sitemlerin gelişmesinden iç ve dış denetlemelerden, mali pozisyonların kontrolü ve sosyal sorumluluk konularından bahsedilmeye başlanmıştır. Uluslararası konjontürel açıdan bakıldığında piyasa başarısızlıklarının devlet tarafından düzeltilmesi, ithal ikame politikalarının uygulanması, sanayinin korunması ve sanayinin planlanması gündeme gelmiştir. Devletin bu konulardaki başarısızlığı piyasa başarısızlığına göre daha riskli görülmüştür. Devletçilikte de sanayi politikalarının uzun vadede başarısızlığı söz konusu olmuş ve olmaktadır (Vardar, S.; 2016;10-12).

Sanayi politikalarında 2000’ler sonrasındaki uluslararası kontonjürel algı ve düşünceler şöylece özetlenebilmektedir: Piyasadaki başarısızlıkların durumu devlet başarısızlığı olarak algılanmaktadır. Bunun için entegre sanayi politikaları, kaynakların verimli kullanılması önerilmektedir. Sanayi politikasının gerekli olduğu fakat bunun nasıl planlanacağı ve uygulanacağı önemlidir. Ayrıca sanayi politikasında sorumlu kurumların işbirliğinin sağlanması önemli bir husustur. Belirlenen sanayi politikalarının hizmetlerle ve ihtiyaçlarla uyumlu ve uygulamaların esnekliği dikkate alınmalıdır. Karşılaştırmalı üstünlükler dikkate alınarak inovasyon olgusu sanayi politikalarının merkezinde yer almak durumundadır. Bunun için uygulama araçları ve politikalar olarak ulusal ve bölgesel uzmanlaşma stratejileri yaygınlaştırılacak, yeni bir endüstriyel yenilikçilik politikası geliştirilecek, yüksek teknolojiyi destekleyen altyapı projeleri, Ar-Ge teşvikleri ve vergi indirimleri ile iş yapma kolaylıkları sağlanacaktır (Vardar, S., 2016; 14-15).

Cizelge 1. 1990'lar Sonrası Sanayi Politikalarındaki Alguların, Düşüncelerin ve Uygulama Araçlarının Dönüşümü

Uluslararası Konjonktür Algı ve Teorileri	Uygulama Araçları ve Yatay Politikaları
Sosyal politikalar, hizmetler sektörü ile uyumluluk ve esnek uygulamalar	Yeni durumların düşünülmesi, çevre politikaları, hizmet sektöründe liberilizasyon ve sanayi ile entegrasyon, kültürel ve yaratıcı endüstriler, destek programları tasarımı
Karşılaştırmalı üstünlükler	Küresel ve yöresel değer zincirlerine uyum, sanayiye ait modernizasyon, sektörel tedbirlerin alınması, kritik girdilere ilişkin tedarikler, yeni teknolojilerin geliştirilmesi
İnovasyonun sanayi politikalarının merkezinde yer alması	AR-GE ve İnovasyon destekçisi programlar, bilgi ve yenilik içeren ekonomiler oluşturulması; İnovasyon, kaliteli istihdam ve girişimcilik için bölgesel ve küresel kalkınma araçlarının uygulanması
Ulusal inovasyon sisteminin kurulması, Uluslararasılaşma ve entegrasyon	Uluslararası, ulusal ve bölgesel akıllı uzmanlaşma stratejileri, yeni endüstri politikalarının geliştirilmesi, yüksek teknolojiyi destekleyen altyapı projeleri, AR-GE teşvikleri, vergi indirimleri ve iş yapma kolaylıklarının sağlanması, elektronik haberleşme ve modern ulaşım araçlarının kullanılmasının vazgeçilmezliği

Kaynak: Endüstri Devri Paradigması, Kalkınmada Anahtar Verimlilik, Ekim 2016, s: 15

2. SANAYİ ÜRETİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Sanayinin gelişmesinde üretimi etkileyen faktörlerin analiz edilerek değerlendirilmesi ve olumlu sonuca/sonuçlara ulaşılması ana hedeflerdendir (Borluk, S., 2016, 8). Ancak uygulamaya baktığımızda ücretler baskılanmakta, olumlu-olumsuz ve kamusal-özel müdahaleler ekonominin gelişim hızını düşürmektedir. Bu olumsuz durumlar dünya üretim ve ticaret hacmini de yavaşlatmaktadır. Böylesi bir ekonomik yavaşlama Avrupa Birliği ve diğer gelişmiş ülkelerde de görülmektedir. Örneğin sanayinin gelişimindeki lokomotif görevini sürükleyen demir-çelik sektöründe ticari daralma 2008 dünya ticaret krizi nedeniyle meydana gelmiş olup, ülkemizde de her an etkisi görülmektedir. Çeşitli kriz beklentileri ve muhafazakar ekonomik tercihleri dünya sanayisi için kaynak daralması anlamına gelmektedir (Dünya Ticaret Örgütü; web: www.wto.org/english/news_e/pres15_e/pr739_e.htm, Temmuz 2016).

İşletme politikası, işletmelerin uzun dönemli gelişmelerini sağlamakla yükümlü ve sorumlu yöneticilerin karşılaştıkları sorunların ve olguların incelenmesidir (Taylor, B; Melchers, B. H., 1980; 3-7). İşletme politikası, "işletme stratejisi" ekseninde oluşur. İşletmenin stratejik planlarının içeriğinde vizyonun, misyonun, stratejik amaçların ve hedeflerin kesinlikle ve açıklıkla ifade edilmesi, strateji ile organizasyon ve çalışanlar arası ilişkilerin açıklanması ve stratejinin uygulanması yer alır. İşletme politikası, işletme stratejisini desteklemektir. İşletme politikaları bilimsel olarak uygulanır ve kontrol edilirse başarılı olur. Aksi halde işletmeler yaşamlarına son vermek zorundadırlar. Çünkü işletmelerde büyüme ve verimlilik olması gerekir. İşletmelerde ürün ve hizmet profili her geçen gün değişime uğramaktadır. Ürünler işletme politikası açısından sayı, satış hacmi, kullanılan teknolojiyi durumuna göre sınıflandırılabilir. İşletmelerin kullanımına göre değişimler tek ürün, egemen ürün, bağlı ürün ve ayrı ürün olarak gösterilebilir. Tek ürün zamanımızda internet sitelerinde satışa sunulur hale gelmiştir. Ancak bunun devamı satış yoğunluğuna bağlı bulunmaktadır. Tek ürün ticaretine fırsat satışı demek de mümkündür. Eğer işletme bu alanda satış yapabilirse ticarete devam edebilir. Belki bir alandaki ürünlerin satışları ikinci bir ürünün satışlarını tetikleyebilirse egemen üründen bahsedilebilir. Mevcut ürün-pazar oluşumunda teknolojiyi de kullanarak bazı çoklu pazarlarda dengeli satış stratejisi sağlanabilir alanlarda birbirine bağlı strateji oluşturabilir. Mevcut ürünler dışında yeni pazarlar oluşturularak büyüme sağlanmasını öngören strateji ayrı ürün stratejisinin oluşumunu sağlayabilir (Özbaşar, S., 2000, 19-112).

2.1. Çevresel Koşulların Etkisi

Çevresel sorunlara stratejik uyum sağlama olgusu tarihsel bir evrim içinde ele alındığında gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar bir örnek olarak gösterilebilir. İşletmelerde çevresel sorunlara uyum sağlamak önemini arttırmakta olup, gözden uzak tutulmaması gerekmektedir. Bir girişimin temel olarak uzun dönem hedeflerinin ve amaçlarının belirlenmesi, bunlara ulaştıracak hareket yollarının benimsenmesi ve bunun için kaynakların tahsis edilmesi doğal bir olgudur. Söz konusu edilen hususlar stratejik planların hazırlanması ve uygulanmasıyla gerçekleşebilecektir. Bir işletmenin stratejik planı, işletme yönetiminin nereye gitmek istediğini ve oraya nasıl ulaşmayı düşündüğünü belirtir (DPT Kılavuzu, 2006, s:5-6). Bir stratejik planda vizyon, misyon, amaçlar, hedefler belirlenmekte olup, maliyetlendirme ve bütçeleme de yapılarak hedefe varılması; aynı zamanda her safhanın kontrol ve denetiminin icrası esas alınmaktadır. Stratejiler hangi ana planların kullanılacağını saptar ve bunlara kaynak tahsisi yapar. Misyon içindeki taktikler ise planların adım adım uygulanmasına yöneliktir. Stratejilerin amaçları, hedefleri, kaynakları, alternatif stratejileri ve kaynakların stratejilere tahsisi gibi işlemleri bulunmaktadır (Özbaşar, S.; 2000, 109). Bir ülkenin ekonomik büyümesinde ve verimliliğinde nüfus durumu, göç hareketleri, yapılan ve yapılacak yatırımlar, gelir dağılımını etkileyen ekonomik performans vb. hususlar etkili olmaktadır. Bu arada eğitilmiş personel, teknolojik gelişmeler, inovasyon, iç ve dış çevre koşulları, mali konular, bölgesel yapısal farklılıklar, iç-dış göçler, bölgeler arası büyüme ve verimlilik farklılıkları, bankaların etkinliği, kişi başı gelir düzeyi ve ülkeler arası ekonomik, politik, askeri çatışmalar gibi faktörler bir ülkenin büyümesinde ve verimliliğin belirlenmesinde önemli yer tutmaktadır.

2.2. Sanayi İşletmelerindeki Büyümenin Planlanması

İşletmelerde büyüme bilimsel olarak planlanmadığı takdirde olumsuz sonuçlar ile her zaman karşılaşılabilir. İşletmelerde, büyüme alanlarının saptanması ve büyüme yollarının arasından uygun olanlarının seçimi ile bir büyüme planının (stratejik planın) yapılması gerekmektedir. Ekonomik refahın arttığı tutarlı dönemlerde büyüme düzenli bir şekilde olabilir. Ancak zamanımızda ve gelecekte aynı durumların olacağını kestirmek çok zordur (Ansof, H. I., 2016, 3-9). Planlı bir girişime başlarken aynı derecede iyi planlanmış bir çıkış yöntemi de düşünülecektir. Bunun için otomatik olarak faaliyete geçen bir uyarı ve yönlendirme sisteminin geliştirilmesi gereklidir (Mathews, W, E; Boucher, W. I; 1981, 116).

Planlı giriş, herhangi bir stratejik çalışma veya bir ürün-pazar bileşimine girişin önceden değişik yönleriyle değerlendirilerek hesaplanması ve incelenmesi demektir. Planlı çıkış ise belli göstergelerin varlığı halinde mevcut bir ürün-pazar veya stratejik işlemler bileşiminden zamanında ayrılma anlamına gelmektedir. Her iki eylemde de belirsizlik etkisi bulunmaktadır. Girişimin muhtemel başarısızlıkları hakkında yönetim kademelerini önceden bazı işaretler ve göstergeler vasıtasıyla uyararak, alternatif stratejiler hakkında değerlendirme yapılabilmesini sağlamak ve bunlarla girişimi rayına oturtmak, imkânlarını araştırmaya yöneltmek üzere bazı yöntemler geliştirilmiştir. Bunlardan birisi “trend etkisi” analizidir. Bir girişimin herhangi bir endüstriye giriş ve çıkışı planlanırken piyasalar, satış hacmi, net gelir, vergi öncesi net kar, yatırımın dönüşüm oranı gibi göstergeler daha baştan saptanmalıdır. Bu göstergelerin muhtemel değişimleri, gelişmeleri ve mevcut yetenekleriyle ne duruma geleceği tahmin edilebilir. Bunlara bağlı olarak giriş planının çıkış planı, mevcut trend etkisi analiziyle belirlenebilir. Bu işlemler yapılırken zaman planlamasının yapılması da gerekmektedir (Derek, F. C., 1972).

Büyümenin planlanmasında stratejik yanlışlıkların yapılmasına neden olabilecek hususların sorgulanması da önem arz etmektedir. Bazı örnekleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Douglas, C. B.; Cook, C. W.; 1974; 140). Birincisi işletmenin çevresel gözleme ve inceleme konularında yetersiz kalması: Çevredeki fırsatların ve tehditlerin zamanında algılanabilmesi amacıyla inceleme ve gözden geçirme sistemi oluşturulamamasıdır. İkincisi istenen büyümeye uygun olarak organizasyonun esnekliğinin sağlanamamasıdır. Bunlara ilaveten çevresel desteğin bulunamaması, kaynak yetersizliği, işletmelerin açık sistem olmalarından dolayı ortaya çıkacak kargaşayı aşırı biçimde basitleştirmek istenilmesi, işletmelerin erken uyarı sistemlerinin bulunmamasından dolayı çevresel sinyallerin geç algılanmaları ve geç tepki

gösterilmesidir. Özetle, her yönüyle düşünülmüş ve güncellenmiş stratejik planın/planların yanında verimlilik için yenilikçilik, inovasyon ve girişimcilik mevcut olmalıdır. Girişimcilik için cesaret ve yeniliklere yelken açmak gereklidir. Yeterli nüfus mevcut olduğu sürece eğitim ve istikrarlı ortam içinde ulaşılamayacak hedef yoktur. Girişimcilik ve inovasyon sadece bölgede ve ülkede değil, uluslararası alanda etkili ve sürdürülebilir olmalıdır. Bunun için de insan unsurunun donanımlı, eğitilmiş ve bilinçli hale getirilmesi önem arz etmektedir.

Bir örnek olmak üzere Amerikan işletmelerinin stratejik uyum çabalarının özeti Çizelge 2’de gösterilmiştir. Stratejik uyum aşamaları; “Çevresel Değişim”, “Stratejik Kararlar”, “Uygulama” ve “Yönetimsel Kararlar” olarak gösterilmiştir (Yoshihara, H., 2000, 107).

Çizelge 2. ABD’deki İşletmelerin Stratejik Gelişiminin Özet Tarihçesi

Yıl	Çevresel Değişim	Stratejik Kararlar	Uygulama	Yönetimsel Kararlar
-1870	Ulusal ve kentsel pazarların gelişmesi	Coğrafi yayılma ve genişleme stratejisi	Yeni sisteme uygun bir faaliyet sistemi	Ortaya çıkan birimlerin yönetimi için yönetimsel yapının kurulması
1870-1910	Amerikan coğrafi yayılmasının sonu dolayısıyla şiddetli rekabet ve atıl kapasite	Satın alma ve dikey çeşitleme stratejisi	Yeni sisteme uygun bir faaliyet sistemi	Merkezcil, fonksiyonel esaslı organizasyon yapısının kurulması
1910-1960	Nüfus artışı, teknolojik yenilikler ve Dünya Savaşları	Çeşitleme stratejisi	Yeni sisteme uygun bir faaliyet sistemi	Merkezkaç, çok birimli organizasyon yapısı
1960-2000’ler	Bazı sanayi işkollarının rekabet üstünlüklerinin kalkması, AET’ye giriş ve uluslararası ilişkilerin güçlendirilmesi eğiliminin genelleşmesi ve güncellenmesi	İnovasyon, Yabancı ülkelere doğrudan yatırım (International Business ve Globalleşme ile Entegrasyon)	Yeni sisteme uygun bir faaliyet sistemi; ülkelerin birbirine bağımlılığı, yabancı ülkelere direkt yatırım	Çok uluslu yönetim yapısı, sınırların kalkması, globalleşme, başka ülkelerin işletmeleriyle işbirliği ve birleşme

Kaynak: Hideki Yoshihara., “Towards a Comprehensive Concept of Strategic Adaptive Behavior Firms”, in H. Igor Ansoff, et al. (Eds.) From Strategic Planning to Strategic Management (London:John Wiley,2000, s.107).

2.3. Verimlilik ve Yenilikçilik

Verimlilik ile yenilikçilik beraberce düşünülmesi gereken kavramlardır. Bu konuda literatürde “yıkıcı yenilik” diye anılan bir olgu meydana gelmiştir. Yıkıcılıkla, değişiklik ve yenilik kavramları bir arada kullanılmaktadır. Ortaya atılan yıkıcılık teorisi piyasalardaki bazı sıra dışı olayların olumlu sonuçlar doğurmasıyla ilgilidir. Her türlü imkana sahip bulunduğu halde verimsiz ve başarısız olan kurumların/şirketlerin ele alınıp incelenmesi öngörülmektedir (Suit, D., 2015; 11). Yıkıcı yenilik; ortaya çıkan bir yeniliğin nasıl başlayıp gelişeceğini ve piyasada iyi durumda olan mevcut şirketlerin neden ve nasıl başarısızlığa uğrayabileceğini anlatmaktadır. Böylesi bir durum verimliliğin nasıl bir verimsizlik haline dönüşebileceğini de vurgulamaktadır.

Yıkıcılık teorisi, sürdüren yenilikler ve yıkıcı yenilikler diye anılan iki yenilik arasındaki farkları ortaya koymaktadır. Sürdüren yenilikler daha iyi ürünle verimliliği daha iyiye dönüştürme olanağı sağlamaktadır. Yıkıcı yenilikte ise pahalı, karmaşık ürünlerin eskisinden daha ucuz ve sade ürünlere dönüştürülerek verimlilik sağlanması öngörülmektedir. Bu tür yenilikler ve verimlilik ilk anlarda fark edilemeyebilir. Üst pazarlarla alt pazarlar göz önüne alındığında alt pazarlarda uygun fiyata yeterince iyi, işlevsel ürün sunularak büyük firmaların ilgilenmedikleri pazarlarda yeni müşterilerin ilgilendikleri yeni pazarlar bulunabilecektir. Alt pazarların oluşturduğu fiyat avantajlarından da yararlanılacaktır. Böylece üretilen ürünlerin verimliliği sağlanmış olacaktır (Oran, A., 2015; 24-25).

3. TÜRKİYE’DE SANAYİ İŞLETMECİLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yukarıdaki genel konuları da dikkate alarak Türkiye’de Cumhuriyet sonrası sanayinin gelişimini aşağıdaki dönemler itibariyle irdeleyebiliriz:

- 1923-1929: Cumhuriyetin Kuruluşu ve Dünya Ekonomik Krizi Dönemi,
- 1929-1950: Tarım Ekonomisi, Özkaynak Kullanımı ve İkinci Dünya Savaşı Dönemi,
- 1950-1960: Çok Partili Döneme Geçiş, Dünyaya Açılma, Sanayiye Özendirme, Dış Yardımlar Yoluyla Büyüme Dönemi,
- 1960-1973: Planlı Kalkınma Çalışmaları, Enflasyon, Kalkınma Planı, Karma Ekonomi ve Hızlı Nüfus Artışı Dönemi,
- 1973-1979: Dünya Petrol Bunalımı, Yüksek ve Hızlı Enflasyon, Dış Satım ve Alım Güçlükleri, Krizleri Aşma Dönemi,
- 1979-1989: AET ilişkileri, İç Kaynaklara Dayalı Kalkınma Dış Borçlar, Ödeme ve Özelleştirme Dönemi,
- 1989-2000: Gümrük Birliği, Dışa Dönük İşletmeler, Bölgesel ve Uluslararası Birleşmeler Dönemi,
- 2000-Sonrası: Sanayileşme Hamlesi, Dışa Açılma, Şirketleşmeler, Şirket Birleşmeleri, Uluslararasılaşma ve Sanayileşme Dönemi.

Günümüzde ülkelerin gelişmişliklerini incelediğimizde, kişilerdeki gibi “ortak menfaatin” etkili olduğunu görmekteyiz (Kılıçaslan, İ; 2016; 14). Türkiye’nin de kendi iktisadi örgütleriyle ülkeler arasında işbirliğini arttırmasının önemi kaçınılmazdır. Küreselleşme olgusuna, bölge ve evrensel ülkelerle yapılan işbirlikleri neticesinde ulaşılabilir. Türkiye’deki sanayi ve iktisadi stratejik uyum çabalarının tarihçesi Çizelge 3’de özetlenmiştir.

Çizelge 3. Türkiye’deki Sanayi ve İktisadi Stratejik Uyum Çabalarının Tarihçesi

Yıl	Çevresel Değişim	Stratejik Kararlar	Organizasyon Yapısında Değişimler
1923-1929	T.C.’nin Kuruluşu, Dünya Ekonomik Krizi	1nci ve 2nci kalkınma planlaması, krizden kurtulma	Özel şirketlerin bulunamayışı nedeniyle devletçilik politikası; Özel-devlet kuruluşları işbirliği
1929-1950	Alt yapının kurulmaya başlanması, harp ekonomisi, devletçilik, ilk sanayi girişimleri dönemi	Yerel üretim ve dağıtım	Yeni kurulan küçük girişimler
1950-1960	Çok partili dönem, Dünyaya açılma, sanayiye özendirme, yabancı sermaye, dış yardımlar	Özel teşebbüse önem verilmesi, coğrafi yayılma ve pazar geliştirme, İstikrar programı	Fonksiyonel yapı (Birinci büyüme dönemi)

	yoluyla büyüme, şiddetli enflasyon dönemi		
1960-1973	%20 dolaylarında enflasyon, kalkınma planı, karma ekonomi, hızlı büyüme ve nüfus artışı dönemi	Yeni iş alanlarına yönelme, çeşitleme başlangıcı	Fonksiyonel yapıya büyük işletmeler ve holdingleşme dönemi (ikinci büyüme dönemi)
1973-1979	Dünya petrol bunalımı, Yüksek hızlı enflasyon, dışsatım ve dışalım güçlükleri, aşırı borçlanma, kur ayarlamaları, atıl kapasite artışı dönemi	Mevcudu koruyarak bu mevcutla yetinme eğilimi	Ürün esasına dayalı yapıya doğru yönelme
1979-1989	Dördüncü plan dönemi, iç kaynaklara dayalı gelişme, dış borçların ödenmesi, AET ile ilişkiler	Yeni iş alanlarına yönelme, yabancı sermaye ile ortak girişimler, dışa açılma, 5 Nisan kararları	Uluslararası bölümler, çok uluslu işletmeler
1989-2000	Gümrük Birliği, dışa dönük işletme kuruluşları, uluslararası birleşmeler ve bütünleşmeler, özelleştirmeler, İnovasyon çalışmaları, ulaştırma, haberleşme kolaylıkları ve likidite krizi	Sanayi malları üretimi ve ihracatı, uluslararasılaşma, yapısal önlemlerin bir takvime bağlanması, IMF'ye niyet mektubu verilmesi, yüksek faizle borçlanma	Dünya çapında rekabet edecek şirketleşme ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği, Uluslararası alanda yatırım ortaklıkları ve üretim, uluslararası bütünleşme, sanayi tesisleri kurma, ortaklıklar geliştirme, inovasyona ağırlık verme
2000-2015	Yapısal olarak piyasa ekonomisinin yenilenmesi, Bankacılıkta dalgalı ve örtülü kur sistemine geçiş, düşük kur politikası, cari açıkla dış borçlanmadaki değişim, Ekonomik büyüme trendi, dalgalı büyüme ve büyümede yavaşlama, Enflasyonda sapmalar, işsizlik/istihdamda dalgalanma, Dış ticarete artışlar yanında işsizlik ve istihdamda azalışlar, Düşük kurlu cari açığın dış borçlanmaya yansımaları, İşsizlik trendindeki azalışlar ve artışlar	Güçlü ekonomiye geçiş çabaları, Merkez bankası işlemleri tekel ağ ve endüstrilerine ait düzenlemeler, Bankacılık sisteminde yenilikler, Faiz ve kambiyo kararları, kur sistemleri, Ekonomik büyüme stratejileri, Makroekonomik performans göstergeleri, Kamu brüt borç stoğunun artış göstermesi, Üretim ve işsizlik	Yeni kurulların oluşturulması (BDDK, TMSF gibi), Yeni perspektiflerin sağlanması için yapılanmalar, Sıkı maliye politikası yürütecek teşkilatlanmalar, Çağın gereklerine uygun yapılanmalar ve işbirlikleri

		oranları üzerinde çalışmalar	
--	--	---------------------------------	--

Kaynak: Özbaşar, S.; (2000, 21); İşletme Politikası, Büyüme Stratejileri ve Yönetimi, s:111.

Sungur, O.:(2015); 2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi, Toplum ve Demokrasi, 9 (19-20), s: 243-269.

3.1. Kuruluş Yıllarında Türk Sanayisi (1923-1929)

Bu dönemin özelliği sermaye birikimine devletin katkısının olmasıdır. Bu amaçla yerli sanayiye geliştirmek amacıyla teşvik yasaları ve özendirme uygulamaları konmuştur. Fakat bu teşvik edici unsurlar etkili olamamış ve sanayide gelişmeler yaşanmamıştır. Çünkü bu dönemde dışa bağımlı ticaret sermayesinin etkinliğini kullanarak korumacı bir dış ticaret politikası izlenememiştir. Bu dönemde sanayide gelişme sağlanamazken, ihracata yönelik tarımda önemli üretim alanları oluşturulmuştur. Dış ticaret politikasındaki liberal tutum dönem sonunda ekonominin önemli bir ödemeler dengesi sıkıntısına girmesine yol açmıştır. Stratejik düşünce olarak bu dönemde devlet eliyle özel sermaye birikimini hızlandırmanın başlıca araçları, çeşitli alanlarda üretim, ithalat ve işletme ile ilgili çok sayıda tekel ve imtiyazları yerli-yabancı sermayeye devreden düzenlemeler, sanayi için önemli özendirme ve destekleme olanakları getiren Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde sanayiciler lehine bazı kararlar alınmıştır. Bu dönemde korumacı bir dış ticaret izlenmesi ve dış dinamikler nedeniyle sanayide önemli bir gelişme olamamıştır. Dış rekabetin yıkıcı etkilerine karşı koruma imkanları sağlanamamış, başta kredi sorunu olmak üzere çeşitli istekler karşılanamamış ve sanayide üretim artışı yapılamamıştır. 1929 yılında dünyada baş gösteren ekonomik kriz sanayimizdeki olumsuz durumun nedenlerinden birisidir. 1923-1929 yıllarındaki önemli bir gelişme de tarımdan ürün olarak alınan "aşar vergisi"nin kaldırılarak yerine nakit olarak ödenen arazi vergisinin konulmasıdır. Bu uygulama tarımda bazı değişmelerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu dönemde, stratejik özelliklerden dolayı birçok liman, tersane ve demir yolu işletmesi devletleştirilmiştir. Bankacılığın karlı bir sektör haline gelmesiyle bölgesel ve ulusal bankalar kurulmuştur. Bunlara ilave olarak Merkez Bankası kurulması fikri de önemli bir stratejik gelişme olmuştur (Kocatürk, V.; 1984, 247-248).

1923 yılında, geri kalmış olmasına rağmen tarım, Türkiye ekonomisinin en büyük kısmını oluşturmuştur. Sanayi ve ticaret için yönetim bilgisinin yeterli olmaması, yetişmiş yönetici ve çalıştırılacak kalifiye işçinin bulunamaması, yatırımlara yöneltilecek kaynakların kıt olması gibi unsurlar kalkınmanın sanayi ile yapılmasını güçleştirmiştir. Ayrıca geçmişteki yabancı sermaye deneyimleri nedeniyle gelişmenin öz kaynaklarla yapılması gerekmiştir. Çünkü yabancı ülkelerden borç almamak dönemin mali politikası olmuştur. 1923 İktisat Kongresi'nde alınan kararlar ışığında bazı alanlarda devlet tekelciliğine izin verilirken, bunun yanında özel kesim de özendirilmiştir. Yani Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarında özel sektörün faaliyette bulunması ve geliştirilmesi planlanmıştır. Uzun zamandır geciktirilen alt yapı yatırımları için devlet sermayesi ile girişimler başlamıştır. Çünkü bu yatırımları yapacak özel girişimci bulunamamıştır.

3.2. Devletçi Sanayileşme Yılları (1929-1950)

Tarım vergilerinin kaldırılması 1929 yılında gerçekleşmiştir. İlk sanayi girişimleri 1929 Dünya Ekonomik krizinden sonra başlamıştır. Bu dönemde harp ekonomisine ve ilk sanayi girişimlerine önem verilmiştir. Devletçilik ilkesinin en yoğun uygulaması bu dönemde icra edilmek zorunluluğunu doğurmuştur. Harp sanayisinin gelişmesine yönelik yatırım hedeflerinin ve politikalarının gerçekleşmesi için kredi imkanı sağlanmıştır. Bu arada sanayi planı uygulama görevi verilen Sümerbank bünyesinde de çok sayıda devlet işletmesi kurulmuştur. Dönemin sonunda plan hedeflerine ulaşılmıştır. Sanayi yatırımları dokuma, şeker gibi temel tüketim malları üretiminde yoğunlaşmış ise de ara ve yatırım malları üretiminde bir azalma olmuştur. Kömür, demir-çelik ve kağıt sanayilerinde gerekli çalışmalar yapılmıştır. Çalışmaların sonunda korumacı dış ticaret politikasının ardından uygulanan ithal ikameci sanayileşme süreci sonunda belli sanayi kollarında üretim artmıştır. İthal kısıtlamalarının etkisiyle dış ticaret açıkları kapatılmıştır. Sağlanan fonun kaynağı, devletin tarımdan tarım dışına aktarılan değerinin büyük bir kısmının başka alanlara kaydırılmasıyla sağlanmıştır. Bu dönemde tarım ürünlerinde sıkı fiyat politikası uygulanarak, üretim mallarının en önemli kalemi olan buğdayın fiyatı düşük tutulmuş ve böylece işçi ücretleri de azaltılmıştır.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Karabük Demir Çelik Fabrikası 3 Nisan 1937 tarihinde İngiltere'den alınan (2,5) milyon sterlin kredi ile yapılmıştır. Bu arada hem ticarete hem de sanayide özel sermayenin varlığı ve gelişmesi gözetilmiştir. Sanayicilere büyük imkanlar sağlayan Teşvik-i Sanayi Kanunu 1942 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Dönem boyunca izlenen ekonomi politikasının sonucu olarak gerek himayecilik gerekse iç ticaret hacmindeki değişmelerle ortaya çıkan kaynak, devlet ile özel sermaye arasında paylaşılmıştır. Devlet sektörünün özel sektörle rekabet değil, birbirini tamamlayıcılık ilişkileri içinde bulunduğu bir alan oluşmuştur. Özel sermaye ya devlet işletmelerine girdi sağlayarak, ya da devlet işletmelerinin ürettiği girdileri kullanıp mamül mal üreterek, gerekse devlet yatırımlarının ihalelerini alıp müteahhitlik hizmetlerinde bulunarak devlet sektörü öncülüğünde sürdürülen sanayileşmenin yarattığı iş hacminden doğan pek çoğu aracılık gerektiren işleri alarak önemli ölçüde sermaye birikimi sağlanmıştır.

2nci Dünya Savaşı sonunda özellikle ABD'de sermaye birikiminin durumu ve kapalı kapılar sisteminin yıkılması, sermayenin uluslararası ölçekte kendini yeniden üretmesini engelleyen unsurların kaldırılmasını gerektirmiştir. ABD savaş sonrası durumdan yararlanarak, uzun vadeli çıkarlarını hesaba katmak suretiyle Avrupa ekonomisini canlandırmayı ve uluslar arası yeni iş bölümü kapsamında az gelişmiş ülkelerde sanayileşmeyi geliştirici stratejik politikalar belirlemiştir. İhtiyacı olan ülkelere yapılan sermaye ihracı sadece kredilerle değil, yabancı sermaye yatırımlarıyla da sanayi sektöründe yoğunlaşmıştır. Belirlenen böyle bir stratejiyi uygulayacak uluslararası kurumların oluşturulmasının ilk adımları, 1944 yılında 44 ülkenin katılımıyla toplanan Bretton Woods Konferansı olmuştur. Konferansta savaş sonrası ekonomik düzenin iki temel kurumu IMF (Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası'nın kurulması önerilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti bu yıllarda Bretton Woods anlaşmasını kabul ederek savaş sonrasında uluslararası liberal sistemde yer alacağını bildirmiştir. Ayrıca 12 Mart 1947 tarihinde Truman, kongreye sunduğu mesajla soğuk savaş ilan etmiştir. 1948 yılına kadar Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık ödenek ayrılması, bu iki ülkenin askeri ve sivil personeline eğitimler verilmesi gündeme gelmiştir. IMF ve Dünya Bankası'ndan sonra uluslararası ekonomik örgütlenmeler, Marshall Planı ve onun aracı olarak Avrupa Ekonomik İş Birliği Komisyonu kurulmuştur. Askeri alandaki teşkilatlanma ise Kuzey Atlantik Paktı (NATO) adı altında oluşturulmuştur.

1929-1932 yılları arasında devletin sanayici kimliği ile herhangi bir faaliyette bulunmadığı görülmektedir. 1932 yılı sonrasında ise sanayide devletçilik dönemi başlamıştır. 1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Krizi'nin olumsuzlukları, bir önceki dönemde liberal dış ticaret politikasının izlenmesi yerine korumacı önlemler almayı gerektirmiştir. Bu buhran ülkemizde üretilen buğday fiyatlarının düşmesine ve milli gelirin azalmasına neden olmuştur. Bu dönemde tarım ürünleri fiyatlarının azalmasının yanında düşük işçi ücretleri ile mal üretip, yüksek gümrüklerle dış rekabetten korunan iç pazarda Teşvik-i Sanayi Kanununun sağladığı imkanlarla mal satılabileceği stratejik düşüncesi ön plana geçmiştir. Bunun sonucu olarak 1930-1932 yılları arasında önemli oranda büyüme gerçekleşmiştir. Yani tarımda göreceli durgunluk yaşanırken sanayide yıllık ortalama büyüme hızı artmıştır. Daha sonra devlet işletmelerinin öncülüğünde sanayileşme hareketi hızlanmıştır. İzlenen ithal ikameci sanayileşme stratejisinin öncülüğünü yapacak devlet sektörünün yatırım programını belirleyen "Birinci 5 Yıllık Sanayileşme Planı" hazırlanmıştır. Bu arada Türkiye İş Bankası kurulmuş, gümrük vergilerinin arttırılması ve dış alım sınırlandırılmasıyla tarım ve sanayi kesimi dış rekabete karşı korunmuştur (Cillow, H., 1965; 5-132). 1933 yılında devletin özel kesim yanında karlı alanlara girmesinden sonra 1934 yılında sınırlı ve fakat devlet girişimlerine yönelik ilk 5 yıllık plan yapılmıştır. 1939 yılında başlayan 2nci Dünya Harbi nedeniyle büyük devlet yatırımlarının yerine getirilmesi için devlet tahvilleri çıkarılmasıyla yurt içi borçlanma, vergilendirme ve dış borçlanma yollarına başvurulmuştur. 2nci Dünya Savaşı ile beraber ithalat durmuş ve üretim hacmi azalmıştır. Vergi arttırımı ve tasarruf bonolarının kullanılmasına karşın şiddetli bir enflasyon başlamıştır. 1939 tarihli ikinci 5 yıllık sanayi Kalkınma Planı 2nci Dünya Savaşı şartları nedeniyle uygulanamamıştır. Çünkü yabancı güçler sınırlarımıza dayanmış olup, 2nci Dünya Savaşına girmemize ramak kalmıştır. 1945 yılı sonrasında ilk devalüasyon yapılmış ve dış yardımlardan yararlanılmaya başlanmıştır (Ülken, T.; 1997; 240-241).

3.3. Çok Partili Dönemin Başlangıcı, NATO'ya Giriş (1950-1960)

1950 yılında seçimler yapılarak iktidar değişimi gerçekleşmiştir. Bir önceki dönemde alt yapının kısmen de olsa kurulmuş olması, genel eğitim düzeyinin artması yeni ihracat olanakları ve yatırımlar iktidar değişimiyle beraber kısa süren bir ekonomik patlamaya yol açmıştır. Özel sektöre önem veren liberal düşüncenin hakim olduğu, devletçilikten uzaklaşan çok partili dönemde tarımsal ürün ve yer altı kaynaklarının ihracatı nedeniyle büyük gelir artışı sağlanmıştır. Ancak önceleri tarımsal kesime verilen ağırlık daha sonra bu kesimin savsaklanması pahasına sanayi kesimine yönelmiştir. Bunun üzerine yavaş yavaş liberal yönetim yaklaşımından uzaklaşma eğilimi başlamıştır. Emisyonun arttırılması ve kredi hacminin genişletilmesiyle başlayan enflasyon, ithalat liberasyonunun kaldırılması ve iktisadi işlemlere sınırlar konması, özel sektör kesimine müdahale edilmesiyle bile bu enflasyon yavaşlatılamamıştır. Dış yardımlardan kaynaklanan fonlarla iktisadi devlet kuruluşları ve özel kesim girişimcileri yatırımlara yönelmişlerdir. 1954 yılında yabancı sermaye girişini yasal esaslara bağlayan ekonomik strateji usulleri uygulanmıştır. Dış borçlanmanın artmasıyla beraber bir ihracat artışı olmaması dış ödemede büyük güçlükler çıkarmıştır. 1958'de ikinci devalüasyon yapılmıştır. Bu ekonomik bunalımı izleyen 27 Mayıs devrimi ile ekonomiye yön verecek yeni stratejiler uygulanmıştır. Para-kredi enflasyonu durdurulurken, aynı zamanda Türkiye Yardım Konsorsiyumu kanalıyla yeni dış borçlanmaya gitmiştir. Bunun üzerine yatırımlarda daralma görülmüştür. Böylece verimlilik de azalmaya başlamıştır.

Türkiye'nin 1945'ten sonra izleyeceği ekonomik ve siyasi politikaları belirleyecek plan ve programlarda öne sürülen görüşlerin ortak özelliklerinden birincisi belli ölçüde sermaye birikimine ulaşmış özel kesimin sanayi yatırımlarına yönelme eğilimlerinin desteklenmesi, devletin alt yapı yatırımları, ucuz girdi üretecek sanayilerde yoğunlaşması; ikincisi ise yabancı sermayeyi teşvik edici önlemlerin alınmasıdır. Sanayileşme yönünde atılan diğer bir adım ise Dünya Bankası'nın da katkılarıyla 1954 yılında Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın kurulmasıdır. Devlet sektörü üstlenilen alt yapı ve sanayi yatırımları için proje-program kredileri, yerli-yabancı sermaye ile girişilecek sanayi yatırımları Dünya Bankası'na sağlanmıştır. Bu stratejik çalışmalar kapsamında diğer bir konu da 1954 yılında çıkarılan Yabancı Sanayii Teşvik Kanunu ile Petrol Kanunu'dur.

Türkiye, uyguladığı savaş ekonomisi politikasının sonucunda, 2nci Dünya Savaşı sonrası gelecek yıllara azımsanmayacak altın ve döviz rezerviyle girmiştir. Ancak 1946-1953 yılları arasında liberalleştirilen dış ticaret, bu rezervin tükenmesine ve 1953 yılı sonunda önemli bir ödemeler dengesi sıkıntısına yol açmıştır. 1930'lu yıllarda izlenen dış ticaret politikasını ortaya çıkaran nedenler ve izlenen ithal ikameci sanayileşme stratejisi 1950'lerdeki ile benzerlik gösterse de, esasta çok büyük farklılıklara sahiptir.

1950 sonrasında sanayi üretimi, tarımsal üretimden daha hızlı artarken, 1950 yılında Gayri Safi Milli Hasıla içinde yaklaşık %12 olan payı 1960'ta %14,3'e, 1962'de %15,3'e çıkmıştır. 1950-1963 döneminde KİT'lerin (Kamu İktisadi Teşebbüslerinin) büyük iş yeri sayısı içindeki payı artmış; ancak istihdam, ücret, katma değer ve çıktı içindeki payı azalmıştır. Bu durum imalat sanayisinin daha çok özelleştğini göstermektedir. 1950'lerden sonra uygulanan ithal ikameci sanayileşmeyi biçimlendiren etkenlerden birisi yabancı sanayi yatırımları, diğeri ise ağırlıkla program ve kredi projesi biçiminde verilen dış borç mekanizmasıdır. Sabit tutulan döviz kurlarının etkisiyle de iç pazar dışa göre daha çekici olmuştur. Böylece üretip ihraç etmek değil, ithal edip üretmek ve içeride satmak karlı hale gelmiştir. Metropollerin güdümünde gelişen bu sanayileşme süreci, 1958'e önemli sorunlarla girilmesine neden olmuştur. Sabit kur politikasının da körüklediği döviz talebi ve enflasyon, kısa zamanda "Tahtakale" gibi kendisini özellikle 1970'li yıllarda bütün ağırlığıyla hissettirecek ikinci bir merkez bankasının doğmasına, kredili ithalatın ortaya koyduğu çift ödemelerin oluşmasına, katlı kur uygulamasına, kısa dönemli borçların kabarmasına ve ödenemez duruma gelmesine, ithalat güçlükleri nedeniyle üretim kapasitesinin düşmesine, sonunda da IMF'ye gidilmesine yol açmıştır. Böylece ithal ikameci sanayileşme borç buldukça yaşayabilen bir yapıya dönüşmüştür. Mevcut sanayi kuruluşlarında verimlilik düşüşü düşmüştür.

3.4. Planlar, Enflasyon ve Karma Ekonomi Dönemi (1960-1973)

1960 yılları sonrasında hazırlanan ilk kalkınma planı olan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının “On Beş Yıllık Hedefler Bölümünde” ithal ikameci stratejinin gerekliliği savunulmuştur. Böylece yurt içi yatırımların arttırılarak sanayi sektörünün büyümesini sağlamak ve dışa bağımlılığı azaltmak hedeflenmiştir. Verimlilik konusu yavaş yavaş hissedilmeye başlamıştır.

Stratejik olarak, belirlediği iddialı büyüme hızlarını gerçekleştirmek için gerekli kaynak birikimine ulaşamayan Türkiye, 1970’lerin ikinci yarısına yoğun bir sıkıntı içinde girmiştir. Özel sektör yatırımları gerilemiş, kamu kesimi yatırımları öne geçmiştir. Öte yandan, yatırım ve ara mallarında önemli sayılabilecek bir yatırım kapasitesi kurulamadığından sınai üretime tüketim malları sektörü egemen olmuştur. Kurulu bulunan kapasitenin yaşatılabilmesi için iç talep çeşitli yollarla sürekli olarak körüklenmiştir. Bunun sonunda da bir savurganlık ortaya çıkmıştır. Verimlilik konusu hiç ele alınamamıştır.

1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatı, 1 Ocak 1963 tarihinde yürürlüğe giren birinci 5 yıllık kalkınma planından önce geçiş dönemi olmak üzere bir yıllık plan hazırlamıştır. Üçüncü dönem olan planlı dönemde yeni stratejileri öngören üç adet 5 yıllık kalkınma planı uygulanmıştır. Bu planlı dönem çalışmalarının en büyük özelliği olarak %7’lik büyüme hızının hedef alınması yanında sosyal sorunlara eğilimin güçlenmesi, demokrasinin karma ekonomi anlayışı içinde sürdürülmesi, kalkınmada sanayileşmeye öncelik verilmesi sayılabilir. Bunlar birer stratejik büyüme kararlarıdır. Fakat olumlu birçok yanına karşılık bu dönemde hızlı nüfus ve işsizlik artışı, sağlıksız kentleşme, enflasyonun giderek şiddetlenmesi ve sonunda sosyal ve ekonomik bunalımların başlamasından kaçınılması mümkün olamamıştır. Pazar ekonomisinin başladığı bu dönemde yeni yatırımları başlatacak ve mevcut yatırımları yürütecek, dış kaynak ihtiyacını karşılayacak işçi dövizleriyle desteklenen ihracat artışı da gerçekleşmemiştir. Bunun yanında 1973 yılı Dünya Petrol Bunalımı, büyüme sancısı çeken Türkiye’nin geleneksel ihracat ürünlerinin tamamen petrol ithalatına yönelmesi ve hatta 1970’lerde ihracatın bu petrol ithalatını bile karşılayamamasına neden olmuştur. Çok ciddi ekonomik bunalımda bulunan Türkiye’nin böylesi bir duruma düşmesi izlenen kalkınma modeli nedeniyle değil, bu modelin uygulanmaması ve siyasal çıkarlarla ekonominin çıkmaza sokulmasındandır. Her şeye rağmen planlı kalkınma dönemi bize uygulamadaki gerçek durumumuzu göstermesi bakımından ders verici yönde fayda sağlamıştır.

3.5. Petrol Krizi ve Bunalımlar Dönemi (1973-1979)

Bu dönemde dünya petrol krizi ve bunalımı yaşanmıştır. Yüksek ve hızlı enflasyon meydana gelmiştir. İthalat ve ihracat güçlükleri sanayiye, verimliliği ve iktisadi durumu etkilemiştir. Türk ekonomisi aşırı yurtdışı borçlanmaya gitmiştir. Politika olarak mevcudu koruma çabaları sürdürülmüştür. Bu gelişmeler nedeniyle organizasyon yapıları ürün esasına dayandırılmıştır. Atıl kapasite artışı meydana gelmiştir. Böyle bir durumda verimlilik konusu gündeme bile gelememiştir.

3.6. Sanayileşme ve Özelleştirmeler Dönemi (1979-1989)

Sanayileşme politikası ve stratejisi açısından 1980 yılı bir dönüm noktası olmuştur. 24 Ocak 1980 tarihinde önce istikrar önlemleri paketi olarak uygulamaya konan stratejik ekonomi politikaları dizisi, zaman içinde ekonomik yapıda köklü değişiklikleri amaçlayan bir yapısal uyum programına dönüşmüştür. İç kaynaklara dayalı gelişme ve dış borçların ödenmesi sağlanmış olup, AET ile ilişkiler gelişmiştir. Yabancı sermaye ile ortak girişimler ve dışa açılma gerçekleşmiştir. Uluslararası işletmeler kurulmuştur.

Toplam ihracat 1980 yılında 2,9 milyar dolar, 1987 yılında 10,2 milyar dolar, 1998 yılında 26 milyar dolara yükselirken “Sanayi Mallarının” toplam ihracat içindeki payı, 1980’de %36’dan 1998’de %85’e yükselmiştir. Dolayısıyla sanayileşme hız kazanmış, çok uluslu ve uluslararası işletmeler kurulmuştur. İktisadi serbestleşme yanında özel sektörün rolü artmaya başlamıştır. Verimlilik konusu da otomatikman kendisini ve önemini hissettirmiştir.

1980’li yıllarda gerçekleştirilen dış ticaret liberasyonu Türkiye’nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinden büyük ölçüde bağımsız bir gelişme göstermiştir. Avrupa Birliği ile ilişkiler Türkiye’nin Nisan 1987’deki tam üyelik başvurusu ve bunu izleyen Gümrük Birliği görüşmeleri çerçevesinde yeni bir ivme kazanmıştır.

Türkiye 1995 yılı başı itibariyle 12 yıllık listede %95; 22 yıllık listede %90 oranında gümrük indirimi gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin 1996 yılı başından itibaren Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğine girmiş olması uluslararası piyasalarla bütünleşme amacının bir uzantısı olarak değerlendirilebilecektir. Bu arada özelleştirme gelirlerinde de artışlar gözlenmiştir (Hatipoğlu, Z., 1978).

3.7. Dışa Dönük İşletmeler, Gümrük Birliği, Uluslararası Bütünleşmeler, Sıkıntılar ve İnovasyon (1989-2000'li Yıllar)

1990'lardan sonra Güneydoğu Asya'da ve Rusya'da ortaya çıkan, giderek dünya ekonomisine yayılan küresel kriz, Türkiye ekonomisini, dolayısıyla da Türkiye sanayisini olumsuz yönde etkilemiştir. İç talep-dış talep gerilemesi sonucu sanayide kapasite kullanım oranları gerilerken birçok alt sektörde üretim düşüşleri hızlanmıştır. Özellikle tekstil, otomotiv gibi alt sektörlerde kriz daha erken hissedilmeye başlanmıştır. Tekstil üretimi amacıyla kurulan fabrikalar krize girmiştir. Ancak gümrük birliği gibi dışa dönük işletme kuruluşlarının hızlandırılması ile uluslararası sanayi kuruluşu birliktelikleri, özelleştirmelerin hızlanması, uluslararasılaşmanın devam etmesi ve uluslararası sanayi tesislerinin kurulması gerçekleşmiş olup, çalışmalar devam etmektedir. Her şeye rağmen siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanmasına çalışılmıştır. Ülkemizde sanayi hem büyümüş, hem de ülke sathında yayılmaya başlamıştır. Sanayileşme aktif bir orta sınıf ortaya çıkarmıştır. Sanayimiz sadece büyüklük açısından değil, çeşitlilik açısından da gelişme göstermiştir. Sanayinin rekabet gücünü arttırma çabaları sürmektedir. Ancak yüksek teknolojide, girişimcilikte, verimlilikte ve AR-GE'de kapasitemizin arttırılması ihtiyacı halen devam etmektedir. Böylece verimlilik konusu hem beyinlerde hem de uygulamada yer almış olup, sanayinin vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir (Makine İhracatçıları Birliği, 2014; 14-27).

4.SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Gerek dünyada gerekse Türkiye'de işletmeler bünyesinde uygulanan doğru ve bilimsel stratejik çalışmalar, işletmelerin gelişip büyümesini ve uluslararası alanda kesintisiz faaliyet göstermesini sağlayacaktır. Ancak işletmelerde büyüme olgusu planlı ve programlı olarak yapılmadığı, çevresel koşullar dikkate alınmadığı takdirde o işletmelerin çok kısa sürede varlıklarına son vermeleri kaçınılmaz olacaktır. İşletmelerde büyümenin planlanması, faaliyetlere giriş ve çıkışların planlı bir şekilde stratejik analizler yapılarak kontrol edilmesi ve stratejik yanlışlardan kaçınılması gerekmektedir. Bu da, işletmelerin verimlilik alanındaki başarılarına bağlı olmaktadır. İşletmede ticari ömürleri uzun süreli, ortalamanın üstünde gelir elde edici, etkili, verimli ve fayda sağlayıcı sonuçların elde edilmesiyle istenen sonuca ulaşmak mümkün olacaktır. Böylesi bir gelişme, sanayideki verimliliğin artışı oranında gerçekleşebilecektir (Şen, A., 2007, 131-151).

Cumhuriyetimiz kurulduğunda işletme olarak elimizde sadece un değirmenleri, sayıları git gide azalmış halı ve dokuma tezgahları, küçük madeni eşya atölyeleri, Osmanlı'nın devlet sanayi kuruluşlarından arta kalmış deri fabrikası, feshane, Cibali tütün tesisi gibi yarı oranda çalışır çok az tesis bulunmaktaydı. Küçük ölçekli de olsa kayda değer özel sanayi kuruluşlarının Osmanlı'da hemen tümü azınlıklara ve yabancılara ait olduğundan, Türk Kurtuluş Savaşı ve bunun sonunda yapılan değişimlerle mevcut atölyeler ve fabrikalar terk edilmiştir. Yeri geldikçe tekrarlanan "topluların bile dışarıdan geldiği", sanayinin çarklarının dönmez olduğu o günlerden bu günlere büyük mücadelelerin sonunda uygulanan stratejiler ve fedakarane çalışmalar sonucunda gelinmiştir. Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarında hiç yok denecek derecede olan işletmelere rağmen büyük önder Atatürk'ün de işaret ettiği "dünyada modern ve çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkmak" parolasına uygun olarak, verimliliğin yüksek sanayileşme hamleleriyle sonuca ulaşabileceği hususu Türk Ulusu tarafından benimsenmiştir. Çalışmalar bu dönemde de verimliliği ön gören sanayileşme alanında devam etmektedir. Sanayileşme stratejilerinde 1950'lerde, 1960'larda ve sonrasında özel sektörün gelişmesi, 1980'lerden ve 2000'lerden sonra değişen ve gelişen dünya ve Türkiye koşullarında Atatürk'ün belirttiği gibi her alanda "Çağdaş Medeniyet Seviyesinin Üzerine Çıkma" hamlelerimizi, her zorluğa rağmen planlı olarak durmadan devam ettirmemiz, başta sanayi olmak üzere topyekûn verimliliği arttırmamız gerekmektedir.

Günümüzde de sanayileşme ve verimlilik konularına çok önem verilmektedir. Türkiye Cumhuriyetimizin teknolojisinin geliştirilmesi çalışmalarını kapsamında dış kaynaklara muhtaç olmadan kendi imkanlarımızla verimli üretimlerin geliştirilmesi yönündeki çalışmaların hızla devam etmesi gerekmektedir. Kaliteli olarak çok üretip ihraç da ederek ekonomik gücümüzün artışı sağlanarak, stratejik hedeflerimizin en önemlilerinden birisi olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Türkiye sanayisinde ve ekonomisinde temel sanayi ve ekonomik konularda Cumhuriyetimizin kuruluşundan bugüne kadar zaman zaman sıkıntılarla karşılaşılmasına rağmen önemli ve olumlu gelişmeler olmuştur. Bu konularda gelişmelerin bir sınırı olmayıp devamlılık söz konusu olduğu için sorunlar ve sıkıntılar her dönemde olacaktır.

Büyüme performanslarının her dönemde aynı oranda gelişmeyerek, dalgalanmaların meydana geleceği hususu çalışmalarda göz önünde tutulacaktır. Türkiye'nin son 100 yıla yakın döneminde büyüme oranları yıllık ortalama %4,5 civarındadır (Sungur, O., 2015, s:264). Büyüme genellikle dış talebe bağlı olduğundan, sanayi ve ekonomik gelişmeler olumsuz etkilenmektedir. Büyüme oranlarına bakıldığında, büyüme ve gelişmenin yurt içi tasarruflarla düşük seviyede olduğu ve gerileme eğiliminde arttığı gözlenmektedir. Bu nedenle yurt içi tasarrufların teşvik edilerek yatırıma, üretime yönlendirilmesi uygun olacaktır. Bu nedenle verimlilik mantığı çerçevesinde teknolojiye ve teknoloji ürünlerinin artışına hız vermek gerekecektir. Bu işleri yapacak eğitimli teknik elemanlara, işçilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu arada işsizlik oranının da azalması, herkesin iş sahibi olması günümüzde daha da önemli hale gelmektedir.

Üretimin yurt içi kaynaklarla yapılması arzu edilen bir husustur. İhracatın ithal ikamesine dayalı olması ekonomide, ticarete ve verimlilik sağlanmasında büyük bir sorun olmaktadır. Doğal olarak ihracatın ithalattan çok olması gerekmektedir. Bu konularda kamu açığı ve kamu borcunun artması verimlilik başta olmak üzere ekonomik dengeyi bozmaktadır. 2017 yılı sonları hariç bir ara enflasyonun kabul edilebilir sınırlarda bulunması memnuniyet verici olmuştur.

Ülkemiz için yatırım yapılabilir değerlendirilmesi de dalgalı bir seyir izlemektedir.

KAYNAKÇA

1. Ansof, H. I. (2016). The Concept of Strategic Management. *Journal of Business Policy*, 2(4), P: 3-9.
2. Borluk, S. (2016). Dünya Ekonomilerinde Gelir Durumu ve Dağılımı, *Kalkınmada Anahtar*, Verimlilik Dergisi, Sayı: 333, s:8.
3. Cillow, H. (1965). *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Sermet Matbaası, s: 5-132.
4. Derek, F. C. (1972). *The Strategy and Structure of British Enterprise*. Londra: Mc Millan.
5. Douglas, C. B., & Cook, W. C. (1974). *The Management of Charge*. Londra: McGraw, s:140.
6. Devlet Planlama Teşkilatı Stratejik Planlama Kılavuzu, (2006), s: 5-6.
7. Hatipoğlu, Z. (1978). *Türkiye İktisadi ve Türkiye İktisatçıları*. İstanbul: Met/Er Matbaası.
8. Kahn, H., & Phelps, J. (1980). The Economic Present and Future. *Economic Impact*, 8-10.
9. Kılıçaslan, İ. (2016). Sanayi Politikası Olarak D-8, *Anahtar*, sayı: 333, s: 14.
10. Kocatürk, V. (1984). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Üçüncü Basım, Ankara, s: 247-248.
11. Makina İhracatçıları Birliği. (2014). Türk Sanayinin Kronolojik Öyküsü, *Türk Makine İmalatında 50 Yılı Aşan Serüvenler*, Ankara, Moment Yayınları, s: 14-27.
12. Mathews, W. E., Boucher, W.I. (1981). İşletmelerdeki Büyüme Trendleri, s: 116.
13. Melcher, B. H., Taylor, B., (1980). Toward a Systems Theory of Policy Analysis:Static Versus Dynamic Analysis, *Academic of Management Review*, Vol: 5, No: 2, P: 235-247.
14. Oran, A. (2015). Girişimcilik Teknolojisi ve Yenilik, ODTÜ'den Haberler Dergisi, sayı: 58, s: 24-25.
15. Özbaşar, S. (2000). *İşletme Politikası Büyüme Stratejileri ve Yönetimi*. İstanbul, s:19-112.
16. Suit, D. (2015). "Where Disruptive Innovation Came From", HBR Website, No: 10, 11 (https://hbr.org/2015/11).
17. Sungur, O., (2015). 2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi, Toplum ve Demokrasi; 9(19-20),

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

20. s: 243-269.
21. Şen, A., (2007). Leadership With Shared Vision in the 21. Century Lesson From Atatürk. 3. *International Strategic Management Conference*, Antalya, s: 131-151.
22. Taylor, B., Melcher, B. H. (1976). Strategy for Planning. *Long Range Planning*, Vol: 9, No:6, p: 80-106.
23. Taylor, B., Melcher, B. H. (1980). Long Range Planning. *Long Range Planning*, Vol: 9, No:
24. 6, p:3-7.
25. Ülken, T. (1997). *Atatürk ve İktisat, İktisadi Düşüncesi ve İktisat Politikası*, İnkılap Tarihi, Ankara, s: 240-241.
26. Vardar, S. (2016). Endüstri Devrimi Paradigması, Kalkınmada Anahtar, Verimlilik Dergisi, s: 10-16.
27. Yashihara, H. (2000). Towards a Comprehensive Concept of Strategic Adaptive Behaviour Firms, p: 107.
28. Wiley, J. (2000). *Strategic Planning to Strategic Management*. London, p: 107.
29. www.wto.org/english/news_e/pres15_e/pr739_e.htm. (Dünya Ticaret Örgütü) Erişim Tarihi: Temmuz 2016.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(3)

Dr. Öğr. Üyesi Emel İŞTAR IŞIKLI³

TÜRKİYE'DEKİ GÖÇMENLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALARIN İNCELENMESİ⁴ AN INVESTIGATION OF SOCIAL POLICIES FOR MIGRATION IN TURKEY

ÖZ

İnsanların vatandaşı oldukları ve yaşadıkları yerleri bırakıp, başka ülkelere yerleşme sürecine uluslararası göç denilmektedir. Bireyler zorunlu veya gönüllü olarak yerlerini değiştirmekte, hayatları boyunca bir yerden bir yere göç etmektedir. Gönüllü olarak yapılan göçler genellikle eğitim alma, iş değiştirme, iş bulma veya evlilik gibi nedenlerle olurken, zorunlu göçlerin nedeni ülke içi karışıklıklar, çeşitli baskıcı uygulamalar, terör veya savaş gibi sebeplere dayanmaktadır.

Çalışmada zorunlu olarak göç etmiş bireylere yönelik sosyal politikaların incelenmesi ve çeşitli öneriler getirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun için çeşitli kurumların istatistikleri, raporları ve yayınlarından faydalanılmıştır. Bu çalışmada göç ederek Türkiye'ye gelen göçmenlerin eğitim sağlık gibi problemleri sosyal politika çerçevesinde kaynak tarama usulü yardımıyla inceleme konusu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen, Mülteci, Uluslararası Göç.

JEL Kodları: J15, F22.

ABSTRACT

International migration is the international movement of people into a destination country of which they are not natives or where they do not possess citizenship in order to settle or reside there. Individuals immigrate forced or voluntary, they migrate from one place to another throughout their lives. Voluntary migrations are often caused by reasons such as education, job change, employment or marriage. The reasons for forced migration are internal confusion, various oppressive practices, terrorism or war.

This study aimed to investigate social policies of the forced immigrants and proposed some suggestions. For this reason, statistics, reports and publications of various institutions were used. In this study, education, healthcare and other relevant problems of the immigrant who were examined in the social policy framework by using the literature review method.

Keywords: Immigrant, Refugee, International Migration.

JEL Codes: J15, F22.

³ Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, emelistar@duzce.edu.tr, Düzce/TÜRKİYE.

⁴ Bu çalışma 23-25 Kasım 2017'de Düzce'de yapılan 1. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi'nde sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

I. GİRİŞ

İnsanoğlu erken çağlardan itibaren göç etmektedir. Bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek veya daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak maksadı ile göç ettikleri gibi, savaş, afet gibi olağan dışı nedenlerle de yer değiştirdikleri görülmüştür. Bu çalışmada özellikle zorunlu olarak yurt dışına gitmek durumunda kalan göçmenler konu alınmıştır.

Zorunlu göçler Türkiye'den yurt dışına ve yurtdışından Türkiye'ye olmak üzere iki yönlü olmuştur. Türkiye'den yapılan göçler özellikle 1950'li yıllardan sonra Almanya, Fransa gibi Avrupa ülkelerine yapılan işçi göçleri halinde görülür. Özellikle çalışma çağındaki nüfus, daha iyi çalışma şartları ve yüksek ücret alabilmek için dalga dalga Avrupa'ya göç etmiştir. İlk başta birkaç yıl "birikim elde edip tekrar ülkeme geri döneceğim" umudu ile yapılan göçmenlik, kişilerin ailelerini de yanına alması ile kalıcı ikamete, hatta yabancı ülke vatandaşlığına dönüşmüştür.

Yurtdışından Türkiye'ye yönelik göçler eski çağlardan itibaren süregelmiştir. Bunda Anadolu'nun yaşamak için cazip bir yer olarak görülmesi etkilidir. Anadolu toprakları gerek iklim ve jeopolitik konumu gerekse ekonomik, sosyal ve kültürel kimliğinden dolayı göç alan bir yer konumunda olmuştur. Cumhuriyet öncesinde 1850'li yıllarda Kırım Tatarlarıyla başlayan göç dalgalarını, Gürcüler, Çerkezler, Dağıstanlılar, Lazlar, Arnavutlar, Boşnaklar, Pomaklar vb. gruplar takip etmiştir. Cumhuriyet sonrasında da özellikle 1923 yılında esasları belirlenen Türk-Yunan mübadelesi ile 1936 yılına kadar Yunanistan'dan 384 bin kişi Türkiye'ye gelmiştir. Diğer yandan Makedonya'dan 1924, 1936 ve 1953 (serbest göç anlaşması ile) yıllarında göçler söz konusu olmuştur. Ayrıca Yugoslavya ve Bulgaristan'dan da gelişler olmuş 1924-1945 yılları arasında Balkanlardan 800 bin kişi göç ettirilmiştir. 1950'lerde Çin işgalinden kaçmak isteyen Doğu Türkistanlılar, 1980'lerde Sovyet zulmünden kaçan Uygurlar, Özbekler, Kazaklar ve Kırgızlar ülkeye gelmiştir. 1980li yıllardan sonra Afganistan, İran, Irak, Bosna, Kosova ve Suriye'den Türkiye'ye geçişler söz konusu olmuştur (http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitleseel-akinlar_409_558_559, Erişim: 01.11.2017).

Çalışmada özellikle 2000 yılı sonrasında Türkiye'ye zorunlu nedenle gelmiş göçmenler dikkate alınmıştır. İlk bölümde uluslararası göç ve nedenlerine değinilmiş, daha sonra göçmenlerin yaşadığı sorunlara yer verilmiştir. Son bölümde de Türkiye'deki göçmenlere yönelik sosyal politikalar ele alınmıştır.

II. ULUSLARARASI GÖÇ ve NEDENLERİ

Uluslararası göç, bireylerin yaşadıkları ve yaşadıkları ülkeyi terk edip, başka bir ülkeye yerleşmeleri süreci olarak ifade edilebilir. Göç eden bireyler, yeni yerleşim yerine ayak uydurmanın zorluğu, ekonomik koşullarının yetersizliği, kültür çatışması, ayrımcılığa uğrama vb. nedenlerden dolayı sosyal politikada dezavantajlı gruplar arasında bulunmaktadır.

Göçler bireylerin isteğine bağlı olabildiği gibi, zorunlu sebeplerle de gerçekleşebilmektedir. Evlilik, işyeri değişikliği, eğitim alma, yeni kültürler tanıma merakı gibi nedenlerle göçler isteğe bağlı göçü oluşturmaktadır. Bu nedenlerle göç eden bireyleri, tam manada dezavantajlı olarak kabul etmek uygun değildir. Sosyal politikaları incelerken, özellikle sömürülen, hakları çiğnenen, sefalet düzeyinde yaşamak durumunda kalan göçmenleri konu almak gerekir.

Sosyal politikalar sosyal denge için başvurulması zorunlu önlemleri içerir (Tokol, 1995:1). Toplumdaki refah düzeyini etkileyen en mühim dengesizlik ise gelir dağılımı dengesizliğidir. Zorunlu sebeple göç eden bireylerin en büyük sıkıntısı gelirden çok düşük pay almalarıdır. Göçmenler gittikleri ülkelerde öncelikle sivil toplum kurumlarının verdiği yardımlarla ayakta kalabilmekte daha sonra ise bir iş sahibi olup kendi geçimlerini asgari seviyede de olsa karşılayacak bir gelire sahip olabilmektedir.

Uluslararası göçlerin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerin başında göç alan ülkelerdeki ücret ve çalışma koşullarının daha cazip olması gelmektedir. Ayrıca göç edilen ülkelerdeki gelişmiş sosyal hakların varlığı; konut, eğitim, sağlık hizmeti alma gibi imkanların gelişmiş olması göç kararı üzerinde etkili olmaktadır. Diğer yandan yerleşik etnik gruplar ve diasporalar göç nedenleri arasında bulunmaktadır. Çünkü, göç kararı alırken, akraba, komşu, hemşeri gibi sosyal ağ içindeki bireylerin deneyimleri etkili olmaktadır. Göç deneyimlerinde anlatılan hayat koşulları bireyleri etkilemekte, aynı yere göç edilmesine sebebiyet vermektedir. Dünyada son çeyrek yüzyıldan beri, göçün en önemli nedeni ülkelerdeki savaş ve siyasi

çalkantılar olmaktadır. Askeri devrimler, iç savaş, rejim değişikliği gibi nedenlerle milyonlarca insan göç etmek durumunda kalmıştır (Baştürk, 2011: 299-301). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre 2016 yılı sonu itibari ile savaş ve şiddet olayları nedeniyle ülkelerinden kaçıp mülteci konumuna düşenlerin sayısı 65 milyon 600 bin kişiyi bulmuştur. Birleşmiş Milletlerin verilerine göre, her dakikada 20 kişi mülteci konumuna düşmektedir. Mültecilerin hangi ülkeden gelmiş oldukları incelendiğinde ise 2016 yılında en fazla ülke dışında çıkmanın Suriye'den (5 milyon 500 bin kişi) olduğu tespit edilmiştir. Bunu, 2 milyon 500 bin kişi ile Afganistan ve 1 milyon 400 bin kişi ile Sudan takip etmektedir. Mültecilerin yarısını çocuklar oluştururken, mültecilerin en çok kalkınmakta olan ülkelere sığındığı tespit edilmiştir. Birleşmiş Milletler, dünyada en fazla sığınmacının bulunduğu ülke olarak birinci sırada Türkiye'nin (2 milyon 900 bin mülteci), ikinci sırada Pakistan'ın (1 milyon 400 bin mülteci) ve üçüncü sırada da Lübnan'ın (yaklaşık 1 milyon mülteci) olduğunu belirtmiştir (NTV, 2017).

Türkiye kendisine sığınmış olan bireylere belli koşullar altında ikamet izni vermektedir. 2005 ve 2016 yılları arasında yaklaşık 3 buçuk milyon kişiye ikamet izni verilmiştir (bkz tablo 1)

Tablo 1. Yıllara Göre İkamet İzni ile Türkiye'de Bulunan Yabancıların Dağılımı

YIL	TOPLAM
GENEL TOPLAM	3.258.207
2005	178.964
2006	200.058
2007	225.208
2008	174.926
2009	163.326
2010	182.301
2011	234.268
2012	321.548
2013	313.692
2014	379.804
2015	422.895
2016	461.217

Kaynak: Türk Kızılayı, Göç İstatistik Raporu Mayıs 2017.

Türkiye'de ikamet izinlerinin yıllara göre dağılımına bakıldığında ikamet izni alanların sayısında yıldan yıla artış yaşandığı, en fazla ikamet izninin 2016 yılında verildiği görülmektedir. Türkiye'de ikamet izinleri "kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, uzun dönem ikamet izni, insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet izni" olmak üzere altı farklı şekilde verilmektedir. Tablo 1'deki veriler toplam ikamet izinlerinin sayılarını göstermektedir.

Türkiye'de gerekli koşulları sağlayan göçmenlere, hem yabancı kişinin sosyal düzeni hem de ülkemizin hukuki düzeni açısından gerekli olan ikamet izni sağlanmaktadır. İkamet izinleri, pasaport veya pasaport yerine geçen belgelerin geçerlilik süresinden altmış gün daha kısa süreli, kalış amacına bağlı ve her yabancı için ayrı düzenlenmektedir. 2016 yılında Türkiye'de ikamet izni ile bulunan yabancıların ilk 10 ülke dağılımı incelendiğinde; Irak vatandaşları 55.983 kişi ile birinci, Suriye vatandaşları 48.738 kişi ile ikinci, Azerbaycan vatandaşları 39.184 kişi ile üçüncü sırada yer almaktadır (GİGM, 2016)

Son yıllarda Türkiye'ye özellikle savaşlardan kaçıp gelen bireylerin düzensiz göç şeklinde girişlerinin olduğu görülmektedir. Düzensiz göçmen, "maddi imkânsızlık ya da suç kaydı olması sebebiyle vatandaş olduğu ülkeden diğer bir ülkeye yasa dışı yollardan ulaşmaya çalışan, göç ettiği ülkede kalmak için yasal bir hakkı bulunmayan ve o ülkenin yasalarını ihlâl ederek giriş yapan" kişiler için kullanılan bir terimdir. Düzensiz göçmenler bilhassa Ege Denizi ve Akdeniz üzerinden şişme botlarla Avrupa ülkelerine geçmeye

çalışırken Sahil Güvenlik Komutanlığı ekiplerince kurtarılmaktadır. Tablo 2’de düzensiz göçmenlerin uyrukları, Şekil 1’de ise 2017 yılındaki sayıları görülmektedir.

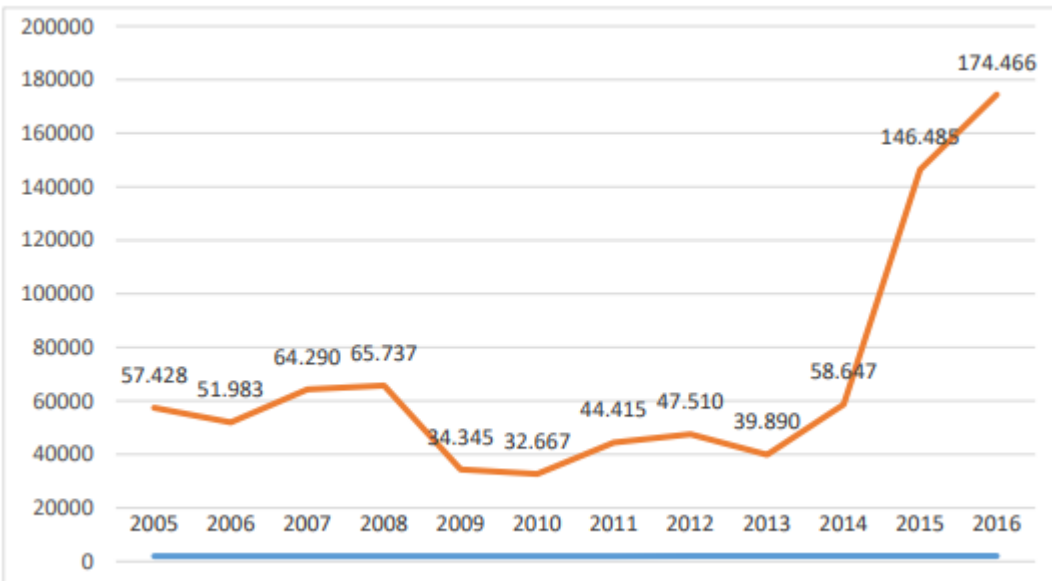
Tablo 2. Türkiye’de Düzensiz Göçmenlerin Uyruklarına Göre Dağılımı (2017 yılı)

UYRUK	TOPLAM
GENEL TOPLAM	50.270
PAKİSTAN	10.498
AFGANİSTAN	14.190
SURİYE	9.907
IRAK	3.963
GÜRCİSTAN	1.162
ÖZBEKİSTAN	1.114
KONGO	950
BANGLADEŞ	804
İRAN	867
KIRGIZİSTAN	596
DİĞER	6.219

Kaynak: Türk Kızılayı, Göç İstatistik Raporu Mayıs 2017.

Tablo 2 incelendiğinde Mayıs 2017 ‘ye kadar toplam 50.270 kişinin düzensiz göçmen olarak Türkiye’ye geldiği görülmektedir. Bu kişilerin en büyük çoğunluğunun Afganistan (14.190 kişi) olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, 10.498 kişinin Pakistan uyruklu oldukları, bunu Suriyeli bireylerin (9.907 kişi) takip ettiği görülmektedir.

Şekil 1. Yıllara Göre Düzensiz Göçmen Sayısı

Kaynak: Türk Kızılayı, Göç İstatistik Raporu Mayıs 2017.

Şekil 2’de 2005 ve 2013 yılları arasında düzensiz göçmen sayısında 40 bin – 60 bin kişi arasında dalgalanmalar olduğu görülmektedir. 2013 yılından sonra ise göçmen sayısında artış tespit edilmiştir. Düzensiz göçmen sayısındaki en büyük sıçrama 2014-2015 yılları arasında olmuştur. Türkiye’de son iki yılda 206 bin yasa dışı göçmen kurtarılmış ve 5 binden fazla göçmen kaçakçısı yakalanmıştır (Türk Kızılayı, 2017)

III. GÖÇMENLERİN YAŞADIKLARI SORUNLAR

Göç etmek vatanı terk etme kararı almaktan, başka bir ülkeye yerleşik hale gelmeye kadar geçen zorlu bir süreçtir. Ailesini, sevdiklerini, tüm mal varlığını arkasında bırakan bireyler öncelikle olarak büyük bir psikolojik travma ile karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle de savaş esnasında hiçbir şeyini almadan da olsa canını kurtarmak ve başka bir ülkeye sığınmak büyük bir şans olarak görülmektedir.

Göçmenlerin yaşadığı zorluklar daha göç yoluna çıkma aşamasındayken kendini göstermektedir. Başka bir ülkeye giriş yapmak isterken insan tacirlerinin eline düşen binlerce insan bulunmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) verilerine göre, 2015 yılında Türkiye’de tespit edilen insan ticareti mağdurlarının çoğunluğu, Özbekistan veya Kırgızistan’dan gelmiş bireylerdir. Son 10 yılda İçişleri Bakanlığı 1.300’den fazla insan ticareti mağduru tespit etmiştir. Mağdurların %98’ini fuhuş yapmaya zorlanan kadınlar veya diğer istismar şekillerine tabi olan kişiler oluşturmaktadır (IOM,2017).

İnsan tacirlerinin eline düşmeden başka bir ülkeye giriş yapabilen göçmenler farklı sorunlar ile yüz yüze gelmektedirler. Bunların başında barınma sorunu gelmektedir. Ev sahiplerinin; “Kıramı ödeyemez” veya “Çok kalabalıklar evimi yıpratırlar” gibi düşünceleri nedeniyle barınacak yer bulamayan göçmenler sokaklarda, parklarda hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Bazı ev sahipleri ise evlerini kiraya vermekte ancak göçmenlerden normalin çok üzerinde kira ödemesini talep etmektedir.

Göçmenler geçimlerini sağlayacak, hayatlarının idamesini sağlayacak bir iş ararken de dezavantajlı konuma düşebilmektedirler. Göçmenler genellikle kayıt dışı olarak, vasıfsız işlerde ve düşük ücretle çalıştırılmaktadır. Çalışma hayatı içerisinde, dar kapsamlı sosyal korumalar, meslek hastalıkları, kötü çalışma koşulları ve işsizlik göçmenlerin karşılaştığı temel sorunlardır.

Göçmenler sosyal yaşantıda mevcut toplum ile uyum sorunu yaşayabilmektedir. Özellikle çocuklar, göç ettikleri ülkede farklı bir dil ve kültürün olmasından dolayı eğitimden yoksun kalabilmektedir. Diğer yandan yeni arkadaşlıklar edinme hususundaki zorluklar göçmen bireyi yalnızlığa itebilmektedir. Bu durum göçmenleri kendi içine kapandıkları ve kendi kültürlerini aralarında yaşattıkları bir “gettolaşma” eğilimine yönlendirmektedir. Getto adı altında tanımlanan bölgeler ise otorite boşluğunu temsil eden suç oranlarının yüksek olduğu ve tüm dezavantajlı grupların toplandığı yerler olarak bilinmektedir (Baştürk, 2011: 303).

Göçmenler, göç sırasında yaşananlar ve yerleşik hale geçme süreci içerisinde sağlık problemleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Çocuklarda ve gençlerde özellikle psikolojik rahatsızlıklar kendini gösterirken, kadınlarda jinekolojik sorunlar görülmektedir. Türkiye mültecilere ücretsiz sağlık hizmeti sağlanması konusunda politikalar üretmiştir. Ancak sağlık hizmeti alırken, bazı sağlık çalışanlarının göçmenlere yönelik olumsuz tutumları söz konusudur. Sağlık çalışanlarının bu tutumları nedeniyle göçmenlerin sağlık hizmetlerinden az faydalandığı veya hiç faydalanamadığı belirtilmektedir (Etiler ve Lordoğlu, 2010: 104).

IV. GÖÇMENLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

Dünya genelinde göçmenlere yönelik sosyal politika önlemleri farklılık göstermektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde, çalışma çağındaki ve belirli vasıflara sahip göçmenlerin teşvik edilmesi söz konusudur. ABD, Kanada, Avustralya gibi ülkelerde nitelikli göçmenler teşviklerden faydalanırken, niteliksiz olanlar koruma programlarından ve teşviklerden yararlanamamaktadır. Almanya gibi korporatist refah sistemlerinde ise göçmenlerin kabulüne yönelik kısıtlamalar bulunmaktadır. Buralarda göçmenlere, yaptıkları işlerin niteliklerine göre göreceli temel haklar sağlanacağı ve göçmenlerin vatandaşlara sağlanan haklardan yararlanamayacakları açıkça ifade edilmektedir (Baştürk, 2011:305-306).

Türkiye göçmenlere bazı haklar tanıırken, vasıflı veya vasıfsız ayrımı yapmamıştır. Çocuk, genç, kadın, yaşlı ayırt etmeksizin savaştan, şiddetten, zorlu koşullardan kaçıp sığınan herkesi kabul etmiştir. Bu durum,

Türkiye'nin dünyada en çok mülteci kabul eden ülkeler arasında birinci olmasına neden olmuştur (Yenişafak, 17.09.2016).

Birleşmiş Milletler'in mülteci sorunları ile ilgilenen kolu olan Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü mültecilere; eğitim desteği, geçim kaynağı desteği, kamp desteği, kapasite (uzmanlık) geliştirme desteği, hakların korunması, güvenliğin sağlanması, temel ihtiyaç maddelerinin temini ve üçüncü bir ülkeye yerleştirme konusunda destekler sağlamaktadır (UNHCR, 2017).

Türkiye mültecilerle ilgili olarak Birleşmiş Milletler tarafından Cenevre'de yapılan ve 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna ilişkin Sözleşme'sine taraftır Bundan dolayı uluslararası standartlara uygun bir sığınma sistemi inşa edebilmek için çeşitli reformlar gerçekleştirmektedir. 11 Nisan 2014'te Türkiye'nin ilk sığınma kanunu olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanun ile, Türkiye'nin ulusal sığınma sisteminin temel dayanaklarını ortaya koyup; politika oluşturma ve Türkiye'deki tüm yabancılara ilişkin işlemlerden sorumlu olan başlıca kurum olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nü (GİGM) kurulmuştur. Türkiye aynı zamanda, Türkiye'de geçici koruma sağlanan kişilerin hakları, yükümlülükleri ve bu kişilere ilişkin prosedürleri ortaya koyan Geçici Koruma Yönetmeliği'ni 22 Ekim 2014 tarihinde kabul etmiştir.

T.C. İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan GİGM göç hususunda politikalar üretmeyi amaçlayan, yayınlar, raporlar hazırlayan ve istatistikler sunan bir kurumdur. Kurum, çeşitli projeleri gerçekleştirmektedir. En son, 13-14 Eylül 2017'de Türkiye'de Göç Politikalarının Geliştirilmesinin Desteklenmesi Projesi'nin açılış konferansı yapılmıştır. AB tarafından ortaklaşa finanse edilen ve Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD) uygulayıcılığı ortaklığında yürütülen ve 2019 yılında sona ermesi planlanan projede GİGM'ye göç politikalarının geliştirilmesi alanında destek sağlamak ve farkındalığı artırmayı amaçlanmıştır (GİGM, 2017).

Göçmenler için GİGM, İnsan Ticareti Mağduru Acil Yardım ve İhbar Hattı olarak hizmet veren 157 numarasını devralmış ve 20.08.2015 tarihinde Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER) adını alan ihbar hattı yabancıların tüm soru ve sorunlarının çözüm merkezi haline getirmiştir. Başlangıçta Türkçe, İngilizce, Arapça ve Rusça dillerinde hizmet veren YİMER'e 1 Nisan 2016 tarihi itibarıyla Almanca ve Farsça dilleri eklenmiştir (GİGM, 2016).

GİGM göçmenlere yönelik uyum çalışmaları düzenlemektedir. Bu kapsamda; Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü iş birliğinde Türkçe dil kursları, uyum kursları ve mesleki ve sosyal becerilerin yükseltilmesine yönelik kursların düzenlenmesi ve başarılı olanların belgelendirilmesi amacıyla 25 Nisan 2016 tarihinde bir işbirliği protokolü imzalanmıştır. Uyum kursları kapsamında, 7 bin 831 kişi Türkçe dil kursuna katılmaktadır. Diğer kurslara katılan yabancıların sayısı ise 2 bin 076'dır. Kurlara ek olarak 6-11 yaş arası çocukların da eğitimi düşünülmüştür. Bu kapsamda çocuklara içerisinde Türkçe, İngilizce ve Arapça dillerinde hikâye kitapları, hikayeli boyama kitapları, motif boyama kitabı, resim defteri, boyama kalemleri ve kalem kutusu bulunmakta olan setler dağıtılmıştır (GİGM, 2016).

Göçmenlere yönelik sosyal politikaların en önemlisi, ücretsiz sağlık hizmetinden faydalanma imkanının getirilmesi olmaktadır. Sadece Suriyelilerin sağlık hizmetlerinden yararlanma verileri dikkate alındığında, Türkiye'de yaklaşık olarak 21 milyon poliklinik hizmeti verildiği, yaklaşık 1 milyon kişinin hastanede yatma hizmetinden faydalandığı ve yaklaşık 800 bin adet ameliyat yapıldığı tespit edilmiştir (GİGM, 2016).

Göçmenlerin en önemli sorunlarından olan barınma ve çalışma imkanı elde edebilmelerine yönelik çalışmalar olmuştur. Yabancıların Türkiye'de çalışmaları ile ilgili esaslar 13/08/2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanununda düzenlenmiştir. Böylece göçmenlere çalışma izni alma imkanı tanınmıştır (GİGM, 2016).

Öğrenci konumunda olan göçmenlere yönelik olarak Türkiye'de burs olanakları bulunmaktadır. 2016 yılında gerçekleştirilen Türkiye Bursları faaliyetlerine toplamda 92.892 öğrenci başvurmuştur. Bunların 3 bin 995'ine burs verilmiştir (GİGM, 2016).

17.02.2017 tarihi itibarı ile YÖK'ün veri kaynaklarında ülkemizde eğitim gören 103 bin 727 öğrenci olduğu, bunun 15 bin 036'sının Azerbaycan, 14 bin 765'inin Suriye ve 10 bin 642'sinin Türkmenistan uyruklu

oldukları tespit edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre de 2016-2017 eğitim-öğretim yılında toplam 232 bin 714 yabancı öğrencinin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu bilgilere göre, Türkiye’de toplam 336 bin 441 yabancı öğrencinin eğitim faaliyetine devam ettiği görülmektedir (GİGM, 2016).

V. SONUÇ

Türkiye’nin son on yıldır özellikle göçmenler üzerine gerçekleştirdiği önemli sosyal politika uygulamalarının olduğunu, ancak bunların incanca yaşama koşullarını elde etmede yetersiz kaldığını söylemek mümkündür.

Nüfus verimli alanlarda kullanıldığında ekonomik gelişmenin lokomotifi haline gelebilmektedir. Ancak Türkiye’ye gelen göçmenlere bakıldığında iş yaşantısında üretken biçimde kullanılmadığı görülmektedir. Göçmenlere yönelik sosyal politikalar incelendiğinde, daha çok sağlık, barınma eğitim gibi hususlar üzerinde yoğunlaşıldığı dikkat çekmektedir. Günümüzde göçmenlere çalışma izni verilmiştir ancak halen kayıtdışı olarak istihdam edilmeleri söz konusudur. Mültecilerin üretken sahalara çekilmeleri ve kayıtdışı istihdamını engellemek için gerek işveren gerekse göçmen bireye ciddi cezalar getirilmesinin caydırıcı olabileceği düşünülmektedir.

Günümüzde göçmenlerin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmekte ve bu konuda araştırmalar yapılmaktadır. Türkiye’de Göç konusunda çalışmaların YÖK tarafından teşvik edilmesi söz konusudur. Bu bağlamda YÖK’ün “Göç Çalışmaları” alanında yapılan doktora programlarını burslarla teşvik etmesi, göçmen bireylere yönelik sosyal politikaların geliştirileceğine ve iyileştireceğine işaret etmektedir.

Son bir yıl içinde, Türkiye’nin birçok ilinde göç ve mültecilik ile ilgili konferans ve sempozyumlar düzenlenmektedir. Bu toplantılarda bilim insanları yapılanları tartışmakta ve çeşitli öneriler sunmaktadır. Gerek doktora bursları, gerekse göç konulu toplantıların sayısındaki bu artış Türkiye’nin göçmenler üzerindeki politikaların ne denli önemsedini göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Baştürk, Ş. (2011) “Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikalar”, Sosyal Politika, (Ed. A. Tokol ve Y. Alper), Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım, ss. 295-311.
2. Etiler N. ve Lordoğlu, K. (2010) “Göçmenlerin Sağlık Sorunları: Ev Hizmetlerinde Bir Alan Araştırması”, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı, ss: 93- 118.
3. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) (2016),2016 Türkiye Göç Raporu, http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf, Erişim: 20.11.2017.
4. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) (2017), http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-politikalarinin-gelistirilmesinin-desteklenmesi-projesi-tanitildi_350_359_11393_icerik, Erişim: 22.11.2017.
5. International Organization for Migration (IOM), <http://www.turkey.iom.int/tr/insan-ticareti-ilem%C3%BCadele> (Erişim: 20.11.2017).
6. NTV (2017) “Dünya’ da en çok mülteci Türkiye’de”, 19 Haziran 2017. <https://www.ntv.com.tr/dunya/dunyada-en-cok-multeci-turkiyede,ID9Asb9xZUiY4Y8iQDt8qg> (Erişim: 22.11.2017).
7. Tokol, A. (1995), Uluslararası Sosyal Politika, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
8. Türk Kızılayı (2017) Göç İstatistik Raporu Mayıs 2017. https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/88360142_goc-istatistik-raporu-mayis-2017.pdf (Erişim:21.11.2017).
9. Yenişafak (17.09.2016) “Mülteci Kabulünde Türkiye Birinci”, <http://www.yenisafak.com/dunya/multeci-kabulunde-turkiye-birinci-2532689>, Erişim: 22.11.2017.
10. http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitleselel-akinlar_409_558_559, Erişim: 01.11.2017
11. UNHCR (2017), <http://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>, Erişim: 23.11.2017.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(4)

Dr. Öğr. Üyesi Sezayi BEKDEMİR

أساليب نقد متن الحديث عند الفقهاء والصحابه

SAHABE VE FUKAHA'NIN HADİS METİN TENKİDİ USULLERİ-I THE COMPANIONS' AND FUKAHÂ METHODS OF HADİTH TEXT CRITICISM-I

ÖZ

İslâm dininin iki aslî kaynağından olan "Sahih Sünnet", Kur'an'a raci' ve onun beyanıdır. Sünnet; Kur'an'ın mücmelini tafsil, mutlakını takyid ettiği gibi bazen Kur'an'da bulunmayan müstakil hüküm de koymuştur. Sünnetle amel etmek için rivayetlerin sıhhatinin bilinmesi gerekir. Hadislerin sahlılığını tespit için Muhaddisler, genelde rical tenkidine yönelirken Fukahâ metin tenkidine daha fazla özen göstermişlerdir. Muhaddisler, hadisleri sahlil-hasen-zayıf gibi ayrımlara tabi tutmak suretiyle metin kısmında da değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Fukahâ hadisleri mütevatir-meşhur-âhad gibi sınıflara ayırmak suretiyle amel yönünden bağlayıcılık ilkesine vurgu yapmışlardır. Hanefî âlimler, ahad hadislerle amel için ziyâde kriterler getirmek suretiyle metin tenkidinin zirvesine çıkmışlardır.

Bu bilgiler ışığında bakıldığında, Oryantalistlerin başlattığı ve bazı Müslüman müelliflerin kabul ettiği: "İslam âlimleri –özellikle Fukahâ- hadisleri metin yönünden tenkid etmemiş, senedine bakarak hüküm çıkarmışlar" söyleminin, doğru olmadığı görülecektir. Hz. Peygamber ile başlayan, Sahabe ve müçtehidlerin ictehad ve gayretleriyle gelişerek günümüze kadar gelen gelenek ve birikim bu tesbitin ilmi değerinin olmadığını bize göstermektedir. Biz makalemizde konuyla ilgili Fukahâyâ yöneltilen bazı ithamlara bir cevap olarak "Sahabe ve Fukahâ'nın Hadis Metni Tenkidi Usulleri"ni işleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Sahabe, Fukahâ, Sünnet, Tenkid, Usul.

ABSTRACT

"The real Sunna" which is one of the two major resource of Islam is explanation of Qoran and refers to it. Sunna both explains the general laws, borders the definite rules and sometimes gives a specific rule which Qoran doesn't contain. To behave according to Sunna, the reality of hadith must be known. In order to find out the reality of hadith, Mohaddis generally use criticism of narrator, while fukahâ cared text criticism. Mohaddis classified the hadith as real-good-weak and so, they evaluated the text of them. Fukahâ classified them as narrated-famous-one way and so, they emphasised the narratives' definity in points of behaviour. Hanafî scholars reached to peak of text criticism by bringing new criteria in order to act within one way hadith.

In the light of this knowledge it will be seen that the arguement of "Muslim scholars –especially Fukahâ- didn't criticised the hadith from the point of text, they reached laws only by looking their narrator chain" which is started by Orientalists and is accepted by some muslims, is not true. The tradition and knowledge backlog, which began with The Prophet and came today with evaluation and effort of the companions, shows us that this arguement doesn't have any scientific value. In this article we will study "The Companions' And Fukahâ Methods Of Hadith Text Criticism" as a response to some accusations to Fukahâ.

Keywords: The companions, Fukahâ, Sunna, Criticism, Methodology.

ملخص

إن مصادر التشريع الأصلية في الدين الإسلامي هما القرآن و"السنة"، فالسنة مثلما تؤكد وتبين وتفصل القرآن تُكوّن أيضاً حكماً مُستقلاً جديداً، فكان لابدّ من معرفة صحة الروايات من أجل العمل بها، وانطلاقاً من هنا في مقالنا هذه وبعد التركيز بشكل قصير على الاتهامات الموجهة للفقهاء والتي صدرت من بعض المستشرقين وغيرهم بادعائهم أن الفقهاء لم ينقدوا المتن بشكل كاف وانهم اكتفوا بحكم المحدثين على الاسناد، سيكون الحديث متجهاً نحو هدف رئيسي وهو توضيح "أساليب نقد متن الحديث عند الفقهاء والصحابة"، ورد الشبهات الواردة في هذه المسألة رداً علمياً وعملياً، وبيان شمولية المنهج النقدي وأهميته ومزاياه بما يؤكد جدارة الفقهاء، وخلص البحث الى نتيجة علمية وهي: أن الفقهاء لم يقتصرُوا على النقد من جهة الاسناد، بل كان لهم منهجاً متكاملًا في نقد متون الحديث ولهم ما يميزهم، وتم وضع قوانين نقد المتون واستمر المحدثون والفقهاء ومفكري الاسلام بالنقد المنهجي واكتشاف قواعده ووسائله منذ عهد الصحابة من أجل كشف صحة الأحاديث وفهمها وصولاً الى معرفة الأثر الفقهي المترتب عليها، فكانت قواعد النقد في ثنايا كتب علوم الحديث وشروحه ومؤلفات الفقهاء الفقهية في مواضع استدلالهم بالحديث النبوي، وكانت الجهود النقدية لمتون الحديث عبر تاريخ العلوم الإسلامية مليئة بالقواعد والمناهج الدقيقة وظهرت مؤلفات مستقلة في هذا المجال حملت بالتدريج قواعد نقدية مكتملة وشاملة حتى يومنا هذا.

كلمات مفتاحية: الصحابة، الفقهاء، السنة، النقد، الأصول، المتن، الحديث.

1- مدخل

لقد وصلت إلينا السنة النبوية مُدوّنة بفضل جُرس سلف الأمة على تدوينها والعناية بها، وكان واضحاً وجلياً الجهود الكبيرة التي أدت الى تمييز الحديث الصحيح من الموضوع خاصة تلك التي بُنيت على أسبابٍ سياسيةٍ وأيديولوجيةٍ، وفي كل زمن وعصر كان العلماء يظهرون حرصهم على حماية الأحاديث الصحيحة وبيان الأحاديث الموضوعة منها وتصفيتها، ونتيجة لذلك تم تأليف كتب مستقلة تحتوي الأحاديث الصحيحة في جانب وفي الجانب الآخر ألفوا كتباً تحتوي على الأحاديث الضعيفة والموضوعة، والفوا كتباً منهجية تبين أسباب الوضع والتعريف بالوضايع. وبلا ريب فإنّ المحدثين لدى تأليفهم لهذه النوع من الكتب كان لديهم أساليب متعدّدة للنقد، وخاصة كبار المصنفين الذين جمعوا الأحاديث الصحيحة فقد كان لديهم معايير نقدية واضحة وعميقة ودقيقة للحكم على الحديث من خلال المتن والسند، وبنفس الشكل أيضاً كان لدى مؤلفي الكتب التي تتعلق بالأحاديث الموضوعة معايير واضحة لكشف الحديث الموضوع، لأنه لا يمكن إثبات وإطلاق الحكم على الحديث الضعيف ذو السند الصحيح إلا من خلال رؤية نقدية عميقة لا تعتمد على السلامة الظاهرة للسند والمتن. (الدميني، 1997) والمحدثون وبكّل حُرصٍ على السنته التي هي من الأصول الرئيسية للدلالة الفقهية قد أوجدوا معايير متنوعة وصلوا إليها، وفي المقابل الفقهاء أيضاً سلكوا مسلكهم في تقييم هذه الأخبار من خلال دراستها وفق رؤيتهم النقدية التي تكمل عمل المحدثين. وبشكل عام يترك الفقهاء القسم المتعلق بالسند للمحدثين، وأما من ناحية المتن أطلقوا الحكم على الأحاديث التي تثبت لديهم صحتها وفق مناهجهم الخاصة من أجل العمل بها بعد التأكد من صحتها، ولم يطلقوا الحكم ولم يعملوا بالمتون التي تتناقض مع القواعد العلمية التي طوّروها. والمجتهدون من الفقهاء عندما أرادوا العمل بالنصوص ومنها الأحاديث الصحيحة كان لهم اتجاهات ورؤى مختلفة للعمل بالنصوص، فجمعت من كان مهتماً بشكل عام بنقل الأحاديث أكثر تحت مظلة أهل الحديث، وأما الذين اهتموا بإعمال عقولهم من أجل استنباط الاحكام أكثر من اشتغالهم بنقل الأحاديث فهؤلاء اجتمعوا تحت مظلة أهل الرأي. وأهل الحديث في العصور الأولى -بسبب هاجسهم في حفظ السنة- اتهموا أهل الرأي (الفقهاء) بأنهم ضدّ السنة بسبب ما حملوه للنص في عملية النقد الحديثي والحقيقة أن منهجهم يختلف عن أهل الحديث، وفي المقابل أهل الرأي أيضاً اتهموا أهل الحديث بأنهم ليس لديهم منهجية للتفقه بالأحاديث التي ينقلونها، وأما في العصور الأخيرة فقد ذهب المستشرقون أكثر من ذلك عندما ادّعوا أن الفقهاء أيضاً اكتفوا بالنقل من دون تعليقه أو التفقه فيه وإنما هم فقط حاملون للكتب. (Özşenel, 2015) والحقيقة أنه عندما يُنظر بشكل صحيح الى أبحاث الفقهاء والاصوليين المتعلقة بمتون الحديث، نجد أن ما بدأه المستشرقون وقبِلَ بعض المؤلفين المسلمين من دون إخضاعه للتدقيق من أن العلماء المسلمين -وخاصة الفقهاء- لم ينتقدوا الأحاديث من ناحية المتن وإنما حكموا على الأحاديث بالنظر إلى السند: نجد أن هذه المقولة غير صحيحة، وإن الإعجاب بكل ما يقوله المستشرقون وفي المقابل توجه الانتقادات بلا رحمة لمن جاء في التراث الإسلامي من المجتهدين لا يوجد له أي تبرير أو توضيح معقول، إن رؤية الاجتهاد والتراث الإسلامي الغني التي بدأت مع النبي صلى الله عليه وسلم والتي تطوّرت بشكل مُستمرّ في عهد الصحابة والمجتهدين المطلقين حتى يومنا هذا: إن النظر اليه على أنه قاصر أو خاطئ من أصله ليس نظرة موضوعية وإنما على العكس هي رؤية استشرافية.

مشكلة البحث: وانطلاقاً من هذه الرؤية فإننا في عملنا هذا المختص بنقد المتن عند الفقهاء نجيب عن هذه الانتقادات الموجهة لهم، وسنتناول الاجابة عن هذه الانتقادات بشكل مختصر - ابتداءً من فقهاء الصحابة- أساليب نقد المتن عند الفقهاء، وسيتناول البحث بعد التركيز بشكل قصير على الاتهامات الموجهة للفقهاء لتوضيح "أساليب نقد متن السنة (الحديث) عند الفقهاء والصحابة". وجهود الفقهاء والصحابة في صدر الاسلام الأول في عملية نقد الحديث وأهميته وخصائصه، بما يؤكد جدارة الفقهاء منذ صدر الاسلام الأول متمثلاً بالصحابة الفقهاء في مجال نقد المتون ورد الشبهات الواردة رداً علمياً وعملياً من خلال بيان شمولية المنهج النقدي عند الفقهاء في مجال متون الحديث.

فمشكلة البحث تتمثل بالإجابة عن الأسئلة الآتية:

ما هي الانتقادات التي وجهت للفقهاء في موضوع نقد المتون؟

كيف اهتم الفقهاء بنقد متون الحديث قبل الاستدلال بها على الاحكام؟

ما هي معايير نقد المتون عند الفقهاء؟

متى ظهر منهج نقد متون الحديث؟

2- القدر المشترك بين الفقهاء والمحدثين في علم الحديث ونقد المتون:

وإذا كان المحدثون قد قسموا الحديث إلى صحيح وحسن وضعف فكذلك تبعهم الفقهاء بالنسبة لتقييم المتن، وجهدهم هذا غني عن الإيضاح. حتى إنهم قد جمعوا ودَوَّنوا القوانين المتعلقة بهذا المجال، والفقهاء عادة يتوجهون بالتحليل للمتن في الأحاديث التي تتعلق بمجالهم، وهؤلاء أكدوا على المبادئ المتعلقة بالنواحي العملية بالشكل الذي قسم فيه المحدثون الأحاديث إلى تصنيفات مختلفة كالمتواتر والمشهور والأحاد، فهناك قدر مشترك بين المحدثين والفقهاء "والأصوليون يتكلمون على مفردات ضرورية في علم مصطلح الحديث كونه أحد مصادر التشريع". (معابده، 2012: 232) وفي هذا الخصوص فإن العلماء الحنفية لهم قدم سبق في وضع معايير زيادة عن غيرهم من أجل العمل بحديث الأحاد ووصلوا إلى القمة في نقد المتن الحديثي. وفي النهاية وضع ابن القيم العلامات والقواعد التي تُبَيِّن الحديث الموضوع من خلال النظر في متنه وذكرها في كتابه "المنار المنيف"، وكان أكثر منه شمولية الإمام الغزالي عندما وضع قواعد النقد للحديث حتى في ضوء العلوم التجريبية. (معابده، 2012) والحال أن بين الحديث والفقهاء علاقة وثيقة تتمثل بها ركيزتان ثبوت النص وكيفية الاستنباط منه والاستدلال به، فالمحدثون يجمعون الحديث والفقهاء يفهمونه ويؤوِّلونَه، وبشكل مختصر فإن اتهام الفقيه الذي وظيفته الاجتهاد واستخراج الاحكام بعدم وجود نظرة نقدية للحديث يعني وجود خلل في عملية الاجتهاد باعتبار أن ثبوت النص وفهمه أهم مرحلة في عملية الاجتهاد الفقهي.

3- مصطلح النقد

ومن هنا كان لا بد أن ندرس مفهوم النقد وماهيته وهذا يساهم في حسم اختصاص الفقهاء والمحدثين في مسألة نقد المتن، وإن كان هذا الجدل لا ينتهي لكن يوضح طبيعة تخصص كل منهما فالمصطلح مهم للغاية في رسم حدود العلم. فبينما يرى نور الدين عتر بأن مصطلح النقد هو: "تمحيص الرواية في أسانيدھا ومتونها للوصول إلى قبولها أو ردها" (عتر، 1412هـ)، يرى معابده أن مصطلح النقد مصطلح جديد من حيث الاستعمال والاصطلاح، وأن علم النقد عند المتقدمين هو موضوع علم الحديث دراية، ويرى أن "النقد عملية متكاملة من المناقشة والتمحيص، للوصول إلى قبول الرواية أو ردها ثم طريقة الاستدلال بها" (معابده، 2017)، ومن هنا فهو يرى أن النقد بهذا المعنى يشمل عمل المحدث أولاً من جهة دراسة الأسانيد، ثم يدخل في اختصاص المحدثين وغيرهم للحكم على المتن قبولاً أو رداً بطريقة أخرى، وقد جعل عمل المحدثين النقد الخارجي بالدرجة الأولى بينما جعل النقد الداخلي طريقة أخرى لقبول الحديث أو رده أو طريقة الاستدلال به (معابده، 2012)، والحقيقة أن هذا ليس بجديد فالفقهاء لم يسلموا بصحة الحديث بالاعتماد على الحكم العام للإسناد بل اشترطوا شروطاً أخرى للعمل بالحديث، ولذلك سيتناول البحث تاريخ النقد الفقهي ابتداءً من عصر الصحابة باعتبار أن مفهوم النقد لا يقف عند دراسة الإسناد والتثبت منه فقط، وباعتبار أن مضمون علم النقد بهذا المفهوم "يعود إلى عصر النبي صلى الله عليه وسلم".⁵

4- نظرة عامة حول نقد متن الحديث والانتقادات الموجهة للصحابة والفقهاء بخصوص هذا الأمر

إن سياسة الغربيين في استعمارهم للجغرافيا الإسلامية ومن خلال القيام بطائفة من الإصلاحات في هذه الجغرافيا قد ساقوا استراتيجية متطورة موجهة لإزالة نقاط المقاومة القوية في الإسلام، في هذه النقطة المستشرقون بدأوا العمل أولاً على الفقه الإسلامي وهؤلاء نشروا أن الإسلام دين محرّف من المسيحية واليهودية، وادّعوا أن نظام الفقه الإسلامي مأخوذ من أديان وثقافات أخرى، وفي غضون ذلك كان العمل الثاني لدى المستشرقين من خلال علم الحديث، مع أن المستشرقين لم يؤمنوا بأن القرآن وحي إلا أنهم علموا أنهم لا يملكون القدرة على التشكيك فيه، ولذلك فتحوا النقاشات حول صحة الحديث عندما لم يستطيعوا تحقيق أهدافهم باتجاه القرآن.⁶ المستشرقون وبعض المؤلفين المسلمين مضواً قدماً على غير بصيرة بادعائهم أن الأحاديث تعرضت لنقد السند دون الاهتمام بنقد المتن والمحتوى، ويلاحظ إن الحرص على فصل ارتباط السنة بالفقه الذي نُظِم من قبل المستشرقين مثل "سكاكت (Schacht) والذي بدأه كولدزيهر (Goldziher) وهوركرونجي (Harangue)" قد وقع تحت تأثيرهم بعض العلماء المسلمين في أيامنا هذه. وكما أن سكاكت في البداية ومن خلال تقليد انتقاد السنة قطع رابطة الفقه الإسلامي مع الأحاديث المرفوعة عبر القول: بأن أكثر الأحاديث المرفوعة مشكوك بصحتها، فإنه بعد ذلك أدى هذا الأمر في فترة من الزمن إلى الاستخفاف وتعطيل الدور الذي تحتله السنة في الفقه الإسلامي. سكاكت مع هذا الوضع وصل إلى القمة وقطع بشكل نهائي الارتباط القائم بين الفقه الإسلامي والسنة. (Kızıllı, 2009) هذا النهج كان أمراً واقعاً من تأثير هوية الاستشراق، فهؤلاء المستشرقون بسبب تأثرهم بهوية أديانهم التي يحملونها ومع محاولتهم للبحث عن عيوب في الأحاديث كانوا يظهرون أمثلة من الفقه كقنقاط ضعف في معايير علم الحديث ويخرجونها على شكل عمل أبحاث حديثة في علم الفقه، وبالمجيء إلى مسألة نقد المتن أيضاً كانوا يعتبرون أن علم الفقه غير موجود. (Polat, 1989) عموماً لا يشكل ما ادعاه المستشرقون مشكلة بالنسبة للمسلم لإيمانه العميق بجهود العلماء عبر التاريخ فهناك جهود علمية ومنهجية تدرس جهود العلماء في الماضي للحفاظ على القرآن والسنة وفهمها وهذا يتمثل بعلم الحديث وأصول الفقه وغيرها من العلوم التي تدرس في الجامعات الإسلامية ومناهج التدريس. ومن خلال نظرة عميقة نجد أنه من الطبيعي أن يبحث المستشرق عن عيوب في الدين الذي لم يؤمن به، ولكن الأمر الغير عادي أن تجد المسلم المنضوي تحت الهوية الإسلامية يَسْتَحْفَ وَيُحَقِّرُ تَقَالِيدَ الإسلام ويقبل بدون تمحيص أقوال المستشرقين بل ويصل بها إلى مرتبة التعظيم، وكما أنه في حال قُبِلَتْ وجهة نظر الإسلام بأن الوحي هو مصدر المعلومات القطعية (Polat, 1990) بينما من المسلم لدينا أن الكتب المقدسة التي تعرضت للتحريف والتي ليس بينها وبين رسولها ارتباطاً كارتباطنا الوثيق برسولنا لا يمكنها الإفادة بأي شيء قِيم في الذهن الواقعية، وبناء عليه فإن المستشرقين يريدون القول أن عنصر الوحي الذي جاء به الرسول لا يختلف عما جاء به أحد من الناس حتى نقف

⁵ يرى جميع الباحثين ان النقد لمتون الحديث قد ابتدأ منذ صدر الشريعة الأولى، أنظر: العمري، محمد علي قاسم، دار النفائس، دراسات في منهج النقد عند المحدثين، عمان، الطبعة الأولى، 1420هـ، ص11.

⁶ انظر للتبصر: كهرمان حسين، آراء المستشرقين ونقدهم لنشأة الأحاديث الفقهية، جامعة أولو داغ، مجلة كلية اللاهيات سنة: 2006، المجلد 15، العدد: 2. خضر أوزجان، أساليب تاريخ الحديث عند المستشرقين، مجلة تدقيقات الحديث، 1/1، 2003. ص. 97-115. أوزر صالح، G. H. A. جوينبول وطرق تحليل الإسناد، فيه طرق تحليل الإسناد، أنقرة 2005. ص. 11-17.

ارتباطنا بنينا. (Polat, 1989) عَزَمَ مَرَّ التَّارِيخِ وَكَمَا حَصَلَ أَنْ قَالَ مَنْكَرُو السَّنَةِ لِأَكْبَرِ الْفُقَهَاءِ الْإِمَامِ أَبُو حَنِيفَةَ (أَبُو غَدَةَ، بِدُونِ تَارِيخٍ) بِسَبَبِ طَرِيقَةِ انْتِقَانِهِ لِلْأَخْبَارِ "إِنَّ الْفُقَهَاءَ قَدْ أَصْدَرُوا أَحْكَامَهُمْ وَأَخَذُوا بِكُلِّ الْإِحَادِيثِ مِنْ دُونِ أَنْ يَنْظُرُوا هَلْ هُوَ حَدِيثٌ مُوَضَّعٌ أَمْ لَا وَهَلْ سَنَدُهُ مُتَّصِلٌ أَمْ لَا وَمِنْ دُونِ نَقْدِ الْمَتْنِ"⁷ فَكَذَلِكَ فِي أَيَّامِنَا هَذِهِ بَعْضُ الْمُؤَلِّفِينَ الْمُسْلِمِينَ يَقُولُونَ: "رَأَيْنَا فِي زَمَنِ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ أَنَّهُمْ قَلَدُوا النَّبِيَّ مِنْ وَاحِدٍ لِأَخْرَافِهِمْ قَدْ جَاءَ بَعْدَهُمْ لَمَنْ جَاءَ قَبْلَهُمْ دُونَ أَنْ يَبْدُلُوا جَهْدًا لِمَعْرِفَةِ الْمَقْصِدِ مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ أَوْ فَعَلِهِ وَأَهْمَلُوا هَذَا الْجَانِبَ وَالَّذِينَ جَاؤُوا بَعْدَهُمْ مِنَ الْفُقَهَاءِ وَالصُّوفِيَّةِ وَأَخْرَجُوا مَتْنًا عَرَفُوا قَدْ اسْتَمَرُوا فِي نَفْسِ النَّهْجِ وَذَاتِ الْمَنَاطِلِ". (Yıldırım, 2008: 122) وَنَحْنُ لَا يُمْكِنُنَا أَنْ نَتَّفِقَ مَعَ الْمَقُولَةِ الْعَامَّةِ الَّتِي تَدْعِي عَدَمَ وُجُودِ التَّرَاثِ الْإِسْلَامِيِّ الْغَنِيِّ وَتَنْتَهَمُ الصَّحَابَةَ وَالْفُقَهَاءَ بِالْإِهْمَالِ، لِأَنَّ أَحَدَ أَهْدَافِ عِلْمِ أَصُولِ الْفِقْهِ الَّذِي يَنْظُمُ مَبَادِيئَ نَقْدِ الْمَتْنِ هُوَ الْاجْتِهَادُ وَالِاسْتِنْبَاطُ، وَأَسَاسُ الْاجْتِهَادِ هُوَ اسْتِنْبَاطُ الْعِلَّةِ الَّتِي هِيَ نَفْسُ التَّعْلِيلِ وَالسَّبَبِيَّةِ⁸، وَفِي الصَّفَحَاتِ الْقَادِمَةِ سَنَلْقِي نَظْرَةً دَقِيقَةً وَبِشْكَالٍ مُوَسَّعَةً عَلَى أَعْمَالِ الْفُقَهَاءِ، وَسَيَتَّصِحُّ جَلِيًّا أَنْ قَسَمًا كَبِيرًا مِنْ مَوْلَفَاتِهِمْ قَدْ خُصِّصَتْ لِتَقْسِيمَاتِ الْقَوَاعِدِ الَّتِي يَتِمُّ مِنْ خِلَالِهَا التَّنَبُّهُ مِنْ مَحْتَوَى الْأَخْبَارِ، فِي هَذِهِ الْإِقْسَامِ سَيُرَى بِشْكَالٍ وَاضِحٍ أَنْ وَاضِعِي أَسْوَاقِ الْفِقْهِ مِنَ الصَّحَابَةِ وَالْفُقَهَاءِ لَمْ يَعْمَلُوا بِكُلِّ خَبْرٍ سَمِعُوهُ قَبْلَ الْبَحْثِ عَنْهُ وَعَرَضَهُ عَلَى الْأَصُولِ، وَأَيْضًا بِنَفْسِ الشَّكْلِ تَقْسِيمَهُمْ فِي الْفِقْهِ لِلْسَّنَةِ بَيْنَ سَنَةِ الْهَدْيِ وَسَنَةِ الزَّوَادِ (صَدْرُ الشَّرِيعَةِ، 1971)، وَسَيَكُونُ وَاضِحًا كَتَبْتِجَةً أُخْرَى التَّقَارُبِ بَيْنَ سَنَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَيْنَ مَبْدَأِ السَّبَبِيَّةِ. وَمِنْ نَاحِيَةٍ أُخْرَى سَيَتَّوَجَّبُ عَلَى مَنْ يَدْعِي هَكَذَا ادْعَاءَ الْإِتْيَانِ بِدَلِيلٍ مِنْ كِتَابِ الْفِقْهِ، وَلَكِنْ سَيَكُونُ عَمُومًا ذُو مَعْنَى أَنْ يُؤْتَى بِأَمْتَلَةٍ فِي إِثْبَاتِ مَا هِيَ هَذِهِ الْادْعَاءَاتُ مِنْ كِتَابِ الْحَدِيثِ، وَبِنَفْسِ الشَّكْلِ سَتَكُونُ الْادْعَاءَاتُ الَّتِي هِيَ مَوْضِعُ الْبَحْثِ مُؤَيَّدَةً بِالْمَوَاضِعِ الْمُتَعَلِّقَةِ بِهَا كَالصَّلَاةِ وَالْخُطْبَةِ وَالصَّوْمِ مِثْلًا (Yıldırım, 2008). وَالْحَالُ أَنَّهُ مِنْ وَجْهَةٍ نَظَرِ الْفِقْهِ الْإِسْلَامِيِّ أَنَّ الْأَصْلَ فِي الْعِبَادَاتِ لَيْسَ مَبْدَأُ السَّبَبِيَّةِ وَإِنَّمَا مَبْدَأُ التَّعْبُدِ⁹، فَالْعِبَادَاتُ الَّتِي فِي الدِّينِ يُؤَخَّذُ النَّبِيُّ فِيهَا كَمَوْجِدٍ وَتُفَعَّلُ كَمَا كَانَ يَفْعَلُهَا فَقَطْ لِأَنَّ اللَّهَ أَمَرَ بِذَلِكَ¹⁰. يَقُولُ ابْنُ عَبْدِ الْبَرِّ: "مَضَى الْمَحْدَثُونَ قَدَمًا فِي الْإِسَاءَةِ لِأَبِي حَنِيفَةَ وَتَجَاوَزُوا حُدُودَهُمْ، فَفِي نَظَرِهِمْ أَنَّهُ هُوَ الَّذِي سَاقَ لِنَفْسِهِ هَذَا الشَّيْءَ، إِذْ إِنَّ أَبَا حَنِيفَةَ عِنْدَ تَقْيِيمِهِ لِلرَّوَايَاتِ يَكُونُ مَعْتَبَرًا لِدَيْهِ اسْتِخْدَامِ الرَّأْيِ وَالْقِيَاسِ، وَإِذَا كَانَ كَذَلِكَ فَإِنَّ أَكْثَرَ أَهْلِ الْعِلْمِ يَقُولُونَ: "عِنْدَمَا تَكُونُ الرَّوَايَةُ صَحِيحَةً فَإِنَّ الرَّأْيَ وَالْقِيَاسَ يَكُونُ بَاطِلًا". (أَبُو غَدَةَ، بِدُونِ تَارِيخٍ) وَالْحَالُ أَنَّ الَّذِي رَدَّهُ أَبُو حَنِيفَةَ لَيْسَ السَّنَةُ الثَّابِتَةُ، وَإِنَّمَا أَخْبَارُ الْأَحَادِثِ الَّتِي تَكُونُ دَلِيلًا ظَنِّيًّا¹¹، كَمَا أَنَّهُ فَعَلَ مِنْ قَبْلِهِ مَشَابِيحَهُ مِثْلَ ابْنِ مَسْعُودٍ وَإِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ أَيْضًا قَدْ رَدُّوا كَثِيرًا مِنْهَا، كَمَا أَنَّ أَبَا حَنِيفَةَ فِي أَكْثَرِ تَوَجُّهَاتِهِ نَحْوَ هَذَا النَّهْجِ كَانَ تَابِعًا لِلْعُلَمَاءِ الَّذِينَ سَبَقُوهُ. (أَبُو غَدَةَ، بِدُونِ تَارِيخٍ) إِذَا فَقَدْ شَوَّهَدْنَا أَنَّ أَهْلَ الْفِقْهِ وَالِاسْتِنْبَاطِ قَدْ قَامُوا بِنَقْدِ الْمَتْنِ عَلَى أَكْمَلِ وَجْهِهِ عَلَى عَكْسِ مَا ادَّعَى كَوْلِزِيهَرِ وَمُؤَيَّدُوهُ حَوْلَ نَقْدِ الْمَحْتَوَى الْحَدِيثِيِّ (الْكُوْتَرِي، 1372هـ)، كَمَا أَنَّهُ فِي زَمَنِ الصَّحَابَةِ بَدَأَ فِي الْعَالَمِ الْإِسْلَامِيِّ نَقْدَ الْمَتْنِ عَلَى شَكْلِ تَقْيِيمِهَا لَهَا ضَمْنَ إِطَارِ الْأَسْوَاقِ الْعَامَّةِ لِلدِّينِ وَالسَّنَةِ الصَّحِيحَةِ الَّتِي أَنْ بَدَأَ تَشْكَالُ الْعِلْمِ فِي تِلْكَ الْفَتْرَةِ، أَمَا بَعْدَ تَشْكَالِ الْعِلْمِ فَقَدْ وَصَلَ نَقْدَ الْمَتْنِ إِلَى ذُرْوَتِهِ أَكْثَرَ مَعَ عِلْمِ الْفِقْهِ وَالْكَلَامِ. (Polat, 1989) وَحَوْلَ هَذَا الْمَوْضُوعِ فَإِنَّ بَابَانَ زَادَةَ أَحْمَدَ نَعِيمَ (1934) ذَكَرَ مَا يَلِي: "وِظِيفَةُ الْمَحْدَثِينَ نَقْلَ الرَّوَايَةِ مِنَ الْأَوَّلِينَ لَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَمَا يَتَعَلَّقُ بِالرَّوَايَةِ مِنْ نَقْدِ الرِّجَالِ الَّذِي مَعْنَاهُ نَقْدُ الرَّوَاةِ وَالسَّنَدِ لِمَعْرِفَةِ قُوَّةِ الْحَدِيثِ مِنْ ضَعْفِهَا وَإِظْهَارِ مَا غَدَا كَانَ هُنَاكَ تَعَارُضٌ فِي الْمَتْنِ أَوْ تَفَاوُتٌ بَيْنَهُمَا، أَمَا نَقْدُ الْمَتْنِ مِنْ نَاحِيَةِ الْمَعْنَى أَوْ الدَّلَالَةِ فَهَذَا لَيْسَ مِنْ وَظِيفَتِهِمْ، وَأَمَا مَنْ يَشْتَغِلُ بِنَقْدِ الْمَتْنِ فَهَمُّ الْفُقَهَاءِ وَعَلَى رَأْسِهِمُ الْمُجْتَهِدُونَ". (Babanzade, 1982) لَقَدْ كَانَ مَتْرَافًا ظَهَرَ الْمَذَاهِبُ الْفِقْهِيَّةُ مَعَ تَدْوِينِ الْحَدِيثِ الَّذِي هُوَ مَصْدَرُ الْفِقْهِ، وَلَا يَجِبُ أَنْ يَغِيبَ عَنَّا أَنَّ مُؤَسَّسِي الْفِقْهِ الَّذِينَ هُمُ الْفُقَهَاءُ وَاجِدُهُمْ كَانَ فِي نَفْسِ الْوَقْتِ أَحَدَ عُلَمَاءِ الْحَدِيثِ (عَلَى سَبِيلِ الْمَثَلِ أَبُو حَنِيفَةَ: الْمَسْنَدُ، الْإِمَامُ مَالِكُ: الْمَوْطَأُ، الْإِمَامُ الشَّافِعِيُّ: الرَّسَالَةُ، أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: الْمَسْنَدُ). وَفِي هَذَا الْخُصُوصِ يَقُولُ الْإِعْظَمِيُّ: "وَمِنْ نَاحِيَةٍ أُخْرَى لَا يَبُودُ أَحَدٌ مِنَ الْفُقَهَاءِ لَيْسَ لِدَيْهِ عِلْمٌ قَوِيٌّ مِنَ الْحَدِيثِ فِي تِلْكَ الْعَصُورِ، يُمْكِنُ أَنْ تَجِدَ مَحْدَثًا لَيْسَ فِقْهِيًّا وَلَكِنْ الْفَقِيهَ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ هُوَ مُحَدِّثٌ مُتَّبِعٌ فِي عِلْمِ الْقِيَاسِ (الْإِعْظَمِيُّ، 1993)، وَمِنْ الْوَاضِحِ أَنَّهُ يَجِبُ عَلَى مَنْ يَقِيْمُ الْمَحْتَوَى أَنْ يَكُونَ لِدَيْهِ تَأْوِيلٌ دَقِيقٌ وَفَهْمٌ عَمِيقٌ فِي الْفِقْهِ وَعِلْمٌ بِالْأَصُولِ، يَقُولُ الْإِمَامُ مُحَمَّدُ الْبَخَّارِيُّ حَوْلَ هَذَا الْمَوْضُوعِ: "لَا يَسْتَقِيمُ الْحَدِيثُ إِلَّا بِالرَّأْيِ". (عَبْدُ الْعَزِيزِ الْبَخَّارِيُّ، 1994: 17/1) مِنْ الْمَعْرُوفِ أَنَّ هَذَا الْعِلْمَ فِي حَالَةٍ تَطَوَّرَ، وَمِنْ أَجْلِ مَوَاقِبِ التَّطَوُّرَاتِ فَإِنَّ بَابَ الْاجْتِهَادِ مَفْتُوحٌ، وَمِنْ أَجْلِ تَطْوِيرِهِمَا يَجِبُ أَنْ يَكُونَ هَذَا التَّطْوِيرُ مُسْتَنَدًا عَلَى الْقَوَاعِدِ وَالْأَصُولِ الْقَوِيَّةِ مِنْ غَيْرِ هَدْمِ لَهَا، وَيَجِبُ أَنْ يَتَضَمَّنَ أَصُولًا كَأَصُولِ الْفِقْهِ، وَمَعْنَى هَدْمِ تَرَاثِ عَمْرِهِ 1400 سَنَةً وَإِحْدَاثِ آخَرَ جَدِيدٍ مَكَانَهُ تَحْتَ مَسْمَى الْإِتْيَانِ بِأَشْيَاءَ جَدِيدَةٍ، فَمَعْنَى هَذَا: الْإِتْيَانُ بِدِينٍ جَدِيدٍ، وَإِنَّهُ لَمَنْ الطَّبِيعِيُّ أَنْ يَكُونَ قَدْ اخْتَلَطَتْ أَشْيَاءُ بِلَا جَوْهَرٍ بِالتَّرَاثِ الْآتِيٍّ مِنْ طَرُقٍ بَعِيدَةٍ، وَفِي هَذِهِ الْحَالَةِ فَإِنَّ الْوِظِيفَةَ الَّتِي تَقَعُ عَلَى عَاتِقِ الْعَالَمِ الْإِسْلَامِيِّ هِيَ كِتَابَةُ مَوْلَفَاتٍ مُسْتَقِلَّةٍ عِبْرَ طَرُقِ التَّصْحِيحِ وَالتَّخْرِيجِ كَمَا فَعَلَ الْعُلَمَاءُ الْمُتَقَدِّمُونَ. إِنَّ الْحُكْمَ بِشَكْلِ عَاجِلٍ وَغَيْرِ مُسْتَنَدٍ عَلَى أُسَاسٍ عِلْمِيِّ وَمِنْ غَيْرِ دَرَاةٍ لِلنَّاتِجِ عَلَى الْمَتْنِ الْحَدِيثِيِّ وَإِعْطَاءِهِ تَقْيِيمًا مُبْنِيًّا عَلَى مَعْطِيَّاتٍ قَابِلَةٍ لِلتَّغْيِيرِ، إِنَّ خَطَأَ هَذَا التَّقْيِيمِ لَهُوَ غَنِيٌّ عَنِ الْإِيضَاحِ، وَهَذَا لَا يَدُّ مِنَ التَّأَكُّيدِ أَنَّهُ لَمَنْ السَّهْلُ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي أَيَّامِنَا هَذِهِ إِدْرَاكُ أَنَّهُ لَوْلَا حِرْصُ الْعُلَمَاءِ السَّابِقِينَ عَلَى التَّدْوِينِ وَالتَّصْنِيفِ عَلَى الرَّغْمِ مِنْ عَدَمِ تَوْفُرِ الْإِمْكَانِيَّاتِ الْمَوْجُودَةِ فِي زَمَانِنَا لَدَيْهِمْ لَكُنَّا فِي مَوَاجِهَةِ خَطَرٍ عَدَمِ وَصُولِ كَثِيرٍ مِنَ الْإِحَادِيثِ إِلَيْنَا.

7 دوزي، رينهارت، تاريخ الإسلام، ترجمة: عبد الله جودت، مصر 1908. 162/1-163: الصديقي م. زبير، تاريخ أدبيات الحديث، ترجمة: يوسف زيا كواكجي، استانبول 1966. ص. 22: الصبحي الصالح، علوم الحديث ومصطلحه، بدون طبعة، 1977. ض. 244: جاءتاني، ليون، تاريخ الإسلام، ترجمة: حسن جهاد (بالجن) استانبول 1924. ص. 85/1: الجوابي، محمد طاهر، جهد المحدثين في نقد متن الحديث النبوي الشريف، تونس 1991. ص. 450: أحمد أمين، فجر الإسلام، القاهرة 1975. ص. 217: ضحى الإسلام، مطبعة الجنة، القاهرة، 1937. ص. 130/2: أبو شيها محمد، دفاع عن السنة، مكتبة السنة، القاهرة 1989. ص. 95/1: أوغان ذاكر قديري، الروايات الدينية والغير دينية، دار الفنون مجموعة كلية الالهيات، تشرين الثاني 1926. 194/4.

8 الجرجاني، السيد الشريف (1413/816)، التعريفات، لبنان 1985. ص. 168: "الفرقة" هو في اللغة عبارة عن فهم غرض المتكلم من كلامه، وفي الاصطلاح: هو العلم بالأحكام الشرعية العملية المكتسب من أدلتها التفصيلية، وقيل: هو الإصابتة والوقوف على المعنى الخفي الذي يتعلق به الحكم، وهو علم مستنبط بالرأي والاجتهاد، ويحتاج فيه إلى النظر والتأمل، ولهذا لا يجوز أن يسمى الله تعالى فقيهاً؛ لأنه لا يخفى عليه شيء.

9 انظر للتبصر: كهرمان عبد الله، وجهة نظر الفقه الإسلامي في الأحكام التعبدية وعلى الساحة التعبدية، مجلة بحوث الفقه الإسلامي، العدد: 2، 2003. ص. 25-57.

10 البخاري، الصحيح، اذان، 631: "صلوا كما رأيتموني أصلي" مسلم، الصحيح، 943: "خذوا مناسككم"

11 انظر للتبصر: يغيث مئين، فهم السنة في أصول أبي حنيفة بحسب مراجع الحنفية في العصر الأول، مجلة الأبحاث الفقهية، بدون عدد 19، 2012. ص. 69-114.

5 - أسلوب فقهاء الصحابة في نقد المتن

إن الصحابة الذين عاشوا الدين عبر مشاهدتهم للنبي عليه الصلاة والسلام وأخذهم لأفعاله كمثال يحدون حدوها، لم يكن كمثلهم أحد في حمل أمانة تبليغ الإسلام للناس، وكما أنه قد قال الله في حقهم: {مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ} (الفتح: 29/48)، فأصحاب هذه الخصائص الذين أشاد الله بهم وزكاهم بأنفسهم لا يمكن لأي إنسان إلا أن يوقن بأنهم أعرف منا بسنة النبي صلى الله عليه وسلم وأحاديثه المنقولة عنه، وهل هي صحيحة أم خاطئة وهذه النقطة غنية عن الإيضاح. وكما أنه ورد في الأمر الخطي الذي كتبه سيدنا عمر لأبي موسى الأشعري: "ثُمَّ الْفَهْمُ الْفَهْمُ فِيمَا أَدَلَّى إِلَيْكَ وَفِيمَا وَرَدَ عَلَيْكَ مِمَّا لَيْسَ فِي قُرْآنٍ وَلَا سُنَّةٍ، ثُمَّ قَائِسَ الْأُمُورَ عِنْدَ ذَلِكَ، ثُمَّ اعْرِفِ الْأَمْثَالَ، ثُمَّ اعْمَدْ فِيمَا تَرَى إِلَى أَحَبِّهَا إِلَى اللَّهِ وَأَسْتَبْهَأَ بِالْحَقِّ". (البيهقي، 1989: 68/1؛ ابن القيم، 1991: 68/1) فإن هذا الأمر يكفي لتوضيح كم أعطى الصحابة أهمية لمبدأ السببية والتعليل في طريقة تعاملهم مع الروايات والأهم تركيزهم على آليات فهم النص وهذا هو جوهر علم النقد، وبالأخص أنهم أخذوا الدين من النبي صلى الله عليه وسلم وعاشوا روح القرآن والسنة، لذلك من يعرف جهود الصحابة ومن بعدهم ومنهج النقد الدقيق والشامل ينظر بقناعة تامة إلى بطلان الشبهات حول قصور الفقهاء في عملية نقد المتن. في هذا القسم عملت بشكل خاص على استخلاص المعايير والأسس التي أخذ بها فقهاء الصحابة في حكمهم وفقاً للحديث على المسائل التي وقفا عندها وتناقشا فيها حتى يفرقوا بين الحكم الصحيح من الحكم الخاطئ، هذه المعايير في بعض الأحيان ربما لا تكون واضحة ولكن الصحابة قد استخدموها في أكثر من حادثة. وذلك من خلال أقوال الصحابة في الحوادث والأمثلة التي سوف نوردتها، وسيوضح لنا مقدار القيمة التي أعطاها الصحابة للأحكام التي تم استنتاجها من خلال استخدامهم لتلك المعايير وكيفية استخدامهم لها. (الدميني، 1997)

1.5 - عرض الحديث على القرآن

إن القرآن الكريم الذي هو المصدر الأصل للدين الإسلامي هو كلام الله الذي لا يوجد فيه باطل أبداً، وقد صانه الصحابة ونقلوه إلينا بالتواتر ولقد اتفق الجميع حول قبول الأحكام التي شرعها ولم يقع خلاف في هذا أبداً، وقد أصبح القرآن المرجع الأساسي لأي اختلاف قد يحصل، وانطلاقاً من هذا الفهم كان القرآن بالنسبة للصحابة المرجع والمعيار الأول الذي يلجؤون إليه في المسائل التي تواجههم، والصحابة الكرام لم يقبلوا الأحاديث التي تعارض القرآن، الصياغة المقترحة. بل على العكس نرى أن الصحابة إذا وجدوا راوي قد أتى برواية تخالف من حيث الظاهر القرآن شكوا في وهم الراوي أو خطئه حتى يثبت لهم تثبتة. إن الصحابة في هذه المواقف لم يرفضوا أحكام الرسول صلى الله عليه وسلم بل على العكس فهم من وجهة نظرهم قد يتكلم أحد الناس كلاماً مخالفاً للقرآن، ولكن لا يمكن لكلام الرسول أن يخالف القرآن لأن كلاً من القرآن والسنة الصحيحة في الأصل من عند الله، وبناء عليه لا يمكن أن يحصل بينهما فروق أو مناقضات. لكن يمكن أن يخطئ الراوي أو ينسى أو لا ينقل الحديث الذي سمعه كاملاً أو يفهم معنى لم يقصده النبي صلى الله عليه وسلم في كلامه، وفي الصفحات القادمة عندما نعرض الأمثلة وأقوال الصحابة في هذا الموضوع ستكون الأبعاد الأخرى لهذا المعيار واضحة وجلية. (الدميني، 1997) ولأن القرآن والسنة الصحيحة هما من عند الله فإن فكرة التعارض بينهما غير واردة، وإذا كان كذلك فإنه وفق مقياس العرض على القرآن لا يجب رد كل حديث يخالف ظاهر القرآن، لأنه يجب القول في هذا الخصوص أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يمكنه أن يقول شيئاً مخالفاً للقرآن، وكما قال الله تعالى: {وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ} (النحل: 44/16) فالله عز وجل يقول بأنه بذاته أنزل القرآن مع الإذن للرسول بشرح وتوضيح ما يلزم توضيحه للناس من كلام ربهم. وفي آية أخرى يقول تعالى: {وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ * إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ} (النجم: 3/53)، فالرسول صلى الله عليه وسلم لا يجوز أن يكون ناطقاً بما يمكن أن يخالف القرآن، وإنما هو مبيّن وشارح له كما ورد في الآيات الكريمة، وفكرة تعارض السنة الصحيحة مع الآيات الكريمة موضوع غير قابل للنقاش. وبناء عليه فإن أي حكم على أي حديث بأنه مخالف للقرآن فهو في نفس الوقت حكم عليه بأن النبي صلى الله عليه وسلم لم يقله، وفي هذه الحالة المقصود بالتعارض أنه لا يمكن الجمع والتأليف بينهما في حال من الأحوال وفق أي طريقة من الطرق والأصول المعروفة مثل: الحقيقة والمجاز، والخاص والعام، والمطلق والمقيد والناسخ والمنسوخ وما شابهها. فإذا كان التعارض بين ظاهر الألفاظ فهذا ليس تعارضاً حقيقياً وإنما تعارض شكلي، وفي هذه الحال لا يجب رد الرواية المتعارضة. حيث إنه أحياناً قد يبدو من الوهلة الأولى أن هذا الحديث يخالف القرآن لكن سرعان ما يتلاشى هذا التناقض، لأن هذا الحديث إما أنه خصص عموم هذه الآية أو قيّد مطلقها أو نسخ حكمها. وهكذا سرعان ما يزول هذا التعارض الظاهري مع القرآن ويبقى الحديث صحيحاً دون أن يحكم عليه بالتعارض مع القرآن، مثلاً قوله تعالى: {وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا} (المائدة: 38/5) مع حديث "لا تقطع يد السارق إلا في ربع دينار فصاعداً" (مسلم، الحدود: 1) هذا المثال يوضّح الفكرة، فالآية عامة وبحسب الآية من يسرق أقل من ربع دينار هو سارق ويجب أن تقطع يده، لكن الحديث خصص عموم الآية وزال بذلك التناقض بينهما، وأصبح العمل بهما معاً في هذه الحال ممكناً. ومن وجهة نظر المستشرقين فيما يتعلق بنقد متن الحديث تراهم يهتمون الفقهاء بأنهم أصدروا أحكامهم من خلال النظر في سند الحديث ودون إخضاع متنه للنقد، وهذا لا يدلّ إلا على جهل قائله في هذا المجال أو تحيزه وعدم إنصافه. مثلاً: كانت السيدة عائشة إذا سئلت عن المتعة قالت: "بيني وبينكم كتاب الله قال الله عز وجل: {وَالَّذِينَ هُمْ يُغْرَوْهُمْ حَافِظُونَ * إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ * فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ} (المؤمنون: 5/23-6) قالت فمن ابتغى غير ما زوجه الله أو ملكه فقد عدا" (الزركشي، 1390: 165)، فالسيدة عائشة عرضت الروايات الحديثية المبيحة لنكاح المتعة على القرآن لأنه على التابع أن يتبع الأصل وموقع السنة من القرآن التوضيح لأحكامه ولا يمكن أن تعارضه، وكان الرجوع إلى القرآن فيصلا في رد هذه الروايات، وهو أيضاً كان في كل المسائل يعرضها على القرآن ويرد الأحاديث المنسوبة إلى النبي صلى الله عليه وسلم إن كانت تخالف القرآن وتعذر التأليف فيما بينهما. (الدميني، 1997) فالصحابة الكرام وبكل وضوح من خلال نقد المتن وعرضه على القرآن كانوا يرجعون أحد الحديثين المتعارضين على الآخر، وإذا كان أحد الحديثين يوافق ظاهر القرآن حكموا عليه بأنه صحيح وتركوا الآخر المخالف، وفي سياق متصل فإن كانت وجهة نظر السيدة عائشة المؤيدة بالإجماع جديرة بالترجيح في هذه المسألة.

2.5- عرض الحديث على السنة

إن الصحابة الكرام قد اتخذوا القرآن مقياساً لمعرفة صحة بعض الأحاديث، ومع هذا أيضاً ففي كثير من الأحيان عند وقوع الاختلاف، نرى كل صحابي من الذين وقع خلاف في وجهات نظرهم، ويدعم رأيه بالدليل فيستشهد من كتاب الله وسنة نبيه ويناقد نقاشاً علمياً وينقد الأدلة ويوجهها، وفي هكذا حال يذكر كل طرف الأحاديث كدليل من أجل تقوية وجهة نظره وأحياناً يكون كل واحد من الحديثين المذكورين دليلاً في الموضوع نفسه. وإذا لم يكن معنى الحديث صريحاً فإن كلا من الحديثين المتعلقين بالموضوع أو أحدهما يحتاج إلى بحث وتحري حتى يمكن استخدامه كدليل، وفي هذه الأحوال اتبع الصحابة مجموعة من الأساليب من أجل ترجيح أحد الحديثين المذكورين على الآخر. (الدميني، 1997)

1.2.5- سؤال أهل العلم

أكثر منهج نهجه الصحابة في هذه المواضيع هو أخذ الأمر من أرباب الصنعة واعتماداً على المعلومات المعطاة منهم يتم قبول هذه الأخبار. وخاصة أن معرفة الصحابة غير ممكنة لما يجري داخل بيت النبي صلى الله عليه وسلم من أمور ووقائع، ولهذا السبب كان الصحابة يسألون زوجات النبي صلى الله عليه وسلم عن المسائل التي تنشأ داخل بيت النبي عليه الصلاة والسلام، ولأن غير أمهات المؤمنين لم يكن مطلعاً على هذه المسائل كان الصحابة يسألون إحداهن، وأمهات المؤمنين إن كان لديهن علم متعلق بالسؤال يجيبونهن بما يرتبط بموضوع السؤال، أو يُفصّلون ويوضحون المسألة التي طرحها السائل بشكل مُوسّع (الدميني، 1997) ونكتفي هنا بذكر مثال مرتبط بهذه النقطة: عن أبي بكر بن عبد الرحمن قال: سمعت أبا هريرة رضي الله عنه يقص يقول في قصصه: من أدركه الفجر جنباً فلا يصم، فذكرت ذلك لعبد الرحمن بن الحارث لأبيه فأنكر ذلك فانطلق عبد الرحمن وانطلقت معه حتى دخلنا على عائشة وأم سلمة رضي الله عنهما فسألتهما عبد الرحمن عن ذلك قال: فكناهما قالت: كان النبي صلى الله عليه وسلم يصبح جنباً من غير حلم ثم يصوم قال: فانطلقنا حتى دخلنا على مروان فذكر ذلك له عبد الرحمن فقال مروان: عزمت عليك إلا ما ذهبت إلى أبي هريرة فرددت عليه ما يقول، قال فجئنا أبا هريرة وأبو بكر حاضر ذلك كله قال: فذكر له عبد الرحمن فقال أبو هريرة: أهما قالتاه لك قال: نعم قال: هما أعلم، ثم رد أبو هريرة ما كان يقول في ذلك إلى الفضل بن العباس فقال أبو هريرة: سمعت ذلك من الفضل ولم أسمع من النبي صلى الله عليه وسلم، قال: فرجع أبو هريرة عما كان يقول في ذلك. (مسلم، الصيام: 7-5) في هذه الحادثة يظهر لنا جلياً طريقة نقد الصحابة للمتن الحديثي، حيث أن عبد الرحمن بن الحارث عندما سمع من أبي هريرة شيئاً مخالفاً لما يعرفه في حق هذا الموضوع لم يقبل به، وفي سبيل البحث عن الصواب ذهب إلى من هم أعرف الناس في هذه الموضوع وهم زوجات النبي صلى الله عليه وسلم، وأبو هريرة رجع عن رأيه وقال في حق السيدة عائشة وأم سلمة رضي الله عنهما على الرغم من مخالفتها لما قاله: هما أعلم، ونحن نتعلم منهن أحكام مثل هذه المواضيع. (الدميني، 1997) وكما حدث في المثال فقد أرسل سيدنا عمر إلى السيدة حفصة يسألها بسبب كونها لديها معرفة وارتباط بهذا الموضوع ولكن عندما لم يكن لديها علم أو عندما فهم أنها ربما تصرفت هكذا بسبب حيايتها من هذه المسائل، بحث عن الجواب الصحيح والشافي عند السيدة عائشة، وبعد ذلك من أجل إنهاء الخلاف الذي حصل بين الصحابة في هذا الموضوع أصدر قراره النهائي بقوله: "لا أعلم أحد فعله ثم لم يغتسل إلا جعلته نكالا". يمكن أن نستخرج من هذه المثال قاعدة: سؤال أهل الصنعة بسبب عدم اكتمال الأهلية بعد لدى الراوي.

2.2.5 - تقوية أحد الحديثين المختلفين بالروايات الأخرى

من المعلوم أن الصحابة الكرام قاموا بنقد المتن الحديثي عبر مقارنة أحد الحديثين المختلفين أحياناً بالروايات الأخرى التي تقويه من أجل ترجيح أحدهما على الآخر (الدميني، 1997)، ولنعتني مثال لتوضيح هذه النقطة: عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه قال: كنت في مجلس من مجالس الأنصار إذ جاء أبو موسى كأنه مذعور فقال: استأذنت على عمر ثلاثاً فلم يؤذن لي فرجعت فقال: ما منعك قلت: استأذنت ثلاثاً فلم يؤذن لي فرجعت وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم "إذا استأذن أحدكم ثلاثاً فلم يؤذن له فليرجع" فقال والله لتقيم عليه بيينة، أمتكم أحد سمعه من النبي صلى الله عليه وسلم فقال: أبي بن كعب والله لا يقوم معك إلا أصغر القوم فكنت أصغر القوم فقامت معي فأخبرت عمر أن النبي صلى الله عليه وسلم قال ذلك. (البخاري، الاستئذان: 13) فهنا لم يعارض سيدنا عمر للحديث الذي رواه أبو موسى بحديث آخر مخالف له بل على العكس طلب منه شاهداً لتأكيد الحديث الذي رواه وأنه لأمر طبيعي أن يطلب عمر للرواية الواحدة أكثر من راوٍ حتى تكون هذه الرواية موثوقة ومؤتمنة لديه. (الدميني، 1997)

3.2.5 - الترجيح برواية شاهد العيان

هي قاعدة استعملها الفقهاء لترجيح متن على متن وأحياناً ترك الرواية وذلك بان يكون راوي الحديث قد شهد الرواية أو عاصرها، وهي قاعدة مهمة استخدمها الفقهاء أو بالأخص النقاد بشكل عام¹²، والآن سأشرح بمثال هذا المنهج: عن ابن عباس رضي الله عنهما: أن النبي صلى الله عليه وسلم تزوج ميمونة وهو محرم، وعن أبي رافع: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم تزوج ميمونة وهو حلال وبنى بها وهو حلال وكنت أنا الرسول فيما بينهما. وعن عثمان بن عفان رضي الله عنه: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: لا يَنْكُحُ الْمُحْرَمُ، وَلَا يُنْكَحُ، وَلَا يَحْتَبُ. (الترمذي، الحج: 24/23) وبما أن في إحدى الروايتين المحرمتين لنكاح المحرم كان صاحب الرواية موجوداً أثناء الحادثة فهذا يعطي قناعة للباحث أن ابن عباس قد أخطأ في روايته أن النبي صلى الله عليه وسلم تزوج ميمونة وهو محرم، وأما رواية أبو رافع المؤيدة بقوله:

¹² أنظر مزيداً من المعلومات عن نقد المتن برواية شاهد العيان: العكايلة، سلطان سند، نقد الحديث بالعروض على الوقائع والمعلومات التاريخية، دار الفتح للنشر والتوزيع - عمان، الأردن، الطبعة الأولى، 2002م.

"وكنت أنا الرسول فيما بينهما" وظيفته كانت في هذا النكاح أنه كان الرسول فيما بينهما فهذا يدل بلا شك بأنه يعرف في هذه القضية أكثر من ابن عباس الذي لا يُعرف هل كان موجوداً في هذا النكاح أم لا. (الدميني، 1997)

3.5 - عرض الحديث على العقل (عرض الرواية على العقل)

إن من أحد الطرق التي سلكها الصحابة في نقد الحديث هي عرض الحديث على العقل (القياس العام)، إذ إن الصحابة عاشوا مع النبي صلى الله عليه وسلم وتعلموا منه أمور دينهم، وكانوا إذا وصل إلى أسماهم مسائل غريبة لم يسمعوها بها من قبل، أخضعوها للعقل وبيئوها وفق ما يوجد في سنة النبي صلى الله عليه وسلم من أحكام مؤكدة لها، وإن الصحابة مع إعطائهم الأهمية لهذا المنهج الذي طبقوه إلا أنهم لم يجعلوا العرض على قواعد العقل كافيًا لرد الحديث، بل سنرى أنهم رجعوا إلى معايير أخرى يجب ذكرها وعدم إهمالها، ونكتفي بمثال فيما يتعلق بهذا الموضوع: عن أبي هريرة أنه قال: "مَنْ غَسَلَ مَيِّتًا اغْتَسَلَ، وَمَنْ حَمَلَهُ تَوَضَّأَ" فبلغ ذلك عائشة رضي الله عنها فقالت: "أَوْ نَجِسَ مَوْتَى الْمُسْلِمِينَ؟ وَمَا عَلَى رَجُلٍ لَوْ حَمَلَ عُودًا؟" (الزركشي، 1989: 121-122) أما ابن عباس رضي الله عنهما فقال في هذا الموضوع: "ليس علينا الوضوء بسبب حمل أعواد يابسة" (عبد المجيد، 1979؛ الدميني، 1997)، فهنا عائشة وابن عباس رضي الله عنهما عرضوا الحديث على العقل باستخدامهم للقياس العام.

وفي النتيجة عرضنا في هذه الأمثلة أن الصحابة الكرام عند تقييمهم لما يتعلق بالروايات وعند تقديمهم للمتن الحديثي استخدموا أسلوب العرض على العقل ولم يهملوه.

6- التَّقْيِيمُ وَالْخَاتَمَةُ

كان الصحابة قبل وفاة الرسول صلى الله عليه وسلم يعرضون مشاكلهم عليه وكان يحلها لهم، ولكن بعد وفاة الرسول صلى الله عليه وسلم ظهرت الحاجة إلى وضع مجموعة من المناهج والأصول لحل هذه المسائل، وكان من أول الأصول التي وضعوها تحديد مصادر الدين الإسلامي الأساسية والتي هي القرآن الكريم والسنة النبوية الصحيحة، وفي هذا الخصوص لم يقبل الصحابة الحوادث والأخبار الغير متفقة مع القرآن الكريم والسنة النبوية الصحيحة، لذلك كانوا عندما يختلفون في تقييم بعض الأخبار والمسائل وعندما لا يجدون الدليل المناسب لها في القرآن الكريم أو السنة النبوية الصحيحة كانوا يعرضون هذه المسائل على أصحاب الإختصاص ليستفسروا منهم فمثلاً كانوا يلجأون إلى زوجات النبي صلى الله عليه وسلم ليسألونهم عن بعض المسائل التي تصادفت معهم في بيت الرسول، فكانت هذه تعتبر كمصادر من الممكن الرجوع إليها للوصول إلى المعلومات. أيضاً وفي هذا الخصوص كان الصحابة ومن تلقاهم أنفسهم يسألون الضوء لنا لحل هذه المسائل بالرجوع إلى اجتهادهم فكان من ذلك ظهور منهج جديد مختلف عن المناهج السابقة، لقد تمكن الصحابة بإجتهادهم وجهدهم هذا وبفضل هذه الأصول التي وضعوها من حماية القرآن الكريم والسنة النبوية عبر العصور ونقلها إلى الأجيال اللاحقة، رضي الله عنهم أجمعين.

7- المصادر والمراجع

- عبد العزيز الالبخاري، علاء الدين عبد العزيز بن أحمد الالبخاري: كشف الأسرار عن أصول فخر الإسلام البزدوي، تحقيق: محمد معتصم بالله الالبغدادي، دار الكتب الإسلامية، بيروت 1994.
- عبد المجيد محمود، الاتجاهات الفقهية، القاهرة 1979.
- أحمد أمين، فجر الإسلام، القاهرة 1975: ضحى الإسلام، مطبعة الجنة، القاهرة، 1937.
- الاعظمي، محمد مصطفى، أدبيات الحديث في العصر الأول، ترح خلوصي ياووز، استانبول 1993.
- البيهقي، السنن، (تحقيق: عبد المطيع أمين قلججي)، كراتشي 1989.
- البخاري أبو عبد الله محمد بن إسماعيل الالبخاري، الجامع الصحيح، استانبول 1992.
- الجرجاني، السيد الشريف، التعريفات، لبنان 1985.
- الجويني عبد الملك بن عبد الله بن يوسف الجويني، البرهان في أصول الفقه (تحقيق: صلاح بن محمد)، دار الكتب العلمية، 2، بيروت 1997.
- دوزي، رينهارت، تاريخ الإسلام، ترجمة: عبد الله جودت، مصر 1908.
- الدميني، مسفر بن غرم الله، أساليب نقد المتن في الحديث، (ترجمة: البروفيسور الدكتور إلياس جلبي - الأستاذ المساعد الدكتور عادل بيك - أ. بوجل)، دار الكتاب للنشر، استانبول 1997.
- أبو غدة عبد الفتاح، مكانة الامام الأعظم أبو حنيفة في الحديث، ترجمة: أنبيا يلدرم، دار الرغبة للنشر، استانبول بدون تاريخ.
- أبو شهبأ محمد، دفاع عن السنة، مكتبة السنة، القاهرة 1989.
- عتر، نور الدين، منهج النقد في علوم الحديث، دار الفكر، سوريا، الطبعة الثالثة، 1412هـ.
- ابن القيم الجوزية، أبو عبد الله محمد الدمشقي، الجوزية، إعلام الموقعين عن رب العالمين، بيروت 1991.
- الكوثري، محمد زاهد، المقالات، القاهرة 1372.
- معاينه، يحيى، منهج نقد المتن عند الامام الغزالي في ضوء المنهج النقدي عند المحدثين، المؤتمر الدولي لإحياء ذكرى ابي حامد الغزالي، جامعة مرمرة، عدد خاص، اسطنبول، 2012.
- معاينه، يحيى، نقد متن الحديث بالعرض على علم الفلك وتطبيقاته، UJTE، Vol. 2, Issue 4, 2017.

مسلم أبو الحسين مسلم بن الحجاج القشيري، المسند الصحيح، القاهرة 1991.
العمري، محمد علي قاسم، دراسات في منهج النقد عند المحدثين، دار النفائس، عمان، الطبعة الأولى، 1420 هـ.
صدر الشريعة عبيد الله بن مسعود، التوضيح في حل غوامض التفتيح، (تحقيق: آل مصطفى المصباحي)، دار الكتب العلمية، بيروت

.1971

الصديقي م. زبير، تاريخ أدبيات الحديث، ترجمة: يوسف زيا كواكجي، استانبول 1966.
الصبحي الصالح، علوم الحديث ومصطلحه، بدون طبعة، 1977.

الترمذي أبو عيسى، السنن، بيروت 1998.
العكايلة، سلطان سند، نقد الحديث بالعرض على الوقائع والمعلومات التاريخية، دار الفتح للنشر والتوزيع – عمان، الأردن، الطبعة الأولى 2002 م.

الزركشي بدر الدين، الإجابة، تحقيق: سعيد الافغاني، بدون طبعة. 1390.

1. BABANZÂDE, A. Naim. (1982). Tecrîd-i Sarîh Tercemesi. Ankara.
2. HIDIR, Özcan. (2003). Şarkiyatçıların Hadisi Tarihlendirme Metodları. HTD (cilt: 1, sayı: 1).
3. KAHRAMAN, Hüseyin. (2006). Oryantalistlerin Fıkhî Hadislerin Menşei İle İlgili Görüşleri Ve Tenkidi. Bursa: UÜİF Dergisi (cilt: 15, sayı: 2).
4. KIZIL, Fatma. (2009). Goldziher'den Schacht'a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet: Bir Okulun Yasayan Geleneği. İstanbul: HTD (cilt: 7, sayı: 2, ss. 45-62).
5. ÖZER, Salih. (2005). G. H. A. Juynboll ve İsnad Analiz Yöntemleri (İsnad Analiz Yöntemleri içinde). Ankara.
6. ÖZŞENEL, Mehmet. (2015). İlk Dönem Hadis-Rey Tartışmaları Şeybânî Örneği. İstanbul.
7. POLAT Selahattin. (1989). Hadiste Metin Tenkidi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (sayı: 6): (1990). Buhârî'nin Sahîh'ine Yapılan Bazı Tenkidlerin Değerlendirilmesi. Kayseri: EÜSBE Dergisi (sayı: 4).
8. UGAN, Z. Kadiri. (1926). Dînî ve Gayr-ı Dînî Rivâyetler. İstanbul: Dârü'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuâsı.
9. YILDIRIM, Enbiya. (2008). Hadis Meseleleri. İstanbul: Rağbet Yayınları.
10. YİĞİT, Metin. (2012). İlk Dönem Hanefî Kaynaklarına Göre Ebu Hanife'nin Usûl Anlayışında Sünnet. İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi (sayı: 19, ss. 69-114).

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(5)

A. Muhammet BANAZILI¹³

GÖÇ VE MÜLTECİ YÖNETİMİ: TÜRKİYE'DEKİ SURIYELİLER ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

MIGRATION AND REFUGEE MANAGEMENT: AN ASSESSMENT ON SYRIAS IN TURKEY

ÖZ

İçinde bulunduğumuz yüzyıl içerisinde dünya genelinde ve özellikle Türkiye'de en önemli konulardan birisi de göç olgusu olmuştur. Kitlesele yer değiştirme hareketleri, toplumların hayatını her dönemde etkilemiş ve etkilemeye devam edecektir. Keza Türkiye Cumhuriyeti Devleti Nisan 2011 tarihinden bu yana belki de tarihinin en büyük göç dalgası hareketliliğini yaşamaktadır. Ülkemiz topraklarına yapılan bu göçlerin temel sacayağını Suriye kaynaklı mülteciler ya da göçmen adayları oluşturmaktadır.

Bu gelişmeler ışığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin göç yönetimi alanında rolünün tespit edilmesi bu çalışmanın asıl amacını teşkil etmektedir. Araştırmada makale, dergi, kitap, internet kaynakları ve gazete yazıları verilerinden faydalanılmıştır. Araştırma bulgularına göre ülkemize yapılan mülteci ve göç hareketliliğinin merkezi yönetim ve yerel yönetimler tarafından uygulanacak politikalarla kontrol altına alınabileceği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, İltica, Göç Yönetimi, Türkiye'deki Suriyeliler.

JEL Kodları: F20, F22.

ABSTRACT

In the last half century, the world and especially one of the most important aspects of the migration phenomenon in Turkey. Mass displacement movements will continue to influence and influenced the lives of communities at all times. Because the State of the Republic of Turkey since April 2011 is experiencing the largest wave of immigration since mobility is perhaps history. Syria-based refugees or immigrant candidates constitute the main source of these migrations to the territory of our country.

In the light of these developments, Turkey's role in the detection area of the Republic of migration management constitutes the main objective of this study. The research has benefited from articles, magazines, books, internet resources and newspaper articles. According to research findings, it was determined that the refugee and immigration movements to our country could be controlled by policies to be implemented by central and local governments

Keywords: Migration, Asylum, Migration Management, Syrians in Turkey.

JEL Codes: F20, F22.

¹³ İnönü Üniversitesi İİBF., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, a.muhammetbnzl@gmail.com, Malatya/TÜRKİYE.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

GİRİŞ

İnsanoğlunun gözlerini dünyaya açtığı ilk zaman kadar eski bir hadise olan göç olgusu, insanların daha iyi yaşam şartlarına sahip olan mekânlara yerleşme gayesi ile süregelmektedir. Göç hareketleri bazen isteğe bağlı olarak gerçekleştirilebilirken bazen de bireylerin elinde olmayan savaş, açlık, kıtlık ve salgın hastalıklar gibi zorunlu nedenlerden ötürü de kaynaklanabilmektedir. Şüphesiz ki bu toplumsal yer değiştirme hareketleri, toplumsal tabakaları her anlamda etkilemiştir. Türkiye Cumhuriyeti sahip olduğu coğrafi konum gereği komşusu olduğu ülkelerde yaşanmakta olan sürekli olaylardan dolayı deyim yerinde ise ateş çemberi içerisinde kalmıştır. Bu durumda Türkiye’deki göçmen akımının biteceğini söylemek mümkün olmayacaktır. Zira Türkiye Cumhuriyeti Nisan 2011 tarihinden bu yana belki de tarihinin en büyük göç dalgası hareketliliği ile karşı karşıya kalmıştır.

Suriye’deki siyasi parçalanmışlığın ve karmaşanın yakın zaman içerisinde normale döneceğine dair en küçük bir emarenin olmaması Suriyeli göçmenlerin ülkemizde uzun vadeli kalacaklarının sinyallerini vermektedir. Dolayısı ile göç süresinin uzaması, göçmenlerin ülke üzerinde oluşturduğu potansiyel etkilerde artışlar ve değişkenlikler gösterecektir. Bilhassa Türkiye Cumhuriyeti gibi Suriye’de yaşanan felaket karşısında vicdani duygular ile yaklaşan ve kapısını her daim iltica arayışındakilere açan devlet(ler) bu durum karşısında daha fazla etkilenmektedirler. Bu durum nihayetinde göç ve iltica konusunun çok ciddi bir olgu olmasına sebebiyet vermiş ve bu sürecin nasıl yönetilmesi gerektiği üzerine odaklanılmasına zemin hazırlamıştır.

Konunun daha anlaşılır hale gelebilmesi için çalışmanın ilerleyen kısımlarında göç ve iltica kavramlarının ele alındığı literatür araştırmasına yer verilecektir. Daha sonra ki kısımlarda ise Suriyeli göçmenlerin ülke üzerindeki etkileri ve Türkiye’deki göç yönetim politikalarına yer verilmiştir. Çalışma sonuç ve öneriler kısmı ile tamamlanmıştır.

GÖÇ ve MÜLTECİ KAVRAMLARI

Çalışmanın bu kısmında kullanılacak bazı kavramların anlamlarına kısa ve öz biçimde değinilecektir. Bu kavramların en başında “Göç, Göçmen ve Mülteci kavramları ile Göç Çeşitleri” kavramları yer almaktadır. “Göç” çeşitli sebeplerden dolayı ortaya çıkan nüfus hareketlerinin neredeyse tümü bu kavramla ifade edilmektedir (Hacısalıhoğlu, 2012: 31). Basit anlamda diğer bir göç kavramı ise; insanların bir yerden başka bir yere taşınması ya da konum değiştirmesi şeklinde ifade edilmiştir (Martin ve Zürcher, 2008: 3). “Mülteci” kavramı ise; sahip olduğu dinsel, mezhepsel, ırksal ve siyasi düşüncelerinden dolayı kendisine ziyan edileceği korkusu ile ülkesinden ayrılan ve tekrar ülkesine dönmek istemeyen kişiler için kullanılmaktadır (www.ilticavegoçmenlik.tr.gg, 2017). “Göçmen” ise; Başka bir ülkeye yerleşmek amacı ile bireylerin kendi ülkesinden ailesi ile veya topluluk olarak ayrılmalarını ifade etmektedir (www.tdk.gov.tr, 2017).

Göç çeşitleri irdelendiğinde “iç göç”; bireylerin ülke sınırları dışına çıkmadan, belirli bir bölgeden başka bölgelere doğru gerçekleştirdikleri göç hareketleridir (Sağlam, 2006: 34). “Dış göç”; süreli veya süresiz olarak çalışma amaçlı veya yerleşme amaçlı olarak ülke sınırları dışına çıkılarak gerçekleştirilen göçlerdir (Üner, 1972: 72). Kişilerin siyasi, sosyal, ekonomik ve dini sebeplerden dolayı aileleri ile beraber veya bireysel olarak gerçekleştirdikleri göç “bireysel göç” belli bir bölgede bir arada yaşayan toplulukların birlikte gerçekleştirdikleri göç “toplu göç” olarak ifade edilmektedir (Akıncı ve Nergiz, 2015: 58-83). “Mülteci göçü” ise; özünde, kişilerin buldukları ülkede siyasi otorite ve rejimle ihtilaf halinde olması, bu bağlamda da esasen can ve mal güvenlikleri risk altında olan kişilerin ve azınlıkların başka bir ülkeye, genellikle de illegal yöntemler ile gerçekleştirdikleri göç biçimidir (Türkeş, 2012: 595). Göçün bu türlerinin yanı sıra “düzenli (yasal) ve düzensiz (yasal olmayan)” türleri de bulunmaktadır. “Düzenli göç”; devlet sınırları içerisinde ülkenin yasalarına uygun olarak giriş yapılması ile oturma izni alan kişileri ifade ederken “düzensiz göç” ise, göç edilen ülkenin kanunları ihlal ederek gayri resmi olarak ülke sınırlarını girmeyi ifade etmektedir (YUKK, 2013).

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KİŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

TÜRKİYE’DE SURİYE TABANLI GÖÇ SÜRECİNİN BAŞLAMASI ve ÜLKEYE ETKİLERİ

Türkiye’de mülteci sorunu Suriye ve Irak’ta yaşanan Arap baharı merkezli ve buna bağlı olarak gelişen diğer olayların hemen sonrasında mülteci göçün yoğun olarak ülkemize akın etmesi ile bu serüven başlamıştır. Bu olaylar genel itibarı ile üç duruma dayandırılabilir: “Arap Baharı”, “Suriye’deki Otorite Boşluğu” ve “Özel Sebepler”: 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus’da yaşanan ekonomik sorunları protesto etmek için Tunuslu Muhammed Buazizi kendisini yakmış ve buna tepki olarak 18 Aralık günü Tunus’ta halkın sokaklara dökülmesinin ardından “Arap Baharı” olarak adlandırılacak karşıt hareketlerin kıvılcımı yakılmıştır. Suriye’deki rejime karşı muhalif gösterilerin baş göstermesi ve Beşar Esad yönetimindeki Suriye’nin kendi halkına yapmış olduğu sert uygulamaların üzerine, birçok ülke tarafından protestoculara silah desteği sağlanarak rejimin devrilmesi kararı alınmıştır. Böylece Mart 2011 yılında yaşanan çatışmalar tüm bölgeye sıçrayınca Suriye’de iç savaş patlak vermiştir. Bu çatışmalar içerisinde taraf olmak istemeyen halk başta Türkiye, Ürdün, Lübnan, Irak ve Mısır olmak üzere komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Suriye halkının taleplerine karşılık verecek ve ülkenin içerisinde bulunduğu çatışma ortamına son verecek bir siyasi otoritenin olmamasının yanı sıra kendilerini İslamcı terör örgütü olarak nitelendiren unsurlar tarafından gerçekleştirilen terörist saldırılar ülkede yaşanmaz bir ortam oluşturmuş ve Suriyeli halkı göç etmek zorunda bırakmıştır. Özel sebepler olarak belirtilen unsurları ise şu şekilde belirtebiliriz (Neccar, 2015: 189-190): Halep’te savaşın patlak vermesi ve devlet güçlerinin bölgenin kuzeydoğusunda kendi varlığını dayatmaya çalışması, Suriye’nin kuzeyinde yer alan bölgeler de özellikle Halep’te yerleşimin fazla olması, Suriyelilerin kendilerini Türk halkına din, ırk ve mezhep olarak yakın görmeleri ve son olarak mültecilerin Türkiye topraklarına ulaşmalarının kolay olması ve Türkiye’nin Avrupa’ya yakın olması göçün özel sebepleri olarak gösterilebilir.

Suriye Göç’ünün Türkiye’ye Etkileri

Türkiye’ye gelen Suriyeliler ilk etapta sadece sınır illerine yerleşirken, zaman içerisinde ülkenin diğer kısımlarına doğru yayılmışlardır. Mültecilerin ülke içerisinde dolaşım hızları arttıkça bu durum sadece yerel düzeyde değil aynı zamanda ulusal düzeyde kaygıların artmasına yol açmıştır. (Yavuz, 2013: 16). Bu nedenle, hayatını idame ettiren yaklaşık 10 milyonluk yerleşik kitle bir anda 1,2 milyon mülteci nüfusunu ağırlamak durumunda kalmıştır. Bu durumun sınır illeri başta olmak üzere Türkiye genelinde etkilerinin olması kaçınılmaz olmuştur (ORSAM, 2015: 16). Bu etkileri “toplumsal, ekonomik, siyasi, güvenlik ve temel hizmetler üzerindeki etkiler” şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Suriyelilerin Türkiye’deki etkileri, kendisini daha çok toplumsal alanda hissettirmektedir. Yerel halk ve mülteciler arasında dil, kültür ve yaşam biçimi açısından farklılıklar olduğundan dolayı sorunlar yaşanmaktadır. Suriyelilerin yoğun olarak mesken tuttukları bölgelerde ki demografik yapıyı değiştirmelerinin yanı sıra mültecilerden dolayı çok eşlilik artmış ve buna bağlı olarak boşanma sayılarında da artış olmuştur. (Tunç, 2015: 29-33). Bu durum, kimi zaman etnik ve mezhepsel boyutlu ayrışmaların ortaya çıkmasına ve toplum içerisinde tansiyonun yükselmesine yol açacak potansiyel tehlikelere sahiptir. Suriyeli nüfusun yoğun olduğu bazı sınır illerinde ki vatandaşların bir diğer tedirginliği ise homojen yapılarının zamanla bozulup, asimile edilme korkusudur. Bu korku hissi her ilde aynı şiddette olmasa da Gaziantep, Kilis ve Hatay gibi illerde kendisini ziyadesi ile göstermektedir. Konu ekonomik açıdan ele alındığında, çift taraflı bir resim karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli mültecilere yapılan yardımlar, kiraların yükselmesi, işsizlik oranının artması gibi argümanlar üzerinden Türkiye ekonomisinin olumsuz etkilendiği öne sürülebilir. Ancak, Suriyelilerin farklı açılardan Türkiye ekonomisine katkı sağladığını da söylemek mümkündür. Zira Suriyeli tüccarların küçük çaplıda olsa kurdukları işletmeler Türkiye ekonomisine katkı sağlamaktadır. Nitekim bölgede iç savaş yaşanmadan önce Gaziantep’te aktif olarak faaliyet gösteren Suriyeli işletme sayısı 60 iken 2014 yılında 209’a ve Mersin’de faaliyet gösteren Suriyeli işletme sayısı ise 2009 yılında 25 iken 2014 yılında 279’a yükselmiştir (www.aksam.com.tr., 2016). Türk mallarının Ortadoğu’daki pazarlara ulaşmasında bir köprü görevi üstlenen Suriyeli tüccarlar, Suriye krizine bağlı olarak sınır illerinde yaşanan ihracattaki olumsuz yansımaları bir nebze de olsa azaltmıştır. (Sandal vd., 2016: 473-479). Buna karşın Suriyelilerin işgücü piyasalarında aktif rol almaları, yerel işçi sınıfı arasında istihdam olanaklarının ellerinden alındığı gerekçesiyle tepkileri üzerlerine çekmişlerdir.

Mülteci sorununun toplumsal ve ekonomik sorunlarından daha çok siyasi sonuçları ürkütücü gözükmemektedir. Zira daha önceki mülteci akınlarında Türkiye'ye sığınan pek çok sığınmacı geri dönmüştür (İçduygu, 2015: 30) ve bu gün gelen Suriyeli mültecilerin pek çoğu da ülkelerindeki güvenlik ortamı sağlandığında geri dönecekleri düşünülmektedir. Önemli olan bu sürecin hızlandırılması ve Türkiye'nin hem ekonomik hem toplumsal hem de siyasi açıdan en az zararlı bu süreci atlattırmasıdır (Phillips, 2012: 137-140). Ancak Suriye'de böyle bir alanın oluşturulması demek, Esad destekçisi olan İran, Rusya ve Çin gibi devletleri karşıya almak demektir. Ayrıca bölgede Esad rejimi destekçisi olan halkı ve Hizbullah terör örgütüyle çatışmalarında göz önüne alınması demektir. Bu sebeplerden ötürü sınıra askeri birliklerin koyulması batılı devletler tarafından pek de mümkün görünmemektedir. Hali ile böyle bir durumun karşısında bölgesel çatışmaların yaşanması işten bile değildir.

Suriyeli mültecilerin ülkemize temel hizmetler üzerinde de etkileri olmuştur. Suriyeli mültecilerin gelmesiyle ülkemizde çocuk felci gibi hastalıklarda artış olmuştur. Bundan dolayı hastahane kapasitesi ve hizmetleri yetersiz kalmıştır. Eğitim açısından bakıldığında, devlet okullarında sadece pasaportu olan ve kayıtlı olan Suriyeliler yararlanmaktadır. Gerekli kayıtların yaptırılması şartı ile eğitim almak isteyen diğer Suriyelilerde devlet okullarına gidebilmektedir. Devlet okullarında eğitim alanlar arasında dil sorunu yaşanmaktadır (ORSAM, 2015: 20). Suriyelilerin yarattığı diğer bir etki ise belediye hizmetleridir. Örneğin, mülteciler gelmeden önce 80.000 nüfuslu olan Kilis şehri, ilerleyen zamanlarda bu sayı iki katından daha fazla bir rakama ulaşmıştır. Yol, ulaşım, su ve kanalizasyon gibi hizmetler göç öncesi durum göz önüne alınarak planlandığı için daha sonra bu hizmetler yetersiz kalmıştır.

TÜRKİYE'NİN GÖÇ ve MÜLTECİ YÖNETİM POLİTİKALARI

Gerek Türkiye'nin jeopolitik konumundan gerekse eski tarihlerden günümüze kadar olan süreçte fitratı gereği Türkiye'nin hem kaynak hem de hedef ülke olmasından dolayı göç olgusu sürekli Türkiye'de gündem maddesi olmuş ve hem iç politikasını hem dış politikasını ilgilendiren bir mevzu haline gelmiştir. Bu olgunun tarihin her dönemde ivme kazanarak ilerlemesi doğal olarak göçün rasyonel bir şekilde nasıl yönetileceği gerekliliğini de doğurmuştur. Suriye tabanlı göçlerin anlamı kimisine göre bir nimet iken diğer bir kesme göre ise bir külfet olarak görülmektedir. Bu durumun ne anlam ifade ettiğinden ziyade, kimin ya da kimlerin bu süreci icra edeceğidir. Bu bağlamda hiç şüphesiz en büyük sorumluluk devlet idarecilerine düşmektedir. Keza yöneticilerin oluşturdukları politikalarda bu sürecin geleceğini belirleyecek önemli etkenler arasındadır. Ayrıca AB üyelik süreci, Türk yetkililerin düzensiz göçe ilişkin AB uygulamalarına ve politika önceliklerine uyum sağlamaları için baskı yaratmıştır. Yine de, AB kurallarına ve uygulamalarına uyma, insan ticareti ve kaçakçılık, sığınma ve sığınma hareketleri, sınır kontrolü, geri kabul anlaşması ve vize düzenlemesi gibi düzensiz göç politikasının farklı sektörleri arasında değişiklik göstermektedir. Hem Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalardan dolayı hem de, Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı bu yeni ve yoğun göç türü karşısında yeni kamu politikaları ve uygulamalarının yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de ki bu göç hareketliliği dikkate alındığında, göç yönetimi alanında etkili ve rasyonel kamu politikalarının belirlenerek uygulanması önem arz etmektedir. Türkiye'de ki göç yönetimi ile ilgili politikalar “idari politikalar”, “ekonomik politikalar”, “sosyal politikalar” ve “güvenlik politikaları” bakımından dört perspektiften değerlendirilecektir.

İdari Politikalar

Suriye'deki olayların dünyaya ve özellikle Türkiye'ye sıçraması siyasi ve politik çevrenin Suriye konusundaki bakış açılarını etkilemiştir. Türk hükümetinin uyguladığı kısa ve orta vadeli politikalar halkı doğrudan veya dolaylı olarak etkilediğinden, kamuoyu Suriye politikalarını yakından takip etmiştir (Erdoğan, 2014: 30-31). Genel itibari ile Suriye ile ilgili politikalar dış politikada yaşananlar, değişen uluslararası dengeler ve hükümetin krize karşı belirlediği stratejilerin zamana ve şartlara uygun şekilde değişmesi ile biçimlenmiştir. Bölgedeki dinamiklerin ve dengelerin hızlı bir şekilde değişmesi, ayrıca bölgenin kaderinin gelecekte ne olacağına dair belirsizlikler Türk hükümetinin kriz karşısındaki stratejilerini koşullara uygun olarak değiştirmesine sevk etmiştir. Suriye krizi karşısındaki Uluslararası politikaların devamlı olarak

değişkenlik göstermesinden dolayı Türk hükümetinin bu durum karşısında hassas ve ihtiyatlı politikalar üretmesini zorunlu kılmıştır (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014: 2). Bu kadar değişkenlik gösteren bir senaryo Türk hükümetinin karar alma mekanizmasını güçleştirmiş ve geciktirmiştir. Suriye ile ilgili gelişmeler hükümet tarafından sürekli olarak takip edilmesine rağmen olayların perde arkasında olup bitenleri tam olarak kestirilememektedir. Çünkü Suriye'ye karşı uluslararası unsurların politikaları ve rolleri değişebilmekte ve Türkiye'nin tüm bu değişikliklerden doğrudan etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bundan dolayı Türkiye'nin Suriye konusundaki politikalarının esnek ve zamana yayılmış bir şekilde oluşturduğunu söylemek mümkündür. Kısacası politik çevre bakımından Türkiye hükümetinin göç yönetimi politikaları, muğlaklıkların fazla olmasından dolayı ortaya net bir politika konulamamıştır.

Ekonomik Politikalar

Suriye'deki olaylar karşısında Türkiye'nin ekonomisi son dönemlerde kazanmış olduğu ivme karşısında önemli bir şekilde etkilenmiştir. Bu bakımdan, krizin meydana getirdiği iktisadi tıkanıklıklar, mültecilere çalışma izni verilmesi, istihdam politikalarındaki reformlar, ithalat-ihracat dengeleri ve sektörel değişimler bu açıdan politika yapım süreçlerini etkilemiştir. Özellikle işsizlik ve istihdam sıkıntılarıyla başa çıkmaya çalışan Türkiye, Suriyeli mültecilerin de ülkemize girmeleri ile birlikte daha büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Bütün bunlara ek olarak bölgedeki istikrarsızlık ve kargaşa Türkiye'nin diğer Ortadoğu ülkeleri ile olan ticari ilişkilerini ve ithalat ve ihracatı üzerinde olumsuz etki yaratmıştır (Kaptı, 2015: 10). Bu olumsuzlukların yaşanmasına karşın Suriyelilerin Türkiye de bulunmaları niteliksiz iş gücü piyasasına ve ticaret hayatına katkılar sağlamıştır. 11 Ocak 2016 tarihli Bakanlar Kurulu Yönetmeliği ile geçici koruma altındaki Suriyeli mültecilere çalışma izni hakkı verilerek yaşanan bazı sorunların giderebilmesi hedeflenmiştir.(YÇİHK, 2003). Göç yönetimi kapsamında devletin gerek sivil toplum örgütleri ile gerekse özel teşebbüsler ile yaptığı ortaklıklar vasıtasıyla Suriyeli mültecilerin ihtiyaçlarının karşılanması için Türkiye'deki yerel işletmelere bir takım imtiyazlarda tanınmıştır (Oytun ve Gündoğar, 2015: 49). Ayrıca Suriye'nin kuzey bölgelerine yerleşen mülteciler için Türkiye Cumhuriyeti tarafından iki milyar dolar harcanmıştır (Federica vd., 2013: 33). Bu durum Türkiye için bir övünç kaynağı olmasının yanı sıra ulusal tutum sarfetme açısından diğer dünya devletlerine emsal teşkil etmektedir.

Sosyal Politikalar

Bu kapsamda göç yönetimi ile ilgili politikalar iskân politikası, sağlık politikası, eğitim politikası, çalışma politikası, nüfus hareketliliği ve bütünleşme politikaları çerçevesinde şekillenmiştir (Akgül vd., 2015: 10). Suriyeli mültecilerin ülkemizde farklı coğrafi bölgelere dağılmasıyla birlikte eğitim, barınma, sağlık, altyapı vb. gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu problemlere karşı ülke genelinde bir düzenlenme olmamasına rağmen, mülteciler için şehir merkezleri dışında yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri tarafından tahsis edilmiş kamplar, okullar ve sağlık merkezleri kurulmuştur. Mültecilerin çoğunun maddi imkânsızlıklar içerisinde olmalarından dolayı, Türkiye genelinde mültecilerin dilencilik yaptıklarına dair bir profil oluşmuştur. Ancak bu problemlere geçici çözüm olarak kolluk kuvvetleri ve zabıta mültecileri buldukları yerden alarak yerleşme kamplarına geri göndermektedir. Suriyeli mültecilerin sağlık konusunda ki yapılması gereken politikalar önem arz eden diğer bir konudur. Yeni doğan bebeklerin, bakıma ihtiyacı olan yaşlıların ve bazı salgın hastalıkların önlenmesi için sağlık alanında yapılması gereken politikalar öncelikli sıradadır. 04.12.2017 AFAD Raporu'na göre Türkiye geneli toplam 276.158 Suriyeli bebek doğmuş ve 1.112.058 Suriyeli ise ameliyat edilmiştir (AFAD, 2017). Rakamların yüksek olmasından dolayı Sağlık Bakanlığı tarafından mülteci kamplarında hastahane kapasiteleri artırılmış ve daha fazla sağlık personeli tayin edilmiştir. Ayrıca yine Sağlık Bakanlığı tarafından Suriyeli mültecilerden sağlık harcamalarına ait giderlerinin alınmayacağına dair genelge yayımlanmıştır. Buna göre; Suriyeli mültecilerin sağlık giderleri AFAD tarafından karşılanacaktır (Geçici Koruma Yönetmeliği, md.27: 2013). Suriyeli mültecilerin eğitim durumuna bakıldığında genel olarak vasıfsız ve eğitimsiz nüfusun olduğu görülmektedir. Ancak bunların yanında doktor, avukat, mühendis gibi vasıflara sahip olan nitelikli mültecilerde bulunmaktadır. Eğitimli olan bu kesimin

istihdamı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na yapılacak olan başvurular ile Suriyeli mülteciler istihdam edilmektedir (GKSİYÇİDY, 2016).

Güvenlik Politikaları

Göç konusu Batılı devlerin çoğu tarafından güvenlik boyutuyla ele alınmış ve göçün insani ve sosyal yönlerinden ziyade bunun güvenlik sorunu olduğuna dair üzerine vurgular yapmışlardır (Watson, 2009: 575). Buna karşılık Türkiye'de mültecilere yönelik güvenlik politikaları insani ve sosyal amaçlar çevresinde toplanmıştır. Ancak Suriye krizinin ülkemize sıçratıldığı terörizm boyutu da göz ardı edilemez. Son zamanlarda ülkemizde görülen terörist saldırılarının Suriye bağlantılı olması hem sınır güvenliğinde hem de merkez noktalarda üst düzey güvenlik önlemleri alınmasını zorunlu kılmıştır. Özellikle ilk mülteci girişlerinin yapıldığı zamanlarda güvenlik güçleri tarafından pasaport sorgulama, parmak izi alma gibi işlemler yürütülmüş olsa da daha sonra bu uygulamalar göç hareketliliğinin artmasıyla kontrol altına alınamamıştır (Benedetta, 2015: 41-48). Zaman içerisinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından özverili bir şekilde yürütülen kaçak mültecileri kayıt alma çabaları etkili olmuş ve 2.834.441 milyon kayıtdışı mülteci kayıt altına alınmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017: 76). Bunların dışında kaydı bulunun mültecilere her hangi bir adli sicil sabıkası bulunmamak şartıyla geçici koruma belgesi düzenlenmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Tarihsel olaylar ışığı altında göçün insan hayatının ayrılmaz bir bileşeni olduğu yadsınamaz. İlk insanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için buldukları yerden başka yerlere gitmek zorunda kalmışlardır. Bu göç hareketliliği doğrudan veya dolaylı bir şekilde zorla yapılmıştır. Zorluğun fotoğrafını Suriyeli mültecilerin yaşadıklarında çekmek mümkündür. Nisan 2011'den bu zamana kadar olan sürede resmi kayıt altında olan 1 milyon 738 bin Suriyeli mülteci ülkemize gelmiştir. Kayıt altında olmayanlarda hesaba katılacak olursa AFAD tarafından yayımlanan güncel rapora göre 3.359.915 Suriyeli mülteci Türkiye'de yaşamını devam ettirmektedir. Bütün bu rakamlara rağmen Türkiye hükümeti mültecilere insani ve vicdani duygular çerçevesinde kucağını açmıştır. Türkiye'ye karşı mülteci hareketliliği devam ederken bütün bu gelişmeler karşısında Türk hükümetinin kayıtsız kalması düşünülemez. Hem Suriye'nin geleceği konusundaki belirsizlik hem de zaman içerisinde Suriyelilerin Türkiye'de yaşamaları daha cazip hale gelmesiyle mültecilerin ülkemizde uzun vadeli kalabileceği ihtimallerini güçlendirmektedir. Eğer Suriyeli mülteciler artık Türkiye'nin bir parçası olacak ise bu durumun olumsuz yanlarını en aza indirecek, olumlu yanlarını ortaya çıkartacak sağlıklı göç yönetimi politikalarının gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin kalma süreleri artar iken, bu durumun yerel halk tarafından nasıl karşılanacağı önemli bir sorundur. Suriyelilere karşı oluşan olumsuz imaj, Suriyelilerde dışlanmışlık hissi oluşturmakta bu durum mültecileri kamu esenliğini bozacak hırsızlık, kavga ve cinayet gibi fiilleri yapmalarına yol açacaktır. Bunun yerine Suriyeliler artık kendi toplumumuzun bir parçası olarak görülmelidir. Mültecilerin toplumsal uyum süreçlerine yardımcı olacak politikalar hükümet tarafından ortaya koyulmalıdır. Bu entegrasyon sürecinin başarılı bir şekilde sürdürülmesi durumunda çok kültürlü toplumun oluşmasına bir zemin hazırlanacaktır.

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin nitelikleri üzerine derinlemesine çalışmaların yapılması gerekir. Bu çerçevede sürecin yönetilmesi açısından karşımıza şu hususlar çıkmaktadır: İlk olarak, Suriyeli mültecilere insani duygular ile bakan Türkiye'nin uygulamış olduğu açık kapı politikasını ve mültecilerin temel haklarını korumaya yönelik tutumu azimli bir şekilde devam etmelidir. İkinci olarak, Suriyeli mülteci meselesi bir toplumsal destek olarak ele alınmalı ve hükümet tarafından toplumsal kabulü iyi yönetecek politikalar üretilmelidir. Üçüncü olarak, Suriyelilerin suç işlemleri halinde yaptırıma tabi kılınabilmeleri için Türkiye'deki kayıt altına alma işlemleri tamamlanmalıdır. Dördüncü olarak, Türkiye tarafından Suriyelilere karşı uygulanan açık kapı politikası yeniden gözden geçirmeli, Suriyelilerin ülkemizde ki geleceklerinin geçici mi veya kalıcı mı olacağı sorusu ele alınıp durumun koşullarına göre yeni politikalar inşa edilmelidir. Ancak Suriyelilerin geçiciliği üzerine bir emare bulunmamaktadır. Beşinci ve son olarak, mültecilerin yarısından

fazlasının (%53 civarında) 18 yaş ve altı olduğu göz önüne alındığında olası sosyal problemlerin önüne geçilebilmesi bakımından bu kesimin eğitimi takip edilmeli ve kamplardaki okul sayısı artırılmalıdır.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Türkiye Cumhuriyeti devletinin mülteci yönetimi karşısında kararlı ve mücadeleci tutum sergilediği söylenebilir. Eğer süreç başarılı bir şekilde idare edilebilirse bu kriz durumunu aşmak hem Suriyeli mülteciler açısından kolaylaşacak hem de ülkemize gelen genç ve dinamik Suriyeli nüfustan ev sahibi ülkemiz istifade edebilecektir. Suriyeli'lerin artık Türkiye'nin içerisinde olduğu gerçeği hatırlardan çıkartılmamalı ve yönetişimci faaliyetler ile Türkiye bu durumun üstesinden gelebilecektir.

KAYNAKÇA

1. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) (2017). Geçici Barınma Merkezleri Raporu. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/04_12_2017_Suriye_GBM_Bilgi_Notu.pdf. Erişim Tarihi: 6 Ocak 2018.
2. Akgül, A. & Kaptı, A. & Demir, O. Ö. (2015). *Migration and Public Policies: An Analysis of Syrian Crisis*, The Global A Journal of Policy and Strategy, Cilt: 1 Sayı: 2, ss. 1-22.
3. Akıncı, B. & Nergiz, A. (2015). *Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul*, Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, ss.58-83.
4. Benedetta, B. (2015). *The Syrian Refugee Crisis: Regional and Human Security Implications*, Strategic Assessment, Cilt: 17 Sayı: 4, ss. 41-53.
5. Erdoğan, M. (2014). *Syrians in Turkey: Social Acceptance and Integration Research*, Hacettepe University Migration and Politics Research Centre, ss. 1-86.
6. Federica, V. & Dinçer, O. B. & Ferris, E. & Karaca, S. & Kirişçi, K. & Çarmıklı, E. Ö. (2013). *Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye: Sonu Gelmeyen Misafirlik*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Brookings Enstitüsü & USAK, ss. 7-45.
7. Geçici Koruma Yönetmeliği (2013). Belge No: 6458. http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf. Erişim Tarihi: 5 Ocak 2018.
8. Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik (GKSYÇİDY). Belge No: 8375. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf>. Erişim Tarihi: 7 Ocak 2018.
9. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017). Türkiye Göç Raporu, Yayın No: 40, http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_goc_raporu_.pdf. Erişim Tarihi: 8 Ocak 2018.
10. Hacısalihoğlu, M. (2012). *89 Göçü: Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*, İstanbul: BALKAR & BALMED.
11. İçduygu, A. (2015). *Syrian Refugees in Turkey: The Long Road Ahead*, Migration Policy Institute, ss. 1-18.
12. Martin, P. & Zürcher, G. (2008). *Managing Migration: The Global Challenge*, Population Bulletin, Cilt: 63 Numara: 1, ss. 3-20.
13. Neccar, M. Ş. M. (2015). *Suriye'den Türkiye'ye Göç: Nedenler, Sonuçlar ve Umutlar*, İlahiyat Akademi Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 4, ss. 185-198.
14. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Dergisi (ORSAM) (2015). *Effects of The Syrian Refugees on Turkey*, Rapor No: 195, ss. 5-40.
15. Oytun, O. & Gündoğar, S. S. (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri Raporu*, ORSAM - TESEV Rapor No: 195, Ankara, ss. 1-40.
16. <http://www.aksam.com.tr/ekonomi/turkiyedeki-suriyelilerin-kurdugu-sirket-sayisi-5-bine-yaklasti/haber-567550>. Erişim Tarihi 4 Ocak 2018.
17. Phillips, C. (2012). *Into the Quagmire: Turkey's Frustrated Seyrim Policy*, Middle East and North Africa Programme (MENAP), Briefing Paper 2012/04, ss. 1-16.
18. <https://ilticavegocmenlik.tr.gg/M.ue.lteci-Nedir.htm>. Erişim Tarihi: 4 Ocak 2018.
19. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Erişim Tarihi: 8 Ocak 2018.

20. Üner, S. (1972). *Nüfusbilim Sözlüğü*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
21. Watson, S. (2011). *The Securitization of Humanitarian Migration: Digging Moats and Sinking Boats*, International Journal of Refugee Law, Cilt: 23 Sayı: 3, Oxford University Press, ss. 575-580.
22. Sağlam, S. (2006). *Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme*, Türkiyat Araştırmaları, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Sayı: 5 Güz 2006.ss. 33-45.
23. Sandal, E. K. & Hañçerkıran, M. & Tıraş, M. (2016). *Syrian Refugees in Turkey and Their Reflections in Gaziantep Province*, Gaziantep University Journal of Social Sciences, Cilt: 15 Numara: 2, ss. 461-483.
24. Sirkeci, İ. & Yüceşahin, M. M. (2014). *Türkiye'de Göç Çalışmaları*, Göç Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 1, ss. 1-10.
25. Tunç, A. ř. (2015). *Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme*, Tesam Akademi Dergisi. Cilt: 2 Sayı: 2, ss. 29-63.
26. Türkeş, M. (2012). *1989 Göçü Nasıl Konumlandırılabilir ve Sistematik midir?*, İstanbul: BALKAR & BALMED.
27. Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (2003). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4817.pdf>. Erişim Tarihi: 5 Ocak 2018.
28. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013). <file:///C:/Users/hp/Desktop/3.%20ba%C5%9Fl%C4%B1k/1.5.6458.pdf>. Erişim Tarihi: 10 Ocak 2018.
29. Yavuz, S. (2013). *Göç, Entegrasyon ve Din: Avrupa'da Yaşayan Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt 6, Sayı 26, ss. 610-623.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(6)

Mehmet Seyda OZAN¹⁴

***ELECTRONIC PROCESSING AND SERVICE IN THE PUBLIC INSTITUTIONS: A
COMPREHENSIVE APPROACH***

KAMU KURUMLARINDA ELEKTRONİK İŞLEYİŞ VE HİZMET: BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM

ABSTRACT

The century we are living in is now passing through a rapid change process, and the electronic environment becomes an important player for the development of national services level and also at the inter-state level while making its presence predominant. With these conditions, applying the e-government has become an inevitable requirement to as a product of the New Public Management concept after abandoning conventional methods.

The purpose of this study in this context is to examine the possible benefits that transition to electronic service would provide to public. For this purpose, e-government concept has been tried to be explained in order to solve certain problems and some suggestions have been stated to make the system more functional. The subject of continuous improvement of the infrastructure in the public electronic services, the availability of feedback mechanisms and the training of government officials in this respect has been obtained as a result for the aim of enhancing the quality of public services and ultimately contributing to the nation's benefit.

Keywords: *Electronic government, information technologies, new public management, public service.*

JEL Codes: *H11, H83.*

ÖZ

İçinde bulunduğumuz yüzyıl küreselleşmenin etkisi ile hızlı bir değişim süreci geçirmekte, elektronik ortam ise baskın olarak varlığını hissettirerek gerek devletlerarası rekabette gerekse de ulusal hizmet temininde önemli bir aktör konumundadır. Bu koşullar ile birlikte devletlerin geleneksel kalıpları terk ederek Yeni Kamu Yönetimi anlayışının bir ürünü olan e-devleti benimsemesi kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, elektronik hizmete geçişin kamuya sağlayacağı faydaları incelemektir. Bu amaçla çalışmada e-devlet olgusu açıklanmaya çalışılıp belli problemler ve sistemi daha işlevsel hale getirebilmek adına çözüm önerileri araştırılmıştır. Kamuda elektronik hizmetlerin altyapısal olarak sürekli iyileştirilmesi, geribildirim mekanizmasının mevcudiyeti ve devlet görevlilerinin bu yönde eğitime tabi tutulmasının kamu hizmetleri sunumunda niteliği artıracığı ve nihai olarak devlet-vatandaş ilişkisine doğrudan katkı sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Elektronik devlet, bilgi teknolojileri, kamu yönetimi, kamu hizmeti.

JEL Kodları: H11, H83.

¹⁴ Inonu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration Master's Degree Student, mseydaoan@gmail.com, Malatya/TURKEY.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

INTRODUCTION

The information age has shaped the societies and also, and it is getting more and more important to produce, classify and transfer the information. The information age that affects the people and society also affects the public institutions which are focused on the citizens as well. The intensification of state-citizen interaction, along with the effective use of communication channels and the need for savings from time to time, put importance on the concept of e-government. States are aiming to reduce the cost of services as well as increase the speed, availability and efficiency of all services which they offered to their citizens. The e-government applications in the world serve the purpose of running all activities from one point, but they also aim at issues like fast service providing and low cost and also quality improvements. It is also seen that providing effective service with less public officials becomes possible with e-government.

Besides these, the effective management of relationship with citizen and the electronic services functional quality level that is led by state also promotes the state-citizen relationship. The inter-institutional coordination and keeping institutional records in an electronic environment also enables time and space savings. In addition to this, the document management will be done in an electronic environment, which will speed up existing process flow such as filing and archiving. In today's world, borders are fading away rapidly. With the increase in the information technologies electronic operations and services have become a necessity for public institutions as well as private institutions. It is a fact that public institutions, which have adopted traditional systems should embrace these systems and this change would create more intimacy and success between state organs and society.

1. E-GOVERNMENT

When we see the state as the top of the management in a country, the quality of the service that is provided to citizens should be in a good level (Palvia & Sharma, 2007: 7) It is the main duty of the states to not to be insensitive to the demands of the society which are end of product of rapidly changing world conditions. Being able to meet these demands requires being open to changes. The fact that the traditional state understanding is inadequate in terms of responding these service demands, gives priority to the new public administration concept based on interactivity. Innovations in the field of information technology and continuous knowledge production push the states into digital transformation. In addition, the integration of these innovations into public governance is also very important. With all these functional changes, such as the development of the internet, the continuous improvement of the management information systems, has introduced a new perspective to the public-citizen relationship, and at the end, revealing the necessity of the e-government concept based on electronic service and operation.

The electronic services and execution system which is a product of New Public Management approach have been improving since the 1980s and rather than being a just technical subject, it is a socio-technic area that covers political, economic, legal and societal interactions as well. This social dimension which focus on interaction also brings out the concept of e-government concept in order to serve New Public Management approach. The New Public Management approach which was created in order to have active contribution of citizens, minimal but efficient management system and improvements in the execution has put some additional duties on the state. In this regard, we can state that electronic services and execution is end product of this approach. With the adaptation of public service to the changes, infrastructure developments are in progress and e-government concept is now commonly acknowledged (Sobacı & Yıldız, 2012: 649). Current banking sector and e-commerce areas are depending on the electronic environment for their operation for many years (Claessens et al, 2002: 254). When we look at public sector, internet usage has been increasing in the society and people perform their daily errands through electronic environment hence, these factors caused the creation of electronic operations and services in the public institutions (Eryılmaz, 2008: 15). The transition to electronic services in public institutions and providing services through electronic platforms may be seen as a new concept by some countries, however, if we look at the global world, we can state that this issue soon will become an ordinary concept.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Interactive approach which is based upon participation of all stakeholders plays the key role in order to reach to desired level in terms of electronic state platform. In this context, developing electronic state only would be possible by observing these stakeholders and including them in the process (Heeks, 2001: 8). In addition, e-government which is a citizen based conscious initiative would be developed by being systematic and understandable. In this respect, the presence of well-functioning feedback mechanism based on interaction is also important for the necessary improvements. The sharing of information between public institutions through electronic information systems will shift system from bulky traditional understanding to the New Public Management concept based on speed and efficiency. In terms of electronic services, we can state that the overall costs will decrease thanks to many conveniences like handling the transactions of citizens or any other companies independently of time and place.

Standardization is another key point for the execution and services of e-government (Dawes, 2008: 90). Using only one system for institutions will reduce the costs and also enable the standardization process. The most important criteria to success in electronic state system is to enable participation of all stakeholders by a citizen focused approach. The answers of questions like how much investment will be made or what should be targeted in long term are important. When we examine the developed countries, high speed internet network and infrastructural works for security are available for the operation of these systems. It is a fact that the states which have focused on this kind of improvements will be stronger.

2. ELECTRONIC OPERATION AND APPLICATIONS

Before the technology has integrated to our life, institutions were operating based on paperwork. In addition to these conditions, computers were huge in size and insufficient in terms of performance which resulted in constraints during operation process (Odabaş, 2009: 207). Today, with the development of electronic devices, electronic document management and electronic signature have been used as an enabler for public service operations.

2.1. Electronic Document Management

While the internet usage increased during 1990s, important steps have been taken in web based information systems. Important one of them has occurred in the document management (Sprague, 1995: 40). This change forced institutions to transfer file and archive record to the electronic environment. Currently, with the proliferation of electronic documents which has its validity via state itself, replaced the bureaucracy's bulky procedures to the web based systems. In addition, the use of documents in conventional methods can slow the public operation and implies possible mistakes. On the other hand, it is a fact that access to documents has become easier with the transfer to Electronic Document Systems. Another advantage is that it is less risky for errors. Again, massive archival areas are physical and financial burden on public institutions. Cautions taken to protect these confidential documents also cause financial burden.

Electronic Document System abolishes the need for physical storage and also puts the expenses for the security procedures in optimum level. While physical archives have the risks of fire, flood, robbery and unauthorized access, electronic storage system does not inherit these kind of high risks. Electronic Document System is a subject that should be evaluated comprehensively and carefully. In addition, inclusion of all stakeholders to the process is important for the sustainability and success of the system.

2.2. Electronic Signature

Electronic signature is another application that is used in electronic operations. Electronic signature the information data that validates the identity of the person who has signed the document in electronic platform. In the developed countries, it is commonly used.

E-signature has the same legal validity as the wet-ink signature, but at the same time it is more secured. E-signature that shows the transferred information is not changed and belongs to the sender, also validates the identity information of the people involved (Ermiş, 2006: 124). It has the conveniences such as impossibility of imitation, verification and control of the signature.

3. THE PROBLEMS ENCOUNTERED IN ELECTRONIC SERVICES AND PROPOSED SOLUTIONS

The states which could not adapt to changing world bear the financial and operational burden. The states which have embraced the electronic services position themselves in a better place (Tripathi & Parihar, 2011: 351). Hence, the quick developments in the information and communication technologies require new structuring from states. This structuring can be summarized as being transparent, having a fast and efficient operation, participation of different levels of citizens, development of decision-making process that are based on knowledge and would benefit the community.

Ndou (2004: 12) lists the frequently encountered problems in electronic operation as follows;

- Reluctance of management team
- Uncertainty of targets
- Inadequacy of service channels
- Deficiency in standardization and infrastructural problems in information technologies
- Legal regulations and vulnerabilities in terms of security
- Financing problems

Solutions can be summarized as follows;

- Through an institutional structure that will enable coordination, all studies and developments should be linked to a central decision-making mechanism.
- Certain standards should be established in the investments and applications related to the infrastructures of information and communication technologies of various public institutions.
- Proper orientation should be provided for the users who want to use e-government services.
- Citizens should be trained for increasing their knowledge and skills in technology so that they can take advantage of electronic government services efficiently.

CONCLUSION and EVALUATION

With the New Public Management approach small sized and efficient state structure is aimed rather than a huge and bulky state. This change make the bureaucratic culture change necessary. Electronic operation and electronic service are closely interacting important concepts. Against the general judgement for state as a bulky organization, e-government notion is a service dimension which is independent of time. Besides, considering the information age that we are living in, paying attention to these kind of developments is not difficult. In fact, rapidly changing world and technology, offers a good opportunity to the states.

It is a fact that states that invest in technology and information systems in a stronger position than the other ones. In respect, including all stakeholders to informatics and embracing an interactive perspective would give advantages to the states. Aspects like awareness of decision makers, efforts of public officials, coordination and standardization stand out. More importantly, it is crucial to get out of traditional mindset and try to adapt to change. Focusing on the electronic infrastructure become a necessity since almost all areas such as politics and commerce transferred to the digital environment. Moreover, in today's world where money is also becoming a virtual instrument, to be pioneer and keeping up with pace of electronic transformation make countries superior to each other. As a result, governments must adopt an interactive approach that includes all stakeholders in the process in order to develop these systems. In this context, working towards to the e-government approach and embracing the information technologies are gaining importance in public institutions. And only with these efforts, it is possible to carry information revolution to the public institutions.

REFERENCES

1. Claessens, J., Dem, V., De Cock, D., Preneel, B., & Vandewalle, J. (2002). "On The Security Of Today's Online Electronic Banking Systems", *Computers & Security*,21(3), 253-265.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37

TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

2. Dawes, S. S. (2008). "The Evolution and Continuing Challenges of E-governance" , Public Administration Review, 68(1), 86-102.
3. Ermiş, K. (2006). "Sayısal İmza ve Elektronik Belge Yönetimi" , Bilgi Dünyası, 7(1), 121-146.
4. Eryılmaz, B. (2008). Kamu Yönetimi Düşünceler Yapılar Fonksiyonlar, Okutman Yayıncılık, Ankara.
5. Heeks, R. (2001). Understanding E-governance for Development, The University of Manchester Institute for Development, Available at: <https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/31803060>, Accessed 8. January 2018.
6. Ndou, V. D. (2004). "E-Government for developing countries: opportunities and challenges" , The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries, 18(1), 1-24.
7. Odabaş, H. (2009). E-Devlet Sürecinde Elektronik Belge Yönetimi, Hiperlink Yayınları, İstanbul.
8. Palvia, S. C. J., & Sharma, S. S. (2007). "E-government and e-governance: definitions/domain framework and status around the world" , In International Conference on E-governance (pp. 1-12).
9. Sobacı, M.Z., & Yıldız, M. (2012). E-Devlet Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisindeGüncel Gelişmeler, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
10. Sprague Jr, R. H. (1995). Electronic document management: Challenges and opportunities for information systems managers. MIS Quarterly, 19(1), 29-49.
11. Tripathi, A., & Parihar, B. (2011, June). "E-governance Challenges and cloud Benefits", In Computer Science and Automation Engineering (CSAE), 2011 IEEE International Conference on (Vol. 1, pp. 351-354).

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(7)

Prof. Dr. Gazi UÇKUN¹⁵; Dr. Burcu ÜZÜM¹⁶; Dr. Öğr. Üyesi Seher UÇKUN¹⁷
KOCAELİ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN ZAMAN YÖNETİMİNE
BAKIŞLARININ DEĞERLENDİRMESİ

EVALUATION OF THE TIME MANAGEMENT OBSERVATIONS OF KOCAELI VOCATIONAL
SCHOOL STUDENTS

ÖZ

Bu çalışmada; öğrencilerin zaman yönetimi becerilerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Çalışmada kullanılan ölçek Britton ve Tesser (1991) tarafından geliştirilmiştir. İlgili ölçeğin Türkiye’de geçerlilik ve güvenilirlik uyarlaması Alay ve Koçak (2002) tarafından yapılmıştır (Tektaş ve Tektaş, 2010: 223). Ölçek 27 sorudan oluşmaktadır ve ölçeğin güvenilirliği 0,864 olarak bulunmuştur. Araştırma, Kocaeli Meslek Yüksekokulu öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Örneklemi, meslek yüksekokulu iktisadi ve idari bilimler programlarında 2016-2017 öğretim yılında öğrenim gören 669 öğrenci oluşturmaktadır.

Analizler SPSS21 programı kullanılarak yapılmıştır. Çalışmada amaca yönelik cinsiyet, ailenin gelir durumu, anne ve babanın eğitim düzeyi, bölüm durumu, sınıf durumu, öğrenim düzeyi, ikamet edilen yer ve başarı durumu ile ilgili hipotezler oluşturulmuştur. Yapılan analizler sonucunda ilgili demografik değişkenlerle zaman yönetimi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Zaman, Zaman Yönetimi, zaman yönetimi becerisi.

JEL Kodu: M10.

ABSTRACT

In this study; It is aimed to measure time management skills of students. The scale used in the study was developed by Britton and Tesser (1991). The survey adapted by Alay and Koçak (2002) in Turkey (Tektaş and Tektaş, 2010: 223). The scale consists of 27 questions and the reliability of the scale is found to be 0.864. The research was conducted on Kocaeli Vocational School students. The sample is composed of 669 students who are educated in the economics and administrative sciences programs of vocational colleges in the 2016-2017 academic year.

Analyzes were performed using the SPSS21 program. Hypotheses related to the purpose of the study were established regarding gender, income level of the family, education level of mother and father, department status, class status, education level, residence place and achievement status. As a result of the analyzes made, there is no significant relationship between the related demographic variables and time management.

Keywords: Time, Time management, time management skill.

JEL Code: M10.

¹⁵ Prof.Dr. KOÜ Ö.İ.U. Meslek Yüksekokulu, guckun@gmail.com

¹⁶ Dr. KOÜ Kocaeli Meslek Yüksekokulu, burcu.uzum@kocaeli.edu.tr

¹⁷ Yrd.Doç.Dr. KOÜ Kocaeli Meslek Yüksekokulu, uckun@kocaeli.edu.tr

1.GİRİŞ

Atalarımızın belirttiği gibi vakit nakittir sözü zamanın değerini anlatmak için kullanılmış olup, hiçbir şekilde ikame edilemeyen hatta nakitten de daha değerli bir kaynaktır. Zamanı iyi yönetmek ise, bireysel anlamda kariyeri daha iyi planlama ve geleceğe hazırlanma, daha fazla okuma ve öğrenme, yeni gelişmeleri ve teknolojiyi takip etme, aile ve diğer insanlara daha fazla zaman ayırma, dinlenme, eğlenme, düşünme, yeni fikirler yaratma, yeni projeler başlatmak için fırsat sağlamaktadır (Sayan, 2005; akt. Tektaş ve Tektaş: 2010: 222).

Zaman yönetimi, kişinin özel ve iş hayatında amaçlarına etkili ve verimli bir şekilde ulaşabilmesi için yöntemin fonksiyonları olan planlama, organize etme, yönlendirme, koordine etme ve kontrol etme fonksiyonlarını kendi faaliyetlerine uygulama sürecidir (Erdem, 1999; akt.Gürbüz ve Aydın, 2012: 2). Bu doğrultuda öğrencilik hayatı, bireylerin uzun bir zamanını almaktadır. Öğrencilik hayatı sonrasında iş hayatına atılan bireylerin zamanlarını etkin ve verimli bir şekilde kullanmaları hem örgüt hem de sosyal hayat açısından sürdürülmesi gereken bir yetkinliktir.

2.Zaman Yönetimi Kavramı

Zaman; bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakittir (www.tdk.gov.tr). Zaman, hareket ve oluşu çevreleyen, varoluşun içinde cereyan ettiği kozmik süreç olarak tanımlanmaktadır (Tutar, 2013: 95). Başka bir tanıma göre de zaman, toplumdaki topluma, bir toplumun değişik kesimlerine ve ortama göre farklılıklar gösterir. Kelime anlamı olarak zaman, “olayların geçmişten bugüne gelip, geleceğe doğru birbirini izlediği, bireyin kontrolü dışında kesintisiz devam ettiği bir süreçtir” (Özçakar, 2004; Özdil vd, 2012: 3).

Her insanın kullanabileceği sınırlı bir zaman dilimi vardır. Bu azaltılamaz ve çoğaltılamaz, fakat aynı zaman dilimi daha verimli ve etkin kullanılabilir. Zaman yönetimi de tam olarak budur. Her insan sadece kendi zamanını kullanılır, zamanın değeri insanın onu yönetmesine ve anlamlı kılmasına bağlıdır (Genç, 2010: 229).

Ekonomik düzeyleri bakımından uçları temsil eden iki birey ya da kurumun, mali güçleri, coğrafi konumları ve toplumsal statüleri ne olursa olsun eşit yararlanma imkanına sahip oldukları yegane kaynak zamandır (Fidan, 2001: 48).

Zaman, çoğu kez söylendiği gibi, eşsiz bir kaynaktır. Para, malzeme, makine ve insan becerileri gibi kaynaklardan farklı olarak zaman, yenilenemeyen, yeri doldurulamayan, geri döndürülemeyen bir kaynaktır. Devamlı olarak gider ve kaybolur (Eilon, 1993; akt. Kocabaş ve Erdem, 2003: 192). Zaman, yenilenememe, depo edilememe ve biriktirilememe gibi soyut özellikleri nedeniyle üzerinde daha dikkatle durulması gereken bir kavramdır (Fidan, 2011: 49).

Zamanın etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasının şartı en iyi biçimde yönetilmesidir (Akyüz, 2009: 16). Etkin bir zaman yönetimi için Drucker oldukça yararlı öneriler sunmaktadır (Genç, 2010: 231):

➤ İlk olarak yapılması gerekmeyen, hiçbir sonuç getirmeyen yalnızca zaman israfına yol açan işler belirlenmeye ve bunlar bertaraf edilmeye çalışılır.

➤ Bundan sonra bir soru yöneltilerek “zaman cetvelindeki faaliyetler, daha iyi olmasa bile, başka birisi tarafından tam olarak yürütülebilir”dir.

➤ Zaman israfının ortak bir nedeni vardır ki, büyük ölçüde yöneticinin denetimi altındadır. Bu yöneticinin kendisinin israf ettiği diğer insanların zamanıdır. Etkin yöneticiler bir çekingenliğe kapılmadan şu soruyu sormayı bilmelidirler; “çalışanların etkinliğine katkıda bulunmaksızın zamanlarının israfına neden olacak neler yapıyorum?”.

Zaman yönetimi süreci; zaman kullanım analizi, zaman problemlerini tanımlama, kendini tanımlama, amaçları ve öncelikleri belirleme, program hedeflerini uygulama planlarını aktarma, günlük program ve rehberleri hazırlama, zaman yönetimi tekniklerini geliştirme ve sürecin izlenmesi şeklindedir (Ferner, 1995; akt. Çelik ve Akatay, 2007: 35).

Zaman yönetimi, bireysel açıdan kişinin özel ve iş hayatında amaçlarına etkili ve verimli bir şekilde ulaşabilmesi için planlama, organize etme ve kontrol etme gibi yönetim fonksiyonlarını kendi faaliyetlerine

uygulama sürecidir. Zamanını iyi yöneten kişiler, kendi özel faaliyetlerine daha fazla zaman ayırabildikleri gibi meslek ve iş hayatında da amaçlarına etkili ve verimli bir şekilde ulaşabilirler (Kocabaş ve Erdem, 2003: 192).

3.Zaman Çeşitleri

Zamanın anlamı ve çeşitleri farklı ortam ve varlıklara göre değişmektedir (Akgemci, 2007: 7). Bu bakış açısına göre zaman çeşitleri şu şekilde özetlenebilir:

Objektif zaman; saatle ölçülebilen zamandır (Özcanlı ve İlgün, 2008: 23). Yıldızların hareketi, dünyanın dönmesi gibi düzenli olarak izlenen bazı fiziksel olaylar; veya bir saatin çalışması gibi suni olarak yapılan bazı düzenli hareketler esas alınır (Demirel ve Ramazanoğlu, 2005: 31).

“Yönetsel zaman, birden çok insanı bir araya getirebilecek nitelikteki bir amaç belirlemesi ile bu amaca ulaşmak için yerine getirilen planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon, denetim ve yönetici eğitimi faaliyetlerinin gerektirdiği iş gören ve makine zamanı toplamı” şeklinde tanımlanabilir (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2001; akt. Yenihan ve Öner, 2013: 58).

Subjektif zaman; tecrübe edilen, kullanılan ve hayattaki değişikliklerin ayarlandığı göreceli bir kavramdır. Herkesin bir gün içinde eşit sayıda günü olduğu halde bireylerin durumuna göre zamanlarını farklı şekilde algıladıkları görülmektedir (Akgemci, 2007: 8).

Biyolojik zaman; yaşayan tüm varlıkların kurulu bir biyolojik saate sahip olduğu görülür. Biyolojik saat, alışkanlıklara göre kurulur (Demirel ve Ramazanoğlu, 2005: 31).

İktisadi zaman; iktisat alanında sıklıkla kullanılan bir ölçü birimidir. Örneğin emeğin karşılığı olarak ödenen ücret, saat, gün veya ay üzerinden hesaplanmaktadır (Özgen ve Doğan, 1997; akt.Akgemci, 2007: 10).

4.Zaman Yönetimi ile ilgili literatür çalışmaları

Zaman yönetimi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; Başak, Uzun ve Arslan (2008:431-433) kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha iyi zaman yönetimi yaptıklarını belirlemiştir. Zaman yönetimi puanı arttıkça akademik başarı puanının arttığı görülmüştür. Alay ve Koçak (2003: 333), bayan ve erkek üniversite öğrencileri arasında genel zaman yönetimi konusunda fark olduğunu ve bu farkın bayan öğrenciler lehine olduğunu bulgulamışlardır. Babacan (2015: 1), öğrencilerin genel zaman yönetimi becerileri ile yaş, cinsiyet değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını görmüştür. Çağlıyan ve Göral (2009: 186), öğrencilerin cinsiyetlerine göre zaman yönetim becerilerinin farklı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Demirtaş ve Özer (2007) ise öğrencilerin zaman yönetimi puanları ile akademik başarıları arasında olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Bu bulgu kız öğrenciler lehinedir. Güleç, Kahraman ve Sezer (2013: 354), öğrencilerin zaman yönetimi puanları akademik başarı açısından başarı ortalamaları 1.80–2.20 ile 2.71–3.20 ve 3.21–3.65 olanlar arasında farklılık olduğunu bulmuşlardır. Öznil ve arkadaşları (2012: 9) çalışmalarında zaman yönetimi açısından işini zamanında bitirenler ile çalıştığı kurumda eğitim araştırma hizmetlerine zaman ayıranların arasında cinsiyet açısından bir farklılık olduğunu ortaya koymuşlardır. Sezen (2013: 9) çalışmasında cinsiyet ve sosyo-ekonomik durum değişkeni ile zaman yönetimi envanteri puanları arasında anlamlı bir ilişki tespit edememiştir.

5.Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın amacını, öğrencilerin demografik değişkenleri ile öğrencilerin zaman yönetimi becerileri arasında bir ilişki olup olmadığı oluşturmaktadır. Öğrencilerin anket sorularına dürüst bir şekilde cevap verdikleri varsayılmıştır. Araştırma evrenini Kocaeli Meslek Yüksekokulu İktisadi ve İdari Bilimler programlarında okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini 664 öğrencidir. Araştırma sorusuna ilişkin hipotezler aşağıda gösterilmiştir:

Hipotezler:

H₁ : Cinsiyet ile zaman yönetimi arasında bir ilişki vardır.

H₂ :Gelir ile zaman yönetimi arasında bir ilişki vardır.

H₃ :Annenin eğitim durumu ile zaman yönetimi arasında bir ilişki vardır.

H4 :Babanın eğitim durumu ile zaman yönetimi arasında bir ilişki vardır.

H5: Bölüm durumu ile zaman yönetimi arasında bir ilişki vardır.

H6 : Sınıf durumu ile zaman yönetimi arasında bir ilişki vardır.

H7: Öğrenim durumu ile zaman yönetimi arasında bir ilişki vardır.

H8: İkamet durumu ile zaman yönetimi arasında bir ilişki vardır.

H9: Başarı durumu ile zaman yönetimi arasında bir ilişki vardır.

Ölçeğe İlişkin Güvenilirlik Analizi:

Bu çalışmada öğrencilerin zaman yönetimi becerileri ölçülmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, Britton ve Tesser (1991) tarafından geliştirilen, Alay ve Koçak (2002) tarafından Türkiye’de geçerlilik ve güvenilirlik uyarlaması yapılan *zaman yönetimi ölçeği* kullanılmıştır (Tektaş ve Tektaş, 2010: 223). Ölçek 27 sorudan oluşmaktadır ve 5’li likert tipi ölçek kullanılmıştır.

Ölçeğe ilişkin yapılan faktör analizi sonucunda KMO değeri, 0,884 ve p değeri 0,000 olduğu görülmüştür. Açıklanan varyans oranı 49, 356’dır.

Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda zaman yönetimi $\alpha=0,864$ olarak bulunmuştur. Güvenirlik analizi sonucunda, ölçeğin güvenilir olduğunun söylenebilmesi için “0” ve “1” değerleri arasında değişen alfa katsayısının 0,60’dan yüksek olması beklenmektedir (Hair vd. 1992: akt. Mimaroglu, 2008: 116). Ölçeğin güvenilirliği uygun görülmüştür.

6.Bulgular

İstatiksel analizlerde kullanılan anlamlılık düzeyi 0,5 olarak kabul edilmiştir. Hipotezler doğrultusunda, anket sorularına verilen cevaplar SPSS 17 programında analiz edilmiş ve bulgular yorumlanmıştır.

Dağılımın normal olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan normallik testi sonucu ile çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin + 1, -1 arasında olduğu tespit edildiğinden dağılım normal kabul edilip parametrik testler uygulanmıştır. Normal dağılım kriterlerine uymayan değişkenler için non-parametrik testlerin uygulanması uygun görülmüştür. Normal dağılım gösteren değişkenlere ilişkin tek yönlü varyans analizi (Anova) ve t-testi, normal dağılım göstermeyen değişkenlere ilişkin Kruskal Wallis testi uygulanmıştır.

Cinsiyet	N	%	Annenin eğitim durumu	N	%
Erkek	253	37,8	İlköğretim	505	75,5
Kadın	389	58,1	Lise	121	18,1
Kayıp	27	4,1	Lisans	12	1,8
<i>Toplam</i>	<i>669</i>	<i>100</i>	Lisansüstü	3	0,4
Gelir			Kayıp	28	4,2
1.499 TL	126	18,8	<i>Toplam</i>	<i>669</i>	<i>100</i>
den az	318	47,5	Babanın eğitim durumu		
1.500-2.999 TL	136	20,3	İlköğretim	413	61,7
3.000-4.499 TL	32	4,8	Lise	201	30,0
4.500-5.999 TL	14	2,1	Lisans	20	3,0
6.000-7.499 TL	5	0,7	Lisansüstü	9	1,3
7.500-8.999 TL	13	1,9	Kayıp	26	4
9.000 TL ve üzeri	25	3,9	<i>Toplam</i>	<i>669</i>	<i>100</i>
Kayıp			Öğrenim durumu		
<i>Toplam</i>	<i>669</i>	<i>100</i>	1.Öğretim	350	52,3
Sınıf durumu			2.Öğretim	292	43,6
1.Sınıf	342	51,1	Kayıp	27	4,1
2.Sınıf	301	45,0	<i>Toplam</i>	<i>669</i>	<i>100</i>
Kayıp	26	4	İkamet durumu		
<i>Toplam</i>	<i>669</i>	<i>100</i>	Aile yanında	407	60,8
Bölüm durumu			Yurtta	126	18,8
Büro yönetimi	137	20,5	Öğrenci evinde	101	15,1
Pazarlama	131	19,6	Akraba yanında	10	1,5
İşletme	195	29,1	Kayıp	25	3,7
Muhasebe	181	27,1	<i>Toplam</i>	<i>669</i>	<i>100</i>
Kayıp	25	3,7			
<i>Toplam</i>	<i>669</i>	<i>100</i>			
Başarı durumu					
0-0.99	20	3,0			
1.00-1.99	241	36,0			
2.00-2.99	353	52,8			
3.00 ve üzeri	30	4,5			
Kayıp	25	3,7			

Toplam	669	100
--------	-----	-----

Tablo 1. Demografik Değişkenler

Örnekleme ait demografik değişkenler incelendiğinde; erkek öğrencilerin örneklemin % 37,8'ini, kız öğrencilerin (kadın) % 58,1'ini oluşturduğu görülmektedir. Öğrencilerin ailelerinin gelir durumu incelendiğinde; % 47,5'inin 1.500-2.999 TL gelir düzeyine, % 0,7'sinin 7.500-8.999 TL gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyi incelendiğinde % 75,5'inin ilköğretim mezunu, % 0,4'ünün lisansüstü mezunu olduğu tespit edilmektedir. Öğrencilerin babalarının eğitim düzeyi incelendiğinde % 61,7'sinin ilköğretim mezunu, % 1,3'ünün lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. Örneklemin % 51,1'inin 1. sınıf, % 45'inin 2. sınıf öğrencilerinden oluştuğu görülmektedir. Öğrencilerin öğrenim durumu incelendiğinde % 52,3'ünün 1.öğretim, % 43,6'sının 2.öğretimde okuduğu görülmektedir. Örnekleme dahil olan öğrencilerin % 20,5'ini Büro yönetimi, % 19,6'sını Pazarlama, % 29,1'ini İşletme, % 27,1'inin Muhasebe bölümünde öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir. Öğrencilerin ikamet durumu incelendiğinde % 60,8'inin aile yanında kaldığı tespit edilmiştir. Örneklemin başarı durumu incelendiğinde % 52,8'inin 2.00-2.99 ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin cinsiyetleri ile zaman yönetimi algıları arasındaki ilişki

Cinsiyet	Levene testi varyansların eşitliği		t	df	P(2-tailed)
	F	Sig			
Erkek	0,753	0,386	-	438	0,284
Kadın			-	320,798	0,285

Tablo 2'de yapılan t-testine göre varyansların eşit olarak dağılmadığı (sig = 0,386>0,05) görülmektedir. P (2-tailed) değerinin ikinci kısmındaki değeri 0,285< 0,05 olduğundan cinsiyet ile zaman yönetimi algısı arasında istatistiksel olarak anlamlılık olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin gelir durumu ile zaman yönetimi algıları arasındaki ilişki kruskal Wallis

Gelir durumu	N	Sıra ort.	X ²	p
1.499 TL den az	80	224,62	3,23	0,77
1.500-2.999 TL	223	214,56		
3.000-4.499 TL	98	233,84		
4.500-5.999 TL	16	200,38		
6.000-7.499 TL	10	242,80		
7.500-8.999 TL	5	275,10		
9.000 TL ve üzeri	10	216,10		

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin gelir durumu ile zaman yönetimi algıları arasında ($p=0,779>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Tablo 4. Annenin eğitimi durumu ile zaman yönetimi algıları arasındaki ilişki kruskal Wallis

		N	Sıra ort.	X ²	p
Annenin eğitim durumu	İlköğretim	347	216,84	1,98	0,73
	Lise	84	236,68		
	Lisans	7	232,07		
	Lisansüstü	2	210,75		

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin annelerinin eğitim durumu ile zaman yönetimi algıları arasında ($p=0,73>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Tablo 5. Babanın eğitim durumu ile zaman yönetimi algıları arasındaki ilişki kruskal Wallis

		N	Sıra ort.	X ²	p
Babanın eğitim durumu	İlköğretim	272	218,23	3,94	0,26
	Lise	149	225,91		
	Lisans	12	266,21		
	Lisansüstü	8	156,00		

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin babalarının eğitim durumu ile zaman yönetimi algıları arasında ($p=0,26>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Tablo 6. Sınıf durumu ile zaman yönetimi algıları arasındaki ilişki

Sınıf durumu	Levene testi varyansların eşitliği		t	df	P(2- tailed)
	F	Sig			
1.Sınıf	0,010	0,919	-	439	0,955
2.Sınıf			0,056	414,654	0,955

Tablo 6'da yapılan t-testine göre varyansların eşit olarak dağılmadığı ($\text{sig} = 0,919>0,05$) görülmektedir. P (2-tailed) değerinin ikinci kısmındaki değeri $0,955<0,05$ olduğundan sınıf durumu ile zaman yönetimi algısı arasında istatistiksel olarak anlamlılık olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 7. Öğrenim durumu ile zaman yönetimi algıları arasındaki ilişki

Öğrenim durumu	Levene testi varyansların eşitliği		t	df	P(2- tailed)
	F	Sig			
1.Öğretim	2,406	0,122	0,770	437	0,442
2.Öğretim			0,780		
			-	434,138	0,436
			1,071		

Tablo 7’de yapılan t-testine göre varyansların eşit olarak dağılmadığı (sig = 0,122>0,05) görülmektedir. P (2-tailed) değerinin ikinci kısmındaki değeri 0,436< 0,05 olduğundan öğrenim durumu ile zaman yönetimi algısı arasında istatistiksel olarak anlamlılık olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 8. Bölüm durumu ile zaman yönetimi algıları arasındaki ilişki

	<i>Karelerin Toplamı</i>	<i>Sd</i>	<i>Kareleri n Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
<i>Gruplararası</i>	368,043	3	122,681	0,01	0,9
<i>Gruplar içi</i>	90972,89	43	207,701		
<i>Toplam</i>	91340,93	44			
	2	1			

Tablo 8 incelendiğinde öğrencilerin bölümleri (p=0,919>0,05) zaman yönetimi algılarında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 9. İkamet durumu ile zaman yönetimi algıları arasındaki ilişki kruskal Wallis

	<i>N</i>	<i>Sıra ort.</i>	<i>X²</i>	<i>p</i>
<i>İkamet durumu</i>			5,05	0,91
Aile yanında	289	219,31		
Yurtta Öğrenci evinde	86	228,27		
Akraba yanında	60	220,01		
	7	241,43		

Tablo 9 incelendiğinde öğrencilerin ikamet durumları ile (p=0,91>0,05) zaman yönetimi algılarında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 10. Başarı durumu ile zaman yönetimi algıları arasındaki ilişki

	<i>Karelerin Toplamı</i>	<i>Sd</i>	<i>Kareleri n Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
<i>Gruplararası</i>	705,306	3	235,102	1,13	0,33
<i>Gruplar içi</i>	90635,62	43	206,931		
<i>Toplam</i>	91340,93	44			
	6	8			
	2	1			

Tablo 10 incelendiğinde öğrencilerin başarı durumları (p=0,334>0,05) zaman yönetimi algılarında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

7. Sonuç ve Öneriler

Çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda, meslek yüksekokulu öğrencilerinin zaman yönetimi becerileri ile cinsiyet, ailenin gelir durumu, anne ve babanın eğitim düzeyleri, bölüm durumu, sınıf durumu, öğrenim düzeyi, ikamet edilen yer ve başarı durumu ile ilişkili olup olmadığı konusunda hipotezler

türetilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ilgili demografik değişkenlerle zaman yönetimi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Örneklem grubundaki öğrencilerin Z kuşağı özellikleri taşıdığı düşünülmektedir. Gelir durumu, annenin eğitim durumu ile babanın eğitim durumu normal dağılım göstermediğinden, faktör analizi sonucuna ölçeğin açıklanan varyans oranı itibarıyla tüm değişkenleri açıklayamadığı da görülmektedir. Örnek olarak sadece iktisadi ve idari programlarda öğrenim öğren öğrenciler örnekleme dahil edilmiştir. Okuldaki tüm bölümlerde uygulanması elde edilecek verileri farklılaştırabilir. Farklı okullar, lisans ve yüksek lisans düzeylerinde de araştırma yapılması hipotezlerin kabul edilebilirliğini değiştireceği düşünülmektedir.

Geriye döndürülemeyen, elde tutulamayan zamanı etkin bir şekilde kullanmak tüm bireyler için önemli bir konudur. Öğrencilik hayatında zamanı kullanabilme becerisi, iş hayatına ve özel hayata da yansır. Zamana dayalı iş stresi, iş-aile çatışması yaşamadan, sağlıklı bir şekilde hem iş hem de özel hayatı devam ettirebilmek açısından önem taşımaktadır. Bu noktada meslek yüksekokulu öğrencilerine zaman yönetimi, seçmeli ders olarak verilebilir görüşü savunulabilir.

KAYNAKÇA

1. Akgemci, Tahir (2007). Zaman Yönetimi ve Yönetimsel Zamanda Etkinlik, Gazi Kitapevi, 2.Baskı, Ankara, ss.2-26.
2. Akyüz, İlker (2009). Orman Endüstri Sanayi İşletmelerinde Zaman Yönetimi. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 2(1), ss.1-18.
3. Alay, Sema ve Settar Koçak (2003). Üniversite Öğrencilerinin Zaman Yönetimleri ile Akademik Başarıları Arasındaki İlişki, Eğitim Yönetimi, 35, ss.326-335.
4. Babacan, Ezgi (2015). Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Öğrencilerinin Zaman Yönetimi Becerileri. E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6(2), ss.36-50.
5. Başak, Tülay, Şenay Uzun ve Filiz Arslan (2008). Hemşirelik Yüksek Okulu Öğrencilerinin Zaman Yönetimi Becerileri, TAF Preventive Medicine Bulletin, 7(5), ss.429-434.
6. Çağlıyan, Vural ve Ramazan Göral (2009). Zaman Yönetimi Becerileri: Meslek Yüksekokulu Öğrencileri Üzerine Bir Değerlendirme, KMU İİBF Dergisi, 11(17), ss.174-189.
7. Çelik, Adnan ve Ayten Akatay (2007). Zaman Yönetimi ve Yönetimsel Zamanda Etkinlik, Gazi Kitapevi, 2.Baskı, Ankara, ss.29-104.
8. Demirel, Erkan ve Fikret Ramazanoğlu (2005). Yöneticiler Açısından Etkin Zaman Yönetimi Tekniklerinin Değerlendirilmesi, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, ss.30-35.
9. Demirtaş, Hasan ve Niyazi Özer (2007), Öğretmen Adaylarının Zaman Yönetimi Becerileri ile Akademik Başarıları Arasındaki İlişkisi, Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 2(1), XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi.
10. Fidan, Yahya (2011). Özel Sektör ve Kamu Yöneticilerinin Zaman Yönetimi Davranışlarının Karşılaştırılması, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(6), Ss.47-74.
11. Genç, Nurullah (2010). Meslek Yüksekokulları için Yönetim ve Organizasyon. Seçkin Kitapevi, 2.Baskı, Ankara.
12. Güleç, Selma, Pınar Bağçeli Kahraman, Gönül Onur Sezer (2013). Öğretmen Adaylarının Zaman Yönetimi Becerileri İle Sınav Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Akademik Başarılarına Göre İncelenmesi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26(2), ss.34-358.
13. Gürbüz, Mehmet ve Ahmet Hamdi Aydın (2012). Zaman Kavramı ve Yönetimi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), ss.1-20.
14. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ZAMAN, (04.01.2018).
15. Kocabaş, İbrahim ve Ramazan Erdem (2003). Yönetici Adayı Öğretmenlerin Kişisel Zaman Yönetimi Davranışları, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 13(2), Ss.203-210.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

16. Mimaroglu, H. (2008). “Psikolojik Sözleşmenin Personelin Tutum ve Davranışlarına Etkileri: Tıbbi Satış Temsilcileri Üzerinde Bir Araştırma”, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
17. Özcanlı, Derya, Seda İlgün (2008). Yoğun Bakım Hemşireliği ve Zaman Yönetimi, Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi, 12(1-2), ss.23-25.
18. Özdil, Kamil, Murat Korkmaz ve Serhan Baykara (2012). Eğitim ve Araştırma Hastanelerinde Uzman Doktorların Zaman Yönetimi. Akademik Bakış Dergisi, 28, Ocak-Şubat, ss.1-16.
19. Sezen, Abdulvahid (2013). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Zaman Yönetimi Becerilerinin İncelenmesi. Akademik Bakış Dergisi, 38, Eylül-Ekim, ss.1-18.
20. Tektaş, Mehmet ve Necla Tektaş (2010). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Zaman Yönetimi ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişki, Selçuk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23, ss. 221-229.
21. Tutar, Hasan (2013). İşletme&Yönetim Terimleri Ansiklopedik Sözlük, Detay Yayıncılık, Ankara.
22. Yenihan, Bora ve Mert Öner (2013). Zamanı Yönetmek: Üniversite Öğrencilerinin Zaman Yönetimi Becerilerinin İncelenmesi, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi Haziran, 2(2), ss.56-68.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(8)

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN¹⁸, Öğr. Gör. Orkun KONAK¹⁹
TERÖR İKLİMİNDE ÖZEL GÜVENLİĞİN YENİ ROLÜ
NEW ROLE OF PRIVATE SECURITY IN THE CLIMATE OF TERROR

ÖZ

Özel alanların, fabrikaların, binaların korunması ve güvenliğin sağlanması konusunda özel güvenlik önemli bir konum elde etmiştir. Devlet mekanizmasının yetersizliği bu alanda yardımcı güç olarak özel güvenlikleri öne çıkarmıştır. Küreselleşme ile birlikte hızla yayılan terörist eylemler özellikle son 20 yılda dünya için en ciddi problemi olmuştur.

Terörist grupların farklı iletişim kanallarını, sosyal medyayı kullandığı bu yeni iklimde, devletleri farklı önlemler almak zorunda bırakmıştır. Bu çalışmada değişimin yaşandığı güvenlik alanında özel güvenliklerin de kullanılabileceğini tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Terör, Terörizm, Özel Güvenlik.

JEL Kodu: F50.

ABSTRACT

Private security has gained an important position in protecting private areas, factories, buildings. Lack of state mechanism has highlighted private security as an auxiliary force in this area. The terrorist acts that spread rapidly along with globalization have been the most serious problem for the world especially in the last two decades.

In this new climate in which terrorist groups use different communication channels and social media, it has forced States to take different measures. In this study, it is to discuss the use of private security in the security area where the change is taking place.

Keywords: Terror, Terrorism, Private Security.

JEL Code: F50.

¹⁸ Prof.Dr.Kocaeli Üniversitesi Özel Güvenlik Bölümü, guckun@gmail.com; Kocaeli/TÜRKİYE.

¹⁹ Öğr.Gör.Kocaeli Üniversitesi Özel Güvenlik Bölümü, orkunkonak@hotmail.com; Kocaeli/TÜRKİYE.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KİŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

GİRİŞ

Terör, insanlık tarihi boyunca var olmuş ve devlet/sınır gözetmeksizin, kimi zaman artarak kimi zaman azalarak ama hiçbir zaman tamamen yok olmadan dünyanın her köşesinde yaşamı olumsuz etkileyen bir faktör olarak varlığını sürdürmüştür. İktidarın veya egemen unsurların yönetsel eksikliklerini kullanan terör yapılanmaları, ekonomik, sosyal, kültürel ve dinsel söylemlerin yanında kullandıkları eşitlik, özgürlük, bağımsızlık, hak ve adalet gibi bireylere cazip gelen kavramlarla yarattığı kaos ortamına meşruluk kazandırmaya çalışmaktadır.

İsimleri Zealotlar, Haşhaşiler, Asala, Taliban, PKK, DEAŞ/DAEŞ olabilir, varlık sebepleri değişebilir, yöntemleri değişebilir fakat etkisi ve sonuçları değişmez. Örneğin 11 Eylül saldırılarından sorumlu olan teröristlerin aşikar ideolojisi moderniteyi ve sekülerizasyonu reddetmekti. (Borradori, 2008: 11, 31)

Genel olarak bakıldığında, terör eylemlerinin amacı, ölüm, korku, kargaşa, belirsizlik ve güvensizlik ortamı oluşturarak toplumlarda uzun yıllar silinmeyecek yaralar açmaktır. Her toplum karşılaştığı terör saldırıdan sonra, (Münih (1972), New York 11 Eylül (2001), Paris saldırıları (2016) örneklerinde olduğu gibi) ilk kez olmuş yanılığısıyla terör olaylarını milatlandırıp öncesi yokmuş algısı içindedir. Fakat terör eylemleri önce de vardı, şimdi de var gelecekte de olacaktır. Terörizmin yol açtığı etki, sayısal olarak çok fazla olmamakla (ölü-yaralı sayısı) beraber uygarlığı ayakta tutan ahlaki ve siyasi hedefleri hedef almasından dolayı etkisi büyüktür. (Ergil, 1992: 142) Terörist yapılanmalar için kimin veya kimlerin hedef olduğunun çok önemi yoktur. Terörist için cinayet ya da adam öldürmek amaç değil araç görevi görür. Bu eylem teröristin sesini duyurmasına aracılık eder, vasıta olur. (Özerkmen, 2004: 252) Bugün itibarıyla Birleşmiş Milletler tarafından 80²⁰, ABD tarafından 61²¹, Avrupa Birliği Konseyi tarafından ise 21²² grup/yapı terör örgütü olarak nitelendirilmektedir. Unutulmaması gereken bir diğer husus ise terörizmin mutlak dış kaynak desteğine ihtiyaç duymasıdır. Bu dış kaynak çoğu zaman başka bir devlet veya devletler grubu olabilir. Uluslararası terörizm ve devlet ilişkisi, devlet girişimi, devlet desteği, devlet hoşgörüsü ve devlet zaafı olmak üzere 4 farklı şekilde olabilir. (Ergil, 1992: 141) İlk ikisini direkt destek olarak, hoşgörü ve zafiyeti de dolaylı destek olarak adlandırabiliriz. Boyun eğmeyen bir halkı boyun eğdirmek için terörist bir taşeron ordu örgütlemek meşru görülür. (Chomsky, 1999: 16-17)

TERÖR, TÜRKİYE ve KOLLUK KUVVETLERİ

Günümüzde terörün en önemli yardımcısı, teknolojik gelişmelere bağlı olarak iletişim imkânlarının artmasıyla özellikle koruyucu duvar olarak gözükken ülke sınırlarını ortadan kalkmasıdır. Terör örgütleri teknolojik imkanlarla sempatizan grupları oluşturmakta ve örgüte eleman sağlamaktadır. Bu kontrol edilemezliğin yarattığı boşluk sonucunda, terör eylemleri ile terörist hareketler akışkanlık ve hız kazanarak daha tehditkar bir yapı olmaktadır. Seçilmiş hedeflere sınırlı sayıda insanla yapılan, ani vuruş özelliği ile son derece etkili olan ve bağlantılarını saklamakta oldukça usta olan yeni savaş yöntemi (Çitlioğlu, 2008: 14) terörizmin etki alanı küreselleşen dünyada her yerdir. Terör yapılanmalarında veya teröristlerde evrensel anlamda etik değerlere uyma yada ahlak anlayışı beklemek fazlasıyla iyimserlik olur.

Bu tehditlere karşı devletlerin vatandaşlarının özgürlüklerini sınırlamadan ne şekilde önlem alacağı ciddi bir sorundur. Buradaki paradoks özgürlükler ve güvenlik önlemleri dengesinin kurulmasında yaşanmaktadır. Bireysel özgürlüklerin her şeyin üzerinde olduğunu söyleyen AB'nin kurucu ülkeleri olan Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda dahi Paris ve Bürüksel havaalanı saldırıları sonrasında aldıkları önlemlerle sosyal yaşamın neredeyse tüm alanlarına müdahale etmişlerdir. Hükümetler, politikaları gereği söylemler geliştirirken bir terör eylemi sonrası en fazla ifade edilen kavram "terör ile mücadele" etmektedir. Buradaki en temel mantık sorunu, soyut bir kavram olan ve kim olduğu bilinmeyen terör ile mücadele edemeyecek olmanızdır. Terör eylemleri ile toplumda huzursuzluk yaratmak isteyen, korku, kargaşa ve yılgınlık yaratarak amacına ulaşmak isteyen teröristler veya terör grupları ile ancak savaşırınız. Terörizm bir

²⁰ <https://www.un.org/sc/suborg/sites/www.un.org.sc.suborg/files/1267.htm#alqaedaind> (Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen El- kaide ve Deaş bağlantılı olan yapılar)(15.01.2018)

²¹ <https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm> (12.01.2018)

²² <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D1426&from=EN>(12.01.2018)

düşman değil düşman tarafından uygulama ihtimali olan bir savaş türüdür (Friedman, 2011: 101). Terör saldırılarını engellemenin en kesin yöntemi istihbarat kaynaklarının verimli ve etkili çalışmasıdır. Güvenlik güçlerinin rutin olarak yaptığı asayiş uygulamaları saldırıyı engellemeye yönelik der ancak saldırının gücü ve etkisini sınırlamaya yönelik önleme faaliyeti olabilir. Günümüz Türkiye’inde gerek (her ne kadar sol tandanslı işçi partisi olarak kurulsun da) şu anki yapısı gereği toprak talepli Kürt milliyetçi terör örgütü PKK, gerekse Heterodoks²³ terör örgütü DEAŞ/DAEŞ’in ortak noktası sosyal yaşamın merkezini hedef almaları, şehir merkezlerinde eylemlerini gerçekleştirmeleridir. Terörün amacı olan kaos yaratma ve toplumsal düzeni bozma noktasında şehir merkezlerinin doğru hedefler olduğu aşıkardır. Artan terör eylemlerinin şehir merkezlerine kayması ile birlikte güvenlik (sorunu) algılaması da hızlı bir şekilde değişmiştir. Askeri plan ve eylemler ile sınırdan, dağda yaşanan mücadele artık boyut değiştirerek şehirlere inmiştir.

Terör amacını gerçekleştirmek için bazen terör örgütleri arasında çeşitli işbirliklerinin olduğu da görülmektedir. Hatta bu işbirlikleri devlet destekli veya doğrudan bir veya birkaç devletin işbirliği ile de olabilmektedir. Örneğin DHKP-C ile PKK’nın, DEAŞ ile El Nusra’nın çeşitli eylemlerde birbirlerini destekledikleri veya eylem havale ettikleri, “vekâlet terörü” olarak adlandırabileceğimiz bir dayanışma içinde oldukları bilinmektedir. Tedbir alınması noktasında sorulacak soru, devlet asli kolluk kuvvetlerini hayatın her alanına sokarak nasıl bir güvenlik sağlayabileceği ya da güvenlik algısı oluşturacağıdır. Soruyu başka bir şekilde sorarsak olağan yaşamına devam etmek isteyen bireyler, sokakta, alışveriş merkezinde, parkta, sinemada, stadyumda kısacası hayatının her anında polis, jandarma ya da asker gördüğünde kendilerini gerçekten güvende mi hissedeceklerdir?

ÖZEL GÜVENLİĞİN ROLÜ

Bu koşullar altında kamu güvenlik güçlerinin en önemli yardımcıları halihazırda her alanda var olan Özel Güvenlik Görevlileri olacaktır. Kamu kolluk kuvvetlerine destekler mahiyette oluşturulan özel güvenliğin, zamanla görev alanları genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Özellikle AVM , park, tren , metro , spor müsabakaları gibi kamuya açık alanlarda görev yapan ve kamu kolluk kuvvetlerini tamamlayan ve bu gücü yasalardan alan Özel Güvenlik Görevlileri daha etkin kullanılabilir. Polisten daha fazla kamuya açık özel alanlarda veya kamusal alanlarda faaliyet gösteren Özel Güvenlik Görevlileri içinde tehdit kayıp kaçak önleme veya sıradan adi suçları/saldırıları bertaraf etmenin ötesine geçmiştir.

Özel Güvenlikçiler, yasalardan aldığı destekle, önleyici aramadan kimlik sormaya, yakalamadan zor kullanmaya kadar, görev alanı ve görev süresince hemen hemen polisin haiz olduğu tüm yetkilere sahiptirler. Kamu kolluk güçlerinden avantajlı oldukları konu ise sürekli günlük hayatın içinde olmalarından dolayı toplumda yarattıkları aşinalığın verdiği psikolojik rahatlaktır. Tabi ki bu rahatlığın gerçeğe dönüşmesi için Özel Güvenlik Görevlilerine verilen eğitimin yeterli, amaca uygun, gelişime ve değişime hızla adapte olabilen ve suç/suçluyu iyi analiz edebilecek seviyeye getirilmesi gereklidir. Eğitimli ve daha fazla bilgilendirilmiş, donatılmış Özel Güvenlik Görevlileri terör eylemlerine karşı bundan böyle önlemleri bir faktör kuvvet olarak kullanılmalıdır. Özel Güvenlik Görevlilerine yeni biçilecek görev tanımında hâlihazırdaki yasal mevzuata göre bir problemde görülmemektedir. Zaten kuvvet kullanmanın en üst sınırı olan silah kullanma yetkisi görev alanı ve süresince Özel Güvenlik Görevlilerine verilmiştir. Buradaki sorun uygulamaya yöneliktir.

Asker ve polisin hiyerarşik yapısı ve emir – komuta zinciri çerçevesinde kuvvet kullanma konusunda daha fazla denetim mekanizması varken, bu durum özel güvenlik için sınırlıdır. Ayrıca özel güvenliklerin çoğu zaman bireysel karar alma sorumluluğu da sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak; bilinç ve bilgi düzeyini yeterli olmaması olay anında korku ve endişe hali ile birlikte nicelik olarak (polis ve askere oranla) azlık durumu da diğer bir olumsuzluktur. Karşılaşılan terör eylemi azlığı dolayısıyla geliştirilebilecek davranış mekanizmalarının eksikliğini de bu temel problemlere ekleyebiliriz.

Tabi ki her özel güvenlik görevlisinin teröristle veya terör eylemleri ile mücadele konusunda eğitilmesi imkansızdır ki bu durum polis ve hatta asker içinde geçerlidir. Burada vatandaşla daha fazla iç içe olan

²³ İslam ve terör kavramlarının yan yana kullanılmasının doğru olmadığı kanaatinden yola çıkarak, kabul edilmiş din kurallarına aykırı, aykırı düşünce veya ilkelere saplanmış (TDK) anlamına gelen Heterodoks kavramının kullanılmasını uygun gördük.

görevlilerin bilinçlendirilmesi ve stratejik alanlarda görev yapanlara bu tarz bir eğitimin asgari düzeyde de olsa verilmesidir. Aşılması gereken ilk eşik Özel Güvenlik Görevlilerinin de kolluk kuvveti olduğunun halka anlatılması, algılatılması, ikinci eşik ise kendilerinin ve yaptıkları işin önemli olduğunun bu meslek grubuna hatırlatılmasıdır. Çünkü burada önemli bir diğer nokta terör örgütleriyle yapılan psikolojik savaştır. Teröristi olduğundan daha güçlü gösteren bir psikolojiye dayanan terörizme (Friedman, 2011: 104) karşı aynı silahları kullanmak gerekmektedir. Hem halkın hem de teröristle savaşın moral-motivasyon dayanaklarının güçlendirilmesi esastır.

SONUÇ YERİNE

Türkiye için terör çağında Özel Güvenlik yeniden konumlandırılırken özel güvenlikçilerin eğitiminde ciddi değişikliklere gidilmelidir. Yalnızca görev yaptığı alanlarda kayıp-kaçak önleme, kayıt altına alma ya da yol gösterme işlerini yapan kişiler olarak eğitilmemelidirler.

1. Üniversitelerde ve eğitim kurumlarındaki eğitim programlarının standartlaşması
2. Yanıcı, patlayıcı madde ve bomba eğitimlerinin verilmesi
3. Güvenlikte teknolojinin kullanılmasının ve standartlaşmanın sağlanması
4. Güvenlik Projelerinde Risk analizinin zorunlu tutulması ve denetiminin sağlanması
5. Kamuya hizmet eden (AVM,Turizm Tesisleri,Hava Limanı,İstasyon,Otogarlar,Turist Rehberleri gibi)yerlerde çalışan farklı meslek mensuplarına terör farkındalığı ve duyarlılığı eğitimi verilmelidir. İstanbul Sultan Ahmet Meydanında Alman turistlerin büyük bölümünü kurtaran turist rehberi buna iyi bir örnektir.
6. Canlı bomba tanıma, teşhis ve önleme eğitimlerinin ÖG. eğitim programlarına dahil edilmesi,
7. Özel Güvenlikteki denetimlerin yükü her gün ağırlaşan EGM' den alınarak yeni bir yapılanmayla bağımsız bir denetim mekanizmasıyla gerçekleştirilmesi gereklidir.

Son söz olarak teröristin veya terör gruplarının endişelenmesini sağlayacak, halka da güven verecek bir düzen kurulursa mücadelede yol alınabilir. Tehdit ve risk daima vardır, eylemleri sıfırlayamazsınız ama sınırlayabilirsiniz.

KAYNAKÇA

1. Borradori, Giovanna. (Der.) Terör Günlerinde Felsefe: J. Habermas ve J Derrida ile Diyaloglar,“Terörizmin Yeniden İnşası”, Çev. E. Barca, YKY, 2008
2. Chomsky,N. v.d, Terörün Efsanesi, Ayraç Yay., 1999.
3. Çitlioğlu, Ercan, Gri tehdit terörizm, Destek yay. Tem. 2008,
4. Ergil, Doğu, “Uluslararası Terörizm”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Yıl: 1992 Cilt: 47 Sayı: 3, 139-143
5. Friedman, George, Gelecek 10 Yıl, Pegasus Yay., 2011
6. Özerkmen, Necmettin, Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör, Ankara Üniversitesi DTC Fakültesi Dergisi, Yıl: 2004 Cilt: 44 Sayı: 2, 247-265
7. <https://www.un.org/sc/suborg/sites/www.un.org.sc.suborg/files/1267.htm#alqaedaind>
8. <https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>
9. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D1426&from=EN>

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(9)

Dr. Haluk ÖLÇEKÇİ¹

RUSYA'DAKİ TÜRKLERİN MİLLİ UYANIŞI İLE BASININ ORTAYA ÇIKIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİ

RELATION BETWEEN THE NATIONAL AWAKENING OF TURKS IN RUSSIA AND THE EMERGENCE OF THE PRESS

ÖZ

Basının ortaya çıkışının milli kimliklerin keşfi ve milliyetçilik hareketleriyle yakın ilişkisinden söz edilmektedir. Gazetecilik pratikleri, toplumlarda birlikte düşünmeyi ve ortak duyguları geliştirmektedir. Avrupa'da matbaa kapitalizmi, lehçeleri standartlaştırarak ortak dili geliştirmiş ve milli bilincin yaratılması için uygun koşulları oluşturmuştur.

Türkiye dışındaki Türk toplulukları da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yenilikçi hareketlerle tanışmış ve milli bir uyanış yaşamıştır. Rusya'nın egemenliği altındaki Türklere gelişen basın faaliyetleriyle birlikte milli kimliğin yaygınlaşması ve milliyetçi fikirler belirginleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Basın, Milliyetçilik, Milli Kimlik, Rusya Türkleri.

JEL Kodları: D83, F54, N45, N95.

ABSTRACT

The emergence of the press is closely related to the discovery of national identities and nationalist movements. Journalistic practices, develops common thoughts and shared feelings in societies. In Europe, printing capitalism standardized dialects, developed a common language, and created favorable conditions for the creation of national consciousness.

After the second half of the 19th century, Turkish communities outside of Turkey met with innovative movements and experienced a national awakening. With the development of press activities in the Turks under Russia's domination, the spread of national identity and nationalist ideas became evident.

Keywords: Press, Nationalism, National Identity, Russia Turks.

JEL Codes: D83, F54, N45, N95.

¹ Dr., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, holcekci@gmail.com; Ankara/TÜRKİYE.

GİRİŞ

Modern toplumlar için milliyetçiliğin ortaya çıkışı ile basının gelişimi arasında kurucu bir ilişkiden söz edilmektedir. Tıpkı batılı toplumların yaşadığı süreç gibi, biraz gecikmeli de olsa 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı ülkesi ve büyük çoğunluğu Çarlık Rusyası'nın içerisinde yaşayan Türk topluluklarında da milli kimliğin keşfi, milliyetçilik hareketleri ve basın faaliyetleri karşılıklı bir etkileşim içerisinde ortaya çıkmıştır.

Rusya'daki Türkler arasında basının insanlar ve toplumlar üzerindeki etkisini çok önceden anlayan Gaspıralı İsmail, yaklaşık 35 yıl boyunca çıkardığı Tercüman gazetesini Avrasya'nın dört bir tarafına ulaştırmayı başarmıştır. Gaspıralı, Tercüman'ın 25 Kasım 1883 tarihli "İfade-yi Hal" adlı önsözünde, basının milletler için önemini ortaya koymaktadır: "Matbuat halkın, milletin dilidir. Matbuat bir dil-i milliyedir ki, sesi dünyanın bir tarafından bir tarafına kadar gider; bir dildir ki, sedası bin yıl sonra işitilir" (Kocaoğlu, 2011: 17).

Bu makalede, Türkiye dışında yaşayan Türk topluluklarının 19. yüzyıl ortalarından itibaren yaşadığı aydınlanma sürecinin doğal bir sonucu olarak Türk milli kimliğinin keşfi ve bu sürece basının etkisi ele alınacaktır.

1. Basın ve Milliyetçilik İlişkisi

Milli kimliğin oluşumunda ve milletleşme sürecinde kitle iletişim araçlarının belirleyici rolü söz konusudur. Anderson (1993: 52-62) gazetecilik pratiklerine, gazete okuma alışkanlıklarına ve gazetelerde yer alan popüler karakterlerin takip edilmesine özel bir önem atfederek, bu pratik ve alışkanlıkların 18. yüzyıldan itibaren batı burjuva toplumlarında birlikte düşünme ve ortak duygulanma biçimlerinde ortaya çıkan milli kimliği mümkün kıldığını belirtmektedir.

Avrupa'daki matbaa kapitalizminin çeşitli lehçeleri alıp standartlaştırdığını ve piyasa aracılığıyla yaydığını, böylelikle milli bilincin yaratımı için gerekli koşulların sağlandığını ortaya koyan bu görüşe göre, standart bir matbaa dili aracılığıyla iletişim ve ticaret imkânları genişlemiş bir coğrafyanın maddi pratiklerinin anlamlandırılması mümkün olabilmektedir. Alt-milliyetlerin statülerini değiştirmede yayının önemine ilişkin iki örnek verilmektedir. Tayland hükümetinin yabancı misyonerlerin azınlık dağıtım kabileleri için bir yazı sistemi geliştirme ve onlara kendi dillerinde yayın yapma isteklerini aktif bir şekilde engelleme çabalarına karşın, aynı hükümetin bu azınlıkların hangi dilde konuştukları ile ilgili büyük ölçüde kayıtsız kaldığı dikkat çekmektedir. Konuyla ilgili çarpıcı bir örnek ise bugün Türkiye, İran, Irak ve eski SSCB sınırlarına dâhil edilmiş Türkler ile ilgilidir. Önceleri ortak Arapça yazı sistemine sahip Türk diller ailesi karşılıklı anlaşılabilir olma özelliğini bilinçli manipülasyonlarla yitirmiştir.

Gellner (1983: 209), milliyetçiliğin çekirdek fikrini doğuranın nakledilen mesajların içeriğine bakılmaksızın, soyut, merkezi, standartlaşmış ve bir kişiden çoğuna ulaşan iletişim araçlarının kendileri olduğunu söylemektedir. Burada önemli olan nakledilenin dili ve üslubudur. Nakledilenleri anlayanlar ahlaki ve ekonomik topluluğa kabul edilmekte, anlamayanlar ise dışarıda bırakılmaktadır.

Fransız sosyolog Gabriel Tarde'a göre, basın bilgi dağıtıcısı veya gündem tedarikçisi olmanın ötesinde millet inşasının güçlü bir failidir. Basını millî bütünleşmenin önemli bir temsilcisi olarak gören Tarde'a göre (Katz, 2000: 123-124), basının paylaşılan dili ve tirajı milletin sınırlarını tanımlamakta ve günün gündeminin okunmasıyla kolektif zihinde müşterek bir deneyimi, yani bir millete aidiyet duygusunu ortaya çıkarmaktadır.

Tarde'ın milliyet fikrinin gazete ile başladığını ileri süren düşüncesi üzerinde duran Gökçalp da (2010: 2), gazetenin aynı dili konuşan insanları hayalî bir topluluk gibi kamu halinde bir araya topladığını ve ortak bir vicdana sahip olmalarını sağladığını düşünmektedir. Yalnızca piyasada satın alınması, çoğunlukla aranılması ve tutunmasını sağlayabilmek amacıyla okurlarına millî gelenekleri ve millî hatıraları hatırlatacak mesajlar aktaracak olan gazete dahi yurdu, milleti ve aileyi koruma ve övünme duygularını uyandıracaktır.

Van Dijk (1993) ise ideolojinin devlet, medya, eğitim ya da din gibi çeşitli kurumlar aracılığıyla edinildiğine ve harekete geçirdiğine işaret etmektedir. Toplumsallaşma dediğimiz süreçte kişi önce ailesinde toplumun/milletin kalıplaşmış değer yargılarını edinir. Daha sonra diğer resmi kurumlarla karşılaşarak egemen ideoloji ve pratiklerini öğrenir. Genellikle egemen ideolojinin pratikleri olduğu gibi benimsenir.

Medya, egemen ideolojiyi millete öğreten ve benimseten, bunları günlük yaşamın pratikleri haline dönüştüren kurumların başında gelir.

Hobsbawm da, 1918'den sonra önemli bir yükseliş yaşayan modern kitlesel medyanın 'fiili milli sembolleri' her bireyin yaşamının doğal bir parçasına dönüştürdüğünden bahsetmektedir. Bu dönemde popüler ideolojiler iletişim araçları sayesinde 'standartlaştırılabilir, homojenleşebilir ve dönüştürülebilir' hale gelirler. Hobsbawm'ın dile getirdiği 'fiili milli semboller'in doğal yaşamın bir parçası haline dönüşmesi, milliyetçi ideolojinin yeniden üretimini açıklamaktadır (Hobsbawm, 1993).

2. Rusya'daki Türkler'de Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı

Avrupa'daki toplumsal, kültürel, teknolojik ve iktisadi gelişmelerin millet ve milliyetçilik anlayışının modern anlamda yeniden ortaya çıkışında oynadığı rol, batı ile ilk ve en yakın temas içerisinde bulunan Türk topluluklarında da benzer gelişmeleri kaçınılmaz kılmıştır. Avrupa medeniyetinden etkilenmeye başlayan Türk halkları arasında Osmanlı Türklerinin yanı sıra, Kırım Türkleri, Kuzey Türklerinden Tatar Türkleri ve Kafkasya'daki Azerbaycan Türklerindeki gelişmeler dikkat çekicidir. Osmanlı haricinde tamamı Rus tesiri altında kalan bu Türk ülkelerinde gelişmeye başlayan Türkçü fikirler, aslında Çar III. Aleksandr ile birlikte panslavist politika izleyerek Ruslardan ve Ortodokslardan başka kimliklere yaşama hakkı tanımayan baskıcı tutuma karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Kurat, 1970: 496).

Rusya'daki Türkler arasında milliyet fikri, Osmanlıya yakınlığı ve İstanbul'la ilişkileri çok olan Kafkasya, Kırım ve Kazan'da kendi yöresel şartların yanı sıra İstanbul ve Rusya'daki fikri atmosferin de tesiriyle belirginleşmeye başlamıştır. Bu bölgelerdeki Türkçülük fikri, tıpkı İstanbul'daki gibi İslamcılık ve yenilikçilik fikirleriyle karışık olarak ortaya çıkmıştır. Bu merkezlerde Osmanlı Türkçesine ve ortak edebi metinlere olan ilgide bir artış yaşanmıştır. Azerbaycan'da Hoca Nasreddin, Köroğlu, Kerem ile Aslı gibi halk hikâyeleri Anadolu'nun yanı sıra ilgi çekmeye başlamıştır. Kırım ve Azerbaycan'a göre biraz daha geç olmakla birlikte batı Türkçesiyle eserler Kazan'da da yayılmaya başlamış, Muhammediye, Esmâ ü'l-Hüsna (1843), İsm-i Azam Duası (1851), Yedi Gazavat, Seyyid Battal Gazi (1850-1860), Kırk Vezir, Hoca Nasreddin Letaifi (1845), Marifetname (1895) gibi daha çok dini yayınlar aracılığıyla batı Türkçesi ve Türklük şuuruna yayılmaya başlamıştır (Ülken, 1994: 212-213).

Azerbaycan Türkleri arasında 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren filizlenmeye başlayan yenileşme ve Türkçülük hareketlerinin dikkat çeken isimleri arasında şair ve muharrir Abbaskulu Ağa Bakühanlı, Mehmet Ali Mirza Kazım Bey, Mirza Şefi Vazih ve İsmail Bey Kutkaşanlı sayılabilir (Karakaş, 1997: 144).

3. Milli Uyanış ve Basının Gelişmesi

Azerbaycanlı Ahundzade Feth Ali'nin 19. yüzyılın ortalarına doğru fikri ve edebi alandaki çalışmaları açıktan Türk milliyetçiliği olarak sayılmasa da, harflerin yenileşmesi gibi çalışmalarıyla bu gayeye ilk hizmetler arasında olduğu muhakkaktır. Yine Azerbaycan'da Melekzade Hasan Bey Zerdabi'nin 1875 yılında yayınlamaya başladığı İkinci Gazetesi, bütün Rusya'nın ilk Türkçe gazetesidir. İkinci'de siyasal konulara sık sık temas edilirken, bilhassa son sayılarında Türk milliyetçiliği daha belirgin hale gelmiştir. 26 Eylül 1876 tarihli 14. sayısında Türk dillerinin birleştirilmesi ima edilmektedir (İsmayıl, 2002: 287-296).

Kafkasya'nın yönetim merkezi olan Tiflis'te Ünsizade Said ve Celal kardeşler İkinci'nin kapandığı dönemde (1877) bir matbaa kurarak Ziya-yı Kafkasya (Kafkasya Işığı) isimli haftalık bir gazete yayınlamıştır. 12 yıl kadar yayımına devam eden Ziya-yı Kafkasya'nın son iki yılında, Azerbaycan Türkçesini İstanbul Türkçesine yakınlaştırmak gayesiyle Keşkül adlı haftalık bir dergi de çıkarılmıştır. Keşkül, Azerbaycan'da milli uyanışa olan etkisiyle dikkat çeken bir yayın organıdır. Celal Ünsizade'ye göre, "basın halkın gözünü açar, okumaya alıştıtır, onun medeni yükselişine ve ilerlemesine yardım eder" (Aşırılı, 2009: 28-33). Ünsizadeler'in basın faaliyetlerinin Türk milliyetçiliği için önemli yanı, Gaspıralı İsmail Bey'in ilk Türkçe eserlerini basmış olmalarıdır.

Ziya Gökalp'ın 'Yalvaç' diye anacak kadar etkilendiği Azerbaycanlı Hüseyinzade Ali Bey, siyasi ve kültürel Türkçülüğün Azerbaycan'daki ilk naşiri ve aynı zamanda sonraki dönemde İttihat ve Terakki'nin kurucularındandır. 1905 yılında Tiflis'te 'Türkleşmek, İslamlaşmak, Avrupalılaşmak' şeklinde formüle ettiği

fikirlerinin Ziya Gökalp üzerinde büyük etkisi olmuştur. Macar Türkolog Vambery'den etkilenerek Turancılık fikrini ortaya atan Hüseyinzade Ali Bey, Türkçülüğü kültürel ve siyasi sahalarda düşünerek yeni bir çıkış açmıştır (Ülken, 1994: 268). Onunla ilgili Akçura (1990: 141-142) şöyle yazmaktadır: “Hüseyinzade Ali Bey, Müslüman Türkler arasında ‘ilk Turanî’, yani ‘Panturanist’ tir, dersek hata etmiş olmayız, zannındayım. Fakat şunu da eklemeliyiz ki, daima hayatta anlaşma ve sükûn arayan Ali Bey, Turaniliğini şiddet, kesinlik ve ısrarla savunmuş değildir. Bununla beraber onun şairane Turancılığı, 1908’den sonra, İstanbul’da diğer Turancıları, başlıca Gökalp Ziya’yı yaratmıştır”.

Ahmet Ağaoğlu, Azerbaycan Türkleri arasında Türkçülüğün fikir ve aksiyon önderlerinden bir başka isimdir. İsmail Gaspıralı’dan etkilenen Ağaoğlu’nun Azerbaycan’da Kaspiy, Şarki Rus, İrşat ve Hayat; Türkiye’de ise Hikmet, Sırat-ı Müstakim, Bilgi Mecmuası, İslam Mecmuası, Halka Doğru, Türk Yurdu ve Yeni Mecmua gibi pek çok yayın organında yazıları yayınlanmıştır. Milliyetçiliğe batı medeniyetini taşıyabilecek bir güç vasfı atfeden Ağaoğlu, Türk-İslam toplumlarının Batı medeniyetinin prensiplerine göre bir hayat düzenine girerek kurtulabileceklerine inanıyordu (Soysal, 2003: 20-21; Yılmaz, 2003: 304-313).

Rusya’daki Türkler arasında ortaya çıkan bir yenileşme ve milli uyanış hareketi olan ‘Ceditçilik’, özellikle dil ve eğitim sisteminde milliyetçi reformların uygulamaya konmasında önemli rol oynamıştır. Türk dünyasının her yerine giden Tatar tüccarların etkisiyle yayılan milli uyanışa ve ceditçiliğe önemli katkısı bulunan Şehabeddin Mercani, din dışında bir de milliyetin varlığına işaret etmesiyle dikkat çekmektedir. İslami düşüncenin dogmatizmden ve skolâstik anlayıştan kurtulmasını savunan ve İslam’ın modern bilimlerle uyum sağlayabileceğini söyleyen Mercani; Kayyum Nasırı, Hüseyin Feyyazhane ve İsmail Gaspıralı gibi Tatar milli aydınlarının yetişmesinde etkisi olan Türk milliyetçiliğinin öncü aydınlarından birisidir (Kara, 2002: 28).

Bu dönemde eğitim reformu ve ortak kullanılan bir Türkçe’nin oluşturulması için mücadele eden pek çok gazete ve dergi yayınlanmıştır. Rusya’da yayınlanan dergiler arasında en fazla tanınan ve etkili olan yayın, Kırmılı İsmail Gaspıralı’nın çıkardığı ‘Tercüman Gazetesi’dir. Rusya Türkleri arasında milli bilincin uyanışını hazırlayan en önemli sima olan Gaspıralı İsmail, “Dilde, fikirde, işde birlik” sloganıyla yaydığı Türk birliği fikriyle Kazanlı, Azerbaycanlı, Türkistanlı ve Osmanlı Türkleri arasında büyük tesirler bırakmıştır. Gaspıralı’nın görüşlerinin yayılmasına yardım eden 25 gazete ve dergi vardır: Vakit (Orenburg), Beyan ul Hak (Kazan), Tercüman (Bahçesaray), Kuyah (Kazan), İkbâl (Bakü), Seda-i Hak (Bakü), Semerkand (Bakü), Yılduz (Kazan), İdil (Astrahan), Turmuş (Ufa), Din ve Hayat (Orenburg), Nur (Petersburg), İl (Petersburg), Molla Nasreddin (Bakü), Çura (Orenburg), Mektep (Kazan), Aykap (Toytzk), An (Kazan), Ayna (Dergi-Kazan), İktisad (Dergi-Kazan), Ed-Din vel-Edep (Kazan) (Oba, 1995: 143).

Değişik Türk boylarının kullandıkları konuşma dilini kültürel ve edebi bir ortak dil haline getirme çabalarının ve bu amaçla medreselerde reformlara yönelik hareketinin liderliğini yapan İsmail Gaspıralı, Türklerin kaderinin ortak bir dil ile değişebileceğini düşünmüştür. Çıkardığı Tercüman Gazetesi ile fikirlerini Türk dünyasının her tarafına yaymayı başaran Gaspıralı, sadeleştirilmiş İstanbul Türkçesinin esas alınmasını ve bütün Rusya’da yaşayan Türklerin bu Türkçe ile konuşmasını savunmuştur (Kushner, 1998: 20).

Bütün Türklerin dilde, fikirde ve işde birliği sağlaması fikrini yayınlarıyla uyarma ve aydınlatmadan başka, Türk çocuklarının ilkokullarını ve eğitimlerini bu gayelere göre hazırlamaya çalışmıştır. Tavsiye ettiği programa göre ‘Usul-ü Cedit’, yani Avrupa metotları ile düzenlenmiş ilkokullarda ilköğretim milli lehçelerde olacaktır. Üç yıl kadar ilkokullarda okuyanlar Gaspıralı’nın edebi dil dediği genel Türk dilini kesinlikle öğrenecekler ve dördüncü yıldan sonra öğretim artık ortak Türk dili ile yapılacaktır (Akpınar, 2017: 11-23). Dili bir sembol olarak kullanan Gaspıralı, Türk kültür birliğini kurmayı ve daha geniş bir işbirliği fikrine yönelmeyi amaçlıyordu. Tercüman’da yazdığı “Lisan Meselesi” makalesinde, yirmi yıldır ortak bir Türk dili yaratmaya çalışıldığını ve bunda başarılı olduğunu söylemektedir (Soysal, 2003: 200). Gerçekten de Kırım’dan Kazan’a, Kafkasya, Sibirya, Orta Asya ve Çin’e kadar bütün Türk ülkelerinde okunan Tercüman Gazetesi, İstanbul’da birkaç binlik satış rakamlarına ulaşmayı başarmıştır (Orkun, 1977: 72).

Başlattığı Usulü Cedit Hareketi ile birçok Tatar okulunda İstanbul Türkçesinin kullanılmasını sağlayan Gaspıralı’nın yaygınlaştırdığı milliyetçi fikirler bu bölgelerdeki geleneksel nüfuzlarının tehdit altında olduğunu düşünen İslami tabakanın önde gelenlerini (Kadimiler) rahatsız etmiştir. Kadimilerin de tesiriyle Rusya makamları Ceditçilerin okullarını kapatırken, Sibirya’ya sürgüne gönderilen Türk

milliyetçilerinin kaçarak sığındıkları yer İstanbul olmuştur. Böylece Rusya'daki Türkler arasında belli bir olgunluğa erişen Türk milliyetçiliğinin merkezi bir anda Türkiye haline gelmiştir (Copeaux, 1998: 15-19).

Çarlık Rusyası'nın baskılarından kaçan Türk aydınları, fikri ve kültürel uyanışlarının temellerini de beraber getirmiştir. Rusya'nın hâkimiyetinde kalan Türk ülkelerinden Türkiye'ye gelen aydınlar arasında Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali Bey, Sadri Maksudi Arsal ve Zeki Velidi Togan gibi çalışmaları ve etkileriyle dikkat çeken isimler yer almaktadır. Bu Türk aydınları Osmanlı kültür ve fikri sahalarında önemli rol oynamakla kalmamış, milli mücadele ve Cumhuriyet'in kuruluşunda da aktif olarak görev yapmıştır.

SONUÇ

Avrupa'da birbirleriyle farklı diller ve lehçelerde konuşan geniş halk kitlelerinin orta çağ cehaletinden kurtulmasında ve milletleşmelerinde matbaanın önemli etkisi olmuştur. Basılı kitaplar ve süreli yayınların halka ulaştırılması, ortak bir dili ve alt etnik ve kültürel kimlikler yerine milli kimliği geliştirmiştir.

Avrupa'da milletleşme sürecini hızlandıran, hürriyetçi ve demokratik düşüncelerin gelişmesinde rol oynayan basın, 19. yüzyılda benzer işlevi Türkiye'de ve Rusya'nın hâkimiyeti altında yaşayan Türkler arasında da yerine getirmiştir. Türk dünyasının her tarafında milli kimliğin keşfi ve milliyetçilik düşüncesi, basın faaliyetleriyle etkileşim içerisinde belirginleşmiştir.

KAYNAKÇA

1. Akçura, Y., (1990). Türkçülük, Toker Yayınları, İstanbul.
2. Akpınar, Y., (2017). İsmail Gaspıralı–Seçilmiş Eserleri IV, Ötüken, İstanbul.
3. Anderson, B., (1993). Hayali Cemaatler, Metis Yayınları, İstanbul.
4. Copeaux, E., (1998). Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
5. Dijk, T.V., (1993). “Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım”, Söylem ve İdeoloji Mitoloji-Din-İdeoloji, Su Yayınevi, İstanbul.
6. Gellner, E., (1983). Nations and Nationalisms, Blackwell, Oxford.
7. Gökalp, Z., (2010). Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak, Akçağ, Ankara.
8. Hobsbawm, E. J., (1993). Nations and Nationalism, since 1780: Programme, Myth, Reality, Cambridge University Press, Cambridge.
9. İsmayıl, M., (2002). “20. Yüzyıl Azerbaycan Demokratik Basını”, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, C.19, s.287-296, Ankara.
10. Kara, F., (2002). “Kazan'ın Tarihi ve Milliyetçilerinden Şehabeddin Mercani”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S.2002/01-181.
11. Karakaş, M., (1997). Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın Türkçülük Görüşlerinin Karşılaştırılması, (Yayınlanmamış doktora tezi), İ.Ü., İstanbul.
12. Katz, E., (2000). “Media Multiplication and Social Segmentation”, Ethical Perspectives, Vol. 7, No: 2-3, s. 122-132.
13. Kocaoğlu, T., (2011). “İsmail Bey Gaspıralı'nın ‘Tercüman’ Mirası”, Türk Yurdu Dergisi, S. 287.
14. Kurat, A. N., (1970). Türkiye ve Rusya, 18. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri, AÜ DTCF Yayınları, Ankara.
15. Kushner, D., (1998). Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, Fener Yay., İstanbul.
16. Oba, A. E., (1995). Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, İmge Kitabevi, Ankara.
17. Orkun, H. N., (1977). Türkçülüğün Tarihi, Kömen Yay., Ankara.
18. Soysal, A. G., (2003). “Ahmet Ağaoğlu”, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Tanzimat ve Meşrutiyet'in Mirası, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul.
19. Ülken, H. Z., (1994). Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yay., İstanbul.
20. Yılmaz, M., (2003). “Ahmet Ağaoğlu”, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık, C.III, İletişim Yayınları, İstanbul.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(10)

Uzm. Adem YAZIR²⁴

**ÇALIŞANLARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN, FARKLILIKLARIN YÖNETİMİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
A RESEARCH ON THE EFFECTIVENESS OF THE DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF
THE EMPLOYEES ON THE MANAGEMENT OF DIFFERENCES**

ÖZ

Bu çalışmanın araştırma kısmında nicel yöntem tercih edilecek ve bu amaçla, makalenin amacını gerçekleştirmeye yönelik araştırma ölçekleri; a) seçimli sorular, b) şıklı sorular ve c) likert ölçeğine göre hazırlanmış sorulardan oluşacaktır. Güvenirliği sağlanan ölçekler; örneklem alanını oluşturan katılımcılara dağıtılacak ve çalışmanın anketleri tamamlanacaktır. Katılımcılardan elde edilecek veriler, S.P.S.S. istatistik programında analiz edilecektir. Katılımcılara ait verilerden yararlanılarak; demografik veriler değerlendirilerek frekans tabloları oluşturulacak, Cronbach Alpha güvenilirlik değerleri bulunacaktır. Cronbach Alpha değerleri bulunduğundan sonra ise, araştırmanın verilerinden yararlanılarak faktör analizi ve demografik sorularla ilgili hipotezlerin testinde anova analizi yapılacak, ardından hipotezlerin analiziyle çalışmanın raporu tamamlanacaktır.

Bu çalışma ile farklılıkların yönetiminin örgütlere ve çalışanlara sağlayacağı faydalar tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışma yaşamında farklılıkların yönetimi ile ilgili uygulamaların işletmelere ne tür faydalar sağlayacağı konusu araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Farklılıkların Yönetimi, Demografik Özellikler, Küreselleşme, Rekabet.

JEL Kodları: J14, J16, J18, L32, P47.

ABSTRACT

In the research part of this study, the quantitative method will be preferred and for this purpose research scales for realizing the purpose of the article; a) elective questions, b) smooth questions, and c) likert questions. Reliable scales; will be distributed to the participant who composes the sampling area and the surveys of the work will be completed. The data obtained from the participant, S.P.S.S. will be analyzed in statistical program. Using the data belonging to the participants; frequency tables will be created by evaluating demographic data, and Cronbach Alpha reliability values will be found. After having Cronbach Alpha values, anova analysis will be done in the test of the hypotheses related to factor analysis and demographic questions by using the data of the researcher, then the report of studying the analysis of hypotheses will be completed.

This study will try to determine the benefits that management of diversity will provide to organizations and employees. In the working life, the question of what benefits applications of management of diversity will provide to businesses will be investigated.

Keywords: Diversity Management, Demographic Characteristics, Globalization, Competition.

JEL Codes: J14, J16, J18, L32, P47.

²⁴ İstanbul Gelişim Üniversitesi Doktora Öğrencisi; <https://orcid.org/0000-0001-6738-1221>; baskan@ademyazir.com; İstanbul/TÜRKİYE.

GİRİŞ

İnsan faktörü, her alanda olduğu gibi üretim ve tüketim alanında da önemli bir unsur olmaktadır. İster kamu yöneticileri, isterse özel sektör işletme yöneticileri olsun bütün yöneticiler, her türlü yönetsel tedbirleri alarak optimum üretime ulaşmak ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak istemektedir. İşletmeler pazarda rekabet edebilmek için, çalışma ve üretim yöntemlerini farklı şekillerde belirleyerek teknolojik inovasyon yanında insan faktörü üzerinde de önemle durmaktadırlar²⁵. İşletmede çalışan bireylerin her biri farklı özellikler taşımaktadır. Küreselleşme ve teknoloji ile birlikte çalışanların farklı özellikler taşımasından dolayı karşılaşacakları zorluk dereceleri de farklı olmakta ve bu nedenle de farklılıkların iyi bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir.

Yönetimin esas unsurlarından biri olan insanlar, ontolojik olarak temelde birbirlerinden farklı olmaktadır. Üreten insan, aynı zamanda tüketen konumunda da yer alabilmektedir. Örgütlerin ve yönetimin temelinde insanın yer alması, işletmelerin de birbirlerinden farklı olmasına neden olmaktadır. İnsanların bu farklı özelliklerinin çok iyi bir şekilde yönetilmesi, işletmelerin rekabet edebilirliği ve sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır²⁶.

Küreselleşme ile birlikte bilim ve teknolojide alanında ortaya çıkan gelişmeler, işletmeler açısından olduğu kadar örgüt çalışanları açısından da önemli olmaktadır. Bu husus hükümet politikalarını yakından ilgilendirmektedir. Çağdaş yönetim yaklaşımları da işletmelerde insan unsurunu önemli bir sermaye olarak görmektedir. Özellikle de entelektüel sermaye olarak insan unsuru; dil, din ırk, ideoloji, kültür, etnik köken, bayan, erkek ve engel durumuna bakmaksızın, zorluklarının yanında farklılıkların yönetilmesi gerekliliğini de önemli hale getirmektedir²⁷.

1. Farklılık Kavramı

Her insan anatomik ve ontolojik olarak tektir ve özeldir. Özel olması yaratılış gereği farklı özelliklerinden kaynaklanmaktadır. İnsanlar yaratılış gereği birbirlerinden farklı olmaktadır. Ama toplum olarak veya çalışma ortamlarında bir arada bulunmak zorundadırlar. Bu zorunluluk karşılıklı enerji ve sinerji yaratabildiği kadar doğal bir gerilimde yaratabilmektedir. İşte bu noktada insan olmanın doğasından kaynaklanan bu doğal gerilimin, örgüt ve işletme amaçlarına veya toplum birlikteliğine uygun hale getirilmesi olgusu olarak açıklanması mümkündür²⁸.

İnsan farklılıklarından kaynaklanan doğal gerilimin, tarih boyunca süregeldiği söylenebilir. Bununla birlikte, tarihsel süreç içinde insanları yönetme düşüncesi, insan farklılıklarına önem verdiği ve ilgilendiği görülmektedir. Yöneticilerin farklılıkları yönetmenin zorluğu karşısında, klasik yönetim anlayışın yeterli olmadığı, bu nedenle yeni arayışlara girerek yeni yaklaşımlar denedikleri görülmektedir. Ancak yeni yaklaşımların da tam ve kesin bir başarıya ulaştığını söylemek mümkün görülmemektedir. Yönetim ve örgüt alanında yaşanan yeni gelişmeler ve çağdaş yaklaşımların temelinde, insan farklılıklarından kaynaklanan zorluklarla baş edebilmek düşüncesi yatmaktadır²⁹.

2. Farklılıkların Yönetimi Kavramı

Farklılıkların yönetimi kavramı, çok yeni sayılabilecek bir yönetim düşüncesi olmaktadır. Farklılıkların iyi yönetilmesi, işletmenin sahip olduğu enerjiyi, sinerjiye dönüştürmesine imkan sağlamakta ancak tam tersi durumda ise farklılıkların iyi yönetilmemesi örgüt içi çatışmayı başlatarak, performansın düşmesine neden olmaktadır. Bireysel farklılıkların üretime olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması,

²⁵ Özlem Çetinkaya Bozkurt, *Dünyada ve Türkiye’de Girişimcilik Eğitimi: Başarılı Girişimciler ve Öğretim Üyelerinden Öneriler*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 10.

²⁶ Serpil Döm, *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 28.

²⁷ Cengiz Toraman, Hasan Abdioğlu, and Burcu İşgüden. "İşletmelerde İnovasyon Sürecinde Entelektüel Sermaye ve Yönetim Muhasebesi Kapsamında Değerlendirilmesi.", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi* Cilt: XI, Sayı: I, 2015, 91-120, S.115.

²⁸ N. M. Plessand T. Maak, "Building an Inclusive Diversity Culture: Principles, Processes and Practice", *Journal of Business Ethics*, 2004, Volume: 54, 129-147, p. 130.

²⁹ G. Palmer, (2003). "Diversity Management, Past, Present and Future", *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 2003, Volume: 41, Issue: 1, 13-24, p. 15.

farklılıkların iyi yönetilmesiyle mümkün olmaktadır. Çalışanların böylece; yetenek, bilgi ve becerilerini örgüt amaçları doğrultusunda kullanmalarına fırsat verilmiş olacaktır. Bu sayede, işletme içerisinde ilişkiler güçlendirilerek, işletmenin etkin yönetilmesi sağlanabilecektir³⁰.

3. Farklılıkların Yönetiminin Örgütlere Sağlayacağı Faydalar

Farklılıkların etkin yönetimi, kamu ve özel sektör yönetimlerine bağlı olarak örgüt çalışanlarında oluşabilecek algısal hataları ortadan kaldırmakta, örgüt aidiyetinin gelişmesinde ve pekişmesinde etkili olmaktadır. Örgüt aidiyetinin geliştirilip pekiştirilemediğinde çalışanlar arasında tükenmişlik duygusunun oluşmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte çalışanların örgüt içindeki formel ve enformel ilişkileri de olumsuz etkilenmektedir. Bu durum örgütün tüm faaliyetlerine yansiyabilecektir. Oysaki farklılıkların etkin yönetimi sağlanabilirse birçok faydanın yanında, çalışanların bireysel yetenek ve becerileri, örgüt amaçlarına seferber edilebilecek çalışanların karşılıklı ilişkilerinin düzenlenmesi sağlanarak karar alma süreci hızlandırılabilir. Bu da işletmenin rekabet kapasitesini artırarak, sürdürülebilirliğine imkan verecektir³¹.

Farklılıkların iyi yönetilmesi, ürün ve hizmet çeşitlendirmesine olumlu etki yapabilir. İşletmenin çalışanları diğer taraftan üretilen hizmet veya ürünün tüketicisi de olabilmektedir. Farklılıkların iyi yönetilmesinin, sadece gelirlerin artırılması amacıyla değil ilişkilendirilmemesi gerekmektedir. Şirketin sosyalitesi ve imajı da farklılıkların yönetimi açısından önem arz etmektedir. Sosyal sorumluluk anlayışıyla hareket edebilen işletmelerin ürün ve hizmetlerine ulaşımın daha kolay olmakta, toplumda firmanın ürettiği ürün ve hizmetlerin çekiciliğini de artırmaktadır. Yönetimde farklılıklara özen gösteren firmalar, ürün ve hizmetlerin gelişmesine de imkan tanımaktadırlar³².

Farklılıkların iyi ve etkin yönetilmesi durumunda farklılıkların yönetimi işletmelere pek çok fayda sağlamaktadır. Farklılıkların yönetiminin işletmeye sağlayacağı faydalar şu şekilde sıralanabilir³³;

1. Küreselleşmeden kaynaklanan değişimin etkisini iyi yönetmek.
2. Yaratıcı ve yeniliği artırır, mevcut müşterilerin ihtiyaçlarını anlamayı kolaylaştır.
3. Sinerji oluşturur, çalışan bağlılığını artırır, moral ve motivasyonu olumlu etkiler.
4. Farklı yetenekleri olan bireylerin örgüte gelmesine ve örgütte kalmasına imkan verir.
5. Esneklik ve isteklilik konusunda çalışanlara inisiyatif sunar, iş gücü devri ve devamsızlık maliyetlerini azaltır.
6. Dezavantajlı gruplar için fırsat ve sosyal kaynaşmaya imkan verir.
7. Dışarıdaki paydaşlara karşı örgütün imaj ve itibarını³⁴ güçlendirir.
8. Bunların dışında daha birçok faydasından bahsetmek mümkündür.

4. Farklılıkların Yönetiminin Etkinliğinde Çalışanların Demografik Özellikleri

Toplumda “Farklılığımız zenginliğimizdir.” felsefesinin gelişmesi ve kabul görmesi, başta üniversiteler olmak üzere tüm eğitim kurumlarının sorumluluk üstlenmesine bağlı olmaktadır. Bu değer yargısının tüm kesimlerce hoşgörüle karşılanması, her bireyin özel ve özellik arz ettiği bilincinin yerleşmesine bağlıdır. İfade edilen değer yargısının bu nedenle öncelikle eğitim meselesi olarak ele alınması gerekmektedir³⁵.

³⁰ Mehmet İnce, “Çalışanların Farklılıkların Yönetimine İlişkin Algılarında Demografik Değişkenlerin Etkisi: Özel Sektörde Bir Araştırma”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2015, Cilt: 8, Sayı: 3, 111-126, s. 112.

³¹ Ömer Okan Fettahoğlu ve Hasan Sadık Tatlı, “Örgütsel Bağlılık ve Farklılıkların Yönetimi Algılamaları Arası İlişkilerin Saptanmasında Demografik Farklılıklara Yönelik İnceleme”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, Cilt: 12, Sayı: 2, 119-140, s. 139.

³² Marion Keil vd., *Farklılıkların Yönetimi İçin Eğitim Elkitabı*, European Year of Equal Opportunities for All, Eylül, 2007, s. 12.

³³ Tozkoparan, G. ve Vatansver, Ç. “Farklılıkların Yönetimi: İnsan Kaynakları Yöneticilerinin Farklılık Algısı Üzerine Bir Odak Grup Çalışması”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 21, 89-109, 2011, s. 94.

³⁴ Prema Nakra, “Kurumsal İtibar Yönetimi: “KİY” Stratejik Bir Dönüşüm Mü?”, *Kurgu Dergisi*, 2001, 401-416, s. 412.

³⁵ M. Şişman vd., “Demokratik Bir Okul Kültürü İçin Yeterlilikler Çerçevesi”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, Cilt: 3, Sayı: 1, 167-182, s. 181.

Günümüz işletmelerinin rekabet üstünlüğü elde etmesinde, iş görenlerin farklı yetenek ve becerilerinin, şirketin üstünlüğüne olumlu katkı sağlamaktadır³⁶. Çünkü her çalışanın dil, din, ırk, renk, yaş, psikolojik ve bilişsel yetenekleri, işletme ve yönetimin amaçlarına farklı düzeylerde katkı sağlamaktadır. Farklılıkların yönetilmesinin gerekliliği, herkesçe kabul görmekte ve bu konularda politikalar oluşturularak, araştırmalar yapılmaktadır. İşletme içinde farklılıkların iyi yönetilmemesi, iş gücü devir oranına, performans düşüklüğüne, sinizm ve tatminsizliklere, sosyal tepkilere, dolayısıyla işletmenin başarısına olumsuz etki etmektedir. Ortaya çıkan bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için insan faktörünün ön plana çıkarılarak bireysel özelliklerden ve kabiliyetlerden yeterince faydalanılması gerekmektedir³⁷.

Farklılıkların yönetimi konusunda ülkeden ülkeye bireylerin algı biçimlerinde değişiklik olsa da yapılan araştırmaların çoğu, demografik özellikler üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu özellikler; milliyet, yaş, ırk, hizmet süresi, iş ve eğitim durumu gibi sıralanabilir³⁸.

Farklı özelliklere sahip bireyler arasında kurulan sosyal bağlar, daha hızlı dağılma eğiliminde olabilmektedir. Sosyal ağ yaklaşımına göre şahıslar kendileriyle önemli demografik-sosyal özellikleri paylaştıkları kişilerle daha fazla sosyal ilişkiler kurmaya meyilli oldukları belirtilmektedir. Bu eğilim; evlilik, aile, iş ve diğer kişisel ilişkiler yoluyla sosyal etkileşim grupları yoluyla yaygınlaşmaktadır. Demografik açıdan benzerlikleri olan bireylerde sosyal bağlar daha kolay kurulabilmektedir³⁹.

Bireysel özelliklerin farkındalığı, farklılıkların yönetimini gündeme getirmektedir. Çalışanların demografik özellikleri, farklılıkların yönetimine etkileri, bilimsel alanda üç temel kısımdan birini oluşturan betimsel istatistik yöntemiyle sayısal veriler derlenip, toplanarak veriler analiz edilmiştir.

5. Verilerin Analizi

Tablo-1 Betimsel İstatistik Tablosu (Descriptive Statistics)

Boyutlar	Min Minimum Değer	Max Maximum Değer	\bar{X} Ortalama	SS Standart Sapma	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Bireysel Tutum ve Davranışlar	1,00	5,00	3,6127	,895	-,877	,690
Örgütsel Değer ve Normlar	1,00	5,00	3,6590	,887	-,869	,438
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar	1,00	5,00	3,4912	,986	-,671	-,178

Verilerin analizinde, SPSS programı kullanılmıştır. Katılımcıların demografik bilgileri frekans ve yüzde tabloları şeklinde sunulmuştur. Ölçek alt boyut puanlarının ortalama, standart sapma bilgileri betimsel istatistik tablosu şeklinde sunulmuştur. Ölçek puanlarının normallik sınavında Çarpıklık (Skewness) katsayısı ve basıklık katsayısı kullanılmıştır. Skewness değeri çarpıklık katsayısı olarak adlandırılmaktadır ve dağılımların simetrik olup-olmadığını ölçmektedir. Kurtosis değeri ise basıklık olarak adlandırılır ve dağılımın sivriliğini ölçmektedir. Sürekli bir değişkenden elde edilen puanların normal dağılım özelliğinde kullanılan

³⁶ Dilek Dönmez Polat, "Girişimcilik Motivasyonu ve İşletme Yenilikçiliği Arasındaki İlişkinin Araştırılmasına Yönelik Turizm İşletmelerinde Bir Araştırma", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 2011, Cilt: 6, Sayı: 2, 227-254, s. 250.

³⁷ Fettahoğlu ve Tatlı, a.g.e., s. 120.

³⁸ F. J. Milliken and L. L. MARTİNS, "Searching for Common Threads: Understanding the Multiple Effects of Diversity in Organizational Groups", *Academy of Management Review*, 1996, Volume: 21, 402-433, p. 403.

³⁹ S. M. Simmons and K. N. Rowland, "Diversity and its Impact on Organizational Performance: The Influence of Diversity Constructions on Expectations and Outcomes", *Journal of Technology Management & Innovation*, 2011, Volume: 6, Issue: 3, 171-182, s. 172.

basıklık ve çarpıklık katsayısının (Skewness ve Kurtosis) ± 1 sınırları içinde kalması puanların normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği şeklinde yorumlanabilir. Yapılan normalite sınavında puanların normal dağılım gösterdiği tespit edildiğinden (Tablo 1) ölçek puanlarının demografik değişkenlerine göre karşılaştırılmasında bağımsız iki örneklem t testi ve Anova testinden yararlanılmıştır. Analizlerde güven aralığı %95 (anlamlılık düzeyi 0,05 $p < 0,05$) olarak belirlenmiştir. Cinsiyet değişkeninin 2 grubu olduğu için t testi kullanılmıştır. Yaş, medeni durum, eğitim durumu, görev alanı ve çalışma süresi değişkenleri için 2'den fazla grup olduğu için one way anova testi kullanılmıştır. Standart Sapma yayılım ölçülerinden biridir ve varyansın kareköküdür. Değişkenlerin ortalamadan ne kadar saptığını gösteren bir değerdir ve ne kadar düşük olursa tahmin değerleri daha yakın olacaktır. Tüm verilerin aynı değeri aldığı bir örnekleme standart sapma değeri 0'dır (sıfırdır). Max ve min değerleri ise ölçekte alınan maximum ve minimum değerlerini göstermektedir. Ölçek düzeylerinin tamamı için alınan minimum değerler 1 ve alınan maximum değer ise 5'dir.

5.1. Çalışmanın Ölçekleri ve Ölçeklerin Güvenilirliği

Araştırmada, Balay ve Sağlam (2004)⁴⁰ tarafından geliştirilen 26 maddelik "Farklılıkların Yönetimi Ölçeği" kullanılmıştır. İnce vd.'nin (2015)⁴¹ makalesinde kullanmış olduğu ölçek, "bireysel tutum ve davranışlar", "Örgütsel Değer ve Normlar" ve "Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar" olmak üzere 3 boyutta ele alınmıştır. Anket katılımcılarının tepkilerini ölçmek amacıyla (1) "Kesinlikle Katılmıyorum"; (2) "Katılmıyorum"; (3), "Kararsızım"; (4), Katılıyorum; (5), "Kesinlikle Katılıyorum" aralığında değişiklik gösteren 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Bu çalışmada ayrıca, katılımcıların yaş, medeni durum, cinsiyet gibi demografik özelliklerini belirlemek için altı sorudan oluşan bir anket formu da hazırlanmıştır.

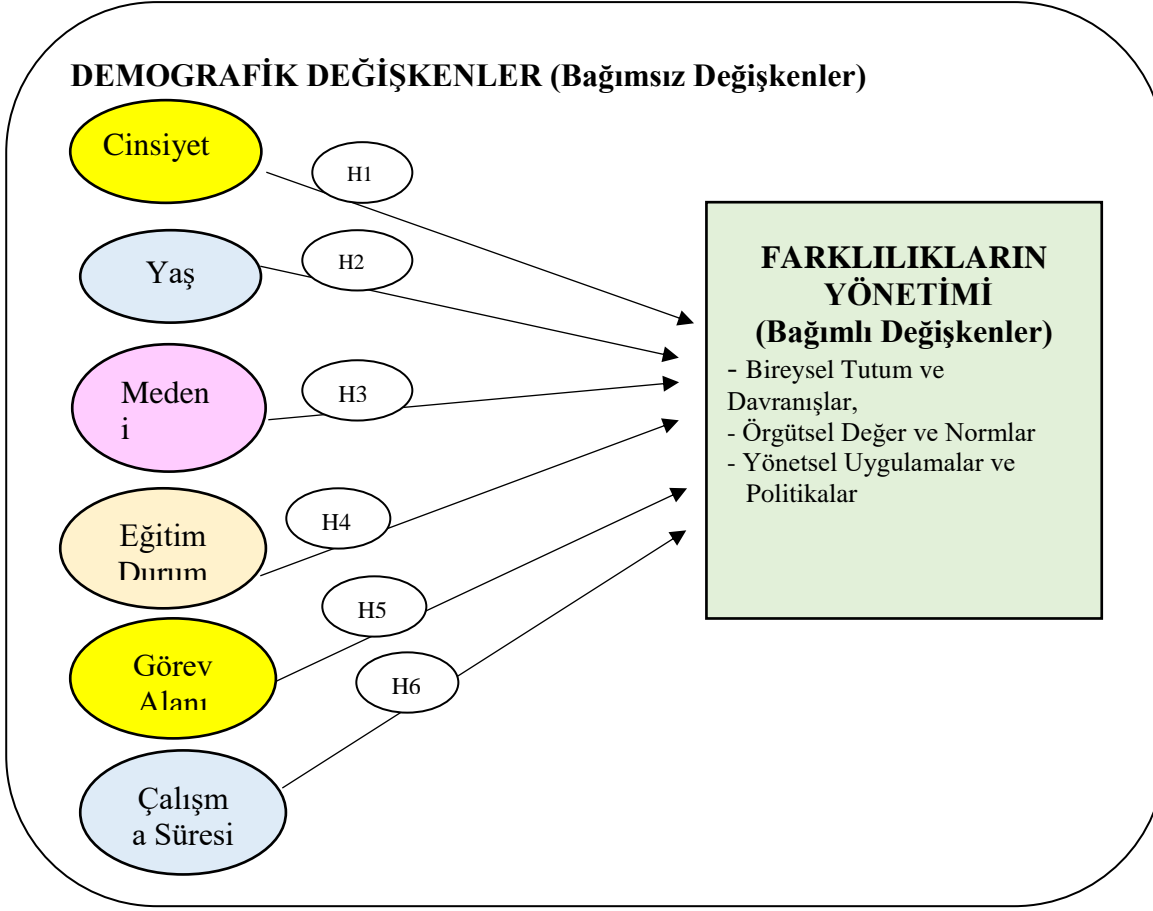
Farklılıklar Yönetimi Ölçeğinin boyutlarına ilişkin güvenilirlik analizlerinin sırasıyla; bireysel tutum ve davranışlar için alfa değeri, 89; örgütsel değerler ve normlar için alfa değeri, 87; yönetimsel uygulamalar ve politikalar için alfa değeri de, 97 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla hem Farklılıklar Yönetimi Ölçeğinin hem de alt boyutlarının güvenilir olduğu söylenebilir.

⁴⁰ R. Balay ve M. Sağlam, "Eğitimde Farklılıkların Yönetimi Ölçeğinin Uygulanabilirliği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2004, Cilt: 5, Sayı: 8, 32-46.

⁴¹ Mehmet İnce vd., "Örgütlerde Sınırlandırıcı ya da Sürükleyici Güç Olarak Farklılıkların Yönetimi", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 2015, Sayı: 12, 292-321, s. 302-303.

5.2. Çalışmanın Modeli ve Hipotezleri

Şekil 1. Çalışanların Demografik Özellikleri ile Farklılıkların Yönetimi⁴² İlişkisi

Bu model doğrultusunda araştırmada test edilecek hipotezler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

H1: Çalışanların cinsiyeti, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkiler.

H2: Çalışanların yaşı, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkiler.

H3: Çalışanların medeni durumu, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkiler.

H4: Çalışanların eğitim durumu, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkiler.

H5: Çalışanların görev alanı, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkiler.

H6: Çalışanların çalışma süresi, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkiler.

⁴²İnce vd., a.g.e., s. 302-303.

5.3. Demografik Bulguların Analizi

Tablo-2 Demografik Bulgular (Frekans Analizi Tablosu)

Demografik Özellik	Gruplar	N (Gözlem Sayısı)	% (Yüzde)
Cinsiyet	Kadın	144	43,4
	Erkek	188	56,6
Yaş Aralığı	19-25 Yaş	38	11,4
	26-35 Yaş	114	34,3
	36-45 Yaş	113	34,0
	46 ve Üstü	67	20,2
Medeni Durum	Evli	209	63,0
	Bekar	109	32,8
	Boşanmış	14	4,2
Eğitim Durumu	Lise	133	40,1
	Üniversite	180	54,2
	Yüksek Lisans	19	5,7
Görev Alanı	Yönetici	33	9,9
	Ofis Çalışanı	124	37,3
	Yardımcı Hizmetler	14	4,2
	Teknisyen	83	25,0
	Diğer	78	23,5
Çalışma Süresi	0-1 Yıl Aralığı	61	18,4
	2-5 Yıl Aralığı	95	28,6
	6-10 Yıl Aralığı	77	23,2
	11-20 Yıl Aralığı	61	18,4
	20 Yıl Üzeri	38	11,4

Yapılan araştırmaya toplamda 332 kişi katılmıştır. Araştırma katılımcılarının 144'ü kadın (% 43,4) ve 188'i erkektir (% 56,6). Araştırma katılımcılarının 38'i 19-25 yaş aralığında (% 11,4), 114'ü 26-35 yaş aralığında (% 34,3), 113'ü 36-45 yaş aralığında (% 34,0) ve 67'si ise 46 yaş üzerindedir (% 20,2). Katılımcıların 209'u evli (% 63,0), 109'u bekar (% 32,8) ve 14'ü boşanmış (% 4,2) bireylerdir. Katılımcıların 133'ü lise (% 40,1), 180'i üniversite (% 54,2) ve 19'u yüksek lisans (% 5,7) düzeyinde eğitim almışlardır. Katılımcıların 33'ü Yönetici (% 9,9), 124'ü ofis çalışanı (% 37,3), 14'ü yardımcı hizmetler (% 4,2), 83'ü teknisyen (% 25,0) ve 78'i diğer alanlarda (% 23,5) görev yapmaktadır. Katılımcıların 61'i 0-1 yıl aralığında (% 18,4), 95'i 2-5 yıl aralığında (% 28,8), 77'si 6-10 yıl aralığında (% 23,2), 61'i 11-20 yıl aralığında (% 18,4) ve 38'i 20 yıl ve üzeri süredir (% 11,4) çalışmaktadır.

5.4. Cinsiyet ile Değişkenler Arası Farklılık Tablosu

Tablo-3 Cinsiyet Tablosu

Ölçek	Grup	N	\bar{X} (Ortalama)	SS (Standart Sapma)	t	Sig.
Bireysel Tutum ve Davranışlar	Kadın	144	3,4986	,91819	-2,040	,042
	Erkek	188	3,7000	,87055		
Örgütsel Değer ve Normlar	Kadın	144	3,5778	,92278	-1,462	,145
	Erkek	188	3,7213	,85692		
Yönetmel Uygulamalar ve Politikalar	Kadın	144	3,3381	1,01282	-2,494	,013
	Erkek	188	3,6084	,95187		

H0: Çalışanların cinsiyeti, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkilemez.

H1: Çalışanların cinsiyeti, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkiler.

Bireysel tutum ve davranışlar cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (t=-2,040; sig.<0,05) (Tablo 3).

Kadınların bireysel tutum ve davranışlar özelliğine ait puanı, erkeklerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir. Yönetmel uygulamalar ve politikalar cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği tespit edildi (t=-2,494; sig.<0,05) (Tablo 3). Erkeklerin yönetmel uygulamalar ve politikalar özelliğine ait puanı, kadınların puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Araştırmada, cinsiyet faktörünün bilimsel tutum ve davranışlar ile yönetmel uygulamalar ve politikaları etkilediği (0,05>0,042, 0,013), ancak örgütsel değer ve normları etkilemediği (0,05< 0,145) tespit edilmiştir.

Bireyler arasındaki farklılıklar, hayatın bütün alanlarında yönetilmesi gerekmekte olan bir olgu olmakla birlikte işletmeler arasında daha büyük bir önem kazanmaktadır. Belirli amaçlar uğruna bir araya gelmiş olan bireylerin sahip oldukları uyum, işletme performansı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle işletmelerin cinsiyet, yaş, medeni durum, vb. gibi nedenlerden dolayı çalışanlar arasında bir ayrım yapmaması, işletme verimliliğinin artması bakımından yararlı olabilir.

5.5. Yaş ile Değişkenler Arası Farklılık Tablosu

Tablo-4 Yaş Tablosu

Ölçek	Yaş Grupları	N	\bar{X} (Ortalama)	SS (Standart Sapma)	F	Sig.
	19-25 Yaş	38	3,7053	,83535	1,154	,327

Bireysel Tutum ve Davranışlar	26	11	3,4930	1,02021		
	-35 Yaş	4				
	36	11	3,6973	,79062		
	-45 Yaş	3				
	46	67	3,6209	,86489		
	ve Üstü					
Örgütsel Değer ve Normlar	19	38	3,8105	,73954	1,01	,38
	-25 Yaş				7	5
	26	11	3,5667	,96484		
	-35 Yaş	4				
	36	11	3,6478	,88531		
	-45 Yaş	3				
	46	67	3,7493	,82707		
	ve Üstü					
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar	19	38	3,8109	,69453	1,99	,11
	-25 Yaş				0	5
	26	11	3,4221	1,03485		
	-35 Yaş	4				
	36	11	3,4038	1,00105		
	-45 Yaş	3				
	46	67	3,5746	,99414		
	ve Üstü					

H0: Çalışanların yaşı, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkilemez.

H2: Çalışanların yaşı, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkiler.

Ölçeğin alt düzeylerine ait puanların yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edildi ($p>0,05$) (Tablo 4).

Çalışmada, yaş faktörünün bireysel tutum ve davranışlar, örgütsel değer ve normlar, yönetimsel uygulamalar ve politikaları etkilemediği ($0,05 < 0,327, 0,385, 0,115$) tespit edilmiştir. Bundan dolayı H2 hipotezi ret, H0 hipotezi ise kabul edilmektedir.

Bireyler arasındaki yaş farklılıkları bireylerin tutum ve davranışlarını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla işletmelerin yönetim faaliyetleri sırasında bireylerin bu farklılıklarını olumlu yönde geliştirmeleri önemli yararlar sağlayabilecektir.

5.6. Medeni Durum ile Değişkenler Arası Farklılık Tablosu

Tablo-5 Medeni Durum Tablosu

Ölçek	Grup	N	\bar{X} (Ortalama)	SS (Standart Sapma)	F	g.	Si
Bireysel Tutum ve Davranışlar	Evli	209	3,6278	,88263	11,2	10	,8
	Bekar	109	3,6018	,91994			
	Boşanmış	14	3,4714	,95307			
Örgütsel Değer ve Normlar	Evli	209	3,6459	,91934	40,5	84	,5
	Bekar	109	3,6532	,83960			
	Boşanmış	14	3,9000	,78348			
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar	Evli	209	3,4889	,95811	86,3	80	,6
	Bekar	109	3,5229	1,00888			
	Boşanmış	14	3,2768	1,25449			

H0: Çalışanların medeni durumu, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkilemez.

H3: Çalışanların medeni durumu, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkiler.

Ölçeğin alt düzeylerine ait puanların medeni durum gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edildi ($p>0,05$) (Tablo 5).

Medeni durumla, bireysel tutum ve davranışlar, örgütsel değer ve normlar, yönetsel uygulamalar ve politikalar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ($p>0,05$) sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan çalışmada, medeni durum faktörünün farklılıkların yönetimi boyutlarını (bireysel tutum ve davranışlar, örgütsel değer ve normlar, yönetsel uygulamalar ve politikalar) etkilemediği ($0,05 < 0,810, 0,584, 0,680$) tespit edilmiştir. Bundan dolayı H0 hipotezi kabul edilirken H3 hipotezi reddedilmiştir.

Çalışanlar arasındaki medeni durum farklılıkları bireylerin örgütsel değer ve normlar açısından farklılık gösterebilir. İşletme yöneticilerinin çalışan bireylerin kültürel farklılıklarını dikkate alan ve onları iyi yönde geliştiren yönetim modelini uygulaması taraflara önemli faydalar sağlayabilecektir.

5.7. Eğitim Durumu ile Değişkenler Arası Farklılık Tablosu

Tablo-6 Eğitim Durumu Tablosu

Ölçek	Grup	N	\bar{X} (Ortalama)	SS (Standart Sapma)	F	g.	Si
Bireysel Tutum ve Davranışlar	Lise	33	1	3,5609	,85863	72,3	90,6
	Üniversite	80	1	3,6456	,91122		
	Yüksek Lisans	9	1	3,6632	1,02860		
Örgütsel Değer ve Normlar	Lise	33	1	3,6872	,87883	92,3	76,6
	Üniversite	80	1	3,6556	,88616		
	Yüksek Lisans	9	1	3,4947	,98965		
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar	Lise	33	1	3,5437	,90319	41,3	11,7
	Üniversite	80	1	3,4507	1,04240		
	Yüksek Lisans	9	1	3,5066	1,03370		

H0: Çalışanların eğitim durumu, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkilemez.

H4: Çalışanların eğitim durumu, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkiler.

Ölçeğin alt düzeylerine ait puanların eğitim düzeyi gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edildi ($p>0,05$) (Tablo 6).

Yapılan araştırmada, eğitim durumu faktörünün farklılıkların yönetimi boyutlarını (bireysel tutum ve davranışlar, örgütsel değer ve normlar, yönetsel uygulamalar ve politikalar) etkilemediği ($0,05 < 0,690, 0,676, 0,711$) tespit edilmiştir. Bundan dolayı H0 hipotezi kabul edilirken H4 hipotezi reddedilmiştir.

Çalışanların eğitim durumlarındaki farklılıklar, onların yönetim uygulamaları ve işletme politikalarına bakış açısını değiştirebilmektedir. İşletme yöneticilerinin çalışanların farklılıklarını dikkate alan yönetim uygulamaları, işletmenin verimliliğini ve etkinliğini artırabilecektir.

5.8. Görev Alanı ile Değişkenler Arası Farklılık Tablosu

Tablo-7 Görev Alanı Tablosu

Ölçek	Grup	N	\bar{X} (Ortalama)	SS (Standart Sapma)	F	g.	Si
Yönetim	Yönetici	3	3	3,6970	,78441	72,8	23,0

Bireysel Tutum ve Davranışlar	Ofis Çalışanı	1	24	3,4403	,89078				
	Yardımcı Hizmetler	1	4	3,7000	1,1602				
	Teknisyen	8	3	3,8554	,86013				
	Diğer	7	8	3,5769	,89092				
Örgütsel Değer ve Normlar	Yönetici	3	3	3,6121	,74488	32	4,6	01	
	Ofis Çalışanı	1	24	3,4081	,97193				
	Yardımcı Hizmetler	1	4	3,8571	,91291				
	Teknisyen	8	3	3,8434	,88237				
	Diğer	7	8	3,8462	,70392				
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar	Yönetici	3	3	3,7121	,85908	91	1,8	12	,1
	Ofis Çalışanı	1	24	3,3065	1,0393				
	Yardımcı Hizmetler	1	4	3,5848	1,1259				
	Teknisyen	8	3	3,5964	,96204				
	Diğer	7	8	3,5625	,92533				

H0: Çalışanların görev alanı, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkilemez.

H5: Çalışanların görev alanı, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkiler.

Bireysel tutum ve davranışlar görev alanını göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği tespit edildi ($t=2,872$; sig.<0,05) (Tablo 7).

Ofis çalışanlarının bireysel tutum ve davranışlar özelliğine ait puanı, diğer ölçek düzeylerinin puanından anlamlı düzeyde daha düşüktür. Örgütsel değer ve normlar görev alanını göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği tespit edildi ($t=-4,632$; sig.<0,05) (Tablo 7). Ofis çalışanlarının örgütsel değer ve normlar özelliğine ait puanı, diğer ölçek düzeylerinin puanından anlamlı düzeyde daha düşüktür. Yönetimsel uygulamalar ve politikalar düzeyine ait puanların görev alanını gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edildi ($p>0,05$) (Tablo 7).

Çalışmada, görev alanının bireysel tutum ve davranışlar ile örgütsel değer ve normları etkilediği ($0,05>0,023, 0,001$) ancak yönetimsel uygulamalar ve politikaları etkilemediği tespit edilmiştir.

Çalışanların görev alanlarındaki farklılıklar bireylerin yetki ve sorumluluklarının da farklı olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla işletmelerde, görev alanlarına göre görev tanımlarının yapılması, işletmelerde karlılığı ve verimliliği artırabilecektir.

5.9. Çalışma Süresi ile Değişkenler Arası Farklılık Tablosu

Tablo-8 Çalışma Süresi Tablosu

Ölçek	Grup	N	\bar{X} (Ortalama)	SS (Standart Sapma)	F	Sig
Bireysel Tutum ve Davranışlar	0-1 Yıl Aralığı	6	3,6262	,95950	,435	,78
	2-5 Yıl Aralığı	9	3,5663	1,00113		
	6-10 Yıl Aralığı	7	3,6987	,78514		
	11-20 Yıl Aralığı	6	3,6393	,78044		
	20 Yıl Üzeri	3	3,4895	,92028		
Örgütsel Değer ve Normlar	0-1 Yıl Aralığı	6	3,7475	,94085	,805	,52
	2-5 Yıl Aralığı	9	3,6316	,94591		
	6-10 Yıl Aralığı	7	3,6130	,90166		
	11-20 Yıl Aralığı	6	3,7738	,71038		
	20 Yıl Üzeri	3	3,4947	,88438		
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar	0-1 Yıl Aralığı	6	3,7193	,93879	1,24	,29
	2-5 Yıl Aralığı	9	3,5066	1,01179		
	6-10 Yıl Aralığı	7	3,4334	,97076		
	11-20 Yıl Aralığı	6	3,3473	,97311		
	20 Yıl Üzeri	3	3,4342	1,03578		

H0: Çalışanların çalışma süresi, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkilemez.

H6: Çalışanların çalışma süresi, farklılıkların yönetimi boyutlarını etkiler.

Ölçeğin alt düzeylerine ait puanların çalışma süresi gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edildi ($p>0,05$) (Tablo 8).

Çalışma süresiyle bireysel tutum ve davranışlar, örgütsel değer ve normlar, yönetimsel uygulamalar ve politikalar çalışma süresi gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği ($p>0,05$) sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada, çalışma süresi faktörünün farklılıkların yönetimi boyutlarını (bireysel tutum ve davranışlar, örgütsel değer ve normlar, yönetsel uygulamalar ve politikalar) etkilemediği (0,05 < 0,783, 0,523, 0,291) tespit edilmiştir. Bu nedenle H0 hipotezi kabul edilmiş, H6 hipotezi ise reddedilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde, 133'ü lise (% 40,1), 180'i üniversite (% 54,2) ve 19'u yüksek lisans (% 5,7) düzeyinde eğitim aldığı tespit edilmiştir. Kurumlarda çalışanların eğitim seviyesinin yüksek olması, iş verimliliğini artırmaktadır.

Üniversite mezunu sayısının fazla olması, hatta yüksek lisans ve doktora mezunlarının olması belediyelerin vasıflı insan gücünü, iş performansına ve dolayısıyla hizmet alan bölge insanlarının memnuniyetini artırabilecektir.

Katılımcıların çalışma süresi incelendiğinde, 61'i 0-1 yıl aralığında (% 18,4), 95'i 2-5 yıl aralığında (% 28,8), 77'si 6-10 yıl aralığında (% 23,2), 61'i 11-20 yıl aralığında (% 18,4) ve 38'i 20 yıl ve üzeri süredir (% 11,4) çalıştığı tespit edilmiştir. Kurumlarda çalışanların çalışma sürelerinin fazla olması, tecrübeyi, verimliliği ve iş kalitesini artırmak için önemli bir avantaja olarak düşünülebilir.

Kurumda çalışanların tecrübeli olması, görevlerin aksamadan yürütmesine, hizmet alanların memnuniyetinin artmasına, çalışanların performansının yükselmesine ve motivasyonun artmasına neden olabilecektir.

Yapılan araştırmada, katılımcıların cinsiyeti ile bireysel tutum ve davranışlar ve yönetsel uygulamalar ve politikalar arasında bir ilişki olduğu (0,05 > 0,042, 0,013) tespit edilmiştir. Örgütsel değer ve normlar ile cinsiyet arasında bir ilişki olmadığı (0,05 < 0,145) sonucuna ulaşılmıştır.

Bireysel tutum ve davranışlar ile sadece yönetsel uygulamalar ve politikalar arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer boyutlar arasında ilişki olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Kişilerin belirli bir kişiye ya da nesneye karşı düşünsel olarak hazır olması, tutum olarak tanımlanabilir. Bireylerin karşılaşmış olduğu olaylar karşısında elde etmiş olduğu deneyimlerde hayatında düzenli bir şekilde tavır sergilemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Davranışların gözlenmesi sonucunda tutumlar ortaya çıkmaktadır. Davranışlar sonucunda elde edilen deneyimlerle ortaya çıkan tutumların erişilebilir olması, bireylerin hem daha kolay karar verebilmelerinde yararlı olabilir.

Yapılan araştırmada katılımcıların yaşları ile bireysel tutum ve davranışları, örgütsel değer ve normlar ve yönetsel uygulamalar ve politikalar anlamlı düzeyde bir ilişki olmadığı (P > 0.05) sonucuna ulaşılmıştır. Yaşla ilgili hipotez H2 reddedilmiştir.

Çalışanların yaş aralıklarına göre bireysel tutum ve davranışları, örgütsel değer ve normlar, yönetsel uygulamalar ve politikaların farklılık algılarının yaş ile değişken arasında ilişki olmadığı söylenebilecektir. Ancak örgütsel yenilenme tecrübeli çalışanlarla genç çalışanların harmanlanması örgüte sinerji verebilecektir. Örgüt kültürünün yeniliklere açık olması bireysel tutum ve davranışların yeniliklere açık olmasına bağlı olabilecektir. Böylece örgütsel değer ve normlar yönetsel uygulamalar ve politikalar her türlü inovasyona açık olabilecektir.

Eğitim durumu ile değişkenler arası farklılık tablosu incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılık göstermediği (p > 0.05) sonucuna ulaşılmıştır.

Eğitimin insanların gelişmesinde önemli katkıları olduğu bilinmektedir. Hizmet içi eğitimler öncelikle bireysel tutum ve davranışın gelişmesinde bununla birlikte örgütsel değer ve normların özümsemekle muhakeme edilmesine imkan verebilecektir. Ayrıca eğitim, yönetsel uygulama ve politikaların uygulanmasında karar almayı kolaylaştırabilecektir.

Görev alanıyla, bireysel tutum ve davranışlar, örgütsel değer ve normlar arasında anlamlı düzeyde farklılık (t = -2,872; sig < 0.05) gözlemlenmiştir. Ofis çalışanlarının bireysel tutum ve davranış özelliğine ait puanı diğer ölçek düzeylerine göre anlamlı düzeyde düşük olduğu, örgütsel değer ve normlar, görev alanına göre farklılık gösterdiği (t = -4,632; sig < 0.05) sonucuna ulaşılmıştır. Ofis çalışanlarının, örgütsel değer ve normlar özelliğine ait puanı diğer ölçek düzeyi puanından anlamlı düzeyde daha düşük olduğu, yönetsel

uygulamalar ve politikalara ait puanın anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Görev alanıyla ilgili hipotez 5 kısmen kabul edilmiştir.

Yönetimsel uygulama ve politikaların örgüt çalışanlarınca doğru ve yeterince anlaşılması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Başta ofis çalışanları olmak üzere örgüt çalışanlarına alt komiteler yoluyla yönetime katılmaları imkanı sağlanmalıdır. Böylece demografik farklılıklar daha iyi yönetilebilecektir. Farklılıkların iyi yönetilmesi örgüt içi çatışmayı ortadan kaldıracaktır ve çalışanların karşılıklı ilişkilerinin düzenlenmesine katkı sağlayabilecektir. Günümüz yöneticileri için en önemli sorun farklılıkların yönetimi sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysaki farklılıkların etkin yönetilmesi çalışanların bireysel yetenek ve becerilerini örgüt amaçlarına seferber edebilecektir. Farklılıkların iyi yönetilmesi herkesçe kabul görmekte ve bu konuda politikalar oluşturularak araştırmalar yapılmaktadır. Liyakat başta olmak üzere, sosyal ağ yaklaşımları ilkelerine göre hareket edilerek yönetimsel uygulamalar ve politikalar geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

1. BALAY R. ve M. Sağlam, "Eğitimde Farklılıkların Yönetimi Ölçeğinin Uygulanabilirliği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2004, Cilt: 5, Sayı: 8, 32-46.
2. BOZKURT Özlem Çetinkaya, *Dünyada ve Türkiye'de Girişimcilik Eğitimi: Başarılı Girişimciler ve Öğretim Üyelerinden Öneriler*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2011.
3. DÖM Serpil, *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2010.
4. FETTAHOĞLU Ömer Okan ve Hasan Sadık Tatlı, "Örgütsel Bağlılık ve Farklılıkların Yönetimi Algılamaları Arası İlişkilerin Saptanmasında Demografik Farklılıklara Yönelik İnceleme", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, Cilt: 12, Sayı: 2, 119-140.
5. İNCE Mehmet vd., "Örgütlerde Sınırları ya da Sürükleyici Güç Olarak Farklılıkların Yönetimi", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 2015, Sayı: 12, 292-321.
6. İNCE Mehmet, "Çalışanların Farklılıkların Yönetimine İlişkin Algılarında Demografik Değişkenlerin Etkisi: Özel Sektörde Bir Araştırma", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2015, Cilt: 8, Sayı: 3, 111-126.
7. KEIL Marion vd., *Farklılıkların Yönetimi İçin Eğitim Elkitabı*, European Year of Equal Opportunities for All, Eylül, 2007.
8. MILLIKEN F. J. and L. L. MARTINS, "Searching for Common Threads: Understanding the Multiple Effects of Diversity in Organizational Groups", *Academy of Management Review*, 1996, Volume: 21, 402-433.
9. NAKRA Prema, "Kurumsal İtibar Yönetimi: "KİY" Stratejik Bir Dönüşüm Mü?", *Kurgu Dergisi*, 2001, 401-416.
10. PALMER G., "Diversity Management, Past, Present and Future", *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 2003, Volume: 41, Issue: 1, 13-24.
11. PLESSAND N. M. and T. Maak, "Building an Inclusive Diversity Culture: Principles, Processes and Practice", *Journal of Business Ethics*, 2004, Volume: 54, 129-147.
12. POLAT Dilek Dönmez, "Girişimcilik Motivasyonu ve İşletme Yenilikçiliği Arasındaki İlişkinin Araştırılmasına Yönelik Turizm İşletmelerinde Bir Araştırma", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 2011, Cilt: 6, Sayı: 2, 227-254.
13. SIMMONSAND S. M. and K. N. Rowland, "Diversity and its Impact on Organizational Performance: The Influence of Diversity Constructions on Expectations and Outcomes", *Journal of Technology Management & Innovation*, 2011, Volume: 6, Issue: 3, 171-182.
14. ŞİŞMAN M. vd., "Demokratik Bir Okul Kültürü İçin Yeterlilikler Çerçevesi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, Cilt: 3, Sayı: 1, 167-182.
15. TORAMAN Cengiz, Hasan Abdioğlu, and Burcu İşgüden. "İşletmelerde İnovasyon Sürecinde Entelektüel Sermaye ve Yönetim Muhasebesi Kapsamında Değerlendirilmesi.", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi* Cilt: XI, Sayı: I, 2015, 91-120.

16. TOZKOPARAN, G. ve Vatansver, Ç., “Farklılıkların Yönetimi: İnsan Kaynakları Yöneticilerinin Farklılık Algısı Üzerine Bir Odak Grup Çalışması”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 21, 89-109, 2011.

EKLER

ÇALIŞANLARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN, FARKLILIKLARIN YÖNETİMİNE ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bu form makale çalışması kapsamında, **Çalışanların Demografik Özelliklerinin Farklılıkların Yönetimine Etkilerini** belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Ankette isim belirtme gerekliliği bulunmamaktadır. Vereceğiniz bilgiler bilimsel araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği açısından önem taşımaktadır. Katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederim.

Adem YAZIR

İstanbul Gelişim Üniversitesi Doktora Öğrencisi

EK-A: Çalışanların Demografik Özelliklerinin Farklılıkların Yönetimine Etkileri Anketi

1) Cinsiyetiniz:

a) Kadın () b) Erkek () c) Diğer ()

2) Yaşınız:

a) 19-25() b) 26-35 () c) 36-45 () d) 46 ve üstü ()

3) Medeni durumunuz:

a) Evli () b) Bekar () c) Boşanmış ()

4) Eğitim durumunuz:

a) Lise () b) Üniversite () c) Yüksek Lisans () d) Doktora ()

5) Kurumdaki genel görev alanınız:

a) Yönetici() b) Büro çalışanı () c) Yardımcı hizmetler () d) Teknik personel () e) Diğer

()

6) Bu kurumda kaç yıldır çalışıyorsunuz:

a) 0-1 yıl () b) 2-5 yıl () c) 6-10 yıl () d) 11-20 yıl () e) 20 yıl ve üstü ()

EK-B Farklılıkların Yönetimi Ölçeği⁴³

Aşağıdaki ifadeler farklılıklar yönetimini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Aşağıdaki ifadeleri size uygun yerlere X işareti koyarak lütfen değerlendiriniz. Tercihlerinizde; 1, Kesinlikle Katılmıyorum; 2,					
	Kes	Katı	Kar	Katı	Kes
Bireysel Tutum ve Davranışlar					
7. Çalışanlar, meslektaşlarının farklı bilgi ve becerilerinin önemli olduğuna inanırlar.					
8. Çalışanlar, meslektaşlarının bilgi ve becerilerini geliştirme çabalarını desteklerler.					
9. Çalışanlar, bireysel sorunlarını çözerken meslektaşlarının farklı deneyimlerine ihtiyaç duyarlar.					
10. Çalışanlar, meslektaşları arasındaki farklı düşünme eğilimlerini hoş karşılarlar.					
11. Çalışanlar, meslektaşları arasındaki davranış farklılıklarını doğal kabul ederler.					
Örgütsel Değerler ve Normlar					
12. Çalışanlar, meslektaşları arasındaki farklı yaşam biçimlerine saygı duyarlar.					
13. Çalışanlar, bir konu hakkında ikna olduklarında kendi davranışlarını olumlu yönde değiştirme eğilimi gösterirler.					
14. Çalışanlar, kişisel anlayışlarını ileriye götürecek görüş alışverişlerine daima açıktırlar.					
15. Çalışanlar, kendilerinden farklı kişilik stiline sahip olanlarla iletişim kurabilirler.					
16. Çalışanlar, meslektaşlarının duyarlılık gösterdiği konular hakkında dikkatli konuşurlar.					
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar					
17. Yöneticiler, eğitim ve yönetim etkinliklerini, çalışanların farklı beklentilerini karşılayacak biçimde yürütmeye çalışırlar.					
18. Yöneticiler, çalışanların, belediye hizmet ve olanaklarından eşit oranda yararlanmalarını sağlarlar.					
19. Yöneticiler, çalışanlara, bilgi ve becerilerini sergileyebilecekleri bir ortam yaratmaya çalışırlar. .					
20. Yöneticiler, çalışanlar arasında statü farklılıklarına dayalı yapay ayrımlara izin vermezler.					
21. Yöneticiler, farklı kültürel değerler arasında yaşanan çatışmaları çözme kararlılığı içindedirler.					
22. Yöneticiler, Çalışanlar arasında cinsiyet ayrımı yapılmamasına özen gösterirler.					

⁴³İnce vd., a.g.e., s. 302-303.

23. Yöneticiler, belediyenin hizmet amaçlarını gerçekleştirmede farklı becerilere sahip çalışanlardan yararlanırlar.					
24. Yöneticiler, önceden belirlenen ödül ve ceza sistemini bütün çalışanlara eşit biçimde uygulanması konusunda duyarlılık gösterirler.					
25. Yöneticiler, siyasi görüş veya eğilimleri nedeniyle hiç kimseye ayrıcalık yaratmazlar.					
26. Yöneticiler, çalışanları değerlendirirken onların, siyasi görüşlerinden çok, gösterdikleri yararlılık ve başarı durumuna bakarlar.					
27. Yöneticiler, belediyeyi ilgilendiren çeşitli sorunlara ilişkin önemli kararlarda çalışanların farklı çözümlerini dikkate alırlar.					
28. Yöneticiler, belediye hizmetlerine ilişkin görevlendirmelerde bütün çalışanlara adil davranırlar.					
29. Yöneticiler, herhangi bir konuda çalışanların farklı yaklaşımlarına olumlu bakarlar.					
30. Yöneticiler, kişisel farklılıklardan kaynaklanan çatışmaları çözmede etkin çaba gösterirler.					
31. Yöneticiler, çalışanların, belediye hizmetlerine ilişkin işlerde değişiklik yaratma isteklerine olumlu bakarlar.					
32. Yöneticiler, farklı kişisel özellikler gösteren çalışanlara yönelik tutum ve davranışlarında sorumluluk duygusuyla hareket ederler.					

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(11)

Öğr. Üyesi Dr. Süleyman KASAP⁴⁴

THE EFFECT OF AGE AND READING ON RHOTICITY IN KURDISH YAŞ VE OKUMANIN KÜRTÇE AKSAN ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

ÖZ

Dilsel çeşitlilik yönleri, farklı yaş gruplarına, toplumsal sınıflara, etnik gruplara ve toplumsal cinsiyete ait konuşmacıların konuşma biçimindeki sistematik farklılıkları gösterdiği konuşma topluluklarında sıklıkla görülür. Bu çalışma, Van ilinde yasayan yerli Kürtçe Kurmanji lehçesini konuşanlarda karşılaşılan telaffuz farklılıklarını tartışmaktadır. Makalenin amacı, yaşlı ve genç kuşağın konuşma biçimlerini incelemek ve telaffuzlarında ki farklılıklarını dil ile ilgili eğitim durumlarına göre incelemektir. Çalışma için gençlerden (15- 25 yaşlar arası) 32 ve yaşlı kuşaktan (50-65) 32 kişi olmak üzere 64 kişi seçildi ve verileri toplamak için yapılandırılmamış mülakat ve kişisel görüşme yöntemleri kullanılarak konuşmalar analiz edildi.

Sonuçlar, Kürtçe kitap, dergi makale yada tekst okuyan yaşlı ve genç nesil grubundaki konuşmacıların / r / sesini koruduğunu, buna karşın Kurtce dili ile ilgili okuma alt yapıları olmayan yaşlı ve genç nesil grubun konuşanların bu sesi kullanmayı tercih etmediklerini yada daha yumuşak telaffuz ettiklerini gösterdi. Ayrıca çalışma eski kuşak konuşmacılar ve yeni kuşak konuşmacılar arasında ciddi telaffuzda farklılıklar bulunmadığı sonucuna vardı. Araştırmanın bulguları sosyal diyalektlerle ilgili literatüre katkıda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yaş, eğitim, riziko, ritimsizlik, Kürtçe Kurmanji.

ABSTRACT

Linguistic diversity aspects are frequently seen in speech communities that show systematic differences in the way they speak to different age groups, social classes, ethnic groups and social gender speakers. This study discusses the differences in pronunciations in terms of rhoticity in the speech of the native Kurdish people living in Van, depending on their education level and age. For the study, 64 people were selected from 32 young people (aged between 15 and 25) and 32 elderly people (aged between 50 and 65) and conversations were recorded and analysed by using unstructured interviews and personal interview methods.

The results show that the speakers who read Kurdish texts (books, journals, newspapers, etc.) group retained their approximations / r / whereas the ones who have never read in Kurdish had a preference for a pronunciation with no / r /. However, there is no effect of age on rhotic or non-rhotic accents in Kurdish. The findings of the research contributed literature on social dialects.

Keywords: age, education, rhoticity, non-rhoticity, Kurdish Kurmanji.

⁴⁴ Yrd. Doc. Dr. Suleyman KASAP. Van Yuzuncu Yil Universitesi -Egitim Fakultesi- Ingiliz Dili Egitimi kasap_hakan@hotmail.com; Asst. Prof. Dr. Suleyman KASAP, ELT Department of Education Faculty – Van Yuzuncu Yil Univesity. Van/TÜRKİYE.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

INTRODUCTION

From a sociolinguistic standpoint, language is a means of separating human beings from other living things, this means of communication is always open new changes in a particular society. As Pinker (1990) states that cultural inventions vary immensely in their sophistication from society to society. Some groups rely on bone-knots, and cook in fires lit with sharp sticks, while others use computers and microwave ovens. Language, however, destroys this correlation. There are societies that are in stone age, but there is no language that is in stone age . Communication is directly related to a language, which, according to Laver (1995) is an entity composed of a group of related dialects and their associated accents , which can be various and in addition to the dialectal variation, the languages also present variants deriving from the different social groups (such as age, socio-cultural, socio-professions) to which the speakers belong and these variants marked by social factors is called sociolects. Therefore, It is common ground that all speakers use a particular sociolect corresponding to the socio-cultural context in which they are integrated. One of the first researches to show age as a variable in linguistic is a study by Labov (1963), who conducted sociolinguistic interviews with 69 Martha's Vineyard residents to study the diphthongs (ay) and (aw) . In the study the changing pattern of sounds was also attributed to the fact that older speakers learned the language at a time when the community using the nuclei of both diphthongs higher, and this interpretation might represent a generational change in progress. . In another study similar to ours , (r) sound was observed among young and old generations in Newyork (Labov ,1994) . This study showed that Newyork was avoiding to use r-lessness and instead they prefer a more standard American English 'r-fulness'. Labov's observation of this age difference was influential and that variable can be used as a method to study language change. Because generally individuals have no tendency to change their speech alot as they get older , younger and older speakers can be observed and studies to get an idea about language change in a community. Replications of Labov's study were later carried out by other linguists (Fowler, 1986 ; Mather, 2009) and they come to the same point as Labov, thereby confirming his predictions about language change.

In phonology and sociolinguistics, the term rhoticity related broadly to the sounds of the "r" family (Charles B., Joan C. B, and Philip A. S. ,2012). The rhotic accent is one of the most evident distinction between British and American English. Rhotic accent refers to the manner letter r is pronounced after a vowel within a syllable as in words such as hard, borne, or here. Sometimes, it is also called post-vocalic [r] or r-coloring a term highlighting the timbre features of the sound (Wikipedia , 2017). This Accent can be seen in such sounds as *quarter, four, born, , later, hers, university, were, birth etc.* A part from New York City and the area of Boston, American English is rhotic where as British English is largely non-rhotic, aside from Scotland and Ireland (Wells,2000).

Pronunciation change studies were also conducted in other languages in many places in the world (Fischer, 1958, Labov, 1966, Trudgill, 1974, Dolphyne, 1988). The results of such studies are very important because they reveal innovative forms of language that are inclined and that these qualitative studies are important in the growth and development of languages. Variable pronunciation forms can be noticed in conversation between native Kurdish speakers having different age ranges. Our study is related to The Kurmanji Kurds , a subgroup of Kurdish people, they live primarily in southern and eastern parts of Turkey . The Kurdish languages belong to the Iranian branch of the Indo-European family. They are generally classified as Northwestern Iranian languages (Gernod, 2009). Kurmanji is the most widespread dialect group of the Kurdish languages (Paul, 2008). The older generation of speakers, as opposed to the younger generation , show evidence of different forms of pronunciation of words. Nevertheless, as far as the literature concerns , no scientific research has been done on pronunciation variants on Kurdish language in Turkey. Therefore, it is very necessary to study the social changes of the Kurdish language. For this reason, this essay aims to fill the gap by exploring the phenomenon of pronunciations between Kurdish native speakers (old generation and younger generation speakers). The results obtained without this study are expected to fill the gap created in the literature of sociological linguistics research in Turkey related to Kurdish Language.

Methodology

For the study, randomly 64 people were selected in the same region of van city, which is known for its non-rhotic Kurdish accent. 32 of them were young Kurdish people (aged between 15 and 25) read Kurdish texts regularly and 16 of them were elementary school graduates and have never read any texts in Kurdish. The remaining 36 were elderly people (aged between 50 and 65) and 16 of them read Kurdish regularly, whereas the other 16 participants have no formal Kurdish education nor have they read any Kurdish texts. The participants were asked to use a list of 11 words including / r / sounds (especially intervocalic, pre-consonantal and final position) in a sentence each and the interviews were recorded. The words including / r / sound were listened by Kurdish Language experts in Yuzuncu Yil university, Department of Kurdish Language and Literature so as to determine the rhotic and non-rhotic accents depending on age and education variations.

Results

Table 1. Free variant forms of (r)sound for young generation with Kurdish background and those having none.

KurdishWord	Young with Kurdish background	Young with no Kurdish background	English Meaning
<i>Erê</i>	/ejə/	/erə/	Yes
<i>Êvar</i>	/əvɑ:/	/əvar/	Night
<i>Nîvro</i>	/ni:jə/	/ni:rə/	Noon
<i>Kîderê</i>	/kədəjə/	/kəderə/	Where
<i>Kalemîr</i>	/kalemır/	/kalemə/	Old man
<i>Şîr</i>	/ʃi:/	/ʃır/	Milk
<i>Xarın</i>	/xajın/	/xarın/	To eat
<i>Berkirin</i>	/berkə'ın/	/berkərin/	To wear
<i>Serîmîn</i>	/sejəmin/	/serəmin/	My head
<i>Mir</i>	/mır/	/mir/	Man
<i>Wexarin</i>	/wexarın/	/wexarın/	To drink

As Table 1. shows the participants who are 50 and over and graduates of elementary school tend to use non-rhotic accent and do not pronounce < r > sounds in intervocalic, pre-consonantal and final positions of the words, whereas those graduated from university pronounced < r > with rhotic accent. For example, intervocalic < r > sound in Kurdish word *Erê* was pronounced by the participants who read Kurdish texts (journals, books, news etc), while the ones having no reading background in Kurdish delete the < r > sound. Similar cases can be seen for the words < r > sound used in final positions of Kurdish words *Şîr* and *Mir*, in which < r > sound is retained by the participants reading Kurdish texts, whilst being not pronounced by the other group.

Table 2. Free variant forms of (r) sound for older generation who read in Kurdish and the ones having no background of Kurdish..

Kurdish Word	Young with Kurdish background	Young with Kurdish background	English Meaning
<i>Erê</i>	/ejə/	/erə/	Yes
<i>Êvar</i>	/əva:/	/əvar/	Night
<i>Nîvro</i>	/ni:jə/	/ni:rə/	Noon
<i>Kîderê</i>	/kədəjə/	/kədəerə/	Where
<i>Kalemîr</i>	/kalemîr/	/kalemə/	Old man
<i>Şîr</i>	/ʃi:/	/ʃir/	Milk
<i>Xarin</i>	/xajm/	/xarim/	To eat
<i>Berkirin</i>	/berkə'in/	/berkərim/	To wear
<i>Serîmîn</i>	/sejəmin/	/serəmin/	My head
<i>Mir</i>	/mij/	/mir/	Man
<i>Wexarin</i>	/wexarim/	/wexarim/	To drink

Table 2. demonstrates that the young participants who read Kurdish texts tend to use rhotic accents , whereas the ones with no Kurdish reading background use non-rhotic Kurdish accent. For instance , the Kurdish word 'Erê ' was pronounced as /ejə/ and the participants tend to use < y > sound instead of < r > sound. Or , they tend to not use < r > sound at all , to illustrate, the word 'Şîr ' was produced as /ʃi:/ and in this case they didn't use < r > sound, thereby preferring to have a non-rhotic accent rather than having a rhotic one.

CONCLUSION

The study showed that two different pronunciation variants - the deletion and retention of /r/ sound - in accordance with the participants Kurdish backgrounds. This study concluded that the older generation speakers reading Kurdish text regularly retain the linguistic variables /r/ in their pronunciation, whereas the old ones having no Kurdish reading text experience have non-rhotic accent thus deleting /r/. Likewise, the young participants with Kurdish reading background have different pronunciations from those who have never read any Kurdish texts at all. This study is a significant evidence for the relationship between reading and retention of rhotic accent. Having read Kurdish texts regularly clearly differentiates the pronunciation patterns of the participants; however, there is no effect of age on rhotic or non-rhotic accents.

REFERENCES

1. Ahmed, A. (2011). Sociolinguistic differences in Hausa Dialects: Kananchi and Kabanchi. Unpublished Thesis. University of Khartoum.
2. Bartlett, C.(2003). The Southland variety of New Zealand English. Unpublished PhD. Thesis, Dunedin, University of Otago.
3. Best, W. J. and Kahn, V. J. (2006). Research in Education (10th Ed.) USA: Pearson Education Inc.
4. Charles B., Joan C. B, and Philip A. S. (2012)*The English Language: A Historical Introduction, 2nd ed. Cambridge University Press.*
5. Denham, K. &Lobeck, A. (2010). Linguistics at School. Cambridge: Cambridge University Press.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

6. Downes, W. (1984). *Language and Society*. London: Fontana paperbacks.
7. Eckert, P.(1997). Age as a sociolinguistic variable . In Florian Coulnas(Ed). http://ieas.unideb.hu/admin/file_8211.pdf
8. Gernot, W, (2009) . *The Iranian Languages*. Routledge.
9. Fischer, J. L. (1958). Social influence on the choice of linguistics variants, word, 14: 47-56.
10. Fowler, J. (1986) The social stratification of /r/ in new York City department stores, 24 years after Labov. New York University MS.
11. Johnson, D. E.(2009) Getting off the GoldVarb standard: Introducing Rbrul for mixed-effects variable rule analysis. *Language and Linguistics Compass* 3: 359-383
12. Labov, W. (1994) *Principles of linguistic change. Volume I: Internal Factors*. Oxford.
13. Labov, W. (1989) The child as linguistic historian. *Language Variation and Change* 1:85-97.
14. Laver, J. (1995). *Principles of phonetics*. Great Britain: Cambridge University Press.
15. Mather, P.(2012) The social stratification of /r/ in New York City: Labov's department store study revisited. *Journal of English Linguistics* 40: 338-356.
16. Paul, L. (2008). Kurdish language I. History of the Kurdish language. In Yarshater, Ehsan. *Encyclopædia Iranica*. London and New York: Routledge.
17. Pinker, S. (1990). *Language acquisition*. In D. N. Osherson & H. Lasnik (Eds.), *An Invitation to Cognitive Science: Volume 1: Language* , Cambridge, MA: The MIT Press
18. *The Handbook of Sociolinguistics*. (1998) . Blackwell Publishing. <http://www.blackwellreference.com/public/book.html?id=g9780631211938_9780631211938>
19. Wikipedia, (2017). Rhotic and Non-Rhotic Accents. http://en.wikipedia.org/wiki/Rhotic_and_non-rhotic_accents,
20. Wells, J. C. (2000) *Longman Pronunciation Dictionary*. Longman.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(12)

Doç. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU⁴⁵; Barış MİSTAN⁴⁶

ÖZEL EĞİTİM KURUMLARINDA ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN İŞ DOYUMU VE MESLEKİ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ INVESTIGATION OF JOB SATISFACTION AND BURNOUT LEVELS OF TEACHERS WORKING AT PRIVATE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

ÖZ

Bu araştırma, özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin, iş doyumunu ve mesleki tükenmişlik düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya 205 öğretmen katılmıştır. Araştırmada betimsel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Verilerin toplanması amacıyla kişisel bilgi formu, İş Doyumu Ölçeği ve Maslach Tükenmişlik Envanteri kullanılmıştır. Değişkenleri incelerken tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Hangi değişkenler arasında anlamlı fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey testi kullanılmıştır.

İkili grup karşılaştırmalarında bağımsız örneklem t -Testi tercih edilmiştir. İş doyumunu ölçeği ile yapılan analiz sonucunda; ‘görev yapılan okul türü’ ve ‘öğretmenlik mesleğini seçme nedeni’ değişkenlerine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Mesleki tükenmişlikte ise öğretmenlerin orta düzeyde tükenmişlik yaşadıkları bulunmuştur. ‘görev yapılan okul türü’ değişkenine göre duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutlarında mesleki tükenme görülmüştür. Yine ‘öğretmenlik mesleğini seçme nedeni’ değişkenine göre duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutlarında orta düzeyde mesleki tükenmişlik yaşandığı bulunmuştur. Araştırmaya göre öğretmenlerin iş doyumları ile mesleki tükenmişlik düzeyleri arasında negatif yönde güçlü bir ilişki bulunmuştur. Yapılan bu çalışmanın bulguları sonucunda, özel eğitim öğretmenlerinin iş doyumlarını artırıcı stratejiler geliştirilmesi ile mesleki tükenmişlik düzeylerinin azaltılabileceği önerilmiştir. Farklı değişkenlerin sınanması ile boylamsal çalışmalar yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Özel Eğitim Öğretmeni, Mesleki Tükenmişlik, İş Doyumu.

ABSTRACT

This research was implemented with the aim to determine job satisfaction and occupational burnout levels of teachers, working at private educational institutions. 205 teachers took part in this investigation. In this study, a general screening model, one of the descriptive research methods, was used. Personal information form, Job Satisfaction Scale and Maslach Burnout Inventory were used for collecting the data. One-way analysis of variance (ANOVA) was used to examine variables.

Tukey test was run to determine significant differences between variables. Independent sample t-test was preferred in double-group comparison. Results of the analysis, which was made on the basis of job satisfaction scale, have shown that variables such as “school type” and “the reason of choosing teaching as a profession” were determined to be different. It was found that teachers experienced moderate burnout in terms of job satisfaction. In accordance with the “school type” variable occupational burnout was determined in sub-dimensions like emotional burnout, desensitization and personal success. In accordance with the variable of “the reason of choosing teaching as a profession” it was determined that moderate occupational burnout was experienced in sub-dimensions like emotional burnout, desensitization and personal success. In this research a strong negative relation between job satisfaction and occupational burnout levels of teachers was found. As a result of the study it was suggested that occupational burnout levels of teachers, working at private schools, can be reduced by increasing strategies of enhancing their job satisfaction. Longitudinal studies can be implemented through testing different variables.

Keywords: Special Education, Special Education Teacher, Occupational Burnout, Job Satisfaction.

⁴⁵ Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi; seloavsar@gmail.com; Bişkek/KIRGIZİSTAN.

⁴⁶ Tepebaşı Kaymakamlığı Özel Eğitim Uygulama Merkezi; bmistan@gmail.com; TÜRKİYE.

GİRİŞ

Günümüzün sürekli değişen dünyasında iş iklimi ve kurumsal ortamlar, çalışanlar için çok daha önemli hale gelmiştir. Bu değişkenlerinden doğrudan etkilenebilen çalışanlar (Sürgevil, 2014) mutlu oldukları ve saygınlık kazandıkları işi yapıyor olma önemli bir unsurdur. Bunun için genel doyum sağlanması bireyin ve kurumun yararına gelişmelerdir. İş doyumunu Johns (1983), iş görenlerin işlerine karşı geliştirdikleri birtakım tutumlara ilişkin bir kavram şeklinde tanımlanmıştır. İş doyumunu, bilgisel davranışsal ve duygusal özelliklerin bir karışımıdır. Gerginliği ve devamlılığı değiştirebilen birçok faktörden kaynaklanır ve çalışan bireylerin birtakım hal ve hareketlerini etkileyebilir (Reitz, 1987). Bireyler, yaptıkları iş karşılığında, işlerinde doyum (Ertürk ve Kececioğlu, 2012) elde etmeleri ya da edememeleri, gereksinimlerinin karşılanmasına bağlıdır (Koruklu, Feyzioğlu, Özenoğlu-Kiremit ve Aladağ, 2013). Zamanının büyük bir kısmını geçirdiği işinde, doyum elde eden bir birey daha mutlu, daha yaratıcı, daha üretken olabilir. Tam tersi doyum elde edemeyen birey ise, hayal kırıklığı, mutsuzluk, olumsuzluk, üretmemek hatta saldırganlık gibi davranışlara neden olabilir (Çetinkanat, 2000).

Greene'nin (1961) "Bir Tükenmişlik Olayı" adlı romanında kendine yer bulan bu kullanım, büyük bir bıkınlık ve kişinin işine duyduğu idealizm ile bağlılığın sönmesi olarak tanımlanmıştır (Akt: Sürgevil, 2014). Tükenmişlik kavramının, yaşam doyumunu, iş doyumunu ve çok farklı değişkenle ilişkisi olabilir (Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman, 2005). Aşırı derecede iş yükü altına girmek, mesleki açıdan tükenmişliğe yol açan sebeplerden biridir. Bireyler çalışma şartları standartların altında olduğunda, işlerini sevmeyerek yaptıklarında, ya da sorunlarıyla ilgili olarak uygun başa çıkma tutum ve tepkileri göstermedikleri sürelerde tükenmişlik belirtisi gösterebilirler (Ören ve Türkoğlu, 2006). Tükenmişliği yaşayan birey mesleki doyum sağlayamaz ve yorgunluk karışımı bir duygu yaşamaya başlar (Şahin ve Şahin, 2012).

İş ortamındaki stres, günlük iş taleplerinin bir parçası olarak kabul edilirken, söz konusu iş talepleri ile birey kendini ortaya koyma fırsatı bulamaz ve desteklenmez ise bireyin uzun süreli stres yaşamasına neden olarak tükenmişliğe dönüşebilmektedir (Çokluk, 2000). Tükenmişlik, örgüt ve birey açısından ağır ve ciddi sonuçları beraberinde getireceği için önlenmesi gereken bir durum olarak kabul edilmektedir (Ağaoğlu vd., 2004). Freudenberger (1974), tükenmişliği ilk kez "başarısızlık, yıpranma, enerji ve güç kaybı veya insanın iç kaynakları üzerinde karşılanamayan istekler sonucunda ortaya çıkan bir tükenme durumu" şeklinde tanımlamıştır. Daha sonra Maslach ve Jackson (1981), tükenmişliği; insanda ortaya çıkan fiziksel bitkinlik, uzun süren yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk duyguları ile birlikte bireyin yaptığı işe hayata ve diğer insanlara karşı gösterdiği olumsuz tutumları kapsayan fiziksel ve zihinsel boyutlu bir sendrom olarak tanımlamışlardır. Birçok araştırmacı tükenmişliğin; beklentiler, tutumlar ve algılamalar içeren, kişisel düzeyde ortaya çıkan, içsel psikolojik bir yaşantı olduğu görüşünde birleşmektedirler (Pines ve Aranson, 1988; Tümkaya, 1999; Izgar, 2001; Taşgın, 2004; Ertürk ve Kececioğlu, 2012; Bozkuş, 2018). Tükenmişliği doyum elde edememeye bağlayan Cherniss (1980), tükenmişliği yoğun stres ve doyum sağlayamamaya bir tepki olarak bireyin kendini psikolojik olarak işinden soğuması olarak görmektedir. İş stresine tepki olarak duygusal ve davranışsal değişiklikleri oluşturan tüm olguların bileşkesine eşdeğer bir baskı olduğunu ve baskının geçici bir yorgunluk ve zorlanma olmadığını kabul eder. Kavla'ya göre (1998), tükenmişlik, negatif bir deneyimdir ve kişi ile çevresi arasında olan karşılıklı etkileşim ile sonuçlanır. Bir başka ifade ile kronik iş stresine bir tepki olarak görülebilir.

Tükenmişliğin nedenleri, bireysel ve kurumsal olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır. Yapılan işin niteliği, yapılan meslek tipi, çalışma süresi, iş yerinin özellikleri, iş yükünün yoğunluğu, iş gerilimi, rol belirsizliği, eğitim durumu, karara katılamama, kurumsal ilişkiler, ekonomik ve toplumsal etmenler tükenmişliğin nedenleri olarak ele alınmaktadır (Izgar, 2001). Tükenmişliğin, iş doyumunu, stres, yaşam doyumunu ve yaşam kalitesi kavramlarıyla ilişkisi doğal bir sonuçtur (Koyutürk, 2014; Soysal ve Özçalıcı, 2014). Bu kavramların birbiriyle ilişkili olduğunu, kişilerin yaşam şartlarındaki değişik tepki ve tutumlarında görebilmekteyiz. Stres faktörlerinin yoğun olduğu ve iş doyumunu sağlayamayan ortamlarında çalışan bireylerin tükenmişlik yaşayabileceği söylenebilir. İş doyumunu, çalışanların işlerine karşı geliştirdikleri tutumlardan doğmaktadır. İş yaşantılarına karşı duygusal bir tepkidir. Genel anlamdaki doyumdan farklı bir kavram olmayıp gereksinimlerin giderilmesine ilişkindir. Burada önemli olan insanların yaşamlarının büyük bir

kısmını geçirdikleri çalışma ortamlarının, bireyin iş doyumu ve yaşam kalitesi üzerinde baskın bir etkisi olduğu söylenebilir.

Doyumun her çeşidi gibi iş doyumu da duygusal etkili bir beceridir (Filiz, 2014). Etki, hoşlanma veya hoşlanmama ile ilgili duyguların tamamını ifade eder. Hâlbuki iş doyumu, bir bireyin işinden mutlu olmasını ve haz almasını sağlayan boyuttur (Izgar, 2001). Eren'e (1984), göre iş doyumu işten elde edilen maddi çıkar, iş görenin birlikte çalışmaktan hoşnut olduğu iş arkadaşları, bir eser, ürün ve hizmet meydana getirmenin sağladığı mutluluktur. İş doyumunun içeriğini etkileyen çeşitli faktörler ve bunların sonuçlarından doğan denge, eşitlik, iyilik kavramları iş doyumunu oluşturmaktadır. Eğer birey, işini bu kavramlarla kendisi ve başkaları için tutarlı bulursa, kendisi ve başkaları için tatmin edici bulacaktır. Eğer işini denge ve eşitlik kavramlarıyla eş değerli algılamazsa tatminsizlik doğacaktır (Korman, 1978). İş doyumu kişinin işinden duyduğu hoşnutluk ya da hoşnut olmama durumudur (Taşdan ve Tiryaki, 2008). Tatmin duygusu ancak işin özellikleriyle, bireyin istekleri birbirine uyduğu zaman ortaya çıkmaktadır (Bingöl, 1997). İşe ilişkin stres ve bıkkınlık her türlü mesleklerde görülebilmektedir. Ancak tükenme kavramının, yorgunluk ya da yıpranmadan ve iş doyumu sağlayamamadan farklı olduğu söylenmektedir (Kavla, 1998; Taşgın, 2004; Avşaroğlu vd., 2005; İkiz, 2010; Koruklu vd., 2013; Kumcağız, 2017; Okray, 2018). Ayrıca tükenme, diğerlerinden farklı olarak daha çok, insanlara doğrudan hizmet veren ve yardımı amaçlayan hekimlik, polislik, hemşirelik, psikolojik danışmanlık, öğretmenlik vb. gibi mesleklerde ortaya çıkan durumdur (Dolunay, 2002).

Öğretmenlerin çalışma alanları çok yönlü olup sadece öğretimsel faaliyetlerle sınırlı değildir (Telef, 2011). Öğretmenlik mesleği; öğretmeye, eğitmeye kazanımlara dönük bir hizmet alanıdır. Öğrenmenin öğretimi, gelişimin basamakları, onların izlenmesi, bir üst aşamaya hazırlama gibi birçok akademik ve yaşam becerisini çocuğa kazandıran bir meslek alanıdır. Bundan dolayı öğretmenlik hem insan yetiştirme sanatı hem de o sanatı yazan senariste benzer. Böylelikle bir taraftan öğrencilerini diğer taraftan sınıfı yöneterek ustalığını gösterir. Bütün bunları yaparken çeşitli olumsuzluklar da yaşanabilir. Bunlardan biri öğretmenlik meslek tükenmişliğidir. Öğretmenlerin tükenmişliği, stresli öğretim koşullarına, öğrencilere, öğretim durumuna, bürokrasi ve yönetim desteğinin eksikliğine tepki şeklinde geliştirilen olumsuzluklardır (Tümkiye, 1996). Öğretmenlik, alan ve meslek bilgisinin yanı sıra özveri, hoşgörü, sürekli kendini yenileme, mesleği severek yerine getirme gibi özellikleri de gerektiren bir meslektir. Öğretmenlik mesleği, bazı stres kaynaklarından dolayı, özellikle öğretmenlerin ruh sağlığının olumsuz yönde etkilenebilmesi açısından da riskli bir meslektir (Girgin ve Baysal, 2005). Öğrenci disiplin problemleri, öğrencinin duyarsızlığı, kalabalık sınıflar, gönülsüz tayinler, rol çatışması ve öğretmenlerin eleştirilmesi gibi stres faktörleri onlarda bir çeşit tükenmişlik yaşanmasına neden olabilir. Tükenmişlik yaşanma durumuna göre daha başka sıkıntılar çıkabilmektedir. Bunlardan biri de öğretmenin yaptığı işine karşı soğuması, duyarsızlaşması bir çeşit işinden doyum almamaya başlamasıdır. Öğretmenlerin ekonomik durumları, mesleki statüleri, hizmet verdikleri yer ve çevre koşulları ve beklenti düzeyleri gibi değişkenler onların iş doyumlarını etkileyen unsurlardır.

Özel eğitim, özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş bireysel eğitim programları, yöntemleri ve de uygun ortamlarda sürdürülen eğitim aracılığıyla hedefine ulaşır (MEB, Özel Eğitim hizmetleri Yönetmeliği, 2006). Bu çocukların eğitimden büyük oranda zihin engelliler öğretmenliği lisans programlarından mezun olanlar sorumlu olurlar. Bununla birlikte çocuk gelişimi, okul öncesi öğretmeni, psikolog ve psikolojik danışmanlar gibi diğer meslek elemanları da çocukların gelişimleri için kurumlarda görev yaparlar. Özel eğitimin nitelikli ve kaliteli olmasındaki en önemli öğelerden biri de şüphesiz özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerdir. Nitekim en stresli meslekler arasında sayılan öğretmenlik mesleği, engelli çocukların eğitimi söz konusu olduğunda bu çocukların kişisel özelliklerinden dolayı daha da stresli hâle gelmektedir (Girgin ve Baysal, 2005). Özel eğitim bağlamında çok yavaş ilerleyen bu öğretmenler, sürekli duygusal etkileşim kurmaları ve sorunlarla tek başına ilgilenmek zorunda kalmaları sebebi ile kendilerini yorgun hissedebilirler. Onların daha özverili ve sabırlı bir iş yapıyor olmaları da bunu tetikleyebilir (Şahin ve Şahin, 2012). Öğretmenler, beklentileri karşılamakta yetersiz kaldıklarını ve bazen kazanımlara ulaşamadıklarını düşünebilirler. Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere, bireyselleştirilmiş eğitim programı uygulanmaktadır (Frank ve McKenzie, 1993; Kumcağız vd., 2017). Bu gruptaki öğrencilerle daha fazla çaba gösterilmesi ve birebir ilgilenilmesi gerekmektedir. Çünkü mesleki tükenmişliği oluşturan üç temel faktör; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarının azalması (Yıldız, 2012; Gündüz, 2015; Bozkuş, 2018; Okray, 2018) şeklinde ifade edildiği için bir boyut olarak bile tükenmişliğin yaşanması demek verilen hizmet ve eğitimin kalitesinin düşmesi demek olacaktır (İkiz, 2010). Tüm bunlardan hareketle, iş doyumunu ve mesleki tükenmişlik; özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerde ne düzeydedir ve nasıldır? Demografik ve kişisel özelliklere göre farklılaşma var mıdır? Ayrıca bu öğretmenlerin mesleki tükenmişlik ve iş doyumunu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Gibi soruların yanıtlarına ulaşmaya çalışmak önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, Kastamonu ili ve ilçelerinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel ve resmi özel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin iş doyumunu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılaşma durumunu belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Alt Amaçlar

1. Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin iş doyumları ne düzeydedir?
2. Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin iş doyum düzeyleri, okul türü ve mesleği seçme nedenine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin mesleki tükenmişlikleri ne düzeydedir?
4. Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri, okul türü ve öğretmenlik mesleğini seçme nedenine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Özel eğitim kurumunda çalışan öğretmenlerin mesleki tükenmişlik ve iş doyumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Bu araştırma, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Kastamonu ilinde bulunan özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin iş doyumunu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından belirlemeye yönelik nicel bir araştırmadır. Araştırma betimsel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli (Karasar, 2012) desenlenmiştir.

Araştırma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2015-2016 Eğitim öğretim yılı içerisinde Kastamonu ilinde farklı engel türündeki çocuklara hizmet veren Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel eğitim okul ve kurumlarında görev yapmakta olan öğretmenler oluşturmaktadır.

Çalışmada verileri toplamak amacıyla üç bilgi toplama aracı kullanılmıştır. Kastamonu merkez ve ilçelerinde bulunan özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin iş doyumunu ve mesleki tükenmişlik düzeylerini değerlendirebilmek için "iş doyumunu ölçeği", "Maslach Tükenmişlik Envanteri ve "Kişisel Bilgi Formu" uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Alan araştırmasından toplanan verilerin değerlendirilmesi ve analizinde SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler gibi tanımlayıcı istatistiklerden de yararlanılmıştır. Hipotez testleri bölümünde yerine göre gerekli görülen t testi ve ANOVA analizi ve Tukey testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Tablo-1. Öğretmenlerin İş Doyum Ölçeğine İlişkin Dağılım

İş Doyum Puanı	Min	Max	Ortalama	Standart Sapma	Toplam
	14	70	38,8537	12,8566	205

Tablo 1'e göre, iş doyum puanının öğretmenlerin verdikleri cevaplara göre ortalamasının 38,85 ile standart sapmasının 12,86 olduğu görülmektedir. Ölçekten alınan puanların 14–32 arasında olması iş doyumunun düşük, puanların 33–52 arasında olması iş doyumunun orta düzeyde ve 53–70 arasında olması iş doyumunun yüksek olduğunu göstermektedir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin ortalama iş doyum puanlarına bakılarak, öğretmenlerin iş doyumlarının orta düzeyde bulunduğu söylenebilir.

Tablo-2. Öğretmenlerin İş Doyumu ile Görev Yapılan Okul Türü Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Tablosu

Grup	Görev Yapılan Okul Türü	Sayı (n)	Sıra Ortalaması	SS	F	P Değeri	Fark Tukey HSD
İş Doyum Puanı	1 Devlet Okulu	124	37.62	14.72	4.587	.011*	1-3
	2 RAM	22	37.68	15.24			
	3 Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	59	44.25	12,51			

* $p < 0.05$

Tablo 2'deki analiz sonuçlarına göre öğretmenlerin görev yaptıkları okul türüne göre iş doyumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Sıra ortalamalarına bakıldığında, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde görev yapan öğretmenlerin iş doyumları, devlet okullarında görev yapan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo-3. Öğretmenlerin İş Doymu ile Öğretmenlik Mesleğini Seçme Nedenlerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Tablosu

İş Doyum Puanı	Grup	Öğretmenlik Mesleğini Seçme Nedeni	Sayı (n)	Sıra Ortalaması	SS	F	P Değeri	Fark Tukey HSD
	1	Ekonomik	59	35.78	16.61	3.196	.043*	1-3
	2	Toplumsal	27	39.04	16.64			
	3	Kişisel	119	41.51	12.33			

Tablo 3'e göre öğretmenlerin bu mesleği seçme nedenlerine göre iş doyumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Yapılan Tukey testine göre "kişisel" nedenlerden öğretmenlik mesleğini seçen öğretmenlerin iş doyumları "ekonomik" nedenlerle öğretmenlik mesleğini seçen öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo-4. Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Ölçeğine İlişkin Dağılım

Mesleki Tükenmişlik Düzeyi	Min	Max	Ortalama	Standart Sapma	Toplam
Duygusal Tükenme	0	33	18.5220	8.772	205
Duyarsızlaşma	0	20	8.6463	5.954	205
Kişisel Başarı	0	30	13.6780	5.995	205

Tablo 4'te çalışmaya katılan öğretmenlerin cevapladıkları tükenmişlik ölçeğindeki 3 alt boyuta indirgenerek nicel puana dönüştürülmesi ile elde edilen puanlara ilişkin dağılım bilgileri verilmiştir. Duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçeklerinden alınan yüksek puan ve kişisel başarı alt ölçeğinden alınan düşük puan tükenmişliği göstermektedir. Tükenmişliğin orta düzeyi her üç alt ölçekte de orta düzeyi yansıtmaktadır.

Tablo-5. Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Görev Yapılan Okul Türü Değişkeni için Tek Yönlü Varyans Analizi Tablosu

Mesleki Tükenmişlik	Grup	Görev Yapılan Okul Türü	Sayı (n)	Sıra Ortalaması	SS	F	P Değeri	Fark Tukey HSD
Duygusal Tükenme	1	Devlet Okulu	124	19.60	9.24	4.014	.020*	1-3
	2	RAM	22	19.63	7.77			
	3	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	59	15.83	7.56			
Duyarsızlaşma	1	Devlet Okulu	124	9.80	5.93	9.223	.000**	1-3
	2	RAM	22	9.31	7.29			
	3	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	59	5.95	4.49			
Kişisel Başarı	1	Devlet Okulu	124	14.54	6.01	11.276	.000**	1-3 2-3
	2	RAM	22	16.40	6.38			

3	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	59	10.83	4.71
---	---	----	-------	------

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$

Tablo 5'te görev yapılan okul türü ile öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Yapılan Tukey testi sonucunda, devlet okulu ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutların anlamlı düzeyde farklı olduğu ve devlet okullarında görev yapan özel eğitim öğretmenlerinin daha fazla tükenmişlik yaşadıkları söylenebilir. Kişisel başarı alt boyutunda RAM'lerde çalışan öğretmenlerin devlet okullarında ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlere göre kişisel başarısızlık düzeylerinin yüksek olduğu, devlet okullarında çalışan öğretmenlerin de özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlere göre kişisel başarısızlık düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo-6. Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Öğretmenlik Mesleğini Seçme Nedeni Değişkeni için Tek Yönlü Varyans Analizi Tablosu

Mesleki Tükenmişlik	Grup	Öğretmenlik Mesleğini Seçme Nedeni	Sayı (n)	Sıra Ortalaması	SS	P Değeri	Fark Tukey HSD	
Duygusal Tükenme	1	Ekonomik	59	20.69	10.07	.660	.004**	1-3 2-3
	2	Toplumsal	27	21.29	8.25			
	3	Kişisel	119	16.81	7.81			
Duyarsızlaşma	1	Ekonomik	59	10.78	6.88	.283	.000**	1-3
	2	Toplumsal	27	10.04	5.53			
	3	Kişisel	119	7.26	5.15			
Kişisel Başarı	1	Ekonomik	59	15.50	6.62	.163	.001**	1-3 2-3
	2	Toplumsal	27	15.44	5.80			
	3	Kişisel	119	12.36	5.38			

** $P < 0.01$

Tablo 6'ya bakıldığında, çalışmaya katılan öğretmenlerin, öğretmenlik mesleğini seçme nedenleri ile duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı hissi alt boyutlarında anlamlı farklılıkların olduğu görülmektedir. Yapılan Tukey testinde, her üç alt boyutta da en az mesleki tükenmişlik yaşayanların, seçme nedeni "kişisel" olarak gören öğretmen oldukları görülmektedir.

Tablo-7. İş Doymu ve Mesleki Tükenmişlik Alt Boyutları Arasındaki İlişki Tablosu

Korelasyon	İş Doymu	Duygusal Tükenme	Duyarsızlaşma	Kişisel Başarı
İş Doymu	1	-0.796	-0.636	-0.495
Duygusal Tükenme	-0.796	1	0.676	0.529
Duyarsızlaşma	-0.636	0.676	1	0.423
Kişisel Başarı	-0.495	0.529	0.423	1

Tablo 7'ye bakıldığında iş doymu ile duygusal tükenme arasında %79.6'lık bir oranla negatif yönlü anlamlı ve çok yüksek bir ilişki olmakla beraber; duyarsızlaşma ile arasında %63.6'lık negatif yönlü ve orta

seviyede bir ilişki ve kişisel başarı ile arasında %49.5'lik negatif yönlü orta seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Ayrıca mesleki tükenmişlik alt boyutları kendi aralarında incelendiğinde; duygusal tükenme ile duyarsızlaşma arasında %67.6'lık pozitif yönlü orta düzeyli, kişisel başarı ile duygusal tükenme arasında %52.9'luk pozitif yönlü orta düzey ve kişisel başarı ile duyarsızlaşma arasında %42.3'lük zayıf düzey bir ilişki vardır. Bu sonuçlara göre iş doyumunu arttırdığında mesleki tükenmişliğin azaldığı, ya da mesleki tükenmişlik arttığında iş doyumunun azaldığı söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, özel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin orta düzeyde iş doyumuna sahip oldukları belirlenmiştir. Çalışmada özel eğitim kurumunda görev yapan öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin orta düzeyde olması, çalıştıkları öğrenci ve veli profilinin zor olması ve sürekli ilgiye ihtiyaçlarının olmasından dolayı yapmış oldukları işten belli bir süre sonra yıpranıp doyum elde etmedikleri söylenebilir. Yapılan araştırmalarda (Güney, 2014; Tunçbilek, 2016), öğretmenlerin iş doyumlarının orta düzeyde saptaması, bu araştırma sonucu ile paralellik göstermektedir. Bu çalışmada, özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin iş doyumları, görev yapılan okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan öğretmenlerin iş doyumları, devlet okulunda çalışan öğretmenlere oranla yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun sebebi olarak kamuya atanan öğretmenlerin, rutinleşmesi ve duyarsızlaşması ile açıklanabilir. Özel sektör çalışan öğretmenlerin performans değerlendirmesi yapılmasından dolayı kendilerini geliştirmeleri iş doyumunu artırıcı yönde olması ile açıklanabilir. Literatür incelendiğinde, Koyutürk (2014) ve Tunçbilek (2016), yapmış oldukları araştırmalarının sonuçlarına göre iş doyumunu ile görev yapılan okul türü değişkeni arasında anlamlı farklılıkların olduğu söylenebilir. Kağan (2005), yapmış olduğu araştırmasında, özel okullarında çalışan PDR öğretmenlerinin iş doyum düzeyleri, RAM ve devlet ilköğretim okullarında çalışan PDR öğretmenlere göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu araştırma bulguları ile uyumlu olmayan çalışmalar da mevcuttur. Yiğit (2007) ve Filiz (2014), yapmış oldukları araştırmalarda, iş doyumunu ile görev yapılan okul türü değişkeni arasında anlamlı farkın olmadığını vurgulamışlardır.

Bu çalışmada, “kişisel” nedenlerden öğretmenlik mesleğini seçen öğretmenlerin iş doyumlarının, “ekonomik” nedenlerle öğretmenlik mesleğini seçen öğretmenlere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bunun sebebi olarak kişisel neden, öğretmen adayının mesleği öğretmenlik mesleğinin özel yanını dikkate alarak seçim yaptıkları bu da meslekteki başarıları etkilediği ve iş doyumunu artırdığı ile açıklanabilir. Özbek (2007), öğretmenlik mesleği ile ilgili yapmış olduğu çalışmasında, tüm ana bilim dallarındaki öğretmen adaylarının tercihlerinde kişisel faktörler diğer faktörlere göre daha etkili olduğunu vurgulamıştır. Bu çalışmada özel eğitim öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Diğer taraftan okul türüne göre ise devlet okulu, RAM ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan öğretmenlerde, devlet okulunda çalışan öğretmenlerin her üç boyutta da mesleki tükenmişlik düzeyi özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlere göre yüksek olduğu söylenebilir, ayrıca kişisel başarı alt boyutunda ise RAM'larda çalışan öğretmenlerin devlet okullarında ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlere göre kişisel başarısızlık boyutunda yüksek olduğu, devlet okullarında çalışan öğretmenlerin de özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlere göre kişisel başarısızlık düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Bunu sebebi olarak, Rehberlik araştırma merkezi çalışanlarının çok fazla iş yüküyle karşı karşıya kaldıkları, devlet okullarında çalışan öğretmenlerin ise özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine oranla daha fazla öğrenciyle çalışmak zorunda oldukları ile açıklanabilir. Bu çalışmada öğretmenlerin mesleğini seçme nedenine göre “ekonomik” açıdan tükenmişlik düzeyinin yüksek çıkmasının sebebi çalışanlar meslek seçerken kişisel yetenek ve özelliklerine dikkat etmeden ve seçtiği meslekte başarılı olmak için mesleğin çalışma şartlarına bakmadan, ekonomik yönden hareket etmeleri, “toplumsal” açıdan ise öğretmenlik mesleğinin herkes tarafından kabul gören olumlu bir statüye sahip olması gibi nedenlerle seçilmesinden dolayı seçmiş oldukları, belli bir zaman sonra kişilik yapısına uymamakla birlikte o işten doyum almama ve mesleki tükenmişlik yaşamalarına neden olduğu

söylenbilir. Oruç (2007), yapmış olduğu araştırmasında, mesleklerini isteyerek seçmeyen öğretmenlerin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutlarında daha fazla tükenmişlik yaşadıklarını belirtmiştir.

Bu çalışmada iş doyumunu ile mesleki tükenmişliğin birbiriyle anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. İş doyumunu ile duygusal tükenme arasında negatif yönlü yüksek ve anlamlı bir ilişki olmakla beraber duyarsızlaşma ve kişisel başarı ile arasında negatif yönlü ve orta seviyede anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Her iki temel değişkenden de psikolojik ve fiziksel koşullar (Koruklu vd., 2013) önemli bir yer teşkil etmektedir. Yapılan araştırmalarda, Koyutürk (2014), Soysal ve Özçalıcı (2014), iş doyumunu ile mesleki tükenmişlik arasında ters yönlü kuvvetli bir ilişkinin olduğu vurgulanmıştır. Tükenmişlik, iş başarısını ve kaliteyi düşüren sebeplerin bütünü görülebilir. Genel yorgunluk, çaresizlik ve ümitsizlik duyguları ile olumsuz bir benlik kavramının gelişmesi, yaşam ve diğer insanlara yönelik olumsuz tutumlarla belirginleşen fiziksel, duygusal ve ruhsal bir tükenme durumu (Ay ve Avşaroğlu, 2010) olarak tanımlandığı için verimli olmayı düşürecektir. Birçok araştırmacı tükenmişliğin beklentiler; tutumlar ve algılamalar içeren, kişisel düzeyde ortaya çıkan psikolojik bir yaşantı olduğu görüşünde birleşmektedirler (Cherniss, 1980; Pines ve Aranson, 1988; Kavla, 1998; Tümkeya, 1999; Taşğın, 2004; Ören ve Türkoğlu, 2006; Çelebi, 2013; Koruklu vd., 2013; Koyutürk, 2014; Bozkuş, 2018). Dolayısıyla mesleki açıdan tükenmişlik yaşayan öğretmenlerin iş doyumları düşecektir (Umay, 2015). Genel anlamda ve gündelik yaşamda da yaşam doyumlarını (Yılmaz ve Aslan, 2013) olumsuz etkileyecektir. Başarılı olmak için tükenmişliği en alt düzeye, iş doyumunu da yüksek seviyeye çıkarılması gerekir (Filiz, 2014). İşlerine karşı doyum sağlamayan öğretmenlerin de mesleki tükenme durumlarında artış olacaktır. İş doyumunu, çalışanların işlerine karşı geliştirdiği duygusal bakış açıları ve davranışlar olduğu için yaşam doyumlarına katkı sağlayacaktır. Çünkü iş ve yaşam doyumunu arasında olumlu yönde bir ilişki vardır (Telef, 2011). Bu bağlamda öğretmenlerin çeşitli biçimlerde performans ölçümlü ve teşvik sistemli bir okul iklimi sağlanabilir. Diğer taraftan iş doyumunu ile mesleki tükenmişlik arasında çok güçlü bir ilişki olduğu için mesleğine karşı tükenmeme adına fiziksel, ekonomik ve psikolojik boyutlarda iyileşmeler sağlanabilir. Özellikle kamuda görev yapan öğretmenlerin çalışma koşullarını rutinden çıkartıp onların kendilerini yenileme ve akademik çalışmalara yönlendirilmesi, bunu da çeşitli ödül sistemleri ile sürekli hale getirilebilir. Bunun yanı sıra kurum için etkileşim ve olumlu iklim oluşturabilmek için grup rehberliği programları yapılarak öğretmenlerin mesleki tükenmişlik algılarına dönük yapıcı ve bilişsel yeniden yapılandırmalar sağlanabilir. Bu tür etkinliklerle öğretmenler, işlerine karşı doyum sağlama düşünce ve inançlarını yeniden gözden geçirerek daha olumlu bir tutum geliştirme sağlanabilir.

KAYNAKÇA

1. Ağaoğlu, E; Ceylan, M; Kasım, E; Madden, T. (2004). Araştırma Görevlilerinin Kendi Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Görüşleri. Malatya: XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı.
2. Avşaroğlu, S., Deniz, M. E., Kahraman, A. (2005). Teknik Öğretmenlerde Yaşam Doyumu, İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14, 115-129.
3. Ay, M., ve Avşaroğlu, S. (2010). Muhasebe Çalışanlarının Mesleki Tükenmişlik, İş Doyumu ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi: Tükenmişlik Düzeyleri. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7(1), 1170-1189.
4. Bingöl, D. (1997). İnsan Kaynakları Yönetimi. İstanbul: Beta Yayınları.
5. Bozkuş, K. (2018). The level of burnout experienced by teachers. International Journal of Social Sciences and Education Research, Vol. 4(1) 61-67.
6. Cherniss, C. (1980). Professional Burnout in Human Service Organizations. Newyork: Praeger Pres.
7. Çelebi, E. (2013). Elazığ Ve Malatya İl Merkezinde Bulunan Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve İlgili Faktörler. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
8. Çetinkanat, C. (2000). Örgütlerde Güdülenme ve İş Doyumu. Ankara: Anı Yayıncılık.

9. Çokluk, Ö. (1999). Zihinsel ve İşitme Engelliler Okulunda Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerde Tükenmişliğin Kestirilmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
10. Dolunay, A.B (2002). Genel Liseler ve Teknik-Ticaret-Meslek Liselerinde Görevli Öğretmenlerde Tükenmişlik Durumu. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 55(1), 51-62.
11. Eren, E. (1984). Yönetim Psikolojisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 3182.
12. Ertürk, E., ve Keçecioglu, T. (2012). Çalışanların İş Doyumları ile Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler: Öğretmenler Üzerine Örnek Bir Uygulama. Ege Akademik Bakış. 12(1), 39-52.
13. Filiz, Z. (2014). Öğretmenlerin İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 10(23), 157-172.
14. Frank, A.R., & Mc Kenzie, R. (1993). The Development of Burnout Among Special Educators. Teacher Education and Special Education, 16(2), 161-170.
15. Freudenberger, N.D. (1974). Staff Burnout?. Journal of Social Issues, 30, 159-165.
16. Girgin, G., ve Baysal A. (2005). Zihinsel Engelli Öğrencilere Eğitim veren öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyi ve Bazı Değişkenler (İzmir Örneği). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı, 18, 1-10.
17. Gündüz, B. (2005). İlköğretim Öğretmenlerinde Tükenmişlik. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(1), 152-166.
18. Güney, B. (2014). Sağlık Meslek Lisesi Yöneticilerinin Liderlik Vasıfları ile Meslek Dersi Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul; Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
19. Izgar, H. (2001). Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
20. İkiz, F.E. (2010). Psikolojik Danışmanların Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(2), 25-43.
21. Johns, G. (1983). Organizational Behavior. Understanding Life and Work. Dallas: Scott, Foresman and Co. 106.
22. Kağan, M. (2005). Devlet ve Özel İlköğretim Okulları ile Rehberlik Araştırma Merkezlerinde Çalışan PDR Öğretmenlerinin İş Doyumlarının İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara; Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
23. Karasar, N. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Nobel.
24. Kavla, İ. (1998). Hemşirelerde İş Doyumu ile Tükenmişlik İlişkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
25. Korman, A.K. (1978). Endüstriyel ve Organizasyonel Psikoloji. (Çev: İ. Akhun ve C. Alkan). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
26. Koruklu, N; Feyzioğlu, B; Özenoğlu Kiremit, H; Aladağ, E. (2013). Öğretmenlerin İş Doyumu Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 25, 119-137.
27. Koyutürk, N. (2014). Sınıfta Kaynaştırma Öğrencisi Olan ve Olmayan Okul Öncesi Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
28. Kumcağız, H; Demir, Y; Karadaş, C. (2017). Perceptions of Self-efficacy Regarding Special Education as a Predictor of Occupational Burnout of School Counselors. İnönü University Journal of the Faculty of Education, Vol. 18(3), 312-324.
29. Maslach, C, & Jackson, S, (1981). The Measurement of Experienced Burnout. Journal of Occupational Behaviour, (2), 99-113.
30. Okray, Z. (2017). Academicçans' Burnout: A Systematic Review. Journal of the International Scientific Researches, Vol. 1(3), 163-180.
31. Oruç, S. (2007). Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Adana İli Örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana:

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

32. Ören, N. ve Türkoğlu, H. (2006). Öğretmen Adaylarında Tükenmişlik. Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke), Bahar sayısı, 16.
33. Özbek, R. (2007). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğini Tercih Etmelerinde Kişisel, Ekonomik ve Sosyal Faktörlerin Etkililik Derecesine İlişkin Algıları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 145-159.
34. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, (2006).
35. Pines, A.M., & Aranson, E. (1988). "Career Burnout. Causes and Cures". New York: The Free Press.
36. Reitz, H. J. (1987). Behovlor in Organizations. İllinois: Richard D. Irwin. İnc. 208.
37. Soysal, A. ve Özçalıcı, M. (2014). İş Yaşamında Tükenmişlik. (Ed.: Bedük, A.). Örgüt Psikolojisi, Yeni Yaklaşımlar- Güncel Konular. Konya: Atlas Akademi
38. Sürgevil, O. (2014). Çalışma Hayatında Tükenmişlik Sendromu, Tükenmişlikle Mücadele Teknikleri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
39. Şahin, F., & Şahin, D. (2012). Examining The Burn-Out Level of Special Education Teachers Working With Disabled Individuals. Journal of Teacher Education and Educators, Vol. 1(2), 275-294.
40. Taşdan, M., & Tiryaki, E. (2008). Comparison of the Level of Job Satisfaction Between at Private and State Primary School Teachers. Education and Science, Vol. 33(147), 54-70.
41. Taşgın, Ö. (2004). Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Merkez ve Taşra Örgütü Yöneticilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İş Doyum Düzeylerine Etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
42. Telef, B.B. (2011). The Study of Teachers' Self-Efficacy, Job Satisfaction, Life Satisfaction and Burnout. Elementary Education Online, Vol. 10(1), 91-108.
43. Tunçbilek, S. (2016). Özel Eğitim Okul Öğretmenlerinin Mesleki Tükenmişlik Duygusu ve İş Tatminleri Arasındaki İlişki (Ankara Örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
44. Tümkaya, S. (1996). Öğretmenlerdeki Tükenmişlik Görülen Psikolojik Belirtiler ve Başaçıkma Davranışları. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
45. Umay G. (2015). Psikolojik Danışman ve Rehberlik Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin İlişkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
46. Yıldız, E. (2012). Mesleki Tükenmişlik ve Rehber Öğretmenler Üzerine Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33(2), 37-61.
47. Yiğit, A. (2007). Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin İş Doyumu, Tükenmişlik ve Ruh Sağlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(13)

Mustafa Hulki CEVİZOĞLU⁴⁷
DNA SPREYİ İLE ADLİ İŞARETLEME ADLİ DAMGA®
FORENSIC MARKING WITH DNA SPRAYING THE FORENSIC STIGMA®

ÖZ

Bu makalede, dünyada yeni bir uygulama olan ve ülkemizde henüz bilinmeyen (uygulaması olmayan) *Adli İşaretleme (Adli Damga)* konusu incelenmektedir.

Sosyoloji, sosyal psikoloji, suç bilimi (kriminoloji), felsefe, etik ve siyaseti ilgilendiren *DNA spreyi ile Adli İşaretleme* uygulamasının çalışma sistemi, uygulandığı alanlar ve bu konudaki tartışmalar ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: DNA spreyi, SDNA, DNA sıvısı, adli işaretleme, adli damgalama, suç kontrolü, etik, kanser tehlikesi.

ABSTRACT

In this article, the subject of Forensic Marking (Forensic Stigma) which is a new application in the world and which is not yet known in our country is examined.

This course deals with DNA spray which deals with sociology, social psychology, criminology, philosophy, ethics and politics, and the working system of forensic marking practice, its fields of application and discussions on this subject.

Keywords: *DNA spray, SDNA, DNA fluid, forensic marking, forensic stigma, crime control, ethic, cancer risk.*

⁴⁷ Sosyolog, Sosyal Psikolog, Gazeteci-Yazar; E-posta: hulkicevizoglu@cevizkabugu.com.tr; Ankara/TÜRKİYE.

ADLİ İŞARETLEME(ADLİ DAMGA)

Dünyada yeni bir gelişme yaşanıyor. Ben de bu “sosyal gerçek” ile yılbaşı tatili nedeniyle bulunduğum Avrupa’da tesadüfen karşılaştım (*Çok gezen mi bilir, çok okuyan mı?*). Türkiye’de henüz bilinmediği için gündeme gelmeyen, hakkında bilimsel makale yazılmayan, bilimsel toplantılarda konu edilmeyen ya da televizyon tartışmalarında duyulmayan önemli bir “sosyal gerçek” ile karşı karşıyayız. Bu sosyolojik gelişme aynı zamanda bireysel, sosyal ve adli psikoloji alanlarını, suç bilimini (kriminolojiyi), felsefeyi ve etik kuralları ilgilendiriyor.

İşin özü şu: *DNA spreyi ile insanları işaretleme!*

Buna yabancılar “adli işaretleme” diyor. Ben “adli damgalama” (forensic stigma) demenin daha uygun olduğunu düşünüyorum, hatta “sosyal damgalama.” Çünkü, bireyler ilk aşamada biyolojik (kimyasal) olarak, sonra da otorite (polis) tarafından damgalanıyor. Durumun toplumsallaşması, toplum tarafından duyulması ile de toplumsal olarak ötekileştirilip, damgalanmış oluyor. Adli damgalama, toplumsal bir damga ya da sosyal psikolojideki ifadesi ile geçici ostrakismos (sosyal olarak dışlanan kişi) durumuna geliyor.

Sistem nasıl çalışıyor?

Durumun böyle olmadığını savunanlar ve onlara verilen yanıtları, tartışmayı sona bırakıp, sistemin, yeni “sosyal gerçekliğin” nasıl işlediğini açıklayalım:

Avrupa’nın bazı ülkelerinde pilot bölgeler (uygulama alanları) seçilmiş. Buralardaki olası “basit” hırsızlıkları azaltmak için sokaklara, binalara, dükkânlara görünmez biçimde DNA spreyi püskürtme sistemleri kurulmuş. Diyelim ki, o bölgede “fark edilen” bir hırsızlık oldu, dükkân sahibi alarm düğmesine bastı. O anda bölgeye *renksiz ve kokusuz* DNA spreyi püskürtülüyor. Tabii, hırsız fark edilmeden çalarsa sistem çalışmayacak. Önce çalacak, sonra fark edilecek ve “kaçacak.” Ama o anda, pilot bölgenin tümüne sprey sıkılmış olacak. Yani, yüzlerce masum insan da “DNA spreyi ile işaretlenmiş” olacak!

Bu uygulama farklı biçimde de gerçekleştirilebilir. Kimi mağazalar, çalınması olası ürünlerini önceden DNA spreyi ile işaretliyorlar. Buna “DNA duşu” da deniyor. Yani, burada özne olan insan değil nesne olan eşyalar işaretleniyor. Bu sprey (sıvı), sentetik olması nedeniyle SDNA olarak da adlandırılıyor.

Bu sprey çıplak gözle görülüyor. Polis UV (ultraviyole) ışık ile görüyor. Olay yerine gelen polis, çevreyi UV ışık ile tarıyor ve “işaretlenenleri” yakalıyor.

DNA sıvısının bireylerin üzerinde (teninde), elbiselerinde ve çalınan/çalınmayan (önceden işaretlenmiş mal) üzerinde haftalarca kalabildiği iddia ediliyor.

Özel Tabelalar

Pilot bölgelere caydırıcı olsun diye trafik tabelalarına benzer biçimde (ama mavi değil turuncu renkte) “DNA-Spray” tabelaları konulmuş durumda. Farklı tabelalarda şunlar yazıyor:

“Polis -

HIRSIZLIK ÖNLEME -

DNA SEÇME -

Çalarsan, İşaretlenirsin”

Ya da;

“DNA spreyi ile korunan alan - Polis”

Nerelerde Uygulanıyor?

Şimdilik, DNA spreyinin uygulandığı “bilinen” alanlar şunlar:

- Göçmen mahalleri ve suçun kol gezdiği “suç yoğun” bölgelerde.
- Bazı fast-food (McDonalds gibi) dükkânlarında.
- Erasmus Üniversitesi’nde. (4.000’den fazla bilgisayar işaretlenmiş durumda).
- Bazı bilgisayar ve elektronik eşya satan mağazalarda. (Cihazları spreyle işaretlenmiş durumda).
- Bazı demiryollarında. (Çalınmasını engellemek için bakır ve fiber optik kabloların üzerine sıkılarak).

Etik Tartışma ve Karşı Gelişmeler

DNA spreyi ile “işaretlenme”, kesin kanıt olup olmadığı tartışıldığı için, henüz tek başına tutuklanma nedeni sayılmıyor. Şimdilik, polis tarafından incelenip sorguya çekilecek kişi listesine girmek anlamına geliyor. Yanlış alarmlar ise, yüzlerce masum insanın bir anda yanlışlıkla işaretlenmesine de yol açıyor. Alarm doğru da olsa, suçun faili bir kişi iken örneğin bin kişi failmiş gibi hedef oluyor.

Ayrıca, önceden, çalınması kolay nesnelerin (eşyaların) DNA sprey ile görünmez biçimde işaretlenmesinde de sıkıntı bulunuyor. Şöyle ki, o eşyalardan birini parasıyla satın alan kişiye de sprey farkında olmadan bulaşmış olacak. Bunun da çok etik bir davranış olduğunu söylemek zor.

Ancak, bireyin “iradesi dışında” böyle bir biyolojik-kimyasal uygulamaya maruz kalması insan haklarına aykırı. Bu aynı zamanda, kişinin DNA’sının başkaları tarafından, üstelik kuşkulu bir nedenle ele geçirilmesi anlamına geliyor. Bu DNA’lar, kişinin kendisine karşı ya da kötü bir amaçla da kullanılma tehlikesi taşıyor.

İşin bir başka ve belki de en tehlikeli boyutu, DNA spreyine maruz kalanların nasıl bir etki ile karşılaşacakları noktası. Çünkü bir iddiaya göre, sentetik de olsa bu sprey insan DNA’sı ile özdeş. Bu uygulama insanın kendi DNA yapısını etkiliyor mu, kalıcı bir değişikliğe neden oluyor mu? Bu konuda, henüz herhangi bir bilimsel ya da siyasi otorite tarafından inandırıcı bir açıklama yapılmış olmasa da, spreyin aşırı karbon içermesi nedeniyle, kanser tehlikesine dikkat çekiliyor. Türkiye’de bilim ve medya dünyası da olayın üzerine gidecek durumda olmadığı için, özellikle yurt dışında böyle bir durumla karşılaşacak masum insanlarımızın ne olacağı hakkında bilgimiz yok.

DNA spreyini savunanlara göre, suç oranlarında hızlı düşüşler gözlenmiştir.

Bir başka gelişme ise pek çok konuda olduğu gibi diyalektik biçimde “karşıtının” ortaya çıkmasıdır. Artık, “DNA izini silen spreylelerin” reklamları da yapılmaya başlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. <https://eksisozluk.com/dna-spray--2744550>, Erişim Tarihi: 15.01.2018.
2. <https://mobile.nytimes.com/2010/10/19/world/europe/19rotterdam.html?referer=https://www.google.nl/>, Erişim Tarihi: 12.01.2018.
3. <http://playtusu.com/haber/2014/05/dna-silen-sprey-gelmistir/>, Erişim Tarihi: 15.01.2018.
4. <http://www.sabah.de/gundem/2013/7/29/hirsizliga-karsi-dna-spreyi>, Erişim Tarihi: 15.01.2018.
5. <http://www.yeniisfikirleri.net/dna-izlerini-silen-gorunmez-sprey/>, Erişim Tarihi: 15.01.2018.
6. <http://www.wikizero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvRG9zeWE6RE5BLVNwcmF5LUFtc3RlcmRhbS5qcGc>, Erişim Tarihi: 15.01.2018.
7. <http://www.wikizero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvRG9zeWE6RE5BX1NwcmF5X3NpZ25faW5fUENfSG9vZnRzdHJhYXQsX0Ftc3RlcmRhbS5KU> Ec, Erişim Tarihi: 15.01.2018.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(14)

Kundyz AGAIDAROVA Hojahmet kyzy⁴⁸

ONE OF THE METHODS OF UPDATING THE VOCABULARY BY CREATING ASSOCIATIVE LINKS

İLGİLİ BAĞLANTILARLA İLGİLİ SÖZLÜĞÜN GÜNCELLENMESİ YÖNTEMLERİNDEN BİRİ

ABSTRACT

The aim of the article is to find the ways of presenting new words and to interest students to learn English language. Here, we will talk about one of the methods of updating the vocabulary by creating associative links using the example of the English language materials for elementary students. Vocabulary is one of the most difficult skill for ESL students to learn. Why? The simple fact is that most learners are only searching for the equivalent of the unfamiliar English word in their native language.

They are not associating a mental image of anything to go with the new vocabulary. We acquire our native language through word associations. That is, we get mental pictures of concrete and abstract words through our senses which are associated with new words. Explaining how to use new words with associations is the main part of the lesson. It is clear if you can't actively use a new word, it is not a part of your vocabulary.

Keywords: Vocabulary, association, creation, mental images, solution, motivate.

ÖZ

Makalenin amacı, öğrencilere İngilizce öğrenmeye ilgi duymaları ve yeni kelime öğrenmelerini sağlamanın yollarını bulmaktır. Burada, ilkokul öğrencileri için İngilizce dil materyalleri örneği kullanarak, ilişkisel bağlantılar oluşturmaya dayalı bir kelime hazinesi güncelleme yöntemi hakkında konuşacağız. İkinci bir dil olarak İngilizce öğrenen öğrencilerin en çok zorlandıkları beceri kelime dağarcığının geliştirilmesidir. Neden? Basit gerçek şu ki, öğrencilerin çoğu yabancı dilin eş anlamlılarını kendi ana dillerinde arıyor.

Yeni kelimelere gitmek için hiçbir zihinsel görüntü eşleştirmesi yapmıyorlar. Ana dilimizi kelime eşleştirmeleri vasıtasıyla edindik. Yani, yeni kelimelerle eşleştirilmiş duyularımız aracılığıyla somut ve soyut kelimelerle ilgili zihinsel resimler elde ediyoruz. Kelimelerin eşleştirmelerle nasıl kullanılabileceği bu dersin en önemli kısmıdır. Bir kelime etkin bir şekilde kullanmıyorsan, onun senin kelime dağarcığının bir parçası olmadığı açıktır.

Anahtar Kelimeler: Kelime dağarcığı, eşleştirme, zihinsel imgeler, çözüm, motive etme.

⁴⁸ Master teacher Hoja Ahmet Yasawi International Kazakh-Turkish University; KAZAKİSTAN.

Enrichment of students' vocabulary is one of the main qualitative indicators of the work of a foreign language teacher. But the purely lexical side of the statement is always connected with the semantic, and as practice shows, the answers of students of different categories on the same topic sometimes differ little in content and in linguistic form. The current situation cannot be attributed only to the lack of verbal means. The solution of the problem is covered not so much in the quantitative increase of active vocabulary, as in the ability to operate on what has already been learned. It is impossible to achieve a qualitatively new level of speaking without the ability to see an object or phenomenon not in isolation, but in the system of available connections, analogies or comparisons.

In this article, we will talk about one of the methods of updating the vocabulary by creating associative links using the example of the English language materials for elementary students. The analysis of the selected topics of the lessons allowed us to identify two features.

1. Students return to the same topic several times, which means that each time a conversation should be conducted at a qualitatively new level. This level is achieved due to the constant repetition of vocabulary, including it in new situations.

2. By taking any topic, you can easily follow its points of contact with all other topics, so there is a potential possibility of combining them.

Already in the first lesson, the teacher introduces students to the proposed scheme. It is important that students learn the following:

a) when talking on the topics you have asked, you should use the material of the 1st course. It is desirable to conduct a primary inventory of vocabulary on topics;

b) with each semester the circle of interests of the student becomes wider, the understanding of the subject is deeper, and therefore his speech is richer.

The teacher pronounces a word and offers students to determine which topic it refers to, while motivating their response. Let us take *Flower* as an example. It turns out that one student sees a flower as part of nature; another - as the best gift for mum on holidays; the third speaks of his collection of postcards depicting flowers and animals, and the fourth recalls fairy tales, where flowers are animate creatures. The teacher schematically fixes the named links on the board. The students are became interested in the task. In the beginning, as a rule, their answers are few-worded, based on the material of two topics, no more, and hence the limited lexical content. It is obvious that a logical chain consisting of two links (flowers-nature or flowers – holiday presents and etc.), both from a substantive and a linguistic point of view, gives a lesser possibility of modifications. The permutation of one of the terms can significantly change the answer. Here are a few examples:

S1: My mother and I are very fond of flowers. We keep many flowers at home, water them, and take care of them. We grow roses in our country house. We have a lot of roses of different colours there. But they grow in summer and in autumn, and my mummy's birthday is in February. Flowers are the best presents for women, but in winter it is difficult to buy them. I usually draw a picture with flowers and present it to mum. She is happy and pleased.

S2: I also like flowers, but I enjoy looking at them in the wild. My sister's hobby is to plant and grow flowers and my hobby is to travel. Our family is the family of tourists. We try to spend our holidays outdoors, in the country-side. We have no flowers at home, I think it is fun to find them in the forests, fields, mountains. If you keep your eyes open, you can see that in summer the ground has a bright carpet of flowers and in autumn – of leaves. Nature is beautiful. It offer many things to enjoy.

S3: It is pleasure to read fairy-tales. In fairy-tales all the animals and flowers can talk like people, dance, and laugh. Some of them are industrious and some are lazy. We learn much from books. I agree with that in autumn leaves like flowers, they are bright and beautiful. When I was little, we went to the forest with my grandmother, and she told me the fairy-tale about the Queen Frog. Then we picked many different autumn leaves and at home we made a carpet on paper from them. I imagined that it was the carpet of the Queen Frog.

As noted above, the content side of the answer cannot be, but it affects its linguistic design. After all, indeed, when talking about flowers on holidays, you cannot do without words: *to present, to try to please,*

to make a surprise, to make happy and so on, and the connection of people-nature predetermines the use of active vocabulary: *to enjoy, to take care of..., to watch, to keep it clean and beautiful* and etc.

The use of active vocabulary in this case can be easily stimulated, as there is a verbal motive to use it. However, as noted above, it is better to carry out an inventory of vocabulary in advance.

Everything depends on the level of preparation of students, as well as on the goals and tasks of the teacher. There are following notes: the teacher usually works in several parallels and can not always immediately determine the volume of the studied vocabulary in that or another group. In order to target students to a more complete use of the active vocabulary, one can recommend to the teacher to make a list of verbs and adjectives for years of instruction, as these parts of speech are less often represented in students' speeches. Formulations and types of tasks in the process of work can be changed, but the idea remains unchanged: to see and implement the maximum number of word and theme connections in the answer, using as many words as possible.

Which option can you offer a task to compare two words, for example: seasons-holidays (winter holidays) or another task like: Let's draw on the board and describe the schematic picture to the word ... (given the word). The actual scheme is a duplicate of the scheme-support for the word. The difference is in the fact that it is made up of students and instead of words schematic drawings of students are given the cards. This task can be done at home, and at the lesson, students make a statement based on the scheme. How to determine the place of such work in the lesson? It depends on the objectives of the lesson, as well as on the level of the students' preparation, this can be:

- speech warm-up at the beginning of the lesson;
- game pause;
- the planned stage of work on vocabulary, topic;
- homework.

As practice has shown, not everything is obtained at the beginning. Even with a whole class discussion without the help of a teacher, students often cannot see more than three possible associations, and there is the limited choice of vocabulary. But character of work look like a game it serves as the stimulus of search of original decision of the problem. From the lesson to the lesson the answers of the students are better in terms of content and language. Each student can offer a response that includes several different meanings of the word. Such work with high efficiency does not take much time and fits well into any structure of the lesson. At the same time, it does not require long preparation by the teacher, providing the opportunity for an impromptu that is relevant at the moment in this group.

The formation of a lexical skill involves mastering the learned rules of relating a specific lexical unit to other lexemes in a thematic group, with synonyms and antonyms, a clear definition of the value of a lexical unit, the correlation of this value with similar or contrast values of compared tokens, mastering the rules of specific word formation and combination, and mastering as a result of this, the rules for choosing and using a lexical unit in the text of an utterance, in its grammatical and stylistic structure, and semantic perception in the text. All components of the lexical skill should be taken into account when introducing lexical units, and when forming the appropriate skill in the process of working with the dictionary, with the text, lexical exercises, with the activation of vocabulary in foreign speech.

REFERENCES

1. Soars, J & Soars, L. (2014). "New Headway", Elementary, Student's book, Work book, Oxford University Press.
2. Kuehn, P.R. (2017). How to Teach Vocabulary by Word Associations to ESL Learners, Owlcation.com/academia.
3. Heinle, T. (2007). , "The Heinle Picture Dictionary, Amazon, USA.
4. www.busyteacher.com

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(15)

Doç. Dr. Süleyman GÖKSOY**
SCHOOL GROUP BASED TEACHER COOPERATION*
OKUL ZÜMRE TEMELLİ ÖĞRETMEN İŞBİRLİĞİ

ABSTRACT

Group teacher committees are the teams that teachers of the same branches join in a school. In these committees, shared decisions to lead, improve and enhance education are made, the decisions are planned, implemented and the results are evaluated. The group teacher committees have an important function to increase the educational quality in schools.

The current research aims to improve the quality, productivity and performance of the group teacher committees and to develop their functionality in line with cooperative teacher philosophy and implemetations. Another aim of the research project is to improve the individual and collective capacity of the teachers.

Keywords: *Group teacher committee, teacher cooperation.*

ÖZ

Zümre öğretmenler kurulları; okulda aynı dersleri okutan branş öğretmenlerinin katıldığı, eğitim ve öğretimi yönlendirici, geliştirici ve iyileştirici ortak kararların alındığı, planlandığı, uygulandığı ve uygulama sonuçlarının değerlendirildiği okul çalışma ekibidir.

Mevcut araştırma projesi ile okullarda eğitimsel kalitenin yükseltilmesinde önemli bir fonksiyonu olan zümre öğretmenler kurullarının nitelik, verimlilik ve işlevselliğini artırmak ve zümre öğretmenler kurullarına; öğretmen işbirliği felsefesi, anlayışı ve uygulamaları doğrultusunda daha fonksiyonel bir işlev kazandırmak amaçlanmıştır. Araştırma projesinin diğer bir amacı ise öğretmenlerde hem bireysel hem de kolektif kapasiteyi geliştirmek böylece öğrencilerin öğrenme potansiyellerini artırarak onların daha kaliteli eğitim almalarını sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Zümre öğretmenler kurulu, öğretmen işbirliği.

* Results of Class-based Teacher Cooperation Project No:10.01.547 conducted within the scope of **SBBAP/Rapid Support Projects in Duzce University** comprises the research

** Assoc. Prof. Dr. ^[SEP]University of Düzce, Faculty of Education, ^[SEP]Educational Sciences, Educational Administration and Supervision ^[SEP]81600, Düzce/ ^[SEP]TURKEY ^[SEP]goksoys@hotmail.com

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Problem Status

Team performance or team spirit is more than the sum of the individual performance involved in the team and points to synergy and high motivation. Teamwork prepares the ground for trust environment developing independence and communication among people in the organization. For this, team work must be known clearly by the members of the team, success standarts must be defined, work, process, action and practices must be made actual for each success criterion, environment of trust must be constituted, healthy and open communication must be established, balanced participation and rules must be formed, the results must be monitored and evaluated together, feedback must be given and the problems that concern the team must be solved by the team, the member must know and understand each other and the need of guidance to information, resources and support must be compensated. (Şimşek, 2010; Cafağlı, 1996).

The rise in student performance at schools is related to the strengthening of colleague relationships at schools. (Katzenmeyer, Moller, 2013). According to researches, the business group has an important role in the socialization of the employee. Acceptance by the business group is a significant resource in supplying the social needs of the individual. The team has a strong influence on the way the individual's attitudes and behaviors about how they should behave in the organization. (Balcı, 2003). Many skills such as exhibiting higher-level behaviors, critical thinking, problem determination and resolution, self-improvement, etc. are mostly learned through interaction based on social interaction and cooperation. However, first, the purpose, role and duties of the team must be determined and then each participant in the team must be active, in solidarity, make constructive criticism and direction. The directing of educational institutions towards team work emerges as a need for time and working conditions, and teamwork in educational organizations is seen as a necessary requirement to maximize productivity. (Aktan, 2005; Şimşek, 2010; Cafağlı, 1996). For more than a century in educational administration and supervision, Taylor's scientific management principles have been borrowed and applied. In the perception of scientific management and supervision, concepts such as effectiveness and productiveness have come into prominence and have been emphasized continuously. According to Getzels (1977), scientific management was based on an understanding that what we wanted to do with our supply was precisely known, and then whether they did their work effectively and efficiently (Oplarka, 2016). However, in general, the education management and evaluation practices can have different processes from the school management and evaluation practices that are applied in private school. Indeed, each school has its own unique structure and function. At schools; the general and basic aim is that improving students' learning, and helping students to recognize and improve themselves (Janssens ve Van Amelsvoort, 2008, Akt. Turan ve Zingil, 2013).

When the level of learning of the students is examined in terms of the situation of the teacher-student interaction; issues that students have difficulties learning and the opportunity to urge upon them, a more holistic learning process in students, observation, feedback, creative thinking, not taking too much time, being quick to use, being flexible, giving feedback on students' learning situations are necessary (Aydın, 2005). For this reason, it is necessary to give feedback to the teachers periodically about the performance and performance of the group-based teacher cooperation groups in a strict and continuous manner. The members of the group should reveal the strengths and weaknesses of each teacher in the circle. Thus, the process (formative) and the conclusion (total-product) evaluation reveal how the teachers work efficiently and what affects their productivity in the negative direction.

The most basic and most important variance of schools is the student and the learning-teaching activities for students. In this respect, the final aim of group based teaching evaluation is to improve and make better student quality. School-based teacher co-operation is a team that has the same branch in the school, performs similar and close tasks, gets together regularly, finds out problems related to their own branch, class and profession, examines them, suggests solutions and applies solutions. Schools consist of field teachers who interact with each other in the legal framework and are aware of this formation. Groups means working of people who have common aim and a common level of agreement in coordination and work sharing. The productivity of the teachers in school, the confidence of the employees each other increases their motivation. Group based cooperation is not voluntary, but a necessity and responsibility formation. Therefore, the

involvement and continuity of all teachers to cooperative teacher-based co-operation is essential. However, in the group necessary opportunities and conditions and a support to teachers' mutual vocational improving should be provided to teachers to improve themselves. It is essential to develop respect for each teacher, patience, confidence, professional competence with the participation and continuity of all the teachers in the classroom on the cooperative basis of the teacher. From the point of view of teacher-based teacher collaboration mentoring and peer / peer coaching relationship; mentoring in the educational sense is the process of making suggestions with help, guidance and support works done by an experienced educator in order to provide instructional development of other colleagues. Mentors should be facilitators, not judicial and critical, but contributors to the improvement of teaching. Teachers need to be open-minded, flexible and empathic human connections. (Sullivan, 2000, Akt. Aydın, 2005; Seardy ve Tripses, 2012). Colleague coaching is an approach involving colleagues helping each other, not evaluating each other. That is the teacher's help to another teacher with the intend of applying specific teaching skill or in generally improving teaching practices (Aydın, 2005). It includes a learning environment in which two or three teachers examine study teaching methods mutually. It is very useful in creating a safe learning environment, supporting mutual learning. They develop each other within agreed objectives and plans. A teacher who accepts observing another colleague to develop classroom practices generally adopts a peer coaching approach. Before the observation at the classroom, they focus on a goal they agree on beforehand. The teacher is observed during the course and the two teachers discuss the resulting outcomes together. Peer coaching creates an exchange of views among colleagues. Teachers exhibit a non-judgmental, supportive and positive attitude. By focusing on developing a mutual relationship, each side learns collaboratively (Briggs ve Nieuwerburgh, 2012). School-based teacher collaboration; based on the assumption that the teacher should be able to better understand his / her field-branch, to be active in the process of identifying, correcting and solving problems.

Since the school branch teachers consist of the members who work in the same branch and field of the school and have the same undergraduate education and can be called homogeneous in this respect, the school classroom teacher cooperates with the teachers about the fields and the courses and classes they entered; identify problems, prepare solution proposals, provide moral and motivation support to one another, increase productivity, gain teamwork understanding, and improve the quality of their lessons.

Group-based teacher evaluation is made by norm-based and criterion-based teacher performance evaluation approach. Norm-based teacher performance evaluation involves comparing the position and ranking of a teacher with that of other teachers (same-branch-teachers), which usually includes exam results and student learning achievements of the students entering the course. Thus, that gives information about performance level of teacher. Criterion-criterion-based teacher performance evaluation; the place and rank of a teacher, which usually includes exam results and student lecture achievements of the students entering the course, that is a comparing according to the determined criteria (the criteria in the educational process - the behaviors within the legislature that are generally expected to be taught with the curriculum acquisition and sub-gains). Evaluation criteria - indicators and sources of evaluation criteria are time planning and management, defining daily activities, roles and tasks, qualifications and knowledge and skills. However, whichever approach and data collection method is used, it is important to add new things to the qualities that teachers have by increasing their knowledge skills. But, it is necessary for the teachers in the group to link their teaching-learning strategies, class activities, curriculum, learning steps of the students and their past experience with a view to the future.

Model of the Research

In the study, case study method was used from qualitative research types. The case study allows for an in-depth study of the investigated subject. It is a preferred method in terms of what, how and why questions are directed to understand various aspects of education (Çepni, 2012; Yin 2003; Yılmaz, 2015). In the study, the situation discussed; is how teachers interpret the work of group-based co-operation and what they mean to it and how it should be. For this reason, a comprehensive understanding has been sought by analyzing the

perceptions, experiences and attitudes of the teachers participating in the research in relation to group-based cooperation in detail.

Data Collection, Analysis and Interpretation

Research data were collected from the survey types using the focus group interview method within the scope of the survey research. Screening is the most widely used data collection technique in social sciences and related applied fields. Scans are suitable for research questions about people's beliefs or behaviors (Neuman, 2014). Focus group interviews used to gather research data; focus groups in the literature are characterized by discussions on the issue amongst the participants. The focus group interview allows to reach the points of view of a certain number of people (Patton, 2014; Glesne, 2013). In the present study, researcher has aimed both discussing of the research topic by the participating teachers and providing the emergence of multiple viewpoints in the process.

Participants in the survey have been asked the following questions.

- ✓ What is the purpose, content and scope of cooperative teacher-based co-operation?
- ✓ How should be the environment-place of cooperative-based teacher co-operation?
- ✓ Who are the participants of the cooperative-based teacher collaboration?
- ✓ What are the criteria and criteria areas for cooperative teacher-based co-operation?

The following process has been followed for the focus group interview.

- Meetings and recognition activities of groups,
- Maximum six round tables and various writing materials should be in the interview environment
- Maximum six teachers- groups should be constituted
- Open-ended with multiple answers and a certain number of questions should be asked to group
- Preparing the environment for sharing opinions of all participants in the group
- Participants are allowed to discuss freely the subject matter of the issue
- Focus group interview purpose, interview method and questioning (5N1K questions and rubrik method)
- Disclosure of topics and rules such as working method in focus group discussion, immediate recording of discussions
- Researcher's role as facilitator, moderator
- Providing group interaction, participation, sharing and synergy formation
- Planning the length of the interview as an average hour
- At the end of the interview, summarizing the work of the focus groups and collecting the documents

Since the case study approach in qualitative analysis represents an analysis process, it provides a special method of collecting, organizing, and analyzing the data . The aim is to collect comprehensive, systematic and in-depth information about each situation of interest (Patton, 2014). In content analysis made for this purpose, there is an effort to conceptualize the data and to interpret the situation. The data has been analyzed by content analysis techniques. The data has been presented taking into consideration the questions used during the interview process (Yıldırım ve Şimşek, 2008). In this direction, similar data are organized and interpreted in the framework of certain concepts. The relevant views of the participants have been transferred unchanged. In order to increase the transferability of the research, the research process and the things done in this process have been tried to be explained in detail. In order to increase the internal consistency of the study, all of the findings have been given.

To ensure the validity of the survey; multiple data collection methods (focus group study) were used and the findings were intended to be compared, checked and approved. The research sample and the data collection process have been explained in detail. The data obtained through the focus group study are explained directly with the guidelines so that the results achieved in the research are consistent with the

collected data. In the study, the data source is explained in detail how the data collection tools are made, how the data are recorded and analyzed, how the results are combined and presented.

Research Working Group

The sampling method for the research and accordingly maximum diversity sampling (Büyüköztürk et al., 2012; Yildirim and Simsek, 2008) technique was used. In order to ensure maximum diversity in the study, the study group created 92 teachers who participated in the In-Service Training Activity held in Mersin Merkez Suphi Öner Teacher Center and ASO between 10-14 / 07/2017 of the Ministry of National Education. 22 of the teachers are women, and 70 are men. And their seniority ranges from 2 years to 26 years. The researcher served as an instructor in the activity mentioned.

Findings

Coordinated teacher-teacher cooperation; The following conceptualized findings were obtained as a result of the focus group interview for the purpose, scope, method, duration and participant dimension of the participant teachers' own experience to reveal their experiences, meanings and perceptions.

1. The aim of cooperative teacher-based teacher;
 - Sharing Knowledge And Experiences
 - Socialization
 - Increase Productivity
 - Being Aware Of Deficiencies, Finding Solutions
 - Gaining A Different Point Of View
 - The Development Of Communication Skills
 - Psychological Support
 - Improve Yourself
2. Content-scope of the cooperative-based teacher collaboration;
 - Education And Training Activities
 - Material
 - Student Academic Level
 - Programme
 - Methods And Techniques
 - Use Of Equipment
 - School And Classroom Management
 - Professional Experience
 - Professional And Personal Issues
 - Lesson Plans
 - Educational Innovations
- 3- The method of group cooperative teacher collaboration;
 - On Specific Days, Weeks Or Months
 - Through Both Face And Social Media
 - Registration Of Interviews
 - Enriched With Social And Cultural Activities
 - Use Different Spaces And Environments
 - Have Specific Goals And Objectives
- 4- The environment-space of teacher-based teacher collaboration;
 - Lack Of Transport Strength, Physical Spaces In Adequate Training Environments
 - Supported By Virtual Environments
- 5- Time-period of teacher-based teacher collaboration;
 - During Times When Education Is Not Interrupted
 - When There Are Problems And Needs

- During Social Activities And Seminars
- Once A Month
- At The Beginning And End Of The Semester
- 6- Participants of cooperative group based teacher collaboration;
 - Teachers
 - Managers
 - Those who have knowledge about the subject
 - Those in the same branch
 - Parents
 - School personnel
 - Student or student representatives
 - Group leader and teachers
 - Teachers from the same branch

As a result of the focus group interviews with the teachers about the research topic, the opinions of the teachers including the direct excerpts are as follows.

b) Teacher competence criteria /standard and areas of group based teacher collaboration

In this sub-problem of the research, it was tried to reveal the teachers' life and meaning about the possibility of teacher competence areas in the cooperative of teacher-based teachers. As a result of focus group meeting for this purpose, content analyzing of the data obtained from the results were conceptualized as following below. According to the opinions of the teachers participating in the survey, the criteria of the cooperative teacher-based co-operation should include the following areas.

- a) Communication
- b) Field knowledge
- c) Innovation, self-development
- d) Leadership
- e) Having value judgments
- f) Using Technology
- g) Management of classroom
- h) Democratic
- i) Respectful
- j) Patient
- k) Responsible
- l) Competence areas related to being creative and competent have been determined.

Results

1- The aim of cooperative teacher-based teacher; sharing of professional knowledge and experiences, socialization, increasing productivity, finding solutions to be aware of deficiencies, gaining different perspectives, development of communication skills, psychological support, self improvement.

2- Content-scope of the cooperative-based teacher collaboration; school and classroom management, professional experience, professional and personal problems, lesson plans, and educational innovations.

3- The method of group cooperative teacher collaboration; it must be done with both face and social media, recording the interviews, enriched with social and cultural activities, using different spaces and environments, with specific goals and objectives.

4- The environment-space of teacher-based teacher collaboration; physical locations without transportation difficulties should be supported by virtual environments in adequate training environments.

5- Time-period of teacher-based teacher collaboration; it should be at a time when it is not disruptive to the education, when there are problems and needs, at the time of social activity and seminar, every month, at the beginning and end of the term, in a certain day, week or months.

1- Participants of cooperative-based teacher co-operation; teachers, administrators, those who have knowledge about the subject, those who are in the same branch, parents, school staff, students or student representatives, group heads and teachers and teachers who are from the same branch.

2- Teacher competence criteria / criteria and areas of co-teacher based teacher collaboration; areas of competence related to communication, field knowledge, innovation, self-improvement, leadership, value judgments, technology use, classroom management, democracy, respect, patience and responsibility must be developed, creative and skillful. In the literature supporting the results obtained, success criteria for team performance should be stated (Şimşek, 2010; Cafoğlu, 1996).

Proposals for a group based teacher collaboration model

Based on the findings and conclusions of the research, the following can be proposed regarding the model of group based teacher co-operation:

1. Schools are required to fulfill the following tasks and procedures:

- Joint preparation of course content
- Joint preparation of exams
- Changing the branches of teachers who teach the same lessons periodically
- Individual attention with each student
- Meeting once a week with all the teachers who make up the community
- Minimizing mutual professional mistakes
- Strengthen communication between teachers
- Use common sense
- Building trust-based communication
- Solidarity
- Express themselves
- Eliminate teacher anxieties
- Provide a continuous learning experience

2- School teacher roles in the group-based teacher collaboration should include the following;

- Supporting the solution of teacher professional problem, presenting solution proposal
- Guiding with creative and innovative thoughts
- Constitution of team work and responsibility awareness-team spirit
- Providing resources
- Contributing to the school teacher collaboration culture
- Not showing social laziness
- Doing brainstorming work and fulfilling its rules

3- School steps to be followed in the group-based teacher collaboration should include the following;

a) Determining and analyzing the purpose of the teacher-based teacher evaluation, why it is done, planning the works and determining the evaluation outputs,

b) In a community based teacher evaluation, determination of criteria to reach a certain judgment and decision ,

c) Determination of methods, tools and processes for data collection in order to arrive at the evaluation of group based teachers,

d) The first working day of the second week of September every year is for the first time to bring together the teachers of the local schools (the teachers who make up the expertise of each branch subject) and to get together the first working day every week after this date,

e) Providing technical, counseling and mentoring support to the school teachers' meetings by interacting with school administrators and each group of teachers,

f) In the first meeting of the village teachers (second week of September), the teacher-learning process, general culture, legislation and practices; determining and planning by analyzing needs and expectations,

4-Group-based teacher supervision - assessment and data collection tools should be as follows;

a) Teacher-made student assessment results (academic achievement results obtained with alternative assessment-assessment instruments)

b) National exam results (student academic achievement results)

c) Results of interviews (group interviews conducted by schoolteachers, student or student representatives, student parents or school family members)

d) Observation (group lesson observations in which the teachers will have at least one lesson hour for the teacher). Teachers behave more systematically controlling the curriculum. Teachers become more sensitive to the learning of students and the observation of students. Teacher-teacher contributes to the development of cooperation and communication between the student- teacher. Teachers and students make more contributions to academic achievement (Aydın, 2005). Before the observation of the teacher, the pre-observation interview is organized with the participation of the teacher to be observed by the group teachers. In this interview; the situations observed (eg student active participation, classroom climate, use of materials, student and teacher questions, general editing of the lesson, attainment of achievements, feedback, reinforcement, clue use, consideration, motivation of students, communication and classroom management etc.) are determined and constituted of an observation form including all these areas. Group-based teacher collaboration course observation steps

e) Teacher invites group teachers to visit the class

f) Preliminary interviews with teachers by group teachers

g) Group- teachers observe with teachers

h) Group- teachers interview with the teacher after observation

i) Determination of class, branch, course hours and course duration are determined

j) The observation of the group teacher is used to collect information about the teacher's in-class teaching activities, to get good examples in the classroom, to evaluate and comment the collected information, to help teacher if teaching necessary.

k) Teacher observation, preliminary interview with the relevant teacher, a specific plan, the schedule is done in formal and systematic. The observing teachers keep their written and visual records for observation, meeting and evaluation after observation.

l) Questionnaire (surveys that the school teachers should apply to students or student representatives when they are needed)

m) Reviewing documents and student work-teacher's portfolio (examining teachers, students, books and files and other written and electronic records). Teacher file; is a synthesis of the work produced by the teacher. These files allow the teacher to criticise and evaluate their work. It serves the purpose of collecting data about the teacher's work totals and professional competencies. Each file is specific, unique and suitable for every teacher (Aydın, 2005),

n) These are the data that student measurement-evaluation record and its results, indicating the degree of achievement and the sub-achievements of students. In the analysis of the student test results obtained, statistical procedures can be used (comparison of classroom-branch averages, analysis of validity and reliability, etc.). They also determine the level of student products, class and branches with the success status and the difference between the common exam questions they will prepare and the branches,

o) Action research; analyzing and interpreting data, making observations, collecting data, and reporting hypotheses about each case or problem that each teacher has identified in classroom practices.

p) Self-individual self-evaluation of the teacher. In this evaluation, the improvement of the teaching-learning process is targeted. Basic assumptions; the quality of the learning of the student depends directly on the teacher's learning. Comprehensive feedback is needed to achieve goals and objectives. The teacher can increase learning and personal satisfaction by collaborating with colleagues and actively adding students to the class evaluation process (Aydın, 2005).

5. The principles that should be in the model of school-based teacher co-operation should be as follows;

- a) Conclusion and process control should be fundamental
- b) Both qualitative and quantitative measurement methods and tools should be used
- c) Studying the development and progress of the students as a whole from cognitive, emotional, physical, social and cultural aspects

All of these developmental areas mentioned in the measurement-evaluation of group school teachers and students taking courses as a whole,

- a) The learning products of the students, their achievements not only through exams, but also with projects, performance, application homework,
- b) Group-based teacher co-operation, contributing to the establishment of goals and strategies for systematic and regular self-evaluation of the school and elimination of situations that are found to be incomplete in the self-evaluation of the school,
- c) In the long term, within the framework of the Constitution, the general purpose and principles of national education, the general framework of national curricula and the goals and legislations of the schools, each group develops its own curriculum, composes supplementary textbooks,
- d) Group-based teacher co-operation adapts to the teacher supervision and evaluation system that school administrators and school administration boards will adopt,
- e) Group-based teacher co-operation should be a dimension of the school-based management (school autonomy) system,
- f) Supporting the decision-making powers of teachers (such as adapting teaching programs to the environment, schools and classes, identifying auxiliary textbooks, choosing teaching methods and techniques and teaching materials and evaluating students)
- g) Coordinated teacher-centered collaboration with teachers in the form of individual and colleague sharing, in-school and out-of-school education stakeholders,
- h) Determination of roles and responsibilities of each teacher in the group teachers' team, application of the group social sanctions with the necessary sanctions within the framework of the existing legislation, when the teacher does not fulfill the roles and responsibilities,
 - i) To benefit from teacher experience in group based teacher collaboration,
 - j) Group-based teacher co-operation should extend good examples in teachers,
 - k) Supporting of group teachers for both peers and their own professional development,
 - l) Teacher evaluation based on information, documents, observations,
 - m) Evaluation and supervision is teacher-centered, so it is based on the assumptions that teachers and students will raise successive expectations and that all students can learn,
 - n) Strengthening the capacity of assessment and supervision of teachers, serving school philosophy and understanding of school-based internal evaluation,
 - o) The purpose of improving accountability in teachers by being responsible for evaluation and supervision and the quality of teachers' own performances,
 - p) Not to judge of teachers in the evaluation and supervision process and philosophy,
 - q) Problems in the teaching-learning process need to be dealt with interactively, based on mutual respect, trust and professional responsibility between the assessment and supervision process and the teachers.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

REFERENCES

1. Aktan, C. C. (2005). Değişim çağında yönetim. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
2. Apple, M. W. (2017). Eğitim toplumu değiştirebilir mi? (Çeviri Editörü. Şakir Çınkır). Ankara. Anı Yayıncılık.
3. Aydın, A. (2016). Mutluluk. Ankara. Pegem Akademi.
4. Aydın, İ. (2005). Öğretimde denetim. Pegem Akademi, Ankara.
5. Balcı, A. (2003). Örgütsel sosyalleşme, Pegem Akademi, Ankara.
6. Briggs, M. ve Nieuwerburgh, C. (2012). İngiltere’de İlk ve Orta Dereceli Okullarda Eğitim Liderliğini Desteklemede Koçluğun Kullanılması (Çeviren, Ramazan Yirci, Çeviri Ed. Ramazan Yirci, İbrahim Kocabaş). Pegem Akademi, Ankara.
7. Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Ç. E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş ve Demirel F. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (Geliştirilmiş 11. Baskı). Ankar: Pegem A Akademi
8. Cafoğlu, Z. (1996). Eğitimde toplam kalite yönetimi, Avni Akyol Ümit Kültür ve Eğitim Vakfı, İstanbul.
9. Caruso Joseph J and Fawcett. M. Temple (2007). Supervision in early childhood education : a developmental perspective 3 rd ed. Teachers College, Columbia University New York and London.
10. Çakıroğlu, A. (2007). Relationship Between Quality Of Life And Happiness In Turkey. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi SBE.
11. Çepni, S. (2012). Araştırma ve proje çalışmalarına giriş. Geliştirilmiş 6. Baskı, Trabzon: Celepler Matbaacılık.
12. Ekiz, D. (2013). Bilimsel araştırma yöntemleri, Ankara: Anı Yayıncılık,
13. Genç, N. (2004). Yönetim ve Organizasyon Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar. Ankara:
14. Glesne, C. (2013). Nitel araştırmaya giriş. (Çeviri Editörleri: Ali Ersoy, Pelin Yalçinoğlu) Ankara, Anı Yayınları.
15. Glickman, C. D., Gordon, S.P., Gordon, J. M. R. (2014). Denetim ve Öğretimsel Liderlik, Gelişimsel Bir Yaklaşım. (Çeviri Editörleri: Mualla Bilgin Aksu, Esmahan Ağaoğlu) Ankara, Anı Yayınları.
16. Gündüz, B. (2012). Öğrenci kişilik hizmetleri ve rehberlik. Ankara: Maya Akademi.
17. Hoy, W. K. Ve Miskel. C. G. (2012). Eğitim Yönetimi. (Çeviri Editörü: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık, 7. Baskıdan Çeviri.
18. Kara, M. M. (2010). The Relation Of Job Satisfaction With Happiness And Success Level. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
19. Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi – kavramlar, ilkeler, teknikler*. 22. Baskı Ankara: Nobel Yayınevi.
20. Katzenmeyer, M. Moller, G. (2013). Uyuyan devi uyandırmak, öğretmen liderler yetiştirmek. (Çeviri Ed. Servet Özdemir). Nobel Yayıncılık, Ankara.
21. Lunenburg, F. C. ve Ornstein, A, C (2013). Eğitim Yönetimi. (Çeviri Editörü: Gökhan Arastaman). Ankara: Nobel Yayıncılık, 6. Baskıdan Çeviri
22. Merriam, S. B. (2013). Nitel araştırma. (Çeviri Editörü: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık,
23. Numan, W. L. (2014). Toplumsal Araştırma Yöntemleri (Çeviren Sedef Özge). Ankara, Yayın Odası.
24. Oplatka. I. (2016). Eğitim yönetimi mirası (Çeviri Editörleri: Selahattin Turan, Fatih Bektaş, Mikail Yalçın). Pegem Akademi, Ankara.
25. Patton, M., Q. (2004). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri, 3. Baskı (Çeviri Editörleri: Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Ankara Pegem Akademi.
26. Robbins, P. Stephen. (1994). Örgütsel Davranışın Temelleri. (Çev: Sevgi Ayşe Öztürk), Eskişehir: Etam A.Ş. Basım Ve Yayımları,
27. Searly, L. ve Tripses, J. (2012). Etkili Mentorlar Olabilmeleri İçin Okul Liderlerini Hazırlama (Çeviren, Selahattin Turan, Çeviri Ed. Ramazan Yirci, İbrahim Kocabaş). Pegem Akademi, Ankara.
28. Şimşek, H. (2010). Toplam Kalite Yönetimi, Seçkin Yayınevi, Ankara.
29. Turan S. ve Zingil, G. (2013). Okul Değerlendirme, Pegem Akademi, Ankara.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37

TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

30. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, (5. bs.), Ankara: Seçkin.
31. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, (6. bs.), Ankara: Seçkin Yayınları.
32. Yılmaz, G. K. (2015). Durum çalışması, (ed.) m. metin eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri. (s.261-285), Ankara, Pegem A Akademi.
33. Yin, R. K. (2003). Case study research: design and methods (3rd ed.). Thousand Oaks, CA:Sage.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KİŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(16)

Arş. Gör. Dr. Ahmet YILMAZ**

SEBÜK TEGIN DÖNEMİNDE GAZNELİLER'İN TOHÂRİSTAN HÂKİMİYETİ* GHAZNAVID DYNASTY'S DOMINANCE ON TOCHARISTAN IN THE PERIOD OF SABUKTIGIN

ÖZ

Sebük Tegin Gazneliler Devleti'nin temelini atan Alp Alp Tegin'den sonra devletin gerçek kurucusu ve ilk hükümdarı olarak kabul edilmektedir. Gazneli Devleti'nin tarihinde önemli yere sahip olan Sebük Tegin, Buhara'da Alp Tegin tarafından satın alındı ve onun kızıyla evlendi. Sebük Tegin, Sâmânî sarayında aldığı görevler ve Alp Tegin'in himayesi sayesinde hızla yükseldi ve en sonunda Gazne tahtına oturdu. Sebük Tegin, Gazne'deki karışıklıkları giderdikten sonra Hindistan üzerine gazaya çıktı. Sebük Tegin ile Hindistan'da önemli başarılar kazandı ve gücüne güç kattı. Bu dönemde Samanîler Devleti'nin uzak kısımlarında bulunan valiler sık sık ayaklanmaktaydı.

Bu isyanlar ve Samanîler Devleti'nin valilerini kontrol altına alamaması Sebük Tegin'in devlet içerisindeki etkisini artırdı. Özellikle Emîr II. Nûh döneminde Sebük Tegin ve oğlu Mahmud Samanîler Devleti'ne yardımlarından dolayı Emîr II. Nûh tarafından lakaplar ve arazilerle ödüllendirildi. Gazneliler, Sebük Tegin döneminde Tohâristan'a bütünüyle hâkim oldular. Bu durum Sebük Tegin'in halefleri döneminde de devam etti. Tohâristan'ın Horâsân ve Maveraünnehir bölgesi için stratejik bir öneme sahip olması sonraki senelerde Gazneliler Devleti için büyük kazançlar sağladı.

Anahtar Kelimeler: Gazneliler, Hindistan, Sebük Tegin, Tohâristan.

ABSTRACT

Sabuktigin is regarded as the true founder and first ruler of the state, after Alptegin, who laid the foundations of the Ghaznavid State. Sabuktigin, who had an important place in the history of the Ghaznavid State, was bought by Alptigin in Bukhara and married to his daughter. Sabuktigin rose rapidly, thanks to the tasks he received in the palace of Samani and Alptegin's support, and eventually occupied the throne of the Ghaznavid state. After Sabuktigin dispatched the confusions in the Ghaznavid state, he started a campaign to India. Sabuktigin has gained significant success in India, and added strength to his power. In this period, the governors who were in the remote parts of the State of Samanids frequently rebelled.

These rebellions, and the inability of the Samanid State to control the governors, increased the influence of Sabuktigin in the state. Particularly during the 2nd century of Amir Nuh II, Sabuktigin and his son Mahmud were rewarded with nicknames and landscapes by Amir Nuh II for their help to the State of Samanids. The Ghaznavid state, in the period of Sabuktigin, dominated Tocharistan in its entirety. This situation continued during the periods of the successors of Sabuktigin. The fact that Tocharistan has a strategic prescription for the Horasan and transoxania regions provided great gains for the Ghaznavid State in the following years

Keywords: Ghaznavids, India, Sabuktigin, Tocharistan.

** Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi; Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Araştırma Görevlisi Doktor, Ağrı/TÜRKİYE; ahmetyilmaz025@gmail.com

* Bu makale, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde hazırlanan "Arap Fetihlerinden Büyük Selçuklu Hâkimiyetinin Sonuna Kadar Tohâristan" isimli basılmamış doktora tezinden üretilmiştir.

Samanîler Devleti'ndeki İç Karışıklıklar ve Ebû Ali Sîmcûrî ve Fâik el-Hâssa'nın Neden Olduğu Olaylar

Samanîler Devleti'nin uzak kısımlarında bulunan valiler sık sık ayaklanmaktaydı. Bu ayaklanmalarda, Türk kumandanlar üstünlüğü ele geçirmeye çalışmakta ve merkez onlara söz geçirememekte idi. Ebû Ali Sîmcûrî ve Fâik el-Hâssa bu karışıklıklara neden olan Türk kumandan ve valilerin başında gelmekteydiler. Zilhicce 378 (Mart-Nisan 989)'de Ebu'l Hasan Sîmcûrî (Merçil, 1981, III, s. 115 vdd) vefat edince yerine oğlu Ebû Ali geçti. Ancak Sâmânî Emîri II. Nuh, Ebû Ali'ye karşı olan şüphe ve kaygılarından dolayı onun yönetimindeki Herat'ı Faik el-Hâssa'ya verdi. Ebû Ali bu haberi alır almaz Nişâbûr'dan harekete geçerek Herât üzerine yürüdü ve Fâik'e eski dostluklarını ve aralarındaki hak ve hukuku ihmal etmesinden dolayı serzenişte bulunduğu bir mektup gönderdi. Nihayet birçok sözlerden sonra Herât'ın Fâik'te, Nişâbûr ve kıyâdet-i cuyûşun (ordu kumandanlığı) da Ebû Ali'de kalması üzerinde anlaşılar. Daha sonra da her ikisi kendi vilayetlerine yöneldiler. Öte taraftan Buhara'dan ordu kumandalarına (Horâsân Sipehsâlârlığı) verilmesi âdet olduğu üzere bir hil'at yola çıkarıldı, Ebû Ali bunun kendisine gönderildiğini sanmış, fakat hil'at Faik el-Hâssa'ya gitmişti. (Curfâdekanî, 1357 hş., s.85;en-Narşahi, 2013, s.151; Esir, 2016, VII, s. 415; Gerdîzî, 1363hş., s.368; Mîrhând, 1337 hş., IV, s. 59; Barthold, 1990, s. 272; Merçil, 1986, s.148-149; Usta, 2009, s. 232; Spuler,2000, II, s.1050) Hil'atın Faik'e ulaştığı bilgisini alan Ebû Ali, Herat tarafına yürüdü. Ebû Ali ile Fâik arasında; Herât ile Pûşenc civarında meydana gelen savaşı Ebû Ali kazandı. Yenilgiye uğrayan Fâik Merv er-Rûd'a kaçtı ve burada gücünü toplayarak arkasından gelip kendini izleyen Ebû Ali'nin kuvvetlerini yenilgiye uğratarak birazını da tutsak aldı (Zilhicce 378/Nisan 989). (Curfâdekanî, 1357 hş., s.85-86; en-Narşahi, 2013, s.151; Esir, 2016, VII, s.415-416; Mîrhând, 1337 hş., IV, s. 59; Barthold, 1990, s. 272; Merçil, IV, s. 549; Usta, 2009, s. 232-233; Nazım, 1931, s. 30) Bu olayın ardından Merv' e giden Ebû Ali, Emîr II. Nûh'a bir haberci gönderip seleflerinin dostluğunu hatırlatıp kendisinin de öncekiler gibi ona bağlı ve sadık olacağını, verilecek görev için hazır olduğunu ayrıca babasının vazifesinin kendisine verilmesini belirtmişti. Bu gelişmeler üzerine Emîr II. Nûh, Ebû Ali'yi Horâsân Sipehsâlârlığı'na atadı. "İmâmüddüdevle" lakabını verdi ve ona bu tayinin sembolü olan menşur, bayrak ve hil'at yolladı. Ayrıca darp ettiği paralarda "Emîr'ül Ümerâ" unvanını kullanan Ebû Ali, Nişâbûr'da müstakil sayılabilecek kadar güçlü bir konuma gelmişti.(Curfâdekanî, 1357 hş., s.86-87; Gerdîzî, 1363hş., s.368; Esir, 2016, VII, s.416; Kazvîni, 1364 hş., s. 384; Mîrhând, 1337 hş., IV, s. 58; Merçil, 1986, IV, s. 549)

Ebû Ali kendi bölgesinde bağımsız kabul edilebilecek derecede güçlü bir seviyeye ulaştıktan sonra Sâmânî Devleti'ni yok etmek amacıyla bir ittifak aramaya koyuldu. Bu niyetlede Karahânî hükümdarı Buğra Han'a bir elçi göndererek Sâmânî Devleti'ni paylaşmak üzere gizlice onunla anlaşta. Bu anlaşmaya göre, Ceyhun'un ötesi yani Mâveraünnehir Buğra Hân'ın, Ceyhun'un güneyindeki bölge yani Horâsân Ebû Ali'nin olacaktı. Ayrıca her iki taraf gerektiğinde birbirlerine yardım edeceklerdi. Böylece Ebû Ali aradığı müttefiki bulmuş oluyordu. Öte yanda Mâveraünnehir ileri gelenlerinden bir grup da Sâmânî hanedanından memnun değillerdi ve Buğra Hân'ın taraftarı olmuşlardı. Buğra Hân bütün bu gelişmelerden yararlanarak Buhara'ya yürümeğe karar verdi ve İsficab'a' (Curfâdekanî, 1357 hş., s.92; Gerdîzî, 1363hş., s. 369) kadar ilerledi. (Curfâdekanî, 1357 hş., s. 92; Esir, 2016, VII, s. 416; Mîrhând, 1337 hş., IV, s.60; Barthold, 1990, s.276-277; Merçil, 1986, IV, s.551; Nazım, 1931, s. 31) Bunun üzerine Emîr II. Nuh, Ebû Ali'den yardım istedi. Ancak II. Nuh, Ebû Ali'den beklediği yardımı alamayınca İnanç¹¹ Hâcib kumandasında bir kuvveti Buğra Han'ın üzerineyolladı. İki ordu arasında meydana gelen harpte Sâmânî birlikleri yenildi ve aralarında İnanç Hâcib'inde bulunduğu Sâmânî ileri gelenlerini ve kumandanlarını esir aldı. Bu olay üzerine Emîr II. Nuh, Faik'ten destek istedi ve onu Buhara'ya davet etti. Buhara'ya gelen Faik, Buğra Han'la savaşmak için Semerkand tarafına yollandı. Harceng toprakları civarında vuku bulan savaşta Faik Buğra Han'a yenildi. Kaynakların ittifakla belirttiği üzere onun mağlubiyeti Buğra Han ile gizlice anlaşması ve ihaneti sebebiyle olmuştu. Buğra Han'ın yakına geldiği bilgisini alan Emîr II. Nuh'da Buhara'dan ayrılarak Âmul (ya da Âmulu'ş-Şatt'a)'e gitti. Burada ona Hârezmşah Ebu Abdullah Muhammed ve Gürgenç valisi Ebu Ali I. Memûn yardım etti. Neticede Buğra Han Rebiülevvel 382 (Mayıs-Haziran 992)¹¹¹ (Esir, 2016, VII, s.416; Gerdîzî, 1363hş., s. 369; Beyhakî, 1383 hş.,209; Zettersteen,1964, IX, s.348) de Buhara'yı ele geçirdi. Burada Buğra Han'a tabiyetini ileten Faik, Belh üzerine yürüyüp buraları ele geçirdi ve Buğra Han tarafından Tirmîz

ve Belh'e vali olarak tayin edildi. (Curfâdekanî, 1357 hş., s.93 vd; Esir, 2016, VII, s.416-417; Kazvîni, 1364 hş., s.385; Mîrhând, 1337 hş., IV, s.60; Barthold, 1990, s. 278; Zettersteen, 1964, IX, s.348; Usta, 2009, s. 239-240)

Âmul'de bulunan Emîr II. Nuh, ise onun etrafa dağılmış olan hizmetkârları ve gulâmları etrafında toplanıyorlardı. II. Nuh önce Ebu Ali el-Belâmî'yi yeniden vezirliğe getirmiş; ancak el-Belâmî'nin askerlerin istekleri karşısında yetersiz kalması üzerine de Abdullah b. Muhammed b. Uzeyr'i Hârezm'den getirterek vezirliğe tayin etti. Bu arada II. Nuh, Ebû Ali'ye birbiri ardına elçiler ve mektuplar yollayarak yardım istiyor, fakat her defasında ondan oyalayıcı vaad ve cevaplardan başka bir şey alamıyordu. Ebu Ali ise düşüncesini gerçekleştirmek için Nişâbûr'dan Serahs'a gitti, bir süre sonra da Merv'e geçti ve Buğra Han'ı beklemeye başladı. Bu esnada Buhara'da bulunan Buğra Han rahatsızlandı ve görevi vekil olarak Samanî ailesi mensuplarından olan Abdülaziz b. Nuh'a bıraktı ve ona hi'lat giydirdi. Buğra Han geri çekilirken Buhara halkı intikam maksadıyla onun ordusunun ardıçlarına saldırarak birçok kişiyi öldürdüler. Bu saldırı sırasında Emîr II. Nuh'un kendi tarafına çekmeğe muvaffak olduğu Selçuklu Türkmenleri de Buhara halkı ile beraberdi. Buğra Han Türkistan'a dönerken hastalığı daha da arttı ve Koçkar Başı denilen yerde öldü. Böylece Emîr II. Nuh, Ebû Ali'nin yardımına ihtiyacı olmadan Buhara'ya geri döndü ve Abdülaziz'i yakalatarak gözlerine mil çektirip zindana hapsedirdi (15 Cemaziyelahir 382/17-18 Ağustos 992). (Curfâdekanî, 1357 hş., s.95 vdd, Beyhakî, 1383 hş.,209; Gerdîzî, 1363hş., s.369; Esir, 2016, VII, s.417; Kazvîni, 1364 hş., s.385; Mîrhând, 1337 hş., IV, s. 61; Barthold, 1990, s. 278-279; Merçil, 1986, IV, s.252-253; Usta, 2009, s. 241vd)

Sebük Tegin'in Tohâristan'a Hâkim Olması

II. Nuh'un Sâ mânî tahtını tekrar elde etmesi ve devlet içindeki düzeni tekrar sağlayıp durumunu güçlendirmesi Ebû Ali'yi şaşırtmıştı. O devletin ileri gelenlerini ve yakınlarını toplayarak ortaya çıkan bu son duruma çare bulmak için onlarla istişarede bulundu. Onlar Sâ mânî Emîri'nden af dilemek gerektiğini ileri sürdüler. Ebû Ali bu teklifi yerinde ve doğru bularak yeniden II. Nuh'un teveccühünü kazanmak için, zengin ve çeşitli hediyeler hazırladı. O bu hediyeleri ikna edici ve tatlı dilli bir elçiyle II. Nuh'a gönderecekti. Ancak bu sırada Buğra Hân tarafından Belh'e tayin edilen Fâik, II. Nuh'un ülkesine döndüğünü haber alır almaz Buhara'ya hâkim olmak için harekete geçti. Buna muKâbil Nuh'un gönderdiği Sâ mânî ordusu şiddetli bir savaştan sonra Fâik'i mağlup etti. Bu savaştan çok az kişiyle kurtulabilen Fâik için Ebû Ali'ye sığınmaktan başka çare yoktu. Nitekim Merv'e gelerek Ebû Ali'ye yardım teklif etti. Fâik'in idaresinde hâlâ oldukça mühim bir kuvvetler olduğundan Ebû Ali onun gelişine çok sevindi ve hatta Emîr II. Nuh için hazırladığı hediyeleri Fâik'e takdim ederek Samanîler'den af dilemekten vazgeçti. Böylece eski iki düşman arasında şimdi yeni bir ittifak ortaya çıkıyordu. Daha sonra onlar Nişâbûr'a gelerek Nuh'a karşı harekete geçmek ve Buhara'yı almak için hazırlıklara başladılar (383/993). (Curfâdekanî, 1357 hş., s.100-101; Esir, 2016, VII, s. 419; Kazvîni, 1364 hş., s.385; Mîrhând, 1337 hş., IV, s.61-62; Barthold, 1990, s. 279-280; Usta, 2009, s. 243-244; Bosworth, 1968, s.6-7)

Melik Nuh, Ebû Ali ile Fâik'in aleyhindeki ittifakını işittiği zaman onları yola getirecek ve bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için Ebu Nasr Farisî'yi Sebük Tegin'e elçi olarak yollayıp durumu kendisine anlatıp ondan yardım istedi. (Curfâdekanî, 1357 hş., s.101; Mîrhând, 1337 hş., IV, s. 62-63; Halîlî, 1387 hş.,11; Merçil, 1986, IV, s.555) Sebük Tegin Gazneliler tahtına geçip hâkimiyet sahasını genişletip fiilen bağımsız olmasına rağmen Samanîler'e tâbi idi. (Merçil, 1989, s.9 aynı müellif 2009, XXXVI, s. 262) İşte bundan dolayı Emîr II. Nuh'un elçisinin getirdiği mektubu alınca isteğini kabul etti ve süvarileriyle yardımına koşup Emîr II. Nuh'a katıldı. Sebük Tegin ile Emîr II. Nuh, Kişş^{IV} nahiyesinde buluştular.^V Emîr II. Nuh, Sebük Tegin'e ikrâm ve hediyeler hususunda cömert davrandı. Sebüktegin de ona biat ederek düşmanlarına karşı yardıma söz verdi; ayrıca Gazne'ye gitmek ve ordusunu hazırlamak için süre istedi. (Curfâdekanî, 1357 hş., s.101-102; Beyhakî, 1383 hş.,209; Esir, 2016, VII, s. 419; Kazvîni, 1364 hş., s.385; Mîrhând, 1337 hş., IV, s. 62-63; Merçil, 1986, IV, s.555; Usta, 2009, s. 244-245)

Ebû Ali; Sebük Tegin ile Emîr II. Nuh arasındaki bu ittifaktan haberdar olunca o da kendisine bir müttetik aradı ve bunun içinde Büveyhîler'in Cibâl kolunun başında bulunan Fahrüddevele Ali (983-997) ile anlaşmak istedi. Ebû Ali, Ebû Cafer b. Zulkarneyn adındaki adamını elçi olarak Horâsân ve Türkistan'da

üretilen eşyalardan değerli hediyeler hazırlatarak Fahrüddeve'ye gönderdi. Ayrıca Fahrüddeve'nin veziri es-Sâhib b. Abbâd da aynı şekilde hediyeler yolladı. Vezir es-Sâhib b. Abbâd her iki taraf arasında bir anlaşma yapılması için büyük gayret gösterdi. Neticede mektuplaşma ve elçilik yoluyla bu ittifak gerçekleşti. (Curfâdekanî, 1357 hş., s.103-104; Esir, 2016, VII, s. 419-420; Mîrhând, 1337 hş., IV, s. 63; Merçil, 1986, IV, s.555; Usta, 2009, s. 245-246)

Öte yandan Sebük Tegin'e bakacak olursak; O, tam teçhizatlı bir ordu ve Hindistan'dan ganimet aldığı iki yüz fil ile Nûh'la buluşmak üzere harekete geçti. Melik II. Nûh da büyük bir orduyla Buhara'dan yola çıktı. Cüzcân'dan Ebûl Hâris Farîgûnî, Garcistân^{vi} hâkimi Şâr Muhammedşâh ve öteki ümerâ da ona bağlandılar. Sebüktegin ve Nuh'un ordusu birleşerek Herât tarafına yürüdüler. Ebû Ali Sîmcûrî de kardeşleri ve Faik ile Nîşâbûr'dan ayrılarak Herât tarafına yöneldiler. Büveyhîler'den Fahrüddeve'nin yardım için gönderdiği iki bin Deylemlî ile Ziyârîler'den Kâbus'un oğlu Dârâ da Ebû Ali'nin ordusuna katıldılar^{vii} iki taraf da Herât şehri dışında ordugâh kurdular. ^{viii} (Halîlî, 1387 hş., s.11) Bu esnada Ebû Ali Sîmcûrî, Sebük Tegin'e yazmış olduğu bir mektupta; Sebük Tegin ile Ebû Ali'nin babası arasında her zaman muvafakat olduğunu, Horâsân'a tayin edildikten sonra babasının yolundan gittiğini ve ona saygı gösterme konusunda hiçbir zaman acziyete düşmediğini, bu yüzden Melik Nûh ile arasının düzeltilmesi hususunda aracı olmasını ister ve özür dileyerek bundan sonra itaat edeceğini bildirdi. Sebük Tegin, Emîr II. Nûh'un onu affetmesi hususunda razı etti ve daha sonra da Ebû Ali'ye durumu müjdeleyen bir mektup gönderdi. O bu mektubunda; Ebû Ali'ye muradının olduğunu, Emîr II. Nûh'un onu affettiğini, ancak günahlarının karşılığı olarak on beş milyon dirhem tazminatı hazineye vermesi ve bundan böyle selefleri gibi itaat etmesi gerektiğini bildirdi. Ebû Ali ve yakınları bu hususta bir müşavereden sonra bu şartları kabul ettiler. Ancak onun ordusunda bulunan tecrübesiz ve gençlerden bir grup bu kararı beğenmediler. ^{ix} (Gerdîzî, 1363hş., s.370) Onlar derhâl Sebük Tegin'in ordugâhına koşular ve burada birkaç kişiyi öldürdüler. Ayrıca Sebük Tegin'in elçisi de dönüşte Ebû Ali'nin öncülerinden bir gruba rastlamış, onlar da elçiye bu anlaşmayı aşağılayıcı ve utanılacak bularak razı olmadıklarını söylemişlerdi. Sebük Tegin bu olaylardan haberdar olduğu zaman öfkelenmiş ve Ebû Ali'ye bir elçi göndererek savaşa hazırlanmasını istedi. Sebük Tegin daha sonra ordusunun sağ ve sol kanatlarını düzenledi ve savaş fillerinden bir sed meydana getirdi. Kendisi de oğlu Mahmûd ve Melik Nûh ile merkezde yer aldı. Ebû Ali ise kendisi merkezde olmak üzere; kardeşi Ebûl Kasım Sîmcûrî'ye sol kanadın, Fâik'e ise sağ kanadın idaresini vermişti. Savaşın başında Ebû Ali'nin ordusu üstün durumda idi. Fâik idaresindeki sağ ve Ebûl Kasım'ın idaresindeki sol kanat, Sebük Tegin'in sol ve sağ kanatlarını mağlup etmişlerdi. (Curfâdekanî, 1357 hş., s.105 vd; Mîrhând, 1337 hş., IV, s. 63-64; Halîlî, 1387 hş., s.11; Merçil, 1989, 9-10 aynı müellif 1986, IV, s. 556-557; Usta, 2009, s. 246 vd) Ancak tam bu sırada Sebük Tegin'in kurnazlığı sayesinde Ebû Ali'nin ordusunda merkezde yer almış olan müttefiki Dârâ b. Kabûs, ona ihanet ederek Emîr II. Nûh'un tarafına geçti. Onun bu hareketi Ebû Ali'nin ordusunun maneviyatının bozulmasına sebep oldu. Sebük Tegin'in de kendi askerleriyle hücum etmesiyle, Ebû Ali'nin ordusu hezimete uğrayarak dağıldı. Mahmud kaçanların peşine düştü, bazısını esir aldı. Böylece Herât savaşını Sâmânî meliki Nûh ve müttefiki Sebük Tegin kazanmış oldu (15 Ramazan 384/23 Ekim 994) ^x Ebû Ali her şeyini savaş meydanında bırakarak Nîşâbûr'a kaçtı. Galipler ise Ebû Ali'nin ordusundan ele geçirdikleri ganimetin taksimiyle uğraşarak iki-üç gün Herât'ta beklediler. Tahtını Sebük Tegin ve oğlu Mahmud'a borçlu olan Emîr II. Nûh onlara lakaplar verdi ve arazi bağışladı. Emîr II. Nûh, Sebük Tegin'e "Nasîreddîn ve'd-Dünya" lakabıyla Belh, Tohârîstân, Bâmyân, Gur ve Garcistân'ın idaresini, oğlu Mahmud'a ise Seyfûddeve" lakabıyla Horâsân Sipehsâlârlığı'nı verdi.(Curfâdekanî, 1357 hş., s.108; Beyhakî, 1383 hş.,209-210; Gerdîzî, 1363hş., s.371; el-Cüzcânî, 1363 hş., I, 227; Esir, 2016, VII, s. 420; İsfendiyâr, 1320 hş., II, 7; Kazvînî,1364 hş., s.386; Mîrhând, 1337 hş., IV, s.64; Halîlî, 1387 hş., s.12; Usta, 2009, s. 248 vd; Nazım, 1931, s. 30-31-32)

Gazneliler Sebük Tegin döneminde Tohârîstân'a bütünüyle hâkim oldular. Bu durum Sebük Tegin'in halefleri döneminde de devam etmiştir. Tohârîstân'ın Horâsân ve Belh sınırları içerisinde olması ve bu durumun getirdiği jeopolitik konumu düşünüldüğünde bu durumun sürmesi Gazneliler Devleti'nin ve aynı zamanda Tohârîstân bölgesinin lehine olmuştur.

Sonuç

Gazneliler Devletinin temellerini atan Alp Tegin'den sonra hanedanın güçlü bir devlet haline gelmesinde en önemli rol Sebük Tegin'e aittir. Sebük Tegin Buhara'da Alp Tegin tarafından satın alındı ve bu andan itibaren sahip olduğu üstün yetenekler ve Alp Tegin'in desteği ile hızlı bir şekilde ilerledi. Önce Sâmânî sarayında önemli işler yaptı sonrasında ise Gazneliler Devletini tesis etti. Hindistan taraflarına yaptığı seferler ile namını ve gücünü artırdı. Tahtını Sebük Tegin ve oğlu Mahmud'a borçlu olan Emîr II. Nûh onlara lakaplar verdi ve arazi bağışladı. Emîr II. Nûh, Sebük Tegin'e "Nasireddîn ve'd-Dünya" lakabıyla Belh, Tohâristân, Bâmyân, Gur ve Garcistân'ın idaresini, oğlu Mahmud'a ise Seyfüddeve" lakabıyla Horâsân Sipehsâlârlığı'nı verdi. Sebük sonraki süreçte Tohâristân'a bütünüyle hâkim oldu. Bu durum Sebük Tegin'in halefleri döneminde de devam etti. Tohâristân'ın jeopolitik konumu düşünüldüğünde bu durumun sürmesi Gazneliler Devleti'nin ve aynı zamanda Tohâristân bölgesinin lehine olmuştur.

KAYNAKÇA

- 1-BARTHOLD. W,(1990) *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*, (Haz. Hakkı Dursun Yıldız), TTK Basımevi, Ankara.
- 2-BOSWORTH, C. E, (2000) "Kısh", *The Encopedia of İslam New Edition*, Koninklijke Brill, V, Netherlands, 181-182.
- 3-----, (1968) "The Political And Dynastic History of The Iranian World (A. D. 100-1271)", *The Cambridge History of Iran*, (Ed.: J. A. Boyle),(ss.V,1-203), Cambridge University Press, Cambridge.
- 4-DAMES, M. Longworth, (1964) "Garcistan" *İslam Ansiklopedisi*, IV, MEB, İstanbul.
- 5-BEYHAKÎ, Ebû'l Fazl,(1383 hş), *Târîh-i Beyhakî*, Neşr. Ali Ekber Feyyaz, (be ihtimâm-i Muhammed Cafer Yâhakkî) İntişârat-ı Dânişgah-ı Firdevsî, Meşhed.
- 6-CURFÂDEKANÎ, Ebu's-Şeref Nâsih,(1357 hş), *Tercüme-i Târîh-i Yemînî*, Neşr. Cafer Şiar, Bungâh-i Tercüme ve Neşr-i Kitap, Tahrân 1357 hş.
- 7-GERDÎZÎ, (1363 hş.), *Zeynu'l Ahabâr*, Neşr. Abdulhay Habîbî, Duniyâ-i Kitâb, Tahrân.
- 8- HALÎLÎ, Halilullah, (1387 hş), *Saltanat-i Gazneviyân*, İntişârât-i Emînî, Kabil.
- 9- KAZVÎNÎ, Hamdullâh Mustevfî-i,(1364 hş.) *Târîh-i Güzîde*, Neşr. Abdülhüseyin Nevâ'i, İntişârât-i Emîr Kebir, Tahrân.
- 10-İBN İSFENDİYÂR, (1320 hş), *Târîh-i Taberîstân*, II, be teshîh-i Abbâs İkbâl, be ihtimâm-i Muhammed Ramezânî, İntişârât-i Kelâle-i Hâver, Tahrân.
- 11-İBNÜ'L ESÎR, (2016), *El-Kâmil fi't-Târîh*, XII, (Türkçe Trc. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özeydin), Ocak Yayıncılık, İstanbul.
- 12- ZETTERSTEEN, K.V, (1964), "Nuh", *İslam Ansiklopedisi*, IX, MEB, İstanbul.
- 13-MERÇİL, Erdoğan,(2009), "Sebük Tegin", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXXVI, Ankara.
- 14-----,(1986),"Simcuriler IV" *Bellekten*, XLIX, S. 195, Ankara.
- 15-----, (1989), *Gazneliler Devleti Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara.
- 16- EL-CÜZCÂNÎ, Minhâc-i Sirâc Osman b. Muhammed,(1363 hş), *Tabakât-ı Nâsirî ya Târîh-i İrân u İslâm*, I, Neşr. Abdulhay Habîbî, Dünyâ-yi Kitâb, Tahrân.
- 17-MÎRHÂND, Muhammed bin Hâvenşâh bin Mahmûd,(1337 hş), *Târîh-i Ravzatu's-safâ*, İntişârât-ı Merkez-i Hayyâm, Tahrân.
- 18-NAZIM, Muhammed, (1931), *The Life and Times Of Sultan Mahmud of Ghazna*, Cambridge At University Press.
- 19-STRANGE. Le, (1905), *The Land of The Eastern Caliphate*, Cambridge at the University Press, Cambiridge.

Notlar

¹ Bu isim Tercüme-i Târih-i Yemîni'de ve Zeynu'l Ahbâr, (s.369)'da İspîcâb (اسپجاب) şeklinde zikredilmektedir. Ayrıca Gerdîzî, (Zeynu'l Ahbâr, 369) Buğra Hân Isfîcâb'a geldiği zaman Ebû Ali'nin ona mektup yazarak ona meyl ettiğini zikretmektedir. (Curfâdekanî, 1357 hş., s.92; Gerdîzî, 1363hş., s.369)

¹¹ Bu isim Târih-i Güzîde'de “انج” Barthold (Moğol İstîlâsına Kadar Türkistan,) da ise (Ayag “Aytah, Aytik”) şeklinde geçmektedir. Doğru şekli olan İnanç ise Tercüme-i Târih-i Yemîni'de, Târih-i Ravzatu's-safâ, (IV, 60) geçmektedir. (Kazvîni, 1364 hş., s. 385; Barthold, 1990, s. 278; Curfâdekanî, 1357 hş., s. 93; Mîrhând, 1337 hş.,IV, s. 60)

¹¹¹ İbnü'l Esir, (El-Kâmîl, VII, 416) tarih olarak Hicri 383 yılını vermektedir. On birinci yüzyıl tarihçilerinden olan Gerdîzî (Zeynu'l Ahbâr, 369) ile Ebû'l Fazl Beyhakî, Târih-i Beyhakî, Neşr. Ali Ekber Feyyaz, (be ihtimâm-i Muhammed Cafer Yâhakkî) İntişârat-ı Dânişgah-ı Firdevsi, Meşhed 1383 hş., 209) Rabiülevvel 382 tarihini vermektedir. Bu yüzden doğru olan tarih Rabiülevvel 382 yılıdır. (Zettersteen, 1964, IX, s. 348)

^{1V} Kişş (Şehr-i Sebz) Ortaçağ da Maverâünnehir bölgesinde yer alan bir şehirdir. Günümüzde Özbekistan sınırları içerisinde yer almaktadır. Shahrîsabz (yeşil şehir) ortaçağda Soğdianaya bağlıdır. Kuzeyden, Soğdianaya Semerkant bölgesine bağlanır. Burası eski devirlerde Semerkant ve Belh arasındaki dönemin büyük ticaret yolu üzerinde yer almaktadır. Kaşka Darya vadisinde bulunan şehir, doğuda Buttaman ve Sayan dağlarından doğup akan birkaç akarsu ile beslenmektedir. Verimli topraklara sahip mamur bir beldedir. (Bosworth, 2000, V, s. 181-182; Strange,1905, s. 257.

^V Beyhakî, Nûh'un Sebüktegin'e yazdığı mektupta düşmana karşı ne yapacaklarını görüşmek için onun Nahşeb çölüne (be Deşt-i Nahşeb) gelmesini istediğini; Gerdîzî ise Sebük Tegin'in Kişş ve Nahşeb'e geldiğini zikretmektedirler. (Beyhakî, 1383 hş., s. 209; Gerdîzî, 1363hş., s.370)

^{VI} Afgan Türkistan'ı dâhilinde, Murğâb'ın yukarı vadisinde bir memleketdir. Memleketin hükümdarları Şâr unvanını kullanmaktaydılar. (Dames, 1964, IV, s. 717)

^{VII} Dârâ b. Kabûs'un Ebû Ali'nin yanında savaşa katılmasıyla ilgili İbn İsfendiyâr'da şu bildiler yer almaktadır: Sebüg Tegin ile Ebû Ali arasında Bağşûr (Tafsûr)'da meydana gelen savaş esnasında Kabûs her ne kadar Sâ mânîler'e karşı meylî olsa da çaresiz bir şekilde oğlu Dârâ'yı Ebû Ali'nin yanına gönderdi. Savaş esnasında Ebû Ali'nin yanına gelen Dârâ, onun yanından kaçıp Emîr Razî'nin askerleriyle birleşti. (İsfendiyâr, 1386 hş., II, s. 7)

^{VIII} Tercüme-i Târih-i Yemîni,'ye göre, Sebük Tegin ile Melik Nûh, ordugâhı Nahiyet-i Bağ'da kurdular. İbn İsfendiyâr, (Târih-i Taberistân, II,) göre ise daha öncede zikrettiğimiz gibi Sebük Tegin ile Melik Nûh, Ebû Ali ve yanındakilerle Bağşûr'da savaşmıştır. Aslında Bağşûr ile Bağ aynı şehirlerdir. Herât hududunda bulunan Bağ şehri aynı zamanda Bağşûr şeklinde de söylenmektedir.(Curfâdekanî, 1357hş., 105; Halîlî, 1387 hş., s.11)

^{IX} Zeynu'l Ahbâr'a göre Ebû Ali'nin Serhengleri; Sebük Tegin ile Emîr Nuh'un bir olduğunu ve kendilerinin üstün geleceklerini söyleyerek barışa razı olmamışlar.(Gerdîzî, 1363hş., s.370)

^X Zeynu'l Ahbâr'da geçen bilgilere göre; Sebük Tegin, Dârâ'nın ihanet niyetinde olduğunu haber aldığı zaman Ebû Ali'nin casuslarından birinin huzurunda, Dârâ ile Faik'in ve Ebû Ali'nin kardeşi Ebu'l Kasım'ın kendilerinden aman dilediklerini ve onlardan birinin de Ebû Ali'yi yakalayıp kendilerine vereceğini söyledi. Casus'da bu haberi Ebû Ali'ye söyledi. Sonun da Dârâ düşman tarafına geçince Ebû Ali, diğer iki müttetikten de şüphelendi ve onlara güveni kalmadı. Bu durum da onun savaş alında mağlup olmasına neden oldu. (Gerdîzî, 1363hş., s.370-371) Tarih için bk. Beyhakî, 1383 hş., s. 210; krş. Merçil, 1986, IV, s., 557. Ayrıca bu konuda bilgi veren bir diğer tarihçi olan (el-Cüzcânî, 1363 hş., I, s.227); savaş tarihi olarak 384 yılının Şevvâl ayını, (Esir, 2016, VII, s. 418) ise sadece 384 yılını vermektedir. (Nazım, 1931, s. 30-31)

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(17)

Öğr. Gör. Hakan YÜKSEL⁴⁹; Öğr. Gör. Ülhak ÇİMEN⁵⁰; Öğr. Gör. Emrah ÖZTÜRK⁵¹
TÜRKİYE’DE İNTERNET MECRASININ KÜLTÜREL DEĞİŞİME YANSIMASI
THE REFLECTION TO CULTURAL ALTERATION OF INTERNET AREA IN TURKEY

ÖZ

Dijital verilerin etkin olduğu ve yoğun bir enformasyon akışının yeni iletişim teknolojileri ile sağlandığı yeni medya ortamı, gerek Dünya genelinde gerekse Türkiye bağlamında her sektörün ve her alanın doğrudan dahil olduğu bir mecra konumuna erişmiştir. Bu mecraın en yaygın aracı olan internet ortamı, iktisadi etkisinin yanı sıra sosyal ve kültürel eğilimlerde de belirleyici olmaktadır. Zira ülkeden ülkeye hatta şehirden şehire farklılık gösteren kültür olgusu, yeni medyanın hakim olduğu mevcut çağ ile birlikte adeta bir ekrana indirgenmiş ve denilebilirse internet kültürüne dönüşmüştür.

Nitekim bu dönüşüm, kültür olgusunu internet ortamına çeşitli boyutlara taşımış ve böylece kültürel değişim üzerindeki etkisini de ortaya çıkarmıştır. Ele aldığımız çalışmanın merkezini teşkil eden bu etki süreci, çalışma kapsamında nitel çözümleme tekniğiyle irdelenmiştir. Daha sonra elde edilen veriler içerik analizi ile açıklanmış ve ortaya çıkan sonuçlar başlıklar halinde paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnternet, Kültür, Kültürel Değişim.

JEL Code: Z19.

ABSTRACT

The new media area, in which digital data is active and the information flow is provided by new communication technologies, it has become an area where every sector and every field is directly involved both in Turkey and around the world. The internet area, which is the most common tool in this field, is the determining factor both economic as well as cultural and social trends. In addition, the cultural phenomenon, which differs from country to country and even from city to city, it has almost become settled in a screen and transformed into an internet culture by the current era in which the new media dominates.

As a matter of fact, this transformation has brought the cultural phenomenon to various dimensions in the internet area and thus revealed the effect on cultural change. This effect process in the study, it was substantiated by qualitative analysis technique. Then the obtained data was explained by content analysis and the results are shared in titles.

Keywords: Internet, Culture, Cultural Exchange.

JEL Code: Z19.

⁴⁹ Hakan Yüksel, Öğ. Gör., Kafkas Üniv Radyo TV Programcılığı hakanyuksel25@gmail.com; Kars/TÜRKİYE.

⁵⁰ Ülhak Çimen, Öğ. Gör., Kafkas Üniv Radyo TV Programcılığı ulhacimen@gmail.com; Kars/TÜRKİYE.

⁵¹ Emrah Öztürk, Öğ. Gör., Kafkas Üniv Radyo TV Programcılığı emrahozturkk@gmail.com; Kars/TÜRKİYE.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KİŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

GİRİŞ

Yeni nesil teknolojilerin en etkin ve en kapsamlı aracı olan “internet ortamı” eğitimden sağlığa, medyadan teknolojiye kadar her alanın ihtiyaç duyduğu ve her alanı daha güçlü ve daha pratik kılan önemli bir iletişim organıdır. Bununla birlikte iletişim ağını evrensel boyuta ulaştırarak kitleleri tek bir çatı altında toplayabilen bir ortam konumundaki internet mecrası, yeryüzünün çeşitli coğrafyalarındaki farklı kültürlerle sahip insanların birbirlerini tanıyabilmesine, birbirleriyle anlaşabilmesine ve kaynaşabilmesine ortam hazırlayan bir kültür aracıdır. Bu etkileşim ağı neticesinde kültürel bağlamda değişim ve gelişim gözlemlenebildiği gibi yine kültürel anlamda sanallaşan toplumun sebep olduğu tahribatlar da yaşanabilmektedir.

Dolayısıyla kapsamlı bir kavram olan kültür olgusu aynı zamanda değişime de uğrayabilen bir yapıdadır ve bu değişim olumlu olduğu gibi olumsuz bağlamda da gerçekleşebilmektedir. Zira kültürel değişim her toplumda farklı bir biçimde tezahür edebilir ve özellikle gelişen toplumlarda, farklı coğrafyalarla güçlü iletişim ağı olan toplumlarda, değer ve inanç noktasında çeşitlilik barındıran toplumlarda ve teknolojik gelişmelere hızla uyum sağlayan toplumlarda daha kolay görülebilir. Çağın icadı olan ve dünya genelinde milyarlarca kullanıcıya hitap eden internet ortamı da kültürel değişime zemin hazırlayan bir yeni medya platformudur. Ve dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de bu platform kültürel coğrafya üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Bu doğrultuda; Türkiye’de kültürel değişim bağlamında internet ortamının etkilerini inceleyen çalışmamız, mevcut konuyu ele alırken öncelikle internet mecrasını ve daha sonra kültür ve kültürel değişim olgularını genel tarama modeliyle ele alarak kavramsal boyutta değerlendirmiştir. Analiz kısmında ise amacı ve kapsamı belirlenen çalışma, niteliksel veri çözümleme tekniğiyle elde edilen bulguları başlıklar altında sunarak internet ortamının kültürel değişim üzerindeki olumlu ve olumsuz neticelerini değerlendirmiştir.

1. İNTERNET MECRASI

Bilgi içeriklerini depoladığı gibi yoğun kitlelere enformasyon akışını sağlayabilmesi niteliğiyle her sektörün doğrudan dahil olduğu internet ağı, sürekli değişen ve gelişen yapısıyla hızla yayılmaktadır ve bunun da ötesinde sistemi kendine bağlı hale getirdiği için adeta kilit bir vaziyet görmektedir. Öyle ki yedi milyarı aşkın bir nüfusu taşıyan dünyamızda internet ağının sadece bir gün sekteye uğraması, sistemi çökerteceği gibi mali açıdan da milyarlarca dolar bir kayıp ortaya çıkarmaya müsaittir. Dolayısıyla hem kitleleri hem de kurumları kendi ağına bağımlı hale getiren internet, denilebilir ki ekmek gibi su gibi hayatın vazgeçilmez bir unsuru olmuştur ve bireylerin iletişim özgürlüğü hakkının en önemli temsil aracı haline almıştır. Dünya coğrafyalarını bu güçlü etkileşim ağıyla küresel bir yapıda buluşturan internet alanını **Dr. Öğr. Üyesi Onur AKYOL** şu ifadelerle açıklamıştır:

“Bir çok bilgisayar sisteminin birbirine bağlı olduğu bir iletişim ağı olan internet, yirminci yüzyılda meydana gelen bilişim ve iletişim teknolojilerinde devrim niteliğindeki gelişmelerin en önemli ürünüdür. Bu iletişim ağı ABD’deki üniversite ve araştırma kuruluşlarının farklı tiplerdeki bilgisayarlarını da içine alarak hızlı bir büyüme göstermiştir. Bu gelişme çerçevesinde daha sonraki yıllarda “internet” olarak adlandırılacak teknolojinin alt yapısı oluşturulmuştur. Kendi toplumu ve kendi özel kuralları ile internet, farklı bir ortam konumuna gelmiştir” (Akyol, 2014:93).

Gerek Dünya genelinde gerekse Türkiye’de medya olgusunun temelini konvansiyonel medya araçları teşkil etmektedir. Gelişen yeni iletişim teknolojileri ile birlikte konvansiyonel medya araçlarının yerini yeni medya dediğimiz alan almıştır ve bireyleri iletişim sürecinde aktif hale getiren bu alan hızla değişmeye ve gelişmeye devam etmektedir. Yeni medya ortamının en etkin organı da artık her alanda vazgeçilmez bir araç haline gelen “internet” olarak kabul edilmektedir. Nitekim her ortamda erişilebilir özellikte olması, daha hızlı ve pratik bir araç vaziyeti görmesi, bireyleri etkin ve katılımcı kılması, bilgi aktarımında geniş kitlelere aynı anda ve hızlı bir biçimde ulaşabilmesi, farklı alanların mevcut içeriklerini büyük bir arşiv kapsamında barındırabilmesi, yeryüzündeki çeşitli coğrafyaları ve kültürel öğeleri tanıtıcı bir rol üstlenmesi, iletişim bağlamında zaman ve mekan kısıtlamasını ortadan kaldırması ve deyim yerindeyse dünyayı bir ekrana hatta bir telefona sığdırarak Mc Luhan’ın global köy tabirini tam anlamıyla karşılayan bir iletişim ağını oluşturması

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

niteliğiyle “*internet*” günümüz dünyasının en etkin etkileşim aracı halini almıştır ve geleneksel medya araçlarını da kendi sürecine entegre ederek iletişim ağına dahil etmiştir.

Zira artık internet teknolojisi önemli bir aşama kaydetmiş ve yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline almıştır. Özellikle DSL teknolojisinin hızlı bir şekilde gelişmesi ve giderek yaygınlaşması ile beraber internet ücretleri de ucuzlamaya başlamıştır ve kullanıcı sayısında ciddi artışlar gerçekleşmiştir. Bu durumun oluşturduğu en büyük etki özellikle iletişim alanına yönelik olmuştur ve iletişim ağı, internet tarafından biçimlendirilen bir hale dönüşmüştür. Öte yandan internet ağının değişim ve gelişimiyle beraber sosyal medya alanı kitlelerin yoğun ilgisine ve katılımına maruz kalmış ve böylece diğer kitle iletişim araçları da bu doğal sürecin sonucu olarak sanal ortama entegre olmuştur (Kırık ve Karakuş, 2013:62). Örneğin herhangi bir televizyon kanalında sunulacak olan kültürel içerikli bir programın gerek öncesine gerekse sonrasına yönelik tüm içeriklere programın sanal uzantısı aracılığıyla ulaşmak mümkündür. Aynı zamanda bu ve benzeri programların tanıtımı da internet mecrasında sosyal medya hesapları üzerinden yapılmaktadır ve bunun sonucunda internet kullanıcısı televizyon ekranına yönlendirilmektedir. İnternet ve televizyon arasındaki bu etkili entegrasyon süreci her iki alanı da aktif kıldığı gibi medya içi reklamcılığı da bu süreç dahilinde etkin kılmaktadır.

İnternet ortamını diğer kitle iletişim araçlarından farklı ve özgün kılan en önemli özellik olarak karşılıklı etkileşime olanak tanınmasını ve bireylere geri bildirim fırsatı sunmasını gösterebiliriz. Ayrıca fiziksel alan ve zaman sınırlaması olmadığı için birey ve kurumlar arasında etkileşim hızlı ve etkili bir şekilde sağlanabilmektedir (Artmaz, 2014:192). İnternet olgusunu bu denli önemli bir ihtiyaç haline getiren ve vazgeçilmez kılan bu unsurlar bireyleri kullanıcı ve katılımcı konumuna dönüştürdüğü gibi insan hayatını da oldukça kolaylaştırmaktadır. Söz gelimi herhangi bir sınır karakolunda görev yapan subay ya da astsubayların il veya ilçe merkezine uzun bir süre gidemediği düşünüldüğünde tüm bankacılık ve diğer fatura işlemlerini dakikalar içerisinde telefon ve diğer teknik aygıtlar aracılığıyla internet üzerinden sağlaması oldukça önemli bir kolaylıktır. Bu örnekleri yerel, ulusal ve uluslararası bağlamda çeşitlendirmek mümkündür. Sadece fatura vb. işlemleri değil aynı zamanda sinema, tiyatro ve spor müsabakaları bileti, ulaşım biletleri, eğitim kayıt işlemleri, uzakları yakın eden görüntülü görüşmeler, bilgi ve belge paylaşımı, e kitap erişim kolaylığı, geleneksel medya araçları olan gazete, dergi, radyo ve televizyonu tek çatı altında toplayıp her birine kolayca ulaşılabilmesi, yerel bir haberi nitelik olarak uluslararası arenaya taşıyabilme özelliği, gerek özel gerekse kamudaki tüm kurum ve kuruluşlara ilişkin bir çok işlemin yapılabilmesi ve bunun gibi nice erişimleri sağlayabilmesi yetisiyle “*internet*” asrın değil asırların icadıdır diyebiliriz.

Pozitif anlamda sayısız katkı ve kolaylığı sunan internet mecrasının olumsuz sonuçlar meydana getiren durumları da vardır. Örneğin geleneksel medya organlarının en etkin gücü olan televizyon aracı ile zaten toplumdaki soyutlanarak ekrana bağımlı hale gelen bireyler, internet ile birlikte bu bağımlılık noktasında başka bir boyuta taşınmıştır. Öyle ki aynı çatı altında hatta aynı odada bir arada bulunan aile fertlerinin birbirleri arasındaki iletişim zayıflığı, internet bağımlılığının bir uzantısıdır. Bununla birlikte yüz yüze iletişimin yansıttığı samimiyet duygusu, online etkileşimin durağı olan internet ve sosyal medya realitesi neticesinde neredeyse bitme noktasına gelmiştir. Düğün, bayram ve tebrik ziyaretleri gibi kültürel olgular giderek sanallaşmakta ve başsağlığı dilekleri dahi sosyal medya üzerinden paylaşılan kıymetsiz ve niteliksiz cümlelerle dile getirilmektedir. Zira artık; yediği yemeği, içtiği içeceği, yaptığı tatili, giydiği ya da giymediği kıyafeti, gittiği mekanı ve neredeyse aldığı nefesi dahi paylaşan bireylerin değil de paylaşmayan kesimin yadırgandığı bir online dünya kurulmuş vaziyettedir. Bu bağımlılık düzeyinin en tehlikeli boyutu ise çocuklara yansıdığı noktada öne çıkmaktadır. Çünkü denetimsiz bir yapıya sahip olan ve yoğun bir içerik akışının yazı, resim ve videolar aracılığıyla mevcut bulunduğu internet ortamında sıkıntılı kabul edilebilecek sayfalara erişmek adeta bir tık uzakta yer almaktadır. Özellikle internet ortamındaki arama motorlarının ortam hazırladığı bu hassas durum yalnızca çocuklar düzeyinde değil genç jenerasyon ve yetişkinler için de büyük bir problem arz etmektedir ve ne yazık ki önüne geçilemeyen bir boyut kazanmış haldedir.

Bir başka negatif durum ise bilgi kirliliği hususunda öne çıkmaktadır. Editoryal sürecin oldukça yetersiz olduğu internet medyasında, veri akışı bağlamında önemli tutarsızlıklara ve yanlış bilgilere sıklıkla rastlanmaktadır. Genel olarak sosyal paylaşım sitelerinde ve magazin haberciliğinde karşılaşılan bu durum,

internet mecrası için “güven” olgusunu tartışılır kılmaktadır ve diğer medya araçlarına nazaran güven noktasında internet medyasını ikinci planda bırakmaktadır. Dolayısıyla yediden yetmiş her kesimin ortak uğrak mekanı olan bu yeni medya mecrasında denetim mekanizmasının güçlendirilmesi ve bilgi akışının profesyonelce takip edilmesi gerekli bir ihtiyaçtır ve bu ihtiyaç giderildiği takdirde internet olgusu hayatın tam merkezinde güçlü bir şekilde varlığını korumaya devam edecektir.

2. KÜLTÜR VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM

İnsan ırkına özgü bir kavram olan kültür; basit olarak ifade etmek gerekirse toplumların ve bireylerin yaşam biçimidir ve farklı toplumlarda farklı biçimlerde tezahür etmektedir. Gerek sanat, giyim, kuşam, yapı ve tarihi değerler gibi somut öğeleri gerekse gelenek, görenek, norm, inanç ve düşünce yapısı gibi soyut öğeleri bir arada bulunduran kültür olgusu çok kapsamlı bir kavramdır ve bu geniş izah çerçevesinden dolayı geçmişten günümüze kadar yerli ve yabancı birçok düşünür tarafından farklı şekillerde tanımlanmaya çalışılmıştır:

Eliot’a göre kültür; inanç öğeleri ile harmanlanmış olan bir yaşam şeklidir ve tüm insanlığın bunalım ve sıkıntılardan kurtarılabilmesi din ile kültür arasındaki etkileşime bağlı durumdadır (Eliot, 1981:20).

Ziya Gökalp ise kültür kavramını şu ifadeleri ile açıklamıştır:

*“Bir millete yaygın terbiye yoluyla toplum aracılığıyla geçen ruh hallerinin bütününe kültür denilmektedir. Mesela her milletin konuştuğu samimi bir dili vardır ki toplumdan kişilere yaygın terbiye yoluyla geçer. Yine her milletin türkülerinde, koşmalarında, kullandığı samimi bir vezni vardır ki bu da konuşulan dil gibi yaygın terbiye yoluyla geçmiş olur. Yine her milletin canlı ve coşkun surette yaşadığı dini bir hayatı vardır ki yaygın terbiye yoluyla geçer. Milletin ahlaki estetik duyguları da aynı suretle kişilerde vücuda gelir. Kişi; milletin hukuki ve ekonomik geleneklerini, sanatını, felsefi ve ilmi eğilimlerini de bu suretle kazanır. İşte bütün bu sosyal müesseselerin tamamına **kültür** adı verilir”* (Gökalp, 1918).

Kültürün açıklamasını yapan bir diğer ünlü düşünür ise Immanuel Kant’tır. Ona göre kültür; akılcı bir var olanın kendi seçtiği herhangi bir somut ya da soyut erek için ortaya koyduğu becerisinin neticesidir ve hedeflenip elde edilen bu erek yalnızca kültür ile sağlanır (Kant,1952:94).

Nurettin Topçu, kültür olgusunu açıklarken; kültürün bir toplumu oluşturan inanç, sanat, ahlak ve ilim gibi değerler bütünü olduğunu ifade etmiştir (Topçu, 1961:196).

Görüldüğü üzere izah edilen tanımların ortak noktasında insan ögesi vardır ve kültürün insan odaklı bir olgu olduğu üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla kültür olgusunun nesilden nesile aktarılmasında da toplum faktörü öne çıkmaktadır ve dili, inancı, ırkı, coğrafyası ve düşünce yapısının farklılıklarına göre kültür olgusu nitelik kazanmaktadır. Yeryüzündeki bu kültürel çeşitlilik ortamı, insanlar üzerinde birbirlerinin yaşantısını merak edip öğrenme arzusunu doğurmaktadır. İşte tam bu noktada kültür ve medya etkileşimi devreye girer ve kültürlerin aktarılmasında ve kültürel içeriklerin açıklanması noktasında medya araçlarına ihtiyaç duyulur. Bununla birlikte; sadece televizyon ve internet gibi etkin kitle iletişim araçlarıyla değil görsel medyanın en eski aracı olan sinema aracılığıyla da kültürel öğeler oldukça etkili bir biçimde yansıtılabilmektedir.

Örneğin dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de büyük bir ilgiyle takip edilen Hint sineması; kültürel çeşitliliğin en yoğun olduğu ülkelerden birisi olan Hindistan’ın tanıtımında büyük bir etkiye sahiptir. Filmlerdeki etkileyici mekanları görüp bu ülkeyi ziyaret edenlerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Bu örneği Türkiye bağlamında değerlendirecek olursak bir diğer etkin medya aracı olan televizyon öne çıkar. Zira uluslararası sahada Türk sinemasına nazaran Türk dizileri daha popüler durumdadır ve özellikle son 15 yıllık süreçte ülkemizde çeşitli kanallarda yayınlanan onlarca dizi, dünyanın çeşitli ülkelerinde ilgiyle takip edilmektedir. Gerek ülke kültürümüzün tanıtımı noktasında gerekse turizm bağlamında elde edilen ekonomik getiri açısından, Türk dizileri önemli bir etkiye sahiptir. Bu etki neticesinde; Kapadokya, Mardin, Antakya, Doğu Karadeniz ve özellikle de İstanbul’a yoğun bir turist akını gerçekleşmektedir. Dizi turizmi diyebileceğimiz yeni bir alanın doğmasına ortam hazırlayan bu durum, kültür ve medya etkileşimi için güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Kültürel çeşitliliğin en yoğun hissedildiği alanlardan birisi ise kuşkusuz ki belgesel sinemasıdır. Bu doğrultuda es geçilemeyecek en önemli belgesellerden birisi ABD’li yönetmen Ron Fricke’nin 2011 yılında

gösterime sunduğu “Samsara” filmidir. Beş yıllık süreçte onlarca ülkede yapılan titiz çekimlerin ardından ortaya çıkan bu görsel şölen “kültür” olgusunu sadece izleyerek hissetmek mümkündür. Öyle ki farklı coğrafyalardaki farklı inançları, farklı yaşam biçimlerini ve farklı toplumları tarafsız bir bakış açısıyla yalnızca olduğu gibi sunan ve kültürel varlıkların; küresel güçlerin rant savaşlarının döndüğü kapitalizm dünyasında nasıl tahrip olduğunu perdeye yansıtan yönetmen, yorumu ve analizi izleyiciye bırakmıştır. Nitekim bu ve benzeri başyapıt filmler, zaman içerisinde görsel kültürün önemli eserleri olarak kabul edilecektir.

Kültür kavramından kültürel değişim kavramına geçiş yaptığımızda; değişen ve gelişen toplumların çevre şartları açısından kültürel noktada uğradığı değişimi görmekteyiz. Zira yeryüzünün çeşitli yerlerindeki her kültür zamanla değişime uğramaktadır ve bu değişim yenilik, yayılma, kültür benzeşmesi ve kültürel kayıp bağlamında olmaktadır (Haviland, 2002:469). Yenilik faktörü üzerinden yola çıkacak olursak özellikle kitle iletişim araçlarının gerek görsel gerekse işitsel öğelerle sunduğu içerikler, toplum üzerinde kültürel değişimin meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim medya araçlarının yaygın olmadığı yıllarda toplum için abes kabul edilen ve kültürel değerlere aykırı olarak nitelenen herhangi bir tavır ve davranış, günümüzde ekranlarda sıklıkla var olduğu için artık insanların bilinç altına da meşru olarak yerleşmekte ve meşruiyeti kabul edilen bu davranışlar toplum tarafından zamanla kabul edilmektedir ve deyim yerindeyse sindirilmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

“Aile büyüklerine saygı” hususunu örnek olarak ele aldığımızda zamanla nasıl bir değişim yaşandığını rahatça görebiliriz. Zira bahsettiğimiz bu saygı unsuru sadece ülkemizde değil tüm dünya toplumlarında realitesi kabul edilen ortak bir olgudur. Ancak evlerimizin vazgeçilmez bir parçası haline gelen televizyon aracının içerik olarak sunduğu yapımlar, bu olguyu ne yazık ki ciddi anlamda tahrip etmiştir. Bu hususun en bariz örneklerine televizyon dizilerinde rastlamaktayız. Topluma ışık olması ve yol göstermesi gereken bazı diziler, sundukları içerikte aile değerlerini hiçe sayan ve toplumun asla kabul edemeyeceği hatta konuşmaktan dahi esef duyacağı konuları işleyen bir yapıya bürünmüştür. Aile büyüklerine gösterilmeyen saygı, karşılıklı iletişimde yaşanan hoşgörüsüz tutum ve bunun gibi unsurlar gerçek yaşama da riayet etmiştir ve toplumsal anlamda sosyo-kültürel değişim yaşanmıştır.

Bununla birlikte yabancı kültürler ile olan etkileşim de (Tezcan,1984:15) kültürel değişimde önemli rol oynamaktadır. Bu etkileşimin aracı da kuşkusuz ki medya araçlarıdır. Televizyon ve internetin öncüsü olduğu bu araçlar uluslararası düzeyde kültürel etkileşime ve doğal olarak kültürel değişime ortam hazırlamaktadır. Popüler kültür olarak kabul edilen alanın öğeleri olan tüm unsurlar bu etkileşimin neticesidir. Ekranlarda ya da sosyal medyada fenomen olarak kabul edilen kişilerin tarzlarını kendi yaşamlarına uyarlamaya çalışan milyonlarca insan bulunmaktadır. Yerli veya yabancı olan bu kişilerin farkında olmadan sebep oldukları bir kültürel değişim söz konusudur. Bu değişim ticari boyutta da kendini göstermektedir. Ünlü kişilerin giydiği kıyafetleri markalaştırıp piyasaya sunan ve sanal reklam uygulamalarıyla kendi ürünlerini yine bu ünlü simalara yediren, içiren, giydiren, sürdüren vb. firmalar giderek güç kazanmaktadır.

İnternet mecrası da kültürel değişime ortam hazırlayan bir alandır. Özellikle sosyal medya araçlarıyla uluslararası boyuta ulaşan bu etkileşim ağı sürekli güncellenen içeriğiyle popüler kültürün etkin bir temsilcisi durumundadır. Sosyal, kültürel ve ekonomik neticeleri olan bu ortamda adeta bir internet kültürü meydana gelmiş vaziyettedir ve internet kullanıcıları bu ortamın hızına ayak uydurmak noktasında büyük çaba sarf etmektedir. Bu doğrultuda; ele aldığımız çalışmanın analiz kısmında internet ortamının kültürel değişim noktasındaki etkilerini ve kullanıcıya olan yansımalarını değerlendireceğiz.

3. ANALİZ

Kültürel değişim olgusunun yeni medya alanı olan internet mecrasında uğramış olduğu etkiyi inceleyen bu çalışmada, nitel çözümleme tekniğiyle ele alınan ilgili internet ortamları oluşturdukları olumlu ve olumsuz etkiler bağlamında incelenmiş ve elde edilen sonuçlar bu analiz doğrultusunda paylaşılmıştır.

3.1. Amaç ve Yöntem

Yeni iletişim teknolojilerinin yaygın olduğu günümüz internet çağında bu ortamın kültürel değişim üzerindeki belirleyiciliğini ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmamızda, nitel çözümleme tekniği yöntem olarak kullanılmıştır ve netice itibariyle elde edilen bulgular içerik analizinden faydalanılarak sunulmuştur.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye ekseninde ve aynı zamanda uluslararası düzeyde yayın yapan internet siteleri oluşturmaktadır. Örneklemi ise *Facebook*, *Instagram* ve *Twitter* adlı sosyal medya ortamları teşkil etmektedir.

3.3. Bulgular

Çalışmamızın bu kısmında örneklem olarak ele alınan üç sosyal medya ortamının kültürel değişim üzerindeki etkilerini başlıklar altında değerlendireceğiz. Ancak bu başlıklara geçmeden önce 2017 verilerine göre Türkiye'deki internet kullanıcı sayısını ve *Facebook*, *Instagram* ve *Twitter* adreslerinin kullanıcı oranlarını paylaşalım.

We Are Social ve Hootsuite tarafından yayınlanan “**Digital in 2017 Global Overview**” raporuna göre (www.someyo.com, 2017) ;

“Türkiye’de nüfusun %60’lık kısmını oluşturan 48 milyon kişi internete bağlanıyor. Raporda aktif sosyal medya kullanıcı sayısı olarak da 48 milyonu görüyoruz fakat bu sayının tekil kullanım olmadığını belirtelim. Türkiye’deki mobil kullanıcı sayısı 71 milyonken, sosyal medyaya mobilden bağlanan kullanıcı sayısı ise 42 milyon. Büyümeye baktığımızda Türkiye’de 2016 Ocak ayından bu yana internet kullanıcı sayısının %4 ile 2 milyon, aktif sosyal medya kullanıcı sayısının ise %14 ile 6 milyon arttığını görüyoruz. Ülkemizde sosyal medyayı mobilden kullanan kişi sayısı ise son bir yıl içerisinde %17 oranında artmış durumda. Rapora göre Türkiye’deki cihaz kullanıcılarının %95’i cep telefonu sahibi ve %75’i akıllı telefon kullanıyor. Dizüstü ve masaüstü bilgisayar kullanımı %51 oranındayken, TV’nin %98 ile hayatımızda hala önemli bir yeri var. Kullanıcılar gün içerisinde ortalama 7 saatini bilgisayar karşısında, 3 saatini telefon üzerinden internete bağlanarak ve 3 saatini sosyal medya platformlarında geçiriyor. TV karşısında geçirilen vakit ise ortalama 2 saat. Türkiye’nin web trafiğine göre; bilgisayar üzerinden ziyaretlerin %29 oranında gerileyerek %36’ya düştüğünü, mobil trafiğin ise %33 oranında artarak %61’e çıktığını görüyoruz. Bu durum Türkiye’de web trafiği konusunda mobilin ne derece önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne seriyor. Son olarak ülkemizde en çok kullanılan sosyal medya kanallarında değinelim. Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya kanalı Youtube ve onu küçük bir fark ile Facebook takip ediyor. Diğer popüler sosyal medya kanalları ise Instagram ve Twitter”.

Görüldüğü üzere gerek dünyada gerekse ülkemizde internet ortamında kullanıcı sayısı giderek artmaktadır. Aynı rapora göre mevcut kullanıcıların %54’ü Facebook üyesidir. Instagram adlı sosyal medya hesabının kullanıcı sayısı da hızla artmış ve %45 oranına yükselmiştir. Twitter hesabında ise bu oran %44 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oranlar 2017 yılı Türkiye verileridir. Yani neredeyse Türkiye’deki internet kullanıcılarının her iki kişisinden birisi hem Facebook ve Instagram hem de Twitter ortamını aktif bir biçimde kullanmaktadır. Dolayısıyla bu yoğun internet ortamının her alan üzerinde olduğu gibi kültür üzerinde de gerek pozitif gerekse negatif ölçüde önemli bir etkisi olduğu gerçeği artık yadsınamaz bir durum haline gelmiştir.

Öyleyse çalışmamız kapsamında 10.06.2017 ve 10.07.2017 tarihleri arasındaki bir aylık süreçte Facebook, Instagram ve Twitter ortamlarından elde ettiğimiz gözlemlerin de katkısıyla ortaya çıkan içerik analizi bulgularını başlıklar altında sıralayalım:

- İnternet ortamında yoğun bir biçimde var olan bilgi kirliliği akışı, kültürel unsurlar üzerinde de etkisini göstermiş ve yanlış verilerin sosyal medya paylaşımlarıyla büyük kitlelere ulaştığı gözlemlenmiştir.

• Popüler kültür olarak adlandırılan yeni alanın öğeleri artık kitleler için vazgeçilmez bir hale dönüştüğünden dolayı bu yeni kültür ortamına entegre olan bireyler sosyal medya hesaplarının etkisiyle beraber gerçek kültürlerinden uzaklaşmıştır.

• Kültür olgusunun öğelerinden olan giyim ve kuşam faktörü, yerli yada yabancı olan ünlü kişiler (sanatçı, sporcu, şarkıcı vb.) ve sosyal medya fenomeni olarak isimlendirilen takipçi sayısı çok olan bireylerin yaşam tarzları neticesinde önemli bir dönüşüme uğramıştır ve internet kullanıcıları kendi kültürleri ile yaşam biçimlerine aykırı olmasına rağmen ünlü ve fenomen dedikleri bu kişilerin deyim yerindeyse taklidini yaparak kültürel değişime ortam hazırlamıştır.

• Bir önceki başlık ile benzer biçimde yine ünlü ve fenomen denilen kişiler yedikleri yemek, içtikleri içecek, okudukları kitap, tercih ettikleri tatil, gittikleri mekan, yansıttıkları yaşam ve buldukları ortam bağlamında internet mecrasında adeta yeni bir kültür akımına zemin oluşturmuş ve kitlelerin kültürel algısını dolaylı olarak değiştirmiştir.

• İnternet ortamındaki enformasyon karmaşası, kültürel bağlamda bilgi edinimini de ciddi bir tahribata uğratmıştır. Nitekim sosyal ağlarda paylaşılan dini, edebi, tarihsel, bilimsel vb. bilgiler yanlış içerik ve yanlış kaynak gösterimi ile sunulduğu için gerek kavramsal gerekse içeriksel açıdan önemli bir kültürel tahribat oluşmuştur.

• Kültür unsurlarından olan “dil” olgusu da analiz edilen sosyal medya ağlarında kültürel karmaşadan etkilenmiştir. Zira değişen ve gelişen dünyada değişime uğrayan kültürler dil olgusuyla etkileşim halindedir ve bu doğrultuda her toplum kendi dilini gerçek hayatta olduğu gibi internet mecrasında da koruyup gelecek nesillere aktarma görevini yerine getirmek durumundadır. Ancak sosyal medya ağlarında “dil” net bir biçimde yozlaşmıştır ve Türkçe kelimelerin yerini yeni türemiş olan internet kelimeleri almıştır. Dolayısıyla dilinden uzaklaşan toplum kültüründen de uzaklaşır misali hem dil hem de kültür değişmiştir.

• Öte yandan kültür ve toplumun çekirdeği konumundaki “aile” olgusu ve bu çerçevede uyulması gereken ailevi kurallar, internet alanındaki lakayit ortam neticesinde negatif bağlamda değişime uğramıştır ve gerçek ailesinden uzaklaşan birey bu yalnızlığını sosyal medya ortamında gidermeye çalışarak deyim yerindeyse sanal bir aile edinimine girişmiştir.

• Ve böylece aile ölçütünde olduğu gibi kültür ve toplum açısından da sanallaşma durumu yaşanmıştır. Yani kültür olgusu sanallaşarak değişime uğramıştır.

• Analiz neticesinde bu maddeye kadar vurguladığımız bulgular; kültürel değişimin negatif sonuçları üzerinedir ve kültürel bir kayıp söz konusuydu. Şimdi ise internet ortamının kültürel değişim üzerindeki pozitif etkilerini inceleyelim. Zira analiz ve gözlemler bağlamında öne çıkan bulgulardan birisi de kültürel değişimin aynı zamanda kültürel etkileşim sağladığı gerçeğidir.

• Bu kültürel etkileşim, dünyanın çeşitli yerlerindeki farklı kültür ve yaşayışlara sahip olan toplumları sosyal ağlar aracılığıyla bir araya getirmiştir ve kültürel değişimle beraber toplumların iletişimi güçlenmiştir.

• İnternet alanının ve dolayısıyla sosyal medya araçlarının vesile olduğu küresel iletişim ağı her ülkeye ve her kültüre olumlu kazanımlar sağlamıştır. Bu doğrultuda normal şartlarda hedef kitlesi bölgesel ölçütte olan kültürel destinasyonlar internet aracılığıyla ulusal hatta uluslararası bir destinasyona kavuşmuştur.

• Facebook üzerinden gruplar ve sayfalar aracılığıyla, Instagram üzerinden tanıtım resimleri ve ilgili hesaplar bağlamında ve Twitter üzerinden bilgilendirme ve yönlendirme yazılarıyla kültürel değişim evrensel bir boyuta ulaşmıştır.

• Son olarak; kültürel değişimin zemin hazırladığı evrensel anlamdaki kültürel etkileşim; milyarlarca internet kullanıcılarına farklı dillerdeki sunum imkanıyla beraber dünya coğrafyasının çeşitli kültürlerini tanıtmaya ve bilgilendirme fırsatı sunmuştur.

SONUÇ

Kültür, nesilden nesile aktarıldığı gibi nesilden nesile değişen ve etkilenen bir olgudur. Bu değişim ve etkilenme çeşitli sebepler vesilesiyle yaşanabilmektedir ve bu sebeplerden bir tanesi de yeni iletişim

teknolojileridir. Yeni iletişim teknolojilerinden olan internet ağı, bireyleri, toplumları ve denilebilirse dünyayı değiştirmiştir. Değişen dünyada gerek doğal bir biçimde gerekse zorlama ve dayatmalarla kültürler de değişmiştir. Kavramsal boyutuyla ve analiz desteğiyle kültürel değişimi irdeleyen bu çalışmada internet ortamının bu değişimdeki rolü ve hem olumlu hem de olumsuz yansımaları ele alınmıştır. Ve elde edilen bulgular maddeler halinde sıralanarak nesnel bağlamda sunulmaya çalışılmıştır.

Yeni medya alanı olan internet mecrasının yer küreyi sanal bir kalıba sığdırarak farklı kültürleri harmanladığı ve kaynaştırdığı günümüz dünyasında değişen yaşam şartları iletişimi başka bir boyuta taşımıştır. Bu boyutta, etkileşim ağının temsili ele alan internet ortamı kültürler üzerinde gerek pozitif gerekse negatif ölçüde tesirini göstermiştir. Ve çalışmanın bulgularında da paylaşıldığı gibi internet ortamı insanları değiştirdiği gibi insanların toplumsal değeri olan kültürleri de değiştirmiştir. Ve son söz olarak; hızla gelişen ve globalleşen dünyada teknolojinin ilerleyişini ve internet çağının giderek perçinlendiğini düşündüğümüzde kültürel değişimin yeni boyutlarıyla devam edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

1. AKYOL, Onur (2014) “Yenilenen Medya: İnternet ve Değişen Televizyon Yayıncılığı Teknolojileri”. Ed: Aytekin, Mesut. Kocav Yayınları. İstanbul.
2. ARTMAZ, Ali (2014) “Yenilenen Medya: Toplumsal Paylaşım Ağlarının Siyasal İletişimde Kullanımı”. Ed: Aytekin, Mesut. Kocav Yayınları. İstanbul.
3. ELİOT, T. Stearns (1981) “Kültür Üzerine Düşünceler” Çev: Kantarcıoğlu, S. Kültür Bakanlığı. Ankara.
4. GÖKALP, Ziya (1918) “Maarif ve Kültür” Yeni Mecmua. Cilt:2 Sayı:52 İstanbul.
5. HAVİLAND, William A. (2002) “Kültürel Antropoloji”. Çev: İnanç, Hüsamettin. Kaknüs Yayınları. İstanbul.
6. KANT, Immanuel (1952) “The Critique of Judgment”. Clarendon Press. Oxford.
7. KIRIK, A. Murat, KARAKUŞ, M. Kazım (2013) “Sosyal Medya ve İnternet Teknolojisi ile Yöndeşen Televizyon Yayıncılığı: Sosyal Tv”. AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology 2013 Spring/Bahar – Cilt/Vol: 4 - Sayı/Num: 12.
8. TEZCAN, Mahmut (1984) “Sosyal ve Kültürel Değişme”. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları. Ankara.
9. TOPÇU, Nurettin (1961) “Yarıncı Türkiye”. Yağmur Yayınevi. İstanbul.

10. İnternet Kaynakları:

11. SOMEYO.COM (2017) Erişim Adresi: <https://someyo.com/internet-ve-sosyal-medya-kullanici-istatistikleri-2017> Erişim Tarihi: 15.09.2017

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(18)

Cumhur DEMİRALP⁵²; Doç. Dr. Mehmet KÖK⁵³

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EMPATİK EĞİLİMLERİ İLE NARSİSTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE ELEŞTİREL DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ⁵⁴

EXAMINING THE UNIVERSITY STUDENT'S RELATIONSHIPS BETWEEN EMPATHIC TENDENCY WITH THE NARCISSISTIC PERSONALITY TRAITS AND CRITICAL THINKING TENDENCY

ÖZ

Araştırmanın temel amacı; üniversite öğrencilerin empatik eğilimleri ile narsistik kişilik özellikleri ve eleştirel düşünme eğilimlerini anne eğitim düzeyine, baba eğitim düzeyine, okuduğu fakülteye, cinsiyete, empatik düzeye, gelir düzeyine ve kardeş sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek ayrıca her üç değişken arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Van il merkezindeki Yüzüncü Yıl Üniversitesinin Eğitim Fakültesi, Tıp Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerden 217 kız 283 erkek olmak üzere toplam 500 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın çalışma grubu küme örnekleme yöntemi ile seçilmiştir.

Araştırmada öğrencilerin empatik eğilimlerini belirlemek amacıyla "Empatik Eğilim Ölçeği", eleştirel düşünme eğilimlerini belirlemek için "California Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği(CCTDI)", narsistik kişilik özelliklerini belirlemek amacıyla "Narsistik Kişilik Envanteri" ve araştırmanın değişkenlerine yönelik bilgi toplamak amacıyla da, araştırmacı tarafından "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Verilerin analizinde; karşılaştırmalı analizlerde tek yönlü varyans analizi, bağımsız örneklem t testi ve kruskal wallis-Htesti uygulanmıştır. Boyutlar arasındaki ilişkiler için pearson korelasyon analizleri uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite öğrencileri, empatik eğilim, eleştirel düşünme eğilimi, narsistik kişilik.

ABSTRACT

Main purpose of the research is to designate meaningfully that if it becomes different or not between every three factors at a certain level, and to examining relationship according to university students and above individuals empathic tendencies with the narcissistic personality traits and critical thinking abilities factor at mother educational level, father educational level, the class that goes, gender, empathic tendency, level of income and as to the number of siblings. Total 500 students be up to 217 female and 283 male forms The Research working Group who are the students of Van Centennial University's Education, Medical, and Theology faculties which are located in the city center. The Research working group is selected with the cluster sampling method.

In the research "Empathic tendency scale", to designate critical thinking factor, California Critical Thinking Disposition Inventory (CCTDI), to designate narcissistic personality traits, "Narcissistic personality inventory" are used to state empathic tendencies of the students, and in order to collect information, "Personal information forum" is used by researcher. In the analysis of data it is applied one way analysis of Variance in the comparative analyzes, from independent sample test T, and Kruskal Wallis H test. For the interdimensional relationships it is applied Pearson Correlation analysis.

Keywords: University students, empathic tendency, critical thinking tendency, narcissistic personality.

⁵² Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı
pdr_100@hotmail.com

⁵³ Doç.Dr. Atatürk Üniversitesi mkok@atauni.edu.tr

⁵⁴ Bu çalışma Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yapılan Cumhur Demiralp Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir

GİRİŞ

Empatik olma gergin olma, öfkeli olma ve düşmanlık besleme gibi olumsuz duygularla başa çıkmanın en etkili ve en güvenilir yollardan bir tanesidir. Başkasının değer yargılarını ve bakış açılarını anlamaya çalışmak güçlü bir kişiliğin de göstergesidir (Özkan, 2004).

Dengeli ve düzenli bir yaşamayı bilen kişilerin daha empatik olduğu ve özseverlik duygularının, bencilliklerinin daha makul düzeyde olduğu görülmüştür (Dökmen, 2000).

Goleman (1996), empati duygusunun eksikliğinin kişide bazı olumsuz kişilik yapısının ortaya çıkmasına neden olabileceğini ifade etmiştir. Psikopatlık, duygusal ve fiziksel şiddet ile çocuklara karşı bakışın istismar düzeyde olması gibi bazı olumsuz kişilik yapılarının empati eksikliği olanlarda daha fazla olduğunu bulmuştur.

Ayrıca daha eleştirel düşünebilen, kendisini başkasının yerine koyabilen kişilerde kişilerarası iletişimin daha olumlu ve etkin düzeyde olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum olumsuz kişilik yapılarının ortaya çıkmasına engel olabileceği ifade edilmiştir. Bunun için empatik dinlemenin şart olduğu ifade edilmiştir (Friedman, 1998).

Anderson (1998), empati eksikliğinin başkasına hizmeti engellediğini ve bunun bencillikle ilişkili bir durum olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu durumun insanın ruh sağlığının yanında fiziksel sağlığını da etkilediğini söylemiştir. Çok bencil, narsist olan kişilerin daha az bencil olan kişilere göre kalp krizi geçirme riskinin fazla olacağını görmüştür.

Empatik olmak sağduyulu olmaktır. Eleştirel düşünebilmektir, tedirginlikten, gerginlikten ve mutsuzluktan uzak kalmaktır. Bu durumun kişilik yapımızla ne denli ilişkili olduğunu gösterdiği görülmüştür (Peale, 1997).

Empatik kişiler, başkalarının dertlerine kayıtsız kalmazlar. Bu onların bencil duygularını da törpülemektedir. Empatik olan kişinin narsist duygularının empatik olmaya göre daha düşük olduğu görülmektedir (Goleman, 1996).

Cüceloğlu (1996), kişinin kendini mutlu etmesinden ziyade başkalarını çıkar gözetmeksizin mutlu etmeye çalışmanın kişiyi daha sağlıklı ve daha sevgi dolu yapacağını görmüştür. Ancak sadece kendi çıkarlarını düşünen bireylerin tam tersi bir yapıda olduklarını ifade etmiştir.

Bazı olguların birbirleriyle ilişkili olduğu kaçınılmazdır. Empatik eğilim, eleştirel düşünme becerisi ile narsistik kişilik özellikleri arasında da nasıl bir ilişki olduğu araştırılmak istenmiştir.

Narsisizm

Narsisizm Ellis (1898) tarafından özellikle kadınlarda görülen ve cinsel duyguların, kendine hayranlığa yöneltilmesini içeren bir durum olarak tanımlanmış ve ilk defa psikolojide kullanılmıştır (Akt. Atay, 2009). Ellis'in makalesinin 1899' da Nacke tarafından yazılan Almanca özetinde narsisizme gönderme yapması Freud'un dikkatini çekmiştir (Kızıltan, 2000). Freud 1910 yılında yayınladığı makalesinde dipnot olarak narsisizme yer vermiş ve dört yıl sonra narsisizmle ilgili makalesini yayınlamıştır. Bu yazısında Freud narsisizmi cinsel gelişimin bir dönemi olarak ele almıştır. 1931 yılında Freud narsisizmden kişilik tipi olarak bahsetmiştir (Timuroğlu ve İşcan, 2008).

Empati

Empati yani duygudaşlık, bireyin olayları değerlendirirken başkasının bakış açısıyla bakabilme yeteneğidir. Bu becerinin mimarlarından en önemli isim Carl Rogers'tır. Çünkü Carl Rogers bu olguyla ilgili çalışmalarına geniş bir yer vermiştir. Kişinin kendini başkasının yerine koyup onun gözüyle olayları anlamlandırması ve karşı tarafın duygu ve düşüncelerini doğru aktarmasına empati denir (Akt. Dökmen, 2005).

Eleştirel Düşünme

Robert Ennis:" eleştirel düşünmenin akılcı bir noktadan hareketle kararlarımızın şekillenmesi olayıdır. "MatthewLipman:" eleştirel düşünme, sorumluluk bilinci ile becerili olma duygusuyla ilintilidir. Ve sürekli

kendini yenileyici ve revize edici bir düşünmedir. ‘Richard Paul:’ eleştirel düşünme, düşünmeyi düşünmedir. Yani daha makul düşünmek için söylemeden önceki süreç olan düşündüklerimizi doğru bir zemine oturtmaktır.’(Gearld, 2012).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin empatik eğilimleri ile narsistik kişilik özellikleri ve eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada ayrıca bu üç değişkenin, katılımcıların; cinsiyetlerine, yaşlarına, anne-baba eğitim düzeylerine, kardeş sayılarına, gelir düzeylerine ve okumakta oldukları fakülteye göre değişip değişmediğini incelemek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2014–2015 eğitim- öğretim yılında, Van il merkezinde ki Yüzüncü Yıl Üniversitesi öğrencileridir Eğitim Fakültesi (3357 öğrenci), İlahiyat Fakültesi (1309 öğrenci) ve Tıp Fakültesi (550 öğrenci) olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini Van il merkezindeki üniversite öğrencilerinden ‘küme örnekleme’ yöntemi ile seçilmiştir. Yapılan küme örnekleme yöntemi sonucunda uygun örnekleme alınan fakülteler şunlardır: Eğitim Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Tıp Fakültesi olarak belirlenmiştir. Örneklem olarak bu araştırma 500 öğrenci üzerinden yapılmıştır. Bu üç fakültenin araştırma konusu noktasında daha anlamlı sonuçlar vereceği düşünülerek Eğitim Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Tıp Fakültesi öğrencileriyle çalışılmak istenmiştir.

Kullanılan Ölçekler

Kişisel Bilgi Formu

Çalışmada öğrencilere ilişkin demografik bilgileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanıp Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Kişisel Bilgi Formunda katılımcının okumakta olduğu fakülte, yaş, cinsiyet, anne-baba öğrenim durumu, kardeş sayısı ve gelir düzeyi değişkenlerini belirlemeye yönelik maddeler bulunmuştur. Etik kurallar ve gerçekçi cevaplar alabilmek amacıyla araştırma sırasında katılımcılara kimlik bilgilerini içeren maddeler yöneltilmemiştir.

Empatik Eğilim Ölçeği

Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ), Dökmen (1988) tarafından bireylerin günlük yaşamdaki empati kurma becerilerini ve empati olgusunun duygusal bileşenini ölçme amacıyla geliştirilmiştir. Bu ölçeğin bazı maddeleri benmerkezci iletişimin içeriğini yansıtmaktadır. EEÖ, likert tipi ölçektir ve 20 maddeden oluşmaktadır. Ve bireyler 1’ den 5’ e kadar puan vererek o maddedeki görüşe ne düzeyde katıldıklarını belirtmektedir. EEÖ nün 8 maddesi, bireylerin ‘evet’ işaretleme eğilimlerini dengelemek için negatif cümlelerden oluşmaktadır. Puanlar toplanırken 3, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 15. maddeler tersinden toplanmaktadır. Empatik Eğilim Ölçeğinde alınacak en düşük puan 20 en yüksek puan 100’ dür. Toplam puan empatik eğilim puanlarını ifade etmektedir. Puan yüksekse empatik eğilimin yüksek, puan düşük ise empatik eğilimin düşük olduğunu ifade etmektedir.

Dökmen (1988) Empatik Eğilim Ölçeğini 3 hafta arayla üniversite öğrencilerinden oluşan 70 kişilik gruba iki defa uygulamış ve bu iki uygulamadan elde edilen puanlar arasındaki korelasyona bakmıştır. Korelasyonu .82 olarak bulmuştur. Bu çalışmada yine katılımcıların hem tek hem de çift maddeler arasındaki puanların korelasyonu da .86 olarak bulunmuştur.

Tanrıdağ (1992) EEÖ’nin güvenilirliğini Cronbach Alpha katsayısı ile belirlemiştir. Bu çalışmada psikolog, psikiyatrist ve sosyal hizmet çalışmacıları olarak toplam 30 kişi katılmıştır. Cronbach Alpha değerleri sırasıyla.80, .70 ve .79 olarak bulunmuştur.

Narsistik Kişilik Envanteri

Hem yerel hem de ulusal çalışma ve araştırmalarda 2006 yılında revizasyonu yapılan Narsistik Kişilik Envanteri'nin Türkçe'ye uyarlanması da yapılmıştır. 16 sorudan oluşan NKE'nin güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılarak iç güvenilirliği test edilen testin ilk revizasyonunda Cronbach Alpha değeri .57 olarak bulunmuş ancak tekrardan revize edilen envanterin yani NKE'nin güvenilirliği .627 olarak istenen bir değer bulunmuştur (Atay, 2009).

Narsistik Kişilik Envanteri'nin iç güvenilirliği Cronbach'a Alpha testi ile ölçümlenmiştir. Ayrıca yapı geçerliliği için de faktör analizi yapılmış ve 6 faktöre dağılan maddelerin varyansı açıklama değeri de % 60,8 olarak bulunmuştur (Atay, 2009).

California Eleştirel Düşünme Ölçeği (CCTDI)

Bu ölçeğin 7 alt ölçeği mevcut olmakla beraber 75 sorudan oluşmaktadır. California Eleştirel Düşünme Ölçeği yani CCTDI'nin 1990 yılında Amerikan Felsefe Derneği'nin düzenlediği Delphi projesinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Yapılan analizlerde 7 alt ölçeğin iç tutarlılık katsayılarının Cronbach Alpha değeri .60 ve .78 arasında değişmektedir. CCTDI'nin toplamının iç tutarlılığı Cronbach Alpha değeri ise .90 olarak saptanmıştır (Akt. Korkmaz, 2009).

CCTDI'nin Kökdemir (2003) tarafından standardizasyon çalışması yapılmış ve ölçeğin alt ölçekleri 6 ya ve soru sayısı da 51 soru olarak uyarlanması yapılmıştır. Ve Başkent Üniversitesinde yaptığı çalışmada Cronbach Alpha değeri .61 ve .78 arasında hesaplanmıştır. Ayrıca iç tutarlılık değeri de .88 olarak saptanmıştır. Toplam varyans değeri de %36.13 bulunmuştur.

CCTDI'nin bazı maddelerinin değerlendirilmesinde tersine hesaplama mevcuttur. Bu maddeler; 5, 6, 9, 11, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 33, 36, 41, 43, 45, 47, 49, 50 olarak uygun görülmüştür. Ve toplam ham puan olarak en yüksek 306 puan alınan bu ölçekte 240 puanın altında puan alanların düşük, 300'ün üzerinde puan alanların yüksek ve 240 ile 300 arasında puan alanların da orta düzeyde puan aldıkları ifade edilir. Buna göre yüksek puan alanın yüksek eleştirel düşünme becerisi olduğu, düşük puan alanın düşük eleştirel düşünme becerisi olduğu, orta puan aralıklarında olanların da orta düzey eleştirel becerilere sahip olduğu açıklanmaktadır.

Bu araştırmada alt ölçekler ayrı ayrı değerlendirme amaçlı kullanılmamıştır. Bir bütün olarak ölçeğin değerlendirmesi yapılmıştır.

Veri toplama süreci

Bu çalışmada Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Tıp Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden oluşan toplam 500 öğrenci üzerinden yürütülmüştür. Küme örnekleme yöntemiyle belirlenen katılımcılar arasından hiçbir veri kaybı olmamıştır.

Veri analizi

Çalışmanın analizleri IBM SPSS 20 ve Excel 2010 versiyonu yapılmıştır. Çalışma katılımcıların kişisel bilgileri ile ilgili 6, Empatik Eğilimleri ile ilgili 20, Narsistik Kişilik Envanteri ile ilgili 16, California Eleştirel Düşünme Eğilimi (CCTDI) ile ilgili 51 soru olmak üzere toplamda 93 sorudan oluşmaktadır.

Karşılaştırmalı analizlerde Kruskal Wallis-HTesti ve Bağımsız Örneklem T Testi uygulanmıştır. Boyutlar arasındaki ilişkiler için Pearson Korelasyon Analizleri uygulanmıştır. Ayrıca empatik eğilim boyutunun yordanmasına ilişkin de Regresyon Analizi uygulanmıştır.

BULGULAR

Cinsiyete Göre Üniversite Öğrencilerinin Empatik Eğilimlerinde Anlamlı Farklılaşma Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Empatik eğilimin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi için gerçekleştirilen Bağımsız Örneklem T Testi'ne ait bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.

Empatik Eğilimin Cinsiyete İlişkin Bulguları

Değişken	Faktör	N	Ss	t	p
----------	--------	---	----	---	---

X

Empatik Eğilim	Kadın	217	3,42	,41	4,880	,000
	Erkek	283	3,24	,45		

Tablo 1 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların empatik eğilimlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirleme noktasında bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır. Bunun neticesinde kadın ve erkek grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur ($t=4,880$; $p<,05$). Bulgulara göre çalışmaya dâhil edilen kadın katılımcıların erkeklere oranlara empatik eğilimlerinin daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Cinsiyete Göre Üniversite Öğrencilerinin Narsistik Kişilik Alt Boyutlarından Kendine Yeterlilik Alt Boyutunda Anlamlı Farklılaşma Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Narsistik kişilik alt boyutlarından kendine yeterlilik alt boyutunun cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi için gerçekleştirilen Bağımsız Örneklem T Testi'ne ait bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2.

Narsistik Kişilik Alt Boyutlarından Kendine Yeterlilik Alt Boyutunun Cinsiyete İlişkin Bulguları

Değişken	Faktör	N	X	Ss	t	p
Kendine Yeterlilik Alt Boyutu	Kadın	217	,26	,29	-2,620	,009
	Erkek	283	,33	,32		

Tablo 2 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların narsistik kişilik alt boyutlarından kendine yeterlilik alt boyut puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirleme noktasında bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır. Bunun neticesinde kadın ve erkek grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur ($t=-2,620$; $p<,05$). Bulgulara göre çalışmaya dâhil edilen erkek katılımcıların kadınlara oranlara kendilerine yeterlilik puanlarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Kardeş Sayısına Göre Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimlerinde Anlamlı Farklılaşma Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Eleştirel düşünme eğiliminin kardeş sayısına göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi için gerçekleştirilen Kruskal Wallis-HTesti'ne ait bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Eleştirel Düşünme Eğiliminin Kardeş Sayısına İlişkin Bulguları

Değişken	Faktör	N	X	Ss	χ^2	sd	p
Eleştirel Düşünme Eğilimi	0 Kardeş	42	193,30	23,03	2,610	4	0,035
	1-2 Kardeş	69	204,23	27,96			
	3 Kardeş	62	206,16	29,54			
	4 Kardeş	56	207,21	25,24			
	5 Kardeş	271	207,76	27,72			

Tablo 3 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların eleştirel düşünme eğilimlerinin kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis-HTesti uygulanmıştır. Bunun neticesinde eleştirel düşünme eğilim ile kardeş sayısının aritmetik ortalamaları arasındaki farklılığın istatistiksel noktada anlamlı bulunduğu saptanmıştır (F=2,610; p<,05). Kardeş sayısının artması eleştirel düşünmenin de bu doğrultuda geliştiği söylenebilir.

Kardeş Sayısına Göre Üniversite Öğrencilerinin Narsistik Kişilik Alt Boyutlarından Otorite Alt Boyutunda Anlamlı Farklılaşma Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Narsistik kişilik alt boyutlarından otorite alt boyutunun kardeş sayısına göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi için gerçekleştirilen Kruskal Wallis-HTesti'ne ait bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4.

Narsistik Kişilik Alt Boyutlarından Otorite Alt Boyutunun Kardeş Sayısına İlişkin Bulguları

Değişken	Faktör	N	X	Ss	x ²	sd	p
Otorite Boyutu	0 Kardeş	42	0,48	0,38	2,995	4	0,018
	1-2 Kardeş	69	0,36	0,36			
	3 Kardeş	62	0,35	0,39			
	4 Kardeş	56	0,22	0,33			
	5 Kardeş	271	0,33	0,37			

Tablo 4 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların narsistik kişilik alt boyutlarından otorite alt boyutunun kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis-HTesti yapılmıştır. Bunun neticesinde otorite alt boyut puanlarının ile kardeş sayısının aritmetik ortalamaları arasındaki farklılığın istatistiksel noktada anlamlı bulunduğu saptanmıştır (F=2,995; p<,05). Kardeş sayısının az olmasının otorite puanlarının bu yönde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Anne Eğitim Düzeyine Göre Üniversite Öğrencilerinin Empatik Eğilimlerinde Anlamlı Farklılaşma Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Empatik eğilimin anne eğitim düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi için gerçekleştirilen Kruskal Wallis-HTesti'ne ait bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5.

Empatik Eğilimin Anne Eğitim Düzeyine İlişkin Bulguları

Değişken	Faktör	N	X	Ss	x ²	sd	p
Empatik Eğilim	Okur-yazar Değil	210	3,27	0,45	4,810	3	0,003
	İlköğretim	198	3,40	0,42			
	Ortaöğretim	62	3,32	0,41			
	Üniversite	30	3,14	0,44			

Tablo 5 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların empatik eğilimlerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis-HTesti yapılmıştır. Bunun neticesinde empatik eğilim ile anne eğitim düzeyinin aritmetik ortalamaları arasındaki farklılığın istatistiksel noktada anlamlı bulunduğu saptanmıştır (F=4,810; p<,05).

Anne Eğitim Düzeyine Göre Üniversite Öğrencilerinin Narsistik Kişilik Alt Boyutlarından Üstünlük Alt Boyutunda Anlamlı Farklılaşma Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Narsistik kişilik alt boyutlarından üstünlük alt boyutunun anne eğitim düzeyine göre farklılaşım farklılaşmadığının incelenmesi için gerçekleştirilen Kruskal Wallis-HTesti'ne ait bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6.

Narsistik Kişilik Alt Boyutlarından Üstünlük Alt Boyutunun Anne Eğitim Düzeyine İlişkin Bulguları

Değişken	Faktör	N	X	Ss	x ²	sd	p
Üstünlük Alt Boyutu	Okur-yazar	210	0,21	0,29	3,140	3	0,030
	Değil						
	İlköğretim	198	0,23	0,29			
	Ortaöğretim	62	0,31	0,33			
	Üniversite	30	0,34	0,32			

Tablo 6 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların narsistik kişilik alt boyutlarından üstünlük alt boyut puanlarının anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşım farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis-HTesti yapılmıştır. Bunun neticesinde üstünlük alt boyutu ile anne eğitim düzeyinin aritmetik ortalamaları arasındaki farklılığın istatistiksel noktada anlamlı bulunduğu saptanmıştır (F=3,140; p<,05).

Fakülteye Göre Üniversite Öğrencilerinin Empatik Eğilimlerinde Anlamlı Farklılaşma Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Empatik eğilimin fakülte değişkenine göre farklılaşım farklılaşmadığının incelenmesi için gerçekleştirilen Kruskal Wallis-HTesti'ne ait bulgular Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7.

Empatik Eğilimin Fakülte Değişkenine İlişkin Bulguları

Değişken	Faktör	N	X	Ss	x ²	sd	p
Empatik Eğilim	Tıp Fakültesi	162	3,21	0,43	9,090	2	0,000
	Eğitim Fakültesi	159	3,41	0,41			
	İlahiyat Fakültesi	179	3,32	0,46			

Tablo 7 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların empatik eğilimlerinin fakülte değişkenine göre farklılaşım farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis-HTesti yapılmıştır. Bunun neticesinde empatik eğilim ile fakülte değişkeninin aritmetik ortalamaları arasındaki farklılığın istatistiksel noktada anlamlı bulunduğu saptanmıştır (F=9,090; p<,05).

Fakülteye Göre Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimlerinde Anlamlı Farklılaşma Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Eleştirel düşünme eğiliminin fakülte değişkenine göre farklılaşım farklılaşmadığının incelenmesi için gerçekleştirilen Kruskal Wallis-HTesti'ne ait bulgular Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8.

Eleştirel Düşünme Eğiliminin Fakülte Değişkenine İlişkin Bulguları

Değişken	Faktör	N	X	Ss	x ²	Sd	P
	Tıp Fakültesi	162	196,73	25,05	14,020	2	0,000

Eleştirel Düşünme Eğilimi	Eğitim Fakültesi	159	211,59	27,57
	İlahiyat Fakültesi	179	208,76	27,76

Tablo 8 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların eleştirel düşünme eğilimlerinin fakülte değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis-HTesti yapılmıştır. Bunun neticesinde eleştirel düşünme eğilim ile fakülte değişkeninin aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel noktada anlamlı bulunduğu saptanmıştır ($F=14,020$; $p<,05$).

Empatik Düzeye Göre Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimlerinde Anlamlı Farklılaşma Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Eleştirel düşünme eğiliminin empatik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi için gerçekleştirilen Bağımsız Örneklem T Testi'ne ait bulgular Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9.

Eleştirel Düşünme Eğiliminin Empatik Düzeye İlişkin Bulguları

Değişken	Faktör		N	X	Ss	t	p
Eleştirel Düşünme Eğilimi	Empatik Düzy	Düşük	230	197,87	24,33	-	,000
		Yüksek	270	212,50	28,36		

Tablo 9 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların eleştirel düşünme eğilimlerinin empatik düzey değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere bağımsız gruplar t testi yapılmıştır. Bunun neticesinde grupların aritmetik ortalamalarına bakıldığında aradaki farklılığın anlamlı olduğu saptanmıştır ($t=-6,130$; $p<,05$). Bulgulara göre çalışmaya dâhil edilen empatik düzeyi yüksek katılımcıların empatik düzeyi düşük katılımcılara göre eleştirel düşünme eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Empatik Düzeye Göre Üniversite Öğrencilerinin Narsistik Kişilik Alt Boyutlarından Hak İddia Etme Alt Boyutunda Anlamlı Farklılaşma Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Narsistik kişilik alt boyutlarından hak iddia etme alt boyutunun empatik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi için gerçekleştirilen Bağımsız Örneklem T Testi'ne ait bulgular Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10.

Narsistik Kişilik Alt Boyutlarından Hak İddia Etme Alt Boyutunun Empatik Düzeye İlişkin Bulguları

Değişken	Faktör		N	X	Ss	T	p
Hak Etme Boyutu	İddia Alt Düzy	Düşük	230	,32	,35	3,800	,000
		Yüksek	270	,20	,31		

Tablo 11. incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların narsistik kişilik alt boyutlarından hak iddia etme alt boyut puanlarının empatik düzey değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere bağımsız gruplar t testi yapılmıştır. Bunun neticesinde grupların aritmetik ortalamalarına bakıldığında aradaki farklılığın anlamlı olduğu saptanmıştır ($t=3,800$; $p<,05$). Bulgulara göre çalışmaya dâhil edilen empatik düzeyi düşük katılımcıların empatik düzeyi yüksek katılımcılara göre hak iddia etme puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Korelasyon Analizlerin Bulguları”

Tablo 11.

Empatik Eğilim, Eleştirel Düşünme ve Narsistik Kişilik Alt Boyutları'na ilişkin Korelasyon Analizi Bulguları

	Empatik Eğilim	Eleştirel Düşünme	Üstünlük	Teşhir	Otorite	Sömürücü	Hak İddia Etme	Kendine Yeterlilik	
Empatik Eğilim	r	1	,256	,026	,068	-,017	,121	-,151	,019
	p		,000	,568	,127	,696	,007	,001	,677
	n		500	500	500	500	500	500	500
Eleştirel Düşünme	r	1	,110	,054	,169	,182	-,119	,036	
	p		,014	,228	,000	,000	,007	,417	
	n		500	500	500	500	500	500	
Üstünlük	r		1	,399	,303	,373	,079	,242	
	p			,000	,000	,000	,079	,000	
	n			500	500	500	500	500	
Teşhircilik	r			1	,410	,304	,223	,169	
	p				,000	,000	,000	,000	
	n				500	500	500	500	
Otorite	r				1	,336	,117	,230	
	p					,000	,009	,000	
	n					500	500	500	
Sömürücülük	r					1	,080	,275	
	p						,074	,000	
	n						500	500	
Hak İddia Etme	r						1	,208	
	p							,000	
	n							500	
Kendine Yeterlilik	r							1	
	p								
	n								

“Empatik Eğilim” ile “Eleştirel Düşünme Eğilimi” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Sömürücülük Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Hak İddia Etme Alt Boyutu” puanları arasında negatif yönlü ve zayıf ve istatistiksel noktada anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). “Empatik Eğilim” ile “Üstünlük Alt Boyutu”, “Teşhircilik Alt Boyutu”, “Otorite Alt Boyutu” ve “Kendine Yeterlilik Alt Boyutu” puanları arasında ise istatistiksel noktada anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır ($p > 0,05$).

“Eleştirel Düşünme Eğilimi” ile “Üstünlük Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Otorite Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Sömürücülük Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Hak İddia Etme Alt Boyutu” puanları arasında negatif yönlü ve zayıf ve istatistiksel noktada anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). “Eleştirel Düşünme Eğilimi” ile “Teşhircilik Alt Boyutu” ve “Kendine Yeterlilik Alt Boyutu” puanları arasında ise istatistiksel noktada anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır ($p > 0,05$).

“Üstünlük Alt Boyutu” ile “Teşhircilik Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Otorite Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Sömürücülük Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf ve “Kendine Yeterlilik Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf ve istatistiksel noktada anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). “Üstünlük Alt Boyutu” ile “Hak İddia Etme Alt Boyutu” puanları arasında ise istatistiksel noktada anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır ($p > 0,05$).

“Teşhircilik Alt Boyutu” ile “Otorite Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Sömürücülük Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Hak İddia Etme Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Kendine Yeterlilik Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf ve istatistiksel noktada anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır ($p<0,05$).

“Otorite Alt Boyutu” ile “Sömürücülük Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Hak İddia Etme Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Kendine Yeterlilik Alt Boyutu” puanları arasında ise pozitif yönlü ve zayıf ve istatistiksel noktada anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

“Sömürücülük Alt Boyutu” ile “Kendine Yeterlilik Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf istatistiksel noktada anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). “Sömürücülük Alt Boyutu” ile “Hak İddia Etme Alt Boyutu” puanları arasında ise istatistiksel noktada anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$).

“Hak İddia Etme Alt Boyutu” ile “Kendine Yeterlilik Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf ve istatistiksel noktada anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır ($p<0,05$).

Empatik Eğilimin Yordanmasına İlişkin Bulgular”

Tablo 12.

Empatik Eğilimin Yordanmasına İlişkin Bulgular

	B	Ss	Beta	t	p
Eleştirel Düşünme	,004	,001	,238	5,377	,000
Üstünlük	-,068	,072	-,046	-,941	,347
Teşhir	,164	,070	,118	2,345	,019
Otorite	-,137	,058	-,116	-2,359	,019
Sömürücülük	,151	,073	,101	2,062	,040
Hak İddia etme	-,193	,059	-,147	-3,263	,001
Kendine Yeterlik	,044	,065	,031	,672	,502

($R= ,32$, $R^2= ,10$, $F= 8,23$, $P<,01$)

Tablo 13 incelendiğinde eleştirel düşünme ve narsistik kişilik özelliğinin empatik eğilim düzeyini anlamlı düzeyde yordandığı görülmektedir ($R=,32$, $R^2=,10$, $F= 8,23$, $P<,01$). Yordayıcı değişkenler incelendiğinde empatik eğilimin eleştirel düşünme, teşhir etme ve sömürücülük tarafından pozitif yönlü ve anlamlı olarak yordandığı buna karşın otorite ve hak iddia etme değişkenleri tarafından negatif yönlü ve anlamlı olarak yordandığı bulunmuştur.

TARTIŞMA

Cinsiyete göre üniversite öğrencilerinin empatik eğilimlerinde anlamlı farklılaşma olup olmadığına ilişkin bulguların tartışma ve yorumu

Empatik eğilimin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi için gerçekleştirilen Bağımsız Örneklem T Testi uygulanmıştır.

Empatik eğilimlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur. Kadın katılımcıların empatik eğilimleri ve empatik bakış açıları erkeklere göre daha yüksek olduğunu aritmetik ortalamalarına baktığımızda görebiliriz.

Duru (2002)’de öğretmenlerin empatik eğilimlerini cinsiyet değişkenine göre incelemiş ve kadın öğretmenlerin bu manada empatik eğilimlerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca Karakaya (2001)’de hemşirelik öğrencilerin empatik eğilimlerini bazı değişkenlere göre incelemiş ve kız öğrencilerin empatik eğilimlerinin daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır. Rehber (2007)’ de yaptığı araştırmada kadınların erkeklere göre daha yüksek bir empatik eğilime sahip olduğunu bulmuştur. Ekinci (2009)’de yaptığı

araştırmada cinsiyete göre öğretmen adayların empatik eğilimlerin yüksek olmasını kadınların lehine olduğunu bulmuştur.

Cinsiyete göre üniversite öğrencilerinin narsistik kişilik alt boyutlarından kendine yeterlilik alt boyutunda anlamlı farklılaşma olup olmadığına ilişkin bulguların tartışma ve yorumu

Örneklem grubunu oluşturan katılımcıların narsistik kişilik alt boyutlarından kendine yeterlilik alt boyutunun cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur. Bulgulara göre çalışmaya dâhil edilen erkek katılımcıların kadınlara oranlara kendilerine yeterliliklerinin daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Narsisizmin toplam puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farka rastlanmadığı ancak kendine yeterlilik alt boyutunda erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre bu yönde daha yüksek bir yapıda olduğu saptandı. Bununla ilgili yapılan araştırmalarda kendine yeterlilik alt boyutunun cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farka rastlanmadığı saptandı. Yalnız; Gülmez (2009)'in yaptığı narsistik liderlik konulu araştırmada cinsiyet değişkeni üzerinde narsisizmin alt boyutlarından teşhircilik boyutunda kadın katılımcıların lehine daha doğrusu kadın yöneticilerin lehine anlamlı bir fark bulunmuştur.

Bu noktada kendine yeterlilikte erkeklerin yapısal özelliklerinden ve sosyo-kültürel yapısından dolayı bu boyutta erkeklerin lehine bir sonucun çıkması beklenebilir. Yani erkeklerin "ben kendime yeterim anlayışı" ve ataerkil bir bakışın oluşundan kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin de etkili olduğu ifade edilebilir.

Kardeş sayısına göre üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerinde anlamlı farklılaşma olup olmadığına ilişkin bulguların tartışma ve yorumu

Eleştirel düşünme eğilim ile kardeş sayısının aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Kardeş sayısı arttıkça kişilerin eleştirel gözle bakma yönlerinin de arttığı saptandı.

Kardeş sayısına göre üniversite öğrencilerinin narsistik kişilik alt boyutlarından otorite alt boyutunda anlamlı farklılaşma olup olmadığına ilişkin bulguların tartışma ve yorumu

Narsistik kişilik alt boyutlarından otorite alt boyutu ile kardeş sayısının aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Gülmez (2009)'in araştırmasında da bu durumu destekleyecek bulgular bulunmuştur.

Ki bu durum bize kardeş sayısı arttıkça narsistik kişilik alt boyutlarındaki otorite alt boyutunun daha yüksek olacağı sonucunu gösterebilir. Kardeş sayısının fazla olması birbirlerine kenetlenme duygusu ve birbirlerine karşı dayanışma duygusunun gelişebileceğini ve birbirleri üzerinde daha az bir hâkimiyet duygusu olabileceği söylenebilir. Mesela tek çocuklu bireyin yönetici olduğunda daha bir otoriter olma duygusunu barındırması bunu destekler niteliktedir.

Anne eğitim düzeyine göre üniversite öğrencilerinin Empatik Eğilimlerinde anlamlı farklılaşma olup olmadığına ilişkin bulguların tartışma ve yorumu

Örneklem grubunu oluşturan katılımcıların empatik eğilimlerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Kruskal Wallis-HTesti sonucunda empatik eğilim ile anne eğitim düzeyinin aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Anne eğitim düzeyinin artması empatik eğilimin yüksek olmasına paralel olabileceği ve eğitimin vermiş olduğu zihinsel, psikolojik ve duygusal olgunlukla empatik eğilimin arttırılabileceği düşünülebilir. Ayrıca baba eğitim düzeyinin empatik eğilim üzerinde anlamlı bir ilişki bulunmadığı istatistiksel olarak görüldü. Bu durum annenin bireyler üzerinde daha etkin bir noktada olduğu kanaati oluşturabilir. Ancak; Ekinci (2009)'nin yaptığı araştırmada baba eğitim düzeyi ile empatik eğilim arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulgularına rastlanmıştır.

Çetin (2008)'in yaptığı araştırmada bunu destekleyecek bulgulara rastlanmıştır. Empatik beceri ile anne eğitim düzeyinin artması arasında doğru orantılı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur.

Anne eğitim düzeyine göre üniversite öğrencilerinin narsistik kişilik alt boyutlarından üstünlük alt boyutunda anlamlı farklılaşma olup olmadığına ilişkin bulguların tartışma ve yorumu

Örneklem grubunu oluşturan katılımcıların narsistik kişilik alt boyutlarından üstünlük alt boyutunun anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek Kruskal Wallis-HTesti sonucunda üstünlük alt boyutu ile anne eğitim düzeyinin aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Kiraz (2011)'ın yaptığı çalışmada anne eğitim düzeyinin narsistik toplam puanı arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı yalnız "üstünlük" alt boyutunda anlamlı bir ilişki bulunduğu saptandı.

Bu durum anne eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin narsistik alt boyutundaki üstünlük alt boyutunda da yüksek puan alındığı görülmüştür.

Fakülteye göre üniversite öğrencilerinin empatik eğilimlerinde anlamlı farklılaşma olup olmadığına ilişkin bulguların tartışma ve yorumu

Örneklem grubunu oluşturan katılımcıların empatik eğilimlerinin fakülte değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek Kruskal Wallis-HTesti sonucunda empatik eğilim ile fakülte değişkeninin aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bulgulara bakıldığında eğitim fakültesindeki öğrencilerin empatik eğilimlerinin daha yüksek olduğunu görebiliriz. İlahiyat fakültesi de eğitim fakültesinden sonra empatik eğilim puanlarının daha yüksek olduğunu en sonda da tıp fakültesini görebiliriz. Eğitim fakültesi mezunların öğretmen olma yolunda olduklarından ve aldıkları ders ve içeriklerinin tıp ve ilahiyata göre daha sosyal, psikolojik ve sözel olduğunu düşünürsek eğitim fakültesindeki bireylerin daha empatik olabileceği beklenir. İlahiyat fakültesinin de daha teolojik ve değerler üzerine eğitim veren bir alan olduğundan eğitim fakültesinden sonra empatik eğilimlerin yüksek olduğu bireylerin yetişmesi yine beklenen bir neticedir. Ancak tıp fakültesinde insan ilişkileri çok önemli olmasına rağmen belki de yaptıkları meslek gereği duyarsızlaşmanın fazla olabileceği bir alan olduğundan eğitim ve ilahiyat fakültesine göre daha düşük bir empatik eğilim puanının çıkması yine beklenen bir sonuçtur.

Ekinci (2009), öğretmen adayların empatik eğilimleri ve eleştirel düşünme eğilimlerini inceleyen tezinde de öğretmen adayların okudukları bölüme göre bile empatik eğilimlerinde anlamlı bir değişimin çıktığını görebiliriz. Mesela psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölüm öğrencilerin empatik eğilimlerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu da okunan bölüm veya fakültenin bireylerin empatik becerileri ve eğilimleri üzerinde etkisinin yadsınamayacak kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Ancak; Kiraz (2011)'in yaptığı çalışmada katılımcıların bölüm değişkenine göre empatik eğilimlerinde anlamlı bir farka rastlanmadığı bulunmuştur. Okunan bölümün empatik beceri ve empatik eğilim üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Fakülteye göre üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerinde anlamlı farklılaşma olup olmadığına ilişkin bulguların tartışma ve yorumu

Örneklem grubunu oluşturan katılımcıların eleştirel düşünme eğilimlerinin fakülte değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Kruskal Wallis-HTesti sonucunda eleştirel düşünme eğilim ile bölüm değişkeninin aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Eğitim fakültesinde okuyan öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerinin hem ilahiyat hem de tıp fakültesindeki öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerine göre daha yüksek olduğu ancak ilahiyat fakültesindeki eleştirel düşünme eğilimindeki ortalamanın eğitim fakültesindeki ortalamaya yakın olduğu görüldü. Bu noktada sosyal bilim ve alan içeren fakültelerdeki kişilerin eleştirel düşünme beceri düzeyleri daha gelişmiştir diyebiliriz. Açık görüşlü olma gibi yönlerinin bu fakültelerde okuyan öğrencilerde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Gülveren (2007)'nin çalışmasında da bölüme göre eleştirel düşünme eğilimlerinde anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Bunun yanında yine bunu destekleyen Karalı (2012)'nin eğitim fakültesindeki öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimleri çalışmasında bölüme göre eleştirel düşünme eğilimlerinde anlamlı farklılığın olduğuna dair bulgularıdır.

Empatik düzeye göre üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerinde anlamlı farklılaşma olup olmadığına ilişkin bulguların tartışma ve yorumu

Örneklem grubunu oluşturan katılımcıların eleştirel düşünme eğilimlerinin empatik düzey değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur. Bulgulara göre çalışmaya dâhil edilen empatik düzeyi yüksek katılımcıların empatik düzeyi düşük katılımcılara göre eleştirel düşünme eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. İkinci (2009)'nin de bu yönde bunu destekleyecek bulgulara ulaştığını görmek mümkün.

Empatik düzeyi yüksek olan bireylerde hem eleştiriye açık olma hem de eleştirel bakış açısının yüksek olması demektir. Genel manada kendisini sorgulayabilen, merak edebilen, açık görüşlü bireylerin empati duygusunu içselleştiren bireyler olduğu söylenebilir.

Empatik düzeye göre üniversite öğrencilerinin narsistik kişilik alt boyutlarından hak iddia etme alt boyutunda anlamlı farklılaşma olup olmadığına ilişkin bulguların tartışma ve yorumu

Örneklem grubunu oluşturan katılımcıların narsistik kişilik alt boyutlarından hak iddia etme alt boyutunun empatik düzey değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur. Bulgulara göre çalışmaya dâhil edilen empatik düzeyi düşük katılımcıların empatik düzeyi yüksek katılımcılara göre hak iddia etme düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Kiraz (2011)'in bu noktada tersi bir sonuca ulaştığına dair araştırmaya rastlanmıştır.

Narsistik kişilik alt boyutlarından hak iddia etmenin; hırslı olma, baskın olma, düşmanlık duyguları besleme ve başkalarına tahammül edememe ve tolerans tanımama yönlerini ve duygu-düşüncelerini ihtiva etmektedir. Böyle olunca empatik duygularından uzak bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayıdır ki empatik düzeyi yüksek olan kişilerin hak iddia etme yönleri düşüktür denilebilir.

Korelasyon analizlerine dair bulguların tartışma ve yorumu

“Empatik Eğilim” ile “Eleştirel Düşünme Eğilimi” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Sömürücülük Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Hak İddia Etme Alt Boyutu” puanları arasında negatif yönlü ve zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Empatik olma tahammül edebilmektir. Ve yaratıcı, yapıcı fikirlerle başkasının sorunlarına çözüm arayışı içinde olup onun bakış açısıyla olaylara bakabilmektir. Yaratıcı olmak ve açık görüşlü olmak eleştirel düşünmenin özellikleriyle bağdaşan bir durumu bize göstermektedir. Narsistik kişilik alt boyutlarından hak iddia etmenin; hırslı olma, baskın olma, düşmanlık duyguları besleme ve başkalarına tahammül edememe ve tolerans tanımama yönlerini ve duygu-düşüncelerini ihtiva etmektedir. Böyle olunca empatik duygularından uzak bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayıdır ki empatik düzeyi yüksek olan kişilerin hak iddia etme yönleri düşüktür.

“Eleştirel Düşünme Eğilimi” ile “Üstünlük Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Otorite Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Sömürücülük Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Hak İddia Etme Alt Boyutu” puanları arasında negatif yönlü ve zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Eleştirel düşünmede olgunluk kavramı önem arz eder. Üstünlük boyutunda egonun şişkinliği ön planda olması; bu manada her iki değişken arasında zayıf da olsa pozitif bir ilişki bulunması ve bununla ilgili herhangi bir araştırma bulgusuna rastlanmaması bu yönde maddelere verilen cevapların samimiyetini düşündürmektedir. Ancak otorite boyutunda liderlik ve kendine güven olgusunun olması eleştirel düşünme eğilimiyle pozitif yönde çıkması anormal karşılanacak bir durum değildir. Çünkü eleştirel düşünmede kendine güven olgusunun bir alt boyut olduğunu bilmek gerekir. Bunun yanında sömürücülük boyutunda uyumsuzluk noktası eleştirel düşünmeyle tersi bir durumu açıkladığından bu iki değişken arasında zayıf da olsa pozitif yönlü bir ilişki çıkması katılımcıların verdiği cevaplara bağlı kılınabilir.

“Üstünlük Alt Boyutu” ile “Teşhircilik Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Otorite Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Sömürücülük Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf ve “Kendine Yeterlilik Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Üstünlük boyutu; egosunu tatmin etme duygusuyla paralel olduğundan bununla ilişki olabilecek teşhircilik yani gösteriş meraklı olma; liderlik konumunda görme yani otoriter bir

tavır takınma ile; başkasına düşmanca duygular besleme yani sömürücülük boyutuyla ve son olarak kendine aşırı güvenme, ukala olma yani kendine yeterlilik ile ilişkili olması bu boyutların birbirini tetiklediğini bize göstermektedir.

Teşhircilik Alt Boyutu” ile “Otorite Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf olduğu görüldü. “Sömürücülük Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Hak İddia Etme Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Kendine Yeterlilik Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bireyin gösteriş merakı içinde olması yani güzel ve olumlu yönlerinin bilinmesi için başkaları tarafından bilinmesi bu yönlerini teşhir etmesi anlayışı narsisizmin otorite (başkaları üzerinde hükümlanlık sürme), sömürücülük (başkasını görmezden gelme), hak iddia etme (güç gösterisi yapma) ve kendine yeterlilik (temelsiz bir özgüven duygusu) alt boyutlarının özelliklerinin de tetiklendiğini zayıf da olsa görmek mümkündür denilebilir.

“Otorite Alt Boyutu” ile “Sömürücülük Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Hak İddia Etme Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf, “Kendine Yeterlilik Alt Boyutu” puanları arasında ise pozitif yönlü ve zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Narsist bireylerin liderli (otorite) anlayışı başkasının hakkını görmezden gelip (sömürücülük) başkalarına belki de mobing uygulama ve güç gösterisi yapma (hak iddia etme) hakkını kendine görüp başarı ihtiyacını (kendine yeterlilik) bu anlayışla tatmin etmeye çalışabilir.

“Hak İddia Etme Alt Boyutu” ile “Kendine Yeterlilik Alt Boyutu” puanları arasında pozitif yönlü ve zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Başkası üzerinde baskınlık kurmaya çalışıp hırslı yapısını başkası üzerinde kontrol etmeye çalışan (hak iddia etme) narsist kişilerin başarı ihtiyaçlarını (kendine yeterlilik) bu ilişkiyle karşılamaları beklenebilir.

Empatik eğilimin yordanmasına ilişkin bulguların tartışma ve yorumu

Eleştirel düşünme ve narsistik kişilik özelliğinin empatik eğilim düzeyini anlamlı düzeyde yordandığı; yordayıcı değişkenler incelendiğinde empatik eğilimin eleştirel düşünme, teşhir etme ve sömürücülük tarafından pozitif yönlü ve anlamlı olarak yordandığı buna karşın otorite ve hak iddia etme değişkenleri tarafından negatif yönlü ve anlamlı olarak yordandığı tablolarda görülmektedir.

Empatik eğilimi yüksek olan bireylerin başkaları üzerinde hükümlanlık sürme, gösteriş meraklı olma fikrinin normal şartlarda olmaması gerekirken narsistik kişilik alt boyutlarından sömürücülük ve teşhircilik alt boyutları ile pozitif yönde bir farkın çıkması bu noktada akıllara katılımcıların bu alt boyutları içeren maddelere verdikleri cevaplardaki hassasiyetin yüksek olmadığını getirmektedir. Bu yönde Kiraz (2011)'in eğitim fakültesi öğrencilerinin empatik eğilimleri ile narsistik kişilik özellikleri adlı araştırma sonucunda ‘sömürücülük’ alt boyutuyla ilgili benzer bir sonuca ulaştığı görülmüştür. Empatik eğilimin narsistik kişilik alt boyutlarından ‘otorite’ ve ‘hak iddia etme’ alt boyutlarıyla negatif yönden anlamlı bir netice çıkması bizlere empatik eğilimi yüksek kişi veya kişilerin başkaları üzerinde despotluk ve hâkimiyet kurma ile düşmanlık ve başkalarına karşı toleranslı davranmama gibi özelliklerin taşımadığını gösterir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen bulgular neticesinde, eğitimcilere ve araştırmacılara yönelik olarak aşağıdaki önerilerde bulunmuştur.

Araştırmacılara yönelik öneriler

1. Üniversite öğrencilerinin empatik eğilim ile narsistik kişilik özellikleri ve eleştirel düşünme arasındaki ilişkiyi etkileyen farklı değişkenleri belirlemek amacıyla araştırmanın daha geniş ve farklı gruplar üzerinde yapılması önerilebilir.
2. Bu araştırmanın üç boyutlu olması yani empatik eğilim, narsistik kişilik özellik ve eleştirel düşünme eğilimi ilişkisini inceleyen bir araştırma olması daha önce böylesi bir araştırmaya da rastlanılmaması ilk olma özelliği taşımaktadır. Bu yönüyle böylesi araştırmaların artırılması önerilebilir.
3. Bu araştırma da baba eğitim düzeyine ve gelir düzeyine göre herhangi bir değişkenin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görüldü. Bunun nedenlerini belirleyecek araştırmaların yapılması önerilebilir.

4. Araştırma Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tıp Fakültesi, Eğitim Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerine uygulanmıştır. Bunun daha farklı ildeki üniversitelerden ve farklı fakültelerden elde edilecek veriler ile tekrarlanması önerilebilir.

5. Araştırmada anne-baba eğitim düzeyleri, okuduğu bölüm, cinsiyet, empatik düzeyi, gelir düzeyi ve kardeş sayısı değişken olarak kullanılmıştır. Belki farklı araştırmalarda anne-baba tutumları ve yaş değişkenleri ile araştırma yapılması önerilebilir.

6. Empatik olma, eleştirel düşünebilme ile öğrencilerin akademik performansları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar yapılabilir.

7. Özellikle eleştirel düşünme ve narsisizm ile ilgili ölçeklerin geliştirme çalışmaları yapılabilir.

8. Böylesi bir araştırma daha küçük yaştaki katılımcılara da yapılabilir.

Eğitimcilere yönelik öneriler

1. Empatik olup olamama, eleştirel düşünebilme veya düşünememe ve narsistik özelliklere sahip olma veya olmama anne-baba tutumlarından ve bireyin sosyo-ekonomik düzeyinden etkilenebileceğinden dolayı ebeveynler için daha anasınıfından başlayıp bu becerilere dönük eğitim programları ve seminerler düzenlenebilir.

2. Üniversitelerin her sınıf ve her bölüm düzeyinde empati ile eleştirel düşünmeye dönük dersler yaygınlaştırılabilir.

3. Özellikle eğitim fakültesinde bireyleri yetiştirecek öğretmen adaylarına lisans eğitimi süresince buna yönelik panel, seminer, sempozyum v.b etkinlikler düzenlenebilir. Bu manada farkındalık artmış olur.

4. Bireyin birey olma özelliği bebekken başladığından özellikle anasınıfı ve ilkokuldaki ders ve etkinliklerin bu minval üzerinde olması ilerde daha paylaşımcı, daha açık fikirli ve bencil olmayan nesil yetiştirmeye fırsat verebilir. Ki değerler eğitimi adı altında bu amaçlara ulaşılabilir.

5. Bu tarz araştırmalar bazen yöneticilere bazen öğretmenler bazen üniversite öğrencilerine yapılmıştır. Yani sadece eğitim kurumlarına has bir şey olmadığı toplumumuzun daha sağlıklı bir yapıda olması adına diğer meslek kurumlarına ve elemanlarına da empatik olma, eleştirel bakabilme ve işveren ile işçi arasında daha yapıcı ve incitici olmayacak bir sürecin olamaması adına eğitimler verilebilir.

KAYNAKÇA

1. Anderson, G. (1998). Amaçlı Yaşamak (Çev. Selma Şenol). İstanbul: Beyaz Yayınlar.
2. Atay, S. (2009). Narsistik kişilik envanterinin Türkçe 'ye standardizasyonu, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1 (11)
3. Cüceloğlu, D. (1996). İçimizdeki biz. İstanbul: Sistem Yayıncılık
4. Çetin, C.N. (2008). İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin ana baba tutumları ve özsaygı ile ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
5. Dökmen, Ü. (1988). Empati kurma becerisi ile sosyometrik statü arasındaki ilişki. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 20 (1)
6. Dökmen, Ü. (2000). Varolmak, gelişmek, uzlaşmak. İstanbul: Sistem Yayıncılık
7. Dökmen, Ü. (2005). İletişim çatışmaları ve empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık
8. Duru, E. (2002). Öğretmen adaylarında empatik eğilim düzeyinin bazı psikososyal değişkenler açısından incelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (12), 21-35.
9. Ekinci, Ö. (2009). Öğretmen adaylarının empatik ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Adana
10. Friedman, G.(1998). Huzurlu bir dünyada mutsuz olmak (Çev. Gökçen Ezben). İstanbul: Beyaz Yayınlar
11. Gearld, M.N. (2012). Eleştirel düşünme ve disiplinler arası eleştirel düşünme rehberi (Çev. Birsal Aybek). Ankara: Anı Yayıncılık
12. Goleman, D. (1996). Duygusal Zeka (Çev. Banu Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık Yayıncılık

13. Gülmez, N. (2009). Narsistik liderlik. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
14. Gülveren, H. (2007). Eğitim fakültesi öğrencilerinin eleştirel düşünme becerileri ve bu becerileri etkileyen düşünme faktörleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir
15. Karakaya, D. A. (2001). Akdeniz üniversitesindeki hemşirelik öğrencilerin empati becerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
16. Karalı, Y. (2012). Eğitim fakültesi öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri (İnönü Üniversitesi Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya
17. Kızıltan, H. (2000). Narcissistic personality inventory (NPI) ölçeğinin Türkçe formu dil eşdeğerliliği, güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul
18. Kiraz, C. (2011). Eğitim fakültesi öğrencilerinin empatik eğilimleri ile narsistik kişilik özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul
19. Korkmaz, Ö. (2009). Öğretmenlerin eleştirel düşünme eğilim ve düzeyleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) , 10 (1), 1-13.
20. Kökdemir, D. (2003). Belirsizlik durumlarında karar verme ve problem çözme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
21. Özkan, Z. (2004). Bilgelğe Yöneliş. İstanbul: Hayat Yayıncılık
22. Peale, N.V. (1997). Olumlu yaşamanın gücü (Çev. Şahin Cüceloğlu). İstanbul: Sistem Yayıncılık
23. Rehber, E. (2007). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Adana
24. Tanrıdağ, R. Ş. (1992). Ankara'daki ruh sağlığı hizmetlerinde çalışan personelin empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
25. Timuroğlu, K. ve İşcan, Ö. F. (2008). İş yerinde narsisizm ve iş tatmini ilişkisi. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 22 (29), 239-264.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(19)

Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA⁵⁵
1071 STRATEJİK BİR HATA MI?
IS 1071 A STRATEGIC MISTAKE?

ÖZ

Genellikle tarih kitaplarında Türklerin Anadolu'ya gelişi 1071 Malazgirt Zaferine bağlanmaktadır. Bu tarih baz alınır, bu tarihten önce Anadolu'da Türk olmadığı düşüncesi kabul edilmiş olmaktadır. Oysa bu ön kabul Türk tarihinin yanlış anlaşılmasına yol açmaktadır. Ayrıca bu durum Türklerin, tarihleri ile ve Anadolu coğrafyası ile bağlarını zayıflatmasına hizmet etmektedir. Bu boyutuyla da Anadolu'nun başka kavimlere ait olduğu savını güçlendirmektedir. Oysa son dönemde yapılan araştırmalar ve muhtelif kazılarda ortaya çıkan bulgular, bu yaklaşımın doğru olmadığını, Türklerin Anadolu'ya gelişinin çok eski tarihlere dayandığını ortaya koymaktadır.

Bu çalışma bu konudaki kafa karışıklığını ortadan kaldırmak için, tarihçilerimizin konuyu daha çok araştırmasını amaçlamaktadır. Böylece tarihçilerin konuya dikkatlerini yoğunlaştırmak hedeflenmektedir. Eğer bu yapılırsa ve hem ülke hem de dünya kamuoyu doğru bilgilerle beslenirse, çalışma da amacına ulaşmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk tarihi, Anadolu tarihi, Malazgirt Zaferi.

JEL Kodu: M19.

ABSTRACT

Generally, in the history books, coming to Anatolia of Turks are connected to Malazgirt Victory. If this date is taken as basis, it is assumed that before this date, there were not Turks in Anatolia. However, this pre-acceptance leads to misunderstanding of Turkish history. Moreover, this situation serves to weaken the ties of the Turks with their histories and Anatolian geography. With this dimension, it strengthens the argument that Anatolia belongs to other nations. However, recent researches and findings in various excavations reveal that this approach is not correct and that the Turks are based on ancient histories of the development of Anatolia.

This study aims to further investigate of historians in this subject in order to remove the confusion in this subject. Thus, it is aimed to intensify the attention of historians to the subject. If this is done and both the country and the world committee are fed with the right information, it will be achieved for the purpose of work.

Keywords: Turkish history, Anatolian history, Malazgirt Victory.

JEL Code: M19.

⁵⁵ Kocaeli Ü. İİBF İşletme Bölümü, harundemirkaya@kocaeli.edu.tr; Kocaeli/TÜRKİYE.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

GİRİŞ

Siyasilerin, devlet adamlarının ve hatta akademisyenlerin çoğu 1071 Malazgirt Zaferini kutlarken, bu tarihi aynı zamanda Türklerin Anadolu'ya giriş yılı olarak ifade ederler.

Neden Malazgirt? Neden 1071? 1071 doğru bir başlangıç mıdır? Yoksa stratejik bir hata mıdır? Malazgirt öncesinde Anadolu'da Türkler yok mudur? Bu kadar büyük medeniyetleri oluşturmak 2-3 yüzyılda mı gerçekleşmiştir? Malazgirt'ten öncesi yoksa 1041 Dandanakan Savaşı ne ifade etmektedir? Dandanakan Savaşından 700 yıl önce Anadolu'ya girmiş olan Hunlar da mı yok sayılmaktadır?

Evet; istenilen bunları yok saymamızdır. Dolayısıyla köklerimiz ile bağımızı koparmak, Anadolu'ya sonradan gelen, ancak "yurt edinmeyen-göçebe" kavim olduğumuz algısını yaratmaktır. Ayrıca Türklerin Anadolu'daki varlığının başlangıcı olarak Malazgirt zaferini almak, daha önce bölgede yaşamış olan Aka'ların, Sümerlerin ve Eti'lerin Türk olduklarını yok saymak (turkishforum, 2013) anlamı taşımaktadır.

Bu yaklaşım aynı zamanda Türklere yapılandırılmak istenen göçebelik algısını kayıtlara geçirmek amacına yöneliktir. Göçebelik, dönemin koşullarına göre stratejik bir üstünlük ifade etmekle birlikte, buradaki amaç göçebe kimliğini ön plana çıkararak, Türklerin barbar olduklarını, medeniyet kurmak yerine yıkmak çabası içinde olan bir soydan geldiklerini, hem ülkemizde hem de dünya kamuoyunda kabul gören bir tez haline getirmektir.

Ancak bu tezi hayata geçirmeye yönelik çabalar ülke tarihi açısından çok eskiye dayanmamaktadır. Konuya biraz ilgisi olanların bildiği gibi; Anadolu'nun 1071'den önce de Türklerin vatani olduğu gerçeğini saklama çabası, özellikle 1940'lı yılların sonlarına doğru yazılan tarih kitaplarında vardır. Bu da, Türk Milli Eğitim sistemini yeniden düzenleme çabası içindeki dış kökenli toplum mühendislerinin eseridir. Yapılmak istenen, genç kuşakların tarihini yanlış öğrenmesini sağlamak ve böylece köklerinden koparmaktır. Sonuçta köksüz, geçmişini bilmeyen, atalarını tanımayan, göçebe, kimliksiz (turkishforum, 2013), ancak batı hayranı bir nesil yetiştirmek, hedeflenmektedir.

Bu çalışmada Türklerin Anadolu'ya gelişinin tarihi olarak 1071 yılının kabul edilmesinin, stratejik bir hata olup olmadığına ilişkin olarak, çalışmamızın giriş kısmında verdiğimiz sorulara yanıt aranmaktadır. Literatür taraması yöntemiyle yürüttüğümüz çalışmamızda, yanıtların dayanak noktası ise Anadolu'nun 1071 öncesindeki durumunun analizidir. Bu analiz kapsamında Anadolu'daki 1071 öncesi Türk varlığı belge ve bilgilerle ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Sonuçta 1071 yılına saplanıp kalmanın ve tarih bilincinden yoksun olmanın, ülkenin stratejik yönetimi açısından önemine vurgu yapılmakta ve tarihçilerimize bir misyon yüklenmektedir.

1071'DEN ÖNCE ANADOLU

Türklerin Anadolu'ya giriş tarihi olarak alınmak istenen 1071, Büyük Selçuklu Hükümdarı Alparslan ile Bizans İmparatoru Romanos Diogenes arasında geçen Malazgirt Savaşına (dunyaharptarihi, 2012) tarihlenmektedir. Selçuklu sultanı Alparslan'ın 26 Ağustos 1071 tarihinde, Malazgirt ovasındaki meydan muharebesini kazanması üzerine, Türklere Anadolu'nun kapılarının açıldığı iddia edilmektedir. Hatta bu iddia Türklerin bu tarihten önce Anadolu'da olmadığı tezini de beslemektedir.

Oysa akli olanlar düşünmeli ki, eğer 1071 Anadolu'ya girişimizin miladı ise neden Gazi Mustafa Kemal Atatürk, genç Türkiye Cumhuriyetinin enerji ve maden kaynaklarını üretecek ve işletecek şirketin adını Etibank koymuştur? Neden tekstil başta olmak üzere, sanayileşme hamlemizin motor gücü olarak kurulan şirketin adını Sümerbank olarak belirlemiştir? (turkishforum, 2013). Neden birçok kuruma, bölgeye ve yere İskitler, Etiler gibi isimler verilmiştir? (Cevizoğlu ve Durmuş, 2013). Atatürk, neden Türk Tarih Kurumunu kurarak, doğru bilgiye ulaşmak ve Anadolu halklarını araştırmak istemiştir? Neden Türk Tarih Tezi ortaya çıkmıştır?

Çünkü Atatürk, entelektüel bir lider olarak, bu milleti de bu milletin tarihini de en iyi bilenlerden birisidir. Türklerin Malazgirt'ten önce Anadolu'da olduğunu da ilk defa öne süren o'dur. Türk Tarih Kurumundan sonra Ankara'yı Türklükle eşleştiren de o'dur.

Nitekim Ankara Gündül'de yakın zamanlarda M.Ö. 5000-7000'lere tarihlenen Türkçe yazıtların bulunması Atatürk'ün ne kadar haklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yazıtlar, dünya tarihini yeniden

yazdıracak kadar önemli belgelerdir (Saltoğlu, 2013). Bu yazıtları en az 5000 yıl önceden başlayarak, günümüze gelen kültürün bir yansıması olarak gören Doğan (2013)'a göre, Anadolu'da 1071'den önce var olduğumuz kesindir.

Türk tarihi, aynı zamanda insanlık tarihidir. Nitekim Servet Somuncuoğlu M.Ö. 14000-10000'li yıllara tarihlenen Türk Kaya Resimlerinde Türklere ve Türklerin ibadetlerine ilişkin bilgilere ulaşmıştır. Bu bilgiler Anadolu'daki Türk varlığının en az 10 bin yıl ve ötesine geçtiğini ortaya koymaktadır (Tarcan, 2015).

Benzer şekilde Cevizoğlu'da yaptığı televizyon programlarında “Anadolu'ya 1071'de gelmedik, ondan önce oradaydık. 1071'e değin defalarca geldik” demektedir, buna ilişkin belgeleri kamuoyu ile paylaşmaktadır.

Tarih Araştırmacısı Sinan Meydan, Sümer Tabletlerinde ve Asur Tabletlerinde Doğu Anadolu'da Ermenilerden de önce Turukku Krallığı-Türki Krallığı adını taşıyan devletler olduğunu, MÖ 2000 yıllarına tarihlenen Hakkari Taşlarının bunu ispat ettiğini söylemektedir (Meydan, 2010). Meydan, Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi isimli çalışmasında (2007), Sümerlerin ve Hititlerin Türk kökenli olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır.

Öte yandan Ön-Türk araştırmacısı Prof. Dr. Kazım Mirşan, yazının bundan 16000 yıl önce Türkler tarafından kullanıldığını iddia etmektedir. Kazım Mirşan, araştırmalarında Anadolu'da Ön-Türkçe yazıtlar olduğunu ve Latin, Yunan, Fenike ve Kril alfabelerinin Ön-Türkçe'den oluştuğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Roma'nın küllerinden kurulduğu medeniyet olan Etrüsklerin Türk kökenli olduğunu (Etrüskçe yazıtlar ilk defa 2004 senesinde Kazım Mirşan tarafından çözümlenmiştir) da ifade eden Mirşan, İskandinavya ve Avrupa'da 5000'den fazla Türkçe yazıt bulunduğunu söylemektedir (Mirşan, 2014).

Söylemlerini araştırmaları ile destekleyen Mirşan, Mısır'daki benzerlerinden 2000 yıl daha önce ve iki kat daha büyük olan ve şu anda Çin sınırları içinde, yasaklanmış bölgede bulunan piramitler'in Türkler tarafından yapılmış olduğunu, çalışmaları ve eserleri ile kanıtlamaktadır. Bundan bir adım daha ileri giderek, “Latin alfabesinin ve Avrupa uygarlığının temelinde Türkler var, yazıyı Sümerler değil, Türkler buldu, Dünyadaki alfabeler Türk alfabesine dayanmaktadır. Medeniyeti kuran insanlar Türklerdir, bütün dillerde (en çok da İngilizce'de) çok sayıda Türkçe kelime vardır” demektedir. Benzer şekilde Roux (2007:19)'da “evrensel tarihi Türklerle kucaklıyoruz” ifadesini kullanmaktadır.

Türk tarihi ile ilgili çalışmalar yapan Ekrem Memiş hoca'da; ilk Türk adını taşıyan devletin Göktürk Devleti'nden de önce MÖ 3000 yıllarında Doğu Anadolu'da Hurrilerin (ki kavmin soyu 6000'lere tarihlenmektedir) devamı olan Türki Krallığı olduğunu iddia etmektedir. Memiş'e göre Anadolu Türklerin anayurdudur. Zira “bundan 8 bin yıl önce de Anadolu'da Türk devletinin var olduğu, belgelerle kanıtlanmıştır” demektedir (Memiş, 2002:435-450).

Öte yandan “Urnu Teorisi” adı ile anılan yaklaşımı ortaya koyan Prof. Firudin Ağasıoğlu Celilov (2013)'a göre, Protürkler'in bu günkü Doğu Anadolu Bölgesini de içine alan Mezopotamya Bölgesinde varlığı 6-7 bin yıl öncesinden bilinmektedir. Yani Celilov'a göre de Türkler bölgenin yerli halkıdır. Buradan Anadolu içlerine ve Hazar'ın doğusuna doğru göçler olmuştur. Ayrıca bundan 3000 yıl öncesinde bugünkü Hakkari bölgesini de içine alan Kuman Beyliği'nin varlığı Asur kaynaklarında geçmektedir.

Son zamanlarda İstanbul'un Beşiktaş ilçesinde yapılan bir metro kazısı esnasında eski Türk ve Altay kültürüne ait 3500 yıllık kurgan tipinde 35 mezar bulunması (Kulaklı, Ekim 2017), Türklerin Anadolu'ya girişi olarak adlandırılan 1071 tarihinin yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. Buluntuların “kurgan” tipi mezar olması bunların Türklere ait olacağının en yüksek kanıtıdır. Zira kurgan tipi mezarların, Türk ve Altay kültürlerine ait bir ölü gömme çeşidi olduğu bilinmektedir. Bu mezar tipinin Oğuzlar, Hunlar ve Göktürkler gibi büyük Türk boyları tarafından kullanıldığı bilinmektedir.

Bu bulgulara göre İstanbul, 1453 tarihinde Fatih Sultan Mehmet han tarafından fethedilmesinden çok daha önce, bir Türk şehridir. Ancak anlaşıldığı kadarı ile bunu ne Türk bilim dünyasına ne de uluslararası bilim dünyasına gösterememiş olduğumuz da ortadadır.

Benzer şikayeti yapan duayen Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ'ın “yahu biz Türkler Anadolu'nun bizim olduğunu anlatabilmek için daha kaç sefer fethetmek zorunda kalacağız?” ifadesi (turkishforum, 2013),

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

gerçekleri anlatmakta ne kadar zayıf kaldığımızı, milli tarih bilincinden ne kadar yoksun olduğumuzu ortaya koymaktadır.

Ünlü tarihçimiz İlber Ortaylı (2015)'da Türklerin Tarihi isimli eserinde: “Dünya tarihinin hemen hemen hiçbir safhası, dünya coğrafyasının hemen hemen hiçbir önemli parçası yoktur ki orada Türkler olmasın. Türkler olmadan hiçbir önemli Avrupa devletinin milli tarihi incelenemez. Yine aynı şekilde hiçbir Ortadoğu ülkesinin, hiçbir Rus-Slav ülkesinin milli tarihi ve kimliği Türkler hesaba katılmadan anlaşılmaz” demektedir. Ancak Ortaylı'da resmi tarih tezine uygun olarak; Türkler 12. asırdan itibaren bir Akdeniz toplumdur (2015:8) demektedir.

Türkleri, Hz. Nuh'un oğlu Yafes'in torunları olarak belirten Bayram (1989) ise Türklerin M.Ö. 3500-3000'li yıllarda, Güney-Doğu Anadolu'da bugünkü Diyarbakır, Cizre, Mardin, Kerkük, Musul, Zagoros Dağları Batı eteklerinde bir müddet yaşamış olduklarını söylemektedir. Daha sonra Türklerin bir kısmının Orta Asya'ya yöneldiğini, ifade eden Bayram, Türklerin Orta Asya'da çoğaldıklarını ve medeniyetler kurduklarını, Malazgirt savaşı ile ikinci kez Anadolu'ya döndüklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla Türklerin Greklerden, Romalılardan, Ermenilerden önce bu topraklarda yaşadıklarını ve Anadolu'nun Türkün öz yurdu, Orta Asya'dan önceki vatani olduğu savını ortaya atmaktadır.

Nitekim Atatürk'ün Türk tanımı da yukarıda anlatılanların özeti gibidir. Atatürk, Türk'ü tanımlarken (Atatürkdevrimleri.com): “Bu memleket, dünyanın beklemediği, asla ümit etmediği bir müstesna mevcudiyetin yüksek tecellisine, yüksek sahne oldu. Bu sahne, en aşağı 7 bin senelik bir Türk Beşiğidir. Beşik, tabiatın rüzgârlarıyla sallandı; beşiğin içindeki çocuk tabiatın yağmurlarıyla yıkandı, o çocuk tabiatın şimşeklerinden, yıldırımlarından, kasırgalarından evvelâ korkar gibi oldu; sonra onlara alıştı; onları tabiatın babası tanıdı, onların oğlu oldu. Bir gün o tabiat çocuğu tabiat oldu, şimşek, yıldırım, güneş oldu. Türk oldu. Türk budur. Yıldırımdır, kasırgadır, dünyayı aydınlatan güneştir” demektedir.

STRATEJİK YÖNETİM AÇISINDAN TARİH BİLİNCİ

Türklerin tarih sahnesine çıkışı eski Mısırlı, İranlı, Yunan ve İbranilerin çıkışı gibi değildir. Bu uygarlıklar hakkında yazılı kaynaklar, oldukça aydınlatıcı bilgiler verir, arkeologlar da bu varlığı parlak örneklerle destekler. Oysa dilinin yapısı, örgütlü yaşam biçimi ve atıcılığı gibi öğelerden, çok eski zamanlardan itibaren varlığı anlaşılan Türk kavmi veya kavimler topluluğu üzerinde isim, menşe, hatta coğrafi bölgenin tespiti konusunda büyük zorluklar yaşanmaktadır. Buna rağmen şurası bir gerçektir ki, Türkler olmadan bir dünya tarihi yazmak da mümkün değildir. Çünkü yerleşik, yazıya sahip eski halkların tarihi, Türk kökenli olan kavimlerden söz etmektedir (Ortaylı, 2015:13). Ancak Türkler tarih yapan bir millet olarak, tarih yazan bir karaktere sahip olamamıştır.

Bu eksikliği gören, tarihin ulusların milli gücü açısından önemini çok iyi bilen bir devlet adamı olarak Atatürk, 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ni kurmuştur. Cemiyetin en önemli görevi, Türk ve Türkiye tarihini araştırmak, kurulan Türk devletlerini; devlet hayatı, ekonomik hayat, fikri hayat gibi boyutları ile analiz ederek, belgeleri ile ortaya koymaktır. Bunun için tarihçilere büyük görevler düşmektedir. Bu hususta Atatürk'ün: “Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır (Afetinan, 1988,151-153)” sözü, tarihçinin sorumluluğunu ortaya koymaya yeterlidir.

Atatürk'ün tarih üzerindeki çalışmaları, İstiklal Savaşımızın, kültür alanındaki devamıdır. Bu çalışmalar ülke içinde ve dışında, milli tarihimizin zararına olarak gelmiş yabancı tarih görüşlerinden kurtulmak ve tarihimizin gerçek karakterini belirtmek için yapılmıştır. Ancak milli tarih arayışlarının başlangıcı çok daha önceye dayanır.

Osmanlı İmparatorluğunda Türk değil, ümmet tarihi anlayışı egemendi. Bu tarih yaklaşımı önceleri İslam Tarihini, Tanzimat devrinde sonra da, Osmanlı tarihini, devlet tarihi olarak kabul etmekteydi. Dolayısıyla Türklerin İslamiyetten önceki tarihlerine ve İslamiyetin yayılmasındaki hizmetlerine yer vermiyordu.

Kaldı ki Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet, Osmanlı halkının milliyetçilik cereyanları ile bölünmesini önleyemedi. İmparatorluğun birçok bölgesinde bağımsız devletler kurulması üzerine, Türk aydınlarından

bazıları milli tarih anlayışına sarılmak gereği duydular. Devletin müdahale etmediği bu süreçte, tarihe meraklı olanların Avrupalı tarihçilerin ve yazarların çalışmalarını, hiçbir kritere bağlı olmadan, gerçekmiş gibi kabul ederek, yayınlaması, Türk tarihi ile ilgili gerçek dışı iddia ve iftiraların da ülke içinde yerleşmesine yol açtı.

Bu gerçek dışı iddia ve iftiralar ortadan kaldırılmıyordu. Ayrıca Türklerin Sarı Irk mensubu olduğuna dair dünyada yayılmış olan yanlış bilgiler düzeltilmeliydi. Türklerin medeni beceri ve yeteneklerden yoksun olduğu konusunda yapılan yaygın söylentiler önlenmeliydi. Özellikle yanlış tarihi bilgilere dayanan dünya kamuoyunun Türk toprakları üzerindeki tarihi iddialarının, dayanaktan yoksun olduğu ortaya konulmalıydı.

Bütün bu nedenlerle yetişen yeni nesillerde tarih bilinci oluşturmak, tarihi sevdirmek, ne kadar büyük ve köklü bir milletin torunları olduğu gerçeğini hafızalara kazımak için, Türk tarihi bütün gerçekliği ile ele alınmalıydı. Zira gerçeklerin ortaya konularak, yeni bir tarih yazılması stratejik öneme sahipti. Çünkü tarihi ile ve geçmişle barışık olmayan ulusların geleceği parlak olamazdı.

STRATEJİK YÖNETİM AÇISINDAN 1071

Bilinen Türk tarihi güçlü devletlerin, büyük imparatorlukların tarihidir. Türkler, dünyanın çok geniş bir coğrafyasında at koşturmuş, akınlar düzenlemiş, savaşlar yapmış, hakimiyet kurmuşlardır. Dünya tarihinde böylesine geniş bir coğrafyaya hakim olan, kavimleri yöneten, devletler, medeniyetler, şehirler kurmuş olan, başka bir ulus yoktur.

Günümüzün ulaşım ve teknolojik olanaklarına rağmen, bu kadar büyük bir coğrafyada hakimiyet kurmak olası değildir. Kaldı ki o günün koşullarında çok büyük ordular kurmak, bu orduları hem yaşatarak, hem yaşatarak, büyük fetihler yapmak ve halkı fethedilen bölgelerde iskan etmek, akıllara durgunluk verecek, büyük bir stratejik yönetim ve örgütlenme örneğidir.

Örgütlenmede ve yönetimde imkansız başarılar Türk, göçebe diye küçümsenmektedir Ancak arka planına bakıldığında o günün koşullarında göçebelik zayıflık değil, bir üstünlük faktörüdür. Zira göçebelik dinamik, atak, üstün sevk ve idare gerektiren önemli bir özelliktir. Bu boyutları ile yerleşik kavimlerden daha güçlü olmayı, daha bilgili olmayı, daha hareketli ve yetenekli olmayı gerektirir. Kaldı ki Türk kültüründe iki temel unsur olan at ve demir, asli göçebe kültüründe mevcut değildir (Kafesoğlu, 1999:35). Dolayısıyla Türkün, küçümsenen göçebelikle de ilgisi yoktur.

Ülkeler coğrafi konumları, coğrafi bütünlükleri ve kapladıkları sahalarla coğrafi özellikler kazanırlar (Denk:2000:81). Coğrafya, insanın var oluşundan beri onun ilgisini çeken, onu yaşadığı ortamın değerlerini keşfetmeye ve faydalanmaya iten bir varlık olmuştur. Toplumsal yaşam geliştikçe, yaşadığı topraklara ve çevresine egemen olma, geliştirme, hatta onu genişletme ve arttırma duygusu da gelişme göstermiştir (Cömert, 2000:1). Devletin coğrafyasına ait canlı ve cansız, doğal ve yapay, gerçek ve nispi tüm değerler, coğrafi gücü oluşturur (Cömert, 2000).

Coğrafi güç boyutu ile dikkate alındığında, Türkiye'nin kurulu olduğu coğrafi bölge ve hinterlandı, jeopolitik ve jeostratejik açıdan dünyanın en değerli bölgesinde bulunmaktadır. Binlerce yıldır değişik kavimlere beşiklik etmiş bu topraklar, daima güçlü sahipler istemiştir. Zayıf toplumların Anadolu topraklarında varlıklarını sürdürmeleri mümkün olmamıştır. 1071 tarihinde ikinci kez Anadoluya hakim olan Oğuz Türkleri, devletler yıktılar, devletler kurdular ama ulusal kurtuluş savaşı başladığında Anadolu ancak elde tutulması gereken, son vatan olarak kalmıştır (Aydemir, 2004:518). Ulusumuz için dün olduğu gibi, bugün de varlık veya yokluk sorunu olan bu toprakların kaybedilmesi halinde, Türklerin gidebileceği başka bir yer yoktur. Dolayısıyla bu topraklarda milli menfaatlerimizi koruyarak, ebediyen yaşamak zorundayız (Denk, 2000:191-193).

Ebediyen yaşamak, stratejik yönetilen her organizasyonun birinci amacıdır. En büyük organizasyon olan devletler de stratejik yönetildiği sürece başarıya ulaşabilir. Her ülkenin uzun dönemli amaçlarını gerçekleştirmesi ve ebediyete kadar varlığını sürdürme beklentisi, kabul edilebilir bir olgudur. Bunun sağlanması için mutlaka çağdaşlarından ve olası rakiplerinden daha güçlü olması gerekir.

Bunun için de, mutlaka ekonomik gelişmişlik düzeyi ve refah seviyesinin gelişkin olması gerekir. Bunlar, sözü dinlenir, caydırıcı, denge unsuru, dostluğuna güvenilir, düşmanlığından korkulu bir ülke olmanın koşullarından bazılarıdır.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Uluslararası boyuttaki gelişmelerin gerek devletin yapısında ve milli olan her şeyin tarafında ve gerekse kişilerin düşünce, inanç ve kanaatlerinde bir takım değişikliklere neden olduğu açıktır (Ateş, 1996:25). Ancak istikrar ve güven koşulunu sağlamak ve devam ettirebilmek için ulusal kaynakların akılcı ve etkin kullanılmasının yanında çevre ile uyumlu, çevresel değişim ve gelişmelerin ortaya koyduğu fırsatlardan yararlanabilen, varlığına ve gelişmesine zarar verebilecek tehditlerden ise korunabilen, akılcı politikalar üretilmesi gerekir. Öte yandan ulusal bütünlüğü sağlayacak ve bir milli güç unsuru haline getirecek üstün yönlerin daha da geliştirilmesi, rakip ülkelere kıyasla varsa zayıf yönlerin de hızla bertaraf edilmesi gerekmektedir.

Ülkeler için maddi (insan kaynağı ve finansal kaynaklar dahil) ve manevi (kimlik, bilgi, deneyim, güvenilirlik, saygınlık, caydırıcılık vs.) kaynaklar önemli olduğu kadar, bu kaynakları kullanabilme becerisi, yani etkin yönetim de son derece önemlidir.

Stratejik yönetim yaklaşımı kapsamında değerlendirildiğinde yanlış tarihi bilginin ülkede yaşayan yurttaşlar için vizyon oluşturamayacağı, moral ve motivasyon kaynağı olamayacağı açıktır. Zira ülke imajı, ülke kimliği, ülke ve vatandaş saygınlığı, ülke ve vatandaş güvenilirliği gibi hususlar bundan olumsuz etkilenir. Köksüz olduğu düşünülen bir ulusun dostta güven, düşmana korku vermesi de beklenemez. Dolayısıyla köksüzlük algısının ülke-devlet-millet bütünlüğü sağlayamayacağı, tarihi derinlik kazandırmayacağı, millet olma bilincine hizmet edemeyeceği de ortadadır. Böyle bir algının, rakip ülkelerin propagandası olan geçicilik ve göçebelik algısını güçlendireceği dolayısıyla bir zayıflık göstergesi olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı mantıkla, sürekli başkalarına ait topraklar üzerine konmuş olma, dolayısıyla hedef ülke algısını güçlendiren bir tarihi anlayışın, sürekli rakilere gerekçe sağlayacağı hesaba katılmalıdır. Dolayısıyla böyle bir algının da hem bölge için, hem de dünya barışı için tehdit oluşturabilecek potansiyel taşıdığı değerlendirilebilir.

Ulusların tarihi açısından, yabancı bakış açısının her zaman gerçekleri yansıtmayacağı bilinmektedir. Özellikle tarih konusunda yönlendirme amaçlı olarak tarihin yanlı yazılması veya çarpıtılması nedeniyle doğru bilgiye ulaşmak önemli bir sorundur.

Stratejik yönetim ve karar süreçlerine dayalı uzun vadeli projeksiyonlar yapmak ve sağlıklı seçenekler geliştirebilmek için doğru bilgilere ulaşmak son derece önemlidir. Zira ancak doğru bilgiler ile doğru kararlar alınabilir. Doğru bilginin muhtemel rakipler aracılığı ile elde edilemeyeceği de açıktır.

SONUÇ

Buraya kadar bir tarihçi değil ama bir yönetim bilimci olarak, anonim ve açık kaynaklardan derlediğimiz bilgileri Atatürk'ün şu anlamlı sözü adeta özetlemektedir: “Türkler, yayıldıkları yerlere medeniyetlerini de götürmüşlerdir. Irak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin ilk kurucuları Orta Asyalılardır. Biz bugünkü Türkler de Orta Asyalıların çocuklarıyız (Genelkurmay, 1988:163).” Dolayısıyla Anadolu Türkün kadim vatanıdır.

Bu durumda 1071 Malazgirt Zaferini Anadolu'nun Fethi olarak kutlamak doğru mudur veya ne kadar doğrudur? Yapılan araştırmalara göre, evet; 1071 Malazgirt Zaferi yakın tarihimizde çok önemli bir başarıdır. Ancak Anadolu'ya ilk geliş tarihimiz, Anadolu'nun fethi asla değildir. Zira Türkler zaten Anadolu'nun ilk halkıdır ve binlerce yıl içinde Türk kavimlerinin Anadolu'ya giriş çıkışları olmuştur. Ama henüz resmi tarih tezimiz bu gerçekleri onaylamamaktadır.

Bu noktada devletimize ve üniversitelerimizin tarih bölümlerine önemli görevler düşmektedir. Ders kitaplarında 1940'ların sonlarında yapılan büyük hatadan dönülerek, yetişecek nesillere Türk Tarihi ve Anadolu Medeniyetleri Tarihi doğru öğretilmelidir.

Bu aynı zamanda “siz sonra geldiniz, biz hep vardık, siz gelip topraklarımızı işgal ettiniz vb.” gibi mesnetsiz tartışmalara da son verecektir. Zira eğer bir kardeş isek, ne kardeşliğimiz sadece 1000 yıllıktır, ne de sonradan gelen kardeş biziz (turkishforum, 2013). Biz Türkler hem dünya tarihinin hem de Anadolu coğrafyasının da en eski sakinleriyiz.

Günümüz gençliği maalesef tarihini bilmemektedir. Ya da bildiği tarih gerçek Türk tarihini yansıtmamaktadır. Tarih şuurundan yoksun bir gençliğin, milli şüura sahip olması beklenmemelidir.

Oysa dünya ve insanlık tarihi ile başlayan bir ırkın evlatları olarak; binlerce yılda oluşturdukları medeniyetlerle, kurdukları devletler ve imparatorluklarla, çağın koşullarına ve tarihine hükmeden atalarımızı bilmek, onları tanımak, onlarla övünmek, hepimiz için haklı bir gurur kaynağı olsa gerektir.

Sonuç olarak; varlığı insanlık tarihi ile başlayan bu büyük ırkın önce tarihi, sonra başarısında etkin olan faktörler incelenmeli, kanıtları ile ortaya konulmalıdır. Böylece günümüzde aynı parlak başarıyı gösterememenin nedenleri de anlaşılmalı ve çözüm seçenekleri geliştirilmelidir. Öte yandan stratejik sonuçlar doğurabilecek bir hatayı gösteren 1071 tarihlemesinden de hızla vazgeçilmelidir.

Bu durumda üniversitelerin tarih bölümleri başta olmak üzere Türk tarihçilerine düşen önemli bir görevler vardır. Öncelikle Türk Tarihinin doğru yazılması için bir Tarih seferberliği başlatılmalıdır. Başlatılmalıdır ki, 1071 tarihi ile yapılan stratejik hatadan dönülebilir ve bilim dünyasına Türklerin gerçek tarihi kabul ettirilebilir.

KAYNAKÇA

1. Ağasıoğlu, Firudin Celilov (2013), Protürk Dilinin Yarandığı İlk Atayurt, <https://agasioglu.wordpress.com/2013/11/29/544/>, Erişim Tarihi: 27.12.2017
2. Ağasıoğlu, Firudin (2015), Urmu Teorisi, <https://www.youtube.com/watch?v=nLT9WmKf1Yw>, Erişim Tarihi 28.11.2017
3. Atatürkdevrimleri.com (2017), Atatürk'ün Türk Tanımı,
4. <http://www.ataturkdevrimleri.com/yazi-186-ataturk-un-turk-tanimi.html>, 3.12.2017'de erişildi.
5. Ateş, Haydar (1996), Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.
6. Aydemir, Şevket Süreyya (2004), Tek Adam Mustafa Kemal, Üçüncü Cilt, Sekizinci Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul
7. Bayram, Sadi (1989), Kaynakları Göre Güney-Doğu Anadolu'da Proto-Ön Türkler, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
8. <http://www.sadibayram.com/index.php?page=makaleler&mid=379&id=3>, Erişim Tarihi: 30.12.2017
9. Cevizoğlu, Hulki ve Durmuş İlhami (2013), Prof. Dr. İlhami Durmuş ve Hulki Cevizoğlu- İskitler ve Eski Türk Yaşam Tarzı, <https://www.youtube.com/watch?v=oy1vs2AS7RU>, 28.11.2017 tarihinde erişildi.
10. Cömert, Servet (2000), Jeopolitik, Jeostrateji ve Strateji, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.
11. Denk, Nevzat (2000), 21. Yüzyıla Giderken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.
12. Doğan, İsmail (2013), 5 Bin Yıl Öncede Vardık, <http://www.aksam.com.tr/guncel/anadolunun-tarihi-bastan-yaziliyor--157872h/haber-157872>, Erişim Tarihi 31.12.2017
13. Dünya Harp Tarihi (2012), Malazgirt Savaşı, <http://dunyaharptarihi.blogspot.com.tr/2012/05/malazgirt-savasi-ms-1071.html>, 31.12.2017 tarihinde erişildi.
14. Genelkurmay Başkanlığı (1988) Atatürkçülük (İkinci Kitap), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
15. Kafesoğlu, İbrahim (1999), Türk Milli Kültürü, 19. Basım, Ötüken Yayınları, İstanbul
16. Kulaklı, Gürhan (Ekim 2017), Türkler, Anadolu'ya Çok Daha Önceden Girmişler!, <http://www.webtekno.com/turkler-anadoluya-cok-daha-oceden-girmisler-h35600.html>, 28.11.2017 tarihinde erişildi.
17. Memiş, Ekrem (2012), Ortadoğu'da Türklerin Varlığı Tartışmaları, Editörler: Hasan Celal Güzel, Salim Koca, Kemal Çiçek; TÜRKLER, Cilt 1, İlk Çağ, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara
18. Meydan, Sinan (2007) Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi, Truva Yayınları, İstanbul.
19. Meydan, Sinan (2010), Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi, 3.b., İnkılap Yayınevi, İstanbul.
20. Mirşan, Kazım; Cevizoğlu Hulki (2012), 15 Bin Yıllık Türk Tarihi (Ceviz Kabuğu), <https://www.youtube.com/watch?v=TkUby7eGbrE> 28.11.2017 tarihinde erişildi.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37

TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

21. Mirşan, Kazım (2014), Latin Alfabesinin Temeli Türkçe'dir. <http://turktarihtezi.blogspot.com.tr/2014/10/alfabenin-temeli.html>, Erişim Tarihi: 28.12.2017
22. Ortaylı, İlber (2015), Türklerin Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul.
23. Saltoğlu, Cengiz (2013), 1071'den Önce Geldik, <http://www.aksam.com.tr/guncel/anadolunun-tarihi-bastan-yaziliyor--157872h/haber-157872>, Erişim Tarihi: 31.12.2017
24. Somuncuoğlu, Servet (2012) Türk Kaya Resimleri, Ceviz Kabuğu - Servet Somuncuoğlu, Taştaki Türkler, Damgaların Göchü <https://www.youtube.com/watch?v=F1Lw0ss9PiA> 28.12.2012
25. Tarcan, Haluk (2015), Servet Somuncuoğlu ve Türk'ün Tarihi Kaya Resimlerinde, <http://www.turkishnews.com/tr/content/2015/07/15/servet-somuncuoglu-ve-turkun-tarihi-kaya-resimlerinde/> Erişim Tarihi: 30.12.2017
26. Turkish Forum (2013), Türkler'e 1071 Tuzağı, <https://www.turkishnews.com/tr/content/2013/11/21/turklere-1071-tuzagi/> Erişim Tarihi: 27.12.2017

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(20)

Arş. Gör. Kamil ÇAYIR⁵⁶

GÖRGÜ TANIĞININ GÖZÜNDEN KARADAĞ VE 1851-1863 OSMANLI – KARADAĞ MUHAREBELERİ⁵⁷

*MONTENEGRO AND OTTOMAN-MONTENEGRO WAR (1851-1863) FROM THE EYES OF
WITNESS*

ÖZ

Balkan Yarımadasının kuzeybatısında yer alan Karadağ'ın Osmanlı ile münasebetleri 14. yüzyılda başlamış ve uzun süren mücadelelerden sonra 1498'de tamamen Osmanlı hakimiyetine alınmıştır. Bölgenin coğrafi koşulları, yaşam tarzları, kabilecilik anlayışı gibi nedenlerle Karadağ'da Osmanlı Devleti'nin tam anlamıyla hakimiyetini tesis ettiğini söylemek zordur. 19. yüzyıla kadar küçük çaplı isyan ve eşkıyalık faaliyetleri görülmektedir.

Ancak 19. yüzyıl sonrası gerek milliyetçilik ve panslavist hareketlerin etkisi gerekse Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum neticesi bölgede isyan hareketlerinin artmasına ve Karadağ'ın bağımsızlığını kazanmasına sebep olmuştur. Bu makalede 1851 – 1853 yılları arasındaki Osmanlı - Karadağ münasebetleri olayların görgü tanığı olan Ahmed Hilmi Efendinin gözünden aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Karadağ, Ahmed Hilmi.

ABSTRACT

Located in the northwest of the Balkan Peninsula Montenegro relations with the Ottoman Empire in the 14th century after a long struggle has begun and the long Ottoman rule in 1498, has been completely. The geographical conditions, lifestyles, for reasons such as tribalism in Montenegro understanding of the Ottoman Empire established its dominance literally is hard to say. Until the 19th century shows a small-scale riots and banditry activities.

However, after the 19th century have the effect of moving Panslavist both nationalism and the situation in the Ottoman Empire as a result of the increase of the rebel movement in the region and has led to the independence of Montenegro. In this article, the relations of Ottoman-Montenegro between 1851-1853 will be conveyed through the eyes of Ahmed Hilmi Efendi

Keywords: Ottoman, Montenegro, Ahmed Hilmi.

⁵⁶ Araştırma Görevlisi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, kamilcayir@gmail.com, Ağrı/TÜRKİYE.

⁵⁷ Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir.

GİRİŞ

Kuruluşundan yıkılışına kadar Osmanlı Devleti için Balkanlar büyük öneme sahip olmuştur. Osmanlı'nın dikkatini buraya vermesinde; buradan gelebilecek tehlikelere karşı toprak güvenliğini muhafaza etme düşüncesi, şehirlerin ve ordunun ihtiyacının karşılandığı verimli toprakların bu bölgede bulunması ve devşirme sistemi ile Osmanlı asker ihtiyacının büyük oranda buralardan sağlanması gibi hususların etkili olduğu söylenebilir. 1354 yılında Balkanlar'a Gelibolu kapısından giriş yapan Osmanlı yaklaşık 550 yıl burada hakimiyetini sürdürmekle birlikte Karadağ 1478 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Ancak isminden de anlaşılacağı üzere Karadağ arazisinin dağlık ve verimsiz olması ve bölge halkının da otorite kabul etmez bir yapıda olması buradaki Osmanlı hakimiyetinin genelde sıkıntılı olduğunu göstermektedir.

Karadağ'ın ilk sakinleri M.Ö. III. yy'da bölgede güçlü bir devlet kurmuş olup, Hint-Avrupa dilini konuşan ve savaşçı özellikleriyle tanınan İllirlerdir. (Karatay, 2006: 141) M.Ö. 168 yılında bölge Romalılar tarafından ele geçirilmekle birlikte, Roma'nın 395 yılında Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasından sonra Karadağ, Doğu Roma'nın sınırları içinde kalmıştır. Bölge daha sonra 5. yy'da Gotların, 6. yy'da da Avarların istilasına uğramıştır. (Özcan,2009: 3) 7. yy'ın ortalarına gelindiğinde ise Balkanlar'a Slav akınlarının başladığı görülür. 1189 yılından itibaren 170 yıl boyunca Sırbistan hakimiyeti görülmüş olmakla birlikte 1355 yılından sonra artık bu topraklarda feodal beylerin komşuları ya da birbirleri ile olan sürekli mücadeleleri yüzünden politik istikrar tesis edilememiştir.

Osmanlı Hakimiyeti'nde Karadağ

Osmanlılar'ın bölge ile tanışması ise Balşa hanedanından 1378-1385 yıllarında hüküm süren I. Balşa zamanında olmuştur. I. Balşa, Karlo Topi önderliğindeki Arnavut topraklarını almak için düzenlediği sefer esnasında Karlo Topi'nin Osmanlılardan yardım istemesi üzerine Hayrettin Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Karadağ güçlerini ağır bir yenilgiye uğratmış ve I. Balşa'yı öldürmüştür. (Karatay,2006: 145) Karadağ üzerindeki tam hakimiyet ise İstanbul'un fethinden sonra 1479 yılında İşkodra'nın Osmanlı topraklarına katılması ile tamamlanmıştır. Şu kadar var ki Karadağ, mevkiinin dağlık ve gelirinin az olması hasebiyle sadece stratejik amaçlar için denetimde bulundurulmaya çalışılmasının dışında bir öneme sahip olmamış, maktu bir vergi karşılığında içişlerinde serbest bırakılmıştır. (Karal, 1976, s.72.)

Uzun yıllar sakin bir şekilde devam eden Osmanlı-Karadağ münasebetleri II. Viyana bozgunundan sonra bozulmaya başlamıştır. Fransız ihtilaliyle birlikte milliyetçilik düşüncesinin etkisi burada da hissedilmiştir. 1878 Berlin antlaşması ile de Karadağ'ın bağımsızlığı kabul edilmiş, böylece 400 yıl Osmanlı hakimiyetinde olan Karadağ, Osmanlı topraklarından ayrılarak bağımsız bir devlet olmuştur. (13 Temmuz 1878)

1851-1863 Osmanlı Karadağ Muharebeleri

Bağımsızlığa giden süreçte son dönem Karadağ-Osmanlı muharebelerinin görgü tanıklarından biri de Ergirili Ahmed Hilmi Efendidir. Ahmed Hilmi Efendi 1268-1279 (1851-1863) yılları arasında Osmanlı ile Karadağ arasında cereyan ve bizzat şahit olduğu muharebatı yazmakla Sadrazam Fuad Paşa tarafından görevlendirilmiştir. (Varak 2) Ahmed Hilmi Efendi yazmış olduğu tarihçesinde isyan eden Karadağ ahlisinin te'dibi için buraya gönderilen Osmanlı askerlerinin kaç kol üzere hareket ettiği ve nerelerde Karadağlılarla karşılaşarak muharebe ettiğinden, fırkaların nerelerde ve nasıl birleşerek ileri gittiklerinden, cereyan eden muharebelerde hangi tarafın istihkamlarında hangi tarafın meydana olduğundan, Karadağlılar tarafından yakılan ve terk edilen köy ve kasabalardan ve yapılan muharebelerde Karadağlıların nasıl bozguna uğradıklarından bahseder.

Eserin giriş kısmında Ahmed Hilmi Efendi bölgenin çam ağaçları ile kaplı olarak siyah görüldüğünden dolayı "Karadağ" diye isimlendirildiğinden bahseder. Dağlık bir bölge olması hasebiyle nüfusu belli olmamakla birlikte 120,000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Karadağlılarla ilgili dikkat çekici bilgilerden biri de, tarım ile ilgili işleri kadınlara gördürdüklerinden dolayı erkeklerin zayıf, çirkin ve kirli olduğudur. Giymiş oldukları yün gömlekleri yıkamadan uzun müddet giydiklerinden ve çalışmamaktan dolayı çabuk ihtiyarladıklarından bahseder. Ahmed Hilmi Efendi zamanındaki taksimata göre Karadağ 8 bölgeye

ayrılır. Her bölgede bir knez, bir voyvoda ve bir bayraktar vardır. (Varak 4) Karadağ'ın idari işlerinin görüldüğü yer başkent Çetine'de 10 üyeden oluşan ve "Senato" adıyla anılmakta olan yerdir. (Varak 6) Hakimler her sene Saint Basil adlı yerin ziyaret gününde bir yıllığına seçilirler ve ikinci bir kere hakimlik görevine gelemmezler. Aynı aileden 2 kişi aynı dönemde görev yapamaz. Hakimler kararlarında hata eder ve liyakatsizleri anlaşılırsa senesi dolmadan görevlerinden alınır. Büyük ve önemli davaların çözüm yeri ise Senato'dur. Senato'ya gelen davaların çözüm süresi bir günü geçmez. (Varak 7)

Karadağ evleri sanattan mahrum bir vaziyette, duvarları yontulmuş taş ve üstü ağaç ve dal yaprakları ile örtülü kulübelere müteşekkildir. İçerisinin tefrişi de yine dışarıya gibi sanattan mahrum, kaba keçe ve hasırdan oluşur. Odanın ortasına daire şeklinde taş dizerek bir ocak yaparlar ve tencerelerini tavana bağlı zincire bağlayarak burada pişirirler. Bu ocak aynı zamanda kış mevsiminde ısınmak için de kullanılır. (Varak 10) Karadağlıların garip adetlerinden biri de savaş esnasında esir aldıkları kişilerin başını kesip başkentleri Çetine'ye götürerek bu işe mahsus kule üzerinde mızraklara dikerek uzun süre sergilemeleridir.

Karadağ nahiyelerinden Piva, Derbenak, Benat, Grahova ve Bar sakinleri Osmanlı ahalisinin mal ve hayvanlarını gasp ve yağma etmeleri, yalnız buldukları adamları öldürmeleri ve kenar yerlerde bulunan köyleri yakmaları neticesinde 1268 yılı Kanun-ı evvelinde bunların cezalandırılması için Müşir Ömer Paşa'ya ferman buyurularak harekete geçilmiş ve adı geçen nahiyeye ahalisine gereken cezaları verilmiştir. Kış mevsiminin tahammül edilemez derecede şiddetli geçmesi ve askerlerin günlük erzak ihtiyacının karşılanmasında sıkıntı olduğundan dolayı Osmanlı askerleri 1269 Şubatının 27'sinde Bosna Hersek'in Trebin şehrine geri dönmüştür. Ordu Trebin'de beş on gün ikamet edildikten sonra oradan da Mostar'a nakl olunmuştur. (Varak 12) 1273 senesinin sonuna gelindiğinde ise Joviçe ve Şuma ahalisinin isyana kalkışması üzerine Rumeli ordu-yı hümayunu Mirlivalarından Yahya Paşa isyanı bastırmak için görevlendirilmiştir. Ancak Yahya Paşa gerekli askeri tedbirleri almak yerine falcı kadınları başına toplayarak harp sonunun ne olacağını öğrenmekle vakit geçirmiştir. Kimi zaman da okuma bilenlerden yetmiş kişiyi eşkiyanın kahrı için akşamdan sonra bir odaya toplayarak herbirisine bin adet fasulye verip her fasulyeye bir ihlas-ı şerif okumasını tenbih etmiştir. Ayrıca koyunun sağ kürek kemiği bilinmeyen şeylerden haber verdiği batıl inancından hareketle düşmanın halini keşfetmek maksadıyla her akşam kısır bir koyunun sağ kolu söğüş olarak pişirilip kendisine getirilmesini tenbihlemiştir. (Varak 13) Hal böyle olunca 1274 yılı Mayıs ortalarında Grahoviçe'de onbeş binden fazla Karadağlı'nın saldırması üzerine ondört saat muharebe edilmiş, binbeşyüzden fazla kayıp verilmiş, sağ kalanların birçoğu da Karadağ eşkiyası tarafından burunları ve kulakları kesilip salıverilmiştir. (Varak 16)

Bu arada orduda da değişiklikler olmuş, 1275 yılında Derviş Paşa, ferik Halim Paşa'dan boşalan Hersek Askeri Fırkası kumandanlığına getirilmiştir. (Varak 19) 1275 Nisanında oluşturulan Osmanlı-Karadağ sınırlarının belirlenmesi için kurulan komisyon ile haritalar çizilmiş, sınır taşlarının yerlerine konması görüldüğü, anlaşma sağlanacağı esnada Karadağ eşkiyası Nikşik halkının koyunlarını gasbetmeye çalışmış, fakat ahali tarafından püskürtülmüştür. Haziran ayında daha elverişli olduğu görülen Bileke kentini Osmanlı askeri üs olarak seçmiştir. (Varak 21) Yine bu tarihlerde İtalya meselesinin ortaya çıkmasıyla Osmanlı Arnavutluk sahillerini korumak amacıyla Mustafa Paşa kumandasında 1 kalyon, 1 firkateyn ve 3 gemiyi Klek limanına göndermiştir. (Varak 23) Benat nahiyesi mebuslarından olup asilere arka çıkan beş kişi Mostar'a gönderilerek gözetim altında tutulmuş ve bir daha itaatten ayrılmayacaklarına dair sened alınmıştır. Olayların bizzat içinde olan Ahmed Hilmi Efendi bunlardan alınacak senedlere itimad edilmemesi gerektiğini de söylemektedir. (Varak 29) Nitekim bu uyarılarında da haklı çıkmış, Benat ve sair karye ahalipleri tekrar isyan etmiştir. 1276 yılı Safer ayında Piva ve Derbenak ahaliplerine itaatten çıkmamaları konusunda buyruldu yazılmış, onlar da içlerinden söz sahibi olanları göndererek itaatte bulunacaklarını bildirmişlerdir. Böylece Gaçka'da bulunmanın bir anlamı kalmadığından birer tabur asker bırakılarak geri kalanı tekrar Mostar'a dönmüştür. Ordunun Mostar'a gidişi, asiler tarafından korkaklık olarak anlaşılmış ve Benat'ta olduğu gibi buralar ahali de tekrar isyan etmiştir. İkinci defa bu ahalden itaatten ayrılmayacaklarına dair sened alınsa da yine sözlerinde durmayarak tekrar isyan hareketine girişmişlerdir. (Varak 37) Ahmed Hilmi Efendi, bölgenin bu şekilde devamlı bir surette isyan hareketlerine sahne olduğu ortadayken devletin buralarda müdür konakları, kule ve diğer istihkam binaları yapılmasının devleti komik duruma düşürdüğünü, ve bunun da bir

acziyet ifadesi olduğunu söyler. (Varak 44) 1277 senesi Zilkade ayında Müşir İsmail Paşa'nın yerine Serdar-ı ekrem Ömer Paşa Hersek ahvalinin düzeltilmesi için gönderilmiştir. Ömer Paşa ilk iş olarak isyan eden bölge halkına itaat etmeleri halinde affolunacaklarını bildirirse de bu işe yaramamış, kendilerine gönderilen ilannameyi iade etmişlerdir. Ömer Paşa istihkam kolağası Hafız Ahmed Efendi'yi 1278 Cemaziyelevvelinde Karadağ reisi Nikola'ya göndermiş, Nikola da elçiye kabzası mercanlı uzun bir bıçak vererek geri göndermiştir. (Varak 73) Fakat bu olay "düşmanın eline kılıç verme" olarak hayra yorummuş ve nitekim Piva nahiyesinde alınan başarılar bunu ispat etmiştir.

Avrupalılar Karadağ ve çevresindeki Hristiyanları merhamete layık kimseler olarak görseler de tarih sayfalarında bu bölge halkının cibilliyetleri, birbirlerinin malını ve hayvanlarını yağma etmeleri, kan dökücü özellikleri yazılıdır. Bir insanın kulak, burun ve dudaklarını kesmek, hatta canlı canlı şişe geçirip ateşte pişirmek Karadağlıların ve çevresindeki halkların özelliklerindedir. (Varak 94) Karadağlılar her ne kadar vahşette bu kadar ileri gitmiş bir kavim olsa da Osmanlı, kendilerine karşı son derece hoşgörülü davranmış, askerlerine halkın malına ve ırzına göz uzatmamayı, kule ve sair istihkamlarını tahrip etmemeyi tenbih etmiştir. (Varak 102) Osmanlı ordularının Karadağ ve civarında elde ettikleri başarılar padişah Abdülaziz tarafından da tebrik edilmiş ve faydası görülenlere 500 aded Mecidi nişanı, madalya ve çelenk ihsan olunmuştur. (Varak 105-106) Yenilgiye uğrayan Karadağlılar eman dilemek zorunda kalmışlardır. 1279 senesi Rabiulevvel ayının 21. Günü karşılıklı toplar atılarak taraflar arasında anlaşma sağlanmıştır. (Varak 109)

SONUÇ

Dağlık ve verimsiz arazileri olan Karadağ'ı Osmanlı Devleti 15. yy'da hakimiyet altına alsa da burayı kontrol etmek için özel bir çaba harcamamıştır. Tımar sistemi burada uygulanmadığı için cüz'i bir miktarda cizye vergisini vermeleri karşılığında serbest bırakılmıştır. 1852 yılında Danilo'nun kendini prens ilan etmesiyle Osmanlı bunun diğer Balkan devletlerine örnek olabileceği düşüncesiyle Karadağ'a karşı harekete geçmiştir. Fakat yapılan savaşlar sonucunda Osmanlı istediğini elde edememiş ve 1876'da Berlin Antlaşmasıyla Karadağ bağımsızlığını kazanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Ahmed Hilmi Efendi, **Osmanlı – Karadağ muharebatı tarihçesi**, İÜ Yazma Eserler, N:10071.
2. Karatay, Osman, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", **Balkanlar El Kitabı**, Derleyenler: Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, C.I, KaraM&Vadi Yay. 2006.
3. Karatay, Osman, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", **Balkanlar El Kitabı**, Derleyenler: Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, C.I, KaraM&Vadi Yay. 2006.
4. Karatay, Osman, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", **Balkanlar El Kitabı**, Derleyenler: Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, C.I, KaraM&Vadi Yay. 2006.
5. Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C. VI, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1976.
6. Özcan, Uğur, **II. Abdulhamid Dönemi Osmanlı – Karadağ Siyasi İlişkileri**, (SDÜ, SBE Basılmamış Doktora Tezi) Isparta, 2009.
7. Temizer, Abidin, "Karadağ Ordusu (1876-1913)" **History Studies**, Yıl: 2010, Vol:2, No:2

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(21)

Buse ÖNER⁵⁸

YUNANİSTAN'IN AZINLIK HAKLARI İHLALLERİ İÇEREN UYGULAMALARI GREECE'S MINISTERIAL RIGHTS APPLICATIONS CONCERNING VIOLATIONS

ÖZ

Günümüz dünyasında azınlık kavramı, azınlıkların hakları ve bu hakların ihlalleri sık sık tartışılan olgulardır. Bu doğrultuda bir Avrupa Birliği üyesi olan Yunanistan'ın örnek bir ülke olmasını beklemek doğrudur.

Ancak Yunanistan'ın azınlıklar karnesi oldukça zayıftır. Sunulan bu çalışmada, Yunanistan'ın var olan azınlık grupları ve bu gruplara yapılan hak ihlallerini içeren uygulamalar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azınlık, Yunanistan, Hak İhlalleri.

JEL Kodları:K38, N4, N40.

ABSTRACT

In today's world, the concept of minority, rights of minorities and violations of these rights are frequently discussed. It is true that Greece, a member of the European Union, should be a model country.

However, minority carnet of Greece are very weak. In this study, the existing minority groups of Greece have been identified and practices involving violations of rights have been addressed.

Keywords: Minority, Greece, Violation of Rights

JEL Codes: K38, N4, N40.

⁵⁸ Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi; buuseoner@gmail.com; Kocaeli/TÜRKİYE.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Coğrafi olarak hem Balkan hem de Avrupa devleti olan Yunanistan aynı zamanda Osmanlı'dan bağımsızlığını kazanan ilk devlet olma özelliğine sahiptir. Yunan toplumu ve devleti farklı ırklardan, farklı din ve mezheplerden, farklı dillerden oluşmaktadır. Ancak Yunanistan'ın genel politikası bu farklılıkları homojenleştirmekten yana ve azınlık statüsünü yok etme şeklindedir. Azınlıkları bütünlüğü bozan unsurlar olarak algılayan Yunanistan'ın Anayasası'nda yer alan "Bütün Yunanlar yasa önünde eşittir" ifadesi azınlık haklarının yanı sıra vatandaş haklarının da bir garantisi olmadığını ortaya koymaktadır.

Yunanistan'da azınlıklar konusu yeni bir olgu olmayıp, devletin kurulmasından bu yana hem iç politikasında hem de dış ilişkilerinde etkili bir konu olmuştur. Fakat bu meselenin 19. Yüzyıla değin önemli bir sorun teşkil etmediği, bu dönemden sonra etkin bir mesele haline geldiği görülmektedir. Günümüzde Yunanistan'da bulunan azınlıkların büyük bir bölümü Balkan Savaşları neticesinde ülkenin denetimine giren topraklarda yaşayan halklardan kaynaklanmaktadır. Azınlıkları etkileyen diğer bir etken de nüfus mübadeleleri olmuştur. Yunanistan'ın azınlıklara yönelik inkar politikasında 1991'de bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişme ile birlikte Yunanistan azınlık mensuplarına "isonomia" ve "isopolitia" hakkı tanımıştır. Bu kavramlardan ilki hukuk önünde eşitlik hakkını tabir ederken, ikinci kavram medeni hakları kullanmada eşitlik hakkını ifade etmektedir.

Yunanistan'da bulunan azınlık gruplarına bakıldığında ülkede dinsel ve ulusal azınlıklar bulunmakta olduğu görülmektedir. Bunlar arasında Müslüman Türkler, Müslüman Bulgarlar, Slav-Ortodoks Makedonlar, Ulahlar, Müslüman ve Ortodoks Arnavutlar ve Romanlar, Yahudiler bulunmaktadır.

1. Yunanistan'ın Azınlıklara Yönelik Uygulamaları

Yunanistan kurulduğu tarihten itibaren azınlık meseleleri ile iç içe olan ve azınlıklara yönelik olumsuz politikaları ile bilinmektedir. Zaman zaman Yunanistan'ın azınlıklara yönelik uygulamalarında değişimler yaşansa da temelde aynı kalmıştır. Bunun en temel sebebi ise Yunanistan'ın azınlıkları güvenlik algılaması içinde bir tehdit olarak görmesidir.

1.1. Azınlıklara Karşı Asimilasyon Uygulamaları

Yunanistan'ın azınlıklara yönelik uygulamalarından birisi asimilasyon uygulamalarıdır. Yunanistan bu kapsamda temel amacı, azınlıkların ulusal bütünlük ve ülke güvenliği karşısında bir tehdit oluşturmalarını engellemek için, azınlıkların ulusal kimlik özelliklerinin zayıflatılması ve bu bağlılıklarından uzaklaştırılmalarıdır. Bu yolla din dışındaki farklılıkların olabildiğince azaltılarak Yunan dili ve kültürünün benimsenmesi sonucunda ülkede "Yunanlılık" tek meşru kimlik haline getirilmek istenmiştir. Bu da Yunanistan'ı ulaşmak istediği ulusal türdeşliğe götürecektir. Yunanistan bu uygulama çerçevesinde ülkede bulunan herkesin Yunan kökenli olduğunu ileri sürerek ülkede var olan farklı grupları Slavca konuşan Yunanlılar, Ulahça konuşan Yunanlılar gibi isimlendirerek azınlık statülerini tanımamaktadır. (Aykoç, 2009, s.297)

Yunanistan'ın etnik inkar politikası dinsel farklılıklar çerçevesinde iki şekilde gerçekleştirilmiştir. İlk olarak Hıristiyan azınlıklara yönelik bu kişilerin azınlık olarak tanınmaması, azınlık haklarının verilmemesi, etnik kimlik özelliklerinin yasaklanması ve engellenmesi şeklinde uygulamalar ortaya çıkmıştır. Müslüman azınlıklara yönelik inkar politikası ise bu kişilerin yalnızca Müslümanlıklarının vurgulanarak etnik kimliklerinin reddi şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu noktada örnek olarak etnik bakımdan Makedon olan kişileri Yunanistan Slavca konuşan Yunanlılar olarak adlandırmıştır. (Aykoç, 2009, s.298) Yani Yunanistan dini bakımdan farklılığı olan örneğin Müslüman Türkleri, esasen Müslüman Yunanlılar olarak görmektedir. Yunanistan'a göre bu kişiler Osmanlı zamanında zorla Müslümanlaştırılmış Yunanlılardır ve Türkçeyi sonradan Müslüman olmaları sebebiyle öğrenmişlerdir. (Mandacı ve Erdoğan, 2001, s.4-5)

Yunanistan'ın azınlıklara yönelik uyguladığı asimilasyon uygulamalarının diğer bir alanı ise eğitimidir. Bu uygulamaların temel hedefi Yunan dil ve kültürünün azınlıklar arasında yaygınlaştırılarak benimsettirmektir. Eğitim alanında yapılan uygulamalar azınlıkların dini farklılıklarına göre değişiklik göstermiştir. Örneğin, Hıristiyan azınlıklar Yunanlılaştırılması daha kolay görünmüştür. Bu yönde azınlık

dilinde eğitim yapılması yasaklanmıştır. (Aykoç, 2009, s.302) Farklı bir dil konuşan azınlıklara bir dönem kendi dillerinde eğitim görme hakkı tanıyan Yunanistan, Makedonlara kendilerine bir okul açacağı taahhüdünde bulunsa da bunu gerçekleştirilmemiştir. (Mandacı ve Erdoğan, 2001, s.27-28) Ortodoks Arnavutların kendi dillerinde eğitim görmesi ise başından beri engellenmiştir. Ulahlar için 1912 Bükreş Anlaşması ile kendi dillerinde eğitim görme hakkı tanınsa da çeşitli yöntemler ile Yunan okullarını tercih etmeleri sağlanmıştır. (Hatipoğlu, 1999, s.132-135) Müslüman Türkler için de benzer bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Esasen Türklerin kendi dillerinde eğitim alma hakları Lozan anlaşması ile taahhüt altına alınmıştır. Ancak Yunanistan bu azınlığın Türk kimliğinden uzaklaşması için kişileri Yunan okullarına yönlendirmesi için, Türk eğitimi ve kurumlarında eğitsel, yönetsel ve maddi denetimleri arttırmıştır. (Aykoç, 2009, s.303-304)

Yunanistan'ın asimilasyon uygulamalarından bir diğeri de göç ve iskan politikalarıdır. Yunanistan bu kapsamda gerçek Yunan olan kişileri azınlıkların yoğun olarak yaşadığı alanlara yerleştirerek azınlıkların yaşadığı bölgelerde Yunan unsurunun nüfus çoğunluğunu sağlayarak azınlıkları kontrol altına almak hedeflenmiştir. (Aykoç, 2009, s.305) Bu çerçevede 1923'ten itibaren Türkiye'den gelen Rum mübadillerin bir kısmı Batı Trakya ve Makedonların yaşadıkları bölgelere iskan edilmiştir. (Mandacı ve Erdoğan, 2001, s.29) İskan ve göç politikalarının göç kısmında ise Yunanistan azınlık bireylerini toplu ya da bireysel olarak ülke içinde göçe zorlamıştır. Bu uygulamanın bilinen örneği Arnavutların 2. Dünya Savaşı sırasında İtalyanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesi ile ülkenin iç kesimlerine göç ettirilmeleridir. (Hatipoğlu, 1999, s.103-104)

Yunanistan'ın azınlıklara yönelik asimilasyon uygulamalarından birisi de anlaşmalar çerçevesinde tanıdığı Müslüman azınlığın dinsel ve sosyal kurumlarının işlevlerinin kısıtlanması ve bu kurumların denetimlerinin ele geçirilmesidir. Bu uygulama kapsamında seçimle belirlenmesi gereken dinsel lider konumundaki Müftülerin seçimine izin verilmemekte, azınlığın istemediği kişileri Müftü olarak atanmakta, vakıf yönetimlerinde ve okul encümenlerinde seçimle azınlık tarafından belirlenmesine izin verilmemekte, yeni vakıf oluşturulmasına ve vakıfların dinsel ve sosyal tesisler kurmasına izin verilmemektedir. (Mandacı ve Erdoğan, 2001, s.11-14)

1.2. Azınlıklara Yönelik Yapılan Ayrımcı ve Dışlayıcı Uygulamalar

Yunanistan'ın azınlıklara yönelik yaptığı ayrımcı ve dışlayıcı uygulamaların temel hedefi sınır bölgelerinde yaşayan ve kendisini Yunan kimliğinden ayrı tanımlayan ulusal güvenliğe tehdit olarak görülen azınlıkların farklılıkları nedeniyle ulusal yapıya dahil olamayacakları ve tam bir yurttaş olarak görülemeyeceklerini hatırlatmak ve bu yönde azınlıkların ikinci sınıf vatandaş muamelesine maruz bırakılmasıdır. Bu tutumla azınlıkların gönüllü olarak göç etmeleri ve ulusal türdeşliğe azınlığın sayısını azaltarak ulaşmak istenmiştir. (Aykoç, 2009, s.305-309)

Yunanistan'ın ayrımcı ve dışlayıcı uygulamalarından birisi "Dönüşü Olmayan Pasaport" uygulaması olmuştur. Bu uygulama ile Batı Trakya Türkleri vatandaşlıktan çıkarılmak istenmiş ve yapılmıştır. Yunan bireyler için pasaport üzerinde dönüş dahil olmak üzere birden fazla seyahat için geçerli olduğu ibaresi yer alırken, Yunan yetkililer Batı Trakya Türklerinin pasaportlarındaki dönüş dahil kısmının üzerini karalayarak kişilerin geri dönüşlerini engellemiştir. Bu da Yunanistan'ın ayrımcılık uygulamasının bir sonucu olarak birçok Batı Trakya Türkünün vatandaşlıktan çıkarılmasına yol açmıştır. (İsmail, 2012, s.83) Yunanistan'ın 1995-1998 yılları arasında uyguladığı bu uygulama neticesinde büyük kısmının Türkiye'ye ziyarete gelmiş olan Batı Trakya Türklerinin olduğu yaklaşık 60000 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. (Hammarberg, 2009, s.7)

Yunanistan'ın ayrımcı uygulama alanlarından birisi de mülkiyet alanıdır. Bu noktada Yunanistan'ın tarımla uğraşarak hayatını devam ettiren Batı Trakya Türklerinin topraklarını elinden satı alma ya da diğer yollar ile Ortodoks Yunanlılara transfer etmiştir. (Aykoç, 2009, s.315) Bu da Batı Trakya Türklerini işsiz bırakarak hayat şartlarını zora sokarak göç etmelerine sebebiyet vererek asıl amaç olan azınlıkların sayısını azaltmayı getirmiştir. Bu uygulama Kıbrıs Sorunu sebebiyle artan gerilimli dönemde daha da hız kazanmıştır. (Cebecioğlu, 1975, s.9-13) Bunun temel göstergesi ise 1923'te Batı Trakya topraklarının mülkiyetinin %84'ünün Türklere ait olmasına karşın, bu oranın günümüzde %20-%40 aralığında olmasıdır. (Kurtuluş, 1979, s.155)

Yunanistan'ın ayrımcılık uygulamalarından bir diğeri de Cunta döneminde çoğunlukla yapılan kamu hizmetine yapılan alımlarla ilgilidir. Bu noktada yapılan anayasa değişikliği ile Hıristiyan olmayan kişilerin devlet memuru olması engellenmiştir. Ancak Yunanistan 1990'larda bu uygulamaya dair ılımlı bir tutum ortaya koymuş ve Müslüman azınlıkların askeri okullara girmesine izin vererek subay olmalarının önünü açmıştır. 2008 yılında yapılan bir değişiklik ile de memur istihdamında azınlık mensuplarına binde 5 oranında kota konulmasına karar verilmiştir. (Bostan ve Hüseyin, 2004, s.69)

Ayrımcı uygulamaların bir diğeri uygulama alanı da eğitim olmuştur. Bu noktada azınlık mensubu olan ve yurtdışında eğitim görmüş olan kişilerin diplomalarının denklikleri tanınmamakta ve dolayısıyla kişiler mesleklerini icra edememektedir.(Yaşar, 2005, s.45)1990'larda hekim ve diş hekimi olan kişilerin denklikleri verilmeye başlandıysa da diğeri alanlardaki mezunlar bu konuda hala sorun yaşamaktadır. (Oran, 1999, s.42)

Yunanistan'ın azınlık mensubu kişiler uyguladığı diğeri ayrımcı uygulamalar arasında; azınlık mensubu kişiler için önemli olan traktör ehliyeti alımında zorluk çıkartma, azınlık mensubu esnaflara ve azınlığın seçkin kişilerine yapılan ayrımcı denetimler ile ceza kesme, azınlık mensuplarına yeni inşaat, tadilat ve onarım izninin verilmemesi, işyeri ruhsatının verilmesinde zorluk çıkarılması yer almaktadır. (Aykoç, 2009, s.323-325)

SONUÇ

Yunanistan azınlık gruplarını ulusal güvenliğine karşı bir tehdit olarak algılamakta ve varlıklarını reddederek bir inkar politikası uygulamaktadır. Yunanistan'ın bu tutumu ülkede var olan dinsel ve dilsel azınlıkların varlıklarını, kültürel, ekonomik ve sosyal olarak tehdit etmektedir. Yunanistan 1923 Lozan Antlaşması ile ülkesinde yalnızca Müslüman bir azınlık grubu bulunduğunu kabul etmiştir. Ancak bu noktada da azınlık mensuplarının etnik kimliklerini inkar etme tutumu sergilemektedir. Yunanistan özellikle Hıristiyan olup başka etnik kimliğe sahip olan azınlıkların Helen olan nitelendirmekte ve varlıklarını reddetmektedir.

Yunanistan devleti, azınlıklar meselesi ile ilgili olarak uyguladığı politikasında zaman zaman değişimler gösterse de genel itibarıyla olumsuz bir karneye sahiptir. Azınlıklara yönelik uyguladığı birçok uygulama azınlıkların varlıklarını yok saymaya, yok etmeye yöneliktir. Azınlıklar bu uygulamalar karşısında kimlik bilinçlerini korumaya çalışsa da var olan baskıcı ve ayrımcı uygulamalar yaşam koşullarını zorlaştırmaktadır. Ülkede bulunan pek çok azınlık gibi Batı Trakya bölgesinde yaşayan Türkler de geçmişte olduğu gibi günümüz şartlarında dahi haklarından yoksun yaşamaktadırlar. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında, Yunanistan'ın azınlıkları dışlayıcı ve yok sayma tavrının kurulduğu günden itibaren varlığını devam ettirdiği ve birçok azınlık mensubunun haklarını gasp ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Aykoç, E.(2009). *Türkiye ve Yunanistan'ın Azınlık Politikaları: İkili İlişkiler, Ulusçuluklar ve Azınlık Hakları Ekseninde Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
2. Bostan, N., Hüseyin, A.(2004). "Batı Trakya'nın Değişen Yüzü". *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt 5, Sayı 51, ss. 66-70.
3. Cebecioğlu, S.(1975). *Batı Trakya Türklerinin Yaşam Savaşı*. İstanbul:Erol Matbaacılık.
4. Hammarberg, T. (2009), *Following His Visit to Greece on 8-10 December 2008*. Strasbourg: Commissioner for Human Rights.
5. Hatipoğlu, M.(1999). *Yunanistan'da Etnik Gruplar ve Azınlıklar*. Ankara: SAEMK.
6. İsmail, A.(2012). *Yunanistan'da Azınlık Hakları: Batı Trakya Türk Azınlığı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
7. Kurtuluş, Ü. (1979). *Batı Trakya'nın Dünü Bugünü*. Ankara: Sincan Matbaası.
8. Mandacı, E., Erdoğan, B. (2001), *Balkanlarda Azınlık Sorunu: Yunanistan, Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan'daki Azınlıklara Bir Bakış*. Ankara: SAEMK.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

9. Oran, B. (1999). *Yunanistan'ın Lozan İhlalleri*. Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları.
10. Yaşar, F. T. (2005). *Batı Trakya Meriç'in Öbür Yakası*. İstanbul: İlke Yayıncılık.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(22)

Uzm. Erdal SEZGİ*

KAFKASYA VE AZERBAYCAN'DAKİ TÜRK İZLERİNİN TARİHİ THE TRACES OF TURKISH HISTORY IN CAUCASIA AND AZERBAIJAN

ÖZ

Kafkasya adının tam olarak nereden alındığı bilinmese de bu konuda çeşitli görüşler mevcuttur. Bunların en önemlilerinden biri dağ anlamı taşıyan “Kaf”(yer adı) idi. “Kas” veya “Gaz” da bir ırk ismi manasında kullanılmış, böylece Kafkasya ismi ortaya çıkmıştır. Kafkasya bölgesi coğrafi konum olarak üç kıta arasında bulunan oldukça stratejik bir yerdir. Bölge önemli su yolları ve kara geçitlerini içinde bulundurmaktadır. İnsanlar genellikle bu bölgede yüksek yerleri yaşam alanı olarak seçmiştir. Bu tercihin en önemli nedeni savunma ve güvenlik kaygısı olmuştur. Bölgenin yüksek dağları vardır. Bu dağlar bölgedeki insanların kültürleri üzerinde etki bırakmıştır. Bu bölgedeki sert ve çetin coğrafi koşullar bölgede yaşayan insanların kültürel ve siyasi olarak bölünmesine sebep olmuştur. Bölgenin önemli bir konumda bulunması tarih boyunca milletlerin çekim merkezi olmuştur. Kafkasya'nın Şark ile Garp arasında bulunması, ekonomik pazarının güçlü olması buranın değerini arttırmıştır. Bu topraklar sürekli bir mücadele alanı olmuştur. Bu bölge dünyanın çeşitli kültürlerini bir arada yaşatmaktadır. Bu coğrafya, din ve dil çeşitliliği açısından zenginlik gösteren bir yerdir. Türkler bu topraklarda en uzun süre yaşayan toplum olmuştur. Kafkasya toprakları için ilk çağlarda Romalılar, Persler, İskitler; Ortaçağdan itibaren ise Bizans, Sasaniler ve Hazar Türkleri mücadele vermişlerdir. Büyük Selçuklu Türkleri ve Moğollar, daha sonraki dönemde Kafkasya topraklarının büyük bir bölümünü hâkimiyetleri altına aldılar.

Azerbaycan, Kafkasya'da çok değerli bir toprak parçasıdır. Azerbaycan isminin ortaya çıkışı hakkında çok farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden birine göre Azerbaycan ismi ateş anlamına gelen “Azer” ile yurt anlamına gelen “Baygan” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Azerbaycan için, “Ateş Ülkesi” veya “Ateş Yurdu” çok yaygın kullanılan bir ifade olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Azerbaycan, Türk Boyları, Türk Yerleşimleri, Kültürel Zenginlik.

ABSTRACT

Event though the origin of the name “Caucasia” is unknown, there are various views on the topic. One of the most important of them is that “Kaf” (the name of a place) means mountain. “Kas” or “Gaz” is used as the name of a race so the name Caucasia emerged. Caucasia region is geographically a quite strategic point, located among three continents. The region contains important waterways and mountain passes. People have preferred highlands as settlement areas in this region. The most important reason for this preference is the concern for defense and safety. The region has high mountains. The high mountains have left traces on the culture of the people. Harsh and stiff geographical conditions of the region have caused the separation of the people culturally and politically. As the location of the region is important, it has attracted nations throughout the history. Being located between the East and the West and having a strong market have increased its value. This land has always been an area for struggle. This region cherishes various cultures of the world all together. The region is rich in the diversity of religion and language. Turks have been the longest existing society in the region. Romans, Persians and Scythians in the ancient times; and Byzantium, Sasanids and Mongolians since the middle ages have struggled for the Caucasia land. Great Seljuk Empire and Mongolians have dominated the majority of the land of Caucasia afterwards.

Azerbaijan is a very valuable piece of land in Caucasia. There are various distinct views on how the name Azerbaijan emerged. According to one of these views the name has emerged with the combination of the words “Azer”, which means fire, and “Baygan”, which means homeland. “Country of Fire” or “Homeland of Fire” are the two common expressions to refer to Azerbaijan.

Keywords: Caucasia, Azerbaijan, Turkish Tribes, Turkish Settlements, Cultural Diversity.

*Uzman. İğdir MEM, 125. Yıl Anadolu Lisesi, İğdir; www.erdalsezgi76@gmail.com; İğdir/TÜRKİYE.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Adını Yunan şairi Aiskhlos'un M.Ö.490'da yazdığı "Zincire Vurulmuş Prometheus" oyununda geçen "Kafkasos" dağından alan Ortaçağ İslam coğrafyacıları ve tarihçileri tarafından "Kabl" olarak adlandırılan Kafkasya coğrafi terim olarak Yunanlılardan Roma'ya Caucasus, Caucasia, Caucasic şeklinde adlandırmaları geçmektedir. XIX. Yüzyıla kadar Kafkasya ismi Kafkasya sıradağlarının kuzeyini ifade ederken, güneyi için Ruslar Za-Kafkaz, İngilizler Transcaucasus, Osmanlı-Arap dünyası ise Maverai-i Kafkas isimlerini Kafkas ötesi anlamında kullanıyorlardı.⁵⁹

Yunan mitolojisine göre ateşin ve madenin ilk kullanıldığı yer Kafkasya'dır.⁶⁰ Kafkasya ve Kafkasya denilen yer, Karadeniz ile Hazar Denizi arasında yer alan 110 km uzunluğu ile 110-160 km arasında değişmekte olan genişliğe sahip yer yer 5.000 metre yüksekliğindeki dağlar ve tepeleri içeren dağların kuzey ve güneyinde yer alan coğrafi bölgeye verilen tarihi isimdir. Kafkasya Bölgesinde yerleşim yerleri genel olarak yüksek yerlerde. İnsanlar, yüksek yerlerdeki yaylaları ve derinlerde bulunan vadileri yaşam alanı seçmişlerdir. Bölgedeki yüksek dağlar burada yaşamakta olan insanların kültürleri üzerinde tesirli olmuştur. Savunma açısından büyük avantaj sağlamış olan bu dağlar, bu coğrafyadaki insanlar üzerinde kültürel ve etnik açıdan bölünmelere sebebiyet vermiştir. Kafkasya'nın dağları ve ormanları bölgenin savunulması için burada yaşayan insanlara kolaylık sağlamıştır. Coğrafi bakımdan stratejik bir yerde bulunan Kafkasya, birçok milletin buraya gelmesine neden olmuştur.⁶¹ Kafkasya'nın stratejik önemini artıran faktör, Asya ve Avrupa arasında sınır durumunda olması değil şöyle ki; Kafkasya, Akdeniz'den başlayan Karadeniz'e ulaşan ve oradan Azak Denizi'ne giden birbirine bağlı denizlerin oluşturduğu su yolu ile Hazar Denizi'ne kadar devam eden önemli su ve kara geçitlerini de içinde bulunduruyor olmasıdır.⁶² Kafkasya bölgesi, üzerinde yaşayan milletlerin çeşitliliğine göre dünyada çok az bulunan bir yer özelliği göstermektedir. Burası çok eski zamanlardan beri farklı nitelikteki toplulukların birbirleri ile temas kurduğu bir yer olmuştur.⁶³ Bu bağlamda, Kafkasya, farklı kültürlerin bir araya geldiği veya iç içe girdiği bir bölgedir. Özellikle Hıristiyan, Müslüman ve diğer dini inanç grupları bu topraklarda uzun zamandır bir arada yaşamayı bir şekilde başarmışlardır⁶⁴ Bu toprakların etnik ve kültürel zenginliğinin bir nedeni de, toprakları istilaya uğramış insanların bu coğrafyayı kendileri için güvenli bir sığınak olarak görmüş olmaları ve gelip buraya yerleşmeleri olmuştur.⁶⁵ Bölge stratejik değerinden dolayı tarihi süreçte birçok kültürün nüfuz alanı da oldu. Kafkasya ve Azerbaycan, tarih boyunca bölge ve dünya milletleri açısından önemli güzergâhlardan biri olmuş.⁶⁶ Bölgenin Asya ve Avrupa arasında bulunması sebebiyle burası eski dönemlerden beri ekonomik anlamda büyük bir ticari pazara sahipti. Bundan dolayı birçok güçlü devletin ve milletin bölgeye ilgisi hep var olmuştur.⁶⁷ Tarihsel süreç içinde Kafkasya topraklarında, güçlü ve büyük devletlerin güç gösterisinin hiçbir zaman azalmadığını görülmektedir. İlkçağlarda; Romalılar, Persler, İskitler mücadele halinde oldular. Ortaçağda; Bizans, Sasaniler ve Hazar Türkleri bu mücadeleyi devam ettirdi. Daha sonraki süreçte bu mücadeleye İslam ülkeleri de katıldı. Bunlardan Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve Moğol Devleti'nin hâkimiyeti Kafkaslarda çok güçlü bir etki

⁵⁹ Tolga Akay, "Kafkasya'dan Uzunyayla Havalisine Göçler ve İskân" (1859-1876), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2009, s. 5.

⁶⁰ Abdullah Saydam, **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 15.

⁶¹ Kenan Ziya Taş, "Kafkasya'dan Maraş ve Civarına Göçler", s.465- 466. www.eskisite. kahramanmarasbb.com/images/stories.sempozyumlar.

⁶² Mustafa Budak, "Rusya'nın Kafkasya'da Yayılma Siyaseti", s. 2, http://www. Altaylı Net.

⁶³ Elvira Latifova, "Bağımsızlık Döneminde Azerbaycan'da Türklerin Kafkasya Tarihi'ndeki Rolü İle İlgili Yeni Kavrama Dair", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt:2, Sayı:5, (Mayıs 2015), s. 5.

⁶⁴ Abdullah Temizkan, "XVIII. ve XIX. Yüzyılda Rusya'nın Kuzey Kafkasya'yı Kolonileştirmesinde Kozakların İşlevi", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XIII/2, (Kış 2013), s. 314.

⁶⁵ Abdullah Saydam, **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 16.

⁶⁶ Beşir Mustafayev, "İlk Cumhuriyet döneminde Azerbaycan Petrolünün Ermeni Faaliyetlerindeki Rolü (1918-1920)", İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: I, (Nisan 2012), s. 61.

⁶⁷ Samet Mansuroğlu, **Güney Kafkasya'dan Türkiye'ye Göçler (1914-1938)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015, s. 5.

biraktı.⁶⁸ Kafkasya bölgesine hâkim olan güçler, zamanla yıkılmış ve her seferinde güç bir başkasına geçmiştir. Bu süreç hep bu şekilde devam etmiştir. Kafkasya bölgesine hâkim olan bu güç unsurları, izlerini bu bölgede bırakıp gitmişlerdir. Yukarıda ifade edilen bu güç unsurlarından hiçbiri Kafkasya'nın gerçek sahipleri olmadı. Araplar bu topraklar için Maverai-i Kafkasya; Avrupalılar, Transkafkasya; Ruslar Zakafkasya; Türkler de Kafkas Ötesi veya Kafkas Berisi olarak isimlendirmiştir.⁶⁹ Kafkasya, kaynaklarda XIX. Yüzyıl başlarında bir bölge ismi olarak geçmeye başlamıştır.⁷⁰

Azerbaycan Adının Anlamı

Kafkasya coğrafyasının, en stratejik ve en değerli yerlerinden biri Azerbaycan'dır. Azerbaycan adının anlamı üzerine çok farklı görüşler mevcuttur. Bunların bir kısmını açıklamak gerekirse; biri lügat, biri tarih bakımından iki anlamı vardır. Birinci tanıma göre Azerbaycan, Azerbaygan sözünün Arap harfi haline gelmiş olmasıdır. Azerbaycan, od demek olan "Azer" ile makam veya yurt anlamına gelen "baygan" köklerinden oluşmuş bir kelimedir. Manası ise "Ateş Yurdu" anlamına gelmektedir. İkinci anlamının ise, eski zamanlarda küçük medya anlamına gelen bu sözün Büyük İskender'in kumandanlarından İran satrapı, Atropat'ın (Farsça-Azerbad) adıyla ilişkili olduğunu ifade ederler.⁷¹ Bu görüşlerin en önemlilerinden biri de Persler zamanında bu bölgeyi yöneten Atropes'in adından alındığı görüşüdür. Atropatene, Pehlevi dilinde Aturpategah; Yunanca'da Atropatios; Ermenice de ise Atrpatekan- Adurbaygan şeklinde ifade edilmektedir. Bu ifadeye göre zamanla Azerbağzan, Azerbadegan, Azerabadagan, Azerbican gibi bazı değişikliklere uğramış olan Atropatene şimdiki Azerbaycan halini almıştır.⁷² Asların çok eski, köklü bir soy olduğu ve Azerbaycan Türklerinin kökenlerinin bu soya uzandığı bilinmektedir. Bir takım araştırmacılar Asların en eski Türk soyu olduğunu ileri sürmektedirler. Azerbaycan ismi, Asların Yurdu, As Erlerin, As Erkeklerin Yurdu ve Aser Vatanı olarak bilinmektedir. As ismine, eski tarih kaynakları açısından son derece önemli olan *Orhun-Yenisel* yazıtlarında da rastlanmaktadır. Hatta bazı araştırmacılar Asya kıtasının isminin buralarda yaşayan çok eski soylardan biri olan Aslardan kaynaklandığını ifade ediyorlar. Azerbaycan isminin kökleri konusunda farklı görüşler olmakla birlikte çoğunluk bunun "Ateşler yurdu" anlamına geldiği öne sürülmektedir. Azer ismi ateş anlamına gelmektedir. "Bay" adındaki ikinci sözcük ise bay; yüksek, ünlü, zengin topraklar manasına "can" ise Atropatikan adındaki "kan" kelimesinin "kan-gan-kan-han" şekline yaşanan değişim sonucunda oluşarak "yüksek, yüce, saygın, ünlü anlamına gelmektedir. Bütün bunlara baktığımızda Azerbaycan adının manası ünlü, yüce ateşler yurdu, ateşin, alevin kutsal koruyucusu manasına geldiğini söylemek yanlış olmaz.⁷³ Bu konudaki farklı görüşlerden birine göre ise Azerbaycan, Türkiye gibi çoğunluğu Oğuz boyundan olan Türklerin yaşadığı bir ülkedir. Azerbaycan adının menşei ifade ettiği toprakların tarihi gibi yoğundur. Azerbaycan adının nereden geldiği ve nasıl ortaya çıktığı tam olarak kesinlik kazanmamışsa da bir görüşe göre yukarıda ifade edilen Fars dilinde ateş anlamına gelen "Azer" kelimesinden geldiği, Azerbaycan yani "Ateş Ülkesi" bu coğrafyada petrol kaynaklarının ateşlerini beslediği sayısız Zerdüş tapınağından aldığı ileri sürmektedirler.⁷⁴

Azerbaycan'ın Tarihi Sınırları

Azerbaycan, kuzey tarafta Derbent, kuzey batı tarafında Borçalı, batı tarafta Türkiye, güney tarafta Hamedan, güneydoğuda Kazvin'i içine alan doğusunda Hazar Denizi ve İran toprakları ile çevrili geniş tarihi

⁶⁸ Muhammet Kemalolu, "Kafkasya Tarihi, Geçmişi Etnik Dini Yapısı ve Terekeme (Karapapak) Türkleri", Akademik Bakış Dergisi, Sayı:32, (Eylül-Ekim 2012), s. 3.

⁶⁹ Kenan Ziya Taş, "Kafkasya'dan Maraş ve Civarına Göçler", s. 465-466. www.eskisite.kahramanmarasbb.com.

⁷⁰ Selda Kılıç, "Kafkasya'ya Dair (1916-1917) Osmanlı İstihbaratının Yayımladığı Bir Rapor", TAD, S: 58, (2015) s. 687.

⁷¹ Kerim Oder, *Azerbaycan*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1982, s. 17.

⁷² Ali İpek, *Azerbaycan Tarihine Giriş*, Ankara, 2007, s. 1-2.

⁷³ Mahmud İsmailov, *İlk Çağlardan XX. Yüzyıl Başlarına Kadar Azerbaycan Tarihi*, (Türkçeye Çeviren: Vefa Kurban) IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 17-18.

⁷⁴ Betül Aslan, *I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin "Anadolu Türklerine Kardeş Kömeği (Yardım)" ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s. 1.

coğrafyanın ismidir.⁷⁵ Azerbaycan topraklarının kuzeyinde büyük Kafkas Dağları, güneyinde merkezi İran ile batısında Gürcistan vardır. Azerbaycan'ın tarihi toprakları, Aras Nehri ile kuzey ve güney diye ikiye ayrılır. Ermenistan diye isimlendirilmiş topraklar ise Azerbaycan'ın tamamı için değil Nahçıvan'ın yanında Kuzey Azerbaycan'ın batı bölümünü oluşturur. Azerbaycan'ın batı topraklarının bir kısmında bölgede emperyalist çıkarları olan devletlerin, daha sonraları bir Ermenistan devletini ortaya çıkarmaları, bu bölgeye farklı açılardan bakıldığını göstermektedir. Kuzey Azerbaycan'ın, daha sonraları Ermenistan olarak adlandırılan bölümü, “Batı Azerbaycan” olarak ayrılmaktadır. Albeniye devrinde (M. Ö.IV-VIII) şu anki Ermenistan topraklarının çok büyük bir kısmı Azerbaycan toprakları içerisinde bulunmaktaydı. Ermeniler, Batı Azerbaycan topraklarında en erken zamanda M.Ö. II. yüzyılda yaşamışlardır. Bu dönemde Ermenistan arazileri Armaniya'ya dâhil edildi. Armaniya 387 tarihinde Sasaniler ile Bizans devletleri arasında yapılan antlaşmadan sonra devlet olma vasfını kaybetmiştir. Batı Azerbaycan toprakları ise Sasani Devleti'nin sınırları içerisinde (III-VII. yüzyıllar) kalmıştır. Arapların bölgeyi ele geçirmesinden sonra Batı Azerbaycan toprakları Arapların kontrolüne girmiştir. Bu tarihte Ermeni Grigoryan Kilisesi, 704 tarihinde Alban Kilisesini kendisine bağlamıştır. Araplar Güney Kafkasya'da ele geçirdikleri toprakların tamamını (Ermeni'ye) adı altında tek bir idarede toplamışlardır. Bu dönemde Arapların, Kafkasya'da uyguladıkları bu yönetim anlayışı Ermeni toplumunun Güney Kafkasya'da güçlü ve varlıklı kalmasında çok etkili olmuştur. Bölgedeki Arap yönetiminin siyasi olarak zayıflamasından sonra Bagratiler Krallığı (886-1045) ortaya çıkmıştır. Bu krallığın merkezi Ani idi. Burası da Batı Azerbaycan sınırında idi.⁷⁶ Emeviler döneminde Azerbaycan güneyde Hemedan ile Zencan'dan başlayarak Kuzey Derbend'e kadar uzanmaktaydı. Selçuklu Türkleri Azerbaycan'da olduğu dönem de ise Azerbaycan ayrı bir Atabeylik olmuştur. Selçuklu İmparatorluğu siyasi varlığını kaybettiği dönemde Gence'de varlığını devam ettirmekte olan Atabey Şemseddin İldeniz, Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etti. Oğlu Muhammed Pehlivan ise siyasi gücünü Azerbaycan topraklarının her yanına genişletti. Muhammed Pehlivan, devletin başkentini Tebriz'e taşımıştır. O dönemin coğrafyacılarından İdris'i, 1154'te hazırlamış olduğu bir haritada Kafkasya dağları ile Kür Nehri arasındaki yeri yani Şirvan'ı “Ard-ı Azerbaycan”, Kür ile Aras arasındaki yerleri “Bakiye-yi ard-ı Azerbaycan” şu anki İran Azerbaycan olan toprakları da “Bilad-ı Azerbaycan” diye göstermektedir. Arapların, Selçukluların, Atabeylerin ve İlhanlıların Kafkaslardaki yönetimleri zamanında yaşamış olan Arap coğrafyacılar, Güney Kafkasya'nın doğu bölümünden başlayarak Hazar Denizi'ne kadar olan bitişik yerleri Azerbaycan toprakları içerisinde göstermişler. Hazar Denizi'nin haritasını çizmiş olan İstahri, Kür Nehri'nin denize kavuştuğu yerden Derbend'e kadar deniz kıyılarındaki bütün bölgeleri Azerbaycan toprağı olarak göstermektedir. Azerbaycan'ı bizzat gezmiş olan İbn-Havkal hazırlamış olduğu Azerbaycan haritası ile İstahri'nin yapmış olduğu haritayı güzel bir şekilde tamamlamıştır. Hamdullah Müstevfiye göre Azerbaycan Bakü'den başlar, Halhal'da biter. Maruf coğrafya kitabı Mir'at-ül Büldan-i Nasırı, Arran ile Şirvan topraklarını Azerbaycan içerisinde göstermektedir. Günümüze daha yakın kaynaklardan olan XVII. yüzyıl Türkiye seyyahlarından olan Evliya Çelebi de Karabağ için “Küçük Azerbaycan” ifadesini kullanmıştır.⁷⁷

Azerbaycan'da İlk Türk Boyları

Bu toprakların tarih boyunca birçok milletin geçiş güzergâhı olmasının yanında, birçok millet için de buralar karşılaşma yeri ve savaşma sebebi olmuştur. Bölge, sürekli farklı milletler tarafından ele geçirildi. Bu çekişme tekrarlanıp durdu. M.Ö. 1200'lerde Kimmerler bu bölgeye sahip idi. Daha sonra M.Ö. VIII. yüzyılda ise Orta Asya'dan gelen İskitler, Karadeniz'in kuzey tarafında güçlü bir devlet kurdu ve Kafkasya bölgesini ele geçirdi. M.Ö. I. yüzyılda bölgede güçlü durumda olan Sarmatları yenilgiye uğratan Alanlar, Kavimler Göçü başlayana kadar bölgenin kontrolünü elden bırakmadılar. Orta Asya'daki Hun Devleti yıkılınca Türkler, batıya doğru göç ettiler. Balamir öncülüğündeki Hun Türkleri, Alanlar'ı mağlup edip onları batıya doğru göçe zorladılar. Hunlar, kurmuş oldukları Avrupa Hun Devleti yıkılana kadar bölgeyi ellerinde tuttular. VI.

⁷⁵ Cemal Kerim Mehmethanoğlu, “Türkiye’de Yaşayan Azerbaycan Türkleri”, Türkiye’de Yaşayan Azerbaycan Türkleri I. Kurultayı-23-24 Nisan 2011, Çeşme-İzmir, Azerbaycan Kültür Merkezi Yayınları, İzmir 2011, s. 7.

⁷⁶ Fuad Aliyev, Urfan Hesenov, **İrevan Hanlığı**, Şerg- Qerb, Bakı 2007, s. 9-10.

⁷⁷ Oder, **Azerbaycan**, s. 19-20.

yüzyıldan sonra ise İstemi Yabgu döneminde güçlü bir yapıya dönen Köktürk Devleti yüzyıla kadar bölgenin kaderinde söz sahibi bir devlet oldu. Köktürkler, siyasi hâkimiyeti kaybedince bölgede güçlenen Hazar Türkleri oldu. Hazar Türkleri, geliştirdikleri ticari faaliyetlerden ötürü ekonomik yapı ve dini hoşgörü sistemleri ile bölgede barış çağı denen bir dönemi yaşattılar.⁷⁸ Hazar Türkleri, Hunlarla birlikte Kafkasya'da Türk kültürünü ve medeniyetini meydana getiren iki önemli güçten biri oldu. Hazarlar, göç ederek bu bölgeye geldiler. Bunlar Volga ve Dinyester nehirleri arasında VII. yüzyılda devlet kurdu. Bölgede yaklaşık XI. yüzyıla kadar siyasi hâkimiyetlerini sürdürdüler. Hazarlardan sonra bu topraklara Türk akınları gelmeye başladı.⁷⁹ Kafkasya, tarihi süreçte çok sayıda askeri savaşa sahne olmuş ve bu zaman diliminde birçok millet tarafından yönetilmiştir. Bölge Persler, Araplar, Türkler (Hunlar, Selçuklular, Osmanlılar) ve en son da Ruslar tarafından ele geçirilmiştir.⁸⁰ Bölge her zaman değerli bir yer olduğundan bu topraklar zaman zaman el değiştirdi. Bu durum beraberinde Kafkasya'yı sürekli göçlere sahne olan bir yer haline getirdi.⁸¹ Türkler, Kafkasya'da diğer milletlere göre hem nüfus hem de süre bakımından daha fazla yaşamışlardır. Günümüz dünyasında Kafkasya bölgesinde yaşamakta olan Azerbaycan Türkleri, aslında Karaçaylar, Balkarlar, Kumuklar, Nogaylar gibi boyları ile Kafkasya'da yaşamış olan Kimmerler, İskitler, Saka, Hun, Bulgar, Hazar, Oğuz, Kıpçak gibi Türk boylarının ve soylarının devamıdır. Kafkasya bölgesi, Türk milletinin Anadolu'ya geçişini kolaylaştırmıştır. Onlara arka bahçe olmuş, önemli bir destek görevi görmüştür.⁸² Kafkasya bölgesinde Türk kültür izleri Kıpçaklar, Hunlar ve Hazarlar zamanında etkisini göstermiştir. Yani kaynaklarda, Selçuklu Türkleri Kafkasya bölgesine gelmeden öncede burada diğer Türk boylarının hayat sürdürdüğü görülmektedir.⁸³

Kafkasya'daki Sasani Devleti (İran kökenli) ile Hazar Denizi'nin kuzey doğusunda bulunan Hazar Türkleri arasında sürekli savaşlar yaşanmaktaydı. Sasaniler, Hazarlar ile girdikleri bu mücadeleden korunmak için Çin Seddi'ni anımsatan meşhur (*Derbent Duvarını*) yapmışlardı. Bu duvarı yapmadan önce Azerbaycan'ın sınırları Aras Nehri'nden geçmekteydi. Aras'ın özellikle Kür Nehri'nin kuzey tarafları Hazarların yönetimindeydi. Bunların kuzeye doğru sürülmeleri nedeniyle Azerbaycan'ın sınırları kuzeye doğru genişlemiştir. Örneğin: O dönemde Derbent duvarının yapımına katılmış olan Sasani vergi memuru Bazirisun'un, Derbent duvarının yıkıntıları içerisinde bulunan yazısı 1929'da okunmuştur. Okunan kitabede Azerbaycan vergi işleri müfettişi unvanını taşıdığı görülmüştür. Ele geçirilen bu kaynakta heyet başkanı olan Pahomov, Derbent duvarının döneminde, Sasani Azerbaycan'ının kuzey sınırı olduğu neticesine ulaşmıştır. Sasanilerden sonra bölgede Hazarlar ile Araplar mücadele etmişler. Meşhur Arap tarihçisi El Yakubi, Hazarların Şabran, Şirvan ve Muğan ile Erdebil bölgelerini elde etmek için buralara yaptığı askeri akınlar hakkında bilgi verirken bahsedilen bu bölgeleri Azerbaycan topraklarına dâhil yerler olarak göstermiştir.⁸⁴

Azerbaycan coğrafyasının ilk zamanlardan beri Türk yurdu olduğu görülmektedir. Azerbaycan'da eski Türklerden kalma yer adlarına bakıldığında Türklerin bu ülkede çok eski ve zengin bir geçmişlerinin olduğu karşımıza çıkmaktadır. Kavimler Göçü'ne açık ve müsait bir ülke konumunda olan Azerbaycan, çok fazla yabancı ülkenin ve milletin saldırılarına ve istilalarına uğradı. Medler, Ahamenişler, Selevkoslar, Partlar, Romalılar ve Sasaniler bu topraklar üzerinde siyasi hâkimiyet kurmuşlardı. Azerbaycan'ın böyle ilgi çeken bir yer olmasında bünyesinde barındırdığı tabii zenginliklerin yanında; stratejik olarak da önemli bir coğrafi konuma sahip olması son derece etkilidir. Azerbaycan topraklarının ilk Türk vatani olma özelliğini eski

⁷⁸ Melike Bağırar, Şeyma Nur Altun, "Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Biga Yöresine Yerleşimler", (Proje Çalışması) www.asagidemirci.net/proje, s. 5.

⁷⁹ Telli Korkmaz, "Osmanlı Belgelerinde Kafkasya Göçleri", (Kitap Tanıtımı), Studies Of The Ottoman Domain, Cilt: 3, Sayı: 5, (Ağustos 2013), s. 49-55.

⁸⁰ Budak, "Rusya'nın Kafkasya'da Yayılma Siyaseti", s. 3. http://www: Altaylı Net.

⁸¹ Muammer Demirel, "Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından Sonra)", Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 40, (Erzurum 2009), s. 318.

⁸² Latifova, "Bağımsızlık Döneminde Azerbaycan'da Türker'in Kafkasya Tarihi'ndeki Rolü İle İlgili Yeni Kavrama Dair", s. 5.

⁸³ Yaşar Kalafat, "Türk Ermeni Kültür İlişkilerinde Mitolojik Boyut", (Editörler: İdris Bal-Mustafa Çufalı), **Dünden Bugüne Türk Ermeni İlişkileri**, (Genişletilmiş 2.Baskı) Ankara 2006, s. 14.

⁸⁴ Oder, **Azerbaycan**, s. 18-19.

dönemlere kadar götürmek mümkündür. Yapılan birtakım çalışmalara göre, M.Ö. III. ve II. binde Azerbaycan' da yaşayan; Gutiler, Lubiler, Hurriler, Aratta-Alataylar, Turukkiler, Sabirler-Subariler ve Kaşşuların Türk olma ihtimalleri çok fazladır. M.Ö. II. yüzyıllık dönemlerinde Artaxias (Arteses) liderliğinde Arsak'da kurulan ve bir sürede Azerbaycan bölgesini de yönetiminde tutmuş olan Arsasidler Hanedanı'nın da Türk olduğu tahmin edilmektedir. Bu açıdan Azerbaycan'da görülen bu toplumlara Proto Türkler demek mümkündür. Azerbaycan'a gelen Türk boyları M.Ö.1900 yıllarında Azerbaycan topraklarının güney taraflarını kendilerine yurt edinen Parsuvalar gibi "Ari" toplumların içine karışarak onlarla kaynaşmışlardır. Azerbaycan bölgesine ilk Türk hücumlarının M.Ö. VII. yüzyılda Sakaların bu bölgeye akınlarıyla başladığı ve Sakaların buralara hâkim oldukları ifade edilmektedir.⁸⁵

Sakların MÖ. 680 tarihinde Kafkas bölgesini yurt edinerek Aras Nehri çevresinde hayatlarını sürdürdükleri bilinmektedir. Yunan tarihçi Herodot, Kürle; Araz çaylarının bittiği yerde "Hazaradak" olarak bilinen topraklarda Güney Sakların hayatlarını sürdürdüklerini kaydeder.⁸⁶ Türklerin, Anadolu ve Kafkasya bölgesini vatan edinme gayretleriyle Karadeniz'in kuzey tarafında Kıpçak bozkırı olan yerler Asya kökenli milletlerin yerleştiği yer oldu. Buraya yerleşenlerin çoğunluğu Saka Türklerinden oluşmaktaydı. M. Ö. VII. yy'da Kafkasya, Azerbaycan ve Doğu Anadolu Bölgesi Sakalar ile Persler arasında mücadele alanına dönüşmüştür.⁸⁷

Kafkasya bölgesinde birden çok Türk boyunun Kimmerlerin, İskitlerin, Sakaların, Hazarların, Oğuzların ve Kıpçakların bu bölgeye yerleşip burada yaşadıkları bilinmektedir. Türklerin bu topraklara gelmeleri birden çok aşamada olmuştur. *İlk aşamada* Kuzeybatı Azerbaycan'a Kınık Nehri çevresinde yaşamış olan Kimmer, Skif, Saka kabilesi gelip yerleşmiştir. *İkinci aşamada* ise Azerbaycan'a Türk seferleri Hun, Bulgar, Sabir, Hazar gibi Türk boyları tarafından yapılmıştır. Hunlar, Azerbaycan topraklarına Kuşanlar adı ile geldiler. Kuşan Hunlarının, Azerbaycan'ın Gâh İlinin İlsu köyüne yerleşmişlerdir. Kuşan Hunları burada "Kuşuşağı" veya "Kuşlar" soy ismi ile ilişkilendirilmektedir. Bunun yanında Kuşanlar ile bağlantılı olarak Azerbaycan'da Ağdaş, Gabele, Kürdemir, Şamahı, Guba ve Kazak bölgelerinde de Kuşanların izlerine rastlanılmaktadır. Azerbaycan'ın Kuzeybatı bölgesini Kuzey Kafkasya'ya bağlayan dağ geçidinin "Hun beli" olması Hun boylarının ismini almış olması Hunların buraya yerleştiğinin en önemli ispatlarından biridir. Kuzey Kafkasya bölgesinden Güney Kafkasya'ya Kimmerler, İskitler, Saklar, Hunlar, Avarlar vb. Türk boyları Darbend ve Deryel boğazlarının yanında Hunbeli Boğazı'ndan faydalanarak Azerbaycan topraklarına geçip bu topraklara yayılmışlardır. Kafkasya bölgesinde yaşamış olan Kıpçaklar da bu bölgede yaşadıkları yerlere kendi adlarını vererek bu topraklarda tarihi süreçte kalıcı olmuşlardır. Azerbaycan'ın Kuzeybatısında Kıpçak köyü vardır. Burası geçmişte bu topraklarda yaşayan Kıpçak boyunu temsil etmektedir. Kıpçakların Azerbaycan topraklarına IV. ve V. yüzyılda gelmiş olduğu bilinmektedir.⁸⁸ Kıpçaklar, Azerbaycan tarihinde önemlidir. Altın Orda, Kazan ve Kırım Hanlıkları, Kafkasya'da kurulan devletler, Hazarlar, İlhanlılar, Timurlular Kıpçak kökenlidir.⁸⁹ Atilla döneminde (Batı Hunları), 445 tarihinde Dağıstan bölgesinden gelmiş olan bir Hun kolu, Kür Nehri kıyı kesimine dağılarak Gence bölgesinin Batı kısmında bulunan "Khalkhal'da" kalmışlardır. Tarihi kaynaklar, 395 tarihinde Tuna Nehri'nden geçerek Güney Kafkasya bölgesine gelen buradan ise Ön Asya giden Hun boyları ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu tarihte Kafkasya bölgesinde kalmayı tercih eden bir takım Hun kabileleri daha sonra Kafkasya'nın siyasi tarihinde etkili olmuşlardır.⁹⁰ Hunların bölgeye kalabalık bir şekilde gelmeleri miladi olarak IV.yüzyılın ortalarında olmuştur. Hunlarla beraber bu bölgeye Kumak, Oran, Buntürk, Vundvgundur, Kuzeyli Peçanig, Barsil, Hazar ve Kıpçakların isimleri

⁸⁵ İpek, *Azerbaycan Tarihine Giriş*, s. 31-32.

⁸⁶ Mehabet Paşayeva, "Azerbaycan Türklerinin Etnik Tarihine Kısa Bir Bakış", www.ayak.gov.tr/wp-content/uploads, s. 2507.

⁸⁷ Hüsamettin Yıldırım, *Rus-Türk -Ermeni Münasebetleri (1914-1918)*, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Yayını, Ankara 1990, s. 9.

⁸⁸ Latifova, "Bağımsızlık Döneminde Azerbaycan'da Türklerin Kafkasya Tarihindeki Rolü ile İlgili Yeni Kavrama Dair", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt:2, Sayı:5 (Mayıs 2015), s. 8-11.

⁸⁹ Mehmet Kutalmış, "Kıpçak- Ermeni Dil ve Kültür Münasebetleri", Editörler: İdris Bal-Mustafa Çufalı Dünden Bugüne Türk Ermeni İlişkileri, Ankara 2006, s. 67.

⁹⁰ Zekiye Tunç, "En Eski Çağlardan Hazar Devleti Akınlarına Kadar Azerbaycan'da Türk İzleri", Cahij.com/Makaleler/, s.205.

bilinmektedir. Hunların eski güçlerini yitirmeleri ve tarih sahnesinden çekilmelerinden sonra Sabarların belirmesine kadar Ogurlar boylarından söz edilmektedir.

Ogur “Oğuz” adlı kavimler topluluğunun genel adıdır. Ogurlardan sonra bölgeye kalabalık Sabir tayfaları gelmiştir. 515 yılında VI. yüzyılda 100.000 kişilik bir Sabar topluluğu Güney Kafkasya’ya ve Anadolu topraklarına gelmiştir.⁹¹ Hun Türklerine bağlı olarak yaşayan Sabar- Türkleri kalabalık bir şekilde Don-Volga Nehirleri arasında kalan yere ve Kafkasların kuzey tarafında bulunan Kuban Nehri çevresine yerleşti. Bunun yanında *Rasim Efendiyev’in*, VII. yy.’da yazılan kaynak “Ağvan Tarihi”nden aktardığı bilgiye göre, Doğu Anadolu özellikle Azerbaycan topraklarını yurt edinen milletlerden bahsettiğinde bunlarla ilgili olarak; “*Bu toplulukların uzun saçlı, mahir ok atan kimseler olup, taştan koç, at vb. gibi heykeller yapmakta ve oldukça usta idiler,*”⁹² diye belirtilmektedir. Sabarların kalabalık bir şekilde Kafkasların kuzeyine yerleşmesi ile dönemin güçlü devletleri olan Bizans ve Sasani Devletleri ile ilişki kurmalarına neden oldu. Bu durum Sabarların Doğu Avrupa tarihinde öne çıkmasına sebep oldu.⁹³ Kafkasya bölgesinde yaşamış olan Türk boylarından Sabarler, kaynaklarda Sabie, Savr, Suvar adları ile bilinmektedir. Bunların, VI. yüzyılda Kafkasya’nın kuzey bölgesine yerleşmiş oldukları bilinmektedir. M.S. I. yüzyıldan 560 yılına kadar Sabarların, Kuma-Terek nehirleri arasında kalan bölgede varlıklarını devam ettirdikleri dönem olarak bilinmektedir. Göktürklerin Kafkasya bölgesine gelmesi üzerine Sabarların yerini Hazarlar almış ve bunlar Sabar olarak tanıtılmıştır. Mesudi’nin Hazarlara Türkçe Sabar/Sabir, Farsça ise Hazaran demesi, Belazuri’nin halkı Sabar olarak bilinen Azerbaycan’daki Gebele kentinden Hazar yerleşim yeri olarak adlandırması yukarıda belirtilen bu düşüncüyü desteklemektedir.⁹⁴ XVII. yüzyılda yaşamış olan Arap tarihçi *Curhumi*, Azerbaycan’ın eskiden beri Türk ülkesi kabul edildiğini onların bu topraklarda çok eski zamanlardan beri yaşadıklarını söylemiştir. Yine bilinen Azerbaycan âlimi Z.Yompolski, milattan önce XIV. yüzyılda eski Azerbaycan toprakları olan Urmiye Gölü çevresinde Türklerin yaşadıklarını ispatlayarak göstermektedir. Bununla birlikte Yampolski, Yunan kaynaklarına dayanarak, M.Ö. V. yüzyılda Azerbaycan topraklarında Türk boylarının yaşadıklarını ifade etmektedir.⁹⁵

Selçuklu/Oğuz Türklerinin Azerbaycan’a Gelişi

Azerbaycan toprakları daha çok Hunlar, Göktürkler, Hazar Türklerinin egemenliği altında kalmışsa da Müslüman olan Oğuz Türkleri, Azerbaycan’a Selçuklu Devleti kurulduktan sonra geldiler. Azerbaycan topraklarının Türkleşmesi üç aşamada meydana gelmiştir. Bu aşamaları; Selçuklu Dönemi, Moğol Dönemi, Moğol Dönemi sonrasındaki Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safeviler dönemidir. Orta Asya’dan gelen Türk boyları XI. yüzyıl başlarında Azerbaycan topraklarında varlık göstermeye başladı. İlk başlarda küçük gruplar halinde geldiler. İlk gelen boyların en büyüğü Balhan Türkmenleri olmuştur. Türkler daha sonra Selçuklu hükümdarlarının öncülüğünde güçlü bir biçimde geldiler. Türklerin Azerbaycan’a ilk gelişleri Çağrı Bey tarafından 1015-1021 yılları arasında bölgeye yapılan akınlar sürecinde oldu.⁹⁶ Selçuklu Türkleri XI. yüzyılda Hazar Denizi ile Aral Gölü arasında bulunan topraklara yerleşti.⁹⁷ Kafkasya bölgesi XI. yüzyıldan itibaren Oğuzların merkezi haline gelmiştir. Azerbaycan toprakları, bu dönemde Anadolu üzerine yapılan Türk seferlerinin giriş kapısı görevini üstlenmiştir. Azerbaycan topraklarının önemini çok iyi kavrayan Selçuklu/Oğuz Türklerinin lideri Tuğrul Bey, en yakınlarından olan amcası Aslan Yabgu’nun çocuklarını ve

⁹¹ İsmail Mehmetov, “Türk Kafkası’nda Siyasi ve Etnik Yapı, Eski Çağlardan Günümüze Azerbaycan Tarihi”, (Eklemeler, Notlandırma ve Düzenlemeler Türkçe Yayına Hazırlayanlar: Ekber N. Necef- Şamil Necefov, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009, s. 147-151.

⁹² Yıldırım, **Rus-Türk –Ermeni Münasebetleri (1914-1918)**, s. 10.

⁹³ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Boğaziçi Yayınları, (Genişletilmiş 13. Baskı) Aralık,1995, s.149.

⁹⁴ Tunç, “En Eski Çağlardan Hazar Devleti Akınlarına Kadar Azerbaycan’da Türk İzleri”, Cahij.com/Makaleler/, s. 207.

⁹⁵ Mahir Aslan, **Atatürk ve Azerbaycan Politikası**, (Yüksek Lisans Tezi) Edirne Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2008, s. 14-15.

⁹⁶ Betül Aslan, **I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin “Anadolu Türklerine Kardeş Kömeği (Yardım)” ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s. 2-3.

⁹⁷ Z.M. Bünyadov ve Y. B. Yusifov’un Redaktesile **Azerbaycan Tarihi (En Qedim Zamanlardan XX. Esre Dek)**, I. Cild., Çırag Neşriyat, Bakı 2005. s. 301.

diğer amcası Musa Yabgu'nun, oğulları Kutalmış ve Resul Tekin'i Hazar Denizi bölgesini, kardeşi Çağrı Beyin oğlu Yakuti'yi de Azerbaycan topraklarının ele geçirilmesi için görevlendirmiştir.⁹⁸ Azerbaycan toprakları bin yıl önce Anadolu toprakları ile beraber 24 Oğuz boyu tarafından yurt edinilmişti. Gerek Azerbaycan'da ve gerekse Anadolu'da Oğuzlara ait olan boy ve oymakların kullandığı yerlerin çok fazla olması bu topraklarda Türklerin geçmişlerinin o kadar derin olduğunu bize göstermektedir. Azerbaycan coğrafyasına en güçlü Türk göçü, Selçuklu/Oğuz Türkleri döneminde olmuştur. Kafkasya ve Anadolu coğrafyası planlı bir şekilde sürekli Türk akınlarına muhatap olmuş ve bu topraklar hızlı bir şekilde Türk yurdu haline dönüştürülmüştür. Bu tarihlerde Türk kuvvetleri kışlak olarak Kür Irmağı çevresini, yaylak olarak da Kars, Arpaçay ve İrevan (Revan) çevresini kullanmışlardır.⁹⁹

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, Azerbaycan toprakları, tarihin en eski devirlerinden bu yana Türk milletinin izleri vardı. Türk toponimleri, M.Ö. VIII. asırdan başlayarak XII-XIV yüzyıla kadar yaşamış Türk milletinin kültürel mirası olmuştur. Ermeni tarihçileri ve araştırmacıları, Azerbaycan ve Türkiye topraklarında hak iddia etme düşüncelerini bilimsel bir çalışmayla ortaya koyamamaktadırlar.¹⁰⁰ Azerbaycan coğrafyasının yerleşime oldukça müsait olması en eski zamanlarda bile buraların yurt tutulmasına zemin hazırlamıştır. Coğrafi şartları ve bölgenin çeşitli özellikleri Türklerin buraya gelmelerinde ekili olmuştur. Azerbaycan'da bulunan birçok mağara buraya gelen insanlar tarafından barınak olarak kullanılmıştır. Bu bölgenin yaylak-kışlak olarak kullanılması Türkler açısından elverişli olduğunu göstermektedir. Azerbaycan coğrafyasında ortaya çıkarılan eserlere bakıldığında insanlık tarihinin bütün evrelerinin yaşandığı görünmektedir.¹⁰¹ Aslında, XI. yüzyılda Kafkasya'ya gelen Oğuz Türkleri bu coğrafyada herhangi bir ciddi direnişle karşılaşmamışlardır. Oğuzlar kendilerinden önce buralara gelen Türk boyları ile birleşerek Kafkasya bölgesinde Azerbaycan'a yerleşerek buradan da Anadolu'ya doğru ilerlemişlerdir.¹⁰²

Selçuklu Oğuzları siyasi merkezlerini Nişabur'dan Rey şehrine taşıdıktan sonra Kafkasya'daki fetihlerine çok daha istekli devam etmişlerdir. Tuğrul Bey'in emri doğrultusunda Kafkasya'yı fetih ile görevlendirilen Kutalmış, Geylan ve Tarım bölgelerine kendi hâkimiyetini kabul ettirdi. Kutalmış daha sonra Aras Nehri'ni geçip, Arran, Gürcistan ve Ermenistan bölgelerine girmiş oldu. Kutalmış 1045 tarihinde Gürcü, Ermeni ve Rumlardan meydana gelen Bizans güçlerini ağır bir yenilgiye uğrattı. Bu galibiyet sonrası Kutalmış komutasındaki Selçuklu güçleri Aras Nehri boyunca ilerlemiş oldu.¹⁰³ 1063 yılında Tuğrul Bey hayatını kaybetti. Sultan Alparslan iktidara geçti. İlk yıllarında Kafkasya ve Doğu Anadolu Bölgesine karşı geniş çaplı bir saldırı içersine girdi. 1064 yılında Alparslan, Rey'den yola çıkarak Azerbaycan'a hareket etti. Hoy ve Selmas şehirlerini ele geçirildi. Buradan Nahçıvan'a ulaştı.¹⁰⁴ Sultan Alparslan burada güçlerini iki kısma ayırdı. Yaptırdığı kayıklarla Aras Nehri'ni geçen Alparslan, kendisinin lideri olduğu güçlerle Gürcistan üzerine doğru hareket etti. Oğlu Melikşah başkanlığındaki güçleri ise Aras boyunca devam etti. Melikşah Biurakan Kalesi'ni (Anberd'i) ele geçirdi. Daha sonra Sürmeli (Sürmeli) alındı. Meryem Niş'in (Marmaraşın'ı) kuşatmaya aldı. Çok zor olsa da burası da alındı. 1064 yılında Selçuklu güçleri Borçalı (Debeda) Nehri'nin sol tarafındaki Allahverdi Kalesi'ni (Lal) zor bir mücadele sonrasında ele geçirdi. Sultan Alparslan buradan hareket ederek Kars - Ani bölgesine geldi. Ani kuşatıldı ve zorlu bir uğraş sonrasında burası da alındı.¹⁰⁵ 1064 yılında Selçuklu Türklerinin yapmış olduğu askeri fetihler daha sonra Anadolu'da kurulacak olan Müslüman Türk devletinin temellerini oluşturmuştur. 1064 yılında Selçuklu Türklerinin Bizans

⁹⁸ Nurcan Toksoy, **Revan'da Son Günler Türk Yönetiminden Ermeni Yönetimine**, Orion Kitabevi, Ankara 2007, s. 16-17.

⁹⁹ Toksoy, **Revan'da Son Günler Türk Yönetiminden Ermeni Yönetimine**, s. 18.

¹⁰⁰ Beşir Mustafayev, "Ermenileştirilen Kuzey Azerbaycan Türk Toprakları, Türk Yurdu", Sayı: 284, (Nisan-2011), s. 1; Oktay Kızılkaya, "Revan(Erivan) ve İğdır Yöresinde Demografik Yapının Ermeniler Lehine Dönüştürülme Süreci", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:22, (2007), ss.299-311.

¹⁰¹ Oder, **Azerbaycan**, s. 24-25.

¹⁰² Yaşar Bedirhan, **Selçuklu Türklerinin Kafkasya ve Kafkas Elleriyle Münasebetleri**, Ankara 2014, s. ss.165-185

¹⁰³ Bedirhan, **Selçuklu Türklerinin Kafkasya ve Kafkas Elleriyle Münasebetleri**, s. 170.

¹⁰⁴ Mehmet Ersan, **Selçuklu Zamanında Anadolu'da Ermeniler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 28-29.

¹⁰⁵ Mehmet Altan Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993. s. 256-257.

devletinden aldıkları ilk topraklar Ağrı Dağı ile Aras Nehri arsında bulunan yerlerdi. Burası Sürmeli Çukuru'nda ki Sürmeli/Iğdır-Karakalasıdır.¹⁰⁶

Alparslan, Nahçıvan yöresini fethettikten sonra Ermeni bölgesine akınlar yapmadı. Hoy ve Salmas bölgesinde çıkan isyanları bastırdı. 1067 tarihinde Arran bölgesine sefere çıktı. 1070 yılında Gence'den Şeki bölgesine geçti. Buradan Gürcistan'a sefer yaptı. Selçuklu Devleti güçlendikçe, Türk boyları Azerbaycan'a daha güçlü geldi. Azerbaycan'da daha kalıcı oldular. Sultan Alparslan'dan sonra tahta çıkan Melikşah zamanında da Türklerin Azerbaycan topraklarına yerleşmeleri devam etti. 1088 yılında Gence bölgesine sefer yapıldı. Buradaki Şeddadi Devletine son verildi.¹⁰⁷ Sultan Alparslan çok hızlı bir şekilde Türkistan, Hazar Denizi sahillerini, Kafkasya topraklarını ve bu bölgedeki diğer güçleri kendi hâkimiyeti altına aldı.¹⁰⁸

XI. yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu/Oğuz Türkleri, Azerbaycan'ın fethini büyük oranda tamamlamışlardı. Selçuklular, bundan sonra yüzlerini Anadolu'ya çevirip burasını ele geçirmeye başladılar. Anadolu için Bizans'a karşı verilen bu mücadelede Azerbaycan toprakları bir kilit görevini üstlenmiştir. Azerbaycan toprakları buralara gelen Türk boylarını önce bir ana şefkatiyle kabul etmiş, onu alıp dinlendirmiş, yorgunluğunu almış ve bunları beslemiştir. Azerbaycan'da bulunan bu boyların bir kısmı bir süre sonra Anadolu'ya geçmişlerdir.¹⁰⁹ Anadolu'yu ele geçiren ve Anadolu'daki Türkleri destekleyen, onları besleyen güç özellikle Kafkasya'da Azerbaycan topraklarındaki Oğuz Türkleri olmuştur.¹¹⁰ Derbent kapısından asırlar boyunca o kadar fazla Türk geçmiş ki bu sebeple buranın adı "*Türk Kapısı*" olarak kalmıştır. Türkler, Azerbaycan'ın her tarafına dağılarak burayı çok kısa zamanda vatan haline getirmişlerdir. Özellikle Timurular ve onlardan sonra bölgede hâkimiyet kuran Akkoyunlu, Karakoyunlu yönetimleri zamanında Azerbaycan topraklarında Türkmen nüfusu daha artmıştır. Timur ve Karakoyunlu Türkmenleri döneminde, Anadolu'dan Azerbaycan topraklarına göçler oldu. Bunun yanında Akkoyunluların konar-göçer yaşam tarzını benimsemeleri ve bunu uygulamaları Türkler açısından özgürlük ifadesi olarak kabul görmüş bu durum da bu bölgelere Türk göçünü cazip hale getirmiştir. Bölgedeki Türk yaşam tarzı buralarda çoğalmayı sağlamıştır. Yapılan bu teşvik ve uygulamalar ortaya çok güzel bir eser çıkarmıştır. Bunun adı ise "*Azerbaycan Türkmenistan*" olmuştur.¹¹¹ Azerbaycan topraklarına gelerek yerleşen ve burasını yurt yapan Kıpçak boyları bugünkü Azerbaycan Türklerinin bir önemli kısmının ataları konumunda bulunmaktadır.¹¹²

SONUÇ

Kafkasya bölgesi barındırdığı toplulukların çeşitliliği açısından dünyanın en nadir bölgelerinden bir tanesidir. Bu topraklar Asya ile Avrupa arasında boğaz görevi görmektedir. Burası çok eski zamanlardan beri çeşitli özellikteki toplulukların birbirleri ile iletişim kurduğu bir yer olmuştur. Bu topraklarda Hristiyan, Müslüman ve diğer farklı dini inanç gurupları uzun süre birlikte yaşamayı bildiler. Bölge stratejik değerinden dolayı tarihsel süreç içerisinde birçok kültürün nüfuz alanı içinde bulundu. Bu topraklar her dönemde farklı bir gücün kontrolünde oldu. Bu topraklar için İlkçağlarda; Romalılar, Persler, İskitler mücadele halinde oldular. Ortaçağda; Bizans, Sasaniler ve Hazar Türkleri burası için mücadele etti. Daha sonraki süreçte bu mücadeleye İslam ülkeleri de katıldı. Bunlardan Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve Moğol Devleti Kafkaslarda çok güçlü etki bırakmış olan siyasi etkenlerdir. Selçuklu Türkleri Kafkasya bölgesine çok önem verdiler. Burasını vatan yaptıkları gibi Anadolu'nun fethi için de bir kapı olarak kullandılar.

¹⁰⁶ M. Fahrettin Kırzioğlu, **Kars Tarihi**, Işıl Matbaası, İstanbul 1953, s. 331-332; Oktay Kızılkaya, "**Tarihi Süreçte Kars Kalesi ve Etrafında Cereyan Eden Olaylar**", II. Kafkasya Uluslararası Tarih Sempozyumu (15-17 Ekim 2008), Bildiriler Kitabı, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum 2009, ss. 191-208.

¹⁰⁷ Bünyadov ve Yusifov **Azerbaycan Tarihi (En Qedim Zamanlardan XX. Esre Dek)**, s. 302-303.

¹⁰⁸ Osman Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996, I.Cild. 9.Baskı. s. 190-191.

¹⁰⁹ Aygün Attar-Sebahattin Şimşir, **Tarihten Günümüze Türkiye de Yaşayan Azerbaycan Türkleri**, Ankara 2003, s. 14-15

¹¹⁰ Faruk Sümer, **Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları, Oğuzlar (Türkmenler)**, 5. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 153.

¹¹¹ Bilgili, "**Azerbaycan Türkmenleri Tarihi**" Türkler 7, (Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Sami Koca Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 21-22.

¹¹² Kılıç, **Kafkasya'ya Dair (1916-1917) Osmanlı İstihbaratının Yayımladığı Bir Rapor**, TAD, Sayı: 58, 2015, s. 691.

Kafkasya bölgesine Türkler çok eski zamanlarda gelmiştir. Bu bölgede en fazla yaşayan millet Türkler oldu. Azerbaycan Kafkasya topraklarının en güzel yerlerinden bir tanesini oluşturmaktadır. Azerbaycan çok eski zamanlardan beri birçok kavmin geldiği yerleştiği bir bölge olmuştur. Bu topraklarda çok sayıda devlet kuruldu. Azerbaycan’da ve Anadolu’da Oğuzlara ait olan yer adları bu topraklarda Türklerin geçmişlerinin o kadar derin olduğunu bize göstermektedir. Azerbaycan coğrafyasına en geniş şekilde Türk göçü, Selçuklu Oğuz Türkleri döneminde olmuştur. Azerbaycan ilk zamanlardan beri Türk yurdu olarak görülmektedir. Azerbaycan toprakları genel anlamda Hunlar, Göktürkler, Hazar Türklerinin egemenliği altında kalmışsa da Müslüman Oğuz Türkleri Azerbaycan’a Selçuklu Devleti kurulduktan sonra geldiler. Anadolu’yu ele geçiren ve Anadolu’daki Türkleri destekleyen onları besleyen güç özellikle Kafkasya’da Azerbaycan topraklarındaki Oğuz Türkleri olmuştur. Azerbaycan coğrafyasına VII. yüzyılda önce Sakalar, daha sonra Uz’lar, Akhunlar, Bulgarlar, Hazarlar, Saragurlar, Sabarlar, Kıpçaklar, Belencerler gelmiştir. İlk gelenlerden bir tanesi de Balhan Türkleri olmuştur. İsmi saydığımız Türk boyları, Derbent yoluyla Azerbaycan’a gelip yerleşmişlerdir. Azerbaycan topraklarındaki yaşam tarzı, konar-göçer yaşam, Türkmenlerin burada çoğalmasını hızlandırdı. Azerbaycan topraklarının Türkleşme aşamaları 1.Selçuklu dönemi, 2.Moğol dönemi, 3.Moğol dönemi sonrasındaki Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safevilerin dönemini içine almaktadır. Bu bölgedeki Türklerin yoğunluğundan dolayı bu coğrafyaya “Azerbaycan Türkmenistan’ı” adı verilmiştir.

KAYNAKÇA

Yayınlanmış Kitap-Makale Yüksek Lisans Proje Çalışması -Bildiri ve İnternet Adresleri

1. Akay, Tolga, **Kafkasya’dan Uzunyayla Havalisine Göçler ve İskân (1859-1876)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2009.
2. Aliyev, Fuad,- Hesenov, Urfan, **İrevan Hanlığı**, Şerg- Qerb, Bakı 2007.
3. Aslan, Betül, **I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine Kardeş Kömeği (Yardım) ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000.
4. Aslan, Mahir, **Atatürk ve Azerbaycan Politikası**, Edirne Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2008.
5. Attar, Aygün, - Şimşir, Sebahattin, **Tarihten Günümüze Türkiye de Yaşayan Azerbaycan Türkleri**, Ankara 2003.
6. Z .M. Bünyadov-Y. B. Yusifovun Redaktesile **Azerbaycan Tarihi (En Qedim Zamanlardan XX. Esre Dek)** I. Cild., Çırag Neşriyat, Bakı 2005.
7. Bağır, Melike, - Altun, Şeyma Nur, **“Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler ve Biga Yöresine Yerleşimler”**, (Proje Çalışması) www. asagidemirci. net/.
8. Bedirhan, Yaşar, **Selçuklu Türklerinin Kafkasya ve Kafkas Elleriyle Münasebetleri**, Ankara 2014.
9. Bilgili, Ali Sinan, **“Azerbaycan Türkmenleri Tarihi”**, Türkler 7, (Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Sami Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
10. Budak, Mustafa, **“Rusya’nın Kafkasya’da Yayılma Siyaseti”**, http://www: Altaylı Net.
11. Demirel, Muammer, **“Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-1878 Osmanlı –Rus Savaşından Sonra)”**, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 40, Erzurum 2009.
12. Ersan, Mehmet, **Selçuklu Zamanında Anadolu’da Ermeniler**, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 2007.
13. İpek, Ali, **Azerbaycan Tarihine Giriş**, Ankara, 2007.
14. İsmailov, Mahmud, **İlk Çağlardan XX. Yüzyıl Başlarına Kadar Azerbaycan Tarihi**, (Türkçeye Çeviren: Vefa Kurban) IQ Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2014.
15. Kafesoğlu, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Boğaziçi Yayınları, (Genişletilmiş 13. Baskı) Aralık,1995.
16. Kalafat, Yaşar, **“Türk Ermeni Kültür İlişkilerinde Mitolojik Boyut”**, (Editörler: İdris Bal- Mustafa Çufalı) , **“Dünden Bugüne Türk Ermeni İlişkileri”**, (Genişletilmiş 2.Baskı) Ankara, 2006.

17. Kemaloğlu, Muhammet, “**Kafkasya Tarihi, Geçmişi Etnik Dini Yapısı ve Terekeme (Karapapak)Türkleri**”, Akademik Bakış Dergisi, (Eylül-Ekim 2012).
18. Kılıç, Selda, “**Kafkasya’ya Dair (1916-1917)Osmanlı İstihbaratının Yayımladığı Bir Rapor**”, TAD, C/S.58, (2015).
19. Kırzioğlu, M. Fahrettin, **Kars Tarihi**, Işıl Matbaası İstanbul, 1953.
20. Kızılkaya, Oktay, “**Revan (Erivan) ve İğdır Yöresinde Demografik Yapının Ermeniler Lehine Dönüştürülme Süreci**”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:22, (2007).
21. Kızılkaya, Oktay, “**Tarihi Süreçte Kars Kalesi ve Etrafında Cereyan Eden Olaylar**”, II. Kafkasya Uluslararası Tarih Sempozyumu (15-17 Ekim 2008), Bildiriler Kitabı, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum 2009.
22. Korkmaz, Telli, “**Osmanlı Belgelerinde Kafkasya Göçleri**”, (Kitap Tanıtımı), Studies Of The Ottoman Domain, Cilt: 3, Sayı: 5, (Ağustos 2013).
23. Köymen, Mehmet Altan, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.
24. Kutalmış, Mehmet, “**Kıpçak- Ermeni Dil ve Kültür Münasebetleri**”, Editörler: İdris Bal- Mustafa Çufalı (**Dünden Bugüne Türk Ermeni İlişkileri**), Ankara 2006.
25. Latifova, Elvira, “**Bağımsızlık Döneminde Azerbaycan’da Türkler’in Kafkasya Tarihi’ndeki Rolü İle İlgili Yeni Kavrama Dair**”, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt:2, Sayı:5, (Mayıs 2015).
26. Mansuroğlu, Samet, **Güney Kafkasya’dan Türkiye’ye Göçler (1914-1938)** Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.
27. Mehmedhanoglu, Cemal Kerim, **Türkiye’de Yaşayan Azerbaycan Türkleri**, (23-24 Nisan Çeşme/İzmir Türkiye’de Yaşayan Azerbaycan Türkleri I. Kurultayı), Azerbaycan Kültür Merkezi, İzmir 2011.
28. Mehmetov, İsmail, **Türk Kafkasında Siyasi ve Etnik Yapı, Eski Çağlardan Günümüze Azerbaycan Tarihi**, (Eklemeler, Notlandırma ve Düzenlemeler Türkçe Yayına Hazırlayanlar: Ekber N. Necef- Şamil Necefov, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009.
29. Mustafayev, Beşir, “**İlk Cumhuriyet döneminde Azerbaycan Petrolü’nün Ermeni Faaliyetlerindeki Rolü (1918-1920)**”, İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: I, (Nisan 2012).
30. Mustafayev, Beşir, **Ermenileştirilen Kuzey Azerbaycan Türk Toprakları**, Türk Yurdu, Yıl: 100, Sayı: 284, (Nisan 2011).
31. Oder, Kerim, **Azerbaycan**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1982.
32. Paşayeva Mehabet, **Azerbaycan Türklerinin Etnik Tarihine Kısa Bir Bakış**, www.ayak.gov.tr/wp-content/uploads.
33. Saydam, Abdullah, **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.
34. Sümer, Faruk, **Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları, Oğuzlar (Türkmenler)**, 5. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.
35. Taş, Kenan Ziya, **Kafkasya’dan Maraş ve Civarına Göçler**, www.eskisite. kahramanmarasbb.com/images/ stories. Sempozyumlar.
36. Temizkan, Abdullah, **XVIII. ve XIX. Yüzyılda Rusya’nın Kuzey Kafkasya’yı Kolonileştirmesinde Kozakların İşlevi**, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XIII/2, (Kış 2013).
37. Toksoy, Nurcan, **Revan’ da son Günler Türk Yönetiminden Ermeni Yönetimine** Orion Kitapevi, Ankara 2007.
38. Turan, Osman, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, 9. Baskı, Boğaziçi yayınları, İstanbul 1996.
39. Yıldırım, Hüsamettin, **Rus-Türk –Ermeni Münasebetleri (1914-1918)**, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Yayını, Ankara 1990.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(23)

Prof. Dr. Ata ATUN¹¹³; Dr. Yurdağül ATUN¹¹⁴; Şükrü Server AYA¹¹⁵
BASIN HÜRRİYETİ YAZARLARA ve EDITÖRLERE, MAHKEME KARARLARINI ve
BELGELENMİŞ GERÇEKLERİ SAPTIRABİLME SERBESTİSİNİ DE VERİR Mİ?
DOES PRESS RELEASE PROVIDE THE AUTHORS AND EDITORIAL, COURT DECISIONS, AND
CERTIFIED REALITIES?

ÖZ

Okulda, sosyal ve iş hayatında, hatta dış ticaret ve uzunca ömrümde karşılaştığım Ermenilerle olan ilişkilerim çok mükemmel olduğundan, hayatımın son otuz yılında “jenosit mızıkacılarının” arkasında nelerin olduğunu merak ederek bunları araştırma külfetini yükledim, çünkü bunları destekleyecek hukuken geçerliliği olan belge ve kanıt yoktur; bu nedenle bu konu devamlı bir tartışma olarak, benim “can dostu Türk Ermeni arkadaşlarımla olan samimiyetimi rahatsız etmekteydi. Suç ve ceza kişiye aittir ve miras olarak geçmez. Yetişkin insanlar olarak da son yarım asırda kendi varlığımızı, ırkçı, milliyetçi ve dinsel farklılıklardan arındırabildik.

25 Ocak 2018 tarihli *Wall Street Journal* gazetesi ve Bay Robert M. Morgenthau’un yazısını okuyunca, (internette erişime açık ve birlikte çok makale yayınladığım) ⁽¹⁾ akademisyen arkadaşımın daha önceki “*Büyükelçi Morgenthau’ın İnanılmaz Çelişkileri*” ⁽²⁾ isimli kitabımın devamı anlamında bu araştırmayı yapmaya karar verdik. Önceki çalışmaların bazıları referans listesinin en başında sayılmıştır. Çalışmalarımızın bir çoğu “*Büyükelçi Morgenthau’un Hikayesi*” kitabı, hatıra defteri, konsolosluk raporları ve diğer yadsınamaz belgeler üzerinde yoğun olduğundan, bu konudaki (düşüncelerimize değil) fakat çapraz denetlenmiş belgelere dayalı olduğundan, bu araştırma ile “*Wall Street Journal*” gazetesinde eski bir Bölge Savcısı sıfatı ile “bir hukuk otoritesi” ve saygın bir aile efradı olan yazarın bu yazını ret eden bir çalışmayı yapmaya karar verdik.

Anahtar Kelimeler: Ermeni, Morgenthau, hikâye, masal, bulgular.

ABSTRACT

As a person who had wonderful connections in school, business, social and even international trade in a long lifetime, I, in my last thirty years took the burden of studying the background of this “genocide” fanfare which is not supported by “any legally valid evidence or document” and hence has been standing as a controversy disturbing our all time “amicable sentiments with several Turkish Armenian buddies”. Crime and punishment is not hereditary. Also, as mature persons it is more than half of a century that we could rid ourselves from racial, national and religious difference. Persons are born with natural national roots and beliefs hard to alter.

Having read the Wall Street Journal of Jan.25, 2018 by Mr. Robert M Morgenthau, me and my scholar friend Prof. Ata Atun, (with whom we published quite a number of essays ⁽¹⁾ available on internet) decided to present this paper as a continuation of my book “Preposterous Paradoxes of Ambassador Morgenthau” ⁽²⁾ plus several essays related to Armenians, genocide, Morgenthau which are enlisted hereunder! Since several of our researches are primarily focused on “The Story of Ambassador Morgenthau” book, diary, consular reports, and other irrefutable written evidences, we decided to express our cross checked “findings” (not opinions) in this research refuting the contents of the article posted by Wall Street Journal and penned by a reputed ex district attorney or “lay authority” with respected ancestry.

Keywords: Armenian, Morgenthau, story, fairy tales, findings.

¹¹³ (Rektör); International Aydın University; ataatun@gmail.com; NORTH CYPRUS; KKTC.

¹¹⁴ (Araştırmacı); International Aydın University; yurdagulbeyoglu@hotmail.com; NORTH CYPRUS; KKTC.

¹¹⁵ (Araştırmacı); International Aydın University; ssaya@superonline.com & ssaya01@gmail.com; NORTH CYPRUS; KKTC.

Şu anda Wall Street gazetesinde 25 Ocak 2018 günü Bay Robert M. Morgenthau imzası ile çıkan **“Başkan Trump Ermeni Soykırımı Hakkında Gerçeği Söyleyecek mi?”** makalesinin içeriğini dem dolayı büyük dehşet ve hayret içindeyiz. [https://www.wsj.com/articles/will-trump-tell-the-truth-about-the-armenian-genocide-1516925489] Bay Morgenthau’un bu makalesi, o kadar çok önyargı ve hata ile maluldür ki, bu muhtevaya itiraz etmek ve aynı konuda kemdi belgesel bulgularımızı sunmaya mecburiyet hissettik.

Başlangıçta makalenin başlığı yandaş olup, dikkatle tertiplenmiştir, öyle ki daha en başta “Ermeni soykırımının” öten beri tartışılmaz olduğu yanılığını okuyucuya dayatmaktadır..

1915 olaylarının soykırımı girip girmediği suali, zaten Milletler Cemiyeti Genel Sekreterinin 1 Mart 1920 ⁽³⁾ tarihli aşağıdaki beyanı ile aykırıdır: **“Başkaca, Türkiye’de azınlıklar sıklıkla baskı altındaydı ve katliamlar tamamen merkezi Türk hükümetlerinin kontrolü dışındaki başıbozuk çetelerce yapılmaktaydı”**. Bu beyan eski Birleşmiş Milletlerin en yüksek mevkiideki otoritesi tarafından yetkisi dâhilinde yapılmıştır. Belgeye dayalı bilgilerin bilinemeysi mazeret değindir. Sanıyoruz ki Bay Morgenthau’un bölge savcısı sıfatıyla olan saygınlığı, yapılan bu apaçık suçlama nedeniyle hem hukuksal prosedürleri ihmal etmesi, hem de tarih bilmeyişi muvacehesinde etkilenebilir.

Bu makalede Bay Morgenthau diyor ki, Hitler Polonya’yı işgal etmeden önce bir “nutuk” verdi ve emri altındaki Nazi subaylarına, Polonyalı Yahudileri itlâf etmesi için şu sözleri şöyle idi: **“Her şeyden sonra, bugün kim Ermenilerin yok edilmesinden söz ediyor ki?”** Diğer bir ifade ile Bay Morgenthau şunu söylemek istiyor: Polonyalı Yahudileri imha kaderi (sözüm ona) Ermeni Soykırımı tecrübesiyle çizilmiştir.

Soykırım Müzesinde Yanlış Bilgilendirme

Bay Morgenthau’un bu yazıda kullandığı “Hitler alıntısı” aslında Ermeni diasporası tarafından uzun yıllardır sıklıkla kullanılan ve herkesin duyduğu bir propagandadır. Bu söz, Nüremberg Mahkemesine 1946’da sunulmuş ve kötü yapılmış sahte bir belgedir. ⁽⁴⁾

Bu sözler Washington’daki Holokost Müzesinin duvarında görülmektedir. İhtimal, Müze kendisini bunun doğruluk mesuliyetinden kurtulmak için sonradan bunun altına şöyle bir cümle eklemiştir. (22 Ağustos 1938 – Berlin’deki Assciated Press Basın Bürosu Şefi Louis Lochner’in raporlarına göre)

Bu suretle Müze çok daha öncelerden bildikleri hatayı, sadece bunun kaynağı göstermekle saptırmış, bu belgenin doğruluğunu çapraz denetlememiş ve bu belgenin Nüremberg mahkemesi tarafından iptalini görmemiştir. Şu sualler de açıklamaya muhtaçtır; saygın bir müze kendilerinin tertipledeği bir duvara şüpheli bir kaynağa başvurarak neden bir süre sonra oraya bir cümle eklemiştir? Akla ilk gelen soru bunun para ile ilişkili olabilmesidir. Şu gizli sır da açıkça bilinmektedir ki, Set Mumciyan adında bir Ermeni, bu yalanın duvara konması için bir milyon dolar bağış sözü vermiştir. Müzenin görevi halka gerçek tarihi göstermektir; bunun için de doğru ve çapraz kanıtlanmış bilgilere ihtiyaç vardır zira aksi takdirde müze olarak görevlerine ihanet etmektedirler. Buna aldırış edilmemesi, bu müzenin esas kuruluş amacı olan korkunç Holokost’un hatırdada tutulmasının zedelenmesidir. Şurası da tuhaf bir ironidir: Müzenin yaptığı bu davranış, ona verilen göreve ve bugününün “HATIRLANMASI” temasına tamamen terstir.

Hitler’in 22 Ağustos 1939 toplantısı

Sözü edilen Hitler’in 22 Ağustos 1939 tarihli toplantısının bütün detayları, William A. Shirer’in Nazi’lerin Tarihi hakkındaki ansiklopedik kitabı **“Üçüncü Reich’in Yükselişi ve Çöküşü”**⁽⁵⁾ de anlatılmıştır. Bunda Ermeniler hakkında böyle bir cümle veya referans yoktur. Ayrıca aynı toplantıya ait ve Alman Nazi Arşivlerine giren bazı zabıt notlarında da böyle bir ifade yoktur. Profesör Lowry’nin bu konudaki akademik makalesindeki ⁽⁶⁾ anlatım da geçerli bir kanıttır.

Nihayet ABD Ordusu tarafından ⁽⁷⁾ neşredilmiş **“Amerikan Ordu Belgeleri, Dış Politika ve Savaş”** da bu konuşmanın tam içeriği verilmiştir ve bu William Shirer’in kitabı ile aynıdır. **“Wall Street Journal”** gazetesi ve Bay Morgenthau’un bu konuda kamuya açık bir açıklama yapmaları veya aşağıda anlatılan ve çok ciddi hara/paradoks için özür beyan etmeleri gerekir.

(A) Eğer Washington’daki Müzenin duvarında görülen ve Hitler’e atıfla WSJ Gazetesi ve Bay Morgenthau kopya edilen sözler **DOĞRU ise, o halde**

(B) Nüremberg Mahkemesi tarafından yapılan L-3 belgesinin iptali hatalıdır, ayrıca Profesör Lowry'nin makalesi ile “Üçüncü Reich’in Yükselişi ve Çöküşü” isimli, kitap ile en nihayet ABD kayıt ve arşivlerinin tümü hatalıdır. Bay Morgenthau ve WSJ Gazetesi, okuyucularına bu makale ile ilgili haberi nereden ve nasıl elde ettiklerini anlatmak ve aşağıdaki soruya cevap vermekle yükümlüdürler: **Yukarıdaki ifadelerin hangisi doğrudur? Nüremberg Mahkeme kararı ile (B) paragrafındaki belgeler mi, yoksa Holokost Müze duvarındaki kazılmış ve Bay Morgenthau ile WSJ Gazetesinin naklettiği Hitl’e atfedilen cümle mi?**

Ermeni Nazi Lejyonu ve SS Kıtaları

Amerika’dan çıkan bu tartışmaların sığılığı, Bay Morgenthau’un “din kartını Ermenilerin lehine kullanması,” hatta internette yıllardır açık olan resim ve belgelerden habersiz olması, durumu daha da büyütülmektedir. İnternete “armenians soldiers in wehrmacht army” (Nazi ordusunda Ermeni askerler) tıklayınca karşınıza önceleri 22.000 ve sonraları 33.000’e çıkan **Nazi Ermeni Lejyonu çıkar**; bunlar Hitler’in ordusunda ABD ve Müttefiklerine karşı savaş vermekteydiler; başlarında Kasap lakaplı Ermeni General Dro Kanajan vardı; bunların 4.800’ü özel SS ordusuna mensuptu ve görevlerinin içinde Yahudileri toplayıp ölüm kamplarına sev etmek de vardı. ⁽⁴⁾ Referans sırasındaki kitabın 14/1 ve 14/2 bölümlerinde, bu kıtaların son Şubat 1945 ayına kadar Hitler’e olan sadakatleri belgelerle gösterilmişti. Bay Morgenthau ünlü bir Yahudi olarak, aslında Avrupa’daki Yahudileri toplayan Ermenileri metih etmektedir. Bunun aksine Mr. Morgenthau’un Avrupa’daki Türk diplomatlarının Vichy Fransa’nda on binin üzerinde (*Türklerle geçmişte akraba veya ilişkileri olan*) Yahudi’yi kurtarıp onları özel trenlerle Filistin’e kadar gidilerine refakatlerini bilmeyiş, müessif hatta affedilemez bir vakiadır ve bunların dışında Rodos adasından da binlercesi kurtarılmıştı.

Türk Diplomatların kurtardıkları Yahudiler

Bay Morgenthau’un UCLA Üniversitesinde Orta Doğu Tarihi öğreten Yahudi ve Ordinaryüs Profesör Stanford J. Shaw’u ⁽⁸⁾ bilmemesi ve evinin 2000 ilk yıllarda Ermeni talebeler tarafından ateş verilip bombalandığını ve can emniyeti için Türkiye’ye ilticaya mecbur kaldığını bilmemesi, imkânsız gibidir. Bay Morgenthau’un ve WSJ gazetesinin Prof. Shaw tarafından yazılan uzun makalede, Türkiye ile ilişkileri olan Yahudilerin riskler altına giren Türk diplomatları tarafından nasıl kurtarıldığının detaylarını bilmemeleri sürpriz olmaz. Prof. Shaw 2006 yılında vefat etti.

Sonuçlar

Nüfus sayılarındaki tartışmalara gelince, bu konu grup 1 referansları içinde, Prof. Ata Atun’un çalışmasında ve kitaplarda belgelenmiştir. “Denialists” (İnkârcılar) bahsine ve “inkâr konusuna” gelince, bu tartışma tamamen abes ve özünde aptalcadır. Bir kişi, başkası tarafından asla vuku bulmamış bir şey kabul etmediği için nasıl “inkârcı” olabilir? Olumsuz nasıl kanıtlanabilir? Bunun için kişi ne yapabilir ki? Bütün yalanlar sonunda gene yalandırlar!

“İnkâr fiili”, mevcudiyeti fiziksel veya akademik ispatlanmış bir nesne veya olay için kabildir;

1948 tarihli Birleşmiş Milletlerin soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması konvansiyon bu konuda **Beynelmül bir Adalet Divanının kararını istemektedir.** ⁽¹⁰⁾

Birleşmiş Milletlerin bu konu için kısaltılmışı “OSAPG” olan özel bir ofisi ve bu konuda üye ülkeler için görevlendirilmiş genel sekreter yardımcısı vardır. Ofis herkese açıktır ve bu “insanlık cinayeti ithamı için”, ilgili formaliteler alenidir. Ancak bu konunun mızıkacıları ellerinde hiçbir kanıt olmadığı için OSAPG Bürosunu baypas ederek, çalış tay, konferans, makale ve beyin yıkama taktikleri ile yazılı yasa ve kurallardan kaçarlar.

Bay Morgenthau ve WSJ birlikte Amerikan insani yardım konusuna dokunduklarına göre, 31.12.1921 günü itibariyle bilanço ve faaliyet “Near East Relief” ⁽¹¹⁾ Raporunu görmeleri önerilir. Raporun 5’ci sayfasında

“genel” adlı bölümde “... büyük çoğunluğu Ermeni olan en az 1.000. 000 kişi ve diğer sürgünler bugün Yakın Doğu topraklarında hayattadırlar...”

Bu nedenle aşağıdaki hususun ispatlanmasını Bay Morgenthau’a bırakıyoruz. Ortak Fransız-Ermeni Toprak Dağıtım Komitesinin 1 Mart 1914 tarihli raporunda Osmanlı İmparatorluk topraklarında yaşayan Ermeni nüfus sayısı 1.280.000 olarak verildiğine göre, 1.500.000 kişiyi tehcir süresi (150 günde) öldürebilmek için her gün 10.000 kişiyi öldürmek gerekmektedir; (nerede, ne vakit, niçin, nasıl) ve bunları gömmek için de, her gün stadyum büyüklüğünde mezar ve bunları kazmak için de 6.000 işçi lâzımdır. Yeri gelmişken sorun, acaba bir tek mezar bulundu mu?

Fransa’da yaşayan Ermeni Lideri Boğos Nubar Paşa, Fransız Dışişlerine yazdığı 3.12.1919 tarihli mektupta tehcir edilen Ermeni sayısının 600.000 ile 700.000 olduğunu yazmıştır. Amerikan Yardım Kurulu (Near East Relief) raporunun 5’ci sayfasında da 31.12.1921 günü itibariyle 1.403.000 Ermeni’nin hayatta olduğunu bildirmektedir. Bu nedenle şu soru akla gelmektedir: Mevcut 1.280.000 toplam nüfustan 1.500.000 kişiyi öldürdükten sonra yaşamaya devam eden kişi sayısı nasıl 1.403.000 olabilir? Bu sayı Ermeni Heyeti tarafından Paris Barış Konferansına verdikleri 12 Şubat 1919 tarihli muhtıradan da vardır.

Muhtelif belgelerle de denetlenmiş olan Türk Ermenilerin, 1914 – 1922 devresinde sağlam belgelere göre (bütün nedenlerden) kayıpları 600.000’dir. Ancak bu sayının içinde 30 aylık Taşnakçı Cumhuriyet⁽¹²⁾ devresinde Ermenistan’da açlık ve hastalıklardan ölen 200.000 kişi ve düşmanla bir olup ana yurtların karşı savaşırken ölen öle 200.000 kişi dâhildir.⁽¹³⁾ Belgeli kanıtlar, bu devre içindeki Türk Ermeni kayıplarının 200.000 civarında olduğunu göstermektedir. Bu sayı Ermeni nüfusun % 16’sı kadardır fakat Türk kışalarında ölüm oranının % 30’larda olduğu bilinmelidir.

Çok büyük kapsamlı Amerikan Yardım Teşkilatı ile gıda, ilaç ve sağlık gereçleri ve hizmet personeli gelmemiş ve bunların savaş süresi içinde serbestçe çalışmalarına izin verilmemiş olsaydı, kayıplar bunun çok üstünde olabilirdi.

Bir anlamda, Osmanlı İmparatorluğunda ABD Büyüt Elçisi Henry Morgenthau Sr.’nin torunu olan Robert M. Morgenthau’un, edindiği ve bir asırlık propagandaya dayalı eksik ve yanlış bilgileri düzeltmek fırsatını bulduğumuz için müteşekkirimiz. Umarız ki, bu yazı bu konuda bir alarm sesidir ve ilgisi olan kişilerin bu olayların gerçek yüzünü görmelerini kesinlikle sağlar.

REFERENCES

1. **Armenian Population in Eastern Anatolia in the years 1878 to 1915**; *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences* > April 2013, Vol. 3, No. 4 ISSN: 2222-6990
2. **“Principal Actors Of Khojali Genocide”** April 2013 <*International Journal of Academic Research*,> Vol.3, No.4, ISSN: 2075-4124 <http://academicjournal.info/pdf/Principal-Actors-Of-Khojali-Genocide.pdf>
3. **“Misleads In The Book Titled Morgenthau's Story”** May 2013 <*American Academic & Scholarly Research Journal – AASRJ*> Vol.5, No.4 ISSN2162-321X (print) ISSN2162-3228 <http://aasrc.org/aasrj/index.php/aasrj/article/view/1448>
4. **“Anatolia around 1915: A brief history of Armenian hoaxes”** May 2013 <*International Journal of Academic Research*> Volume 5, Number 3 DOI: 10.7813/2075-4124.2013/5-3 www.ijar.lit.az/en.php?go=may2013
5. **“Armenian Population in Eastern Anatolia in the years 1878 to 1915”** May 2013 <*Asian Journal of Social Sciences & Humanities(AJSSH)*> ISSN: 2186-8492, ISSN: 2186-8484 Print Vol. 2 No. 2 <http://ajssh.leena-luna.co.jp/ajsshvol2n3.php>
6. **“The Armenian Population in Eastern Anatolia Around 1915: A Brief History of Armenian Hoaxes”** ISSN: 2186-8492, ISSN: 2186-8484 Print Vol. 2 No. 2 May 2013 <http://www.ajssh.leena-luna.co.jp/ajsshvol2n2.php> [http://www.ajssh.leena-luna.co.jp/AJSSHPDFs/Vol.2\(2\)/AJSSH2013\(2.2-31\).pdf](http://www.ajssh.leena-luna.co.jp/AJSSHPDFs/Vol.2(2)/AJSSH2013(2.2-31).pdf)
7. **“Misleads In The Book Titled Morgenthau's Story”** July 2013 <*International Journal of Academic Research*> Volume 5, Number 4 DOI: 10.7813/2075-4124.2013/5-4 www.ijar.lit.az/en.php?go=current

8. **“Misleads in the Book Titled Ambassador Morgenthau’s Story”** (Prof. Ata Atun) <Index Copernicus> IJARBSS, 2013; 3(6) 20–33 ICID: 1058780
http://journals.indexcopernicus.com/issue.php?id=3093&id_issue=867557
9. **Different Opinions on Ottoman and German Political Military and Economic Relations** - <Research Academy of Social Sciences; Journal of Empirical Economics> December 2013 - <http://www.rassweb.com/archive-details-vol-1-issue-4-jee/>
10. **“Unterschiedliche Meinungen Über Die Politisch-Militärische Und Wirtschaftliche Beziehungen Zwischen Den Osmanen Und Deutschen”** - <Research Academy of Social Sciences, International Journal of Management Sciences >P-ISSN: 2310-2829 Vol. 1, No. 8, 2013, 290-301 - <http://www.rassweb.com/archive-details-vol-1-issue-8-ijms/>
11. **Different Opinions on Ottoman and German Political Military and Economic Relations** <INTERNATIONAL JOURNAL of ACADEMIC RESEARCH> Vol. 5. No. 6. November, 2013 Atun, S. Server Aya.
12. **“Different opinions on Ottoman and German political military and economic relations”**; Part II: energy models comparative analysis. < International Journal of Academic Research Part B; 2013; 5(6), 225-232.
13. **“Khojali Genocide and the Great Armenia Dream”** <JOURNAL OF EDUCATION AND SOCIOLOGY (JES)> Vol. 5. No. 2 October 2014 ISSN: 2078-032X DOI: 10.7813/jes.2014/5-2 <http://www.ijar.lit.az/education.php?go=currentjes>
14. **“Morgenthau Shenanigans”** <American Academic & Scholarly Research Journal (AASRJ)>Nov 2017, Volume 9, Number 7. Y. Atun, S. S. Aya, A. Atun - <http://aasrc.org/aasrj/index.php/aasrj/issue/current>

Internet Resources:

- (1) <http://armenians-1915.blogspot.com/2015/10/3574-Free-ER.E.Book-Preposterous-Paradoxes-of-Ambassador.Morgenthau.A.Factual.Story.About.Politics.Propaganda.Distortions.by.Sukru.Aya.html>
- (2) League of Nations” - Important Documents “University of Bradford” Armenia and the League of Nations Documents from the United Nations Library, Geneva; League of Nations Archives Collections
- (3) <http://armenians-1915.blogspot.com/2014/01/3432-free-e-book-genocide-of-truth.html> (Chapters 14/1 & 14/2)
- (4) <https://www.amazon.com/Rise-Fall-Third-Reich-History/dp/1451651686>
- (5) <http://armenians-1915.blogspot.com/2007/01/us-congress-and-adolf-hitler-on.html>
- (6) <http://armenians-1915.blogspot.com/2012/02/3337-armenians-or-jews-dont-exist-in.html>
- (7) <https://www.amazon.com/Stanford-J.-Shaw/e/B001HPDGR6>
- (8) <http://sefarad.org/lm/043/6.html> TURKEY AND THE JEWS OF EUROPE DURING WORLD WAR II - (#1)
- (9) <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CrimeOfGenocide.aspx> Article IX Disputes between the Contracting Parties relating to the interpretation, application or fulfillment of the present Convention, including those relating to the responsibility of a State for genocide or for any of the other acts enumerated in article III, shall be **submitted to the International Court of Justice** at the request of any of the parties to the dispute. <http://www.un.org/en/genocideprevention/>
- (10) <http://armenians-1915.blogspot.com/2008/02/2335-free-e-book-near-east-relief.html>
- (11) <http://armenians-1915.blogspot.com/2008/04/2429-new-e-book-genocide-of-truth-based.html> P.502
- (12) Text, “League of Nations Official Gazette, 21.9.1929”; declaration of Fridjof Nansen”.
- (13) Stanford J. Shaw, “Turkey and the Holocaust: Turkey's Role in Rescuing Turkish and European Jewry from Nazi Persecution, 1933-1945”, New York: New York University Press; London, MacMillan Press, 1993
- (14) **“Nazi Conspiracy and Aggression, Volume VII”**, United States Government Printing Office, Washington 1946, Document number L3, p752

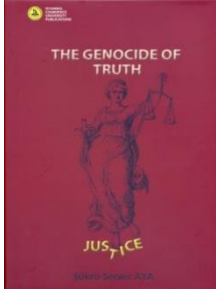

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

AYA's Books in English –

WRITER'S PREVIOUS FREE BOOKS ON INTERNET and links:

THE GENOCIDE of TRUTH Istanbul Commerce University 2008
ISBN 978-975-6516-24-9 **This basically is a reference book for overall Armenian genocide history with over 700 pages. It contains close to 2000 excerpts from "non-Turkish" sources, probably scanned from about 10.000ges of diversified readings.**
<http://armenians-1915.blogspot.com/2008/08/2567-book-review-by-prof-sam-s-baskett.html>

<"The Genocide of Truth" is a monumentally ambitious compilation of facts accumulated by Sukru S. Aya over some three decades in his "totally private and personal research... to reach the truth" about the treatment of Turkish Armenians by the Ottoman government during... WW-1. In recommending "The Genocide of Truth", I must declare an interest in writing this review;

for I have known Sukru S. Aya as a valued friend in a variety of contexts since the 1990s and have always found him to be a liberal, warm-hearted, responsibly intelligent human being... blunt, out-going and strong-minded to be sure, but a person of unimpeachable integrity. In this volume I recognize the work of such a person committed to sharing what he has learned with any reader willing to examine all the evidence no matter how upsetting to one's "received wisdom" it might be. I am confident that my recommendation has nothing to do with friendship and accordingly I invite any potential reader to see for himself.

Sam S. Baskett, (Professor Emeritus, Michigan State University, August 2008)

<http://armenians-1915.blogspot.com/2012/07/3363-video-brief-hopscotch-scroll-in.html>

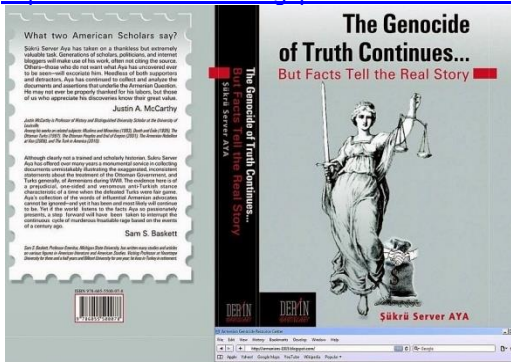

A BRIEF HOPSCOTCH STROLL IN THE OTTOMAN HISTORY AND ECONOMY

Notice: This is a 90 minutes Voiced Slide Show presented in DVD and also Pocket Size pictured book, with highlights of history derived from the books **THE GENOCIDE OF TRUTH, THE GENOCIDE OF TRUTH CONTINUES BUT FACTS TELL THE REAL STORY and SOYKIRIM TACIRLERİ ve GERÇEKLER.** The purpose is to give a glimpse of history in a short time, in an easy reading – viewing way. All copyrights belong to the author of the above books and this presentation, Sukru Server Aya. The booklet or DVD cannot be copied or used partially by other parties, without the written permit of the owner.

This is 154 pages, colored and pictured "pocket book" intended for those short of reading time. It is available on internet as PPS video in a shortened version.

<http://armenians-1915.blogspot.com/2014/01/3432-free-e-book-genocide-of-truth.html>

"The Genocide of Truth Continues but facts Tell the Real Story" ISBN 978-605-5500-07-8
Şükür Server Aya has taken on a thankless but extremely valuable task. Generations of scholars, politicians, and internet bloggers will make use of his work, often not citing the source. Others—those who do not want what Aya has uncovered ever to be seen—will excoriate him. Heedless of both supporters and detractors, Aya has continued to collect and analyze the documents and assertions that underlie the Armenian Question. He may not ever be properly thanked for his labors, but those of us who appreciate his discoveries know their great value. - Justin A. McCarthy

(Justin McCarthy is Professor of History and Distinguished University Scholar at the University of Louisville. Among his works on related subjects: Muslims and Minorities (1983), Death and Exile (1995), The Ottoman Turks (1997), The Ottoman Peoples and End of Empire (2001), The Armenian Rebellion at Van (2006), and The Turk in America (2010).)

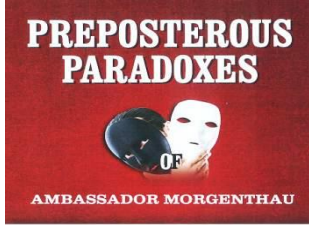

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

<http://armenians-1915.blogspot.com/2012/11/3379-book-review-preposterous-paradoxes.html>

<http://armenians-1915.blogspot.com/2013/03/3395-former-us-ambassador-has-falsified.html> Athol Books, Belfast
2013 -ISBN 978-085034-125-6

This 240 pages book compares Ambassador Morgenthau's personal diary with his reputed book "Ambassador Morgenthau's History". It displays the various paradoxes between what was written in his famous book, versus his own hand written diary. "

Şükrü Server Aya has done a service to our understanding of history with his analysis of Ambassador Morgenthau's reports on the Armenian Question in the Ottoman Empire. Morgenthau has long held a prominent place in what has become the popularly accepted history of the events of World War I. His descriptions of Armenian suffering feature prominently in accusations that the Ottomans committed genocide. The difficulty, as demonstrated by Aya, is that

Morgenthau readily accepted fabricated evidence and he falsified the record.

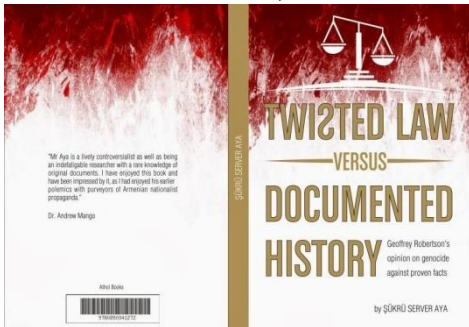
Justin McCarthy

[Justin McCarthy is Professor of History and Distinguished University Scholar at the University of Louisville. Among his works on related subjects: *Muslims and Minorities* (1983), *Death and Exile* (1995), *The Ottoman Turks* (1997), *The Ottoman Peoples and End of Empire* (2001), *The Armenian Rebellion at Van* (2006), and *The Turk in America* (2010).

<http://armenians-1915.blogspot.com/2015/10/3573->

Twisted.Law.versus.Proven.Facts-

Geoffrey.Robertson.s.Opinion.On.Genocide.Against.Proven.Facts.by.Sukru.Aya.html ISBN 978-085034-127-2 2013 "Athol Books, Belfast" sales@atholbooks.org

This 97 pages book has been prepared to answer the many paradoxes and distortions contained in the book < "Was There an Armenian Genocide" Geoffrey Robertson QC's Opinion ISBN 878-0-9564086—00 London 2009 > **Link:** <http://groong.usc.edu/Geoffrey-Robertson-QC-Genocide.pdf>

Mr. Aya is a lively controversialist as well as being and indefatigable researcher with rare knowledge of original documents. I have enjoyed his book and have been impressed by it, as I had enjoyed his earlier polemics with purveyors of Armenian nationalist propaganda. Dr. Andrew Mango (2013)

(Andrew James Alexander Mango was a British author who was born in Turkey as one of three sons of a prosperous Anglo-Russian family. He was the brother of the distinguished Oxford historian and Byzantinist Professor Cyril Mango. Born: June 14, 1926, Istanbul Died: July 6, 2014, Education: University of London. He has written several books on Turkish History, Atatürk, Byzantine etc.)

<http://armenians-1915.blogspot.com/2017/11/3645-big-lie-research-on-some-of-great.html>

<http://www.turansam.org>

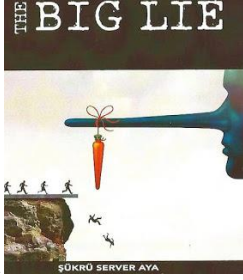
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37

TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Free E-Book: The Big Lie: A Research On Some Of The Great Lies And Liars In The Late

Century A R A Research On Some Of The Great Lies And Liars In The Late Century
(221 pages)

© Şükrü Server Aya, 2017 Ka Kitap, Istanbul

ISBN 978-605-82354-0-3

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(24)

Mehmet Emre HASBOLAT¹¹⁶
MANASTIRLI İSMAİL HAKKI VE NÜBÜVVET GÖRÜŞLERİ
MANASTIRLI ISMAIL HAKKI AND HIS VIEWS OF NUBUVVET

ÖZ

Bu çalışmamızın amacı; Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında kendini göstermiş olan Manastırlı İsmail Hakkı'nın *Mevâidü'l- İn'âm fî Berâhîni Akâidi'l- İslâm* isimli eserindeki, "Nübüvvet" konusuna dair yazmış olduğu meseleleri incelemektir. Manastırlı İsmail Hakkı, 19. Yüzyılın ortasında dünyaya gelmiş, hayatını okumaya ve okutmaya adanmış bir zattır. Aynı asrın sonlarına doğru da ilim ehli tarafından büyük bir âlim olarak kabul görececek seviyeye kadar gelmiştir. Yalnızca dinî ve ilmî alanda değil siyasî ve içtimâî alanlarda da yazılar yazmış, konuşmalar yapmış ve bazı durumlarda da etkin görevler üstlenmiştir.

Çalışmamızda öncelikle, Manastırlı İsmail Hakkı'nın hayatı hakkında bilgiler verilecek, ardından tercüme, şerh ve telif etmiş olduğu eserleri kısaca açıklanarak belirtilecektir. Sonrasında da *Mevâidü'l- İn'âm fî Berâhîni Akâidi'l- İslâm* adlı eserdeki, Kelâm ilminin üç temel ana konusundan biri olan, peygamberlikle alakalı mevzuları Manastırlı İsmail Hakkı'nın nasıl ele aldığı tahlil edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nübüvvet, Manastırlı İsmail Hakkı, Mevaid, Akaid, Kelam.

ABSTRACT

*The aim of this study is to examine the writings of Manastırlı İsmail Hakkı about the subject "nübüvvet". İsmail Hakkı had shown himself in the times of the Ottoman State, with his book titled *Mevâidü'l- İnâm fî Berahîni Akâid'l-İslâm*. Manastırlı İsmail Hakkı, is a person who came to the world in the middle of the 19th century and devoted his life to reading and studying. Towards the end of the same century, he came to the level of being seen as a great scholar by the people of science. He wrote and spoke not only in the religious and scientific field, but also in political and social fields, and undertook effective duties in cases.*

*In this work, firstly will be given the information about life of Manastırlı İsmail Hakkı, then will be translated and the works which he has written will be mentioned briefly. Afterwards, in *Mevâidü'l- İnâm fî Berahîni Akâid'l-İslâm*, it will be tried to analyze how Manastırlı İsmail Hakkı dealt with issues related to prophethood, which is one of the three main themes of the Qur'anic identity.*

Keywords: Nübüvvet, Manastırlı İsmail Hakkı, Mevaid, Akaid, Kelam.

¹¹⁶ Sakarya Üniversitesi; Temel İslâm Bilimleri; Yüksek Lisans Öğrencisi; E-posta: m.emrehasbolat@gmail.com, Sakarya/TÜRKİYE.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Nübüvvet sözlükte kelime kökeni itibarıyla, “haber vermek” yahut “konum ve değeri yüksek olmak” demek olup terim manası ise, Allah ile akıl sahibi kulları arasında dünya ve ahiret hayatlarıyla ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılan elçilik görevi diye tarif edilmekte olan bir kavramdır. Türk dilinde ise bunun için peygamber ve peygamberlik sözcükleri kullanılır. Ayrıca bu kavram, İslâm dininin ana ilkelerini konu edinen bir ilim olan kelâmın usûl-i selâse¹¹⁷ diye adlandırılan üç esasından biridir. Burada nübüvvetin imkânına, gerekliliğine, tarihin şahitliğine, mucizelerle temellendirilmesine dair meseleler ele alınmaktadır.¹¹⁸ Bu konular çoğunlukla kelâm kitaplarında “nübüvât” başlığı altında incelenmektedir.

Bizim de bu çalışmada tahlilini yapmaya çalışacağımız konu, yukarıda zikrettiğimiz nübüvvet bahsinin, Osmanlı son dönem âlimi Manastırlı İsmail Hakkı'nın telif etmiş olduğu *Mevâidü'l-În'âm fî Berâhîni Akâidi'l-İslâm* adlı eserinde yer alan kısmı ile alakalı olacaktır. Çalışmamızda öncelikle; batılılaşma sürecinin hızlandığı bir dönemde yaşamış, batılı yazarlarca İslâm'la ilgili ileri sürülen itirazları cevaplandırmaya çalışmış, Osmanlı Türkçesi'nden başka, Arapça, Farsça ve Bulgarca hâkim olduğundan zengin bir kültüre sahip olup belli ilmî seviyeye ulaşmış ve zamanında iki ayaklı kütüphane olarak zikredilmiş olan¹¹⁹ Müellifin hayatı hakkında kısa bir bilgilendirme yapılacaktır. Devamında ise telif, tercüme ve şerh olarak farklı şekillerde yazmış bulunduğu eserlerinin ismi zikredilerek bunlar hakkında kısaca açıklamada bulunulacaktır. Ardından da çalışmamızın asıl konusu olan kısma geçilerek Manastırlı'nın nübüvvet bahsinde ele almış olduğu konular incelenecektir.

HAYATI

Manastırlı İsmail Hakkı, askeriye emeklisi Hacı İbrahim Efendi'nin oğlu olarak h. 1263 (m. 1846) senesinde, Balkanlar'ın en önemli merkezlerinden olan Manastır'da dünyaya gelmiştir.¹²⁰ Annesi ise Hatice Hanım'dır.¹²¹

Ailesi aslen Konyalı olup dedesi Yeniçeri sancaktarlarından Abdülvehhab ez-Zâimî, Vak'a-i Hayriyye sırasında kaçarak Manastır'a gitmiş ve oraya yerleşmiştir. Manastırlı İsmail Hakkı'nın ne zaman ve kiminle evlendiği bilinmemekle birlikte oğlu Doktor Asım Arar, Atatürk'ün hususi doktorluğunu yapmıştır. Ayrıca torunu İsmail Hakkı Arar da Adalet, Milli Eğitim ve Devlet bakanlıkları görevlerinde yer almıştır.¹²²

Manastırlı İsmail Hakkı, öğrenimine Manastır'da başlamıştır. İlk eğitimini Mekteb-i İdâdiyye'de, sonrasında Mekteb-i Feyziyye'de almış, ardından da eski Manastır müftüsü Hacı Mustafa Efendi'den ders alarak öğrenimine devam etmiştir. Onun vefatı etmesiyle de Haydar Gâzi Medresesi'nde ders almıştır. On sekiz yaşındayken Manastır'daki Hacı Salih Camii'nde, *Rûhu'l-Beyân* tefsirinden dersler vererek kendini ispat etmiştir. Sonrasında İstanbul'a geçerek öğrenimine burada devam etmiştir.¹²³

İstanbul'a geldikten sonra, önce Mustafa Şevket Efendi'den, sonra da Huzur Dersleri hocalarından Tikveşli Yûsuf Ziyâeddin Efendi'den (ö. 1921) temel İslâmî ilimleri tamamlayarak icazet almıştır. Böylece Süleymaniye Medresesi'nden mezun olmuştur.¹²⁴ Mezuniyetinden sonra ilk olarak Fatih Camii'nde kürsü müderrisi olarak ders vermeye başlamış ve 1891 tarihinde de kendi talebelerine icazet vermeye başlamıştır.¹²⁵

¹¹⁷ “İslâm akaidinin üç temel esası ki bunlar; ilâhiyyât, nübüvât ve sem'îyyâtтан ibarettir.” Bkz. Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, **Kelâm Terimleri Sözlüğü**, 3. Basım, İstanbul: İSAM Yay., 2013, s. 326.

¹¹⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Nübüvvet”, **DİA**, C. 33, İstanbul: TDV, 2007, s. 279-85.

¹¹⁹ Süleyman Baki, **Manastırlı İsmail Hakkı Kelâmî Görüşleri**, Üsküp: Logos-A, 2006, s. 12-13.

¹²⁰ Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, haz. Mehmet Ali Yekta Saraç, Ankara: TÜBA, 2016, C. 1, s. 260; Sadık Albayrak, **Son Devir Osmanlı Uleması: (İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali)**, İstanbul: Medrese Yay., 1980, C. 2, s. 285.

¹²¹ İsmail Kara, “İsmail Hakkı (Manastırlı)”, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, C. 1, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999, s. 671.

¹²² Salih Sabri Yavuz, “Manastırlı İsmâil Hakkı”, **DİA**, C. 27, Ankara: TDV, 2003, s. 563-564; Süleyman Baki, **Manastırlı İsmail Hakkı Kelâmî Görüşleri**, Üsküp: Logos-A, 2006, s. 27-28.

¹²³ Baki, s. 28.

¹²⁴ Bursalı, s. 260; Albayrak, s. 285; Baki, s. 29.

¹²⁵ Albayrak, s. 285, Nazif Ay, “Manastırlı İsmail Hakkı'nın İslam Düşüncesindeki Yeri”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, SBE, 1995), s. 14.

Manastırlı İsmail Hakkı birçok Mülkiye ve Hukuk mekteplerinde öğretmenlik vazifesi de yapmıştır. Bunlar; Eyüp Askerî Rüşdiyesi, Mekteb-i Hukuk, Mühendishâne-i Berr-i Hümayun, Mekteb-i Mülkiyye, Dârülfünun-i Şahâne, Askerî Tıbbiye okullarıdır. Buralarda; Arapça, Fıkıh, İslâm Akaidi, Tefsir, Hadis, Kelâm, İslâm Hukuku Felsefesi gibi derslerde hocalık yapmıştır. Ayrıca Medresetü'l-Vâizîn'de Tefsir müderrisliği de yapmıştır.¹²⁶ Manastırlı, başarılarından dolayı Osmanlı nişanı ile taltif olunmuştur.¹²⁷

O, üstün bir hitabet kabiliyetine de sahip olmasından ötürü Selâtin Camilerinde vaizlik yapmıştır.¹²⁸ Sırasıyla Dolmabahçe Valide Sultan, Süleymaniye ve Sultanahmet Camii vaizi olmuştur. Son olarak da Ayasofya kürsü şeyhi olmuştur.¹²⁹

Manastırlı, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yetişmiş büyük âlim ve müelliflerinden kabul edilmektedir. Telif eserlerinin sayısı oldukça fazladır. Bu eserler, hem İslâmî ilimlerin birçok farklı alanlarına hem de dile ve edebiyata dairdir. Ayrıca o, “Türkiye’de yeni ilm-i kelâm hareketinin gelişmesinde de önemli bir yere sahiptir.”¹³⁰

Ayrıca o, içtimaî, fikrî ve siyasî meselelerde de kalem oynatıp kelimeler etmiş ve bazı meselelerde de etkin rol almış bir zattır. *Strat-ı Müstakim* dergisindeki baş yazarlarından birisidir. Bu dergilerden başka *Tercüman-ı Hakikat*, *Tasvir-i Efkâr* ve *Teşrih* gazetelerinde de yazıları yayımlanmıştır.¹³¹

Manastırlı; Musa Kâzım, Celal Tefvîk ve Ahmet Cevdet gibi kimselerle, “Osmanlı Hukuk Cemiyeti”ni kurmuşlardır.¹³² O ayrıca, II. Meşrutiyet zamanında kurulmuş “Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye”nin de bir üyesidir.¹³³ 27 Aralık 1908 tarihinde¹³⁴ vefatına kadar sürdüreceği, Âyan Meclisi üyeliğine seçilmiştir. Ayrıca mecliste açılış konuşmalarından sonra dua eden iki kişiden biridir.¹³⁵ Bu görevi esnasında Sultan Mehmed Reşad ile birlikte, Rumeli seyahatine katılmıştır. Bu seyahatte, Sultan Murad Hüdâvendigâr'ın meşhedinin yanında, kılınacak Cuma namazından önce kalabalık bir cemaate karşı vaaz vermiştir.¹³⁶

Manastırlı İsmail Hakkı, hiç beklenmedik bir anda, ikamet ettiği evinde 5 Aralık 1912 tarihinde vefat etmiş ve irtihali ilim ve irfan namına büyük kayıplardan kabul edilmiştir. Na'sı ise İstanbul Fatih Camii avlusuna defnedilmiştir.¹³⁷ Ölümü üzerine vefatını bildiren taziye ve hayatı hakkında, *Sebilürreşad*, *Tercümân-ı Hakikat*, *Tasvîr-i Efkâr*, *Teşrih*, *Sabah* ve *İkdâm* gibi dergi ve gazetelerde çeşitli yazılar yayımlanmıştır.¹³⁸

ESERLERİ

Manastırlı İsmail Hakkı'nın, daha çok temel İslâm ilimlerinde ve ayrıca dil ve edebiyat alanında telif, tercüme ve şerh ettiği eserleri bulunmaktadır. Bu eserleri ile, dinî ve ilmî alanda sözü geçen biri olarak kabul edilmiş ve döneminin meşhur âlimleri arasında sayılmıştır. Ömrünü okumak ve okutmakla geçirmiş olduğundan bu eserleri, birkaç tanesinin haricinde, kendi ders verdiği medrese ve mekteplerde ders kitabı olarak okutulmak üzere matbaalarda defalarca basılmıştır. Ayrıca basılmayıp yazma olarak kalan eserleri de mevcuttur. İşte bu eserler kısaca aşağıda incelenecektir.

¹²⁶ Albayrak, s. 286; Baki, s. 30.

¹²⁷ Albayrak, s. 286; Ay, s. 15.

¹²⁸ Bursalı, s. 260.

¹²⁹ Albayrak, s. 286.

¹³⁰ Kara, s. 672.

¹³¹ Baki, s. 31.

¹³² Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1912*, C. 1, 2. Basım, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yay., 1984, s. 372.

¹³³ Halis Ayhan, “Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye”, *DİA*, C. 7, İstanbul: TDV, 1993, s. 332-33.

¹³⁴ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi: Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. Ve II. Meşrutiyet: Ayan ve Mebusan Meclisleri Üyelerinin Özgeçmişleri*, C. 2, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı, 1998, s. 146.

¹³⁵ H. Aliyar Demirci, *İkinci Meşrutiyet’te Ayan Meclisi 1908-1912*, 1. Basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2006, s. 154.

¹³⁶ Kara, s. 671; Baki, s. 32.

¹³⁷ Bursalı, s. 260; Albayrak, s. 286.

¹³⁸ Yavuz, s. 564; Baki, s. 35.

Telhîsü'l-Kelâm fî Berâhîni Akâidi'l-İslâm: İslâm akaidinin temel meselelerini açık ve anlaşılır bir biçimde anlatıldığı bir eserdir.¹³⁹

Vesâilü'l-Felâh fî Mesâili'n-Nikâh: Bu eser, İslâm hukukunun muamelat kısmına dair olup nikah, talâk, îlâ ve zihâr gibi 235 mesele barındırmaktadır.¹⁴⁰

Kitâb el-Vesâyâ ve'l-Ferâiz: Manastırlı'nın vasiyet ve İslâm miras hukukunu inceleyen ferâiz konularını ele aldığı bir eserdir.¹⁴¹

Mevâhibü'r-Rahmân fî Menâkibi'l-İmâm Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân: Manastırlı'nın, İbn Hacer el-Heytemî'nin (ö. 974/1567), *el-Hayrâtü'l-hisân fî menâkibi'l-İmami'l-A'zam* adlı eserine tam olarak bağlı kalmadan Türkçeye tercüme ettiği eseridir.¹⁴²

Metâlib-i İrfâniyye ve İzâhât-ı Nûniyye (Şerh-i Kasîde-i Nûniyye): Bu eser, Hızır Bey'in (ö. 863/1459) *el-Kasîdetü'n-Nûniyye*'sinin şerh ve izahıdır.¹⁴³

Ahkâm-ı Şehr-i Sıyâm: Bu eser de Tercümân-ı Hakikat Gazetesi'nde tefrika edildikten sonra üç cüz olarak neşredilmiştir. Kitaplarda; Ramazan ayı ve oruç, anne-baba hakkına riayet, Kur'ân'ın tilaveti konuları bulunmaktadır.¹⁴⁴

Tercümetü'r-Risâleti'l-Hamîdiyye (Beyinât-ı Ahmedîyye): Hüseyin el-Cisr'in (ö. 1327/1909) "İslâm dininin itikadî esaslarına, amelî hükümlerin hikmetlerine ve Hz. Muhammed'in (s.a.s) nübüvvetinin ispatına dair" kaleme aldığı, *er-Risâletü'l-Hamîdiyye*'nin Manastırlı tarafından Osmanlıcaya tercümesi ve şerhidir.¹⁴⁵ Ayrıca bu eser, *Külliyât-ı İsmâil Hakkı "Manastırlı"* adıyla yayımlanan kitapların birincisi olarak basılmıştır.¹⁴⁶ Bu eser, müellifin toplumda tanınmasına sebep olmuş bir eserdir.

Hak ve Hakikat: Hollandalı şarkiyatçı Dozy'in Kur'an-ı Kerîm ve Hz. Peygamber (s.a.s) hakkında aşağılayıcı ifadeler ve iftiralarla dolu olan kitabının tercümesine karşılık tepki olarak kaleme alınmış eserlerden biridir.¹⁴⁷ Bu eser de *Külliyât-ı İsmâil Hakkı "Manastırlı"* isimli neşriyatın ikinci kitabı olarak basılmıştır.¹⁴⁸

Mevâiz: Bu eser, Manastırlı'nın Ayasofya Camii'nde verdiği vaazlarının talebesi Eşref Edip tarafından not tutulup düzenlenerek neşredilmesi ile ortaya çıkmıştır.¹⁴⁹

Şerhu's-Sadr bi-Fezâili Leyleti'l-Kadr: Müellifin, Kadir Suresi'ni tefsir ettiği bir eserdir. Surenin tefsirinden sonra, Kadir Gecesi'nin fazileti de ele alınmaktadır.¹⁵⁰

Hâce-i Lisân-ı Osmânî: Osmanlı Türkçesi üzerine yazılmış bir eserdir.¹⁵¹

Mebâdi-i Fârisî: Fars dili üzerine yazılmış bir eserdir.¹⁵²

Tefsîr-i Süre-i Yâsîn: Manastırlı'nın Mekteb-i Mülkiye'deki muallimliği sırasında ders olarak okuttuğu notlardan oluşan eser, talebesi Muhammed Şevket'in bu notları temize geçirmesi ile ortaya çıkmıştır.¹⁵³

Kosova Sahrâsı Mevzası: Eser, müellifin Rumeli seyahati sırasında Kosova Sahrâsı'nda verdiği vaazın bir özeti olarak bir risale mahiyetindedir.¹⁵⁴

¹³⁹ Manastırlı İsmail Hakkı, *Telhîsü'l-Kelâm fî Berâhîni Akâidi'l-İslâm*, 3. Basım, İstanbul: 1331/1915; Baki, s. 46.

¹⁴⁰ Bursalı, s. 260; Manastırlı İsmail Hakkı, *Vesâilü'l-Felâh fî Mesâili'n-Nikâh*, İstanbul: 1313/1897, s. 1; Ali Osman Şamlı, "Manastırlı İsmail Hakkı'nın Tefsirciliği", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE), s. 36.

¹⁴¹ Bursalı, s. 260; Manastırlı İsmail Hakkı, *Kitâb el-Vesâyâ ve'l-Ferâiz*, İstanbul: 1326/1910.

¹⁴² Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâhibü'r-Rahmân fî Menâkibi'l-İmâm Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân*, İstanbul: 1310/1894.

¹⁴³ Bursalı, s. 260; Manastırlı İsmail Hakkı, *Metâlib-i İrfâniyye ve (İzâhât-ı Nûniyye)*, İstanbul: 13612/1896.

¹⁴⁴ Bursalı, s. 260; Manastırlı İsmail Hakkı, *Ahkâm-ı Şehr-i Sıyâm*, İstanbul: 1309/1893.

¹⁴⁵ Yavuz, s. 564; Manastırlı İsmail Hakkı, *Tercümetü'r-Risâleti'l-Hamîdiyye*, C. 1, İstanbul: 1308/1892.

¹⁴⁶ Manastırlı İsmail Hakkı, *er-Risâletü'l-Hamîdiyye Tercümesi Beyinât-ı Ahmedîyye*, İstanbul: 1329/1913.

¹⁴⁷ Bursalı, s. 260.

¹⁴⁸ Manastırlı İsmail Hakkı, *Hak ve Hakikat*, İstanbul: 1329/1911.

¹⁴⁹ Bursalı, s. 260; Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâiz*, der. Hafız Eşref Edib, 2. Basım, İstanbul: 1324.

¹⁵⁰ Bursalı, s. 260; Manastırlı İsmail Hakkı, *Şerhu's-Sadr bi-Fezâili Leyleti'l-Kadr*, İstanbul: 1324/1909.

¹⁵¹ Yavuz, s. 564.

¹⁵² Yavuz, s. 564.

¹⁵³ Şamlı, s. 37; Baki, s. 51.

¹⁵⁴ Yavuz, s. 564; Manastırlı İsmail Hakkı, *Kosova Sahrâsı Mevzası*, Selanik: 1327/1911.

Usûl-i Fıkıh: Manastırlı'nın bu eseri, Mekteb-i Hukuk'taki dördüncü sınıf talebelerine ders kitabı olarak okutulmak üzere telif edilmiştir.¹⁵⁵

Füyûzâtü'l-Meliki'l-Allâm fî Kerâmeti Abdisselâm: Müellifin Abdülkerim Bermutî'ye dair bir eserin tercümesini yaptığı kitabıdır.¹⁵⁶

Fusûlu't-Teysîr fî Usûli't-Tefsîr: Tefsir metodolojisine dair telif edilen bu eser, Kadir Suresi'nin tefsirine dair kaleme aldığı eserinde geçmektedir.¹⁵⁷

Nefâisu'l-Kelâm fî Mehâsini Vezâifi'l-İslâm: Bu eserin adı Manastırlı'nın *Ahkâm-ı Şehr-i Sıyâm* adlı kitabında geçmekte ve dinî vazifelerin yerine getirilişi hakkında malumat vermektedir.¹⁵⁸

Nesemâtü'l-Eshâr fî Medhi'n-Nebiyi'l-Muhtâr Adlı Bedîyyenin Tercüme ve Şerhi: Abdulganî b. İsmâil en-Nablusî'nin (ö. 1143/1731) bedîyyesinin bir kısmının tercüme ve şerhidir. Manastırlı'nın bu çalışması *Mekteb* dergisinde yayımlanmıştır.¹⁵⁹

Amd ve Kasd Meselesi: Müellifin yazma olan eseri Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'ndeki yer almaktadır.¹⁶⁰

Mecâmiü'l-Âdâb: Yine yazma bir eser olup Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.¹⁶¹

Şerhu Mi'yâri'l-Adâle: Bu yazma da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir.¹⁶²

Mevâidü'l-În'âm fî Berâhîni Akâidi'l-İslâm: Müellifin İslâm akaidi ve kelâma dair meseleler hakkında özet bilgiler içeren önemli bir telif eseridir. Bu eser, Manastırlı'nın bazılarında muallimlik vazifelerini de yapmış olduğu, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'da ve bilumum askerî ve mülkiye liselerinde akaid ve kelâm ders kitabı olarak okutulmak üzere, dönemin Maarif Nezareti'nin izni ile beş defa basılmıştır.¹⁶³

Yukarıda zikrettiğimiz çoğu matbu ve az bir kısmı da yazma olan kitap şeklindeki eserlerin haricinde, Manastırlı İsmail Hakkı'nın *Sirât-ı Mustakîm* dergisinde yayımlanan yazılarını, Ali Osman Şamlı yüksek lisans tezinde, Hicrî, Milâdî ve Rûmî tarihlerini verip makale isimlerini de zikrederek araştırmacıların istifadesine sunmaktadır.¹⁶⁴

NÜBÜVETE DAİR GÖRÜŞLERİ

Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü'l-În'âm fî Berâhîni Akâidi'l-İslâm* adlı eserinin “Makâle-i Sâniye” olan ikinci bölümünü Kelâm ilmindeki üç temel esastan biri olan “Nübüvvet” meselesine ayırmıştır. Manastırlı bu makaleyi de üç bapta incelemektedir.¹⁶⁵

“Bâb-ı Evvel” kısmında nübüvvetin mümkün olduğunu, onun şartlarını ve faydalarını işlemektedir. Öncelikle peygamberliğin imkânının ehl-i hak¹⁶⁶ olan kimselerce değişmez bir gerçek olduğunu, peygamber olan kimsenin de Allah tarafından gönderildiğini, olağanüstü durumlar ve alametlerle kesin olarak anlayacağını belirtmektedir. Sonrasında insan için aklın yeterli olduğunu savunan Berâhime'nin nübüvete ihtiyaç yoktur demelerinin batıl olduğunu, insan aklının zehirler ile ilaçlar arasındaki farkı bile bilmeye gücünün yetmeyeceğini ifade ederek vurgulamaktadır. Böyle sınırlı olan beşer aklının ahirette kurtuluşa götüreceği iman ve amelin neler olduğunu bilmek için doğal olarak bir peygambere ihtiyacı olacaktır ve Allah Teâlâ da insanlara bir lütuf ve rahmet olarak peygamberler göndermiştir demektedir. Ayrıca burada,

¹⁵⁵ Yavuz, s. 564; Ay, s. 20; Baki, s. 55; Şamlı, s. 39.

¹⁵⁶ Yavuz, s. 564.

¹⁵⁷ Manastırlı, *Şerhu's-Sadr bi-Fezâili Leyleti'l-Kadr*, s. 3; Baki, s. 58.

¹⁵⁸ Manastırlı, *Ahkâm-ı Şehr-i Sıyâm*, s. 103; Baki, s. 59.

¹⁵⁹ Yavuz, s. 564; Hulusi Kılıç, “Bedîyyât”, *DİA*, C. 5, İstanbul: TDV, 1992, s. 323-324; Abdullah Uçman, “Mekteb”, *DİA*, C. 29, Ankara: TDV, 2004, s. 1.

¹⁶⁰ Kara, s. 672.

¹⁶¹ Kara, s. 672.

¹⁶² Kara, s. 672.

¹⁶³ Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü'l-În'âm fî Berâhîni Akâidi'l-İslâm*, 5. Basım, İstanbul: 1314/1898.

¹⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şamlı, s. 41-45.

¹⁶⁵ Manastırlı, *Mevâidü'l-În'âm*, s. 103.

¹⁶⁶ “Allah katında gerçek olan şeylere, kesinlik ifade eden delil ve hükümlere bağlananlar.” Bkz. Topaloğlu-Çelebi, s. 77.

bazılarının güzel gördüğünü bazılarının çirkin görmesine dayanarak insan akıllarının çeşitlilik arz edeceğini ve siyasî işlerin dahi insanlara bırakılmaması gerektiğini de söylemektedir.¹⁶⁷

Devamında nebilerin eserlerine ve faydalarına nihayet bulunmadığı, onlar olmasa idi gıdaların zarar ve yararlarının bilinmeyeceğini söylemektedir. Tıp, feza ilmi, ziraat, terzilik gibi insanların ilerlemesine yol açan pek çok gizli sanatlar ve bilgilerin peygamberler aracılığıyla elde edildiği ve bunların da nübüvvetin var olduğuna ve nebilerin davalarının gerçekliğine delil olduğu belirtilmektedir.¹⁶⁸

Bu babın son kısmında ise peygamberlerin ortak özelliklerine değinilmektedir. Buna göre nebiler; zamanının en akıllısı ve zekisi, kusursuz bir görüş sahibi, yaradılışça en uygunu ve görünüş olarak en güzeldir. Soy-sop olarak ayıplanacak bir şey, kalp katılığı ve insanları kendisinden uzaklaştıracak hastalıklar gibi nefrete sebep olacak şeyleri de bulunmamaktadır. Yine elçilerin kötü bir işi meslek edinmeleri, peygamberlik öncesi dahi Allah'a ortak koşmaları, büyük ve toplumun nefretine yol açan küçük günahları işlemeleri de caiz değildir. Lakin toplumun nefretine yol açmayan küçük günahlar işlemeleri, hatta şer'î bir hükmün açıklanmasındaki davranışlarda yanılmaları veya unutmaları caizdir. Ama tebliğ görevinde bunlar meydana gelmemekle beraber vuku bulması halinde hemen vahiy ile uyarılmışlardır. Burada, peygamberlerin de insanî ihtiyaçlar ve dünyevî işler konusunda bir beşer olduğu söylenmekte, geleceği Allah bildirmediği bilemeyecekleri söylenmektedir. Son olarak nebilerin özgürler ve erkekler arasından seçildiği belirtilmektedir.¹⁶⁹

Makalenin "Bâb-ı Sâni" kısmında Hz. Muhammed'in (s.a.s) nübüvvetini üç yol ile ispat edip izah etmektedir. İlk olarak, kendisinin peygamberliğini ilan ederek mucizeler göstermesini delil göstererek bunu da iki yönüyle açıklamaktadır. Birincisi, Kur'an-ı Kerim'in bildirilmesi ve onunla zamanın dil bilginlerine onun bir benzerinin getirilmesine dair meydana okunmasıdır ki onlar bundan aciz kalmışlardır. İkincisi, Hz. Muhammed'den (s.a.s) asla inkâr kabul etmeyecek bir biçimde birçok farklı hissî ve haberî mucizelerin ortaya çıkmasıdır. Manastırlı burada ikinci izah yoluna geçmeden evvel, nebilerden ortaya çıkan -ister peygamberlik davası öncesi ister sonrası- her olağanüstü olaya mucize denileceğini bir örnekle izah etmektedir.¹⁷⁰

Hz. Muhammed'in (s.a.s) nübüvvetini ispatın ikinci delili ise; onun gerek peygamberlik öncesi gerek peygamberlik davası sırasında ve sonrasında sağlam ve yerinde olan üstün hallerinin, güzel ahlakının, iyi ve hikmetli davranışlarının yalnızca bir peygamberde görülebilecek meziyetler olduğudur.¹⁷¹

Yazarın buradaki üçüncü izah yolu da Hz. Muhammed'in (s.a.s) hayatı süresince, okuma-yazma öğrenmediği halde yine çoğunluğu kendisi gibi olan, hikmet¹⁷² ve şeriattan¹⁷³ da habersiz bulunan kavmine, Kur'an ve hikmet ile gönderilip Allah'ın kanunlarını öğretmiş ve güzel ahlakı tamamlamış olmasıdır. Ayrıca O, ilmî ve amelî faziletlerle pek çok kimseyi kemale erdirmiş, dünyanın dört bir yanını ilminin, bilgisinin, iyiliğinin ve dindarlığının nuruyla aydınlatarak İslâm dinini yaymış ve tamamlamıştır. Manastırlı, bu söylenenlerin peygamberliğin sonuçlarını oluşturmasına binaen Hz. Muhammed'in (s.a.s) de nebiler ve resuller zümresinden olmasının gayet açık bir şekilde meydana olduğunu ifade etmektedir.¹⁷⁴

Hz. Muhammed'in (s.a.s) nübüvvetinin üç farklı şekilde izahından sonra O'nun yaratılmışların hepsine gönderildiği, kendinden evvelki peygamberlerin şariatlarının hükümsüz olup onlara uymanın caiz olmadığı, en son peygamber olarak kendinden sonra bir elçi gelmeyeceği belirtilmektedir. Manastırlı burada bir parantez açarak, Hz. İsa'nın (a.s) ahir zamanda yeryüzüne ineceğinin hadislerle sabit olmasıyla birlikte O'nun kendi şeriatı ile değil, Hz. Muhammed'in (s.a.s) şeriatına tabi olup onun ile amel edeceğini hatırlatmaktadır.¹⁷⁵

¹⁶⁷ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 103-05.

¹⁶⁸ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 105-07.

¹⁶⁹ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 107-09.

¹⁷⁰ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 109-15.

¹⁷¹ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 115-17.

¹⁷² "İnsanın gücü ölçüsünde nesne ve olayların mahiyet ve hakikatlerini bilmesi, her şeyi yerli yerince yapma, sözü yerinde söyleme, bilgelik, yüce Allah'ın hükümlerinde gözetmiş olduğu üst maksatlar." Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 128.

¹⁷³ "Dinden ibaret olan İlahî yol." Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 290.

¹⁷⁴ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 117-18.

¹⁷⁵ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 118-20.

Ardından ilk peygamberin Hz. Âdem (a.s) olduğu, ondan ve Hz. Muhammed'den (s.a.s) başka Kur'an'da ismi geçen yirmi dört nebinin daha bulunduğunu ifade edip Hz. Muhammed'in (s.a.s), bir gece Mekke'den Mescid-i Aksâ'ya giderek oradan semaya yükselmesi olan, Miraç hadisesinin sahil ve meşhur hadisler ile bilinen bir gerçek olduğunu belirtilmektedir. Hz. Muhammed (s.a.s) burada arş¹⁷⁶, kürsi¹⁷⁷, cennet ve cehennemi görmüş, nebilerin ruhları ile görüşmüş ve birçok hayret verici şeye tanık olmuştur. Manastırlı, Miraç hadisesini ayrıntılı olarak incelemek isteyenleri siyer ve hadis kitaplarına yönlendirmektedir. Sonrasında da Miracın imkânsız olduğunu iddia etmenin uluhiyet¹⁷⁸ ve nübüvvetin hususlarını bilenlerin işi olmadığını fakat bunları bilmeyen Tabîyyûn'un¹⁷⁹ bu olayı inkâra girişeceklerini belirtmektedir. Lakin onlarla bu konuda konuşmaya bile gerek olmadığını vurgulamaktadır.¹⁸⁰

İkinci bapta işlenen bir diğer konu da meleklerin ve cinlerin varlığına inanmanın gerekliliğidir. Manastırlı; bunların gerek var olmalarının gerek yaratılışlarının gerçekliklerinin, süratli bir şekilde mesafe kat etmelerinin, zor olan işlere de güç yetirmelerinin bilim açısından ne imkânsız ne de uzak bir düşünce olmadığını ifade etmekte ve bunun tafsilatı için de kendi eseri olan *Risale-i Hamîdiyye Tercümesi*'ne yönlendirmektedir. Ardından cinlerin mümin ve kâfir olup üremekte oldukları, halkı yoldan çıkarmaya çalışanlarına da şeytan denildiği belirtilmektedir.¹⁸¹

Bu mevzunun devamında meleklerin tamamının, Allah'ın emrine uyararak ona kullukta buldukları, cinsiyetlerinin ve insanlara ait noksanlıkların bulunmadığı ve katiyen Allah'a karşı gelmeyecekleri ifade edilmektedir. Müellif burada parantez açarak, Hârût ve Mârût'un¹⁸² (a.s) küfür veya büyük günah işlemediklerini fakat bir zelleden¹⁸³ dolayı cezalandırıldıklarını söylemektedir. Sonrasında da iblisin meleklerden değil de cinlerden olduğu, onun meleklerin bazı özelliklerine sahip olmasından dolayı Hz. Âdem'e secde emrinde¹⁸⁴ onlarla birlikte muhatap alınmış olduğu fakat bu emre karşı çıkarak onlardan ayrılmış bulunduğu belirtilmektedir.¹⁸⁵

Yazar ikinci bapta yukarıda zikredilen meseleleri açıkladıktan sonra, Hz. Muhammed'in (s.a.s) diğer bütün peygamberlerden daha faziletli ve daha şerefli olduğunu ve diğer peygamberler arasında da üstünlük bulunduğunu fakat ayrıntılı olarak bunun bilinmediğini bildirmektedir. Manastırlı burada, bu üstünlük konusunu ele alınırken peygamberlere bir kusur yakıştırmaktan kaçınılması gerektiğine ve İsrâiliyat'tan¹⁸⁶ alınıp nübüvvetin mahiyetine uygun olmayan hikayelere de itibar edilmemesine dikkat çekmektedir.¹⁸⁷ Nebilerden sonra ise insanların en faziletlisinin Hz. Ebubekir, sonra Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ve onlardan sonra hayatta iken cennetle müjdelenmiş on sahâbenin¹⁸⁸ geri kalanları, sonra onlardan geri kalan Bedir Gazasına katılmış olanlar, sonra Uhud Gazasına katılmış olanlar ve sonrasında da onların hepsinden geri kalan Rıdvan Biati'na¹⁸⁹ katılmış olanlardır denilmektedir. Onların haricinde Hz. Hüseyin, Hz. Hamza,

¹⁷⁶ "Allah'ın hükümrânlığı, güç ve yüceliği." Bkz. Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 29-30.

¹⁷⁷ "Naslarda Allah'a nispet edilen ve ilahî hükümrânlığı ifade eden manevî veya nesnel varlık." Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 194.

¹⁷⁸ "Usûl-i Selâse'den ilki, Allah'ın zati ve sıfatları, bazen kader konusunu da içeren bölüm." Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 148.

¹⁷⁹ "Maddeden oluşan ve duyuyla algılanma özelliği taşıyan tabiat ezeldir; onun üstünde yaratıcı, etkileyici ve idare edici herhengi bir varlık mevcut değildir" kanaatini taşıyan gruplara verilen ad. Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 297.

¹⁸⁰ Manastırlı, *Mevâidü'l-În'âm*, s. 120-22.

¹⁸¹ Manastırlı, *Mevâidü'l-În'âm*, s. 122-23.

¹⁸² "Bâbil'de günah olduğunu hatırlattıktan sonra insanlara karı ile koca arasını açacak şekilde sihir öğretmek suretiyle kişileri imtihana tabi tutmakla görevli iki melek." Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 115.

¹⁸³ "Mükelleften kasıtsız olarak vuku bulan gayr-i meşru davranış." Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 346.

¹⁸⁴ Kur'an-ı Kerim'e göre, Allah Âdem'i yarattığı ve ona ruh verdiği zaman meleklerle. "Adem'e secde edin!" diye emretmiş, bütün melekler bu emre uymuşlar ancak İblis kendisinin ateşten, Âdem'in ise topraktan yaratıldığını, dolayısıyla ondan üstün olduğunu ileri sürerek emre karşı gelmiş ve bu yüzden lanetlenerek Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmıştır. Bkz. Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", *DİA*, C. 1, İstanbul: TDV, 1988, s. 360.

¹⁸⁵ Manastırlı, *Mevâidü'l-În'âm*, s. 123-24.

¹⁸⁶ "Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan İslâm kaynaklarına geçtiği kabul edilen bilgiler için kullanılan terim." Bkz. İbrahim Hatiboğlu, "İsrâiliyat", *DİA*, C. 23, İstanbul: TDV, 2001, s. 195.

¹⁸⁷ Manastırlı, *Mevâidü'l-În'âm*, s. 124-25.

¹⁸⁸ "Hz. Muhammed'i (s.a.s) mümin olarak gören ve müslüman olarak ölen kimse." Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 269.

¹⁸⁹ "Hicretin 6. yılında ashabın Hudeybiye'de Hz. Peygamber'le yaptıkları biat." Bkz. Mustafa Fayda, "Bey'atürrıdvân", *DİA*, C. 6, İstanbul: TDV, 1992, s. 39.

Hz. Abbas ve Hz. Cafer b. Ebî Tâlib gibi daha pek çok cennetle müjdelenen sahâbe olduğunu da söylemektedir.¹⁹⁰

Hiz. Muhammed'in (s.a.s) eşleri arasında en üstününün ise Hz. Hatice ve Hz. Âişe, O'nun kızı Hz. Fatıma'nın ise dünya kadınlarının efendisi olduğu fakat diğer çocuk ve eşleri arasında bir üstünlüğün sabit olmadığı ifade edilmektedir. Müellif bunun ardından en hayırlı zamanın, Hicrî ilk asır olan Hz. Muhammed'in (s.a.s) de yaşadığı sahâbe asrı olduğu, sonra Tâbiîn¹⁹¹ devri olan ikinci asır ve sonra da Tebe-i Tâbiîn¹⁹² zamanı olduğunu belirtmektedir. Bu sürelerde yaşamış olan zatların da batıl bir işle beraber bulunmalarının veya Kur'an ve sünnet ile amel etmemelerinin imkânsız olduğunu da vurgulamaktadır.¹⁹³

Manastırlı bundan sonra, üstünlük sırasında belirtilen tertipte dört büyük halifenin geldiğini ve sahâbenin büyüklerinin onlara biat ederek emirlerine uyduklarını ve onlarla Cuma ve Bayram namazlarını kıldıklarını söylemektedir.¹⁹⁴

Yazar sonrasında da müslümanların her zaman, onun gücü sayesinde hükümlerin yürütülmesini ve bütün halkın hukukunun korunmasını sağlayan bir imama yani öndere ihtiyaçları olduğunu belirtmektedir. Bu gerekliliğe sebep olarak da zikredilen bu zor ve büyük işleri İslâm ümmetinin tek başına yüklenemeyecek ve din-dünya işlerini ihlal edecek çekişmelerin ve düşmanlıkların önünün başka türlü alınamayacak olmasını göstermektedir. Bunların arkasından müslümanların imamının, kudret ve siyaset sahibi kâmil bir adam olup bütün halkın ona itaat etmesinin kesin bir farz olduğunu belirterek, onun Ehl-i Sünnet¹⁹⁵ nazarında günahsız kabul edilmediğinin ve zamanının en faziletli kişisi olmasının da gerekli olmadığına altını çizmektedir.¹⁹⁶

İkinci babın son kısmında ise Hz. Muhammed'in (s.a.s) haber vermiş olduğu kıyamet alâmetlerinin gerçek olduğu ifade edilmektedir. Ardından burada Manastırlı, Hz. Muhammed'in (s.a.s) kıyamet hakkında buyurduğu on alâmeti, bir hadis ile zikretmektedir. Yazar yine bu alâmetlerin ayrıntılı açıklaması için kelimeler ve hadis kitaplarına yönlendirmektedir.¹⁹⁷

Nübüvvet konularının işlendiği, kitabın ikinci makalesinin "Bâb-ı Sâlis" kısmına geçecek olursak; burada da berzah yani kabir âlemi ve ahiret durumları ile ilgili meseleler ele alınmıştır. İlk olarak kabirde; Münker ve Nekir adındaki meleklerin herkese Rabbinden, peygamberinden, dininden sual etmelerinin, iman ehli olanların nimet ve rahata, kafirlerin ve bazı asilerin ise azap ve eziyete tabi tutulacak olmalarının hakikat olduğu söylenmektedir. Bu yukarıdakilerin, meleklerin durumlarını tefekkür ile Allah Teâlâ'yı anlayıp O'na iman edenler için, asla uzak görülmeyen işler olarak tereddütsüz kabul edileceği de belirtilmektedir. Sonrasında Manastırlı, insan ruhunun asıl bedenî cezasının öldükten sonra sonu olmadığını, hissî ve maneî eziyetin anlaşılmasının sürekli devam edeceğini ve bu durumun eziyetin tam tersi için de geçerli olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁸

Devamında ahiretteki durumların aslı ve hakikati tam olarak bilinemese de bu dünyada her şeyin bir temsili bulunduğu söylenmektedir. Müellif bunlardan birine, uyuyan ve rüyasında eziyet çekip gerçekte bedeninin etkilenerek terler döken birinin halini örnek vermektedir. Verdiği bu örnekle, görünen sebeplerle ortaya çıkan tesirin görünmeyen sebeplerle de ortaya çıkacağını belirtiyor.¹⁹⁹

Yazar, tekrar diriltmenin bedenen olacağını açıklamasına geçmeden, öncelikle yeniden dirilmenin Kur'an ve sünnet ile kesin olduğunu ve bunu inkâr edenlerin görüşlerinin bu konuda şüpheye mahal

¹⁹⁰ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 125-26.

¹⁹¹ "Sahâbeyi müslüman olarak gören ve müslüman olarak ölen ikinci nesli ifade eden terim. Bkz. Arif Ulu, "Tâbiîn", *DİA*, C. 39, İstanbul: TDV, 2010, s. 328-30.

¹⁹² "Tâbiîni müslüman olarak gören ve müslüman olarak ölen üçüncü nesli ifade eden terim." Bkz. Arif Ulu, "Tebeu't-Tâbiîn", *DİA*, C. 40, İstanbul: TDV, 2011, s. 217-18.

¹⁹³ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 127-28.

¹⁹⁴ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 129.

¹⁹⁵ "Hz. Peygamber ile ashâbın dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenler anlamında bir tabir." Bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "Ehl-i Sünnet", *DİA*, C. 10, İstanbul: TDV, 1994, s. 525-30.

¹⁹⁶ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 129-30.

¹⁹⁷ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 130-31.

¹⁹⁸ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 131-32.

¹⁹⁹ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 132-34.

vermediğini, bir misal ile ifade etmektedir. Devamında da yeniden diriltme ve hesap; İsrâfil adlı büyük melek sûra²⁰⁰ üflediğinde bütün insanoğlunun tek bir yerde toplanacağı, bir süre bekledikten sonra bazılarının Hz. Muhammed'in (s.a.s) şefaatiyle hesapsız cennete gireceği, geri kalanların ise amel defterlerini kendilerine verilerek mizanda²⁰¹ tartıldıktan sonra sorulan sorulara cevap verecekleri ve sırat²⁰² üzerinden imanlarının kuvveti, amellerinin iyiliği sayesinde hızlı veya yavaş geçecekleri şeklinde açıklanmaktadır. Manastırlı burada yine konusun tafsilatı için kalam ve hadis kitaplarına bakılması gerektiğini belirtmektedir.²⁰³

Ardından sıratı geçmeyi başaranların cehenneme hiç uğramadan direkt cennete gidecekleri, diğerlerinden cehenneme düşüp iman ehli olanların günahları kadar veya daha az bir müddet azap gördükten sonra cehennemden çıkacakları, fakat imansız olanların sonsuz azapta kalacakları ifade edilmektedir. Müellif, cennet nimetlerinin ve cehennem azabının ruhanî ve cismanî olarak ikiye ayrıldığını, cennet nimetinin en büyüğünün Allah'ı görmek ve O'nun rızasını kazanmak, cehennem azabının en büyüğünün ise bunlardan mahrum kalarak sonsuz ilahî gazaba uğramak olduğunu söylemektedir.²⁰⁴

Bu kısmın ve aynı zamanda nübüvvet bahsinin son meselesi de ru'yetullah konusudur. Manastırlı bu mevzuaya mantıkî bir giriş yaparak, her var olanın görülmesinin mümkün olduğu gibi Allah'ın görülmesi de mümkündür demektedir. Sonrasında da görmek eyleminin fizikî olarak nasıl gerçekleştiğini kısaca açıklamakta fakat görmenin yalnızca cisim veya cismanî şeylere karşı olmayacağına dikkat çekmektedir. Allah'ın bir mekânda bulunmamasına rağmen bizi görmesi, Hz. Musa'nın (a.s) Allah'ı görmek istemesi -ki bir peygamberin imkânlı ve imkânsız şeyler arasındaki farkı bileceği şüphesizdir- ve Hz. Muhammed'in (s.a.s) miraç hadisesinde Allah'ı görüp görmemiş olma hususunda sahâbenin ihtilaf etmiş olması gibi durumların varlığı bizim de Allah Teâlâ'yı görebilmemizin imkânına delil olarak gösterilebilir demektedir.²⁰⁵

Müellif ardından Allah'ın görülmesi konusunun ahirette gerçekleşeceğine Kur'an, sünnet ve icma-i ümmetten²⁰⁶ delil getirdiklerini ifade ediyor ve ardından bu konu hakkındaki ayet ve hadisleri vererek açıklıyor. Bunlardan ilki Kur'an'daki Kıyamet Suresi'nin 22 ve 23. ayetleridir. Bu ayette mealen: "Oysa o gün bir kısım yüzler Rablerine bakarak mutlulukla parılayacaktır" buyurulmaktadır. Manastırlı bu ayetin çok açık bir şekilde ru'yetullah'a delil olduğunu söylemektedir. İkinci olarak ise; "Bedir gecesinde kameri, şüphesiz olarak gördüğünüz gibi Rabbinizi de göreceksiniz"²⁰⁷ anlamındaki hadisi zikretmektedir. Yazar burada da Hz. Muhammed'in (s.a.s) bu sözündeki maksadın, Allah ile ayı benzetmek olmayıp belki bu iki görmenin de tereddütsüz gerçekleşme işinin ortak yönünü vurgulamaktır şeklinde açıklamada bulunmakta ve bu konuda daha pek çok hadisin mevcut olduğunu bildirmektedir. Üçüncü olan icma-i ümmetten kastın da Allah'ın görülmesi ile alakalı ayet ve hadislerin yorumlanmasının dinen uygun olmadığına topluca verilmiş karar olduğunu belirtmektedir. Manastırlı İsmail Hakkı burada en son olarak, rüyada Allah'ı gördüm demenin, rüyada görünen şeylerin eşyanın hakikatleri olmadığından ötürü, caiz olduğunu söylemekte ve bu konunun incelenmesi için "*Mevahibu'r-Rahman*" adlı kitabına yönlendirme yapmaktadır.²⁰⁸

SONUÇ

Manastırlı İsmail Hakkı'nın yukarıda incelemiş olduğumuz akaid ve kelama dair olan eseri, özlü bir biçimde yazılmış bulunmakla beraber özgün ifadeler de içermektedir. Nübüvvet görüşleri, -müellifin hayatından ve eserlerinden de anlaşılacağı üzere- Ehl-i Sünnet, Matürîdî akaidine ait görüşlerdir.

²⁰⁰ "Boynuz şeklinde borazan demek olup Kur'an ve sünnette kıyametin kopması, ayrıca öldükten sonra yeniden dirilmenin vuku bulması için kendisine üfleneceği bildirilmektedir." Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 284.

²⁰¹ "Ahiret hallerinin belli merhalesinde mükelleflerin iman ve amellerinin değerlendirilmesini sağlayan şey." Bkz. Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 218.

²⁰² "Cehennemün üstünde kurulmuş köprü." Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 281.

²⁰³ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 134-37.

²⁰⁴ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 137-38.

²⁰⁵ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 138-40.

²⁰⁶ "İslâm âlimlerinin dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmelerini ve bütün müslümanların ortaklaşa benimsedikleri dinî hükümleri ifade eden şer'î delil." Bkz. Topaloğlu- Çelebi, s. 142.

²⁰⁷ Sahih-i Buhari, Mevakit, 16,26, Tevhid, 24, Tefsir, 50/2; Sahih-i Müslim, Mesâcid, 211.

²⁰⁸ Manastırlı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 140-41.

Yazar kitabının bu kısmında özet olarak; nübüvvetin imkânı, peygamberlerin etkileri, faydaları ve özellikleri ile başlamış, Hz. Muhammed'in (s.a.s) nübüvvetini ispatını üç farklı yolla izah ve son peygamber olmasını ispat ile devam etmiştir. Ardından Hz. Muhammed'in (s.a.s) miracından, melekler ve cinlerden, peygamberlerden sonra faziletli olanların kimler olduğundan, bütün müslümanların muhakkak bir öndere olan ihtiyacından ve kıyamet âlâmetlerinden bahsederek devam etmiştir. Sonrasında da kabirdeki bazı durumları, ahireti ve Allah'ın görülmesi meselesini kısaca izah ederek bitirmektedir. Müellif bu mevzuları açıklarken, -daha çok bir meseleyi ispat kısımlarında- kendine ait, özgün misaller de vermektedir.

İncelediğimiz kadarı ile, Manastırlı İsmail Hakkı'nın eseri, dönemine göre konuları gayet düzenli bir şekilde telif edilmiş, açık ve anlaşılır bir dille yazılmış, İslâm akaidine dair kısa ve özlü, kelam ilmine dair ise giriş mahiyetinde bir eser olarak kabul edilebilir. Zira müellif konuları açıklarken ayrıntılı olarak inceleme yapmamakta fakat onlar hakkında verdiği bilgilerle okuyanları tafsilatlı bilgi edinmeye sevk edebilmektedir. Hatta kendisi birkaç yerde ismi ile direkt bir kitaba veya genel olarak bazı dinî kitaplara yönlendirmektedir.

Eserin bu şekilde özlü olması, ilk önce mühendis yetiştiren bir okulda, sonra da lise seviyesindeki mekteplerde ders kitabı olarak okutulmak üzere kaleme alınmış olmasına binaen olabilir kanaatindeyiz. Ayrıca eserin beş defa basılmış olması da onun, bu alanda okullarda ders için okutulması kolay, sade bir dille yazılmış, anlaşılır bir kitap olduğunu da göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Albayrak, Sadık, **Son Devir Osmanlı Uleması: İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali**, İstanbul: Medrese Yayınları, 1980. 2. Cilt.
2. Ay, Nazif, "Manastırlı İsmail Hakkı'nın İslâm Düşüncesindeki Yeri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 1995.
3. Baki, Süleyman, **Manastırlı İsmail Hakkı Kelâmî Görüşleri ve 'Telhisü'l-Kelâm fi Berahini Akaidi'l-İslâm' İsimli Eseri**, 1. Basım, Üsküp: Logos-A Yayınevi, 2006.
4. Bolay, Süleyman Hayri "Âdem", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
5. Bursalı, Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, Saraç, M. A. Yekta, (hızl.), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), 2016. 1. Cilt.
6. Demirci, H. Aliyar, **İkinci Meşrutiyet'te Ayan Meclisi 1908-1912**, 1. Basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2006.
7. Fayda, Mustafa "Bey'atürriydân", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, C. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
8. Güneş, İhsan (hızl.), **Türk Parlamento Tarihi: Meşrutiyete Geçişi Süreci: I. ve II. Meşrutiyet**, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı, 1997. 1. Cilt.
9. Hatiboğlu, İbrahim "İsrâiliyat", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, C. 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 195.
10. İnal, Mahmut Kemal, **Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar: Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar**, 3. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982, 4. Cilt.
11. İsmail Hakkı, Manastırlı, **Mevaidü'l-În'am fi Berahin-i Akaidi'l-İslâm**, 5. Basım, Dersaadet (İstanbul): 1309/1898.
---- **Ahkâm-ı Şehr-i Sıyâm**, İstanbul: 1309/1893.
---- **er-Risâletü'l-Hamîdiyye Tercümesi Beyyinât-ı Ahmediyeye**, İstanbul: 1329/1913.
---- **Kosova Sahrâsı Mevizası**, Selanik: 1327/1911.
---- **Metâlib-i İrfâniyye ve (Îzâhât-ı Nûniyye)**, İstanbul: 13612/1896.
---- **Mevâhibü'r-Rahmân fi Menâkibi'l-İmâm Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân**, İstanbul: 1310/1894.
---- **Mevâiz**, der. Hafız Eşref Edib, 2. Basım, İstanbul: 1324.
---- **Şerhu's-Sadr bi-Fezâili Leyleti'l-Kadr**, İstanbul: 1324/1909.
---- **Telhîsü'l-Kelâm fi Berâhîni Akâidi'l-İslâm**, 3. Basım, İstanbul: 1331/1915

---- **Tercümetü'r-Risâleti'l-Hamîdiyye**, C. 1, İstanbul: 1308/1892.

---- **Vesâilü'l-Felâh fî Mesâili'n-Nikâh**, İstanbul: 1313/1897

12. Kara, İsmail, “İsmail Hakkı (Manastırlı)”, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, C. 1. İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999.

---- **İslamcıların Siyasî Görüşleri**, 3. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

13. Kılıç, Hulusi “Bediyyât”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 323-324.

14. **Kur'an**. Kıyamet Suresi, Ayet 22-23.

15. **Sahih-i Buhari**, Mevakit, 16, 26, Tevhid, 24, Tefsir, 50/2;

16. **Sahih-i Müslim**, Mesâcid, 211.

17. Şamlı, Ali Osman “Manastırlı İsmail Hakkı'nın Tefsirciliği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2016.

18. Topaloğlu, Bekir ve Çelebi, İlyas, **Kelâm Terimleri Sözlüğü**, 3. Basım, İstanbul: İSAM Yay., 2013.

19. Tunaya, Tarık Zafer, **İslamcılık Cereyanı: İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatı Boyunca Gelişmesi Ve Bugüne Bıraktığı Meseleler**, İstanbul: Baha Matbaası, 1962.

---- **Türkiye'de siyasal partiler: İkinci Meşrutiyet dönemi: 1908-1918**, 2. Basım, İstanbul: Hürriyet Vakfı, 1984. 1.Cilt.

20. Uçman, Abdullah “Mekteb”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, C. 29, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, s. 1.

21. Ulu, Arif “Tâbiîn”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, C. 39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 328-30.

---- “Tebeu't-Tâbiîn”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, C. 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s. 217-18.

22. Yavuz, Salih Sabri, “Manastırlı İsmail Hakkı”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

23. Yavuz, Yusuf Şevki “Nübüvvet”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, C. 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 279-85.

---- “Ehl-i Sünnet”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, C. 10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 525-30.

24. <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/>

25. <http://www.osmanlicaturkce.com/>

26. <http://www.kamusiturki.com/>

27. <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir/>

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(25)

Okt. M. Alper CANTİMER*; Öğr. Gör. Dr. İsmail BİLGİÇLİ**
TURİZM ve EĞİTİMİNİN TARİHSEL ve TOPLUMSAL KÜLTÜRE ETKİLERİ BAKIMINDAN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ***
SUSTAINABILITY of TOURISM EDUCATION IN TERMS of IMPACT to THE HISTORICAL and
SOCIAL CULTURE

ÖZ

Bu çalışmada, tarih, kültür ve sürdürülebilirlik kavramlarının turizm endüstrisindeki ifadesi ile turizmin bir ülke veya bölgenin tarihsel, toplumsal ve kültürel yapısı üzerindeki etkilerine yönelik tartışmalar ele alınmaktadır. Bu çerçevede yapılan kapsamlı bir taramayla çalışmalar incelenerek, turizmin olumlu ya da olumsuz etkilerinden toplumsal ve kültürel kimliğin azaltılmış etkilendirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik somut öneriler sunulması amaçlanmıştır.

Dolayısıyla çalışmada, bölgesel turizmin gelişiminde toplumsal, tarihsel ve kültürel kimliğin olumsuz etkilerden korunmasının ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasının ve eğitiminin önemi vurgulanmaktadır. Sürdürülebilir turizmin sağlanması öncelikle tarihsel, toplumsal, kültürel eğitim ve sorumluluk, ekonomik verimlilik ve doğal duyarlılığın varlığından oluşmaktadır. Turizm endüstrisinin var olması ve sürdürülebilirliği, turizme öncelikle kaynak teşkil eden bölgesel ve yerel alanlara özgü doğal, sosyal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasıyla gerçekleşebilir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Tarih, Turizm, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Turizm, Turizm Eğitimi.
JEL Kodları: B21, L84, I20, L22, L23.

ABSTRACT

In this study, the concept of sustainability in the tourism industry with the expression of history, culture and tourism in a country or region, are discussed in the debate on the effects on the social and cultural structure. In this context, a comprehensive screening studies have examined the positive or negative effects of tourism etkilendirilmesi reduced social and cultural identity and to present concrete proposals to ensure sustainability.

Therefore, study of the development of tourism in the conservation and sustainability of the provision of social and historical, cultural identity, emphasizes the importance of adverse effects. Primarily social and cultural responsibility for the provision of sustainable tourism, economic efficiency and sensitivity to the presence of naturally composed. The existence and sustainability of the tourism industry, tourism, primarily as a source of specific areas of the regional and local natural, social, historical and cultural values, conservation happen.

Keywords: Culture, History, Tourism, Sustainability, Sustainable Tourism, Tourism Education.
JEL Codes: B21, L84, I20, L22, L23.

GİRİŞ

Dünya’da var olan sosyal ve kültürel sistem içerisinde en önemli unsur olan insanın değişimler karşısında iç ve dış değişimlerden etkilenme derecesinin fazlalığı ve değişimlere duyarsız kalamayışı nedeniyle dinamik oluşum sosyal ve kültürel yapıya da insandan dolayı geçmektedir. Turizm endüstrisi yapısı itibariyle temelde insan ilişkilerine dayanan bir endüstri olduğundan, hem iç dinamikler açısından hem de dış dinamikler açısından bu değişimi hızlandırıcı bir etkiye sahiptir. Turizm endüstrisi farklı sosyal ve kültürel yapıya sahip toplumlar arasında etkileşim sağlamakta, sosyal yapıyı ve toplumsal davranış kalıplarını etkilemekte ve böylece bazı değişimlere yol açabilmektedir. Bu nedenle sosyal ve kültürel bir olay olarak tanımlanan turizme, sadece gelir-gider dengesini sağlayıcı bir endüstri olarak değil, yoğun insan ilişkilerinin yaşandığı, sunulduğu ürün itibariyle insan ve toplum merkezli pek çok kaynağa ihtiyaç duyan bir endüstri olarak bakmak gerekmektedir. Dolayısıyla turizmin ve turizm eğitiminin toplumsal ve kültürel yapıya olumlu ya da olumsuz etkilerinin incelenmesi, bir destinasyonun sadece doğal değil, tarihsel, mimari, toplumsal ve kültürel kimliği de içinde barındıran bir bütün olarak ele alınması ve bu yapının sürdürülebilirliğinin de incelenmesini gerektirmektedir. Turizm endüstri alanında kültürel etkileşimin olumsuzluk derecesi sosyal ve kültürel varlık olan insanın öz kültür kimliğinden uzaklığına ya da yakınlığına bağlıdır.

Türkiye’nin tarihi, coğrafi zenginliği ile kültürler arası geçiş noktasında (Asya-Avrupa-Afrika) yer alması ve yine tarih boyunca çeşitli medeniyetlere (Hitit, Yunan, Roma ve Türk) ev sahipliği yapış olması Türkiye’yi diğer dünya devletlerinden ayıran özelliklerin başında gelmektedir. Kültürel ve tarihi değerlerin nesiller arası aktarımında Türkiye sahip olduğu konumuyla büyük bir misyonu üzerinde taşıyan ve bu zenginlikleri ile dünya üzerinde farklı vizyonlar sergileyen bir ülke durumundadır. Türkiye böylesine zengin bir avantaj yelpazesini ne derece kullanabilmektedir? Dünya ticaretinde 6. sırayı alan turizm sektörü, Türkiye açısından tartışılmaz öneme sahiptir. 300 milyar dolar civarındaki bu pazardan daha büyük pay alabilmek, sektörün ve sektörde yer alan işletmelerin yarışabilirlik kapasitelerine bağlıdır (İslamoğlu:1992;59).

Küreselleşmenin etkisi ile ülkeler arasında artan ekonomik ve siyasi bütünleşme ve karşılıklı bağımlılık, farklılıkları azaltıp ortak yönleri çoğaltarak, kültürler arasında bütünleştirici bir etkiye kaçınılmaz biçimde neden olmaktadır. Bu durumun sonucu olarak milli, etnik, kültürel ve dini kimliklerin önemini kaybedip yok olacağı ve bunun sonucunda küresel bir siyasi ve ekonomik kültürel yapı oluşacağı beklentisi ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, küreselleşme sonucu ortaya çıkan ekonomik ve siyasi birleşmeler; milli, etnik ve kültürel kimliklerin önemini ve bu kimlikleri taşıyanların onlara sadakatini azaltmadığı gibi, kültürlerin asimilasyonunu da kolaylaştırmamaktadır.

KÜLTÜR ve TARİH

Sosyal ve kültürel değerler, evrensel bir zenginlik kaynağıdır. Günümüzde sosyal ve kültürel değerlerin turizmde tanıtım amacıyla aktif olarak kullanıldığı görülmektedir(Avcıkurt, 2005: 6). Kültürün diğer bir önemli özelliği de insanlar tarafından öğrenilen davranışlardan oluşmasıdır. Doğuştan edinilmediği gibi, biyolojik kalıtımla kuşaktan kuşağa geçiş özelliğine sahip değildir. Topluma her yeni katılan üye bunu öğrenerek geliştirmek durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu iki özellik, kültürün daima dinamik, değişime ve yeniliklere açık olmasını sağlamakta, kültürler arası yayılmayı kolaylaştırmaktadır.

Kültür ya da medeniyet, bir toplumun üyesi olarak insanın kazandığı bilgi, sanat, gelenek ve göreneklerle, beceri ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür. Kültür tanımı, kültür kavramının bütün niteliklerini, özünü ve türlerini içine alan tanım denemelerinden biri olduğu gibi, kültürün, öğrenilmiş, saklanmış ve öğretilen, eğitimle yeni kuşaklara aktarılan bir olgu olduğunu vurgulaması açısından da önemlidir. Kültür, aynı şeyleri hissetmeyen ya da yapmayan diğerlerinin aksine, bazı kişilerin hissettikleri ya da yaptıkları şeydir. Kültür kavramında insanın programlanması aileden başlamakta, okulda, arkadaş gruplarında, çalışma ortamında ve içinde yaşanılan toplumda devam etmektedir. Kültür, öğrenme sonunda oluşmakta, bir başka ifadeyle kişinin sosyal ortamından kaynaklanmaktadır.

Yüzyılımızın özellikle ikinci yarısından itibaren turizme talebin artması ve teknolojik gelişmelerin yarattığı olanaklarla daha süratli, daha fazla kapasiteli ulaşım araçları bu alanda kitle hareketlerinin doğmasına neden olmuştur. Kitle turizmi çağdaş bir olgudur. Daha fazla turist demek, daha çok uğraş, daha çok turizmci,

daha çok tesis, daha yoğun sistemli organizasyonlar ve daha çok girdi demektir. Girdi turizm alanında uğraş veren toplum için bir bakıma kalkınmanın da ta kendisidir. Girdiyi sadece parasal kaynak olarak değil aynı zamanda turizm aktivitesinde toplumlar arasında ortaya çıkan insan ilişkileri, bilgi, görgü, değişik yaşamları tanıma, öğrenme, tatma gibi çeşitli kültürel iletişimler, dostluk bağları, insan sevgisi gibi hümanistik değerler olarak ta algılamak gerekir.(Gündüzalp:1992;61)

Kültürü, toplumun üyesi olarak, insan türünün öğrendiği, edindiği bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün olarak ele almak gerekir. Her sosyal/kültürel sistem var olabilmek için, kendi yaşama özelliklerine uygun yeterli bir doğal çevreye muhtaçtır. Kültürel sisteme ait hemen her şey bu çevrenin içinde, üstünde, altında ve çevresinde yer almaktadır.

Turizm de, toplum yapısı ve kültürünü etkileyen, değişmeyi ve yayılmayı tetikleyen ve kolaylaştıran unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır(Duran, 2011: 294).

Turizm taşıdığı değer itibarıyla sadece turist çekmek için kullanılan bir alan olmasının yanında, eğitim sistemi içerisinde istifade edilebilecek kadar etkili bir alandır. Bu güne kadar insanlarımız yukarıda bahsedildiği üzere hep girdi-çıktı-arz talep; girişimci-sermaye-kazanç açısından yaklaştı turizme. Bu yaklaşım turizmi maddi kazanç boyutunun dışına çıkaramadı. Girdiyi para olarak algılamak ve kazancı para ile eşdeğer tutmak; turizmin çerçevesi daraltmaktan öte gitmemektedir. Bu çalışma içerisinde, turizmin istenildiğinde bilindiği misyonun dışında; daha etkili hale getirilebileceğinden, girdi olarak sadece paranın değil bir çok değerlerin kazanca dönüşebileceğinden bahsedilecektir. Daha açık bir ifade ile eğitim sistemimiz içerisinde kullanılacak turizmin; hem eğitim kalitesine sağlayacağı pozitif kazançlar hem de eğitim içerisinde kullanılmaya başlayan turistik yörelerin istifade edebileceği kazançlar üzerinde durulacaktır (Metin, 2006: 309).

TURİZM TARİH ve KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Kültürel değerlere bağlı olarak ortaya çıkan kültür turizmi hakkında yeterli bilginin olmayışı ve pazarlarının oluşumunun hâlâ çok yeni oluşu, bu turizm çeşidinin tam olarak anlaşılmasına olanak tanımamıştır (Mc Kereher, 2002: 37). Bunun yanında kültürel turizm teriminin tam olarak ne anlama geldiği konusu da tartışılmaktadır (Hughes, 2002). Çünkü kültürel turizm çok geniş anlamda birçok aktiviteyi içermektedir. Kültürel turizm mirasları kapsadığı gibi, aynı zamanda müzik, tiyatro, dansı da kapsamaktadır. Bununla birlikte hâlâ kültürel olayların ve aktivitelerin ziyaretin birinci sebebi olup olmadığı veya bunun tesadüf olup olmadığı ve kültürel atraksiyonlara katılan turistlere çoğunlukla kültürel turistler olarak ifade etmenin (onların motivasyonlarına rağmen) doğru olup olmadığı da araştırılmakta ve tartışılmaktadır (Richards-Goedhart and Herrijgers, 2001: 79). 23 Lee ve Crompton'un da ifade ettiği gibi, turizmde insanlar sık sık ilginç, heyecanlı ve sürpriz deneyimler yaşamak isterler. Bu deneyimlerin bir kısmı doğal çekiciliklerle ilgili olurken, önemli bir kısmı da belirlenmiş bir toplumdaki kültürel değerlere yöneliktir (Ondimu, 2002: 1045). Dolayısıyla, turizmin bütün çeşitleri atraksiyon motivasyonunu artırmada biri diğerinin önemli bir destekçisi olurken, ister şehir ister kırsal olsun ziyaretçiler, kültürel çekiciliklerin yanı sıra diğer atraksiyonlarla da ilgilenirler ve artan bir şekilde kültürel turizm aktivitesine katılan turistler yeni gelişen ve gelişmekte olan veya gelişecek pazarları tercih ederler (Weirmair, 2000: 402)

Turizm, kültür değişimi ve kültür yayılmasına aracı olan en önemli sektör olarak göstermiştir. Turizm sayesinde herhangi bir yere giden turist, yerel alışkanlıkları öğrenmekte ve eve döndüğünde gördüklerini paylaşabilmektedir. Kültürel yayılmanın daha çok, turistlerden yerel halka yönelik olarak gerçekleştiği bilinmektedir. Turizmin kültürel etkilerinin özellikle yerel halkın genç bireyleri üzerinde etkili olduğunu ve çoğu kez turistlerin kültürlerinin benimsenmesiyle sonuçlandığı görülmektedir. Turizmin yerel toplumların kültürleri üzerinde, giyim tarzlarının ve yeme-içme alışkanlıklarının benimsenmesi ve geleneksel aile yapısı ve değerlerinin değişmesi yönünde etkileri bulunmaktadır(Avcıkurt; 2003: 41).

Turizmin kültürel değerler üzerinde yaptığı bazı değişimler şu şekilde sıralanmıştır.

- Dinsel inanç ve davranışların değişmesi,
- Ahlaki değer ve davranışların değişmesi,

- Yabancıların yaşam biçiminin benimsenmesi,
- Yabancı sözcüklerin yerel halkın dilindeki oranının artması,
- Yerli sanatın işlevinin ve anlamının değişmesi,
- Turizmin, yerel halkın kendi kültürünün bir parçası haline gelmesidir.

Turizm bir kültürel etkileşimdir, olumlu ve olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Kùltürler arası temasın niteliğini, turistlerin profili ve beklentileri, temasın gerçekleştiği ortamın özelliği ve kùltür pazarlayıcılarının (turist rehberi vb.) rolü belirlemektedir. Kısaca özetlemek gerekirse, turizmin kültürel etkileri, dinsel inanç ve davranışlarda, değerlerde, yaşam biçiminde, dilde ve sanatta değişim şeklinde ortaya çıkmaktadır(Gürbüz, 2002: 6).

Tarihin akademik olarak paslaşabileceği ve tarih bilincinin oluşmasında etkili olarak yararlanabileceği disiplin hiç şüphesiz turizmdir. Tarih geçmişi anlatan bir bilimse Turizm sahip olduğu misyonuyla insanlara geçmişi yaşatan bir bilimdir. Turizm, özellikle tarih ve kùltür turizmi insanların gezdikleri tarihi mekanlarla empati kurmalarını sağlar. Öyle ki Yerel kültürel özelliklere dayalı otantik deneyimlere dünya turizminde talep yükselmektedir. (Yenen:2003, s. 1). Avrupalı turistlerin yüzde 30'u ziyaret etmek için kültürel miras sitelerini seçiyor, bu oran önemli kültürel etkinlikler olduğunda yüzde 45'e, 50'ye çıkıyor. Kültürel turizmi hedeflemek turizmde kaliteyi yükseltmeye çalışmak anlamına geliyor. Bu Türkiye'nin "ucuz ve kalitesiz destinasyon" imajını kırabilir. Ülkemize bu amaçla gelen turistlerin oranı henüz yüzde 10 civarında bile olsa gelir düzeyleri daha yüksek bir kesim oldukları için ekonomik açıdan hiç de hafife alınmamaları gerekiyor. Son olarak kültürel turizm uzun dönemde kitle turizmine oranla sürdürülebilir turizm amacına çok daha fazla hizmet ediyor.(Yenen:2003, s. 1) Özellikle tarihi ve kültürel değerlere sahip kentler, buldukları ülkelerden daha çok tanınır, bilinir olmuşlardır. Bu durum artık sanayi kadar ekonomik girdiyi sağlayan Turizmi ön plana çıkartmıştır. Artık kent tarihleri ve tarihi kentler dünya pazarında turizm adına satılan birer metaya dönmüştür. Tarih – Turizm ve Turizm – Tarih etkileşimi ve dönüşümü dünyadaki kent tarihine olan ilginin temel gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. Bugün ülkelerden çok kentler ön plana çıkar durumda. Fransa'dan daha çok Paris, İngiltere'den daha çok Londra, Macaristan'dan daha çok Budapeşte, Rusya'dan daha çok Moskova, Türkiye'den daha çok İstanbul bilinir hale gelmiştir. (Erten, 2001: 126).

Kültürel miras, turizmin en önemli kaynaklarından biridir. Bu nedenle; kültürel mirasın turizm potansiyelinin, turizm gelişiminin kısa, orta ve uzun dönemli olarak değerlendirilmesini baz alan stratejiler oluşturulmalıdır. Söz konusu stratejiler, miras alanının ziyaretçi kapasitesini değerlendirmeye ve makul limitler belirlemeye de imkân sağlamalıdır.(Tok,2002; 223) İnsan yapısı itibariyle farklı olan her şeye ilgi duyar. Benzer olan şeyler insanları çabuk sıkılmaya iter. Hayat bile böyledir insan için. Bütün İnsanları farklılıklar mutlu kılar. Yaz mevsiminde niçin tatile gideriz? Veya en ufak bir tatil imkânında kendimizi niçin yaşadığımız çevrenin dışına atarız? Tekdüze yaşamdan sıkıldığımız için. Farklı insanlar farklı yerler, kùltürler, sevgiler, anlar aradığımız için diye de cevap verebiliriz bu sorulara (metin, 2006: 313).

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sosyo- kültürel çevre ve kalkınmanın dengeli gelişiminin sağlanması amacıyla sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramıyla, fiziki çevrenin korunmasına dikkat çekildiği kadar, sosyo-kültürel çevrenin korunması konusuna da çözüm aranması gerektiği belirtilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, temel çevresel, sosyal ve ekonomik hizmetlerin, bu hizmetlerin dayandığı ekolojik ve toplumsal sistemlerin varlığını tehdit etmeksizin, herkese sunulabildiği gelişme olarak tanımlanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın amacı, insanlığın temel gereksinimlerinin karşılanması, herkes için yaşam standardının iyileştirilmesi ve güvenli bir geleceğin sağlanmasıdır.

TURİZMDE TARİHSEL TOPLUMSAL ve KÜLTÜREL KİMLİĞİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

İnsanlar, ortak inançları, tutumları ve davranış biçimlerini paylaşan ortak hedefler etrafında odaklayan, etkileşim içinde bulunan bireyler olarak örgütlenmişlerdir. Bu örgütlenmelerin karşılıklı ihtiyaçlar çerçevesinde birleşimi sonucunda toplumsallaşma süreci meydana gelmiştir. Davranış, kişi ya da kişilerin

kişisel bir anlam vererek sergilediği beşeri tavrıdır. Bu tavrı sergileyen insanların bütünsel hareketlerine toplumsal kimlik yapısı denilmektedir. Toplumsallaşma, bireylerin kendi toplumlarının, değerlerini, tutumlarını, örf ve adetlerini kazandığı, içselleştirdiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bireyin belirgin ve farklı bir kişilik ve kimlik geliştirmesini de sağlayan ve bireyle toplum arasında bir ilişki sağlamaktadır.

Toplumsal, tarihsel kimlik, sosyal kimlik sahibi bireylerin topluluklar düzeyindeki ifadesi olarak nitelendirilmekte, kültürel kimliği ise toplum içindeki kültürel unsurların şekillendirdiği bir kimlik tipi olarak değerlendirilmektedirler. Bunların birleşimi olarak toplumsal ve kültürel sistem karşımıza çıkmaktadır. Her toplumsal ve kültürel sistem, kendi iç katmanlarıyla, çevresiyle, tabiatla canlı bir ilişki içindedir ve bu ilişki yeni formlar, anlayışlar ve değerler doğurmaktadır. Dolayısıyla toplumsal ve kültürel sistem, dış çevreyle girdiği bu etkileşimler sonucu, kendi iç dinamikleri içerisinde değişime uğramaktadır.

Turizm uygulaması açısından farklı değer yargılarına sahip ve kendi çevrelerinin yarattığı kısıtlamalardan uzaklaşmış turistlerin, seyahat ettikleri bölgelerdeki toplumsal ve kültürel, tarihi sistem üzerinde yarattığı etkiler, sosyal bilimcilerin artan bir şekilde dikkatini çekmektedir. Turizmin toplumsal yapı üzerine olan etkilerinin hem olumlu hem de olumsuz yönde büyük bir çeşitlilik gösterdiği ve ekonomik olmayan bu etkilerin genellikle negatif yönlü olduğunu ve genel olarak destinasyonlardaki sosyal ve çevresel sistemleri aksattığı görülmektedir. Toplumsal yapı üzerinde oluşan bu etkiler genel hatlarıyla, bireysel davranış, aile ilişkileri, toplu yaşam, ahlaki tutumlar, değer sistemleri, örf ve adetler, geleneksel törenler, toplumun örgütlenmesindeki değişikliklere katkıları ve sosyo-kültürel etkileri yoluyla olmaktadır.

Anadolu şehirlerinin yerel tarihlerini araştırmaları ile ortaya çıkaracakları yeni tarihi mekânlar, kültürler, tarih eğitiminin önemli atölyelerini oluşturacaktır. Tarih dersleri bu sayede hem monoton ve tekdüze olmaktan çıkacak hem de bu bölgeye yapılan bu tür geziler bölge halkının turistik açıdan kalkınmasını sağlayacaktır. Yeni yerler gören, tarihi; kitaplarda okudukları mekânlarda yaşayan, farklı kültürleri gören öğrencilerimiz bu gördüklerini başka insanlarla paylaşacak ve bu sayede o bölgenin turistik tanıtımını da yapmış olacaklardır. Böyle bir aktivitenin hayata geçirilmesi ve bu amaç doğrultusunda yapılacak organizasyonların artırılması, doğal güzellikler (deniz, kum, güneş, yayla, dağ vb) bakımından fazla zengin olmayan; fakat tarihi, kültürü, folklor ve gelenekleri ile Anadolu'yu yaşatan illerimizin Turizm açısından tanıtılmasını sağlayacaktır. Böyle bir proje içerisinde eğitim amaçlı olarak yapılan bu geziler, turizm sektöründe arka sıralarda kalan illerimizin, tarih ve kültür turizmi bakımından ön sıralara çıkmasını kolaylaştıracaktır. Anadolu'ya ait tarihi ve turistik değerler bu sayede etkin hale getirilmiş olacaktır. Böylece hem tarih eğitimi için yeni kullanım alanları oluşturulurken hem de turizm faaliyetlerinin düzenlenebileceği, tarih ve kültür meraklılarının çekilebileceği yeni mekânlar vücuda getirilecektir (Metin, 2006: 317).

SONUÇ

Turizm doğal, çevresel, tarihi ve kültürel kaynaklara yoğun olarak ihtiyaç duyan ve bunları ekonomik birer girdi olarak kullanan bir endüstridir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir ekonomik kalkınma aracı olan turizm, yarattığı ekonomik gelişme ile istihdam hacmini yükseltmekte ve birçok farklı endüstrinin gelişmesinde itici güç olmaktadır. Ancak, özellikle doğal kaynakların kıt olması gerçeği, turizm gelişiminin sürdürülebilir bir zeminde gerçekleşmesi gereğini beraberinde getirmektedir. Turizmin sürdürülebilirliği sadece doğal çevre boyutuyla değil, aynı zamanda mimari, ekonomik, tarihsel, toplumsal ve kültürel çevre boyutuyla da önem kazanmaktadır. Çünkü toplumsal, tarihsel ve kültürel çıktılar eğitim süreci dâhil olmak üzere çok uzun zaman süreçlerinde oluşan ve kendine has özellikleriyle benzersiz sosyal örüntülerdir. Ülkemiz genelinde kültür turizmine baktığımızda ise, bu turizm çeşidine yönelik net bir politikanın geliştirilemediği görülmektedir. Kültür turizmi tarihi ve arkeolojik değerleri ifade etmekte ve parola zamana ve mekâna yayılma şeklinde sloganlaştırılmaktadır. Oysa Türkiye ölçeğinde kültürel turizmin üstlenmiş olduğu misyon yalnızca turizmin zamana ve alana yayılması değil aynı zaman da kültürel turizm politikasının temel amaçlarından olan kültürel ifadenin değişik şekillerinden kâr elde etmek ve daha da ötesinde hedef bölgelerin sosyal ve ekonomik gelişimine katkıda bulunmak şeklinde olmak zorundadır (Alaaddinoğlu&Yıldız, 2007: Yerel Tarih çalışmalarına hız verilmeli, doğal güzellikleri bakımından yeterince zengin olmayan fakat tarihi ve kültürel zenginlikleriyle biz hazineyi içerisinde bulunduran Anadolu şehirleri

bu değerlerini gün yüze çıkartmak için çaba sarf etmelidir. Yerel Tarih araştırmaları sonucunda her Anadolu şehri sahip olduğu tarihi ve kültürel değerleri ile biricik hale gelmelidir. Tarih Dersleri yerel tarihi değerlere yer vererek öğrencilerin Anadolu kültürüne yönelik ilgi ve alakalarını uyandırmalıdır (Metin, 2006: 329). “Dünya bize atalarımızın mirası değil, çocuklarımızın emanetidir” sözünde de belirtildiği gibi, şu an içinde yaşadığımız tarihi çevreler, istediğimiz gibi kullanabileceğimiz miraslar değildir. İçinde bulunduğumuz tarihi mekânları kullanabilme hakkımız bize aynı zamanda bunları koruma sorumluluğunu da yüklemektedir. Bu bağlamda, tarihi çevreleri korumak ve onları geleceğe en iyi şekilde ulaştırmak, hem gelecek kuşaklara hem de bunları oluşturan geçmiş kuşaklara olan bir borcumuzdur. Konuyu genel olarak değerlendirir ve çevre eğitiminin amaçlarıyla ilgili olarak oluşturulan çeşitli tanımlardan da (Topaloğlu,1999:36-37) yola çıkarsak, tarihi çevre eğitiminin amacını şu şekilde ifade edebiliriz: Tarihi çevre eğitiminin amacı;

- Dünyanın ve ülkemizin tarihi çevre potansiyelini bilen, tarihi çevrelerin karşı karşıya kaldığı sorunların farkında olan ve bu sorunların nasıl çözülebileceği hakkında fikir üreten ve bunda istekli olan, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmektir.

- Çevresini bir bütün olarak kavrayan, içinde bulunduğu tarihi çevreyle etkileşiminde eleştireci bir bakış sahibi olan, tarihi çevre ile ilgili konularda duyarlı, bilinçli ve girişken bireyler yetiştirmektir.

Bu çalışma, özelde toplumsal ve kültürel, tarihsel kimliğin korunması ve sürdürülebilirliği, genel kapsamda ise sosyal, kültürel, fiziksel, doğal ve ekonomik tüm kaynakların sürdürülebilirliğinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Ancak tüm bu boyutların sürdürülebilirliği mevcut değişkenlerin niceliksel olduğu kadar, niteliksel olarak da gelişmesiyle mümkündür.

KAYNAKÇA

1. Alaeddinoğlu, F & Yıldız, M. Z. (2007), *Türkiye’de Kültür Turizmi ve Algılanışı*, Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik Sempozyumu, AYK, Ankara, 21- 35.
2. Alkış, S. & Oğuzoğlu, Y. (2005), *İlköğretim Öğrencilerinin Tarihi Çevre Bilgisinin Değerlendirilmesi*, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,
3. Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi: Turist, Yerel Halk Etkileşimi*. Detay Yayıncılık. I. Baskı, Ankara.
4. Demiroğlu C, İzgi T, (2007), *Sürdürülebilirlik Kavramı Açısından Yerel Halkın Turizme Yaklaşımının Analizi: Taraklı, Göynük ve Mudurnu’da Bir Anket Çalışması*; I. Ulusal Türkiye Turizmi Kongresi, Karasu meslek Yüksekokulu Sakarya Üniversitesi.
5. Dönmez B, (2011), *Uluslararası Turizmde Kültürel Çevre, Uluslararası Turizm işletmeciliği*, Nobel Yayınları.
6. Doğan, H. Z. (2004). *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri*. Detay Yayıncılık, 2. Baskı., Ankara.
7. Duran E, (2011), *Turizm, Kültür Ve Kimlik İlişkisi; Turizmde Toplumsal Ve Kültürel Kimliğin Sürdürülebilirliği*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:10 Sayı:19 Bahar s.291-313.
8. Greenwood, D.J. (1978). *Culture by the Pound: an Anthropological Perspective on Tourism as Cultural Commoditization*. Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism, 1st edn. University of Pennsylvania Press: Philadelphia.
9. Gündüzalp, Nural “Turizm Eğitimi Konferansı”, 9-11 Aralık 1992 Ankara 1992.
10. Gürbüz A, (2002), *Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, Yıl 5, Sayı 1-2, 49-59.
11. İSLAMOĞLU, Hadi “Turizm Eğitimi Konferansı”, 9-11 Aralık; Ankara 1992.
12. Kahraman, N ve Türkay, O. (2012). *Turizm ve Çevre*. Detay Yayıncılık, 5. Baskı: Ankara. S. 95.
13. Kozak N, Kozak M, ve Kozak M, (2010), *Genel Turizm İlkeler ve Kavramlar*, Detay yayıncılık, Ankara.
14. Metin, E. (2006), *Turizm Destekli Tarih Eğitimi*, SBArD, Yıl:4, Sayı 8, 307 – 333.
15. Rızaoğlu B (2003), *Turizm Davranışı*, Detay Yayınları, Ankara
16. Smith, K. M. (2003). *Issues in Cultural Tourism Studies*. Routledge, New York.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37

TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

17. Turkey O, (2011), *Çokuluslu Turizm işletmeleri, Çevre ve Sürdürülebilirlik*, Editör:İge Pınar Uluslararası turizm işletmeciliği, Nobel yayınları,Ankara
18. Oakes, T. S. (1993). *The Cultural Space of Modernity: Ethnic Tourism and Place Identity in China. Environment and Planning D: Society and Space*, v. 11, pp: 47-66.
19. Orhan İöz, (2007),. *Genel Turizm: Turizmde Temel Kavramlar ve İlkeler*. S. 183-200, Turhan Kitabevi, Birinci Basım: Ankara
20. YENEN, Şerif, “Yeniden Kültür Turizmi”, www.turizmdebusabah.com, 2003. E.t: 20/11/2017.
21. [http://jestech.karabuk.edu.tr/arsiv/1302-0056/2002/Cilt\(5\)/Sayi\(1-2\)/49-59.pdf](http://jestech.karabuk.edu.tr/arsiv/1302-0056/2002/Cilt(5)/Sayi(1-2)/49-59.pdf) E.t:21/10/2013.
22. <http://caledonianblogs.net/events/globalising/files/2009/02/Greenwood-Reading.pdf> E.t:21/10/2013.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(26)

Arş. Gör. Atanur KARAAHMETOĞLU*
ANONİM ŞİRKETLERDE YAPISAL DEĞİŞİKLİKLERİNİN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ
IMPACT OF STRUCTURAL CHANGES ON BUSINESS RELATIONS IN JOINT STOCK COMPANIES

ÖZ

Anonim şirketler, ticari hayatın şekillenmesinde ve sağlam bir zemine oturmasında oldukça önemli rol oynayan aktörlerden biri olmuştur. Ticaret hayatının mihenk taşlarından olan anonim şirketler, mahiyeti itibarıyla birçok hukuki ilişkinin tam merkezinde yer almışlardır. Özellikle, anonim şirketlerde meydana gelen yapısal değişiklikler, anonim şirket bünyesinde çalışmakta olan işçiler açısından da oldukça önem arz etmiş ve işçilerin İş Kanunu'nda sübut etmiş haklarının akıbetinin ne olacağı sorusu gündeme gelmiştir.

Bu doğrultuda, anonim şirketlerin yapısal değişikliklere gitmesi durumunda, Türk Ticaret Kanunu'nun 178. maddesi ve İş Kanunu'nun 6. maddesi oldukça önemli kanuni düzenlemeler olmuştur. Ayrıca, işçi haklarının korunması açısından, hangi kanunun öncelikli olarak uygulanacağı da diğer bir önemli konu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anonim şirket, yapısal değişiklik, birleşme, bölünme, tür değiştirme, işçi, işçi hakları.

JEL Kodları: K31, K22, K23.

ABSTRACT

Joint stock companies have become one of the actors who play a very important role in shaping commercial life and on a solid ground. Joint stock companies, which are the cornerstones of business life, are at the very center of many legal relations in terms of nature. In particular, the structural changes that took place in the joint stock companies have been of great importance in terms of the workers who are working in the corporation of the joint stock company, and the question of what is the fate of the workers' rights arising from the Labor Law has come into question.

In this direction, article 178 of Turkish Commercial Code and article of 6 Labor Code are very important legal regulations in case the joint-stock companies go through structural changes. In addition, in respect of the protection of worker's rights, which law will be applied firstly has become another important issue.

Keywords: Joint stock company, structural change, merger, division, change of type, worker, workers' rights.

JEL Codes: K31, K22, K23.

GİRİŞ

Ticaret hayatının başlangıcı, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Ticari faaliyetlerin gelişmesine paralel olarak ticaretle iştigal eden kesimler arasında çeşitli ihtilafların yaşanması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu uyuşmazlıkların ortaya çıkmasında ticari hayatın bir süjesi olan işçi ve işveren kesiminin de şüphesiz bir takım etkileri olmuştur. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde daha ziyade bireysel ve küçük çapta olan ticari faaliyetler, zaman içinde daha büyük ölçekte yapılır hale gelmiştir. Bu yaşanan gelişmeler üzerine ticari hayata yön veren şirketler kurulmuşlardır. Ticari şirketlerin gelişim göstermesiyle beraber, işçi-işveren ilişkisi de boyut değiştirmiştir. Bu kapsamda yapısı, işleyişi, amacı, kapsamı, idare ediliş tarzı, bütçesi, ölçeği, farklılık arz eden şirket türleri ortaya çıkmıştır. Bu şirket türleri içinde, anonim şirketin de şüphesiz ticaret hayatına yadsınamaz önemli katkısı olmuştur.

Anonim şirketler, yürütmüş olduğu ticari faaliyetler dolayısıyla ticaret hayatının temel aktörlerinden olmuşlar ve zaman içinde oldukça yaygın hale gelmişlerdir. Anonim şirketlerin de içinde yer aldığı tüm ticaret şirketlerinin hukuki açıdan yapmış oldukları faaliyetler, ticaret hukukunun bir disiplin olarak gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu perspektifte, anonim şirketlerin icra ettikleri ticari faaliyetler, ticaret hukuku hükümleri kapsamında şekillenmiştir. Ancak anonim şirketlerin ticaret hukuku hükümleri çerçevesinde yapmış olduğu faaliyetlerin bir takım farklı etkileri olmuş ve anonim şirketler, ticaret hukukunun kendisine çizmiş olduğu sınırlar çerçevesinde ticaret hayatında birçok hukuki ilişki içerisine girmişlerdir. Girilen bu ticari ilişkilere paralel olarak ekonomik sebeplerin de etkisiyle anonim şirketler yapısal değişikliklere de uğramışlardır.

Anonim şirketlerin yapısal değişikliklere uğraması durumunda, şirketin bünyesi içinde çalışan işçilerin durumu önem taşıyan meselelerden biri haline gelmiştir. Bu çalışmada, yapısal değişiklikler sonucu mevcut işçilerin durumu açısından ticaret hukuku hükümlerinin mi yoksa iş hukuku hükümlerinin mi uygulanacağı konusunda bir değerlendirme yapılacaktır.

Şirketler hukuku alanında yapısal değişiklikler, terminolojik olarak; birleşme, bölünme ve tür değiştirme olarak tecelli etmiştir. Şirketler bu şekilde piyasada diğer şirketlerle rekabet etmeyi ve mali açıdan daha iyi bir seviyeye gelmeyi amaçlamışlardır (Pulaşlı, 2011 :104).

1. GENEL OLARAK ANONİM ŞİRKETLER

Anonim şirket, bir sermaye şirkettir ve ortakların borcu, taahhüt ettikleri sermaye miktarı ile sınırlıdır. Ortakların şahsi bir sorumluluğu da bulunmamaktadır. Anonim şirket, bir unvanı olan, esas sermayesi muayyen ve paylara bölünmüş ticaret şirkettir. Borçları açısından da, sadece malvarlığı ile sınırlı olarak sorumludur. Şirket tüzel kişiliği de, borçlardan şirketin malvarlığı ile sınırlı olacak şekilde sorumludur (Dinç,2017 :29).

Ulusal mevzuatımızda, anonim şirket, tanımı ve kapsamı itibarıyla 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenmiştir. Anonim şirket tanımı, TTK'nin 329. maddesinin 1. fıkrasında: “*Sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız mal varlığıyla sorumlu bulunan şirket*” şeklinde yapılmıştır

Anonim şirket açısından TTK birçok yeniliği de beraberinde getirmiştir. Daha önce 6762 Sayılı Kanun'un dışında kalan birçok konu TTK'de yer almıştır. Bu kapsamda, AFT/AT yönergeleri ile uyumlu düzenlemeler yapılmıştır (Eriş,2013 :2342-2343).

Anonim şirket, bir ticaret şirkettir ve bu nedenle, TTK hükümleri uyarınca, bir takım unsurları taşıması gerekmektedir. Bu kapsamda anonim şirketin taşıması gereken unsurlar, “*unvan*” unsuru, “*sermaye*” unsuru, “*mal varlığı*” unsuru, “*amaç ve konu*” unsuru ve bu unsurların yanında “*tüzel kişilik*” unsurudur. Anonim şirket, mahiyeti itibarıyla kurucu özellik taşıyan bu unsurları yerine getirdiği takdirde anonim şirket vasfına haiz olmaktadır (Çetin, 2017 :19-22). Sermaye şirketleri, tüzelkişiliğe haiz ortaklıklardır. Anonim ortaklığında, tüzelkişilik, tek kişiden teşekkül etmiş olsa dahi, çeşitli organlardan oluşan bir yapıya sahiptir. (Tekinalp, 2011 :9)

TTK'nin 355. maddesinde anonim şirketin tüzel kişilik kazanma şekli düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrasında: “*şirket ticaret siciline tescille tüzel kişilik kazanır.*” hükmü ile anonim şirketin tüzel kişilik kazanması için, ticaret siciline tescilin gerekliliği şartı aranmaktadır. Bu kapsamda, anonim şirket bünyesinde

meydana gelen yapısal değişiklikler ile tüzel kişiliğin sona erip ermediği sorusu gündeme gelmektedir. Bu çalışmada, anonim şirketlerde yapısal değişiklikler ile şirket tüzel kişiliğinin akıbetinin ne olacağı ve işçilerin durumunun ne olacağı sorusuna bir cevap aranacaktır. Ancak, yukarıda zikrettiğimiz, anonim şirketlin *tüzel kişilik* unsuru dışında taşınması gereken diğer unsurlara, çalışma konumuz ile bağlantılı olduğu nispette değinilecek ve çalışma konumuzun bağlamsal çerçevesinin dışına çıkmamak adına bu unsurlar tek tek ele alınacaktır.

2. ANONİM ŞİRKETLERDE YAPISAL DEĞİŞİKLİKLER

Ticaret şirketlerinin yapısal değişiklikleri (birleşme, bölünme, tür değiştirme) TTK'nin 134. maddesi ile 194. maddeleri arasında düzenlenmiştir. TTK'nin birleşme, bölünme ve tür değiştirme ile ilgili olarak yapmış olduğu düzenlemelerde, mehaz İsviçre hukuku olmuştur. Bu doğrultuda, TTK hükümleri açısından, 30.10.2013 tarihli "Birleşme, Bölünme, Tür Değiştirme ve Malvarlığı Devrine İlişkin Federal Kanun" temel teşkil etmiştir (Bayram, 2017: 59). TTK'de İsviçre hukukunu kaynak almasının başlıca iki temel nedeni olmuştur. Bunlardan ilki, İsviçre Şirketler Hukuku'nun Alman ve Fransız Şirketler Hukuku ile karşılaştırıldığında Türk Şirketler Hukuku sistemine daha yakın görülmesi olmuştur. Bu nedenle, İBBK esas alınmıştır. İkinci sebep ise, İBBK'nin AFT'nin şirketlerin birleşmesi konusunu düzenleyen 78/855 sayılı Üçüncü Yönergesi yanında şirketlerin bölünmesine ilişkin 82/891 sayılı Altıncı Yönergesi kapsamında hazırlanışı da etkili olmuştur. İBBT hazırlanırken sermayenin korunması açısından 77/91 sayılı İkinci Yönerge de dikkate alınmıştır. Buna ek olarak, 08.10.2001 tarihli Avrupa Şirketi Statüsüne İlişkin Tüzük hükümleri de göz ardı edilmemiştir. Bu şekilde, TTK hükümlerinin güncel düzenlemelere ayak uydurması, ulaşılmak istenen temel amaçlardan biri olmuştur (Altaş, 2016: 1147). Ancak, TTK'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte ticaret şirketlerinde birleşme, bölünme ve tür değiştirme kapsamı itibarıyla yürürlükten kalkan 6762 Sayılı TK hükümleriyle kıyaslandığında daha ayrıntılı düzenlenmiştir. 6762 Sayılı TK'de birleşme ve tür değiştirme düzenlenmekle birlikte, bölünme açısından herhangi bir hüküm ihdas edilmiş değildir. Bu eksiklik, Maliye Bakanlığı ve Sanayi Bakanlığı tarafından çıkarılmış olan "Anonim Şirket ve Limitet Şirketlerin Kısmi Bölünme İşlemlerinin Usul ve Esaslarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ" ile giderilmekteydi. Bu düzenlemeden sonra ise, Sermaye Piyasası Kurulu'nun kabul ettiği "Halka Açık Anonim Ortaklıkların Bölünmelerinde Uygulanacak Esaslar" adını taşıyan kararı uygulama alanı bulmuştur (Bilgili ve Demirkapı, 2013:67).

6102 Sayılı TTK'de anonim şirketin birleşme, bölünme, tür değiştirme durumunda, tasfiyesiz bir şekilde sona ereceği düzenlenmiştir (Aytulun ve Toroslu, 2014: 48). Ayrıca, İsviçre hukukunda olduğu gibi, 6102 Sayılı TTK da bir takım özel düzenlemeleri ihdas etme yoluna gitmiştir. İsviçre hukukunda birleşme, bölünme, tür değiştirme durumunda katılanların özel sorumlulukları ve iş ilişkilerinin geçmesi açısından yeni bir anlayış benimsenmiştir. Bu anlayış, İsviçre hukukundan bizim hukukumuzda da sirayet etmiştir (Gezmiş ve Başaran, 2013 :56).

Kanaatimizce, 6102 Sayılı TTK'nin düzenleniş mantığı oldukça isabetli olmuştur. Çünkü, TTK, yapısal değişikliklerde iş ilişkilerinin geçmesi konusunu es geçmeyerek, yapısal değişiklikler halinde şirket bünyesinde çalışan işçilerin durumu açısından yaşanacak ihtilafların önüne bir set çekmek istemiştir. Dolayısıyla, TTK meselenin çözümü noktasında kanuni bir dayanak göstermiştir.

Anonim şirketin bir tüzel kişiliği bulunmaktadır ve şirket, sona ermekle tüzel kişilik her zaman son bulmamaktadır (Karaman Coşgun, 2015:21-22). Bu nedenle, şirketlerin yapısal değişikliklere gitmesi durumunda da normal şartlar altında şirket tüzel kişiliği varlığını devam ettirmektedir (Kocaeli, 2013 :41). Örneğin, devralma yoluyla birleşmede, devralan şirket tüzel kişiliği devam etmektedir. Devrolunan/katılan şirket ise diğer şirket bünyesine katıldığı için tüzel kişiliğini kaybetmektedir. Dolayısıyla, birleşmeden önce devralan şirketin mevcut tüzel kişiliği, birleşmeden sonra da varlığını sürdürmektedir (Çetiner ve Bozkurt Yüksel, 2017:274). Ancak, anonim şirketin bu şekilde yapısal değişikliklere gidebilmesi için genel kurulun toplanması, yapısal değişiklik yönünde bir karar alması gerekmektedir. Anonim şirket genel kurulunun yapısal değişikliklere gitme kararı almasından sonra bazı koşulların varlığı durumunda anonim şirket sona erecektir (Kaderoğlu, 2017:36). Bu şekilde oldukça önemli ve şirketin varlığını etkileyen kararlar genel kurul tarafından

alınmaktadır. TTK'nin 408. maddesinin 2. fıkrasında genel kurulun devredilmez nitelikteki yetkileri düzenlenmiştir. Genel kurulun yetkisi dışında kalan konularda ise, karar alma yetkisi yönetim kuruluna aittir. 374. maddede bu durum işaret edilmiştir (Dedeoğlu ve Saran,2013 :41).

TTK374' e göre: ““yönetim kurulu ve kendisine bırakılan alanda yönetim,kanun ve esas sözleşme uyarınca genel kurulun yetkisine bırakılmış bulunanlar dışında, şirketin işletme konusunun gerçekleştirilmesi için gerekli olan her çeşit iş ve işlemler hakkında karar almaya yetkilidir.” şeklinde yönetim kurulunun yetki alanı düzenlenmiştir.

Yargıtay, anonim şirketlerin yönetim ve temsil yetkisine sahip olduğunu ifade etmiştir. Ancak, TTK'nin 319. maddesine göre yönetim ve temsil yetkisinin yönetim kurulu üyelerine bırakılması durumunda bu kişi veya kişiler organ sıfatını kazanacaktır. Bu yönetim ve temsil yetkisine kazanan kişiler somut işveren sıfatını da haiz olmaktadır. Ticaret şirketleri ve tüzel kişilerde, yetkili kılınan organ veya kişi-kişiler somut işveren olarak işlev görmektedir. (Y.9.HD, T.19,03,2014, E.2014/7628, K.2014/935)

2.1. Anonim Şirketlerde Birleşme

TTK'de, ticaret şirketlerinin birleşmesine ilişkin hükümler TTK'nin 136. maddesinden 156. maddesine kadar olan maddelerde düzenlenmiştir (Altaş, 2016:1153).

TTK'nin 136. maddesinde ticaret şirketlerinde birleşme düzenlenmiştir. 136. maddeye göre:

“(1) Şirketler,

(a) Bir şirketin diğerini devralması, teknik terimle "devralma şeklinde birleşme" veya

(b) Yeni bir şirketin içinde bir araya gelmeleri, teknik terimle, "yeni kuruluş şeklinde birleşme", yoluyla birleşebilir," şeklinde şirketlerin birleşme yolları düzenlenmiştir.

TTK hükümleri uyarınca yapısal değişikliklerden biri olan birleşme, devralma şeklinde birleşme ve yeni kuruluş şeklinde birleşme olmak üzere iki şekilde meydana gelmektedir. Eğer, birleşmek isteyen şirketler, kendi malvarlıklarını tasfiye etmeden ve söz konusu şirketler kendi içlerinde birleşmeye giren şirketlerden biri etrafında birleşiyorlarsa devralma yoluyla birleşme gerçekleşmektedir. Birleşecek şirketlerin yeni kurulacak bir şirket etrafında toplanmaları ve birleşmeleri durumunda yeni kuruluş şeklinde birleşme söz konusu olmaktadır. Ayrıca, yeni kuruluş şeklinde birleşmede, birleşmeye katılan şirket, yeni kurulan şirkette belli oranda pay sahibi olmaktadır. Birleşme sonucu birleşmeye katılan bütün şirketler infisah etmekle birlikte tasfiye olmamaktadırlar. Birleşmeye katılan şirketin malvarlığı ise, kendiliğinden ve külli olarak devralan ya da yeni kurulan şirkete intikal etmektedir. Bu sebeple, mal varlığı unsurları açısından taşınır mallar için teslim, taşınmaz mallar için tescil, alacak hakkı için alacağın devri, işletme, patent, marka, tasarım hakkı gibi sını hakların devri için, öngörülen devir ve şekil şartlarının varlığı aranmaksızın intikal gerçekleşmektedir. Ancak, devralma yoluyla birleşmede devrolunan şirkete ait mal varlığının kül halinde devralan şirkete geçmesi için, ana sözleşmede değişiklik yapılması gerekmektedir. Ayrıca ana sözleşme değişikliğinin de ticaret siciline tescili ve ilanı aranan bir diğer koşuldur. Her iki türde birleşmede de infisah eden şirketlerin tasfiyesi yapılmamaktadır. Her iki birleşmede sona eren şirketin mal varlığı tamamen devralan şirkete geçmektedir. Bu şekilde birleşme ile tek şirket ve tek mal varlığı ortaya çıkmaktadır (Pulaşlı, 2011:111-114). Dolayısıyla, birleşme, tasfiyesiz sona erme şekillerinden biridir (Karaman Coşgun,2015:57). Ancak, şirketlerin birleşmesinden söz edebilmek için en az iki ticaret şirketinin mevcudiyeti gerekmektedir. Buna karşın, en fazla kaç şirketin birleşmeye gidebileceği hususunda bir üst sınır aranmamaktadır (Kocaer, 2013:43).

TTK'de, "geçerli birleşmeler" ifadesi kaleme alınmıştır ve TTK, hangi şirket türlerinin hangi şirket türleriyle birleşmesi gerektiği konusunu, 137. madde ile hüküm altına almıştır. Bu hüküm kapsamında yapılan birleşmeler, geçerli birleşmelerdir (İstanbul Ticaret Odası, 2012:47). Anonim şirketler açısından konuyu ele alırsak, anonim şirketin devrolunan şirket olması halinde kolektif ve komandit şirket ile birleşmesi mümkün olmayacaktır. Bunun nedeni, anonim şirketin sermaye şirketi olmasıdır ki, TTK, sermaye şirketlerinin devralan şirket olması koşuluyla birleşmeye gitmelerine cevaz vermektedir. Bir başka ifadeyle, sınırsız sorumlu bir şirketin, sınırlı sorumlu bir şirketi devralması TTK kapsamında yasaklanmıştır (Altaş, 2017:1156).

2.2. Anonim Şirketlerde Bölünme

6762 Sayılı TK'nin yürürlükte olduğu dönemde, şirketlerin bölünmesi ile ilgili olarak TK'de bir

hüküm bulunmamaktaydı. Ayrıca, diğer kanunlarda da sistematik açıdan herhangi bir düzenleme mevcut değildi. Ancak, TTK'nin yürürlüğe girmesiyle 159. madde ile bölünme ilk kez TTK'de düzenlenmiştir. Maddede, "bir şirket tam veya kısmi bölünebilir" ifadesine yer verilmiş ve bu şekilde şirketlerin tam veya kısmi bölünebilecekleri hüküm altına alınmıştır (Gezmiş ve Başaran, 2013:170).

Tam bölünmede, bölünmeye giden şirket tamamen bölünür ve mal varlığı tamamıyla diğer şirketlere intikal etmektedir. Kısmi bölünmede ise, bölünen şirketin mal varlığının bir bölümü yada bir bölümünden daha fazlası diğer şirketlere devrolur. Tam bölünen şirket sona erer ve bölünen şirketin ortakları devrolunan şirketin paylarına ve haklarına iktisap etmektedirler. Kısmi bölünmede de, aynı şekilde ortaklar devralan şirketin paylarını ve haklarına iktisap ederler ya da devrolan şirketin malvarlığı oranında devralan şirketin paylarına ve haklarına iktisap ederler. Bunun yanında, kısmi bölünme sonunda, yavru şirketlerin ortaya çıkması muhtemel bir durumdur (Bayram,2017:119).

Ticaret şirketleri, çeşitli iç ve dış etkenler dolayısıyla bölünmeye gidebilmektedirler. Bu sebepler, ticari ortaklığın yönetilemeyecek derecede büyümesi, birden çok işletme konusu ile iştilgal edilmesi, ortaklar arasında paylaşmanın zorunlu hale gelmesi, işletmenin konusunu bir mal varlığına daha uygun olduğu düşüncesi gibi sebeplerdir (Poroy ve diğ.2014:145). Ayrıca, şirketlerin hantal yapılarından kurtulma yönündeki iradeleri de bölünmeye gitmek istemeleri de başka bir sebep olmuştur (Bilgili ve Demirkapı,2013: 94). Bir anonim şirket de, piyasa koşulları, yönetim gereklilikleri, rekabet edebilme olanaklarını yükseltme ve mali koşullar açısından bölünmeye gidebilmektedir. Ancak, anonim şirketler, TTK'nin çizmiş olduğu sınırlar çerçevesinde, tam bölünme şeklinde bölünebilirler ve kısmi bölünmeye gidemezler (Kaderoğlu, 2017:36).

TTK'nin 160. maddesinde bölünmeye gidebilmek açısından bir kıstas getirilmiştir. Bu kapsamda sermaye şirketleri ve kooperatiflerin, sermaye şirketi ve kooperatif olmak üzere bölünebilecekleri düzenlenmiştir (Coştan,2013:21). Bu doğrultuda, bölünmeye giden sermaye şirketlerinin ve kooperatiflerin mal varlıkları tamamen ya da kısmen kendilerinden ayrılmaktadır. Daha sonra bu mal varlıkları, tasfiyesiz olarak kısmi halefiyet yoluyla başka bir sermaye şirketi yada kooperatife devredilmektedir. Bölünen şirketin ortakları ise, kendiliğinden ve herhangi bir işleme de gerek olmadan devralan şirkete ortak olmaktadır (Eriş, 2013:1938). Bu kapsamda, TTK'nin ihdas ettiği şirketlerin bölünmesini düzenleyen hükümler uyarınca, anonim şirketlerin, anonim şirketlere, limited şirketlere, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlere ve kooperatiflere bölünmeleri mümkün olacaktır (Bilgili ve Demirkapı, 2013:94).

2.3. Anonim Şirketlerde Tür Değiştirme

6102 Sayılı TTK'nin 180 ile 194. maddeleri arasında düzenlenen tür değiştirme, TTK'de, 6762 Sayılı TK ile benzer bir mahiyette düzenlenmiştir. Ancak, TTK'de konu daha ayrıntılı olarak ele alınmış ve yeni gelişmelerde göz ardı edilmemiştir. Ayrıca TTK kapsamında tür değiştirme oldukça kolay bir prosedüre bağlanmıştır. Dolayısıyla, tür değiştirme, sadece bir şekil değişikliği olmakla beraber, tür değişikliği sonucu yeni şirketin kurulmasıyla, hukuki ilişkiler de külli halefiyet yoluyla yeni şirkete intikal edecektir (Pulaşlı, 2011:247). Bir Ticaret şirketi genellikle, sanayileşme, holdingleşme, halka açılma, kredi limitlerini artırma ihtiyaçlarından dolayı tür değişikliğine gitmektedir. Ayrıca, ticaret şirketi, işletme yapısının çok büyümesi üzerine, mevcut şartların etkisiyle de tür değişikliğine gidebilmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak, şahıs şirketinin, sermaye şirketine dönüşmesi olağan bir durum olacaktır (Kocaer, 2013:41).

TTK'nin 180. maddesinde ticaret şirketlerinde tür değiştirme hüküm altına alınmıştır. Tür değiştirme sonucu, ticaret şirketi tasfiye edilmeksizin ekonomik varlığını ve devamlılığını koruyarak diğer bir türe dönüşmektedir. Tür değiştiren şirket, başka bir türe dönüştüğü halde bu yeni şirket, eski şirketin tüzel kişiliğini devam ettirmektedir (Bilgili ve Demirkapı, 2013:109). Tür değiştirme ile şirketin dış şekli ve iç yapısı değişmekle beraber, şirketin hükmi şahıs sıfatında herhangi bir değişiklik görülmemektedir (Gezmiş ve Başaran, 2013:194).

3. ANONİM ŞİRKETLERDE YAPISAL DEĞİŞİKLİKLERDE İŞ İLİŞKİLERİNİN GEÇMESİ

Tüzel kişilerde, işin görülmesini isteme hakkı ve talimat verme yetkisi farklı kişilerde toplanmıştır. İş

akdinin tarafı olan *tüzel kişi* için görülmesini talep etme hakkına sahiptir. Tüzel kişiler iradelerini organları vasıtasıyla dış dünyaya açıklarlar. Bir tüzel kişiliğe haiz olan ticaret şirketleri de iradelerini organları marifetiyle açıklarlar. Bunun sonucu olarak, emir ve talimat verme hakkı tüzel kişinin yetkili organı tarafından kullanılmaktadır. Bu nedenden dolayı, bir ticaret şirketinin işveren tarafı olduğu iş ilişkilerinde, ticaret şirketinin kendisi soyut işveren, ticaret şirketinin yetkili organı da somut işveren sıfatını haiz olacaktır. Bu doğrultuda, anonim şirketi ele aldığımızda, anonim şirketin kendisi soyut işveren iken, en üst düzeyde emir ve talimat verme yetkisine sahip olan anonim şirketin bir organı olarak *yönetim kurulu* da somut işveren sıfatını taşımaktadır (Süzek, 2017:153-154).

4857 Sayılı İş Kanunu'nda işyeri devrinin iş sözleşmesi üzerindeki etkisi 6. maddede hüküm altına alınmıştır. Bu kapsamda işyerinin veya bir bölümünün başka bir işverene devri durumunda, mevcut iş sözleşmelerinin bütün hak ve borçlarıyla devralana geçeceği hükme bağlanmıştır. Bu kapsamda iş sözleşmeleri, devreden işverenden devralan işverene bütün hak ve borçlarıyla başka bir işleme gerek olmadan kendiliğinden geçmektedir (Mollamahmutoğlu ve diğ...2014:272). Dolayısıyla, devir tarihinden önce doğmuş olan ve devir tarihi itibarıyla ödenmesi gereken borçlardan devreden ve devralan işveren birlikte sorumludur. Ancak, eski işverenin sorumluluğu devir tarihinden itibaren iki yıl ile sınırlıdır. Devreden işveren, bilhassa, devir tarihine kadar doğmuş, ücret, fazla çalışma, hafta tatili çalışması, bayram ve genel tatil ücretleri gibi işçilik alacaklarından sorumludur (Poyraz, 2016:24-25),

Yargıtay, anonim şirketin başka bir şirkete devredilmesi durumunda, 4857 Sayılı İş Kanunu'nun 6/4 hükmünün, mevcut işçiler açısından uygulanması gerektiğini kabul etmiştir. Ayrıca, anonim şirketin başka şirketle birleşmesi gerekçe gösterilerek işçilerin sözleşmelerinin feshedilmesi durumunda, 4857 Sayılı İş Kanunu'nun iş sözleşmesi ile ilgili haksız fesih konusunu düzenleyen hükümlerinin uygulanması gerektiğini kabul etmiştir. (Y.9.HD, T.03.12.2015,E.2015/23270,2015/34215) Buna mukabil, Yargıtay, birlikte sorumluluk hükümlerinin uygulanabilmesi açısından bir istisna getirmiştir. Eğer, tüzel kişilik birleşme, bölünme veya tür değiştirme sonucu ortadan kalkar ise, böyle bir durumda birlikte sorumluluk hükümleri uygulanmayacaktır. Bir başka deyişle, tüzel kişiliğin son bulması halinde birlikte sorumluluk hükümleri uygulama alanı bulmayacaktır (Y.9.HD, T.27.04.2015, E.2014/34871, K.2015/15072).

TTK kapsamında konu ile ilgili bir düzenleme olup olmadığına baktığımızda, TTK'nin *iş ilişkilerinin geçmesi* başlığını taşıyan 178. maddesinde ticaret şirketlerinde, birleşme, bölünme ve tür değiştirme durumunda iş ilişkilerinin geçmesi hükme bağlanmıştır.

TTK'nin 178. maddesine göre,

" (1) *Tam veya kısmi bölünmede işçilerle yapılan hizmet sözleşmeleri, işçi itiraz etmediği takdirde, devir gününe kadar bu sözleşmeden doğan bütün hak ve borçlarla devralana geçer.*

(2) *İşçi itiraz ederse, hizmet sözleşmesi kanuni işten çıkarma süresinin sonunda sona erer, devralan ve işçi o tarihe kadar sözleşmeyi yerine getirmekle yükümlüdür.*

(3) *Eski işveren ile devralan, işçinin bölünmeden evvel muaccel olmuş alacakları ile hizmet sözleşmesinin normal olarak sona ereceği veya işçinin itirazı sebebiyle sona ereceği tarihe kadar geçen sürede muaccel olacak alacaklarından müteselsilen sorumludur.*

(4) *Aksi kararlaştırılmadıkça veya halin gereğinden anlaşılmadıkça, işveren hizmet sözleşmesinden doğan hakları üçüncü bir kişiye devredemez*

(5) *Kişiler muaccel olan ve birinci fıkrada öngörüldüğü şekilde muaccel olacak alacaklarının teminat altına alınmasını isteyebilir.*

(6) *Devreden şirketin bölünmeden önce şirket borçlarından dolayı sorumlu olan ortakları, hizmet sözleşmesinden doğan ve intikal gününe kadar muaccel olan borçlarla, hizmet sözleşmesi normal olarak sona ermiş olsaydı muaccel hale gelecek olan veya işçinin itirazı sebebiyle hizmet sözleşmesinin sona erdiği ana kadar doğacak olan borçlardan müteselsilen sorumlu olmakla devam ederler.*" şeklinde konu hükme bağlanmıştır.

TTK'nin 158. maddesinde bölünme halinde anonim şirketler ve diğer ticaret şirketleri hakkında TTK'nin 178. maddesinin uygulanacağı hüküm altına alınmıştır. Anılan maddenin 4. fıkrasında, birleşmede iş ilişkilerinin geçmesine ilişkin bölünmede iş ilişkilerinin geçmesini düzenleyen 178. maddeye bir gönderme yapılmıştır. TTK hükümleri uyarınca, şirketlerin tam veya kısmi bölünmesinde yada birleşmesinde, işçilerle

akdedilen hizmet sözleşmeleri, işçiler, itiraz etmediği takdirde devir tarihine kadar sözleşmeden doğan tüm hak ve borçlar, devralana geçmektedir. Bu durumda devreden işveren ile devralan işveren, işçilerin birleşmeden önce muaccel olan alacakları ile kararlaştırılan tarihte normal olarak muaccel hale gelecek olan işçi alacaklarından ve işçinin itiraz etmesi durumunda itiraz nedeniyle geçen sürede muaccel olan işçi alacaklarından müteselsilen sorumludurlar. Ayrıca, işçiler söz konusu alacakları için bu taleplerinin güvence altına alınmasını da isteme hakkına sahiptirler. İşçilerin güvenceli talepleri sadece muaccel olmuş ya da ödenmemiş ücret ve alacaklarıyla sınırlı olmayıp, bizzat hizmet sözleşmesinden doğan ve ileride hizmet sözleşmesinin sona ereceği tarihe dek muaccel olacak tüm alacakları da kapsamaktadır. Örneğin altı aylık fesih ihbar süresi varsaya da üç yıl süreli bir hizmet sözleşmesi varsa güvence tüm bu süreleri kapsayacak şekilde istenebilir. Ancak, devralan şirket, birleşmeyle işçi alacaklarının tehlikeye düşmeyeceğini, işlem denetçilerinin raporuyla kanıtlarsa, güvence verme yükümlülüğü ortadan kalkmaktadır (Pulaşlı, 2011:168). Devreden şirketin birleşme öncesi şirket borçlarından dolayı sorumlu olan ortakları, hizmet sözleşmesinden doğan ve intikal gününe kadar muaccel olacak borçlarda, hizmet sözleşmesi normal bir şekilde sona ermiş olsaydı muaccel olan veya işçinin itirazı sebebiyle akdedilmiş hizmet sözleşmesinin sona erdiği ana kadar doğacak olan borçlardan dolayı müteselsil olarak sorumlu olmaya devam etmektedirler. (Bilgili ve Demirkapı,2013 :70-75).

Yargıtay, şirketlerin birleşmesi durumunda işyeri devri gerekçesiyle mevcut işçilerin iş sözleşmelerinin feshedilebilmesi için, 4857 Sayılı İş Kanunu'nun 20. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, feshin geçerli bir nedene dayandığını ispat yükümlülüğünün işverene ait olduğunu, işveren ispat yükünü yerine getirirken öncelikle feshin biçimsel koşullarını yerine getirmeli ve daha sonra içerik açısından feshin geçerli bir nedene dayandığını ispatlaması gerektiğini kabul etmiştir. Yargıtay'ın kararlılık kazanan uygulaması bu yönde olmuştur. Fesihte keyfi davranış olup olmadığı (keyfilik denetimi) ve işletmesel karar sonucu feshin kaçınılmaz olup olmadığı (ölçülülük denetimi-feshin son çare olması ilkesi) hususlarının açıklığa kavuşmasının gerekli olduğunu Yargıtay kabul etmektedir (Y.9.HD,T.10.09.2015, E.2015/17187, K.2015/25197). Aynı şekilde Yargıtay, daha eski tarihte verdiği bir kararında, anonim şirketin bir birleşmeye girmesi durumunda işçilerin iş sözleşmesinin feshedilmesinde işverenin feshe gerekçe olarak işletmenin, işyerinin veya işin gereklerinden dolayı işçinin iş sözleşmesinin feshedildiğini iddia etmesi halinde, bu gerekçeye dayanak teşkil eder nitelikte mutlaka işletmesel bir kararın alınması gerektiğini kabul etmiştir. Bu kapsamda şirketlerin birleşmesi halinde işçinin başka birimlerde çalıştırılmasının mümkün olup olmadığı konusu araştırılmalı ve işçinin iş sözleşmesinin feshedilebilmesi için feshin son çare olması ilkesinin göz önünde bulundurulması gerekliliği, Yargıtay tarafından da kabul edilmiştir (Y.9.HD, T.02,11,2009, E.2009/1917, K.2009/29704).

SONUÇ

6102 Sayılı TTK'de, birleşme, bölünme ya da tür değiştirme durumlarında işyeri bakımından TTK 178. madde hükmü hasıl olmuştur. Ancak, çalışmamızda da işaret ettiğimiz üzere, 4857 sayılı İK'nin 6. maddesinde de iş yeri devrinin düzenlendiği görülmektedir. Bu durumda anonim şirketlerde birleşme, bölünme ve tür değiştirme durumunda, 6102 Sayılı TTK'nin mu yoksa, 4857 Sayılı İK'nin mu uygulanmasının daha isabetli olacağı sorusu akla gelmektedir.

Bu açıklamalar çerçevesinde çalışma konumuzu nihayetlendirmek gerekirse, TTK'nin, İK ile mukayese edildiğinde daha yeni bir kanun olması ve TTK'nin 178. maddesinin sadece birleşme, bölünme ve tür değiştirme bakımından düzenlenmesi nedeniyle daha özel nitelikte olduğunun kabulü isabetli olacaktır. Bu doğrultuda, dayanak noktası olarak, TBMM Adalet Komisyonu'nun, TTK'nin İK'ye göre daha özel nitelikte olduğunu kabul etmesini gösterebiliriz.

Sonuç olarak, anonim şirketlerin birleşme, bölünme ya da tür değiştirme şeklinde bir yapısal değişikliğe gidilmesi durumunda, iş ilişkileri açısından TTK'nin,178. madde hükmünün uygulanması gerekmektedir. Fakat birleşme, bölünme ya da tür değiştirme dışında bir işyeri devri olması durumunda, TTK'nin178. madde hükmünün uygulanması söz konusu değildir. Çünkü, ticaret şirketlerinde birleşme, bölünme ya da tür değiştirme dışında bir işyeri devri olması durumunda bahse konu olan işyeri devri İK'nin

kapsam alanına girmektedir. Dolayısıyla böyle bir devir halinde İK'nin ilgili hükümlerinin uygulanması durumunda konu hukuki bir zemine oturmuş olacaktır. Bu durumda İK'nin 6/4 hükmü de gündeme gelmeyecektir. Ancak, ticaret şirketlerinin birleşmesi, bölünmesi ya da tür değiştirmesi durumunda, iş ilişkileri açısından TTK 178 hükmü ve İK 6/4 hükmünün birlikte ele alınması hukuk mantığına daha uygun düşecektir.

KAYNAKÇA

1. ALTAŞ Soner(2016)"Türk Ticaret Kanununa Göre Anonim Şirketler", Seçkin Yayıncılık, İstanbul
2. AYTULUN M. ve TOROSLU M. V.(2014)"Anonim Şirketlerde Tasfiye", Vedat Yayıncılık,İstanbul
3. BAYRAM Salih(2017)"Uygulama Örnekleriyle Bölünme Birleşme ve Tasfiye İşlemleri",Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul
4. BİLGİLİ F. ve DEMİRKAPI E. (2013) "Şirketler Hukuku", Dora Yayıncılık,Bursa
5. COŞTAN Hülya (2014)"Yeni Türk Ticaret Kanununa Göre Birleşme Bölünme Ve Tür Değiştirme Kararları",Seçkin Yayıncılık, Ankara
6. ÇETİN Müge (2017) "Anonim Şirketlerde Kurucuların Hukuki Sorumluluğu", Bilge Yayınevi, Ankara
7. ÇETİNER S. ve BOZKURT YÜKSEL A. E. (2017) "Ticari İşletme Ve Şirketler Hukuku",Seçkin Yayıncılık, Ankara
8. DEDEAĞA E. ve SARAN O. (2013) "Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulu Ve Sorumluluğu", Ankara Barosu Eğitim Merkezi, Ankara
9. DİNÇ Serhan (2017) "Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu", Seçkin Yayıncılık, Ankara
10. ERİŞ Gönen(2013) "Ticari İşletme Ve Şirketler", Seçkin Yayıncılık, Ankara
11. GEZMİŞ Ş.ve BAŞARAN M.(2013) "Türk Ticaret Kanunu Anonim Şirketler", Bilge Yayınevi, Ankara
12. İSTANBUL TİCARET ODASI(2012),"6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Ticari İşletme ve Ticaret Şirketlerine Getirilen Yenilikler", Yayın No: 2012-5, İstanbul
13. KADEROĞLU Murat(2017)"Anonim Şirketlerin İnfisahı", On İki Levha Yayınları, İstanbul
14. KARAMAN COŞGUN Özlem (2013) "Anonim Şirketlerin Tasfiyesi",Adalet Yayınevi, Ankara
15. KOCAER Şenol(2013) "Şirket Yeniden Yapılandırmaları", Seçkin Yayıncılık, Ankara
16. MOLLAMAHMUTOĞLU H. ASTARLI M. ve BAYSAL U. (2014)"İş Hukuku",Turhan Yayınları, Ankara
17. POROY R. TEKİNALP Ü.ÇAMOĞLU E. (2014) "Ortaklıklar Hukuku I ",Vedat Yayıncılık, İstanbul
18. POYRAZ Ercan(2016)"İş Hukuku",Seçkin Yayıncılık, Ankara
19. PULAŞLI Hasan (2011) "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Şirketler Hukuku Şerhi",Adalet Yayınevi,Ankara
20. SÜZEK Sarper(2017)"İş Hukuku", Beta Yayıncılık, İstanbul
21. TEKİNALP Ünal(2011) "Yeni Anonim ve Limited Ortaklıkları Hukuku İle Tek Kişi Ortaklığının Esasları", Vedat Yayıncılık, İstanbul
22. www.kazanci.com/İctihat Bilgi Bankası.
23. www.yargıtay.gov.tr/emsal dava örnekleri.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(27)

Dr. Öğr. Üyesi Şaban ERTEKİN²⁰⁹

BAĞIŞ VE YARDIM KAVRAMININ VERGİSEL AÇIDAN ANALİZİ TAXIAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF DONATION AND ASSISTANCE

ÖZ

Çağdaş demokrasilerde kamusal hizmetlerinin en önemli finansman kaynağı vergilerdir. Kamusal hizmetlerin sunumuna bireylerin gönüllü katılımın sağlanması ve kamunun iş yükünün hafifletilmesi ve bu konuda farkındalık yaratılması amacıyla, vergi kanunlarında yapılan bağış ve yardımların indirimine olanak tanınmıştır. Yapılan bağış ve yardımlar ödenecek vergilerden belli oran ve miktarlarda indirilebilmektedir. Özünde hayırseverlik içeren ve dini, ahlaki ve sosyal yönü olan bağış ve yardımların karşılıksız ve gizli olması en önemli özelliklerindedir.

Hayırseverlik güdüsü ile karşılıksız ve gizlilik esasına dayalı olarak yapılan bağışların, vergi matrahında indirim konusu edilmesi ile çelişir görünümündedir. Gizli ve karşılıksız olması gereken bağışların sadece beyana tabi gelirlerden indirilebilmesi, beyanname vermeyenlerin bu indirimlerden yararlanamamaları, indirim konusu yardımlarının ihtiyaç sahipleri yerine sadece kanunda belirtilen kamu kurumları ve kuruluşlarına yapılabilmesi mükelleflerin vergi algıları üzerinde olumsuz etki yaratabilecektir. Bu çalışmada bağış ve yardımların vergisel açıdan analizi, ekonomik ve sosyal yönleri ile birlikte ele alınarak incelenecektir.

JEL Kodları: H20, H26, H30.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi kaybı, Bağış ve Yardım, Kamu Harcamaları.

ABSTRACT

In contemporary democracies, the most important source of financing for public services is taxation. In order to provide voluntary participation of individuals in the provision of public services and to alleviate the workload of the public and to raise awareness on this issue, it is possible to deduct donations and subsidies on tax laws. Donations and grants can be deducted from the tax to be paid at a certain rate and amount. It is one of the most important features of donations and aids that are charitable and religious, ethical and social in nature, which are unrequited and confidential.

It seems that the donations made on the basis of charity and unrequited and confidentiality are contradictory to the subject of deduction in tax base. The fact that donations that should be hidden and unrequited can only be deducted from income subject to declaration, beneficiaries of these incentives can benefit from these discounts, and the deduction of donation assistance benefits to public institutions and organizations mentioned in the law can have a negative impact on taxpayers' perceptions. In this study, the taxonomic analysis of donations and benefits will be examined together with their economic and social aspects

Keywords: Tax, Tax loss, Public expenditure, Donation and assistance

JEL Codes: H20, H26, H30.

²⁰⁹Aydın Adnan Menderes Üni. Aydın İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü Öğretim Üyesi, (saban.ertekin@adu.edu.tr)

1. GİRİŞ

Bireyin bağış davranışıyla ilgili yapılan çalışmalarda, bireyin bağış davranışını farklı motivasyonların etkilediği ileri sürülmektedir (Bekkers ve Wiepking, 2011;2). Sosyal bir sorumluluk olarak karşımıza çıkan bağış ve yardımda bulunma davranışının, dini, ahlaki, sosyal ve ekonomik yönü ile birlikte, hukuki ve vergisel yönü de bulunmaktadır. Ancak yıllar itibarıyla dünya çapında yapılan bireysel bağışlarla ilgili araştırmalarda, bağışların büyük bir kısmının gösteriştan uzak ve gizli bir biçimde yapıldığını ortaya koymaktadır. (Tiltay ve Torlak, 2015;26). Karşılıksız ve gizlilik esasına uygun olarak yapılan bağış ve yardım, Türk kültür ve geleneğinde en önemli erdemlerden kabul edilmektedir.

Bağış ve yardımların gizlilik ve karşılıksız olarak yapılması öngörülmele birlikte, eğitim ve sağlık, kültürel ve bilimsel amaçlı bazı kamusal hizmetlerin görülmesi ve bireylerin kamusal hizmetlere katılımının sağlanması ve teşviki amacıyla, vergi kanunlarında yapılan bağışların indirimine dönük düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre Genel ve Özel Bütçeli İdareler ile İl Özel İdareleri, Belediye ve Köyler ile vergi muafiyeti tanınan vakıflar ile kamu yararına çalışan derneklere yapılan bağışların, makbuz karşılığı beyannamede gösterilmesi şartıyla vergi matrahında indirimine izin verilmiştir. Belirli şartlarda indirimine konu edilen bağış ve yardımların, vergi matrahını azaltıcı bir unsur olarak hazine zararı oluşturduğu açıktır (Aydoğdu, 2017;1).

2. Bağış ve Yardım Kavramı

Bağış kavramı Türk Dil Kurumu tarafından bir kimsenin, kuruluşun veya ülkenin aynı ya da nakdi varlıklarını bir başka kişi, kurum veya ülkeye karşılıksız olarak devretmesi olarak tanımlanmıştır. Günlük yaşam içerisinde hayır işlemek, hibe etmek, yardım etmek, lütufta bulunmak gibi davranışları ifade etmek için kullanılan bağış kavramı yaygın olarak para yardımı anlamında kullanılmaktadır (Çevik, 19914;555). Yardım Kavramı ise, kendi iktisadi gücünü ve olanaklarını başkaları için kullanması, gelişmiş ülkelerin veya uluslararası kuruluşların, az gelişmiş ülkeleri iktisadi olarak kalkındırmak veya sosyal amaçlarla verdikleri çok düşük faizli veya karşılıksız aktarımlardır (Emektar, 2012;142). Söz konusu aktarımlar sadece nakdi değil aynı zamanda aynı yardım hatta üçüncü kişiler için emek, zaman, bilgi, beceri ve yeteneğini belli bir amaç için ve karşılıksız olarak harcamasını da kapsamaktadır.

Bir kimsenin mülkiyeti ya da tasarrufundaki aynı ya da nakdi malvarlığının bütününe veya bir kısmını kendi hür iradesi ile ve karşılıksız olarak diğer kişi ya da kurumlara transfer etmesi bağış olarak kabul edilmektedir. Söz konusu transferlerin hem dini ve sosyal hem de ekonomik ve hukuki yönü bulunmaktadır. Dini, sosyal ya da ekonomik hangi gerekçelerle yapılırsa yapılsın, bağışa konu mal ya da hizmetin bağış yapacak kişinin kendi tasarrufu altında bulunması ön koşuldur. Ayrıca bağışlanacak şeyin rıza ile gönüllülük esasına uygun ve özellikle karşılıksız yapılması ve gizlilik esasına uygun olması gerekmektedir. Ancak uygulamada gizlilik ve karşılıksız olma prensibinin yani sağ elin verdiği sol elin duymaması koşulunun ihmal edildiği ve bağış-karşı bağış şeklinde tezahür eden mübadeleye dönüşmesi karşılıksız olma prensibi ile çelişmektedir (Önür, 2009;352). Bağış ve yardım yapan kişiler açısından sosyal bir sorumluluk ya da dini veya vicdani bir gereklilik olarak kabul edilen bağışlar, devlet açısından ise kamusal bir gelir görünümünde olup, bütçe içerisinde kamu gelirleri altında muhasebeleştirilmektedir. Ancak Türk vergi sistemi içerisindeki bağış ve yardımların indirimine konu edilmesi vergi matrahından ve tahsil edilecek vergi gelirlerinde azalmaya sebep olmaktadır. Ama yine vergi kanunlarında bağış ve yardımların indirilmesine ilişkin şartlar ve muhasebeleştirilmesi gibi konularda önemli düzenlemeler yapılmıştır.

2.1. Dini ve Sosyal Açından Bağış ve Yardımlar

Bağış ve yardım ya da hayır işlerinin dini temellerinin Kuran'da yer aldığı ve karşılıksız ve gizlilik temelli olduğu görülmektedir. Bakara suresinin 83. ve 110. ayetlerinde karşılıksız yardımda bulunmayı, zekât vermeyi buyurmuş, ayrıca Zariyat suresinde iffetinden dolayı durumunu açıklamayan yoksula yardımın gereği, A'la suresinde zekât verenin kurtuluşa ereceği zikredilerek karşılıksız yardımda bulunma emredilmiştir. Ayetlerden anlaşıldığı üzere yardımın herhangi bir menfaat beklenmeksizin karşılıksız olarak yapılması gerektiği, yani bağış ekonomisi ya da mübadeleye konu edilemeyeceği ve gizlilik esaslarına uygun

olarak yapılması benimsenmiştir. Dünya çapında yapılan bağışların önemli bir kısmının gizlilik içinde yapıldığı ifade edilmektedir. Birçok kültürde, yapılan bağışın başkaları tarafından görünür olması toplumsal olarak uygun görülmemektedir (Tiltay ve Torlak, 2015;25).

Karşılık beklenmeksizin yapılan hayır ya da yardım niteliğindeki bağışlar, dini açıdan olduğu kadar gelenek ve göreneklerle birlikte, müslüman toplumlarda olduğu kadar Türk-İslam devleti anlayışında da görülen bir sosyal olgu olup, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir (Alakavuklar, vd. 2009:113). Özellikle Türk toplumunda var olan ve dünden bugüne değişmeyen bağış ve yardım yapma arzusu ile imarethane, eğitim kurumları, yol, çeşme ve köprülerin devlet katkısı olmadan bireyler tarafından inşa edildiği görülmüştür (Ergülen ve Erdem, 2000:257). Özellikle Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın gereği olarak, muhtaçlara yardım, öksüz, yetim ve ihtiyaç sahiplerine yapılan bağış ve yardımların dini olduğu kadar Türk kültüründe vicdani ve sosyal yönü bulunmaktadır.

2.2. Ekonomik Açıdan Bağış Ve Yardımlar

Dini ve sosyal yönü ile birlikte bağış ve yardımların, bağışlayanın mal varlığındaki aynı ya da nakdi değer karşılıksız transferi nedeniyle ekonomik yönü de bulunmaktadır. İster dini gerekçelerle, isterse prestij edinme, iyi veya güvenilir görünme, reklam yapma gibi ekonomik nedenlerle yapılsın, bağışlayanın aktif toplamında karşılıksız bir azalmaya, bağışlananın ise aktifinde karşılıksız bir artışa sebep olmaktadır.

2.3. Hukuki Açıdan Bağış ve Yardımlar

Türk Medeni Kanununa göre fiil ehliyetine sahip herkesin bağış yapabileceği, ancak veli ya da vesayet altında bulunan bir kişinin herhangi bir sebeple malının bağışlanamayacağı belirtilmiştir. Medeni haklarını kullanma yetkisine sahip olan herkes bağış yapabilir (Şeker, 1993;1). Anne-baba da velayetleri altındaki küçüğün malını satabildiği halde bağışlayamaz. Borçlar Kanununun 287-298 maddelerinde bağış ve bağışlama sözleşmelerini düzenlemiştir. Bağışlama kavramı hukuksal manada, tek taraflı ve ölüme bağlı olmayan sağlar arası bir sözleşme olup, bağışlayanın mal varlığında azalmaya sebep olur. Ticaret hukukunda ise, medeni hakları kullanma ehliyeti tüzel kişilikle yani tescille kazanılır. Ancak bağışlama işlemi sürekli ve olağan bir faaliyet olmamasından dolayı bağış kararı için bağış kararının şirket ana sözleşmesinde yer alması ve kararın yetkili organlar eliyle alınması gerekir (Çevik, 1991;557)

3. Vergisel Açıdan Bağış ve Yardımlar

Türk toplumunda dünden bugüne bağış ve yardım yapma istek ve arzusu değişmediğinden, vergi hukukunda da bağış ve yardımların belirli koşullarla indirimine konu edilmesine gerek duyulmuş ve Gelir Vergisi Kanununa 1950'li yıllarda giren bağış ve yardımlarla ilgili hükümler, günümüzün sosyal ve ekonomik gereklerine uygun olarak geliştirilmiştir (Ergülen ve Erdem, 2000:257).

Bağış ve yardımlar vergiye tabi bir harcama, gelir veya servetin elde edilmesi ya da bir faaliyetin sürdürülebilmesi için yapılan zorunlu bir gider mahiyetinde olmamasına rağmen, sosyal ya da ekonomik gerekçelerle vergi kanunlarında vergiye tabi kazancın tespitinde indirilebilecek giderler kapsamında yer almıştır. Asıl amacın daha çok vergi tahsilatı olmayıp kamusal hizmetlerin ifası olması nedeniyle, kamusal hizmet sunan kişi ya da kurumların yaptıkları bağışları da, sosyal, bilimsel, sanatsal ve ülke için faydalı diğer başkaca faaliyetlerin teşviki ve desteklenmesi amacıyla vergi kanunlarının uygulanması açısından gider olarak kabul ederek vergi matrahlarından düşülmesine imkan tanımıştır (Emektar, 2012;140).

Vergi hukukunda bağış ve yardımların vergi gelirlerinden indirilebilmesi belirli şartlara bağlanmıştır. Vergi kanunlarında bağış ve yardımların indirimine konu edilebilmesi, bağış yapılan yılda gelir elde edilmesi ve zarar beyan edilmemesine bağlıdır (Aydoğdu, 2017;2). Cari yılda indirimine konu edilmeyen bağışların, sonraki yıllar da indirilemeyeceği için mutlaka bağış yapılan yıl içerisinde beyan edilecek bir gelirin olması gerekir. Aksi takdirde sonraki yıllarda elde edilen gelirden indirimine konu edilebilmesi mümkün değildir. Ayrıca yapılacak bağışın sadece kanununda belirtilen kurum ve kuruluşlara yapılması, mutlaka makbuz karşılığında ve karşılıksız olarak yapılmış olması gerekir. Söz konusu kurumlara yapılacak yabancı para

cinsinde yardımlar Merkez Bankası döviz alış kuru, aynı bir bağış ise maliyet veya kayıtlı değeri üzerinden indirme konu edilecektir (Sarılı, 2018;206). Ancak yardım konserlerine ait davetiye, yemek ücreti için alınan davetiyeler hiçbir şekilde makbuz ya da belge yerine kullanılamaz. Söz konusu genel şartlarla birlikte vergi kanunlarında bağışın tamamının ya da belli bir miktarının indirilebileceğine ilişkin özel şartlar düzenlenmiştir.

Bağış ve yardımlar ilgili vergilendirme dönemine ait beyannamede gösterilerek indirim konu edilebilmektedir. Beyanname düzenleme yükümlülüğü bulunmayan gerçek kişi mükelleflerin yapmış oldukları bağışların indirim konu edilememesi, mükelleflerin vergi adaleti ve vergi barışı konularında olumsuz bir vergi algısına sebep olacağı gibi, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu olumsuz etkileyebilecektir. Ayrıca özünde hayırseverlik olan bağışların sadece kanunda ifade edilen kurum ya da kuruluşlara yapılması koşulu ile vergi matrahında indirim konu edilmesi, bağış ve yardımların gizlilik ve karşılıksız olma ilkesi ile çelişmekte, bağış ile indirim arasında bir mübadele görünümü arz etmektedir. Vergi kanunlarında bağış ve yardımların hangi oran ve miktarlarda indirilebileceği ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

3.1.Gelir ve Kurumlar Vergisinde Bağış ve Yardımlar

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 89. maddesi ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 10. maddesi kapsamında bağış yapan mükelleflerin beyannamelerinde gösterilmek şartı ile bir kısmının kazancın % 5 kadarını, bir kısmının ise tamamen sonraki yıllara devredilmeksizin matrahtan indirilebileceği hüküm altına alınmıştır.

Genel ve özel bütçeye kamu idarelerine, İl özel dairelerine, Belediyelere, Köylere, Kamu menfaatine yararlı dernekler, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara, Bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunan kurum ve kuruluşlar makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımların, o yıla ait kurum kazancının % 5'ini geçmemek ve beyannamede gösterilmek şartı ile kurum kazancından indirim konusu yapılabilecektir (Vergi Müfettişleri Derneği, 2016;183). % 5 indirilecek kazancın tespitinde geçmiş yıl zararları ve iştirak kazançları istisnası indirildikten sonraki tutar üzerinden % 5'lik indirilecek bağış ve yardım miktarının hesaplanması gerekir.

Genel ve özel bütçeli kamu idarelerine, İl özel daireleri, Belediyeler, Köylere bağışlanan okul, sağlık tesisi, 100 yatak kapasitesinden az olmamak şartı ile öğrenci yurdu ve çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi, ibadethaneler ve Diyanet İşleri Başkanlığının denetimine tabi eğitim tesislerinin inşası, faaliyetlerinin devamı için yapılan bağış ve yardımlar tamamı, o yıl beyannamesinden gösterilmek şartı ile kurum kazancından indirilebilir (Sarılı, 2018;204). Ancak Okul Aile Birliklerine yapılan bağış ve yardımlar indirim konu edilmeyecektir. 5520 sayılı Kanununun 10/d bendinde kamu kurum ve kuruluşları ile vergi muafiyeti tanınan vakıflar ve kamu yararına çalışan dernekler ile bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetinde bulunan kuruluşlar veya Kültür ve Turizm Bakanlığınca desteklenen ya da desteklenmesi uygun görülen ve ülke tanıtımına katkıda bulunan kültür ve sanatsal faaliyetlerle ilgili makbuz karşılığı yapılan bağış ve yardımların tamamının o yıl kazançlarından indirilebileceği belirtilmiştir.

Ayrıca Başbakanlıkça veya Bakanlar Kurulunca başlatılan yardım kampanyalarına makbuz karşılığı yapılan aynı ve nakdi bağışların, İktisadi işletmeleri hariç, Türkiye Kızılay Derneğine ve Türkiye Yeşilay Cemiyetine makbuz karşılığı yapılan nakdi bağış veya yardımların tamamı makbuz karşılığı o yıla ait beyannamelerinden indirilmelerine izin verilmiştir (KVK, 2017, md. 14).

Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunları dışında da, bazı özel kanunlarla bağış ve yardımların indirilebileceğine ilişkin düzenlemeler mevcuttur. 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu göre yapılan aynı ve nakdi yardımlar, 7269 sayılı Doğal Afetler Dolayısı ile Alınacak Tedbirlere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun göre yapılan aynı ve nakdi yardımlar, 3413 sayılı SHCEK Kanununca yapılan aynı ve nakdi yardımlar, YÖK Kanuna göre üniversite ve Yüksek Tek. Enstitülerine yapılan nakdi yardımlar, 278 sayılı TÜBİTAK Kanununca yapılan nakdi yardımlar ile Milli Ağaçlandırma ve Erozyonu Önleme Kanunu, GATA Kanunu, TSK Güçlendirme Vakfı Kanunu, Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim için yapılan bağış ve yardımlar belgelendirilmek şartı ile cari yıldaki gelir ve kurumlar vergisinden indirilebilecektir.

3.2.Katma Değer Vergisinde Bağış ve Yardımlar

Genel ve katma bütçeli daireler, il özel idareleri, belediyeler, köyler, bunların teşkil ettikleri birlikler, üniversiteler, döner sermayeli kuruluşlar, kanunla kurulan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, siyasi partiler ve sendikalar, kanunla kurulan veya tüzelkişiliği haiz emekli ve yardım sandıkları, kamu menfaatine yararlı dernekler, tarımsal amaçlı kooperatifler ve Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara bedelsiz olarak verilen mal teslimleri ve hizmet ifaları KDV istisna edilmiştir (Şeker, 1993;47).

3065 sayılı KDVK'nun 17/2.b maddesinde düzenlenen istisnaya göre kamu kurum ve kuruluşlarına dini, insani veya sosyal amaçlarla yapılan bedelsiz mal teslimleri ve hizmet ifaları sınır belirtilmeksizin istisna edilmiştir. Buna göre bağış ve yardımların katma değer vergisinden istisna edilebilmesinin, KDVK'da belirtilen kurum ya da kuruluşlara yapılması, mal tesliminin veya hizmet işinin bedelsiz yapılması ve toplumun menfaatine uygun sosyal amaç taşınması gerekmektedir (Kızılot, 2010;2). Söz konusu kurum ve kuruluşların birbirilerinden almış oldukları mal teslimleri ve hizmet ifaları da bu kapsamdadır.

3.3.Bağış ve Yardımların Bütçe İçerisindeki Yeri ve Önemi

Devlet bütçesi içerisinde yer alan ve kamusal hizmetlerin finansmanı içerisinde yer alan bağış ve yardımlar, kamu gelirleri içerisinde önemli bir paya sahip değildir. Yıllar içerisinde merkezi yönetim bütçe gelirleri içerisindeki payı %3 ile %5 bandında gerçekleşmiştir. Bu pay içerisinde çıraklık, mesleki ve teknik eğitim gelirleri ile yurt dışından alınan bağış ve yardımlar indirildiğinde, yurt içinden alınan bağış ve yardımların bütçe gelirleri içerisinde payı sembolik kalacağı açıktır. Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, hedeflenen ve gerçekleşen bağış ve yardımların payının düşük olduğu görülecektir.

Tablo 1:Yıllara göre alınan bağış ve yardımlar ile Özel gelirler

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Hedeflenen(TL)	964.310	1.239.175	1.183.357	2.045.922	1.556.477	1.932.183	4.462.755	2.822.543
Gerçekleşen (TL)	965.516	1.068.362	1.651.698	1.095.571	1.281.115	2.208.499	5.036.063	2.987.558
Bütçe Payı (%)	0,4	0,4	0,5	0,3	0,3	0,5	0,9	0,5

Kaynak: Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri (2010-2017), <http://www.bumko.gov.tr/> 15.01.2017

SONUÇ

Günlük yaşantımızda hayır işlemek, yardım etmek, hibe etmek gibi kavramların yerine kullanılan bağış ve yardım kavramı, bir kişinin aynı ya da nakdi varlıklarının bir kısmını karşılıksız, gönüllülük ve gizlilik esasına uygun olarak ihtiyaç sahibi ya da kamu kurum veya kuruluşlarına transfer edilmesidir. Bağış özünde hayırseverlik olan bir davranış modeli olup, dini, ahlaki ve sosyal açıdan teşvik edilmektedir. Aynı zamanda bireylerin eğitim, sağlık, tarihsel ve kültürel mirasın korunması gibi kamusal hizmetlerin sunumunda farkındalık yaratılması ve gönüllü katılımın sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple gelir vergisi kanunu, kurumlar vergisi kanunu, katma değer vergisi kanunu ve diğer vergi kanunlarında yapılan bağış ve yardımlar, kanunda belirtilen şekil ve oranlarda indirimde konu edilmektedir.

Bağış ve yardımlar ticari ya da mesleki kazancın elde edilmesi veya devamı ile ilgili olmamasına rağmen, teşvik amaçlı olarak vergi matrahından indirilebilmektedir. Ancak kamu yararı ya da yardım amaçlı yapıldığı belirtilmekle birlikte, kimi zaman mükelleflerin indirim yapıldıktan sonra devlete bir miktar ya da hiç vergi ödemiyebilirler. Bu sebeple gerçek ve tüzel kişilerin vergilerini ödedikten sonra bu tür bağış ve yardımda bulunmaları gerçek manada hayırseverlik örneğini oluşturacaktır. (Kantarıcı, 2004;141).

Tamamen karşılıksız ve gönüllük esasına dayalı ve özünde hayırseverlik ihtiva eden bağış ve yardımlar, vergi kanunlarında sadece beyana tabi mükelleflere matrahtan indirim olanağı tanımaktadır. Söz konusu düzenleme vergi barışı ve vergiye gönüllü uyum, kanun önünde eşitlik gibi konularda olumsuz algılara sebep olabilmektedir. Hiçbir şekilde bağış veren ile bağış alan arasında mübadele ekonomisi algısına sebebiyet vermemelidir.

Vergi kanunlarında bağış ve yardımların vergi matrahında indirilebilme koşulları ayrıntılı düzenlenmiş olmakla birlikte, bağışların kabulüne ait ayrıntılı düzenleme yapılmamıştır. Özellikle aynı bağışlarda kamu kurum ve kuruluşlarının ihtiyacına bakılmaksızın yapılabilecek bağışların indirimine konu edilmesi, kıt olan kaynak israfına sebep olabilecektir. Kıt olan kaynakların israftan uzak etkin ve verimli kullanılması için, bağışların kabulüne ait şartlar ayrıntılı olarak düzenlenmelidir. Ayrıca kamusal hizmetlerin finansmanı konusunda bağış ve vergi arasındaki daha gerçekçi karşılaştırmaların ve analizlerin yapılması için muhasebe kayıtlarının da güvenilir olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- 1.Alakavuklar, O.N, Kılıçaslan, S. Öztürk, E.B. (2009) Türkiye'de Hayırseverlikten Kurumsal Sosyal Sorumluluğa Geçiş: Bir Kurumsal Değişim Öyküsü Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt:9,Sayı:2
- 2.Aydoğdu K, (2017), Türk Vergi Hukukunda Bağış ve Yardımlar, <http://www.alomaliye.com/turk-vergi> (E:12.11.2017)
- 3.Aziz Çelik, Muhafazakar Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım-Yükümlülük Yerine Hayırseverlik, İÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:42.
- 4.Bekkers, Rene ve Wiepking, Pamala (2011). “A Literature Review of Empirical Studies of Philanthropy: Eight Mechanisms that Drive Charitable Giving”, Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, C: 40, No: 5, s. 924973
- 5.Çevik, O.N., (1991), Ticaret Şirketlerine Bağışta Bulunabilme Ehliyeti, Ankara Barosu Dergisi, Ankara
- 6.Emektar F. (2012), Türk Vergi Hukukunda Bağış ve Yardımlar, Vergi Dünyası, sayı 365. Ankara
- 7.Güneri Ergülen, Hayreddin Erdem, (2000), Vergi Kanunlarındaki Vergi Avantajları, 2. Baskı, Yaklaşım Yayınları, Ankara
- 8.Kantarıcı, H.B.,(2004), Gelir ve Kurumlar Vergisi Açısından Bağış ve Yardımların Vergiden İndirilmesi Üzerine Bir Değerlendirme, İİBF Dergisi, Cilt.18, S:3-4
- 9.Kızılot, Ş, (2010), Bağış Olayın KDV, [https://www.google.com.tr/search?q=bağış+ve+yardımlar+kızılot&/\(E:16.01.2018\)](https://www.google.com.tr/search?q=bağış+ve+yardımlar+kızılot&/(E:16.01.2018)
- 10.Tiltay M. A. Ve Torlak, Ö, (2015) Yardım Kurumlarına Bağışın Sosyal Yönü: Özgeci ve Bencil Bağış Motivasyonlarının Gizli Bağış Üzerindeki Etkisi, Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:1
11. Önür, H,T, (2009), Türkiye’de Muhafazakar Liberal Söylemin Yoksullukla Mücadele Açmazı:Ne Muhafakar Ne Liberal, International Symposium on Social Rights Proceedings, Belediye-İş Sendikası Yayını, Ankara
- 12.Sarılı, M.A. (2018), Türk Vergi Sistemi, Hermes Tanıtım Ofset, Ankara
- 13.Şeker, S. (1993), Bedelsiz Teslim ve Hizmet (Bağışlama) İşlemlerinde KDV Uygulaması, Yaklaşım Dergisi, Yıl:1, S:7, Ankara
- 14.Vergi Müfettişleri Derneği, (2016), Beyanname Düzenleme Rehberi, Epamat Basım, Ankara

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(28)

Süreyya BAKKAL²¹⁰; Muharrem BAKKAL²¹¹; Gökmen KANTAR²¹²
TÜRKİYE'DE YAPILAN 1KASIM 2015 SEÇİMLERİNİN, MAKRO EKONOMİYE ETKİLERİ²¹³
THE EFFECTS OF 1 NOVEMBER 2015 ELECTIONS IN TURKEY ON MACRO ECONOMY

ÖZ

Seçim dönemlerinde tüm hükümetler seçimi kazanmak için popülist politikalar uygulamaktadır. Her parti iktidarı ele geçirmek için çaba sarf etmektedir. Seçmenler bölgelerine yatırımların yapılmasını ve istihdamın artırılmasını isterler. Siyasi partiler seçimi kazanmak için ekonomi ve maliye politikalarını bir araç olarak kullanırlar. Seçim kazanıldıktan sonra da ekonomide istikrar politikaları izlenmeye başlanır. Seçilecek adaylar bölgelerine yatırımların yapılmasını ve istihdamın artırılması için çalışırlar. Bu dönemde kamusal harcamalar artırılır; kamu gelirleri azaltılır.

Bu durum Türkiye'de ekonomik yozlaşmanın yanında siyasal yozlaşmaya da sebep olur. Bunların önüne geçmek için anayasal iktisat teorisinin önerdiği ve ülkemizin çıkarına olan anayasa çıkarılmalıdır. Aksi takdirde seçimler sonrasında oluşturulan daraltıcı politikalar halk tarafından hiç de hoş karşılanmamaktadır. Hükümetler bir daha iktidar olmak isteyeceklerdir. Bunun için seçim öncesi ve sonrası Anayasa'nın ön gördüğü şekilde para ve maliye politikalarını düzenleyecek önlemler alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Seçim, Seçmen, Ekonomi Siyaset, İstihdam ve İstikrar.

ABSTRACT

During the election period, all governments are applying populist policies to win the election. Every party strives to take power. Voters want to invest in regions and increase employment. Political parties use economic and fiscal policies as a means to win elections. After the election, stability policies are followed in the economy. The candidates to be selected work to increase the investment and employment of the region. In this period, public expenditures are increased and public revenues are reduced.

This situation causes political corruption in Turkey as well as economic corruption. To prevent these, the Constitution proposed by the theory of constitutional Economics and which is in the interest of our country should be abolished. Otherwise, the narrower policies created after the elections are not tolerated by the public. Governments will want to be power again. To this end, measures should be taken to regulate monetary and fiscal policies as envisaged by the Constitution before and after the elections.

Keywords: Election, electorate, economy politics, employment and stability.

²¹⁰ Namık Kemal Üniversitesi / SBMYO Dış Ticaret Bölümü sbakkal@nku.edu.tr

²¹¹ Namık Kemal Üniversitesi / SBMYO Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü mbakkal@nku.edu.tr

²¹² Namık Kemal Üniversitesi / İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi gokmenkantar06@gmail.com

²¹³ 8-9 Nisan 2017 Tarihinde Russe/Bulgaristan'da Düzenlenen " IV. IBANES Kongreler Serisi Sempozyumu'nda (IBANES) "Türkiye'de Yapılan Son Seçimlerin Makro Ekonomiye Etkileri" Başlığı İle Sunulan Bildirinin Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Son Halidir.

1. GİRİŞ

Seçim halkın yasalara göre seçmen kimliği kazanmış kişilerin iktidarı halk adına kullanacak yöneticileri seçmesidir. Seçim birden fazla aday arasında gerçekleştirilir. Bir sonraki seçime kadar, yönetim yetkisini kazanan parti iktidarı devralır. İzleyen dönemde ise; siyasal iktidarın kullanma biçimi değerlendirilerek, iktidar yine seçim ile denetlenir.(Varlık ve Ören,2001:20) Seçim ekonomisindeki amaç; maliye ve ekonomi politikası araçlarının oy maksimizasyonunu sağlamalarıdır.(Şener,2001:182) Seçim denildiği zaman akla siyasi partiler gelmektedir. Siyasi parti iktidar yarışına katılmış ve hedefi iktidarı ele geçirmek olan bir örgüttür, iktidarı ele geçirmek için bu partiler ülke çapında örgütlenirler ve bu amaçla çalışmalar yaparlar.(Çam,1990:378) Halk siyasal partiler arasında tercih yapmak zorundadır.

Özellikle iktisat ve siyaseti birbirine bağlayan en önemli noktalardan biri de karar alma işlemidir. Karar alınırken amaçlara ulaşmak için değişik araçlar kullanılır. Burada politikacı amaçlar ve araçlar arası seçim yapmak zorunda kalır. Bu tercih de en önemli sorun kıt kaynaklardır, ikincisi ise bireylerin amaçlar ve araçlar arasında değişik tercihlere sahip olmasıdır. Bu amaç ve araç seçimini önemli kılan neden çok farklıdır. Burada her amacın ve aracın bir toplumsal maliyeti vardır. Yani amaç ve araç toplumun bir kısmına belirli yükler getirirken bir kısmına da belirli kazançlar temin eder. Buna örnek verecek olursak; işsizler için istihdam seviyesinin yükseltilmesi birinci derecede önemli iken, enflasyon hızının düşürülmesi dar gelirliler için birinci derece önemlidir. Bundan da anlaşılıyor ki araçlardan birinin tercihi, toplumun değişik kesimlerine değişik şekilde yansımaktadır.(Savaş,1998:113-114)

Günümüzde siyasi partiler iktidara gelme ve iktidardaki partilerin ise en büyük amacı; yeniden seçilmektir. Seçmenler oylama kararlarını verirken gelecekte elde etmeyi umdukları faydayı maksimize edecek şekilde davranırlar. Seçmenler iktidar partisinin lehine ve aleyhine oy kullanırken bu partinin iktidarı süresince izlediği politikaları ve yarattığı sonuçları dikkate alırlar. Birçoğu fanatik bir şekilde oy kullanmazlar.(Downs,1957:23-25) Siyasi partilerin uyguladıkları ekonomi politikalarında partizan eğilimleri olup olmadığını sağlıklı bir şekilde araştırmak gerekir. Bunun içinde ülkede düzenli ve sağlıklı kamuoyu araştırmaları yapılmalıdır.(Carlesen, ve diğerleri,1999:14) Görülüyor ki siyasetin temel amacı özellikle siyasi partiler açısından siyasi iktidarı ele geçirmek ya da ortak olmaktır. Demokratik toplumlarda bu amacı gerçekleştirmek ancak seçimi kazanmakla mümkün olacaktır. Siyasi otorite seçimi kazanmak için ekonomi politikalarını bir araç olarak kullanmaktadır.(Yücekök,1987:3) Günümüzde çok partili demokraside; iktidar ve muhalefet partileri yeniden seçilebilmek için, sürekli olarak rekabet içinde olurlar. Özellikle iktidardaki hükümetler için en önemli konu seçmen desteğini sağlamaktır. Bunun için de, seçim dönemlerinde bir dizi ekonomi politikaları uygulama yoluna giderler. Hatta seçim öncesinde seçmenleri memnun edebilmek için ekonomide yapay iyileştirmeler sağlarlar. Daha sonra da; ekonomide istikrar tedbirlerine başvururlar. Seçim öncesi uygulanan genişletici ekonomi politikalarının tersine; istikrar politikalarının izlenmesi seçim ekonomisi politikası olarak adlandırılır. Seçime giden siyasal iktidar, önceleri ekonomiye yapay ilaveler yapar ve piyasayı canlandırarak oy potansiyelini artırmaya çalışır. Nihayet maliyetleri seçim sonrası döneme bırakılır; sağlanan kaynaklarla kendi lehlerine oy potansiyelini artırma yoluna giderler.(Önder,1991: 17) iktidarını koruma güdüsü ile hareket eden hükümet; yeniden seçilme beklentisi ile seçmenlerin fayda maksimizasyonlarını sağlayacak politikalar üretir. İşsizlik ve enflasyon oranı ve reel gelir düzeyi gibi temel makro ekonomik göstergelerin yansıttığı ekonomik durum; seçmenleri çok etkilemektedir. Seçmenler hükümetin performansını buna göre değerlendirmektedir. Daha doğrusu iktidarın izlediği ekonomi politikalarının sonuçlarına göre tercihleri yaparlar.

2. Siyasal Süreçte İktidarlar ve Seçmenler

İktidarlar seçim dönemlerinde farklı ekonomi politikaları uygularlar. Onları bu uygulamaya iten nedenlerin temelinde siyasi aktörlerin davranışları yatmaktadır. Politikanın gidişatı buna göre belirlenmektedir, isteklerini kabul ettirmeye çalışan toplumsal güçler kendi politikalarını kabul ettirme çabası içindedirler. Kamu kurumları ile çıkar ve baskı gurupları arasında temel bir fark olmadığı düşünülebilir. Fakat hiçte öyle değildir. Kamu kurumları dahi kendi isteklerini kabul ettirmek için iktidara baskı yapar. Görülüyor ki siyasal iktidarın alacağı kararlarda ve izleyeceği politikalarda, kamu kuruluşlarının, siyasi partilerin, çıkar

ve baskı guruplarının etkileri vardır. Baskı gurupları içerisinde en önemlilerinden biri seçmendir. Seçmen oylamadan bir fayda bekler. Bu faydada oylamanın maliyetinin büyük olması durumunda seçmen oy kullanır. Aksi durumda oy kullanmaz. Hatta kullanacağı oy ile seçim sonucu etkileme olasılığının çok küçük olacağını düşünen seçmen oylamanın mutlaka bir maliyet gerektirdiğini göz önüne almak durumundadır.(Bruno ve diğerleri,(1978b:241-242) Bunu bilen politikacılar yeniden seçilme olasılıklarını artırmaya yönelik olarak seçim gününe kadar vergileri azaltma, kamu harcamalarını ve özellikle transfer harcamalarını ve para arzını artırma gibi genişletici politikalar uygulamaya çalışırlar.(Tiryakioğlu,1975:11) Buradaki amaç işsizliğin azaltılması ve faizlerin düşürülmesidir.(Dennis,1976:413-414) Seçim öncesi bu politikaları izleyen politikacılar seçimden hemen sonra harcamalarda kısıntıya giderler. Fakat şunu da iyi bilmelidir ki seçimlerde seçmenler yakın geçmişe büyük önem vermektedirler. Genellikle seçmenler yüksek büyüme ve istihdam sağlayan hükümetlerden yanadırlar. Düşük enflasyon düzeyleri sağlayan iktidarları ödüllendirirler. Enflasyonun yüksek olmaması hükümetlerin lehinedir. Yeniden seçilebilme şansları vardır. Yani yeniden seçimi kazanma şansları daha yüksektir. Şayet enflasyon yüksek olsaydı. Hükümetin seçilme şansı çok az olacaktı. Hükümet seçim öncesi işsizliği azaltmak için büyük gayret sarf eder. Bazen de küresel krizler ülkeleri ve dolayısıyla hükümetleri etkiler ve bunun önüne geçemezler. Hükümetler seçim öncesinde para basmayı veya vergi artışlarında erteleme yapmayı uygun bulurlar. Seçmenleri ürkütmek istemezler. Dünyada sol partiler işçilerin çıkarları ile ilgilenirken sağ partiler girişimcilerin çıkarları ile ilgilenirler. Sol partiler enflasyondan daha çok işsizliğe öncelik verirler ve onlara göre büyüme ve refah genişletici para ve maliye politikaları ile mümkün olacaktır. Sağ partiler ise işsizlikten daha çok enflasyona öncelik verirler. Para ve maliye politikasında ise daha daraltıcı bir politika uyguladılar(Rogoff,1990:21). Bunun yanı sıra seçmenlerin yeterli ve doğru bilgiye ulaşmasını engelleyen faktörlerde vardır. Bunlardan biri seçmenlerin birçoğunun ilgisiz olması; toplumda yer alan bireylerin eğitim ve kültür düzeylerinin heterojen nitelikte olmasıdır. İletişim araçları siyasal partilerin propagandaları baskı ve çıkar guruplarının yönlendirilmesi seçmenlerin gerçek ve doğru bilgiye ulaşmasına engel olur (Tollisonve diğerleri,1986:773). Organize çıkar gurupları yaptıkları propaganda ile seçmenlerin kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilirler. Bu durumda seçmen ancak bu çıkar gurupları hakkında bilgi sahibi olabilir.(Hallerberg ve diğerleri,2000)

Türkiye gibi ülkelerde yüksek işsizlik oranı sol partilerin seçilme olasılığının artırması gerekirken, bugüne kadar bu gerçekleşmemiştir. Hatta yüksek enflasyon oranı sağ partilerin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bugüne kadar yapılan seçimlerde enflasyon oranı yüksek olduğu için oylar hep sağ partilere gitmiştir. Bugün dünyayı saran küresel kriz nedeniyle işsizlik oranı artmıştır. Fabrikaların birçoğu kapanmış işçiler işsiz kalmıştır. Buna göre bu işçilerin sol parti lehine oylarını kullanmaları beklenmektedir.

3. Politik ve Ekonomik Karar Almada Yozlaşmalar

Politik karar alma mekanizmasında rol alan seçmenler politikacılar bürokratlar baskı ve çıkar gurupları, özel çıkar sağlama gayesi ile toplumda mevcut hukuki dini ahlaki ve kültürel normları ihlal ederler. Onların bu şekilde davranış ve eylemde bulunmalarına politik yozlaşma denir.(Çanaktan,1994:23) Politik yozlaşmalar yozlaşma eylem ve etkinliklerini kendi politik alanlarında gösterirler. Bu alanlar yozlaşmaya en elverişli yerlerdir. Çünkü toplumda en geniş kaynak ve fırsatları tasarruf ancak siyasi mevkilerde bulunanlar kullanırlar.(Gordon,1959:571-579) Politik yaşamda politikacılar hep kısa vadeli düşünürler. Aslında bu düşüncenin temelinde yozlaşma vardır. Gerek seçmenler gerekse politikacılar politik yaşamda daima günlük ve kısa dönem hesapları ile hareket ederler. Seçmenler ise iktidarın onlara seçim öncesinde ne vaat etti ve ne kazandılar ona bakarak oy kullanırlar. Buna en güzel örnek seçimlerden önce yapılan maaş artışları, tarım ürünleri destekleme fiyatların artırılması gibi kararlar; seçmenlerin iktidardaki politikacıları değerlendirilmesinde son derece etkili olmaktadır. Politikacılar için en iyi politika seçimi kazandıracak politikadır. Onlar bugüne kadar bu düşünce sistemini benimsemişler ve buna göre hareket etmişlerdir.(Gündüz,1996:41)

Ekonomik yozlaşmanın temelinde ise siyasal iktidarların ekonomi yönetimi anlayışı hâkimdir. Siyasal iktidarlar politik çıkarları doğrultusunda muhalefete inisiyatiflerini haksız rekabet çerçevesinde popülist bir yaklaşımla kullanırlar.(Erdoğan,1997:162) Seçimlerde seçmen bürokratlara olan şikâyetini sürekli dile getirir.

Töredeki hizmetlerin bürokratlar tarafından yerine getirilmemesi sebebinin yetersiz kadro; elverişsiz bina ve teknik yetersizlik gibi sebeplerden kaynaklandığını düşünürler. Bu imkânsızlıkların giderilmesi için seçimlerde politikacılara baskı yaparlar, iktidarın seçimleri kazanma aracı olarak kullanmasının önündeki en büyük engel merkez bankasının bağımsızlığıdır.

4. Politikacılar ve Merkez Bankası Bağımsızlığı

1994 yılından itibaren merkez bankasına bağımsızlık verilmesi fikrinin hız kazanmaya başladığını görüyoruz. 1997 yılından itibaren ise merkez bankası ile hazine arasında imzalanan bir protokol ile merkez bankası kamunun finansmanını sınırlama ve hatta durdurma imkânına kavuştuğu gibi; bundan böyle merkez bankasına bu tarihten itibaren kısa vadeli faiz oranlarını belirleme yetki ve sorumluluğu verilmiştir.

Para politikasının iktidarın seçimleri kazanma aracı olarak kullanılmasının önündeki en büyük engel merkez bankasının bağımsızlığıdır.(Aktan,1994:46) Merkez bankasının bağımsızlığı demek kurumun politik ve ekonomik bağımsızlığı demektir. Politik bağımsızlık hükümetin etkisi olmaksızın merkez bankasının politik amaçları seçmedeki kabiliyeti olarak tanımlanmıştır. Merkez bankası başkanının ve yönetim kurulunun atanma prosedürüne; para politikasına ilişkin hükümet önerilerinin merkez bankası tarafından dikkate alınıp alınmaması ve fiyat istikrarının merkez bankasının yasal statüsünün bir parçası olup olmamasına göre değişmektedir. Ekonomik bağımsızlık ise merkez bankasının sınırlama olmaksızın para politikasının araçlarını kullanabilmesidir.(Türkan,1997:556-558) Türkiye'de merkez bankasının bağımsız olması, mevcut iktidarların hareket serbestisini sınırlamıştır. Özellikle enflasyonun yükselmesinde seçim dönemlerinde; merkez bankası matbaasının popülist amaçlarla kullanılmaya çalışılması ve daha sonrada faturanın seçmenlere ödettilmesi, artık Türkiye'de mümkün değildir. Fakat buna rağmen hükümetler yine de bu yükleri seçmenin sırtına yüklemek için var güçleri ile çalışmaktadır.

5. Son Dönem Seçim Ekonomileri

Son dönemde iktidarlar Türkiye'de sosyal sigortalar kurumu ve bağ kur prim affını ikinci defa uyguladılar. Bunun yanı sıra belediyelere 30 yıl vadeli krediler açılmasına karar verdiler. Faiz dışı fazla hedefini geri çekerek harcamaların önünü açtılar. Ayrıca GAP ve altyapı yatırımları istihdam paketindeki teşvikleri uygulamaya koydular. Sosyal güvenlik reformu yapıldı. Hükümet bütçe harcamalarını sınırlı yapmaya başladı. Bütçenin dışında hazinedeki nakit imkânlarını kullanmaya çalıştılar. Ayrıca faiz dışı fazla oranını %4.2 den %2.5 e çektiler. İşsizlik sigortası fonundan GAP projesine 2008 yılında 1.3 milyar TL 2009-2012 yıllarında ise yıllık 1.35-1.50 milyar TL kaynak aktarılmıştır. Bu kaynaklar sadece GAP projesini değil bölgedeki yerel yönetimler başta olmak üzere; bölgesel kalkınmışlık farklılıklarını giderici harcamaları da finanse edecektir. Ayrıca önümüzdeki 1 yıl içinde kadın ve 18-29 yaş arasındaki erkek işsizleri istihdam eden işverenlere; 5 yıl süreyle pirim muafiyetinin uygulamasının ilk yıl maliyetinin, yaklaşık 1 milyar TL olacağı hesaplanıyor. 2006 yılında prim affını getiren hükümet sosyal güvenlik kurumuna devredilen SSK ve bağ kurun prim alacaklarına 3. Kez af yasasını onayladı. Çalışma Bakanlığının hazırladığı düzenleme ile prim borçlarını ödeme kolaylığı sağlandı. Sosyal güvenlik kurumunun SSK' lılardan 9 milyar TL bağ kurlulardan 33.1 milyar TL olmak üzere toplam 42 milyar TL prim alacağı bulunuyor. İşsizlik hat safhaya çıkmıştır.(Alberto ve diğerleri,1997:152-153) Ayrıca Fiskobirlik yüksek fiyattan fındık alarak stok yapmaya başlamıştır. Bu fındıkların çoğu depolarda ya çürüyor ya da zararına yağlık olarak fabrikalara gönderiliyor. Devletin bu durumda sırtına yüklenen fatura 1.5 milyar TL'dir. Daha sonra Fiskobirlik devre dışı bırakıldı .Devreye Toprak Mahsulleri ofisi sokuldu. Çünkü iktidar Karadeniz bölgesinde oy kaybı istemiyordu. Şimdi stoklar Toprak Mahsulleri ofisinde birikiyor. Ayrıca üretici destekleme politikasının kendisine değil ürüne yapıldığı için en büyük zararı görüyor. Üretici üretime devam ediyor ve dünyada üretim maliyeti 1 TL düşen fındık Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından 4-4.5 TL ye hükümet tarafından satın alınmıştır. Bu işin 2009 Mart sonuna kadar hazineye net faturası 3 milyar dolar olmuştur. Burada hükümetler fındık politikasını düzeltmek zorundadır. Eğer bu politika seçim ekonomisine alet edilirse Şili, Arjantin, Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna gibi ciddi fındık üretimine geçen ülkeler; dünyanın en önemli fındık üreticisi olan Türkiye'yi piyasadan silecektir.(Alesina ve diğerleri 1997:152-153)

2015 yılındaki büyümenin düşük çıkması sonucu hükümet 2016 yılı için yeni büyümeyi teşvik kararları almıştır. Ancak referandum çalışmaları devreye girince ülkenin uzun vadeli çıkarlarını ilgilendiren bu kararlar geniş halk kesimlerini ve zor durumda olan şirketlere ve esnaflara yönelik olmaya başlamıştır. Turizm sektöründeki Rusya faktörünün turizm gelirlerinde açtığı azalmayı gidermek için başlayan kredilerin yeniden yapılandırılma işlemi ile tüm kredilere yayılması sağlandı. Kamu bankaları seçim için yüklü borçlanmalar yaptılar. Kuşkusuz bunlar ileriye dönük olarak ülke ekonomisini olumsuz etkileyecektir. Dolayısıyla bu gelişmeler ekonomik istikrarın önemli dayanağı olan bankacılık sistemini zor durumda bırakacaktır. Mali istikrar açısından konuya baktığımızda bu cephede de sıkıntılar mevcuttur.

Tablo 1: Genel Seçimin Doğrudan Maliyeti

Açıklama		Tutar, Milyon TL
Hazine Ek Seçim Yardımı*	AKPa	154
	CHP	94
	MHP	62
	HDP	50
Yüksek Seçim Kurulu Seçim Bütçesi		400
Aday Adayların & Adayların Harcamaları		1350
Toplam		2110

Kaynak: BUKİKO, YSK, Adalet Bakanlığı, TESK, Tablo, Çağdaş Şirin

■ *Tahmini bütçe rakamlarına göre hesaplanmıştır Seçimin 2016 yılında yapılacağı varsayılmıştır*

Genel seçimlerin sık tekrarlanmaması gerekiyor. 2110 milyon TL'nin harcanmış olması bütçenin yükünün artması demektir. Bunun yanı sıra işçi alımlarında yüklü bir devlet desteği başlamıştır. Varlık fonu savunma fonuna geçici olarak da aktarılsa çok dikkatli davranılmalıdır. Ayrıca piyasanın canlanması için beyaz eşyada ve mobilyada ciddi KDV indirimleri yapılmıştır. Vergi affı daha önce getirilmişti. Tekrar vergi affını getirmek vergisini düzgün ve gününde ödeyenler için olumsuzluklar yaratacaktır.

Seçim öncesi yapılan harcamalar, enflasyon, istihdam büyüme ve gelir dağılımı üzerinde etkiye sebep olur. Bunun adı dönemsel dalgalanmadır. Politikacılar seçim öncesinde kamu harcamalarını artırırlar. Vergileri düşürürler. Özellikle halk tabanına etki eden vergiler üzerinde dururlar. Buna örnek olarak son seçimlerde beyaz eşyada ve mobilyadaki KDV vergisini söyleyebiliriz. Ayrıca herkese iş bulmak için istihdamı artırma yoluna giderler. Hedefleri yüksek büyümedir. Bütçe açıklarına ve fiyat artışlarına göz yumarlar. Sonuçta maliye ve para politikalarının etkinliği azalmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken kamu adına kullanılan yetkiler çoğu zaman gayeye hizmet etmemektedir. Kamu görevlisi kamu yararının düşünerek bütün toplumun temsilcisi olarak yetki kullanır halktan, toplanan vergilerden de maaşını alır. Bu durumda kamu adına yetki kullanan kamu görevlisinin belli bir gurubun ya da hizibin mensubu gibi hareket etmemesi gerekir. Bunun aksi davranışlar yolsuzluk ve yozlaşma getirir. (Özsemerci:1997:14)

6. SONUÇ

Hükümetler yeniden seçilmek için mevcut ekonomik kaynakları sonuna kadar kullanmaktadır. Özellikle seçim dönemlerinde ekonomi üzerindeki yük daha da artmaktadır. Tercihlerin siyasi iktidar lehine çevrilebilmesi için, kamusal kaynaklar sonuna kadar kullanılmaktadır. Böylece kamu harcamaları artmakta ve sonuçta; kamu ekonomisindeki denge daha da kötüye gitmektedir. Hükümetler seçimi kazanmak için ekonomide yapay iyileştirmeler yapmakta; fakat daha sonra kemer sıkma politikasını getirerek istikrar tedbirleri adı altında seçmenine sunmaktadır. Genellikle hükümetler gelir düzeyi düşük olan seçmenler üzerinde durmaktadır. Seçmenlerin gelir düzeyi arttıkça siyasi iktidarların verecekleri hediyelerin ve seçim rüşvetlerinin seçmeni etkilemesi zor olacaktır.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KİŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

KAYNAKÇA

1. Varlık, Ülkü Ve Ören, Banu, Seçim Sistemleri Ve Türkiye'de Seçimler, İstanbul, Der Yayınları, Eylül 2001,s.20
2. Şener, Orhan, Teori Ve Uygulamada Kamu Ekonomisi, 7.Baskı, istanbul, Beta Yayınları, 2001,s.182
3. Çam,Esat, Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul, Der Yayınları, 1990, s.378
4. .Savaş,Vural 1998, Politik iktisat,3. Baskı, istanbul Beta Yayınları, s.113-114
5. Anthony,Downs, An Economic Theory Of Democracy, New York, Harper And Row, 1957, s.23-25
6. Fredic Carlesen Ve Elin F.Pedersen, Rational Partizan Teory: Evidence For Seven OECD Economies, Echonomivs And Politics, Vol:11,1999, S.14, Aktaran: Erdoğan,Seyfettin, Siyaset Ekonomi ilişkileri, istanbul, Değişim Yayınları, 2004, s.84
7. Yücekök, Ahmet,1987,Siyasetin Toplumsal Tabanı, Ankara, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, s.3
8. Önder, izzettin, 1991, "Seçim Arifesinde imaj Yaratma Çabaları", iso Dergisi, Sayı:307, s. 17
9. .Bruno, S.Frey Ve Friedrich Schneider, "A Politic Echonomic Model Of The United Kingdom", Echonomic Journal, Vol.88, 1978b, s.241-245
10. Tiryakioğlu, Sami, Politikada Baskı Gurupları, istanbul, Varlık Yayınevi, Mart 1975, s.11
11. .Dennis, C.Mueller, "Public Choice: A Survey", The Journal Of Economic Literatüre, Vol:14 No:2, 1976, s.413-414
12. Rogoff,Kenneth,1990, "Equilibrium Political Budget Cycles", American Echonomic Review, Vol: 80, No:1, S.21
13. .Tollison, Robert D. And Robert B.Ekelund,1986, Political Business Cycles in Economics, Boston:little Braun Co., S.773
14. Hallerberg, mark and l.v.souza, 2000,"political busnesss cycles of EU accession countries", www.tinbergen.nl/discussionpapers/0085.pdf
15. Coşkun Çanaktan,1994,Çağdaş Libarel Düşünceden Politik iktisat, Ankara, Takav Matbaası, s.23
16. Gordon Tullock, "Problems Of Majority Voiting", The Jurnal Of Political Economy, December, 67, 1959, s.571-579
17. Gündüz,A Yılmaz,1996, Demogratif Süreç içerisinde Politik Yozlaşma Ve Rant Ekonomisi, Banka Ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı:10, Yıl:33, S.41, istanbul
18. Mustafa, Erdoğan, 1997, Siyasal Yozlaşma Ve Türkiye Örneği, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:13, S.162
19. Aktan,C.Can, Çağdaş Liberal Dşüncede Politik iktisat, Ankara, 1994, Doğu Matbaası, S.46
20. Türkan, Erdal, 1997, popülist ekonomi yönetimi anlayışı ve geniş anlamda siyasi kirlenme, yeni türkiye dergisi, sayı 13, s. 556-576-558
21. Alberto, Alsina Ve Cohen,1999, Political Cycles And The Macroeconomy, S.86
22. Alesina ve Summers,1997, Central Bank Indepence And Macroeconomic Performance: Some Comperative Evidence, S.152-153
23. Özsemerci,Kemal,Türk kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Yozlaşmanın Kültürel Alt Yapısı,Sayıştay Dergisi,2007,s.14
24. . <http://www.tumgazeteler.com/?a=3889734>
25. . http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?YZR_KOD=4&HBR_KOD=108380
26. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/erdal-saglam/hicbir-secimde-bu-kadar-populist-karar-alinmamisti-40370980> ERdal sağlam
27. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/erdal-saglam/hicbir-secimde-bu-kadar-populist-karar-alinmamisti-40370980>

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(29)

Cansu ÖZTÜRK²¹⁴

**ULUSLARARASI TERÖRİZM VE DEVLETSEL OLMAYAN YAPILARA KARŞI KUVVET
KULLANIMI
INTERNATIONAL TERRORISM AND THE USE OF FORCE AGAINST NON-CONSTRUCTIVE
STRUCTURES**

ÖZ

20. ve 21. yüzyılın vebası olarak nitelendirilebileceğimiz uluslararası terörizm, gerek coğrafi konumu gerekse dinamik nüfuslu demografik yapısıyla ve ekonomik olarak gelişmekte olan ülkemizin de doğrudan muhatap olduğu ve savaştığı tehlikeli bir hastalıktır.

İnsan haklarının evrensel bir boyuta ulaştığı günümüzde, bir yandan terörizmle mücadele edilirken bir yandan da terörizme destek sağlayan devlet destekli ya da devlet destekli olmayan yapılara karşı da aynı mücadelenin sürdürülmesi bu yapılara karşı da sürdürülmesi uluslararası terörizmle mücadelede başarının sırrıdır. Bu bağlamda terörizm ulusal boyutu aşan bir anlam taşıdığından bununla mücadelede de devletlerin bir araya gelerek işbirliği içinde çalışmalar sürdürmesi şeklinde devam etmeleri beklenmektedir. Bu kapsamda da özellikle BM üyelerinden gelişmiş devletlerin terörizme finansman olmak bir kenara dursun bu yapılara savaş açması insanlık onuruna yakışır bir tavır olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası terörizm, terörizm, kuvvet kullanma yasağı, önleyici meşru müdafaa, Bush doktrini, Nikaragua Kararı.

ABSTRACT

International terrorism, which we can describe as the plague of the 20th and 21st centuries, is a dangerous disease, that our country, who shows an economic growth alongside its geographical location and dynamic demography, confronts directly and fights against.

In our day, in which human rights reached to a global dimension, while fighting against terrorism, sustaining the same fight against the structures which support terrorism with or without a state support, is the key to success in this fight against international terrorism. In this regard, since terrorism shows a significance beyond national dimensions, it is expected that the countries come together to keep on working in cooperation for the fight against it. Within this scope, it will be an attitude which reveals respect for the human dignity, if developed countries, especially UN-Countries declare war against these structures, instead of financing terrorism.

Keywords: *International terrorism, terrorism, abuse of force, preventive self-detence, Bush doctrine, Decision of Nikaragua.*

²¹⁴ (Gerger Cumhuriyet Savcısı, Gaziantep Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi)

1.GİRİŞ

Günümüz modern, çağdaş insan tipi anlayışla insanın içgüdüsel bir parçası olan şiddet kavramının çarpışmasının neticesi olarak bir yandan şiddet eylemleri meydana gelirken bir yandan da bu şiddet eylemlerinin çözümü için arayışlar mevcuttur. Terörizm artık ulusal boyutları çoktan aşmış ve uluslararası temel sorunların belki de başını çekerken geçmişte meydana gelmiş ve artarak devam eden terörizm sorununa çözüm hukuki bakış açısını elden bırakmaksızın bu sorunun temel nedenlerine eğilmek bu bağlamda geçmişte meydana gelen olaylardan yardım alarak ileriye inşa etnek rasyonel bir bakış açısı olacaktır.

Devletin temel unsurunu oluşturan halk kitlesinin yegane unsuru olan insanın hem kendisiyle hiç bir ilgisi olmayan ve dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan bir insanın zarar görmesinden rahatsız olabilecek kadar naif hem de kendi menfaati uğruna ihtiyacı olandan fazlasını elde etmek için başka insanların zarara görmesini yadsıyacak kadar acımasız olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumun Orta Doğulu, Avrupalı, Anadolu batılı, doğulu, kuzeyli, güneyli olmayla değil insanlık Dnasına işlemiş olan genetik kodla alakası vardır.İnsanın önünde temel iki yol vardır aslında; iyiyi, doğruyu, adaletli olanı seçmek veya bunun tam karşısında olmak.Özellikle eli kalem tutan biz hukukçulara hiç kuşkusuz adaletli olanı insan haklarını korumayı seçmek düşecektir.

Uluslararası hukukun süjesi dahi bir devletten çok daha fazlasıyla giriş kısmında salt ‘insan’ kavramı üzerinden bir değerlendirme yapılması şaşırtıcı olmamalıdır nitekim unutulmamalıdır ki; ‘Bir mih bir nalı, bir nal bir atı, bir at bir komutanı, bir komutan bir orduyu, bir ordu bir ülkeyi kurtarır.’²¹⁵

2.Terörizm Kavramı ile Uluslararası Terörizm Tanımı

Uluslararası toplumun terörizm hakkında genel kabul görmüş bir tanıma ulaşamamış olması terörizm kavramının tanımlanamaz olduğunu göstermez.

Terör sözcüğü Türkçede, yıldırma, korkutma, sistemli şekilde kuvvet kullanma, sistemli şekilde kuvvet kullanma, tedhiş, sindirme gibi anlamlara gelmektedir.²¹⁶ Şiddet, terörizmin hem amacı hem de ön şartı olmakla beraber terörizmi tamamlayan şiddetin ‘siyasi amaçlı’ olmayı ifade eder. Terör ile terörizm kavramları arasında terörizmin terörden farkı olarak; terörizm, siyasi amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli terör kullanmayı yöntem olarak benimseyen bir strateji anlayışıdır.²¹⁷ Terörizmde amaç, hedef topluma hakim siyasi yapıyı değiştirmek amacıyla belirli bir örgüt tarafından sistematik olarak uygulanan ve kitleleri paniğe sokmaktır.²¹⁸

Uluslararası toplum, aradan iki bin yıl geçmesine rağmen hâlâ terörün çifte anlamlılığundan kaynaklanan “bazıları için terörizm olan, diğerleri için kahramanlıktır” veya “bazıları için terörist olan, diğerleri için özgürlük savaşçısıdır” ikilemini yaşamaya devam etmektedir. Esasında bu ifade gerçekte de doğru olabilir. Ancak bunun anlamı özgürlük için savaşan birinin terörist olamayacağı değildir. Burada, terörün sebeplerinden ziyade, ister kişiler isterse devletler tarafından gerçekleştirilsin bizzat terör eyleminin esas alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bir eylemin terör eylemi olup olmadığını belirlerken, söz konusu eylemin amacına, kişilere, topluluklara göre değişebilen dinî, etik, ideolojik ölçütlerle bakıldığı sürece söz konusu ikilemin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu nedenle, terörizm hizmet ettiği amaçlarla değil eylemlerle tanımlanmalıdır. Terörist eylemin hangi amaca yönelik olduğu veya teröristleri harekete geçiren saik, söz konusu eylemin suç olma vasfını değiştirmez.

Terör eylemi hangi sebebe dayanırsa dayansın korkutma, sindirme, öldürme ve işkenceyle neticelenmektedir. Çocukları öldürmek, uçakları kaçırmak, özgürlük vb. amaçlara hizmet etse de sonuçta terörist bir eylemdir. Bu konu ile ilgili olarak BM Genel Kurulu da aldığı bir kararda terörizmin bütün uygulamalarını, yöntemlerini ve eylemlerini nerede, ne zaman ve kim tarafından gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin cezai nitelikte bir suç olarak nitelendirmiş ve kınamıştır. Sonuç olarak siyasî saikle gerçekleştirilmiş bir eylemin terörist eylem olup olmadığını belirlenmesinde saikin içeriği rol oynamamalıdır.

215 Bir mih bir nal kurtarır, bir nal bir at kurtarır.-Türk Atasözü,(Küçük ve kıymetsiz gördüğümüz şeyler zaman gelir çok önem kazanır ve büyük iş görebilir. Küçük bir somun parçası yüzünden bir dikiş makinesinin çalışmaması, işlerin yatması mümkündür. Bu sebeple herhangi bir nesne, iş ya da olayı küçük görmeyip önemle ele almak gereklidir.)

216 Esat Şener, Hukuk Sözlüğü, Seçkin Yayınları, Ankara, 2001, s.795.

217 Sertaç Başaran, Terörizm, Kavramsal Bir Değerlendirme ve Hukuki Mücadele Yaklaşımları, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, sayı 1, 1998, s.157.

218 Hamide Zafer, Ceza Hukukunda Terörizm, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, s.11.

Zira terörizm hizmet ettiği amaçlarla değil, eylemlerle tanımlanır. BM Genel Kurulu tarafından 1995'te alınan 49/60 sayılı kararda dayandığı politik, sosyal, ekonomik ve ideolojik hiçbir sebep dikkate alınmaksızın kabul edilemez olduğu vurgulanmış, BM ilkelerini ve amaçlarını ihlâl ettiği, devletler arasındaki dostluk ilişkilerini tehlikeye düşürdüğü, uluslararası işbirliğine engel olduğu, insan haklarını, temel özgürlükleri ve demokratik toplum düzenini tahrip etmeyi amaçladığı belirtilerek terörizm açık bir şekilde kınanmıştır.²¹⁹

3.Kuvvet Kullanma Yasağının Devletset Olmayan Yapılara Karşı Kuvvet Kullanımı Bağlamında Değerlendirilmesi

3.1.Self Determinasyon Hakkı

Terörizmin tanımlanmasının önündeki bütün bu engellere bakıldığında devletlerin siyasî sistemlerindeki farklılıklardan dolayı terör kavramına ayrı şekilde yaklaşmaları ile self determinasyon hakkı, ulusal kurtuluş savaşları, terör suçları ve siyasî suç arasındaki başkılığın tam olarak ortaya konulamamış olması, savaş, terörizm, devrim gibi kavramların âdeta birbirinin içine geçmiş olması gibi uluslararası hukuktan kaynaklanan nedenlerin genel kabul gören bir tanıma ulaşılmasını engelleyen başlıca unsurlar olduğu görülmektedir.²²⁰

Self determinasyonu, yâni kendi kaderini tâyin hakkı (Türk Dil Kurumu tarafından tavsiye edilen biçimiyle öz belirtim), alışılmış anlamda ulusların kendi geleceklerini belirlemesi kavramıdır.Self Determinasyon ile terörizm kavramları aslında birbirinden keskin bir şekilde ayrılan iki kavramdır.Self determinasyonda amaç zulüm altındaki bir halkın kendi yönetimini ele almak için sarf ettiği çaba neticesinde geleceğini tayin etmesine yöneliktir,terörizmde olduğu üzere herhangi bir siyasî yapıya karşı başkaldırı ve bu amaçla zarar verme çalışmaları değildir.

3.2.Önleyici Meşru Müdafaa – Bush Doktrini

Bush doktrinini olarak adlandırılan kavram ABD'ye 11 Eylül 2001 tarihinde yapılan terör saldırısından sonra ABD başkanının bu saldırıdan sonra önce Afganistan'a sonra Irak'a yönelik saldırılarının hukuki zemine oturtulma stratejisi olarak yorumlanabilir. Amerika, kendisine yönelik tehdit oluşturduğunu düşündüğü hedeflere yönelik önleyici müdahalede bulunma hakkı tanıyan bu strateji içeriğini 2002 Eylül ayında yayınladığı Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde ilan etmiştir. Bush'un açıkladığı bu doktrin bize göre her ne kadar hukuki bir temel oluşturma gayesi taşısa da aslında oldukça geniş yetkiler sunan bu görüşün BM veya başka bir uluslararası hukuk metnine dayanmaksızın oluşturduğu göz önüne alındığında da ne dererce hukuki olduğu tartışmalıdır. Ulusal Güvenlik Stratejinde belirtilen 'önleyicilik' haklı savaş teorisinin stratejiye yansımış şekli olarak düşünüldüğünden, saldırı tehdidiyle düşmanca niyet belirtenlere karşı bir tepki olarak tasarlandığından bu ulusal güvenlik anlayışı, siyasî bir yaklaşım olup bu yönüyle de hukuki nitelikten yoksun olduğu açıktır.²²¹

Stratejinin temel noktasını oluşturan önleyicilik ile kastedilen düşünce; düşman tarafından ilk kuvvet kullanılması ihtimalinden önce saldırıya uğrayacağını düşünen tarafın askeri güç kullanma durumudur. Ancak bu yönüyle bu doktrin, BM antlaşmasının oluşturduğu uluslararası hukuk açısından son derece sakıncalar içermektedir.Amerikaya göre ise; uluslararası hukuk, devletlere, yakın bir saldırı tehdidi yaratan durumlara karşı kendilerini saldırıdan korumada savunma eyleminde bulunmak için onay vermektedir. Ulusal Güvenlik Stratejindeki önleyici meşru müdafaa, tek taraflı olarak ve uluslararası bir onay olmaksızın doğrudan bir tehdidin veya operasyonun olmadığı bir durumda, daha sonradan kabul edilemeyecek maliyetler ile karşılaşmamak için yapılması gereken bir güç kullanımı ifade edilmektedir. Bush doktrininin benimsediği yakın tehdit kavramının uluslararası örf-adet hukukundan çok daha geniş yorumladığı ve düşman tehdidinin yorumlarken uluslararası terörizmin ileride verebileceği muhtemel zararları önlemek için ABD'nin meşru müdafaa yüklediği anlam ortaya konduğunda kendi güvenliğine karşı düşman olarak algıladığı kendi

219 Ahmet Hamdi Topal,(2004). ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLET DESTEKLİ TERÖRİZME KARŞI KUVVET KULLANMA,Doktora Tezi, s.7-49.

220 Topal,s.17.

221 Ulaş Karadağ.BM Antlaşmasına Göre Meşru Müdafaa Hakkı,http://dergipark.gov.tr

seçeceği zamanda ve kendi seçeceği yerde ve araçlarla kuvvet kullanmayı meşru göreceği düşünülürse bu doktrinin BM antlaşmasını dikkate almayan içeriğe sahip olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

4.Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Afganistan Örneği

Uluslararası hukuka göre bazı istisnalar dışında kuvvet kullanma yasaktır, BM antlaşmasının 2/4 maddesi gereğince kuvvet kullanımının veya kullanma tehdidinin tüm devletler açısından yasaklanmış olması asıldır ve buna da kuvvet kullanma yasağı denmektedir. Devletlerin tek taraflı kuvvet kullanma yasağının tek istisnasını BM antlaşmasının 51. maddesinde düzenlenmiş olan meşru müdafaa hakkı oluşturmaktadır.1950'lerden önce meşru müdafaa hakkı bir devletin askeri gücünün bir yansıması olarak görülürken BM antlaşması ile bunun antlaşma kapsamında belli sınırlar içinde düzenlenmesi onu ciddi anlamda koşulları oluşması halinde edinilebilen bir hak haline getirdiğinden bu hakkın da değerini artırmış olağanüstü duruma getirmiştir.Öyleki bu hakkın dahilinde kalmayan kuvvet kullanımları bile bir şekilde hukukileştirilmek için meşru müdafaaaya benzetilmeye çalışılmıştır.²²²(Bknz Makale içi, 3.2.Önleyici Meşru Müdafaa – Bush Doktrini)

ABD yönetimi, 11 Eylül saldırılarından sonra, bu saldırı eylemleri ile bağlantılı olduğu gerekçesiyle El Kaide ile bağlantılı olduğunu ifade ederek Afganistan'da kampları olan bu örgüte yönelik meşru müdafaa hakkına dayanarak askeri güç kullanımında bulunmuştur. Ancak bu müdahale söz konusu kamplar dışında bu örgüt ile iş birliği içinde olduğu iddia edilen Afganistan idaresini elinde bulunduran Taliban yönetimini de hedef almıştır. Böylece Afganistan, ABD'nin önleyici savaş doktrini adı altında oluşturmuş olduğu stratejisinin ilk hedefi olmuştur.

Taliban rejimi ile El Kaide arasındaki yakın ilişki noktasından bakıldığında, Afganistan'a yapılan müdahalenin meşru müdafaa sınırları içinde kalmadığını, ABD'nin askeri güç kullanımının meşru güç kullanımından ziyade egemen bir devletin yapısını değiştirmeye yönelik bir hareket olarak görmekle birlikte; Afganistan müdahalesi rejimin terörizmle bağlantısı noktasında meşru kabul edilebilir. Ancak rejimin kuvvet kullanılarak değiştirilmesinin hukuki açıdan kabul edilebilir bir tarafı yoktur. Afganistan Müdahalesinin haklılığı konusunda Birleşmiş Milletler ve diğer Uluslararası örgütlerin birçoğunun tereddüdü dahi bulunmamakta olup Bush Doktrininin önleyici meşru müdafaa bakımından Afganistan'dan farklılık arz eden ilk uygulamasını da 2003 Irak Savaşı oluşturur. Bu durumda aslında temek hukukilikten yoksun uygulamaların bir duruma uygun düşerken başka bir durumda uygulanabilirliğinin mümkün olmadığını yani bu tür doktrin ürünlerinin genel bir özellik oluşturmadığını göstermiştir.²²³

5.Nikaragua Kararı Işığında Meşru Müdafaa Hakkı

Meşru müdafaa hakkı, silahlı saldırıya uğrayan bir devletin tek başına ya da diğer devletlerle birlikte bu saldırıyı bertaraf etme durumu olarak açıklanabilip BM antlaşmasında doğal hak olduğuna dair bir düzenlemeye sahip olsa da; bu hakkın kullanılmasını bir silahlı saldırı şartına bağlanması yönüyle geniş yorumlanmaması gerektiğini anlamını taşır. Nitekim Adalet Divanı'nın Nikaragua ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki davadaki görüşü de, meşru müdafaa hakkının kullanımı için bu hakkın kullanımı için gerekli koşulların geniş yorumlanmayacağı yönündedir. Adalet Divanı bu kararında bir devletin meşru müdafaa hakkını kullanabilmesi için doğrudan silahlı saldırıyla karşı karşıya kalması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Adalet Divanı'nın kararında, orantılılığın ölçütü anlamında bir değerlendirme yapılmadığı için eksiklik söz konusudur. Adalet Divanı, Nikaragua Kararı'nda, Nikaragua'daki eylemleri meşru müdafaa hakkı olarak nitelemeyerek bir devletin başka bir devlete müdahale etme hakkının önünü kesmiştir.

Adalet Divanı, ABD'nin, Nikaragua hakkında El Salvador'daki hükümeti yıkmak için isyancılara silah yardımı yaptığı iddiasını değerlendirerek bu durumun silahlı saldırı boyutuna varmadığı için bunun meşru müdafaa sınırına dahil olmadığını altını çizmiştir. Sadece silahlı saldırı seviyesine varmayan bu kuvvet kullanımının bertaraf edilmesi için gerekli kontrollerin yapılmasının mümkün olduğu sonucuna varılmıştır.

222 Umut Kedikli,(2005),BM Antlaşmasında Meşru Müdafaa Hakkı,Yüksek Lisans Tezi,Ankara,s.70-84

223 Kedikli, s.70-84

ABD'nin silahlı saldırı boyutuna varmayan silah yardımı şeklindeki hareketine yönelik olarak, Adalet Divanı, '... her devletin, bir başka devletin içindeki sivil mücadele hareketleri ya da terörist hareketleri örgütlemek, kışkırtmak, bunlara yardımda bulunmak ya da bunların içinde yer almaktan ya da bu tür hareketlerin yürütülmesine yönelik olarak kendi toprakları içinde yürütülen örgütlü etkinliklere rıza göstermekten kaçınmama yükümlü ...' olduğunu belirterek hem ABD'nin yapmış olduğu Uluslar arası hukuk ihlali dile getirilmiştir. ²²⁴

6.SONUÇ

Şiddet kültürünün uluslararası bir anlam taşıdığı günümüzde, terör eylemlerinin yadsınmaya ve normalleşmeye doğru gittiği aşikardır. Terörist eylemlere maruz kalınmanın ötesinde bu eylemlerle kimin muhatap olduğunun daha çok önemsendiği dünyada bu tür terörizm faaliyetlerinin artması kendi içindeki bir döngüden ibarettir.

Sınırlı dünya kaynakları ile sınırsız insan ihtiyaçlarının karşılanması boyutundan başlayan ve büyüyen süreçle, devletlerin birbirlerine yönelik siyasi politikalarının, menfaat çatışmaları, güç göstergeleri, din hatta mezhep ayrımları yaparak irregal örgütleri gerek lojistik gerek ekonomik gerek hukuki boyutta destekleyerek devletlerin eliyle beslenen birer canavar yapıp başka devletlerin kaynaklarına saldırı amaçlı kullanılmak şeklinde geliştiği ortadadır.

Günümüz kapitalist dünyasında yolun değil sonucun önemsendiği; yani gücün kontrolün menfaatlerin ele geçirilme yönteminin önemsenmediği, önemli olanın sayılan unsurlara sahip olunması olduğundan insanoğlu devlet eliyle her türlü vahşiliği yapabilmekte hatta yeri geldiğinde bunu vicdani bir rahatsızlık duymadan hukuki bir zemine dahi oturtabilmektedir.

Menfaatin, paylaşılması gereken unsurların olduğu her şeyde olduğu gibi dünya genelinde de otoriteye, egemen güce ihtiyaç vardır. İstenilen, arzu duyulan belki de ütopyik olan insanî yaşam koşullarına, refaha, insanın insan olmasından kaynaklı tüm haklarına özgürce sahip olarak yaşamasına dünyadaki tüm insanların sahip olması, terörizmin olmadığı, insan haklarının dünyaya egemen olan ortak miras haline gelmesi gücün sahibinin hareketine ve yönetimine bağlı olacaktır.

Her ne kadar dünya genelinde de egemen bir güce ihtiyaç duyulsa da varolan tüm devletlerin çalışan, üreten, varolmanın gereklerine uygun standartlarını her bir vatandaşına sunabilen, kendi iç işleyişinde ve dünya için alınması gereken kararlara katılabilen, sorunlara çözüm üretebilen bir hale gelmesinden geçmektedir. Teşbihte hata olmaz deyip bir aile üzerinden örnek vermek yanlış olmayacaktır şöyle ki; evde yine bir anne yine bir baba olacaktır ama çocuklar da kendi ihtiyaçlarını kendi başlarına karşılayabilecek güç ve yetenekte olmalıdır ki anne baba da kendine zaman ayırabilsin ve genel yönetiminde daha sağlıklı kararlar verebilsin, çocuklar kendi aralarındaki ilişkilerini düzgün bir şekilde yürütebilsin, akşam yemekte herkes kendi istediği yemeği mutfaktaki tüm ürünlere ulaşabilerek kullansın ve oluştursun, düzenin sağlıklı bir şekilde yürümesi için de her zaman bir anne baba varolsun.

7.KAYNAKÇA

1. Akışoğlu Özgür, (2012), Nikaragua Davası Işığında Uluslararası Meşru Müdafaa , <http://dergipark.gov.tr>
2. Esat Şener, Hukuk Sözlüğü, Seçkin Yayınları, Ankara, 2001, s.795.
3. Karadağ Ulaş, BM Antlaşmasına Göre Meşru Müdafaa Hakkı, <http://dergipark.gov.tr>
4. Kedikli Umut ,(2005),BM Antlaşmasında Meşru Müdafaa Hakkı,Yüksek Lisans Tezi,Ankara,s.70-84
5. Sertaç Başaran, Terörizm, Kavramsal Bir Değerlendirme ve Hukuki Mücadele Yaklaşımları, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, sayı 1, 1998, s.157.
6. Topal Ahmet Hamdi, (2004). Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma, Doktora Tezi, s.7-49.
7. Zafer Hamide, Ceza Hukukunda Terörizm, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, s.11

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(30)

Dr. Öğr. Üyesi Şahin BULUT²²⁵

**KAMU HARCAMALARI İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: OECD ÜLKELERİ İÇİN
YATAY KESİT BAĞIMLILIĞI ALTINDA PANEL EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ
RELATIONSHIP BETWEEN PUBLIC EXPENDITURES AND ECONOMIC GROWTH: PANEL
COINTEGRATION TESTING UNDER CROSS-SECTIONAL DEPENDENCE FOR OECD COUNTRIES**

ÖZ

Kamunun yatırım, eğitim, sağlık, savunma, altyapı ve ekonomik teşvikler şeklindeki harcamalarının doğrudan veya dolaylı şekilde ekonomik büyümeyi artırdığı düşünülmektedir. Çalışmada 1995-2016 dönemleri için OECD üyesi 21 tane ülke için yatay kesit bağımlılığı altında panel veri analizi yardımıyla toplam kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi artırıp artırmadığı araştırılmıştır.

Yapılan Westerlund-Edgerton Lagrange Multiplier Bootstrap eşbütünleşme analizi sonucunda elde edilen bulgular, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü negatiftir ve elde bu sonuç istatistiki olarak anlamlıdır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Ekonomik Büyüme, Panel Veri, Eşbütünleşme, Yatay-Kesit Bağımlılığı.

JEL Kodları: C33, H50, O47.

ABSTRACT

It is thought that the expenditures of the public in the form of investment, education, health, defense, infrastructure and economic subventions directly or indirectly increase economic growth. For the period 1995-2016, the study investigated whether public spending increased economic growth with the help of panel cointegration analysis under Cross-Sectional Dependence for 21 OECD member countries.

Findings obtained as a result of Westerlund-Edgerton Lagrange Multiplier Bootstrap cointegration analysis negate the relationship between public expenditures and economic growth and this result is statistically significant.

Keywords: Public Expenditures, Economic Growth, Panel Data, Cointegration, Cross-Sectional Dependence.

JEL Codes: C33, H50, O47.

²²⁵ Dr. Öğr. Üyesi; Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, sbulut@adu.edu.tr, Aydın/TÜRKİYE.

GİRİŞ

Ekonomik teoriye göre devletin ekonomik eylemlerinin ekonomik büyümeyi artıracığı düşünülmektedir. Bununla beraber temel fonksiyonların ötesinde, kamu harcamalarındaki genişlemenin daha fazla olmasının ekonomi üzerinde negatif etki yapacağı ifade edilmektedir. Bu negatif etkinin nedeni olarak kamuya ait işletmelerin çoğunlukla etkin olmamasına ve kamunun düzenleyicilik faaliyetlerinin ekonomik düzene aşırı yük ve maliyet getirmesi olarak görülmektedir. Bir başka neden olarak da devleti yönetenlerin uyguladıkları para ve maliye politikalarının genellikle kaynak dağılımında adil olmamasına bu durumda sistemin verimliliği düşürmesidir (Uzay, 2002: 151).

Adolph Wagner, ekonomik gelişmenin kamunun ekonomik düzendeki aktivitesini ve faaliyetlerini yani kamu harcamalarının artacağını ifade etmiştir. Kamu harcamalarını artıran temel alanlar ülkenin sanayileşmesinin ve kalkınmasının gerektirdiği devletin idari ve güvenlik görevlerinin artması, sağlık, eğitim, hukuk sisteminin iyileştirilmesi, hızlı kentleşme ve nüfus artışı hem kamu hizmetleri hemde sosyo-ekonomik düzenlemeler için daha yüksek şekilde kamu harcaması gerektirmektedir (Aksoy,1991:115; Nadaroğlu,1992: 145; Şener, 1996: 29; Aktaran: Arısoy, 2005: 64). Bununla birlikte, sanayileşme ve modern kentleşme beraberinde teknolojik gelişme, haberleşme, ulaştırma, vb. büyük sermaye gerektiren yatırımların devlet tarafından yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Mann,1980: 189; Aktaran: Arısoy, 2005: 64).

Keynes ve Keynesyen iktisatçılar kamu harcamaları, ekonomik büyümeyi etkilemek ve kısa dönem dalgalanmaları düzeltmek için gerekli bir politika aracı görmelerinin yanı sıra kamu harcamalarını dışsal olduğunu savunmaktadırlar. Wagner Yasası ise kamu harcamalarını içsel bir faktör olarak düşünmektedir. Nedensellik olarak bakılırsa; Wagner Yasası'na göre ekonomik büyüme, kamu harcamalarının nedenidir; Keynes Yasası'na göreyse kamu harcamaları ekonomik büyümenin nedenidir (Arısoy, 2005: 64). Ayrıca 1950-2003 dönemi için yaptığı çalışmada, ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik elde etmiştir. Şimşek (2004) çalışmasında kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair; Wagner ve Keynes hipotezlerini Türkiye için 1965-2002 yıllık veriler kullanarak eşbütünlüşme ve nedensellik analizi yaparak araştırmıştır. Bulgularına göre kamu harcamaları ile GSMH arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir. Sonuç olarak, Wagner ve Keynes'in hipotezlerinin ilgili dönem ve Türkiye için geçerli olduğunu göstermiştir.

Oktayer ve Susam (2008: 150) Keynesyen yaklaşıma (kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin negatif olması) uygun sonuç bulan çalışmaları şu şekilde özetlemiştir: Romer (1990), Cross-Section yöntemiyle ve 112 ülke (1960- 1985) için yaptığı çalışmada toplam kamu harcamalarının etkisini negatif, kamusal yatırım harcamalarının etkisini ise pozitif bulmuştur. Baro (1991), 98 ülke ve (1960-1985) dönemi için kamu cari harcamalarının ekonomik büyümeye etkisini negatif tespit etmiştir. Devarajan vd. (1993), Panel veri analizi kullanarak 14 OECD ülkesi ve (1970- 1990) dönemi için, sağlık ve altyapı yatırımlarının ekonomik büyümeye etkisi pozitif, savunma harcamalarının etkisi ise negatif bulmuştur. Fölster ve Henrekson (1999), 23 OECD ülkesi ve (1970-1995) dönemi için yaptığı çalışmada toplam kamu harcamalarının ekonomik büyümeye etkisini negatif olduğunu göstermiştir.

Uzay (2002: 151) çalışmasında, 1971-1999 dönemi için Türkiye'de kamu harcamalarındaki artışın büyümeyi olumlu yönde etkilediğini tespit etmiştir. Demirbaş (1999) Türkiye için 1960-1990 dönemini kapsayan yıllık verilerle yaptığı çalışmasında Wagner Yasası'nı test etmiş ve söz konusu hipotezin geçerli olmadığını göstermiştir.

Esen ve Bayrak (2015: 231) kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönem ilişkisiyi 5 Türk Cumhuriyeti (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan) için panel veri analizi yardımıyla 1990-2012 dönemi için araştırmışlar ve kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Bu tespitleri istatistiksel olarak da anlamlıdır.

VERİ SETİ, YÖNTEM VE BULGULAR

Çalışmanın bu aşamasında analizde kullanılacak olan veri seti OECD (<http://stats.oecd.org>) web sitesinden elde edilmiştir. OECD üyesi 21 ülkeye (Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Macaristan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, İspanya,

İsveç, İsviçre, İngiltere, A.B.D., Estonya) ait 1995-2016 dönemi için Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH-EB-Ekonomik Büyüme) ile Toplam Kamu Harcamaları (KH) verileri kullanılmıştır. Analizde kullanılan ekonomik büyüme serisi reel GSYİH, kamu harcamaları serisi ise GSYİH içindeki yüzde oranı şeklindedir.

Panel veri setinde yatay kesitler-ülkeler arasındaki bağımlılık araştırması, Pesaran (2004)-CDLM (Cross-Section Dependence Lagrange Multiplier) testiyle, serilerin durağanlık araştırması ise; yatay kesit bağımlılığını dikkate alan, ikinci nesil birim kök testlerinden, Pesaran (2006a) CADF (Cross-sectional Augmented Dickey Fuller) testiyle hesaplanmıştır. Seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi araştırması için, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Westerlund-Edgerton (2007) Lagrange Multiplier Bootstrap (LMB) eşbütünleşme yöntemiyle incelenmiştir. Eşbütünleşme katsayılarının homojenitelik araştırması için Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen test kullanılmıştır. Paneli oluşturan veri setindeki değişkenlerin uzun dönem bireysel eşbütünleşme katsayıları yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Pesaran (2006b) CCE (Common Correlated Effects: Ortak İlişkili Etkiler) testi yardımıyla, panelin tümünün uzun dönem eşbütünleşme katsayısı ise Pesaran (2006b) CCEE (Common Correlated Effects Pooled: Ortak İlişkili Etkiler Havuzlanmış) yöntemi yardımıyla hesaplanmıştır.

Ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı (YKB) araştırması için $N < T$ ($N=21$, $T=22$) ancak çokta büyük olmamasını analizlerinde dikkate alan Pesaran (2004)-CDLM testi kullanılmış ve analiz sonucunda ülkeler arasında YKB elde edilmiştir. Elde edilen YKB test bulguları Tablo 1.'de gösterilmiştir.

Tablo1. Yatay Kesit Bağımlılığı Sonuçları

YKB Testi	Pesaran CDLM	Pesaran CD LM
Değişkenler	Trendsiz	Trendli
EB	7,261 (0,000)	9,079 (0,000)
KH	3,438 (0,000)	5,190 (0,000)

Tablo 1.'de verilen parantez içerisinde gösterilmiş olan değerler ilgili test istatistiğinin olasılık değerlerini göstermektedir. Hesaplama gecikme değeri olarak 1 alınmıştır (Gecikme değeri 1-5 değerleri için kontrol edilmiş istatistik değerleri bir miktar değişse de olasılık değerleri ve sonuç değişmemekte hatta pekişmektedir.).

Veri setinde yer alan değişkenlerin durağanlıkları ikinci nesil birim kök testlerinden Pesaran (2006a)-CADF testi yardımıyla araştırılmış ve elde edilen bulgular Tablo 2.'dedir.

Tablo 2. Pesaran (2006a)-CADF Birim Kök Testi Sonuçları

Ülkeler	EB		KH	
	İstatistik Değerleri	Gecikme Değerleri	İstatistik Değerleri	Gecikme Değerleri
Avusturya	-1.3010	2	-1.2376	3
Belçika	-1.9018	2	-2.0257	2
Danimarka	-2.5128	2	-2.5188	2
Finlandiya	-2.4399	2	-1.9659	3
Fransa	-2.5673	2	-0.2653	2
Almanya	-0.9008	2	-0.1624	2
Macaristan	-2.5086	2	-3.0125	2
İrlanda	-0.9221	2	0.5766	4
İtalya	-2.5270	2	-2.3579	2
Lüksemburg	-3.4746	2	-2.7920	2
Hollanda	-1.5655	2	-2.5561	3
Norveç	-3.5525	2	-0.9724	2
Polonya	-1.8299	2	-2.9736	2
Portekiz	-3.5090	2	-3.5084	3

Slovakya	-1.7220	2	-1.5672	2
İspanya	-2.6079	2	-2.0573	2
İsveç	-3.1669	2	-2.3596	2
İsviçre	-1.4994	2	0.4651	2
İngiltere	-1.9106	2	-0.8947	2
A.B.D.	-1.9675	2	-0.5200	2
Estonya	-2.2190	2	-2.5266	2

Panelin yatay kesitlerine-ülkelere ait hesaplanan birim kök değerleri Tablo 2.'de verilmiş olup bu değerlerin karşılaştırılması için gerekli olan kritik değer: -4.32 (Trendsiz Model) olup bu değer Pesaran (2007: 275-276)'ın çalışmasından alınmıştır. Buna göre, hem EB hemde KH serisinde her ülke için birim kökün varlığı tespit edilmiştir. Birim kökün var olmasının ekonomik yorumu bu ülkelere ait olan serilerde bu ülkelere gelen şokların kalıcı olduğu yönündedir.

Tablo 3. Pesaran (2006a)-CADF Birim Kök Testi Panelin Genel Sonuçları

Testler	EB		KH	
	Hesaplanan Değer	Kritik Değer	Hesaplanan Değer	Kritik Değer
Panelin Geneli için CIPS İst. Değeri	-2,2193	-2,40	-1,6777	-2,40

Not: Panelin tamamı için CIPS istatistik değerlerinin Kritik Değerleri %1 anlamlılık düzeyi için, Pesaran (2007: 280-281)'den alınmıştır (Trendsiz Model).

Birim kök testi hesaplamalarında panelin geneli için elde edilen CIPS istatistik değerleri Tablo 3.'de verilmiş olup bu sonuçlara göre panelin geneli için birim kök vardır sonucu elde edilmiştir. Birim kök testi sonucuna göre OECD üyesi 21 ülkeye ait veri setinde birim kök olduğu diğer bir ifadeyle serilerin düzey değerlerinde durağan olmadığı yönünde karar verilmiştir. Panelin tamamı için serilerin düzey değerlerinde durağan olmaması iktisadi yorumu ise ülkelere gelen şokların etkisinin hemen ortadan kalkmadığı yani kalıcı olduğu yönündedir.

Bu aşamada paneli oluşturan seriler arasındaki eşbütünleşme analizi, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve mantığı McCoskey ve Kao (1998) Lagrange Multiplier testine dayanan Westerlund-Edgerton (2007: 185) Lagrange Multiplier Bootstrap (LMB) eşbütünleşme yöntemiyle hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 4.'de verilmiştir.

Tablo 4. Westerlund-Edgerton (2007) LMB Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Testler	Sabitli	Sabitli ve Trendli
Westerlund-Edgerton LM Bootstrap p-değeri	0,144	0,298

Not: Panelin tamamı için Westerlund-Edgerton (2007) LMB Eşbütünleşme testi 10000 yineleme (Replication) yapılarak tahmin edilmiştir. Bu tabloya ülkeler arasında YKB olduğu için yalnızca Bootstrap-p-Value (değeri) alınmıştır.

LMB eşbütünleşme analizinde elde edilen bootstrap değerleri paneli oluşturan EB serisi ile KH serisinin eşbütünleşik olduğunu göstermiştir. Bu aşamada paneli oluşturan serilerin eğim katsayılarının homojenlik araştırması Pesaran ve Yamagata (2008) Homojenite Testi kullanılarak elde edilmiş ve sonuçlar Tablo 5.'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Homojenite Testi Sonuçları

Testler	Pesaran ve Yamagata (2008)	İstatistik ve Olasılık Değerleri
Delta Tilda İst.	0,252	0,400
Düzeltilmiş Delta Tilda İst.	0,270	0,393

Pesaran (2006b) eğim katsayısının homojen-heterojen olması durumuna göre, eğim katsayısı homojen ise “Ortak İlişkili Etkiler Havuzlanmış (Common Correlated Effects Pooled (CCEP))” tahmincisi, eğim katsayısı heterojen ise “Ortak İlişkili Etkiler Ortalama Grup (Common Correlated Effects Mean Group (CCEMG))” tahmincisi kullanılmasını önermiştir. Bu çalışmada, eğim katsayısı Tablo 5.’den de görüldüğü gibi homojen olduğu elde edildiği için eşbütünleşme ilişkisinin ve modelin uzun dönem katsayıları Pesaran (2006b: 967-970) CCEE testi kullanılarak tahmin edilmiştir. Tahmin edilen bu katsayılar Tablo 6.’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Panelin Tamamı için Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayı Sonuçları

Test	Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayısı	t İstatistik Değeri
CCEE Pooled Tahmincisi	0,30067	-5,13015

Tablo 6’da da görüldüğü gibi, panelin tamamı için uzun dönem eşbütünleşme katsayısı negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. OECD üyesi 21 ülkenin kamu harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin negatif olduğu sonucu elde edilmiştir. Diğer bir ifadeyle kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ters yönlüdür. Buna göre Kamu Harcamalarındaki 1 birimlik bir artış Ekonomik Büyüme’yi 0,3 birim azalmasına neden olmaktadır.

SONUÇ

Toplam kamu harcamalarının ekonomik büyüme ile arasındaki ilişki 1995-2016 dönemi 21 OECD üyesi için panel veri analizi yardımıyla araştırılmıştır. Analiz için öncelikle serilerin yatay kesit bağımlılığına Pesaran (2004)-CDLM testiyle bakılmış ve seriler arasında yatay kesit bağımlılığının tespit edilmesinin ardından bu durumu dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinden Pesaran (2006a) CADF testi uygulanmış ve serilerin düzeyde durağan olmadıkları görülmüştür. Bu aşamada seriler arasındaki eşbütünleşmenin araştırılabilir olduğunun tespitinden sonra ikinci nesil Westerlund-Edgerton (2007) LMB eşbütünleşme testi kullanılarak serilerin eşbütünleşik oldukları belirlenmiştir. Pesaran ve Yamagata (2008) Homojenite testiyle katsayıların eğimlerinin homojen oldukları tespit edilmiştir. Son olarak ekonomik büyüme ile kamu harcamaları değişkenlerinin uzun dönem eşbütünleşme katsayıları Pesaran (2006b: 967-970) CCEE yöntemiyle hesaplanmıştır.

Yapılan eşbütünleşme analizi sonrasında hesaplanan uzun dönem katsayıya göre, kamu harcamalarındaki 1 birimlik bir artışın ekonomik büyüme üzerinde 0,30 birimlik bir azalma şeklinde etkilediği görülmüştür. Yani 1995-2016 dönemi ve seçilmiş olan 21 OECD üyesi ülkeler için kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki negatiftir. Elde edilen sonuçlar istatistiki olarak da anlamlıdır. Bu çalışma literatürdeki: Uzay (2002) ve Esen ve Bayrak (2015)’in çalışmalarıyla uyumsuz iken Romer (1990), ve Fölster ve Henrekson (1999) vb çalışmalar la ise uyumludur. Ayrıca Fölster ve Henrekson (1999) çalışmasında 1970-1995 dönemi ve OECD üyesi 23 ülke için toplam kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi negatif etkilediğini bulmuştur. Bu çalışma da 1995-2016 dönemi için 21 OECD üyesi ülke için bu durumun hala geçerli olduğunu göstererek literatüre katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

1. Arısoy, İ., (2005), “Wagner ve Keynes Hipotezleri Çerçevesinde Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, 2005, s.63-80 63
2. Demirbaş, S.,(1999), “Cointegration Analysis-Causality Testing and Wagner's Law: The Case of Turkey,1950-1990”, University of Leicester Discussion Papers, 99/2,
3. Esen, Ö., & Bayrak, M. (2015), “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Sürecindeki Türk Cumhuriyetleri Üzerine Bir Uygulama”, Bilig, 73, 231-248.
4. OECD (2018), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı-(Organization for Economic Cooperation and Development), <http://stats.oecd.org>
5. Oktayer, N. ve Susam, N. (2008), “Kamu Harcamaları- Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1970-2005 Yılları Türkiye Örneği” , İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 22 Ocak 2008 Sayı: 1
6. Pesaran, M.H. (2004). “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”, Cambridge Working Papers in Economics, 435.
7. Pesaran M.H. (2006a). “A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence”, Cambridge University, Working Paper, No: 0346
8. Pesaran, M.H. (2006b). “Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels with a Multifactor Error Structure”, Econometrica 74, ss. 967-1012
9. Pesaran M.H. (2007). “A Simple Panel Unit Root Test In The Presence Of CrossSection Dependence”, Journal of Applied Econometrics 22, ss. 265-312.
10. Pesaran, M.H., Ullah, A. and Yamagata, T., (2008). “A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence”, Econometrics Journal 11, ss. 105-127.
11. Şimşek, M.,(2004), “Türkiye’de Kamu Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme, 1965- 2002”, Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 18(1/2), 37-52
12. Westerlund, J. ve Edgerton, D.L. (2007), “ A Panel Bootstrap Cointegration Test”, Economic Letters, 97, 185-190.
13. Uzay, N., (2002), “Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999)”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 19, Temmuz-Aralık 2002 ss. 151-172.

(31)

Dr. Öğr. Üyesi Mimar Sibel DEMİRARSLAN;²²⁶

OTİZM VE ÖZEL EĞİTİME YÖNELİK TASARLANMIŞ MEKÂN GEREKSİNİMİ AUTISM AND SPACE REQUIREMENTS DESIGNED FOR SPECIAL NEEDS EDUCATION

ÖZ

Engelsiz çevre kavramında “herkes için yaşanabilirlik” son yılların en önemli konuları içerisinde yer almaktadır. Böylece, ötekileştirilmeyen bireyler ve onların ihtiyaçlarının giderilmesi söz konusu olabilmektedir. Engellilik kavramı geniş içeriğe sahiptir, sürekli veya geçici bir durum olabilmekte ve iyileştirilebilir, eğitilebilir, öğretilbilir süreçleri kapsayabilmektedir. Özel eğitim bu aşamada yer almaktadır. Bu konuda bilgili eğitimciler ile birlikte diğer personelin olması, eğitim programının ihtiyaçlara göre belirlenmesi, programlanması, yöntemler geliştirilmesi ile birlikte özel olarak tasarlanmış ve donatılmış mekânlarda bu eğitimlerin sürdürülmesi çok önemlidir. Erken tanı ve erken eğitim bireyin gelişimine, hayata katılımına hız kazandırmaktadır. Bu durum aynı zaman da sürdürülebilir bir davranış olmaktadır. Engellilik sınıflandırmalarına göre eğitimin farklılaşması gerekliliğinin bilincinde olmak önemlidir. Engelli diye bir tümel gruptan söz etmek mümkün değildir. İhtiyaçları, gelişimleri, tamamlanabilir yönleri ve olduğu gibi kabul edilmesi gereken özellikleri ile her birey özeldir. Bu nedenle, engellilik durumu göz önünde bulundurularak eğitimin düzenlenmesi ihtiyacı ile birlikte diğer önemli faktör bina tasarımı özelindedir. Ulaşılabilirlik, engelsiz çevre gibi kavramların içerdiği geniş perspektifin içerisinde her bir engellilik durumunu gözetken özel binalarda eğitim almaları sonuç başarısını etkileyecektir.

Bu çalışmada, mimarlık alanında, otizmli bireylerin özel eğitim binalarının tasarım, detaylandırılma, donanım ve inşaa sürecinde göz önünde bulundurulması gereken konuların belirlenmesi ve ihtiyaca cevap olabilecek uygun tasarımlara katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Otizm, Eğitim, Özel Eğitim, Mekân, Bina Tasarımı

JEL Kodları: I10, I12, I19, I21.

ABSTRACT

"Habitability for all" in the concept of barrier-free environment is one of the most important issues in recent years. Thus, it is possible that individuals who do not feel themselves different and their needs are eliminated. The concept of disability has a wide content, which can be permanent or temporary. It can include processes that can be improved, educated or taught. This process is dealt with by the concept of special education. In this regard, it is very important to keep these trainings in specially designed and equipped spaces with the knowledge of trainers as well as other personnel, determination of training program according to needs, programming and development of methods. Early diagnosis and early education accelerate the development of the individual and the participation of the patient. This is also a sustainable behavior. It is important to be aware of the necessity of differentiation of education according to disability classifications. It is not possible to talk about a collective group called disability. Every individual is specific with his / her needs, development, completeness, and characteristics to be accepted as such. For this reason, in addition to the need to organize the education in consideration of the disability situation, the other important factor is the design of the building. Trainings in private premises that consider each disability situation within a broad perspective that includes concepts such as availability, barrier-free environment will affect the outcome of the outcome.

In this study, it is aimed to contribute to the design of the special training buildings of the autistic individuals in the field of architecture, to determine the issues to be considered in the detailing, hardware and construction process, and to contribute to the appropriate designs.

Keywords: Autism, Education, Special Education, Space, Building Design.

JEL Codes: I10, I12, I19, I21.

²²⁶ Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu Kullar / Kocaeli; sibeldemirarslan@gmail.com; Kocaeli/TÜRKİYE.

1. GİRİŞ

Hiçbir birey, bir diğerinin aynısı değildir. Fiziki, psikolojik yönleri ile birlikte sosyal tutum ve davranışları kişiliği oluşturmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü(WHO)'nün tanımından hareketle sağlık “yalnızca hastalık veya sakatlığın yokluğu değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak tam bir iyilik hali” (Araz, A. Vd., 2007) dir. Bu durumda fiziki rahatsızlıklardan öteye gidilmeye ve aslında uzun yıllardır tanısı konulamayan otizm için de son yıllarda farkındalık oluşmaya başlamıştır. Otizmde erken tanı, tedavi ve eğitim çok önemlidir.

Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların özür ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitime "özel eğitim" denir. (www.annesevgisi.biz) Bir başka tanımda ise, “Özel eğitim çoğunluktan farklı ve özel gereksinimli çocuklara sunulan, üstün özellikleri olanları yetenekleri doğrultusunda kapasitelerinin en üst düzeye çıkmasını sağlayan, yetersizliği engele dönüştürmeyi önleyen, engelli bireyi kendine yeterli hale getirerek topluma kaynaşmasını ve bağımsız, üretici bireyler olmasını destekleyecek becerilerle donatan eğitimidir” (www.rehabilitasyon.com) denilmektedir.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği 5.maddesinde özel eğitimin amaçları şu şekilde özetlenmektedir;

- Toplum içindeki rollerini gerçekleştiren, başkaları ile iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışabilen, çevresine uyum sağlayabilen, üretici ve mutlu bir vatandaş olarak yetişmelerini,
- Toplum içinde bağımsız yaşamaları ve kendi kendilerine yeterli bir duruma gelmelerine yönelik temel yaşam becerilerini geliştirmelerini,
- Uygun eğitim programları ile özel yöntem, personel ve araç-gereç kullanarak; eğitim ihtiyaçları, yeterlilikleri, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda üst öğrenime, iş ve meslek alanlarına ve hayata hazırlanmalarını amaçlar.

Otizm de bu kategori içerisinde yer almakta ve kendi içerisinde çeşitlenmektedir. Aynı Yönetmelik de, otizmlili birey, sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılığı erken çocukluk döneminde ortaya çıkan ve bu özellikleri nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi ifade etmektedir, denilmektedir. Tanımdan hareketle eğitimin yolu ve yönünün belirlenebileceği açıktır, sosyalleşebilme sıkıntısı ile az öğrencili sınıflar, spor, yüzme gibi faaliyetler ile destek eğitimleri gibi uygulamalar için gerekli alanların mimari planlamada yer alması önemlidir.

2. OTİZM

Otizm, belirtileri yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkan ve yaşam boyu devam eden, etkileşim ve iletişim alanında belirgin gecikme ve sapmalar ve kısıtlayıcı ilgi alanları ile kendini gösteren karmaşık gelişimsel bir bozukluktur. Diğer pek çok bozuklukta olduğu gibi otizmin de tek bir nedeni yoktur, birçok faktörün bir araya gelmesiyle oluştuğu düşünülmektedir. Otizmlili bireylerde beynin çalışma şekli farklıdır. Merkezi sinir sisteminde bir anormallik olduğu ve beyinde hücreler arasında mesaj taşıyan kimyasal iletilerinde eksiklik ya da fazlalık olduğu düşünülmektedir. (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü) Tanıdan sonra ilk yapılacak uygulama, doğru bir tedavi ve uygun bir eğitimidir.

Ailelerin hissettikleri stresin düzeyi, çocuklarına aldıracağı özel eğitimin kalitesini ve miktarını belirleyicidir. Stres sebepleri ve dereceleri farklı olsa da otizmlili bir çocuğa sahip olan ailelerin stres hissetmeleri kaçınılmaz görünmektedir. Ailelerin hissettikleri bu stres, otizmlili çocuğun erken eğitim görmesi ve gördüğü bu eğitimden en yüksek verimi alması açısından belirleyicidir (Osborne, Mc Hugh, Saunders ve Reed, 2008, akt.Macaroglu Akgül, E.,) Erken eğitim, otizm spektrum bozukluğu için risk altında olan ya da tanı almış çocukların gelişimleri için oldukça önem taşımaktadır. Bu çocuklara yönelik erken eğitim seçeneklerinden birisi olan uygulamalı davranış analizi (UDA) pek çok küçük çocukta olumlu gelişmeler sağlamaktadır.(Güleç Aslan, Y., 2011) Amerikan Psikiyatri Birliği'nin 2000 yılında yayımladığı kılavuza göre (DSM-IV-TR), otizm spektrum bozukluğu kapsamında beş ayrı kategori yer almaktadır:

- Otizm (Otistik bozukluk)
- Asperger sendromu
- Atipik otizm (Başka türlü adlandırılmayan otistik/yaygın gelişimsel bozukluk)

- Çocukluk dezente gratif bozukluğu
- Rett sendromu (<http://en.tohumotizm.org.tr>)

2.1. Otizmin Belirgin Tanılama Durumları

Otizm, özel eğitim kapsamında ele alınan diğer özel durumlardan farklıdır. Aslında genel olarak bir tek özel eğitim sisteminden ve planlamasından söz etmek mümkün değildir. Otizmlilerin genel rastlanılan özellikleri bilinmektedir. Bunlar;

- Otizm bazı benzer özelliklere sebep olmakla birlikte her otizimli birey “tek ve özeldir”.
- Otizimli bireylerin duygu ve hareketlerinde somut oldukları unutulmamalıdır.
- Bazı otizimli bireylerin rutinleri vardır ve bunların bozulması onların hayatını zorlaştırır.
- Otizimli bireylerin hemen hepsinde görsel öğrenme güçlüdür. (Friedlander, 2010, akt.

Macaroğlu Akgül, E.,)

Davranışlar bakımından; Açıklanamayan öfke nöbetleri, alışılmadık ilgileri ve bağlanmalarının olması, alışılmadık hareketler (kanat çırpma gibi kolları hareket ettirme, sallanma), Değişimle başa çıkmada zorlanma;

Duyular bakımından, Her gün duyduğu bazı seslerden ürkme, Sınırlı çeşitte yiyecek yeme, Ayakucunda yürüme;

Sosyal Beceriler yönünden ise, Kendisine konuşulduğunda yüzünü yana çevirmesi, Gülümsemeye gülümsemeye karşılık vermeme, Başka çocuklara olan ilgi eksikliği, Sıklıkla kendi dünyasında gibi görünme, Basit yönergeleri takip edememe (Ayakkabılarını ver gibi) şeklindedir.(Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü)

3. OTİZM İÇİN ÖZEL EĞİTİM İHTİYACI

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 42.maddesinde “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.” demektedir. Her birey fiziki ve mental durumu, becerisi, algısı doğrultusunda yaşamını en iyi şekilde devam ettirebilmek için kendisini geliştirme, yetiştirme ve eğitim alma imkânlarına sahip olmalıdır.

Otizmde erken tanı ve çalışma çocuğun sınıf içi performansında oldukça etkilidir. Daha fazla çocuğun erken tanı ve eğitim alması daha fazla çocuğun okullaşması demektir. Okullaşmada karşımıza çıkan tabloda ise en önemli sorun sınıf veya branş öğretmenlerinin otizimli çocukla sınıfta ne yapacaklarını bilmemeleri ve çocuğu tanımamalarıdır.(Macaroğlu Akgül, E., 2012).

Özel eğitim sınıf ve binaları o bireylerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek özelliklerle donatılmış şekilde tasarlanmalı, inşa edilmeli ve donatılmalıdır. Böylece, gelişim daha olumlu sonuçlarla kendisini gösterebilecektir. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün açıklamalarında “Özel Eğitim Sınıfı, Resmi ve Özel okulların bünyesinde özel eğitim gerektiren öğrenciler için açılan sınıflardır, Otizimli çocuklar için açılan sınıflar en fazla 4 kişi olmalıdır”, bilgileri bulunmaktadır. Her birinin özel olduğu ve birebir ilgi ve eğitim ihtiyacı olduğu sınıfta bulunacak öğrenci sayısından da anlaşılmaktadır.

Bir başka eğitim birimi ise, Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi (OÇEM) ise, Zorunlu öğretim çağında olup genel ilköğretim programlarına devam edemeyecek durumda olan otistik çocuklar için açılan merkezlerdir. Bu merkezlerde üst yaş sınırı 14'tür. (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü)

4. İŞLEV VE TASARIMA YAKLAŞIM

Ben dünü, bugünü, yarını bilmem

Ben dostu, düşmanı, kardeşi, arkadaşını ayıramam

Ben kurallara uymayı bilemem

Beni eğitmek çok sabır ister

Ne olur beni de eğitip hayata hazırlayın...

Ne olur bana anlayış ve sevgi gösterin... (www.kocder.com)

Türkiye’de otizmle ilgili gelişmelere bakıldığında, Devlet yönetimi düzeyinden özel, vakıf ve derneklere kadar pek çok koldan çalışmaların olduğu görülmektedir. Yasal yaptırımların ve milli eğitim politikalarının çalışmaları ile özel eğitim kavramı bulunmaktadır. Ancak, toplum bilinci de çok önemli bir girdidir. Kaynaştırma eğitimi bu özel eğitimin bir parçasıdır, “bireyselleştirilmiş eğitim programlarıyla engelli ve normal çocukların eğitsel ve sosyal yönden bütünleşmelerini sağlama işlemi” (www.zicev.org.tr) olarak tanımlanan bu eğitime bir kısım sağlıklı öğrenci velileri sanki bulaşacak bir durum varmış gibi tepkili yaklaşmaktadırlar. Bu durumun sosyal güvensizlik oluşturabileceği, özgüven zedeleyeceği de ortadadır. Bu nedenle, toplumda farkındalık yaratacak şekilde bir tutum oluşturmak amacı ile pek çok vakıf ve dernekler faaliyetlerini sürdürmektedir. Eğitimde mekân olanakları sağlamaktadırlar. Verimli sonuçlar elde edebilmek ve yapılan harcamalarla gerçek ihtiyaçlara cevap verebilecek binalar oluşturabilmek için doğru analiz ve sentez süreçleri geçirmek gerekmektedir. Mimari proje tasarımlarında amaç, bireylerin sağlıklı, huzurlu, mutlu ve konforlu yaşayacakları mekânlar oluşturabilmektir. Bu amaçta, fonksiyona uygun tasarım önemlidir. Mimarlığın her zaman en önemli anahtar kelimeleri, Vitruvius’un MÖ 1. yy.da dahi belirttiği üzere, fonksiyonel olma, sağlam olma, estetik olmadır. Fonksiyonellik yani işleve uygunluk, ihtiyaca cevap verebilmek önemlidir.

Şekil 1, 2. Alabama’dan örnekler (www.therapyinsider.com)

Şekil 3. Engellilik, farklı yapabilirliktir... (www.chicagotribune.com)

Şekil 4. (www.southbendtribune.com)

Şekil 1.2.3 ve 4 örnekleri incelendiği zaman, rahat, zarar verecek unsurları barındırmayan, yalın ve ihtiyaçları karşılayacak şekilde döşenmiş alanlar görülmektedir. Sadelik ön plandadır. Çocukların tefriş ve mekândan dolayı kaza geçirmelerine neden olmamak için düzenli bir iç mekân tasarımı yapılmalıdır. Az kişilik mekânlar olması dikkat çeker.

Otizm Destek ve Dayanışma Derneği Başkanı Sn. Arzu Gökçe “Bu çocukların haftada en az 40 saat eğitime ihtiyacı” olduğunu vurgulamaktadır(www.gazetekadikoy.com.tr, 2016) Bu nedenle, sıkılmayacakları, öğrenme, oyun, yeme-içme, uyuma gibi tüm ihtiyaç ve faaliyetlerini sağlayabilecekleri düzende binaların olması zorunludur. Su ile terapi bir tedavi yöntemidir, bu nedenle havuzun ve uzman yüzme öğretmenlerinin de bulunması gereklidir.

Şekil 5. Birebir eğitim önemlidir. (www.gazetekadikoy.com.tr)

Şekil 6. Otizm Vakfı İncek Yaşam Merkezi, Ankara (www.algiozelegitim.com.tr)

Şekil 7. (gazetedokuzeylul.com) Şekil 8. Birebir müzik eğitimi (www.ankara.bel.tr)

Spor, diğer destek çalışmalarına oranla en somut ve hızlı sonuç alınabilen metotlardandır. Çünkü fiziksel hareketlilik, hem biyolojik hem psikolojik gelişimin en doğru şekilde ilerlemesine yardımcı olur. Sporun bu yönü, otizmlili bireylerin başta psikomotor becerileri olmak üzere postür (duruş) düzlüğü, denge, kuvvet, sürat, algı, dikkat, öz güven, sosyal iletişim, farkındalık, kendine yeterlilik, yaşam kalitesi gibi olguların olumlu yönde gelişmesini sağlar.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 9, 10, 11,12 Otizm Vakfı İncek Yaşam Merkezi Açık – kapalı birebir spor faaliyetleri (www.ankara.bel.tr) Şekil 13 (www.ankaraotizm.com.tr)

Özel eğitim almak zorunda olacak bireyler ve onlara imkân sağlama düşüncesinde olan kurum ve kuruluşların, mimarların ve yasa koyucuların dikkat etmesi gereken başlıca durumlar tablo 1’de verilmektedir.

⇒ Hastalık/engel veya handikapla ilgili önemli durumlar
<i>İlerleme, gerileme, başlangıç seviyeleri gibi</i>
⇒ Bireyle ilgili özellikler
<i>Yaş, diğer başka özel durumlar/başka hastalık veya engelin eşlik etmesi gibi</i>
⇒ Aile girdileri
<i>Sahiplenme, stres düzeyi, eğitim seviyesi, ekonomik durum, hastane & eğitim kurumları vb. imkânlara yakınlık durumları</i>
⇒ Çevresel girdiler
<i>Sosyal / Toplumsal çevre yapısı</i>
<i>Algı</i>
<i>Eğitim Çevresi</i>
<i>Ekonomik Durum</i>
⇒ Yasal yaptırımlar

Tablo 1. Özel Eğitim alması gereken bireylerin durumlarında dikkat edilmesi gereken durumlar

⇒ Göz teması kuramama
⇒ Komut almama
⇒ Tekrarlı davranışlar
⇒ Tuvalet eğitimi
⇒ Çevre ile iletişimsizlik
⇒ Sosyalleşme ve iletişimde yetersizlik

Tablo 2. Tanılama Kriterleri ile Tasarıma Yaklaşım

5. DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Otizimli çocuklar için eğitim kurumu olacak binanın herhangi bir bina olmaması gereklidir. Otizmin iyi bilinmesi, tespit edilmiş tutum ve davranışlarının yola çıkış noktası olarak alınması önemlidir. Tablo 1’de verilen konuların detaylı analizi ile birlikte sadece o bireye değil, belirli bir çevrede yaşayan bireylere hitap eden tasarımlar gerçekleştirmek mümkün olacaktır. Bugün merkezi olabilmek endişesi ve tercih edilme, kolay ulaşım imkânı sağlama gibi nedenlerle şehir merkezinde bulunan özel eğitim kurumları(Resim 10,11), imar planlarına bağlı olarak inşa edilmiş, çok katlı, standart ve fonksiyonsuz binaların işleve uydurulma/dönüştürme çabaları ile olduğu kadar bir mimari ortamda yer almaktadırlar. Konfor, işlevsellik, sağlıklı, ideal güneş, doğru havalandırma imkânına sahip, dışarıdan gelebilecek şehrin her türlü gürültüsüne karşı yalıtımlı, yangın dayanımlı, afet anında da kullanılabilir özel asansörler ve az katlı inşa edilmiş müstakil bir binada olması idealdir.

Bu bağlamda;

- Yerleşimde bulunan otizimli bireylerin tespiti ile uygun sayıda bebek, çocuk ve yetişkinin eğitim alabileceği büyüklükte ve yeterlilikte özel ve müstakil binalar
- Bireysel eğitim odaları
- Az kişilik sınıflar
- Spor imkânı
- Yüzme ve su ile terapi/hidroterapi için mekan tasarımı
- Doğru sabit ve tefriş elemanları
- Tipik davranışlarını faydaya çevirebilecek oyunlar, örneğin, tekrarlı davranış için kaydırak kullanımı, düşey sirkülasyonda alternatif erişim aracı
- Küçük ölçekli iletişim alanları
- Bahçe ve açık alan ve uygun peyzaj düzenlemesi ve bahçe mobilyaları, spor aletleri
- Ses yalıtımlı müzik odası, enstrüman imkanı
- Uyku imkânı
- İnce yapı gereçlerinde uygun seçimler, uygun sakinleştirici renk kullanımı, esnek yumuşak malzemeli duvar ve zemin döşeme kaplamaları
- Aile bireyleri için kabul odaları ile birlikte idare, eğitim kadrosu ve diğer personeller için yeterince mekân imkânı sağlanmalıdır.
- Öğretim kadrosunun odaları erişilebilir olmalı, belki sadece bölücü elemanlarla ayrılmalıdır. Örneğin, tablo 2’de belirtilen tekrarlı davranışlar için oyun alanları oluşturmakla bu problemi avantaja dönüştürmek ve öğretim amaçlı kullanmak mümkündür.

Yağmur Çocuklar Özel Eğitim Merkezi, Şekil 16. Tekrarlı hareketler için salıncak ve kaydıraklar Şekil 17. Tırmanma Şekil 18. Oyun-öğrenme, Şekil 19. Bireysel eğitim (yagmurcocuklar.net)

Otizmliler için, maksimum 4 kişilik sınıfların bulunması gerekmektedir ve bu imkânların her çevrede olması önem taşımaktadır. Otizmi tanıyan öğretmenler ve verimli, fonksiyonel mekânlar ile eğitim herkes için olabilecektir. Doktor, öğretmen, pedagoğ, psikolog gibi uzmanların birliği sağlanmalıdır.

6. SONUÇ

Otizm, bir engel değil farklılıktır. Otizm için erken tanı veya olasılık tahmini ile başlayan erken eğitim süreci çok önemlidir. Bu nedenle, anne-baba ve ailelerin bilinçli olması gereklidir. Anayasal bir hak olduğu bilinen ve tekrarlanan eğitim imkânının en verimli koşullarda sunulması ile bireyler kendi becerileri doğrultusunda sınırlarını aşabileceklerdir. Yapabildiklerinin değerlendirilmesi ile birlikte özel bir alanda üstün başarı sağlamak mümkün olmaktadır. Doğru takip, ideal, geliştirici bir eğitim programı, bireysel eğitim, yeteneklerin ortaya çıkartılabileceği eğitim imkânları için uygun bina ile iç ve dış mekânları oluşturmak gerekir. Özel eğitim için, sadece otizme uygun bina tasarımı ve detaylandırılması ile inşaat sürecindeki titizlik büyük toplumsal duyarlılığın bir göstergesi olacaktır. Bu medeniyet, sosyal algı ve farkındalığın sonucu kazanılacak her birey, huzurlu toplum, mutlu insanlar ve sağlam gelecek demektir. Sürdürülebilirlik kavramı her türlü enerjiyi kapsamaktadır ve bu bağlamda her bireyin hayata kazandırılarak üretir hale dönmesi aynı zamanda sürdürülebilir bir toplumsal hareket ve duyarlılık olacaktır.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Bu nedenle, özel eğitim gerekliliği duyan otizmlilerin de tüm özel eğitim alması gereken diğer özel durumlar gibi, bir diğerinden farklı olduğu, dolayısı ile farklı eğitim programları, otizme özel eğitim almış öğretmenlerle birlikte özel eğitim binalarına ve itina ile düzenlenmiş, donatılmış çevrelere sahip olması gerektiği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- 1.Friedlander, D.(2010). Sam Comes to School: Including Students with Autism in Your Classroom. The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas, 82(3), 141-144. dx.doi.org/10.3200/TCHS.82.3.141-144.(akt.Macaroğlu Akgül, E.,)
- 2.Güleç Aslan, Y.,(2011) Bir Vaka Sunumu: Otizm için Risk Taşıyan Bir Çocukta Uygulamalı Davranış Analizine Dayalı Eğitim, International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE), 3(2), 129-147
- 3.Macaroğlu Akgül, E.,(2012) Otizmle Yaşamı ne Kadar Anlıyoruz?, Sakarya University Journal of Education , Cilt 2, Sayı 1, S. 7 - 13
- 4.TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 2007: 6 (2) 112 www.korhek.org Araştırma/Research Article Sağlık Davranışları ve Alternatif Tedavi Kullanımı Arzu Araz1 *, Hacer Harlak2 , Gülgün Meşe 3 1 Mersin Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Psikoloji Böl., Mersin
- 5.TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Otizm Spektrum Bozukluğu, Ankara
6. Osborne, Mc Hugh, Saunders ve Reed, 2008, Osborne, L.A., Mc Hugh, L., Saunders, J., Reed, P. (2008). Parenting Stress Reduces the Effectiveness of Early Teaching Interventions for Autistic Spectrum Disorders. Journal of Autism Developmental Disorder., 38, 1092-1103. DOI 10.1007/s10803-007-0497-7 akt.Macaroğlu Akgül, E., , Sakarya University Journal of Education
- 7.TC Sağlık Bakanlığı, Tohum Otizm Vakfı, Otizm Tarama Projesi Sonuç Raporu,Nisan, 2008Nisan, 2008, İstanbul
- 8.Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Kurucu Mecliste Kabul Tarihi : 18.10.1982; Halkoyuna Sunulmak Üzere Tasarının Resmî Gazetede İlanı: 20.10.1982-17844; Kanununun Halkoyu ile Kabul Tarihi: 7.11.1982; Halkoyu Sonucunun Yayınılandığı Resmî Gazete Tarihi: 9.11.1982-17863 Mükerrer) Kanun No. : 2709 Kabul Tarihi : 7.11.1982
9. www.algiozelegitim.com.tr
- 10.www.ankara.bel.tr
- 11.www.ankaraotizm.com.tr
- 12.www.annesevgisi.biz
- 13.www.chicagotribune.com/suburbs/arlington-heights/news/ct-ahp-windsor-school-autism-awareness-tl-0428-20160426-story.html
- 14.www.iremegitim.com
- 15.<http://en.tohumotizm.org.tr>
- 16.<https://gazetedokuzeylul.com>, 3 Aralık 2017
- 17.www.gazetekadikoy.com.tr, 29 Eylül 2016
- 18.www.kocder.com
- 19.www.rehabilitasyon.com
- 20.www.southbendtribune.com/news/education/facility-serving-those-with-autism-opens-in-south-bend/article_16fc0b3a-c7a9-5f65-88a2-7a77b41653d0.html
- 21.www.therapyinsider.com/g/Schools-for-Autism-Aspergers/Alabama-AL/
- 22.<http://yagmurcocuklar.net>
- 23.<http://yankim.com.tr>
- 24.www.zicev.org.tr

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(32)

Arş. Gör. Ekrem KOÇ²²⁷

KÂSÂNÎ'NİN *BEDÂİU'S-SANÂİ* ADLI ESERİNİN SEMERKANDÎ'YE AİT *TUHFETU'L-FUKAHÂ*'NİN ŞERHİ OLUP OLMAMASI AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME
AN EVALUATION OF KÂSÂNÎ'S *BADA'I AS SANAI* IN TERMS OF WHETHER IT IS A COMMENTARY OF SAMARQANDI'S *TUHFAT AL-FUQAHA*

ÖZ

Biz bu makalede Kâsânî'nin *Bedâiu's-Sanâi* adlı eserinin hocası Semerkandî'nin *Tuhfetü'l-Fukahâ* adlı eserinin şerhi olup olmadığı meselesini genel hatlarıyla inceleyip, edindiğimiz kanaati paylaşacağız.

Anahtar Kelimeler: Kasani, Bedaiu's-Sanai, Semerkandi, Tuhfetu'l-Fukaha.

ABSTRACT

*In this article, we evaluate whether Kasani's *Bada'i as Sanai* is a commentary of his main teacher Samarqandi's work, *Tuhfat Al-Fuqaha*, in great detail, and share our opinion based on our evaluation.*

Keywords: Kasani, Badai as-Sanai, Samarqandi, Tuhfat al-Fuqaha.

²²⁷ Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, ekoc@agri.edu.tr; Ağrı/TÜRKİYE.

GİRİŞ

Kâsânî'nin *Bedâi' u's-Sanâi'* adlı eserinin, hocası Alâeddîn Semerkandî'nin *Tuhfetü'l-Fukahâ* adlı eserinin bir şerhi olup olmadığı meselesi geçmişten günümüze kadar tartışılmaya devam etmektedir. Bu tartışmanın fitilini ateşleyen ve *Bedâi' u's-Sanâi'*'nin *Tuhfetü'l-Fukahâ*'nın şerhi olduğuna delil olarak gösterilen "*Tuhfe'yi şerh etti, kızıyla evlendi*" şeklinde meşhur olan bu sözdür. Bu eserin mehir karşılığında olduğu kaynaklarda nakledilmektedir.²²⁸ Ancak bilinmelidir ki sadece bu meşhur olmuş söz ile bunu söyleyebilmek kanaatimizce zor gözükmektedir. Konuya farklı açılardan yaklaşmanın daha doğru bir sonuç vereceği kanaatindeyiz. Nitekim Kâsânî, "*Bunlardan başkasını, namuslu olmak üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helal kılındı*"²²⁹ âyetinin mehrin bir «mal» olması gerektiğine işaret ettiğini belirterek, mehrin bir mal olmasını şart koşulduğunu kabul etmektedir. Kendisi de böyle bir görüşte olduğundan Kur'ân ve helâl-haram ilmi yani fıkıh öğretilmesi karşılığında mehrin sahih/geçerli olmadığını ifade etmektedir.²³⁰ Aktardığımız bu bilgi ışığında Kâsânî hakkında meşhur olmuş bu sözün konu hakkındaki kendi görüşleri ile çeliştiği açıkça gözükmektedir.

Diğer taraftan iki eserin genel anlamda farklı ve benzer yönlerini incalendiğinde resmin daha net görülebileceği aşikardır.

A. Her İki Eserin Farklı Olduğu Yönler

I. Her İki Eserin İçeriğinin Düzeni Açısından

1. Semerkandî, "istisna akdini" *Kitabu'l-İcâre* başlığı altında ele alırken,²³¹ Kâsânî, müstakil (*Kitabu'l-İstisna*) olarak ele almaktadır.²³²
2. Semerkandî, "istiyâd" konusunu "*Kitabu'z-Zebâh*" ve "*Kitabu's-Sayd*" başlığı altında ele alırken,²³³ Kâsânî, müstakil (kitap) bir başlık altında ele almaktadır.²³⁴
3. Semerkandî, "kefâretleri" kefarete çeşitlerinin kendi başlıkları altındaki konularda ele alırken,²³⁵ Kâsânî, kefarete müstakil olarak ele almaktadır.²³⁶
4. Semerkandî, "zihâr,²³⁷ liân,²³⁸ rada,²³⁹ nafaka,²⁴⁰ hidane"²⁴¹ bölümlerini "*Kitabu'n-Nikâh*" ve "*Kitabu't-Talâk*" başlıkları altında ele alırken, Kâsânî, her bir bölümü müstakil olarak ele almaktadır.²⁴²
5. Semerkandî, "tedbîr,²⁴³ ıstîlâd/ümmü veled"²⁴⁴ mükâtebe"²⁴⁵ bölümlerini "*Kitabu'l-Itak*" başlığı altında ele alırken, Kâsânî, her bir bölümü müstakil olarak ele almaktadır.²⁴⁶

²²⁸ Abdulkâdir b. Muhammed b. Nasrullâh el-Kuraşî (ö. 775/1373), *el-Cevâhiru'l-Mudiyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, Mîr Muhammed Kutubhâne, (b.y.) (t.y.), II/244.

²²⁹ 4. Nisâ, 24.

²³⁰ Kâsânî, III/360.

²³¹ Ebû Bekr Alâeddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed Semerkandî (ö. 539/1144), *Mizânu'l-Usûl fî Netâici'l-'Ukûl*, Câmîâtü Ummi'l-Kurâ, Mekke, II/362.

²³² Alâeddîn Ebî Bekr b. Mes'ûd Kâsânî (ö. 587/1191), *Bedâi' u's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi'*, (thk. Muhammed Muhammed Tâmir, Muhammed es-Sa'îd ez-Zeynî, Vecih Muhammed Alî), Dâru'l-Hadîs, Kâhira 2005/1426, VI/95.

²³³ Semerkandî, III/64, 73.

²³⁴ Kâsânî, VI/259.

²³⁵ Semerkandî, I/360, II/341.

²³⁶ Kâsânî, VI/357.

²³⁷ Semerkandî, II/211,

²³⁸ Semerkandî, II/217.

²³⁹ Semerkandî, II/235.

²⁴⁰ Semerkandî, II/157.

²⁴¹ Semerkandî, II/229.

²⁴² Kâsânî, V/7, 31, 67, 103, 167.

²⁴³ Semerkandî, II/277.

²⁴⁴ Semerkandî, II/273.

²⁴⁵ Semerkandî, II/281.

²⁴⁶ Kâsânî, V/349, 381, 409.

6. Semerkandî, “âbık” konusunu “*Kitabu’l-Lakît ve Lukata*” bölümü altında ele alırken,²⁴⁷ Kâsânî, müstakil olarak ele almaktadır.²⁴⁸
7. Semerkandî, “kat’u’t-tarîk” konusunu “*Kitabu’s-Sirkât*” bölümü altında ele alırken,²⁴⁹ Kâsânî, müstakil olarak ele almaktadır.²⁵⁰
8. Semerkandî, “karz” konusunu “*Kitabu’s-Sarf*” bölümü altında ele alırken,²⁵¹ Kâsânî, müstakil olarak ele almaktadır.²⁵²
9. Semerkandî, “nezz” konusunu “*Kitabu’l-Eymân*” bölümü altında ele alırken,²⁵³ Kâsânî, müstakil olarak ele almaktadır.²⁵⁴
10. Semerkandî, “cenâiz” konusunu müstakil olarak ele alırken,²⁵⁵ Kâsânî, “*Kitabu’s-Salât*” başlığı altında ele almaktadır.²⁵⁶
11. Semerkandî, “sarf” konusunu müstakil olarak ele alırken,²⁵⁷ Kâsânî, “*Kitabu’l-Buyu*” başlığı altında ele almaktadır.²⁵⁸
12. Semerkandî, “diyât” bölümünü müstakil olarak “kısâs” konusunu da bu bölümün alt başlığında ele alırken,²⁵⁹ Kâsânî ise diyet konusunu “*Kitabu’l-Cinâyât*” başlığı altında “kısâs” ve “kasâme” konularıyla birlikte ele almaktadır.²⁶⁰
13. Yukarıda aktardıklarımızın dışında her iki eserin ibadetler bölümüyle başlaması noktasında benzerliği olmakla birlikte her iki eserin konusunun (kitap) diziliş sırası bakımından başından sonuna kadar farklı sıralamayla tasnif edildiği görülmektedir.

II. Kullanılan Kaynak Eser ve Görüşüne Başvurulduğu Şahıslar Açısından

1. Semerkandî eserinde gerek eser gerekse şahıs bazında çok farklı görüşlere yer vermektedir. Ancak *Tuhfetü’l-Fukahâ*’yı hacmi bakımından kıyasladığımızda *Bedâi*’den dar olduğundan, Semerkandî, Kâsânî kadar kaynak eser ve şahıs ismi kullanmamaktadır. Bu yönden Kâsânî’nin eseri kendine devrine gelene kadar ki eser isimlerini ön plana çıkarması dolayısıyla bir nevi “tabakât” özelliği taşıdığı görülmektedir.

III. İki Eser Arasındaki Konuları Ele Alma Farklılıkları

1. Her iki eserin hacmi göz önünde tutulduğunda hacim bakımından geniş olan Kâsânî’nin eserinin konularının daha geniş olduğu kabul görmüş bir gerçektir. Semerkandî’nin bölüm başlığı altında dar bir çerçevede ele aldığı birçok konuyu Kâsânî, müstakil bölüm (kitap) olarak ele almaktadır.
2. Bunun yanında Kâsânî, konu hakkındaki görüşlerin lehine ve aleyhine olan delillerini daha geniş olarak vermektedir. Her iki müellif de âyet, hadis, eser ve ictihâdî görüşe yer vermekle birlikte bu sayının Kâsânî de oldukça fazla olduğu göze çarpmaktadır. Konuya örnek olması münasebetiyle: Semerkandî, talâk bölümünü talâkın çeşitleri ve hükümleri şeklinde ikili tasnife giderken; Kâsânî, talâkın mahiyeti, miktarı, rüknü, rüknünün şartları ve hükmü şeklinde beşli tasnifle açıklamaktadır.
3. Her iki müellif nikâh bölümünde nikâhın hükmü hakkında ulemanın ihtilaf ettiğini belirterek görüşleri ortaya koyarken Semerkandî, Zâhirî ahabından Dâvûd b. Ali’nin görüşüyle meseleye başlamıştır.²⁶¹

²⁴⁷ Semerkandî, III/358.

²⁴⁸ Kâsânî, VIII/347.

²⁴⁹ Semerkandî, III/155.

²⁵⁰ Kâsânî, IX/247.

²⁵¹ Semerkandî, III/35.

²⁵² Kâsânî, X/653.

²⁵³ Semerkandî, II/339.

²⁵⁴ Kâsânî, VI/321.

²⁵⁵ Semerkandî, I/239.

²⁵⁶ Kâsânî, II/301.

²⁵⁷ Semerkandî, III/27.

²⁵⁸ Kâsânî, VII/124.

²⁵⁹ Semerkandî, III/99.

²⁶⁰ Kâsânî, X/249, 269, 382.

²⁶¹ Semerkandî, II/117.

Kâsânî de aynı yöntem ve üslup ile meseleye başlamıştır. Ancak Dâvûd b. Ali'yi tavsif ederken Zâhiri ashabından olmasının yanı sıra kıyası reddeden (نفاة القياس) olarak vasıflandırmıştır.²⁶² Bu ve bunun gibi örnekler göz önüne alındığında Kâsânî'nin, hocasının eserinin üzerine bir şeyler kattığını ifade edebiliriz.

B. Her İki Eserin Benzediği Yönler

I. Her İki Eserin Sistematiği ve Konuları Ele Alması Açısından

1. Semerkandî, "Kitap" (bölüm/konu) girişlerinde konunun çerçevesini çizerek okuyucuya konu hakkında ne ile karşılaşacağına dair bir ön bilgilendirme yaptığı görülmektedir. Nitekim bu husus Kâsânî'de de olmakla birlikte bir adım ötesine geçerek daha geniş bir çerçeve çizmektedir.

2. Semerkandî, kitap girişlerinde konuyu Kitâb (Kur'ân), Sünnet ve İcmâ ile delillendirerek açıklamaya geçerken,²⁶³ bu metodu eserin başından sonuna kısmen uyguladığı görülmektedir. Kâsânî de hocasının bu metodunu kullanmış hatta Kitâb, Sünnet, İcmâ ve Makûl (Akıl) ile delillendirme yoluna giderek eserin neredeyse tamamında bunu uygulamıştır.²⁶⁴

3. Semerkandî, konuları kelimenin lügat ve ıstılah (şer) manasından başlayarak açıklamaktadır.²⁶⁵ Bu yöntem Kâsânî'de de sıkça görülmektedir.²⁶⁶

4. Semerkandî, konuyu rükünleri, şartları şeklinde alt başlıklarda açıklamaya gittiğinde bunun bir alt başlığını vermek yerine minhâ (منها) ifadesi ile bunu kastetmektedir.²⁶⁷ Nitekim bu yöntemi Kâsânî de sıklıkla kullanmaktadır.²⁶⁸

5. Her iki müellif, kendilerine gelinceye kadar denenmemiş bir sistematik ile konuları ele almışlardır. Konuları konunun rüknü, şartı, rüknünün şartı, hükmü, farzları, vacipleri, sünnetleri vs. gibi okuyucunun daha pratik bir şekilde anlamasına olanak verecek bir yöntemi tercih etmişlerdir. Kâsânî'nin bu hususta hocasından bir adım önde olduğu görülmektedir. Nitekim Kâsânî, eserinin başında bu sistematik örgüyü hocasından örnek alarak eserini oluşturmak istediğini belirtmiş ve bunu da eserinde uygulamıştır.

II. Kullanılan Lafızlar Açısından

1. Eserin farklı yerlerinde iyi tetkik eden bir kimsenin farkına varabileceği detaylar çıkmaktadır. Semerkandî'nin kullandığı lafızları Kâsânî'nin de aynı şekli ile aynı formatta kullandığı görülmektedir. Aşağıdaki lafızlar her iki eserde de aktardığımız şekilde kullanıldığı görülmektedir.

²⁶⁹ (غير) متصور الوجود

²⁷⁰ لقب المسألة

²⁷¹ حاصل

²⁷² الكلام

²⁷³ طريق الظهور

2. Her iki müellif, emrin fevre veya terahiye delâleti noktasında bunun bir fıkıh usulü konusu olduğunu vurgulamak için هذه المسائل اصول الفقه ifadesini kullanmaktadırlar.²⁷⁴

²⁶² Kâsânî, III/331.

²⁶³ Semerkandî, I/7, 95, 263, 379.

²⁶⁴ Kâsânî, I/300, II/379, 577,

²⁶⁵ Semerkandî, I/341.

²⁶⁶ Kâsânî, II/577.

²⁶⁷ Semerkandî, I/37, 51, 69, 71, 96, 97, 99, 342, 390, II/18, 185, 349, III/51, 149, 161, 230, 300.

²⁶⁸ Kâsânî, II/98, 273, III/287, 346, 472, IV/269, 332, VI/126, 263, 322, VIII/136, 168, IX/226, 332, 438, X/142, 220, 387, 515.

²⁶⁹ Semerkandî, II/292; Kâsânî, IV/34-35.

²⁷⁰ Semerkandî, I/133, 350, II/12, 34, 72, 197, 235, 275, III/96, 308, 329; Kâsânî, I/343, 419, II/291, III/341, IV/429, V/402, VI/26, VII/295, VIII/205, IX/19, 114, 299, X/18, 562.

²⁷¹ Semerkandî, I/112, 127, 201, 263, 413, 431, II/13, 95, 292, III/143, 162, 296; Kâsânî, I/191, II/241, 327, III/183, 527, IV/390, VI/370, VIII/16, IX/244, X/557.

²⁷² Semerkandî, I/25, 33, 77, 360, II/322; Kâsânî, I/13, 151, 316, II/379, 464, III/335, IV/239, V/183, VI/399, VII/206, VIII/99, 413, IX/8, 121, X/19, 63, 139, 183, 298.

²⁷³ Semerkandî, III/96; Kâsânî, X/10.

²⁷⁴ Semerkandî, I/263; Kâsânî, I/383.

3. Semerkandî, orucun farzının ayn ve deyn olarak iki kısmına işaret ederken; Kâsânî de hocası gibi aynı şekilde konuyu ele almaktadır.²⁷⁵

4. Kâsânî, Semerkandî'nin savm/oruç kelimesinin lügavî anlamını açıklarken Semerkandi'nin verdiği şiiri eserinde aynen kullanmaktadır.²⁷⁶

Sonuç ve Değerlendirme

Şerh denildiğinde akla gelen ibarelerin, cümlelerin veya paragrafların açıklamaları sonucu oluşan özellik Kâsânî'nin eserinde bulunmamaktadır. Diğer taraftan hiçbir etkilenme söz konusu olmadan tamamen bağımsız bir kitap olarak da görmek pek tutarlı gözükmemektedir. Bu konuda en tutarlı yolun orta yol olacağı kanaatindeyiz. Bir eserin oluşumunda müellifin kendinden önceki eserlerden gerek bilgi gerek şekil yönünden etkilenmemesi güç bir durumdur. Ancak diğer bir açıdan fıkıh, alanı ve konuları belli olan bir ilim dalıdır. Bu sebeple eserlerin birbirinden etkilenmesi ile bir eserin diğer eserin şerhi olduğunun söylenmesi arasında farkın boyutu büyük gözükmemektedir. Kâsânî de hocası Semerkandî'den hem şifahî hem de yazılı olarak etkilenmiştir Nitekim eserinin mukaddimesinde sistematikliği bakımından hocasının yolundan gideceğini ifade etmiştir. Ancak bu durum *Bedâi' u's-Sanâi*'nin özgünlüğüne herhangi bir hâlel getirmez. Çünkü Kâsânî, *Tuhfe*'yi çok iyi hazmetmiş bir kimse olarak, bir örneklem anlamında ondan yararlanmakta, onun içeriğini genişletmekte ve onun çok ötesinde bir eser ortaya koymaktadır. Tasavvuf terimiyle Kâsânî'nin *Tuhfe*'de fena bulduğunu söylemek abes olmaz kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

1. el-Kuraşî, Abdulkâdir b. Muhammed b. Nasrullâh (ö. 775/1373), *el-Cevâhiru'l-Mudiyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, Mîr Muhammed Kutubhâne, (b.y.) (t.y.), I-II.
2. Semerkandî, Ebû Bekr Alâeddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed (ö. 539/1144), *Mizânu'l-Usûl fî Netâici'l-Ukûl*, Câmîâtu Ummi'l-Kurâ, Mekke, (t.y.)
3. Kâsânî, Alâeddîn Ebî Bekr b. Mes'ûd (ö. 587/1191), *Bedâi' u's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*, (thk. Muhammed Muhammed Tâmir, Muhammed es-Sa'îd ez-Zeynî, Vecih Muhammed Alî), Dâru'l-Hadîs, Kâhira 2005/1426, I-X.

²⁷⁵ Semerkandî, I/344-345; Kâsânî, II/577.

²⁷⁶ Semerkandî, I/341; Kâsânî, II/577.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(33)

Dr. Dr. İrfan ERTEKİN¹
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SAĞLIK POLİTİKALARI*
HEALTH POLICIES FROM PAST TO PRESENT

ÖZ

Bu çalışmada geçmişten günümüze kadar geliştirilen ve uygulanmaya çalışılan genel sağlık politikaları detaylı bir şekilde ele alınarak irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, hangi sağlık politikalarının üretilerek, sağlık sorunlarına hangi düzeylerde çözüm bulunduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma ele alınırken, sağlık politikaları dönemsel olarak kategorilere ayrılmış, ve sektörel bazda hangi boyutlarda sağlık hizmetlerinde gelişmeler yaşandığı detaylandırılmıştır. Çalışma, nitel bir çalışma olup karşılaştırma yönteminden yararlanılmıştır.

Çalışmada geçmişten günümüze gerçekleştirilen sağlık hizmetleri birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Sağlıkta dönüşüm programı (SDP)'nin ülkenin sosyo-ekonomik gerçeklerine bağlı, sürdürülebilir ve geliştirilebilir özellikte olduğu, programın, birbiriyle eşit tüm bireylerin kaliteli sağlık hizmetine adaletli olarak ulaşmalarını amaç edinen etik bir yaklaşım üzerine inşa edildiği sonucuna varılmıştır. Çalışma; yaklaşık bir asra yakın ülkemizde; sağlık hizmetlerindeki kaliteyi artırmak amacı ile geliştirilen ve uygulanması için her türlü sosyo-ekonomik önlemlerin ve çabaların harcandığı sağlık politikalarının dönemler halinde kategorize edilerek araştırılması ve önemli sonuçlara ulaşılması açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, sağlık hizmeti, sağlık politikası, sağlıkta dönüşüm programı.

ABSTRACT

In this study, general health policies from past to present are examined in detail. In the present study, it is intended to introduce which health policies solve the health problems in what level. While doing so, health policies are categorized periodically and detailed in terms of developmental stages in healthcare. The study has a qualitative style, and the Comparison Method has been made use of. In the study, healthcare is compared from past to present.

It is concluded that the Health Transformation Program, (HTP) founded with the purpose of ethic approach and aimed that all people reach qualified healthcare equally, is improvable, sustainable and is related to the socio-economic realities of the country. The study is important in that it investigates the healthcare policies in which socio-economic precautions are taken and efforts are given by categorizing the periods, and reaches important results.

Keywords: Health, healthcare, health policy, the health transformation program.

¹Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Bölümü, iertekin@erzincan.edu.tr Erzincan/Türkiye.

*Bu makale, Çukurova Üniversitesi ev sahipliğinde 23-25 Ekim 2017 tarihlerinde Adana'da gerçekleştirilen (USCEK) Uluslararası Sağlık ve Çevre Kongresinde özet bildiri olarak sunulmuş olup, "Kamu ve Özel Sektör Sağlık Kuruluşlarında Örgütsel İletişim Çalışmalarının Karşılaştırılması" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

Mutlu insan olmanın en temel sağlayıcısı sağlıktır. Sağlık hayatımızın en temel taşıdır. Doğanın en kutsal varlıkları insanlar olarak, aldığımız her nefeste, attığımız her adımda, kısacası doğumdan ölüme kadarki her dönemde sağlık, değişmez ortak bir paydadır. Hayatımızda yaşadığımız her an, her saniye bu temel yapının içerisinde saklıdır. Bir yaşam boyu yaşanan, planlanan her detay bu gizemli paydaya göre hesaplanır. Bu yüzden, hastalık ve sağlık kavramları, insanların gündelik yaşamlarında her geçen gün önemli ivme kazanarak yer almaya devam etmektedir. Sağlık, bir toplumdaki tüm bireyler için hem fırsat hem de iyi oluş hali bakımından önemli bir bileşendir. Bu yüzden, sağlık durumunu geliştirmeye çalışanlar, her türlü etik bakış açısı ile gerçekten önemli bir iş yapmaktadır. Aynı durum, bireyleri hastalığın finansal risklerine karşı korumaya sahip olmayanlar için büyük endişe ve yoksunluğa neden olan riskler yönündeki çabalar için de geçerlidir. Roberts ve diğ. (2004). Varlığımızı devam ettirdiğimiz, 21.yüzyılda küresel anlamda sağlık ve diğer alanlardaki gelişmelerle birlikte insanların gündelik ihtiyaçları da hem bir değişim hem de bir dönüşüm içerisine girmiştir. Diğer taraftan, bütün dünyadaki insanların sosyal ve ekonomik yönden verimli bir hayat sürdürebilmesi için hükümetlerin üstlenecekleri rollere 1977 yılındaki Dünya Sağlık Asamblesi'nde dikkat çekildi, 1978 yılında Alma Ata Konferansı'nda "21.Yüzyılda Herkese Sağlık" politikasının temelleri atıldı. 1984 yılında "Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölgesi Herkese Sağlık Stratejisi ve Hedefleri" kabul edildi (Akdağ, 2012). Özellikle 1980 yıllarda neo-liberalizmin etkisiyle devletler büyük ekonomik çalkantılar ve krizlerle karşı karşıya kalmışlardır. İşsizliğin genel anlamda artması, gelir dağılımının bozularak insanların gelirlerindeki makasın her geçen gün açılması hem sosyal hem de ekonomik sorunları beraberinde getirmiştir (Keyder, 2007). Türkiye hem Asya hem de bir Avrupa ülkesi olarak bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle küresel olarak dünyada yaşanan bu sorunları birebir yaşamıştır.

1990'lı yıllarda popüler kültürün ön plana çıkması ile birlikte insanların para harcama ihtiyaçları büyük oranda artış göstermiştir. Ancak, toplumun büyük çoğunluğunun bu ihtiyaçları karşılamakta ekonomik olarak güçlük çekmesi yaşanmakta olan sorunları derinleştirmiştir. Bu durum, hem dünya ülkelerinin hem de Türkiye'nin ekonomik imkânlar doğrultusunda gerçekleştirilebilecek sağlık alanındaki reformlarını da gözden geçirmelerine neden olmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda, Türkiye'de gerek kamuda gerek özel sektörde çalışmakta olan ücretlilerin sağlık giderlerini karşılamakta olan sosyal güvenlik kurumları olan SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'nın bütçe açıkları günden güne artmaya başlamıştır. Özellikle herhangi bir sağlık güvencesi olmayan vatandaşların sağlık giderlerini karşılamak üzere "Yeşil Kart" sistemine geçilmesi ülkenin sağlık giderlerine ayrılan bütçesini önemli ve büyük oranda artırmıştır. Bu durum, yeni sağlık politikalarının gelişmesini ve dönüşmesini önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Çünkü özellikle büyükşehirlerde nüfus yoğunluğuna bağlı olarak hasta sayısının fazla olması, yeterince yardımcı sağlık personelinin ve hekimin yeterli olmaması, sağlık hizmeti vermekte olan başta hastaneler olmak üzere birçok sağlık kuruluşunda yaşanan sağlık ekip ve donanımı eksikliklerinin verilen sağlık hizmeti kalitesini günden güne düşürmüştür. Ayrıca, bu yıllarda yaşanan sosyal güvenlik alanındaki aksaklıklar sağlık alanında yaşanan bu sorunları daha da artırmıştır. Bu anlamda, Türkiye 2000'li yıllara doğru IMF²⁷⁷ ve Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerden hem parasal hem de sosyal destekler almıştır (Sezgin, 2010). Ancak, alınan bu destekler sağlık alanında yaşanan sorunları çözmekte yetersiz kalmış, artık Türkiye, 21.yüzyıla girerken AB yolunda müzakerelerini derinleştiren bir ülke olarak sağlık politikalarını yeniden gözden geçirmek yeni sağlık reformlarına adım atmak ihtiyacı duymuştur. Çünkü sağlık sektörü, eğitim, yargı ve güvenlikte olduğu gibi bir ülkenin gelişmişliğinin en önemli göstergelerinden birisidir.

2.YÖNTEM

İletişim bir araştırmanın hem başlangıcında, hem de araştırmaya ilişkin yöntem ve tekniklerin kullanılmasında sürekli kullanılan bir olgudur (Aziz, 2010). Bu görüş üzerinden yola çıkarak sağlık ve sağlık politikaları konusunda uzmanlarla iletişime geçilerek sağlık politikaları konusunda hangi referanslardan

²⁷⁷ IMF (International Monetary Fund): Küresel finansal düzeni takip etmek, borsa, döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve organizasyon yapmak, aynı zamanda teknik ve finansal destek sağlamak gibi görevleri bulunan uluslararası bir organizasyondur.

faydalanılacağı üzerinde çalışılmış olup araştırmada önce kaynak taraması yapılmıştır. Ardından elde edilen kaynakçalar üzerinde literatür taraması yöntemi ile çalışma, geniş bir perspektiften ele alınarak sonuçlandırılmıştır. Örgütlerde iletişim süreci konusunda literatür taraması yapılırken hem ulusal hem de uluslararası kaynaklardan faydalanılmaya çalışılmıştır. Çalışmadaki bilgi ve bulgulara özellikle sağlık bakanlığının yayınlanmış olduğu raporlar, makaleler ve diğer akademik düzeyde yazılmış eserlerden yararlanılarak ulaşılmıştır. Çalışma betimsel bir araştırma olup, geçmişten günümüze belirli dönemlerde uygulanan sağlık politikaları kendi arasında karşılaştırıldığından karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır.

3.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1.Geçmişten Günümüze Sağlık Politikaları (1920-2017)

1920’de kurulan Sağlık Bakanlığı (SB), sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve bütün ülke geneline yaygınlaştırılması için birçok adım atmıştır. Bu çalışmaları altı dönemde incelemek mümkündür.

1. Dönem (1920-1938)²⁷⁸

- Savaş sonrası sorunların çözülmesi için düzenlemeler,
- Tüm sağlık personelinin nicelik ve nitelik bakımından desteklenmesi,
- Merkezden başlayarak köylere doğru örgütlenmenin gerçekleştirilmesi,
- Koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması olarak ifade edilebilir (SB, 2003).

2. Dönem (1938-1960)

- Merkezi yönetim anlayışını güçlendirici ve sosyal politikalar ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır.
- İkinci dünya savaşı sonrası bulaşıcı hastalıklarla mücadele için dikey örgütlenme²⁷⁹ modelini güçlendirici ve geliştirici düzenlemeler yapılarak "Olağanüstü Sıtma Savaş Kanunu" çıkarılmıştır.
- 1945 yılında SSK’nın alt yapısını oluşturan "İşçi Sigortalar Kurumu" oluşturulmuştur.
- Emekli Sandığı kurulmuştur.
- Bölgesel örgütlenme çalışmaları bu dönemde başlamıştır. Bu bağlamda "Bölge Numune Hastaneleri, Doğum ve Çocuk ile Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastaneleri" bu dönemde kurulmuştur.
- Sağlık ocaklarının yaygınlaştırılması bu döneme rastlar.
- Yerel yönetimler ve İl Özel İdareleri tarafından yürütülen sağlık hizmetleri SB bünyesine alınmıştır (SB, 2003).

3. Dönem (1961-1980)

- 1961 yılında 224 sayılı sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesine yönelik yasa yürürlüğe girdi.²⁸⁰
- Dikey örgütlenme modelinden vazgeçilmiştir. Örgütlenmenin sağlık ocaklarının yaygınlaştırılması ile geliştirilmesi benimsenmiştir.
- Hekimlerin serbest çalışmaları yasaklanmıştır.
- 1960 sonrası artık planlama programlarına geçiş yapılmıştır. Bu bağlamda 1."Beş Yıllık Kalkınma Planı" hazırlanmış olup sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi bu planda benimsenmiştir.

²⁷⁸ Bu dönemde başta sıtma, frengi ve trahom gibi bulaşıcı hastalıklar ile mücadele için dikey örgütlenme başlamıştır. Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü ve Okulu, Dispanser, Sağlık Merkezi ve Sağlık Ocağı gibi sağlık örgütleri bu dönemde kurulmuş olup günümüzde de faaliyetlerini devam ettirmektedirler (SB, 2003).

²⁷⁹ **Dikey Örgütlenme:** Belirli bir sağlık sorununu çözmek için, özel bir yöntemin ve örgütün kullanılmasını esas alanyaklaşımdır.(Öztek,1992).

Dikey Örgütlenme: Dikey örgütlenmeye hiyerarşik örgütlenme veya hat tipi örgütlenme de denir. Çok sayıda personelin çalıştığı örgütlerde, personelin çalışmalarını gruplandırmak ve bir disiplin içinde amaca uygun olarak yönetmek için ve otoritenin belli kişilerde toplanmasında zorunluluk olan durumlarda dikey örgütlenme iyi bir örgütlenme biçimidir (Tortop, 1983).

²⁸⁰ 1961 yılında yürürlüğe giren 224 sayılı sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesine yönelik yasa, 1980 yılına kadar olan sağlık hizmetleri politikalarının temelini oluşturmuştur. Yapılan tüm çalışmalar bu yasa zemininde yapılmıştır (SB, 2003).

e. 1967 yılında ilk "Genel Sağlık Sigortası" taslağı hazırlanmış olup ancak bakanlar kuruluna sevk edilememiştir.

f. 1969 yılında 2."Beş Yıllık Kalkınma Planı" hazırlanmış olup bu kapsamda 1971 TBMM' ye sevk edilen "Genel Sağlık Sigortası" yasası kabul edilmemiştir (SB, 2003).

4. Dönem (1980-2003)

a. 1982 Anayasası, sağlık hizmetleri ve politikaları bakımından 1961 Anayasası ile hemen hemen aynıdır.

b. 1982 Anayasası'nın 60. maddesi her vatandaşın "sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ve devletin bu sorumluluğu üstlendiğini" içerir. Yine yasanın 56. maddesinde "Genel Sağlık Sigortası Kurulabilir" ifadesi yer almıştır.

c. 1987 yılında tekrar "Genel Sağlık Sigortası" sistemine geçiş istenmiş ancak bir türlü sisteme geçilememiştir. Aynı yıl "Sağlık Hizmetler Temel Kanunu" çıkarılmıştır.

d. 1990 DPT tarafından kamu ve özel sektör sağlık kuruluşları ile ilgili master planı hazırlanmış olup, bu bağlamda 1992 yılında 1.Ulusal Sağlık Kongresi, 1993 yılında 2.Ulusal Sağlık Kongresi toplanmış bu toplantılarda yeni sağlık politikalarının değişimi ve dönüşümünün yol haritası çıkarılmıştır. Yine herhangi bir sağlık güvencesi olmayan vatandaşların sağlık giderlerini karşılamak üzere "Yeşil Kart" sistemi getirilmiştir.

e. Hastanelerin özelleştirilmesi ve özkerleştirilmesi hedeflenmiş ancak bu hedefler gerçekleştirilememiştir (SB, 2003).

Sağlık hizmetlerindeki kaliteyi artırmak sadece Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin amacı olmamıştır. Amerika ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde de sağlık hizmetlerindeki kaliteyi artırmak için yapılan çalışmalar her zaman ön planda olmuştur. Çünkü siyasi partilerin seçim kazanmalarında sağlık politikalarının her zaman etkisi olmuştur. Bu anlamda, gerek ülkemizde gerek diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yapılan seçim kampanyalarında sağlık hizmetlerindeki kalitenin artırılmasına yönelik konular her zaman göz önüne alınmıştır. Çünkü sağlık hizmeti eğitim hizmetinde olduğu gibi toplumun büyük çoğunluğuna yapılan bir kamu hizmetidir. Sağlık hizmetinin hedef kitlesi halkın ya da kamunun büyük çoğunluğudur. Türkiye'de sağlık hizmetlerindeki kaliteyi artırmak için Cumhuriyetin kuruluşundan 2000'li yıllara kadar sağlık alanında yapılmış birçok yasal düzenlemelere rağmen vatandaşların 21.yüzyıla girerken, oldukça önemli bir kamu hizmeti olan sağlık alanındaki hizmetlerden memnun olduğu söylenemez. Gerçi tüm dünyada sağlık alanındaki hizmetlerin mükemmel olduğu bir ülke yoktur. Mutlaka gelişmiş ülkelerde de sağlık sorunları tam haliyle çözüme kavuşturulamamıştır. Çünkü sağlık hizmeti maliyeti oldukça yüksek bir kamu hizmetidir. Sadece tek başına ekonomik doyumda yeterli değildir. Sağlık hizmeti aynı zamanda alanında yetişmiş insan gücüne ihtiyaç duyulan bir hizmettir. Bir ülkede, diğer disiplinlerde olduğu gibi sağlık alanındaki başarılarından söz etmek için siyasi istikrar oldukça önemlidir. Bu anlamda Türkiye'de 2002 yılında yapılan genel seçimlerde siyasi iktidarın tek elde toplanması, sağlık alanındaki gelişmelerde yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de siyasi iktidarın tek elde toplanması ile vatandaşların kamu veya özel sektör sağlık kuruluşlarında almış oldukları hizmet kalitesini, AB standartlarına getirmek için temelde sağlıkta yapısal reform hareketi başlatılmıştır. Bu yapısal reform hareketinin birinci ayağını "Sosyal Güvenlik" alanında yapılacak değişim ve dönüşüm çalışmaları oluşturmaktadır. İkinci ayağını ise "Sağlıkta Dönüşüm" ile ilgili çalışmalar oluşturmaktadır. Bu reform hareketinin "Sosyal Güvenlik Kuruluşları" boyutunda, SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı 2006 yılında çıkan bir yasayla Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı (SGK) adı altında birleştirilmiştir (SGK, 2013a)²⁸¹. Bu anlamda 2008 yılında çıkan bir yasayla Genel Sağlık Sigortası sistemine

²⁸¹ Sosyal Güvenlik alanındaki üç kuruluşun (SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı) birleşmesi ile oluşan SGK 20.05. 2006 tarihli ve 26173 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5502 sayılı SGK Kanunu ile Kuruma görev ve yetki veren diğer kanunların hükümlerini uygulamak üzere; kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali açıdan özerk, bu kanunda hüküm bulunmayan durumlarda özel hukuk hükümlerine tabi olarak kurulmuştur (SGK, 2013a).

geçilmiştir (SGK, 2013b).²⁸² Herhangi bir sosyal güvencesi olmayan vatandaşların sağlık giderlerini karşılamak üzere oluşturulan "Yeşil Kart Sistemi" 1 Ocak 2012 tarihinden itibaren Genel Sağlık Sigortası kapsamına alınmış olup, 2008 yılında Sosyal Güvenlik alanında başlatılan reform hareketi tamamlanmıştır.

SDP projesinin başlatıldığı 2003 yılında Türkiye nüfusu, yaklaşık 68 milyonla dünyanın en kalabalık 20 ülkesinden birisidir. Nüfusun %30'u 15, yaklaşık %11'i 5 yaş altındadır. Türkiye, yaklaşık 18 milyona yakın yaşları 15-49 arasında kadın nüfusa (%38) sahip bir ülke olarak doğurganlığı yüksek düzeyde olan bir ülke imajı vermektedir. Türkiye'nin bu görüntüsüyle genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip bir ülke olduğu söylenebilir. Türkiye'nin, 2003 yılında gelirlerinin eşit olduğu diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında sağlık sektörü açısından çok parlak bir görüntü verdiği söylenemez. Bu yıllarda, özellikle göze çarpan yüksek düzeyde anne ve bebek ölüm oranlarındaki artıştır. Sağlık alanındaki ilk acil eylem planının amacı, erken yaştaki anne ve bebek ölümlerinin önüne geçmektir (SB, 2003).

Genel anlamda sağlık hizmetleri karmaşık bir yapıdır. Çünkü içerisinde bir paydaşı olan bir alandır. Sağlık hizmetleri, bir ülkede bir bütünlük içerisinde verilen bir hizmet olarak düşünüldüğünde, sağlık alanında bir "Stratejik Yönetim" eksikliğinden söz etmek yanlış olmaz. Çünkü bakanlık 2002'li yıllara kadar sağlık hizmeti vermekte olan başta SSK Hastaneleri, Üniversite Hastaneleri, Kurum Hastaneleri ve diğer özel sektör sağlık kuruluşlarındaki koordinasyonu sağlayamamıştır. Bu durum, sağlıkta çok başlı bir yönetim anlayışını beraberinde getirmiştir. 2003 yılında uygulamaya konulan SDP projesinin ilk amacı yukarıda söz edilen sağlıkta çok başlı yönetim anlayışından acilen vaz geçerek, kamuda sağlık hizmeti vermekte olan kurum ve kuruluşları sağlık bakanlığı bünyesine katmaktır. Bu amaçla ilk çalışma olarak tüm SSK hastaneleri ve diğer kurum hastaneleri sağlık bakanlığına devir-teslim edilmiştir.

2000'li yıllara girilirken sağlık alanındaki en önemli sorunlardan biride finansman sorunudur. Devlet bir taraftan sağlık giderlerini finanse ederken, bir taraftan da sağlık hizmetini yerine getirmek için çaba sarf etmektedir. Bu durum devletin sağlık harcamalarına olan bütçesinin büyük oranda sağlık hizmetlerine ayrılmasını mecbur kılmaktadır. Diğer taraftan da SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı gibi sosyal güvenlik kuruluşlarının sağlık giderlerini karşılayamaz durumda olması, devletin sürekli bütçe açığı vererek, yaşanmakta olan ciddi finansman eksikliklerinin giderilmesi için IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardan uzun vadeli kredi kullanmasına neden olmaktadır. Bu durum, ülkeyi sürekli borç ödeyen, yabancı kuruluşlara bağımlı kılan, ekonomik, sosyal ve sağlık politikalarının sürdürülebilirliğini imkânsız hale getirmektedir. Bu önemli sorunların altında bu yıllarda sağlıklı bir veri setinin olmaması yatmaktadır. Türkiye'de genel bütçeden sağlık harcamalarına ayrılan pay, OECD ülkelerinin oldukça altındadır. Ancak, kişisel sağlık harcamalarının ise yine OECD ülkelerinin üstünde olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'de bu yıllarda (2000), çalışan sigortalı kişi sayısı bile tam olarak bilinmemektedir. Bu oldukça önemli bir eksikliklerdir. Çünkü bir kişiye ne kadar sağlık harcamasının yapıldığının bilinmemesi, kayıt altına alınmaması, ileriye dönük projeksiyon yapma ve uzun vadeli planlama yapmayı ortadan kaldırmaktadır. 2003 yılında ortaya konulan SDP projesinin en önemli amaçlarından biri de bu eksikliklerin giderilerek tüm sağlık harcamalarının kayıt altına alınmasıdır (SB, 2000).

2000'li yıllara girilirken önemli bir diğer sorun, sağlık alanındaki insan kaynaklarının dengeli ve verimli kullanılmamasıdır. Özellikle hekim, hemşire ve yardımcı sağlık personellerinin batıdaki şehirlerde yoğunlaşması göze çarpmaktadır. Oysa, başta Güney Doğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesindeki hekim ve sağlık personeli ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Başta hekimler, bu bölgelerde görev yapma eğiliminde değillerdir. Bu durum, bu bölgelerdeki sağlık hizmeti kalitesini günden güne azaltırken, ülkenin diğer bölgelerindeki sağlık hizmet kalitesi, uygulanan insan kaynaklarının dengeli dağıtılmaması sonucu farklılıklar göstermektedir. Diğer bir sorun, bakanlığa bağlı her birimin verilerini kendi örgüt içerisinde oluşturmasıdır. Oysa, merkezi bir veri ve otomasyon sistemine geçilmesi sağlık politikalarında hızlı ve sağlıklı karar almada oldukça önemlidir. Yine bu yıllarda Türkiye'nin bir ilaç politikasının olmaması oldukça önemli bir eksikliklerdir.

²⁸² 2008 yılında, tüm bireylere eşit kapsam ve kalitede sosyal güvenlik hizmeti verilen bir yapının oluşturulması için hazırlanan 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu TBMM'den geçmiş, 8 Mayıs 2008 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yasalahaştırılmıştır. Böylece, çalışanların sigortalık türlerine göre farklı olan mevzuatları birleştirilmek suretiyle norm ve standart birliği sağlanmıştır (SGK, 2013b).

Çünkü, sağlıklı bir ilaç veri setinin olmaması, kişi başına ne kadar ilaç tüketiminin yapıldığı konusunda bilgi kirliliğine sebep olmakta bu durum ileriye dönük ilaç tüketimi konusunda projeksiyon oluşturma ve planlama yapmayı imkansız kılmaktadır. Akdağ ve Ünüvar (2002).

5. Dönem: SDP (2003-2010) ²⁸³

2003 yılında, Türkiye’de sağlığa ayrılan toplam finansmanın büyük kısmı (yaklaşık %60 ila %70’i) kamu kaynaklarından, kalan kısmı ise özel kaynaklardan elde edilmekteydi. Türkiye’de sağlık alanında yapılan kamu harcamaları; SB, Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü, üniversiteler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, diğer bakanlıklar ve kurumlar, yerel yönetimler, devlet teşebbüsleri, devlet memurları ve sosyal güvenlik kurumlarınca üstlenilen harcamaları içermekteydi. Özel harcamalar; cepten yapılan ödemeleri, şirketler ve bireyler tarafından finanse edilen politikalara yönelik özel sağlık sigortası ödemelerini kapsamaktaydı (OECD, 2008).

SDP’nin temel amaçları arasında sağlık hizmetlerinin etkili, verimli ve hakkaniyetli bir şekilde organize edilmesi, finansmanının sağlanması ve sunulması olarak sıralamak mümkündür.²⁸⁴ Temel olarak, insan odaklı bir felsefeye sahip olan SDP; parçalı, heterojen ve adil olmayan bir sağlık finansman sisteminden, homojen ve adil yararlanma imkânı veren bir yapıya geçişi sağlamaktadır. Hizmet sunumu açısından ise, farklı toplum kesimlerine farklı hizmetler sunan parçalı yapı yerine toplumun tüm kesimlerine hakkaniyetli hizmet arzı sağlayan bir yapıya dönüşümü gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Bunların yanında tüm hizmet basamaklarında var olan alt yapı ve ekipman eksikliklerine odaklanılarak var olan yetersizlikleri giderme ve iyileştirme sağlama yönünde atılacak olan adımlar öncelenmiştir (Akdağ, 2010).

Roberts ve diğ. (2004)²⁸⁵ ve arkadaşları tarafından dünya bankasının desteğiyle "Sağlık Reformu", geniş bir bakış açısı ile ele alınmış, ilk defa yeni geliştirilen kavramlar doğrultusunda sağlık reformu bilimsel olarak irdelenmiştir. Yapılan bu çalışma doğrultusunda bir sağlık reformu çalışmasının başarılı olması için temelde beş kontrol mekanizmasından söz edilmiştir. Bunlar;

a. Finansman: Sağlık sektöründeki faaliyetler için ödenen paranın toplanmasını sağlayan tüm mekanizmaları ifade etmektedir. Bu mekanizmalar vergileri, sigorta primlerini ve hastaların yaptığı doğrudan ödemeleri içermektedir. Para toplayan kurumların tasarımı örneğin, sigorta şirketleri, sosyal sigorta fonları, bu kontrol düğmesinin bir parçası olduğu gibi, kaynakların farklı önceliklere tahsisini teşkil etmektedir

b. Ödeme: Ücretler, kişi başı ödeme ve bütçeler gibi paraların, sağlık hizmetleri sağlayıcılarına hekimler, hastaneler ve kamu sağlık çalışanları, transfer edilmesi için kullanılan yöntemleri ifade etmektedir. Bu yöntemler karşılığında, sağlayıcıların nasıl davranacağını etkileyen teşvikleri oluşturmaktadır. Doğrudan hastalar tarafından ödenen para da bu kontrol düğmesine dâhil edilmektedir

c. Organizasyon: Sağlık hizmetleri piyasalarında sağlayıcıların, rollerinin ve işlevlerinin karışımını ve dahili olarak sağlayıcıların nasıl çalıştığını belirlemek için kullandıkları mekanizmaları ifade etmektedir. Bu mekanizmalar tipik olarak, hükümet hizmet sunumunu oluşturan sağlayıcıların rekabetini, desantralizasyonunu ve doğrudan kontrolünü etkileyen ölçüleri içermektedir. Bu, kimin ne yaptığı ve kimin

²⁸³ SB tarafından, 2003 yılında sağlıkta ciddi yapısal reformların gerçekleştirilmesi amacıyla başlatılan bir programdır. Bu çalışma, reform olarak adlandırılmamıştır. Çünkü, sağlık reformu olarak adlandırılan sayısızca proje amaçlarına uygun tam anlamı ile gerçekleştirilememiştir. Bundan dolayı, bu proje SDP olarak adlandırılmıştır (SB, 2003).

²⁸⁴ Etkililik, uygulanacak sağlık politikalarının halkın sağlık düzeyinin yükseltilmesi amacını ifade etmektedir. Verimlilik, kaynakları uygun bir şekilde kullanarak maliyeti düşürüp, aynı kaynakla daha fazla üretilmesidir. Hakkaniyet, insanların sağlık hizmetlerine ihtiyaçları ölçüsünde ulaşmalarının ve hizmetlerin mali güçleri oranında katkıda bulunmalarının sağlanmasıdır (SB, 2000).

²⁸⁵ **Sağlık Reformunun Doğru Yapılması:** Performans ve Hakkaniyetin Geliştirilmesi İçin Bir Kılavuz: **Politika Döngüsü:** Bir reformun, sürecin her bir aşamasında başa çıkmak için hazırlıklı olması gereken anahtar görevlerin tanımlanması. **Etik Çerçeve:** Etik temeller aracılığıyla düşünmeye yardımcı olmak için hazırlanan etik teori kılavuzu. **Siyasi Analiz:** Siyaset, sağlık reformu döngüsünün her bir adımında önemlidir. Siyasi analiz erken aşamada ve genellikle proje döngüsü boyunca gerçekleştirilmelidir. **Teşhis Ağacı:** Sağlık sistemi teşhisine yönelik sistematik bir yaklaşım. **Performans Hedefi Formülasyonu:** Kaliteli bir sağlık hizmetinin gerçekleştirilmesi ile birlikte daha iyi performansla ulaşmak için bağımsız politikaların geliştirilmesine odaklanması. **"Sağlık sistemleri amaçlara varmak için araçlardır"** **Konsepti:** Etik çerçeve içerisinde, kaliteli sağlık hizmeti için gerekli hedeflerin belirlenmesidir (Akdağ, 2010).

kimle rekabet ettiğini ve bunun yanında müdürlerin nasıl seçildiği ve çalışanların nasıl ödüllendirildiği gibi sağlayıcıların yönetsel iç çalışma biçimlerini içermektedir

d. Düzenleme: Devlet tarafından, sağlık sisteminde bulunan sağlayıcılar, sigorta şirketleri ve hastalar gibi aktörlerin davranışlarını değiştirmek için kuvvetin kullanılmasını ifade etmektedir. Şunu belirtmek isteriz ki, bir düzenlemenin kitaplarda olması, o düzenlemenin uygulandığı veya yürürlükte olduğu anlamına gelmez. Düzenlemenin amaçlandığı şekilde çalışmasını sağlamak için reformcuların aklında tutması gereken noktaları göz önüne alıyoruz.

e. Davranış: Hem hastalar hem de sağlayıcılar dahil olmak üzere sağlık ve sağlık hizmetlerine ilişkin olarak bireylerin nasıl hareket ettiğini etkilemeye yönelik çabaları içermektedir. Bu kontrol düğmesi, sigaraya ilişkin kitlesel medya kampanyalarından, HIV'den korunmak için cinsel davranış değişikliklerine, doktorların davranışlarını etkilemek için tıbbi toplumun kullanılmasına, vatandaşların sağlayıcı seçimlerine ilişkin kısıtlamaları kabul etmeleri yönünde ikna edilmelerine kadar her şeyi içermektedir. Roberts ve diğ. (2004).

Yine Roberts ve diğ. (2004) sağlık reformunun tek başına sağlık bakanlığı tarafından gerçekleştirilmesinin oldukça zor olduğunu, bu bağlamda reformun ortak diğer paydaş örgütler ile gerçekleştirilebileceğini ifade etmişlerdir. Bu paydaş örgütler şunlar olmalıdır;

a. Maliye Bakanlığı: Özellikle eğer reform sağlık hizmetlerinin finansmanında değişiklikleri ve SB'nin bütçesindeki değişiklikleri içeriyorsa,

b. Sosyal Güvenlik Kurumu: Özellikle eğer reform teklifi, sağlık hizmetleri sunumunda değişiklikleri ve devlet sağlık tesislerinin yeniden organizasyonunu içeriyorsa,

c. Ekonomi veya Planlama Bakanlıkları: Eğer reform teklifi, genel ekonomik büyüme hakkında hesaplamalar veya borç affi konusunda kararları büyük olasılıkla içeriyorsa,

d. Yerel veya Bölgesel Yönetimler: Eğer reform teklifi desantralizasyonu içeriyorsa beklenir,

e. Eğitim Bakanlığı: Okul sağlık politikaları ve tıp fakültelerini etkileyen politikalar için,

f. Tarım, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı: Alkol, tütün, ilaç eczacılık veya tıbbi ekipman politikaları için.

6. Dönem: SDP (2010-2016)

Bu dönemde küresel anlamda oldukça önemli bir kamu hizmeti olan sağlık hizmetlerindeki reformlardan biriside Marc J. Roberts, William Hsiao, Peter Berman ve Michael R. Reich (2004) in kamu sektörüne yönelik şu düşünceleri ön plana çıkıştır.

a. Kamu sektörünün yeniden yapılandırılması.

b. Özerkleştirme²⁸⁶ ve kurumsallaştırma²⁸⁷.

Diğer yönetsel müdahale, kamu sağlık hizmeti sağlayıcılarının genellikle hastaneler (ancak sadece bunlar değil) bazen "özerkleştirme" ve "kurumsallaştırma" adı verilen reformlar aracılığıyla, yeniden yapılandırılmasını içermektedir. Daha önce kamu sektörünün yetersiz performansa etki eden yapısal özelliklerinden bazılarını gözden geçirdik. Bu reformlar, performansı geliştirmek için bu yapısal özelliklerin değiştirilmesini amaçlamaktadır (Aktaran; Roberts ve diğ: Preker ve Harding 2002; Walford ve Grant 1998).

SDP, sektörü tüm yönleri ile kavramak üzere toplam 8 bileşenden oluşmaktadır. Her bileşen diğer bileşenlerle ilişkilendirilmiş olup, program bir bütünlük içinde ele alınmaktadır. Programı oluşturan bileşenler şu şekilde açıklanabilir.

²⁸⁶ **Özerkleştirme:** Hastanenin kamu tüzel kişiliğın sürdürmesine karşın, yönetimin bütün unsurlarının hastane bünyesinde toplanması (kendi yönetim yapısını oluşturması, istediği tipten ve sayıda personel alması, sözleşme ile maaş ödemesi, vb.) olarak tanımlanmaktadır (SB, 1994).

²⁸⁷ **Kurumsallaşma:** Örgütsel anlamda değerlendirildiğinde kurumsallaşma, işletmenin kişilerden bağımsız olarak kurallara, standartlara, rasyonel yönetim ilkelerine, prosedürlere sahip olması, değişen çevre koşullarını izleyen sistemleri kurması, gelişmelere uygun örgütsel yapının oluşturulması, iş yapma usul ve yöntemlerini örgüt kültürü haline getirilmesi ve bu sayede diğer işletmelerden farklı ve ayırt edici bir kimliğe bürünmesi, işletmenin bir sistem haline getirilerek verimli bir iş ortamının oluşturulması şeklinde ifade edilmektedir. Gümüştekin ve Adsan (2006).

- a. Planlayıcı ve denetleyici bir SB,
- b. Herkesi tek çatı altında toplayan Genel Sağlık Sigortası,
- c. Yaygın, erişim kolay ve güler yüzlü sağlık hizmet sistemi,
- d. Güçlendirilmiş temel sağlık hizmetleri ve aile hekimliği,
- e. Etkili ve kademeli sevk zinciri,
- f. İdari ve mali özerkliğe sahip sağlık işletmeleri,
- g. Bilgi ve beceri ile donanmış, yüksek motivasyonla çalışan insan gücü,
- h. Sistemi destekleyecek eğitim ve bilim kurumları (SB, 2003).

Bu bileşenlerin oluşturulmasındaki temel amaç 1920 ile 2002 yılları arasında, özellikle 1980'li yıllarından sonra 2000'li yıllara doğru, yukarıda ifade edilen sağlık hizmetlerindeki sorunlara çözüm bularak, vatandaşların kaliteli bir sağlık hizmeti almalarını sağlamaktır.

SB, 2003 yılında başlatmış olduğu SDP kapsamında yukarıda ifade edilen tüm bileşenleri doğrultusunda 2016 tarihi itibari ile şu programları gerçekleştirmiştir.

- a. Sürekli denetleyen ve projeksiyon yapan bir bakanlık teşkilatı kuruldu (bileşen a).
- b. Genel Sağlık Sigortasına geçildi (bileşen b).
- c. Tüm 1., 2. ve 3. sınıf basamak sağlık kuruluşlarına randevu sistemi ile erişim sağlandı (bileşen c).
- d. Pratisyen hekimlik sisteminden aile hekimliği sistemine geçiş yapıldı. Artık her ailenin sürekli sağlık hizmeti aldığı bir aile hekimi oldu (bileşen d).
- e. Hastanelerdeki hasta yoğunluğunu azaltmak için önce 1. basamak sağlık kuruluşlarından sevk zinciri zorunlu hale getirildi. Artık vatandaş ilaç yazımı v. b sorunlarını kendi bağlı olduğu aile hekimi aracılığıyla çözüme kavuşturacaktır (bileşen e).
- f. Performans sistemine dayalı sağlık kuruluşlarına geçiş yapıldı. Artık hastaneler birer kâr ve zarar eden, finansmanını kendisinin sağladığı işletmelere dönüştürüldü (bileşen f).
- g. Vatandaşlara daha kaliteli bir sağlık hizmeti için hizmet içi eğitim çalışmalarına ağırlık verildi (bileşen g).
- h. Sistemi desteklemek için sağlık bakanlığı bünyesinde birçok eğitim ve araştırma hastanesi kuruldu. Amaç, bu hastanelerde tıp alanındaki akademisyenlerin yetişmesini sağlık bakanlığı bünyesinde gerçekleştirmek olup, hekim açığını kapatmak için tıp alanındaki gelişmeleri yaygınlaştırmaktır. (bileşen h)

4.SONUÇ

Geçmişten günümüze incelemesini yaptığımız bu çalışma sonucunda ilk dört dönem ve son iki dönem yapılan reformlar bazında karşılaştırılmış, ilk dört dönemde sayısızca sağlık politikaları geliştirildiği, özellikle hastalıklarla mücadele, çocuk ölümlerinin önüne geçilmesi ve gerekli önlemlerin alınması, başta hekim olmak üzere sağlık personellerinin en ücra yaşam yerine kavuşturulması, sağlık hizmetlerindeki kaliteyi artırarak, sağlık hizmeti almakta olan hasta ve hasta yakınlarının memnuniyetlerini artırmak için gerekli önlemlerin alınması, sağlık harcamalarında genel bütçeden azami ölçüde yararlanma v.b sağlık hizmetlerinin yapıldığı görülmüştür. Son iki dönemde ise sağlık politikaları sağlıkta dönüşüm programı (SDP) altında geliştirilmiş ve bu yönde şu sağlık hizmetlerinin geliştirildiği tespit edilmiştir. Sağlık Bakanlığı (SB) şehir hastaneleri kurarak, tüm sağlık birimlerinin bir arada yer aldığı sağlık kampüsleri oluşturmayı amaç edinerek bu yönde birçok büyük şehirde şehir hastaneleri kurmuştur. Hastanelerde özel tedavi sistemi ortadan kaldırılarak sağlıkta fırsat eşitliği amaç edinilmiştir. Hekimlerin hem kamuda hem özel sektörde sağlık hizmeti vermelerinin önüne geçilmiştir. Hastanelerde hem hastaların hem de hasta yakınlarının memnun olacağı tedbirler alınmıştır (Akdağ, 2008). Yine en önemli reformlardan biri tüm hastaneler, yeni bir idare birimi olarak kamu hastaneleri genel sekreterliğine bağlanmışlardır.

Demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve liberalizm gibi kavramların ortak değerler olarak önem kazandığı; mal ve finans piyasalarının, bilgi ve teknolojinin ülke sınırlarını aştığı günümüzde ekonomik ve bir anlamda da siyasal ve kültürel bir küreselleşmeye doğru gidilmektedir. Türkiye, dünya ekonomileriyle bütünleşme bakımından, bir yandan küreselleşme hareketlerinin içinde yer almış, diğer

taraftan da ekonomik güç odaklarından NAFTA (The North American Free Trade Agreement-Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması) ve Pasifik Bölgesi ile ticari ilişkilerini sürdürmüş ve Avrupa entegrasyonu hareketine tam katılma iradesini açıklamış bulunmaktadır (VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1995).

Türkiye 21.Yüzyıla yukarıda ifade edilen genel resimde hak ettiği yeri alması için, diğer siyasi, ekonomik ve kültürel alanlardaki gelişmeleri sağlık alanında gerçekleştirdiği sağlıkta dönüşüm programı (SDP) ile taçlandırmayı amaç edinerek, vatandaşların AB standartlarında kaliteli bir sağlık hizmeti almalarının önünü açmayı hedeflemiştir.

SDP ile Türk Sağlık Sistemi'nin yapısal olarak değiştiğini ve bu değişimin hızlı olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal Güvenlik Kurumları'nın tek çatı altında birleştirilmesi, kalite ve akreditasyona önem veren bir bakış açısının geliştirilmesi, hasta hakları ve verimlilik, etkililik, rekabet, hekim seçme hakkı gibi kavramların ön plana alınması ile reformun sonuçlarının son derece etkili ve önemli olduğu ortadadır. Türkiye'nin SDP programı, ülkenin sosyo-ekonomik gerçeklerine bağlı, sürdürülebilir ve geliştirilebilir özelliktedir. Program, birbiriyle eşit tüm bireylerin kaliteli sağlık hizmetine adaletli olarak ulaşmalarını amaç edinen etik bir yaklaşım üzerine inşa edilmiştir (Başol, 2015).

KAYNAKÇA

- 1.Akdağ, R. ve Ünüvar, N. (2002). *Sağlık Reformu Önerisi*, Ankara, (Yayınlanmamış Rapor).
- 2.Akdağ, R. (2010). *Sağlık Reformunun Doğru Yapılması: Performans ve Hakkaniyetin Geliştirilmesi İçin Bir Kılavuz*, Çev., Refik Saydam Hıfzısıhha Merkezi Başkanlığı, T. C. Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- 3.Aziz, A. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- 4.Başol, E. (2015). *Türkiye'de Sağlık Politikalarında Güncel Gelişmeler: Sağlıkta Dönüşüm Programından Günümüze Bazı Değerlendirme ve Öneriler*, IAAOJ, Social Science, 2 (2), 1-26.
- 5.Ertekin, İ. (2017). *Kamu ve Özel Sektör Sağlık Kuruluşlarında Örgütsel İletişim Çalışmalarının Karşılaştırılması*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, SBE, İstanbul.
- 6.Gümüştekin, E. A. (2006). *Aile İşletmelerinde Kurumsal Yönetim ve Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanmasına İlişkin Bir Araştırma*, 2.Aile İşletme Kongresi Kongre Kitabı, (Ed. Tamer KOÇEL), İstanbul, 14-15
- 7.Keyder, Ç. (2007). *Avrupa' da ve Türkiye'de Sağlık Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- 8.OECD (2008). *Sağlık Sistemi İncelemeleri Türkiye*, © OECD ve IBRD/Dünya Bankası.
- 9.Öztek Z. (1992). *Temel Sağlık Hizmetleri*, Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı Yayınları.
- 10.Roberts, M. J., Hsiao, W., Berman, P. ve Reich, M. R. (2004)., *Getting Health Reform Right. A Guide to Improving Performance and Equity*, Oxford, Copyright © Oxford University Press, Inc.
- 11.SB. (1996). *Yönetim Reformu*, Sağlıkta Strateji Dergisi, Sayı: 1,7-8.
- 12.SB. (2012). *Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinde Hasta Memnuniyeti*, SB Yayınları No: 932.
- 13.SGK. (2013a). *Sosyal Güvenlik Reformunun 4. Yılında 400 Yenilik*, SGK Yayınları, Ankara.
- 14.Tortop, N. (1983). *Yönetim Bilimi*, S Yayınları. Ankara.
- 15.Sezgin, D. (2010). *Sağlık İletişimi Paradigmaları ve Türkiye: Medya Sağlık Haberlerinin Analizi*, Ankara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(34)

Dr. Shurubu KAYHAN²⁸⁸

ALTAY TÜRKLERİNİN GELENEKSEL AİLE YAPISI TRADITIONAL FAMILY STRUCTURE OF ALTAY TURKS

ÖZ

Aile kurumu insanlık tarihinin en eski yapı taşıdır. Aile yapısının sosyal ve beşeri değerlerindeki değişimlere rağmen temel özellikleri aynıdır. Ailenin kurulması, kurulan yapının sağlıklı devam etmesi, kurum içindeki huzur, barış, sevgi ve saygı kavramları halktan halka değişmektedir. Altay aile yapısı da bu açıdan çok zengin kaynaklara sahiptir. Aile kurumunun yapısını oluşturan evlenme biçimleri, evlilik yaşı, evlenme aşamaları, aile kurumu, ailede çocuk kavramı, aile kurumunun devamlılığı, sosyal, kültürel ve dini açıdan araştırılmalıdır.

Altayları diğer Türk halklarından ilginç kılan en önemli özelliği, aynı topraklarda Hristiyan, Buda ve Şamanizm inançlarının bir arada yaşatılmasıdır. Bu inanışların doğal olarak Altay aile yapısına da etkisi büyük olmuştur. Bildirimde Altay halkının evlilik töreniyle başlayan yeni bir ailenin doğuşunu, geleneksel aile yapısını ve aile içinde çocuk yetiştirme gelenek ve örf adetlerin önemini belirtmeyi hedefliyorum.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, aile kurumu, çocuk, çocuk yetiştirme, gelenek ve adetler.

ABSTRACT

Family institution is the oldest building stone of human history. Despite the changes in the social and human values of the family structure, their basic characteristics are the same. The establishment of the family, the healthy continuation of the establishment, the peace, peace, love and respect concepts of the institution are changing from people to people. Altai family structure has very rich resources in this respect. The forms of marriage that constitute the structure of the family institution should be investigated in terms of marriage age, stages of marriage, family institution, concept of child in family, continuity of family establishment, social, cultural and religious aspects.

Altays value is the most important feature of Turkish peoples, which is interesting. It is the living of the beliefs of Christian, Buddha and Shamanism in the same soil. Naturally, these beliefs were also influential on the Altay family structure. I would like to emphasize the traditional family structure of the Altay people, especially the traditions and customs within the family in the family.

Keywords: Marriage, family establishment, children, child raising, traditions and customs.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Altay Türklerini diğer milletlerden ayıran en önemli özellik toplumu oluşturan aile kurumunun çok sağlam ve sağlıklı temeller üzerine oturtulmuş olmasıdır. Gerçekten de bu sağlıklı yapı güçlü bir toplum yapısını oluşturmuştur. Bu yapının temelini de sağlam ve sağlıklı oluşu zengin bir halk geleneğine sahip olma, dini inanç, aile kurumunda kadına verilen kıymet, ailede karşılıklı sadakat, yardımlaşma, birlikte yaşam ve zamanın çoğunu beraber geçirmekten kaynaklanmaktadır.

Altay Türklerinde dört çeşit evlilik türü vardır; dünür gelme (kuda tüşüü), kızın isteği olmadan evlendirme (tutup apargan), kız kaçırma (kaçıp aparganı) ve yetişkin olmayan yaştaki evlilik (balanı toylaganı). Bunların her biri ayrı ayrı gelenek ve göreneklere sahiptir. Ortak noktası ise hepsinde dünür gitme geleneğidir.

Ailede evlenen birey bir sonraki kardeşinin evlenmesiyle ancak baba evinden ayrılıp kendi evini kura bilir. Erkek kardeşlerin en küçükleri baba evinde oturur ve baba evini koruma ve bir sonraki nesle aktarma sorumluluğunu taşır.

Evlilik ve nikah Altaylarda kesin olması gereken şartlardandır. Evlilik yaşı geçmiş, evlenmeden baba evinde yaşayan kız (evde kalmış kız) ve ya erkek aile ve toplum içinde itibar ve saygı görmemiştir.

YENİ AİLENİN DOĞUŞU

Düğün insan hayatındaki en büyük kutlamadır. Nikahın kıyılmasıyla aile kurumuna geçiş ve kendi ailesini kurma sorumluluklarının başlangıcı doğar. Bu ailenin kurulmasından önce büyük kutlama ile devam eden toy, düğün düzenlenir. Altay düğünü dört aşamadan oluşur; dünür gitme, düğün hazırlıkları, düğün ve düğün sonrası. Her aşama ayrı ayrı gelenek ve adetlerle devam eder.

Dünür Gitme

Dünür gitme geleneği dünür olmadan önce hazırlık görüşmeleriyle başlar ve taraftarlar anlaştıktan sonra kız istemeye gidilir. İki tarafın da gelişmeye olumlu karar vermeleriyle akraba olma yolunda ziyaretler başlar. Hem kız hem de erkek tarafın aileleri birbirlerini iyice tanımaya çabalarlar. Altaylarda çoğu zaman çocuklar daha küçükken dünür olma niyetinde işlemler başlar.

Kız 10-12 yaşına geldiğinde, erkek tarafı hediye ile ziyarete gelir. Bu ziyaret anlaşmayı hatırlatma amaçlı yapılır. Ziyaretler kız yetişkin yaşa gelene kadar her sene tekrarlanır. Ziyaret sırasında erkek tarafı kız için tilki, samur kürkleri, ileride başlık yapıp giydirmek için kürk getirirler. Elbise ve kaftan diktirmek için de ipek, kadife kumaşlar ve çarşaf, havlu getirmişler.

Kızı verme zamanı geldiğinde (döp detse) erkek tarafı dünür gelir ve kutlama ile kız istenir. Kız isteme adeti damadın perde arkasında (kücögö) oturan kızın yanına getirilerek kız göstermesiyle biter.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Ardından köy ya da mahallede geleneksel kutlama başlar. O gün erkek tarafı gelin getirme "kız ekelgeni" kutlaması düzenler. Dünür taraftarlar o gün düğün gününü belirtirler. Akabinde iki taraf da düğün hazırlıklarına başlar.

Düğün Öncesi Hazırlıklar.

Bu dönemde düğün öncesi gelenekler gerçekleştirilir. Altaylılar genelde düğünlerini son bahar mevsiminde yaparlar. Nikah sonrasında oluşacak akrabalık (dünürlük) için önceden görüşmeler, ziyaretler, yemekler düzenlenir. Damat ailesi kız ailesine defalarca kumaş, deri, kürk ve yün hediye götürürler. Önceden anlaştıkları kadar malı da azar azar getirmeye devam ederler. Kız tarafı evlenirken verecekleri çeyiz (döcö, sep) için kız daha beş yaşındayken hazırlanmaya başlarlar. Çeyizler deri torbalarda (kaptar) ve tahta sandıklarda (kayıpçaktar) saklanır. Düğün günü ise döcö damadın evine götürülür.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Erkek

tarafı düğünden önce yeni evlenecekler için ev inşa ederler. Bir gün belirlenir ve ev yapımında yardımcı olmaları için akraba, dost ve komşular davet edilir. O gün hep birlikte evin inşaatını tamamlamaya çalışırlar. Buna Altaylılar "ayıl tuduştın köçözü" ya da "aylançıktın çayı" derler.

Düğünün en önemli geleneği gelinin oturduğu odanın bir köşesine daha önceden özenle el işleri ile yapılmış bir beyaz perdenin "kücögö" çekilmesidir. Bu perdenin eni 1.5, uzunluğunu 5.3 metre büyüklüğünde olup kenarları ipek fırırlar ve boncuklarla işlenir. Kücögö o gün sabah dağının doğu tarafında yetişen huş ağcının kalın dallarından kesilen iki budağa takılır. Bu adet Altaylıların dini inançlarında uğurlu sayılır. Şaman geleneklerine göre doğa, dağlar, ağaçlar, su ve taşlar kutsal sayılır ve hayatın her aşamasında yer alır. Düğün öncesi birde niyet edilerek adak da kesilir.

Geleneksel Düğün Oyunları

Eğer kaçırdığı kızı erkek kendi akrabalarının evine götürürse, oraya damadın ve kızın ebeveynleri de davet edilir ve barışma görüşmeleri yapılır. Daha sonra damadın kendi evine uğurlanır. Fakat o evden çıkmadan önce akrabalarının evinde tahta tabakta " tepşi blaacarı" sunulan eti yiyip bitirdikten sonra ancak çıkabilirler. Akrabaları müstakbel dünürleri ağırladıktan sonra düğün evine yolarlar.

Kızın akrabaları damat tarafından kızları için belli bir ölçüde hak talep ederler. Kızın damadın köyüne getirilmeden önce bazı geleneksel oyunları oynarlar. Onlardan biri "döcö sadarı" oyunudur. Kızın çeyizinden bazı parçaları överek damat tarafına pazarlayarak satma oyunudur. Bu oyunda gelin adayının erkek yeğenleri kadın kıyafeti giyerek "Kime kız lazımsa satın alacak" diyerek satış yaparlar. Kızın çeyizini getirirken de ayrı bir oyun sergilerler. Çeyizi eve getirilmeden çeşitli ikramlarda bulunarak, sözlü atışma oyunları da oynarlar. Çeyizi satın alma, ikramla memnuniyet belirtme adetleri gerçekleştiikten sonra iki tarafın kadın akrabaları düğün evini çeyizle süslerler. Daha sonra damat tarafı gelini getirmeye yola çıkar. Giderken ellerine ardıç budakları "arçına", ikramlar, çeyizden bayram kıyafetleri alıp götürürler. Önde gelin için hazırlanan "kücögö", sol tarafta damadın, sağ tarafta ise gelinin akrabaları yürürler. Gelin adayının oturduğu eve geldiklerinde şarkı söylemeye başlarlar. Damadın büyük yengesi yeni evlenecekler için ocakta ateş tutuşturma adetini gerçekleştirir. Gelini başlık parası karşılığında aldıktan sonra süsleyip kücögö ile örtüp yeni evine getirirler.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Uzun kollu elbisesinin kolu ile yüzünü kapattırırlar. Bundan sonraki gelenekler ise nikah merasimi ile ilgili devam eder. Geline evden çıkarken kayınvalidesi süt ikram eder ve iyi dileklerde bulunur.

Damadın evine geldiklerinde ise eve girmeden gelini iki kere evi dolaştırırlar daha sonra evin baş köşesine doğu yönüne doğru oturturlar. Bu arada gelinin yüzü hiç gösterilmez. Daha sonra gelinin saçı ikiye ayrılarak örülür(çaç örer). İki saç evli kadın anlamına gelir. Saçın tam ortadan ikiye ayrılması ailedeki kadının haklarını, yerini anlatır ve kadın, erkek eşitliğini simgeler. Saçın sağ kısmını kız, sol kısmını ise erkek tarafı örer.

Ayrıca bu gelenek kızın artık yer değiştirecek, damat tarafına geçtiğini da anlatır. Örülen saçın üzerine yüksek, şık ve süslü başlık giydirirler. Altay'da yüksek başlığı "kuraan börük"ü evli kadınlar giyerler. Bu geleneği çok çocuklu, mutlu evliliği olan kadınlar gerçekleştirir. Köçögönün ardından gelini evli kadın kıyafeti "çegedek" giydirirler. Geleneği kadınlar şarkı söyleyerek yaparlar. Daha sonra müstakbel eşlere süt ikram edilir ve iyi dilekler söylenir. Böylece gençler bu adet gerçekleştirildikten sonra karı koca sayılır ve yeni bir aile doğar.

GELENEKSEL ALTAY AİLESİ

Geleneksel Altay ailesi genelde baba (ada), anne (ene), çocuklar (baldar), oğlanlar (uul), kızlardan (kıs) oluşur. Bazen ailenin içine babanın ve annenin kız ve erkek kardeşleri, onların çocukları da girebilir. Çok nadir de olsa bazen sülaleden olmayan başkaları da aileden sayılabilir. Bu durum genelde kimsesiz yetim olursa geçerlidir.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Geleneksel Altay aileleri çocuklarını yetiştirirken ilk önce manevi değerlere önem verirler. Altay ailesindeki tüm çocuklar evlenene kadar anne ve babasının egemenliği altında kalırlar. Evlendikten sonra kendi evlerinde, kendi maddi idaresiyle anne ve babasından ayrı yaşamaya başlarlar. Fakat çocuklar hayatlarındaki her önemli aşamalarında ebeveynleriyle danışarak karar alırlar. Çocukları manevi yönden eksiksiz yetiştirmek Altay ailesinin en önemli sorumluluklarından olup, önce kendilerine daha sonra başkalarına saygı ve hürmet göstermelidirler. İyi niyetli olmak en büyük vazifeleridir. Altaylıların manevi yaşamlarının derinliklerinde hem kendilerine hem başkalarına karşı “iyi olmak” yatmaktadır. Altay ailesinin manevi yaşam şartlarını incelediğimizde en derinliklerde; dürüstlük, yetişkin yaşlarındaysa bedensel temizlik, bekâretin korunması "çek" ya da "çek bolgon" toplum ve soy içinde sorumluluktur (Diyakonova. 2001; 17). Büyüklere saygı, ihtiyacı olanlara sorgusuz yardım, hastalık durumlarda daha duyarlı davranmak, utanmak ve vicdan gibi davranışlar önemlidir. Tüm bu davranışlar aile içinde alışkanlık hal alır ve tavsiye, öğüt olarak çocuklara öğretilir.

ALTAYLARIN AİLE İÇİNDE ÇOCUK YETİŞTİRME GELENEKLERİ

Altaylıların çocuk yetiştirme geleneklerine baktığımızda çocuklar halkın geleneksel değerlerinde; kız ve erkek olmaksızın önem kazanmışlardır. Halkına, ailesine, anne babasına ve baba ocağına değer katmışlardır. Altay halkını oluşturan Teleütler, Kumandinler, Tubalar aileleri hayvancılık ve avcılıkla uğraşmışlar. Kuzey ve merkez Altaylılar “ayılarda” köylerde (çadır köylerde) yaşamışlar. Köy ve çadır hayatı ailelerin genel alışkanlıklarına yansımıştır. Onların yaşadıkları çadırların tam ortasında ocak kurulmuş ve neredeyse her zaman ateş sönmemiştir. Ateşin devamlılığı ailelerin de devamlılığıyla bağdaştırılmıştır.

Verbiskiye göre; Altay halkını oluşturan diğer halklarla Altaylıları kıyaslayınca geleneksel çadırların keçe ile örtülmüş olanının daha kullanışlı olmasıdır. Bu geleneksel çadırlarda yaşayan Altay ailelerinin yaşam şartları, milli değerleri ve terbiye sınırlarının oluşması da bu duruma uygun şekilde kalıplandırılmıştır. Tüm

terbiye ve yetiştirme şekilleri, ailenin mutluluğu, sağlamlığı, geleneklerine bağlılıkları ve genel halkın kültürü ile uyum sağlamıştır.

XIX asrın sonlarında Altaylıların evlilik ve aile ilişkilerinin özelliklerini araştıran bilim adamı Svetsov. S. P. soy temellerinin toplum kuruluşu ve toprak dağılımı "tüm bireylerin birliği akraba ilişkileri ile bağlantılı olduğunu belirtir. Altay aile kurumunun temelini erkek egemenliğinin oluşturduğunu ve erkeğin aile reisi olduğunu belirtmektedir. Kadınların ise onlara bağlı olduğu söylenir. Ailenin koruyucusu ise her zaman kadın sayılmış. Anelik Altaylılarda her zaman Yer anne, Umay anne ile kıyaslanır. Ailenin büyüklere ebeveynlere, abi, ablalara ve diğer büyüklere saygı en önemli unsurdur. Kendi soyunun dokuz neslini bilmek, akraba ve sülalesinin geçmişini ve tarihini öğrenmek Altaylıların zorunluluğudur. Bütün bunlar sülale ağcının kökünü oluşturmuş ve çocuğun evine, ebeveynlerine, ailesine, soyuna ve sülalesine olan sorumluluğunu ve saygısını arttırmıştır.

Çocuk ailenin en önemli parçasıdır, ailede, soyda her zaman en istenen konumdadır. Çocuğun doğumu başı başına adet ve törelerle dolu kutsal ve minnettarlık olay olarak algılanır. Erkek çocuğunun doğumu soyun devamının sağlandığını belirtir ve aile geleneğinin devamı olarak kutlama ve bayram havasında karşılanır. Erkek çocuklarını adlandırırken; Temir (Demir) güçlü, Bolot (Çelik) esnek, sıkı, Batır (Kahraman) sıfatlarına benzeterek koymuşlar. Bunların dışında örnek insanların sıfatlarıyla da adlandırmışlar; Sanaa- akıl, Sümeli- hareketli, Bululday- hızlı, Epeçil- zeki, Balban- pehlivan, Daltanbas- cesur, İydelü- dayanıklı, Darlu- ünlü, Ulucay-ulu.

Altay isimlerinde manevi değerleri yansıtan isimler de sıkcadır.

Cömertlik, dost canlılık; Nökör, Nadılık, Deptu.

Mütevazı ve tatlılık, sakinlik; Ayas

Duyarlılık; Dalakay.

Dürüstlük ve adaletli olmak; Dalakay

Adil ve doğruluk; Ak Sanaa, Çındık

Cömertlik ve eli açıklık; Dımcay, Arbin

İnsan sever ve insanlık; Dalakay, Nökör

Temiz ve titiz; Arunat, Çekçil.

Saygı ve hürmet; Kuduley, Bıyandı.

Bilge ve alim; Tücümet, Sağış.

Halkı'na ve vatanına laik olmak; Altay, Erdine, Barkı.

Böylece kişi isimleri ruh ve bedenle bütünleşmiş.

Bayan isimleri ise kişiliğin manevi zenginliğini, zekasını ve güzelliğini yansıtmış. Mükemmel kadın tanımı; doğa, kutsallık, bitki, güzel hayvanlar, kuşlar, asıl taşlar ile anlatılmış. Halkın milli değerleri isimlere de yansıtılmıştır. Bu nedenle de kız çocuklarına isim verirken bunlara önem vermişlerdir.

Gök cisimleri; Tıldıs- yıldız, Altınay- altın ay.

Hayvan ve kuşlar; Toopçık- bülbül, Karlıgaş-kırlangıç.

Bitkiler; Kızılgat- kırmızı böğürtlen, Kuzuk- ceviz,

Değerli taşlar; Altın- altın, Mınun- gümüş.

Değerli eşyalar; Torko- ipek, Çaçak -fırça, Kumuş- kadife.

Bu isimleri kız çocuklarına vererek isimleriyle bütünleşmelerini sağlamaya çalışmışlar.

Altay aileleri çocuklarını küçük yaşlarından itibaren büyükleri dinlemeyi ve saygı göstermelerini öğretirler. Kendilerinden büyüklerin isimlerini söylemezler, "siz" ya da akraba derecelerine göre adlandırma, geleneklerinin en önemli parçalarıdır.

Araştırmacı İ. Verbistskiy Altay halkı hakkında "Altaylılar büyüklere saygı ve hürmet gösteren halktır. Çocuklar büyüklerin ismini söylemezler. Bunun nedeni ise büyükler saygın yerlerdedir" demektedir (Belovolova. 2001; 351)

E. M. Toşokov ise " çok küçük yaştaki çocukların bile büyüklerle ilgili gelenekleri yerine getirdiklerini, isimlerini telafüs etmedikleri, büyüklere seslenirken erkeklere "akam", bayanlara "ejem" dedikleri belirtilir. Çadırlarda konuklar varken küçüklerin kenarlarda sessiz oturmaları, büyüklerin

konuşmalarının bölünmemeleri gerektiğinin bilincinde olmaları alışkanlıklarındandır demektedir (Sanabasova. 1993;130).

Anne tarafından akrabalıklar; taay eje- teyze, taay- dayı, taydak- dede, aana ya da naana anneannedir. Baba tarafından akrabalıklar "aan" olarak genel adlandırılır. Eje-abla, aba, aka- abi, aka, aaki amca, eje- haladır.(Şatunova.1981;15.)

Geleneksel Altay ailesinin çocuk yetiştirme adetlerinde aile, soy, sülale ve halkın birimliği temel unsurlardandır. Diğer bir önemli yetiştirme alışkanlıkları ise çocukları ciddi ve dayanıklı olarak yetiştirmeleridir. Ciddiyet Altay ailesindeki kız ve kadınlar için onur sayılmaktadır. Yakınlarına ve akrabalarına karşı cömert ve hoşgörülü davranmak da önemli niteliklerden sayılmıştır.

Yasakların arasında doğaya ve canlılara zarar vermek de yer almaktadır. Tabiat konusu Altaylıların inanç konusuyla bağlantılıdır. Soyok gibi Altay boylarına göre insanlar doğadan; dağdan, bitkilerden ve hayvanlardan geldiği düşünülür. Kutsal yerler olarak Altaylılar dağı "tös tayga" ya da " baylu tayga", hayvan ya da kuşlar olarak "baylu an", "baylu kuş", ağaç olarak ise "baylu ağaşı" sayarlar (Ekeeva.2002;16).

Altay halkı kendi yaratılış hikayelerini bazı mitolojilerle bağdaştırırlar. Örneğin; Nayman soyu kartal ve köpekten yaratıldığını öne sürerler. Diğer bir Türk halklarının ortak mitolojisi de kurttur. Türk- Moğol halklarının bir diğer ortak mitolojisi de kuğularla ilgili akrabalıktır. Altaylarda kutsal sayılan hayvanlar; köpek, ayı, at, kartal, baykuştur. Kartalın küçük çocukların ruhunu yansıttığı da ortak inançlardandır.(Potapov.1956;18).

Altaylılar çocuklarına 5-6 yaşlarından itibaren at binmeyi, hayvan beslemeyi, ocakta ateş yakmayı ve kendinden küçük kardeşine bakmayı öğretirler. Böylece çocuklar hayat zorluklarıyla o yaşlarda karşı karşıya kalarak tecrübe edinirler. Daha sonraki yaşlarda baba oğluna, anne de kızına kendi yaptıklarını öğretir. Babalar oğullarıyla at üstünde avcılık ve diğer erkek işlerini birlikte yaparlar.

Altay çocukları kendi ve yakın halkların tarihlerini iyi bilmelidirler. Yedi sülalesinin ismini ve geçmişlerini bilmekle yükümlüdürler. Bu konulardaki onların geniş bilgileri köklerine sahip çıkmalarına ve sosyal yapılarını güçlendirmede önemli temel oluşturmuştur. Aile içinde verilen bu bilgiler ve tecrübeler Altay gençlerinin kendi tarihlerini ve milli değerlerini oluşturma ve aktarma konusunda büyük katkı sağlamıştır. Tüm Altaylı gençler sosyal ve tarihi tecrübeleri ailede kazanmış oluyorlar. Toplum içindeki davranış biçimlerinin kökenlerini de aile içinde öğrenirler.

Her şeyin temel bilgilerini aileden alan Altay kuşağı; kişiliklerinin gelişmesinden, görüşlerine ve manevi değerlerine kadar uzun bir yol kat ederek hayat tecrübesi kazanmış oluyorlar. Altay halkının yetiştirme sınırlarındaki başarıları değer halklarla olan ilişkilerine de yansımıştır ve örnek olmalarını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

1. BELOVOLOVA, S.P., (2001), Etnopedagogičeskaya Kultura Altaysev. Novosibirsk, s. 462.
2. DİYAKONOVA V. N.,(2001), Altaytsı. Gorno Altaysk. Uç Sumer. Beluha, s. 223
3. EKEEVA, E. V.,(2002), Altayskaya Etnografiya: Vaprosı Sostava, Tipologii, Etimologiyii, Stratigrafii / Drevnosti Altaya. Gorno Altaysk, s. 136.
4. POTAPOV, L.P., (1956), Altaytsı / Narodı Sibirii. Nauka, s. 376.
5. SANABASOVA, R. K.,(1993), Narodnaya Pedagogika Altaysev. Gorno Altaysk, s. 217.
6. ŞATUNOVA, N. İ.,(1981), Semya U Altaysetsev. Gorno Altaysk, s. 182.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(35)

Dr. Shurubu KAYHAN²⁸⁹

**TÜRK DÜNYASI GELENEKLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİN (DOĞUM-EVLENME-ÖLÜM)
ÖNEMİ**
**THE IMPORTANCE OF TRANSITION PERIODS IN THE TURKISH WORLD TRADITIONS
(BIRTHDAY, MARRIAGE AND DEATH)**

ÖZ

Toplumlar kendilerine özgü alışkanlıkları ancak bilinçaltı yaşamının yüzyıllarca devam eden gelenek ve görenekleriyle bulurlar. Gelenekler, bir milletin iç dünyasını, hayata bakışını gösteren eşsiz zenginlik kaynaklarıdır. Bunlar, bir halkın tarihini, insanlığın en eski tarihte oluşan görüşlerini ve fikir aşamalarını öğrenmede önemli bir araç sayılır. Doğum, evlilik ve ölüm insan hayatındaki en önemli temel adetler olarak değerlidir. Türk halklarının tanınmasında ve yapısının ortaya konulmasında gelenek ve göreneklerin önemli bir yeri vardır. Bu sebeple, araştırmalarımızda

Türk halklarının insan hayatlarındaki önemli dönemleri olarak tanımlayabileceğimiz, doğum, evlenme, ölüm ile ilgili geleneklerini incelemeye çalıştık. Kültürel süreklilik kapsamında değerlendirildiğinde, Türk dünyası halklarının geçmişten günümüze kadar yaşam biçimlerini ve geleneksel manada birçok uygulamalarının büyük ölçüde koruduğunu görmekteyiz. Bunlardan bazı dini inanışlara ait olanları zamanla değişime uğramış, bazıları da kimlik kazanarak varlığını sürdürmüş, bazıları da tamamen yok olmuştur. Toplumlar geleneklerini, uzun zaman içinde kazanırlar ve değişimleri de zordur. Milletleri diğer milletlerden ayıran özelliklerden biri gelenekleridir. Bir toplumun devamlılığı için geleneklerinin yeni nesillerde de yaşatılması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Türk dünyası, kültür, gelenekler, doğum, evlilik, ölüm.

ABSTRACT

Even if society has inherent in any society habits, continues centuries-old traditions and customs of the unconscious life. Traditions are unique sources that show the inner world and worldview of one nation. They are an essential tool in the folk history learning, development stages and forming opinions of humankind since ancient times. Birth, marriage and death, as one of the most important and fundamental practices (events) in a person's life have particular importance. Talking about Turkish folks, about their identity, we have to mention importance of traditions and customs. For this reason, in our research we have studied Turkish folks' customs that associated with childbirth, marriage and death.

Traditions are the values that bind the past, present and future. These values do not appear spontaneously and a society, in which these values not protected, will not become a nation (folk). Features that distinguish one nation from others, and that formed over a long period required to transmit these traditions from generation to generation, so that the society continued its existence. When assessing the cultural continuity, we see that the Turkish people largely managed to preserve many traditions and way of life until nowadays. No matter who you are and what social status you have, respect for customs and traditions among the Turkish people is the most important duty. Therefore, the Turkish folks' traditions, being originally a public rule, have great authority and preserved. However, some of them belonging to certain religious beliefs over time have changed either disappeared altogether.

Keywords: Turkish world, culture, traditions, birth, marriage, death.

²⁸⁹ Akademisyen Türkolog, Araştırmacı yazar.

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Görevlisi.
shurubukayhan@gmail.com

GELENEK VE GÖRENEKLERİN TOPLUM İÇİNDEKİ YERİ

Türk dünyası halkları dünya üzerinde bir çok alanlara dağılarak farklı ülkelerin egemenliği altında yaşamalarına rağmen ortak kültürel değerlerini yaşatmaya çalışmışlardır. Türk Cumhuriyetlerinin ve Rusya Federasyonunda yaşayan özerk topluluklarının Sovyet Birliği döneminde unutturulmaya yüz tutulan gelenek ve görenekleri 1991 yılından sonra bağımsızlıklarını kazanmalarıyla tekrar canlandırmaları olumlu göstergedir. Gelenekler dünü bugüne, bugünü de yarınlaraya bağlayan değerlerdir. Bu değerler kolay oluşmadığı gibi fertler arasında bu gibi değerleri oluşturamayan toplumlar millet olamazlar. Gelenekler yıllarca toplum tarafından yaşanarak kökleştikleri için onlara büyük itibar edilir. Bu yüzden gelenekler toplumda yer etmiş unsurlardır. Birçok Türk halklarında kişi kim olursa olsun ve hangi sosyal sınıfta yer alırsa alsın doğumdan ölüme kadar tüm eylemlerde koşulsuz gelenek ve örf adetlere uymak zorundadırlar. Aksi taktirde toplum tarafından ayıplanır ve itibari zedelenir. Son dönemlerde bazı Türk halklarının nüfuslarının azalmasıyla yok olma tehlikesiyle yüz yüze kalmaları bu konunun önemini artırmaktadır. Amacımız bu halkların yaşayorken yaşattıkları gelenek ve göreneklerini gündeme getirerek varlığını sürdürmesini ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır.

Türk dünyası, bugün için, bağımsız Türk cumhuriyetleri, özerk Türk cumhuriyetleri ve Türk toplulukları ile birlikte en batıda Kosova Karadağ'dan en doğuda Moğolistan'a kadar uzanmakta olup Orta Asya ile birlikte sınırları yer yer Çin ve Rusya'ya kadar uzanan oldukça geniş bir coğrafyayı kapsar.

Türk dünyasının ortak kültürel zenginliğini oluşturan unsurlar arasında şüphesiz ki geleneklerin oldukça önemli bir yeri vardır. Gelenekler, tüm Türk toplulukları için ortak bir mirastır. Ortaklığın temeli ise, aynı dil ve tarihi paylaşan halkların aynı kökten besleniyor olmalarıdır (Kayhan, Shurubu 2017:7)

Gelenek ve görenekler, günümüze kadar korunmuş ve uygulanmaya devam edilen milli alışkanlıklardır. Gelenekler, toplumların yaşam biçimlerini, alışkanlık, inanç gibi özelliklerini bir bilinçaltında muhafaza eder ve geçmişle gelecek arasında köprü vazifesi görür.

Gelenekler kültürü oluşturan en önemli unsurlardır. İnsanların geçmişi aydınlatıp geleceğe ışık tutan ve bu nedenle kaybedilmemesi gereken kültürel alışkanlıklardır. Gelenekler insanların toplumsal olarak inanç, kültür, yeme içme, giyim kuşam gibi yaşama dayalı tercihlerinin sonraki nesillere aktarılmasını sağlayan maddi ve manevi değerlerdir; uzun bir süre boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan alışkanlıkların bütünüdür.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Gelenekler her toplumun bilincini, dokusunu yansıtan, değişmez kurallardır. Bu kurallar toplumların varlığını ve diğer toplumlardan farkını ortaya koyar. Doğum, evlilik törenleri, ölüm ve bayram gelenekler her toplumun kendi anlayışına göre devam eder. Türk toplumunun da kendi yapısını anlatan gelenekler, yaşam devam edecek bir kültürün kalıplaşmış resimleri olarak önemli bir yer tutar.

Görenekler ise bir şeyi eskiden beri yapıla geldiği biçimde yapma alışkanlığı; eskiden beri sürdürülen uygun tutum ve davranışlardır. Bu zenginlikler toplumun geçmişten gelen davranış biçimi ve tutumunu anlatan özelliklerdir. Kuşaktan kuşağa aktarılan, dededen toruna anlatılan, hayat karşısında sergilenecek tavır belli ölçütlerle tanımlayan davranışlardır. Geleneklerin bir parçası olan adetler, toplumca kabul görmüş değerlerdir ve toplumsal olaylarda oldukça etkin bir yere sahiptir. Kız isteme, evlenme usulleri, karşı cinslerin davranış biçimleri, sofranın düzeni ve kutsal kabuller gibi pek çok değer ve örf, adetler temel alınır (Aksoy, 2012:78)

Bir halkın halk olabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi; o halkın inanışlarına, diline, tarihine, kültürüne, gelenek ve göreneklerine bağlı kalması ile mümkün olur. Bu özelliklere sahip çıkmayan toplumlar, toplum için gerekli hedeflerden yoksun kalırlar. Bir toplum ne kadar örf ve adetlerine sahip çıkarsa o derece güçlü olur. Varlığını pekiştirir, kuvvetlendirir. Bu nedenle bir toplumu, halkı ya da milleti yok etmenin yüzyıllar boyu değişmez yöntemi kültürlerinin yok olmasını sağlamak olmuştur. Önce hep dil, din, gelenek görenek gibi kültürel değerler hedef alınmıştır. Özellikle bu konuda Türk dünyasının önemli bir halkasını oluşturan muhtelif Türk topluluklarının kültürel varlıklarına sahip çıkmaları büyük önem arz eder. Aksi takdirde önce başka milletlerin kültürleri etkisi altında kalacaklar ve zamanla yok olacaklardır.

Günümüzde Rusya Federasyonunun çeşitli bölgelerinde yaşayan Türk halklarının bu konuda bilinçlendikleri görülmektedir ki bu tablo oldukça sevindiricidir. Diğer taraftan birçok Asya ve Avrupa ülkelerinde yaşayan soydaşlarımızın örf ve adetlerine bağlı bir yaşam tercihleri de yine bu bilincin göstergesi olarak büyük önem arz etmektedir.

1. DOĞUM ÖNCESİ, DOĞUM VE DOĞUM SONRASI UYGULANAN GELENEKLER

Türk dünyasının genelinde doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası gelenekleri hakkında diğer aşamalara nazaran inanç ve uygulamalar daha yoğundur. Türk halklarının kültüründe doğum, ailenin ve akrabaların sayısını artırır ve gücün, dayanışmanın devamlılığını sağlar. Doğum aile içinde kadına duyulan saygınlığı artırır ve bulunduğu soy, sülale içindeki yerini sağlamlaştırır (Zakirov, S, 2005: 145). Hayatın başlangıcı olan doğum olayı, bütün Türk boyları arasında büyük önem arz eder. Tarihten günümüze doğum etrafında oluşan çok çeşitli geleneklerimiz bulunmaktadır. Bunlardan bazıları yaşadığımız tarihi süreç içinde tamamen, bazıları kısmen, bazıları ise unutulmadan günümüze kadar ulaşmıştır.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Türk boylarının genelinde çocuk sahibi olmayan ailelerde kadınlar, hamile kalabilmek için çeşitli yöntemlere başvururlar. Bu yöntemlerin ilki dini, diğeri ise geleneklere dayanan bitkisel yiyecek uygulamalarıdır. Hamile kalamayan kadınların çocuk dilemek amacıyla ziyaret ettikleri ve çeşitli törelere başvurularak kutsal saydıkları mekanlardan medet ummaları bunlardan en yaygınlarıdır (İsaeva Canıl, 82 yaş, Kırgızistan).

Hamilelik döneminin başlamasını Türk halklarında genel olarak yüklü anlamına gelen “iki kat” adı ile adlandırırılar. Bu dönemde, kadın ailesi ve yakın akraba çevresi tarafından koruma altına alınır ve ayrıca ilgi ve değer gösterilir. Kadının istediği yiyecekler temin edilmeye çalışılır. Bu duruma bağlantılı olarak kadının istediği yiyeceklerle göre bebeğin cinsiyeti tahmin edilmeye çalışılır. Genelde ekşi ve tuzlu yiyecekler erkek, tatlı ise kız doğacağıının belirtisidir (Basaeva, 2004:48). Hamile kadın ağır işlerde çalıştırılmaz, iyi beslenilir ve el üzerinde tutulur.

Doğum hayata gözlerini yeni açan bireyin uzun süren kutlamasını içerir. Doğumun önemli aşamalarından biri de göbek kesme adetidir. Bu olay dokuz aylık süreçten sonra anne ve bebeğin bir birlerinden ayrılma anlarıdır. Türk boylarında bebeğin göbeği de bebek kadar önemlidir, göbekte ilgili adetler onun yaşam boyu sürecek hayat şartlarını belirleyeceğine inanılır. Böylece bebeğin gelecek hayatını belirtmek için bazı yerlere göbeklerini götürüp gömerler. Örneğin doktor olsun diye hastane bahçesine v.s. Bu olayların akabinde bebeğin kulağına ezan eşliğinde ismi okunur. 40 gün boyunca göz aydına gelen konuklar ağırlanır. Bebeğe hediye takılır ve hayırlanır. Bebek 40 gün boyunca dışarı çıkarılmaz ve bebek sık sık yıkanır . 40 günün sonunda bebek kırk kaşık suyla yıkanır ve kırklanılır. Tüm bu adetler yerine getirildikten sonra yasaklar kalkar ve bebek dış çevreyle tanışıklığa başlar. Türk cumhuriyetlerinde bebeğin kırkının çıkmasıyla “Beşik Toy” düğünü yapılır . Bebeğin ilk saç kesimi de önemli adetlerdendir (Kenceahmetoğlu Seyt, 2006:162). Türk halklarının bir çoğunda bu görev bebeğin dayı taraflarına düşer. Ayrıca bebeğin ilk dişi çıktığında da bir çok Türk boylarında diş hedigi yapılır.

Bebeğin ilk adamı bu sürecin en önemli unsurlarındandır. Bebek ilk adımını kendi başına atarak toplum içinde birey olarak kendisini kanıtlamış oluyor. Bu olay Türk boylarında ilk adım “Tuşöö Kesüü“ adıyla çok büyük törenle kutlanır.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Erkek çocukları Türk halklarında ailenin ve bağlı olduğu soyun devam etmesinde önemli bir yere sahipler. Bu nedenle de erkek çocuğunun doğması aileye ayrı gurur ve saygı getirir. Erkek çocuklarının sünnet ettirilmesi ve kutlanması ayrıca çeşitli geleneklerin sergilenmesine yol açmıştır.

2. EVLİLİK İLE İLGİLİ GELENEKLER

Ailenin evlenme yolu ile başlaması her toplumda olduğu gibi Türk boylarının arasında da önemli yere sahiptir. Bu nedenle de eş seçerken ata babalarından kalan gelenekleri koruyarak güçlü ve köklü aile kurmak için özenle mücadele etmişlerdir. Türk halklarının aile kurumuna verdikleri önem onların geleneklerine, örf ve adetlerine, eğlencelerine ve oyunlarına da yansımıştır. En yaygın kız seçimi gelenekleri; görücü usulü ile kız isteme, kız kaçırma, adayların kendi tercihleri, beşik kertme, berdel evliliği ve ölüme bağlı seçim gibi kız seçme biçimleri birçok Türk boylarında ortak örneklerdendir. Türklerdeki kız seçim biçimlerinin yanı sıra kıza söz kesme ve hediye verme gelenekleri de yaygındır (Alıkulova Sınaru, 65 yaş, Altay).

Türk Dünyasında uygulanan, Türk evlenme geleneğinin en önemli unsurlarından biri de “dünürlük”, “dünür gitmedir”. İki aile arasında ilk akrabalık bağın kurulması yolundaki yakınlaşma, birlik ve beraberlik ve dayanışma girişimidir. Evlilik aracılığıyla kurulan bu yakınlaşma Türk halklarını bir birleriyle olan ilişkilerini pekiştirmiştir (Pyankov, 1997: 189). Dünür gitme adeti gerçekleşikten sonra taraftarlar anlaşılırsa akabinde gerçekleşecek olan erkek tarafının başlık parasını, kız tarafının ise çeyiz hazırlamaları gerekir. Kız çocukları ergenlik çağından itibaren çeyizlerini hazırlamaya yönlendirilir. Türk devlet ve topluluklarının arasında ortak kültürün bir diğer örneği de evlenme olayının her aşamasında tatlı ve türevlerinin kullanılmasıdır. Bunun yanı sıra “kız evi naz evi” davranışı çok yaygın uygulamalardandır (Kodar Zamza,53

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

yaş, Kazakistan). Türk kültür birlikteliğın evlenme olayındaki diğerk göstergesi de kınadır. Kına geleneği genelde Türkiye, Azerbaycan ve Balkan Türklerinde daha çok karşılaşır.

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin genelinde kız evinde düğün ve kız uğurlama merasimleri oldukça önemli anlam taşır. Kız evinde yapılan düğün sonrası gelin adayını çeyiziyle birlikte damat evine uğurlarlar. Damat evinde düzenlenen düğün hemen hemen tüm boylarda benzerlik taşır. Düğünde gelin adayının yüzünü gösterme adeti de ortak unsurlarımızdandır (Göktürk Nurola, 60 yaş, Türkiye). Evlilik törenleri ise kız ve erkeğın anlaşmasına bağlı olarak ve buldukları bölgelere göre değişim gösterir. Her topluluk kendilerine göre değişim göstererek, gelin ve damadın birbirlerine hayat boyu birlikte yaşam sürdürmesi için ortam hazırlanır. Böylece bir ömür boyu devam edecek olan aile birliği kurulup, devam ettirilir.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

3. ÖLÜM İLE İLGİLİ GELENEKLER

Ölüm insan hayatında kaçınılmaz bir gerçek olup doğum, evlenme gibi önemli olaylardan biridir. Ölüm kişisel olmakla birlikte, toplumu da ilgilendiren bir olaydır. Bu olgunun etrafındaki inanç ve uygulamaları olgunun bağlamındaki halkın gelenek ve göreneklerini etkilemiştir. Bir insanın hayata veda etmesiyle gerçekleşen ölüm değişik din ve kültür çevresine girmiş olan Türkler için değişik zaman ve değişik alan içinde farklı ölüm anlayışlarına sahip olmuşlardır. Bu olayların temelinde geniş alana yayılan Türk halklarını farklı inançlara; Tanrıçılık, İslam, Hristiyanlık ve Buda dinlerine mensup olmaları yatmaktadır (Semenova Kapitalina, 64 yaş, Rusya). Geleneksel inançtaki Türkler ölümü ruh veya canı ifade eden bedenden çıkması biçiminde anlarlarken, Altay ve Saha Türkleri ruh veya can kavramını tın, süne ve kut kelimeleri ile ifade ederler. Bu anlayışa göre kutun bedenden ayrılması ile ölüm gerçekleşmez, ama kişideki kutsallık kalkar. Birey bunsuz hayatını sürdürmez. Ancak tın bedenden ayrılınca ölüm gerçekleşmiş olur.

Ölümün gerçekleşmesiyle cenaze ve gömme işlemleri başlar. Ölüm merasimleri birçok Türk topluluklarında İslami geleneklere göre gerçekleşirken Hristiyan Türkleri Gagavuz ve Çuvaşlarda Hristiyan geleneklerine göre düzenlerler (İvanov, 2000: 97).

Orta Asya Türklerinde kişi öldükten sonra ayrı bir cenaze çadırı kurulur ve defin edilene kadar orada bekletilir. En yakın kadın akrabaları çadırın içinde, erkek akrabaları ise çadırın dışında ağıt yakarlar. Baş sağlığına gelen ziyaretçiler çadırda karşılanır ve dua okunur. Cenaze kaldırma vaktine kadar erkekler çadırın etrafında beklerler. Cenaze kaldırma saati gelince ölü yıkanılır ve kefene sarılır. Cenaze duası okunur ve mezarlığa götürülür (Andoniyazeva Dilbaro, 55 yaş, Özbekistan). Mezarlığa kadınlar gitmezler, çadırda beklerler. Ölüyü gömüp geldikten sonra tekrar ağıtlar yakılır, duanın okunmasıyla ağıtlar durdurulur ve gelen herkese toplu yemek verilir, ardından tekrar dua okunur ve cenaze töreni sona erer.

Cenaze töreninden sonra yas ve başsağlığı devam eder. Merhumun ölümünden 3 gün sonra üçlüğü, ilk perşembesi, yedisi, kırkı, Türkiye Türklerinde 52 günü ve senesi anılır. Birinci yılın sonunda yas biter.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

Türk halklarında “geçiş dönem” olarak adlandırılan bu üç aşama; doğum, evlilik ve ölüm, toplum içinde önemli yere sahiptir. Türk Dünyasının geneline baktığımızda geçiş dönemi adetlerinin benzer olduğu, ancak geniş bir alana dağılan Türk boylarının zaman içerisinde farklı kültürlere temasları ve farklı inançları benimsemeleri neticesinde bu uygulamalarda bazı değişiklikler yaşandığı gözlenmiştir. Türk halklarında bu geçiş dönemin yanı sıra her toplumdaki insanların yaşadıkları sürece gerçekleştirdikleri ve hayatlarının en önemli noktaların oluşturan dini kutlamaları, bayramları ve diğer inanç ve adetleri de vardır. Bu gelenek ve görenekler o halkları diğer halklardan ayırt eden özellikleridir.

SONUÇ

Halkların birbirleriyle olan alışverişinde şüphesiz kültür alışverişi de önemli bir yer tutar. Ancak bu alışveriş belli ölçüler içinde olmalıdır. Halk olarak, hayat biçimimizi, örf ve adetlerimize göre ayarlamalı, benliğimizi korumalıyız. Türk halkları, dinine, kültürüne, tarihine, örf ve adetlerine bağlılığı ile diğer halklardan ayırt edilmiştir. Dün böyle idi, bugün de böyle devam ediyor. Yarın da böyle olması için bu değerlerimizi gençlerimiz arasında canlı bir şekilde yaşatmalıyız ve Türk halkı olarak varlığımızın devamının bu değerlere sahip çıktığımız müddetçe mümkündür.

Şunu da asla unutmamalıyız; inancı zayıf, örf ve adetlerine sırt çevirmiş, milli birlik ve beraberliğini yitirmiş toplumlar mutlaka dağılmışlar, kuvvetli olanların hakimiyetlerine girip varlıklarını ve benliklerini yitirmişlerdir.

Dünya kurulduğundan beri çoğalmaya başlayan insanoğlu, önce küçük gruplara sonrada toplumlara ayrılmış. Büyüyen toplumlar çeşitli milletler olarak dünya coğrafyasına yayılmış. Her millet kendine özgü dini, dili, adetleri ve hayat anlayışlarıyla değişik bir yaşam sürmeye başlamış. Her halkı kendine göre özel kılan tek unsur ise gelenek ve görenekleridir.

KAYNAKÇA

1. AKSOY, A., (2012). Kutlu Töre, İrfan Yayıncılık, İstanbul

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37

TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

2. BASAEVA, K., (2004). Buryatı, tradisii i obryadı svyazannıe s rojdeniem i vospitaniem detey. Nauka, Moskova
3. BULANOVA, O., (2011). Azerbaycan: kultura, tradisii, ludi, Baku.
4. ÇARİEV, Mırat, (2005). Türkmen halk nakılları, Miras, Aşhabat.
5. GALDANOVA, G., (1986). Struktura tradisyonnoy Buryatskoy svadbı. Novosibirsk
6. İVANOV. K., (2000). Çuvaşii: etniçeskaya istoria i tradisyonnaya kultura, Moskova
7. KAYHAN. Shurub, (2017). Beşikten Mezara Türk Dünyası Geleneklerinden Örnekler. Kitap Kurdu Yayınları, İstanbul
8. KENCEAHMETULI Seyt, (2006). Tradisii i obryadı Kazahskogo naroda, Almatı
9. Obıçai i tradisii obşenie v kültüre narodov Kavkaza (2010). Etnosfera, Moskova
10. PYANKOV, İ., (1997) Srednyaya Aziya v antiçnoy geografiçeskoj tradisii, Bukinsk
11. Tatarı, (2001). Nauka, Moskova
12. URAZMANOVA, R., (1984). Sovremennıe obryadı Tatarskogo naroda, Kazan
13. ZAKİROV, S., (2005). Kırgız sancırası, Bişkek

KAYNAK KIŞİLER

1. ALIKULOVA Sınaru, 65 yaş, Gorn Altaysk, Altay
2. ANDONİYAZEVA Dilbaro, 55 yaş, Samarkand, Özbekistan
3. GÖKTÜRK Nurola, 60 yaş, İstanbul, Türkiye
4. İSAEVA Canıl, 82 yaş, Oş, Kırgızistan
5. KODAR Zamza, 53 yaş, Almatı, Kazakistan
6. SEMENOVA Kapitalina, 64 yaş, İrkutsk , Rusya.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(36)

Arş. Gör. Sudan ALTUN²⁹⁰

TÜRK-GÜRCÜ SİYASİ VE EDEBİ İLİŞKİLERİ
(ÇALIŞMA ALANI OLARAK GÜRCÜ DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ)*
TURKISH-GEORGIAN POLITICAL AND LITERARY RELATIONS
(A CASE STUDY OF ACTIVITIES OF THE GEORGIAN LANGUAGE AND LITERATURE
DEPARTMENT)

ÖZ

Kafkas halkları arasında Gürcistan, tarihi boyunca yaşadıkları ülkenin nüfusu, ülkenin stratejik konumu bölgede önemli bir yer kazanmıştır. Türkiye, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve 21 Aralık 1992'de Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından 21 Mayıs 1992'de iki ülke arasındaki Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına Dair Protokolü imzaladı.

İmzalanan bu protokole göre, bu iki komşu sadece kâğıt üzerinde değillerdi. Kars Kafkas Üniversitesi'nde açılan Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü, önemli bir yer tutmakla beraber bu ülkenin ve vatandaşlarının dilini, edebiyatını, kültür ve tarihini vatandaşlarına öğretmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kars, Kafkas Üniversitesi, Türkiye.

ABSTRACT

Throughout the Georgian history among the Caucasian peoples, the population, influence and the strategic importance of the country they live in have gained a significant place in the region. Turkey signed the Protocol on the Establishment of Diplomatic Relations Between the Two Countries on May 21, 1992, after the dissolution of the Soviet Union in 1991, and the declaration of Georgia's independence on 16 December 1991.

According to these signed protocols, these two neighbors were not on paper for a while. The Department of Georgian Language and Literature, opened in Kars Kafkas University in Turkey, tries to teach the language, literature, culture and history of an important country and its citizens to its citizens.

Keywords: *Georgian Language and Literature Department, Kars, Kafkas University, Turkey.*

²⁹⁰ Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Kafkas Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Gürcü Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi ve Batum Şota Rustaveli Devlet Üniversitesi, İnsani Bilimler Fakültesi, Gürcü Edebiyat Alanı Doktora Öğrencisi, sudancetinkaya2010@hotmail.com; Kars/TÜRKİYE.

* Bu çalışma İvane Javakishvili Tiflis Devlet Üniversitesi Gürcistan'ın Komşuluk Çalışmaları Enstitüsünce düzenlenen III. Uluslararası Bilimsel Konferansında İngilizce sözel ve özet bildiri olarak sunulmuştur.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Türk-Gürcü İlişkilerinin Protokol Süreci

Türkiye, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve 21 Aralık 1992'de Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından 21 Mayıs 1992'de iki ülke arasındaki Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına Dair Protokolü imzaladı. Ankara ve Tiflis'teki iki ülkenin elçiliklerine ek olarak; Türkiye Batum ve Gürcistan İzmir, İstanbul ve Trabzon'da Başkonsolosluklara sahiptir. İki ülke arasında üst düzey ziyaretler düzenli olarak yapılmaktadır.²⁹¹

Türkiye-Gürcistan ilişkilerinde siyasi bir sorun yoktur. Eşitlik ve karşılıklılık ilkeleri çerçevesinde ilişkiler gelişmektedir. Örnek komşuluk ilişkilerinin bir göstergesi olarak, iki ülkenin vatandaşları, turizm amaçlı 90 güne kadar vize muafiyetinden yararlanırken, Batum Havalimanı, Türkiye ve Gürcistan tarafından ortaklaşa kullanılır. Gümrük kapılarının "tek bir pencerede" ortak çalışması yeni sınır kapılarının geçişi ile ilgili model olarak örnek gösterilebilir. Öte yandan, 31 Mayıs 2011'de imzalanan protokol sayesinde, iki ülkenin vatandaşları kimlik kartlarıyla pasaportlara ihtiyaç duymadan birbirlerinin ülkelerine seyahat edebilirler.

Türkiye-Gürcistan işbirliği yalnız ikili düzeyde değil, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı ve 2012 yılında tamamlanması öngörülen Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu gibi bölgesel işbirliği projeleriyle de başarıyla sürdürülmektedir.

İkili ilişkilerin yakınlığı nedeniyle, iki komşu ülke birbirini ekonomik, politik ve sosyo-kültürel anlamda desteklemektedir. Eğitim anlamında atılan adımlarla birlikte, Türk ve Gürcü dillerinin önemi her iki komşu ülke için vazgeçilmezdir. Dil ile aktarılacak sözlü ve yazılı her adım, iyi niyet ve sevginin bir işaretidir. Dil, insanlığın varlığından beri kendisini ve çevresini anlamak ve ifade etmek için en etkili araçtır. Uluslar dil içinde var olduklarını ve varlıklarını dille korumaktadırlar.

Gürcüler ve Gürcü Dili

Dünya üzerinde 6000'i aşkın dil ve 14 özgün alfabe yer almaktadır. Bazı dilbilimcilerin bazı dilleri lehçe, bazı dilbilimcilerin ise bazı lehçeleri dil saymalarından dolayı Dünya dillerinin sayısı hakkında buğün kesin bir rakam söylemek mümkün değildir.²⁹²

Dillerin alfabeleri uzun bir tarihi akış içerisinde oluşur. Binlerce yıllık bir sürecin ardından alfabe oluşumu mümkündür. Yazılar çeşitli aşamalardan geçtikten sonra alfabe olma niteliğini taşır. Bu aşamalardan geçen ilk dilin, Arapça ve İbranice'nin de kökeni olan Sami dili olduğu bilinmektedir.²⁹³

En eski uluslardan biri olan Gürcüler, en eski zamanlardan beri dil ve yazı dili korumayı başarmışlardır. Dünyada birçok farklı dilde konuşulan 14 alfabe var ve bunlardan biri Gürcü Alfabesidir. Milattan sonra üçüncü ve beşinci yüzyıllar arasında Hristiyanlığın yayılması ile beraber Ermeni ve Gürcü yazıları yazı ve süsleme sanatlarında kullanılmaya başlanmıştır.²⁹⁴ Gürcüce kendi tarihi içerisinde birkaç alfabe değiştirmiş olmasına rağmen günümüzde kullanılan Çağdaş Gürcü Alfabesi, en eski alfabeden oluşturulmuş 33 harfli, soldan sağa yazılan, yazıldığı gibi okunan ve büyük küçük harf ayrımı olmayan bir alfabedir. 5 sesli 28 sessiz harfte oluşmaktadır. 6 ünlü, 32 ünsüz harften oluşan ilk alfabe olan kilise alfabesi ise bugün kullanılmamaktadır.

Gürcüler kendi linguistik yönlerini erken dönemlerde tespit etmişlerdir. Bunlar, İberyalılar (ya da özel manada Gürcüler), Svanlar, Megrel-Lazlar'dır.²⁹⁵ Megrel ve Lazlar Karadeniz sahilinin alt tropik bölgelerinde yerleşmişlerdir. Svanlar, Kafkas Dağlarının yüksek vadilerinde yaşamaktadırlar. İberler-Gürcüler ise Kartli, Kakheti, Samtskhe gibi alanları mekân edinmişlerdir. O zamandan bugüne kadar coğrafya

²⁹¹ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

²⁹² ÜSTÜNYER, İlyas, *Gürcü Dili ve Edebiyatı Üzerine Okumalar*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010.

²⁹³ Hughes, John P. "Languages and Writing", *Language Introductory Readings*, (Edited by Virginia P. Clark, ...), St. Martin's Press, New York-944, s.664-68.

²⁹⁴ Hughes, Age., s.670.

²⁹⁵ ÜSTÜNYER, Age., s.18.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

aynı kalmakla beraber yüzyıllar içerisinde çeşitli istilalara uğrayan Gürcistan, sınır komşumuz olma konumundadır.

Türkiye, komşu Gürcistan ile ilişkiler bağlamında politik, ekonomik ve kültürel faaliyetlere önem vermektedir. Türkiye'de ilk kez 2006 yılında açılan Kars Kafkas Üniversitesi Kafkas Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, Gürcistan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı en güzel örneğidir. Gürcü Dili ve Edebiyatı lisans programı Anabilim Dalı'nda yürütülmektedir. Programın amacı, öğrencilerin Gürcü dili okumak, konuşmak, dinlemek ve anlama becerilerini geliştirmek ve Türkiye ile Gürcistan arasında ticari, ekonomik ve bilimsel ilişkilerde rol alan resmi ve özel kuruluşlarda yer alacak personel üyelerini yetiştirmektir. Lisans programında öğrencilere metin analizi ve eleştiri becerilerini kazandırmaya özen gösterilmektedir.

Gürcü Dili ve Edebiyat Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti'nin farklı devlet üniversitelerinde bir bölüm olarak açılmıştır, bazı devlet ve özel üniversitelerde isteğe bağlı yabancı dil olarak öğretilir. Kafkas Üniversitesi, Ardahan Üniversitesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi ve Düzce Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakülteleri bünyesinde açılan bölümlerde eğitim verilmektedir. Gürcistan'ın tarihi, dili ve edebiyatı her zaman Türkiye'de merak konusu olmuştur. Aynı ilgi bugün de devam etmektedir. Kültürel bağlantılar kalp köprüleri kurabilir; edebi ve kültürel ilişkilerle daha rasyonel hale gelecektir.

Türkiye, komşu Gürcistan ile ilişkiler bağlamında politik, ekonomik ve kültürel faaliyetlere önem vermektedir. Türkiye'de ilk kez 2006 yılında açılan Kars Kafkas Üniversitesi Kafkas Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gürcü Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı emsal niteliğindedir.

Kafkas Üniversitesi ve Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü Açılması

Yükseköğretim Genel Kurulu'nun 10.03.2006 tarihli toplantısında 2547 sayılı Kanun'un 2880 sayılı Kanun'la değişik 7/d-2 maddesi uyarınca, Kafkas Üniversitesi Rektörlüğü'nün uygun görüşü de dikkate alınarak, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi bünyesinde Kafkas Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, bölümün de bünyesinde Gürcü Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı açılması uygun görülmüştür. 05.05.2006 tarihli Yükseköğretim Genel Kurulu'nun uygun görüşü esasında bölüme 2006-2007 eğitim-öğretim yılında 20 öğrenci alınmıştır. Eğitim dili Gürcüce'dir. 2007-2008 eğitim-öğretim yılından itibaren bölümde Gürcü Dili hazırlık sınıfı açılmıştır ancak daha sonra 2015-2016 döneminde açılmış olan farklı üniversitelerdeki programlar da dikkate alınarak hazırlık sınıfı kaldırılma yoluna gidilmiştir.²⁹⁶

Anabilim dalında Gürcü Dili ve Edebiyatı lisans programı yürütülüyor. Programın amacı, öğrencilerin Gürcüce okuma, konuşma, dinleme ve anlama becerilerini geliştirmek, Türkiye ile Gürcistan arasında gelişen ticari, ekonomik ve bilimsel ilişkilerde rol oynayan resmi ve özel kuruluşlarda görev alabilecek düzeyde eleman yetiştirmektir. Öğrencilere lisans programı süresince metin analizi ve eleştiri becerisini kazandırmaya önem veriliyor. Program uyarınca, öğrencilere "Gürcü Dilinin Temel Kuralları", "Gürcü Dilinin Kelime Hazinesi", "Gürcüce İfade, Metin Anlamı", "Gürcistan'ı, Gürcüleri Tanıtım", "Gürcü Edebiyatından Gürcüce ve Türkçe Metinler", "Gürcüce Dilbilgisi", "Gürcüce Okuma, Yazma, Konuşma", "Gürcü Edebiyatı", "Gürcüce - Türkçe Çeviri", "Gürcistan Coğrafyası", "Mesleki Gürcü Dili", "Gürcistan Tarihi", "Gürcü Kültürü", "Kartveloloji (Gürcü Bilimi)", "İş Hayatı İçin Gürcü Dili" vb. dersler veriliyor. Mezunlar Gürcü Dili ve Edebiyatı lisans diploması alırlar.

Takip eden yıllarda yetişmiş eleman yetiştirme ihtiyacı, farklı üniversitelerde aynı alanın açılması, öğrenci alımının hızlandırılması ve bölüme olan ilginin artması ile ilgili olarak bölüm programında ve derslerde küçük değişiklikler yapılmıştır.

Kars Kafkas Üniversitesi'nden 2009-2010 eğitim-öğretim yılında ilk mezunlarını veren bölümümüzün ilk lisans ve birincilikle bitiren öğrencisiyim. 2010 yılından bu yana her yıl öğrenci kabulü ve mezuniyeti düzenli olarak yapılmaktadır. 2013-2014 eğitim-öğretim yılında, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilk ve ortaöğretim okulları olan devlet ve özel okullarda Yaşayan Dil ve Lehçeler adı altında Gürcü dili eğitimi

²⁹⁶ <http://www.kafkas.edu.tr>

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

verilmeye başlanmıştır. 2015-2016 döneminde pedagojik formasyon eğitimi bölüm içinde verilmiştir ve bölüm mezunlarının öğretmenlik yolları açılmak istenmiştir.

2011 yılına kadar, Gürcistan'da okumak isteyen öğrenciler, yurtdışına kendi başlarına gidebilmekteyken yeni eğitim değişikliklerinden sonra, değişim programlarıyla yurt dışına gidebilmekteler. Mevlana Değişim Programı bu değişim programlarının örneklerinden biridir.

Öğrenci Değişim Programı olarak Mevlana Değişim Programı

Mevlana Değişim Programı, Türk Yükseköğretim kurumları ile diğer ülkelerdeki Yükseköğretim Kurumları arasında öğrenci ve öğretim elemanlarının değişimini gerçekleştirmeyi amaçlayan bir programdır. 23 Ağustos 2011'de yayımlanan yönetmelikle (sayı: 28034), Türk yükseköğretim kurumları ile diğer ülkelerin yükseköğretim kurumları arasında öğrenci ve öğretim elemanı değişimi mümkün olmuştur.

Mevlana Değişim Programına katılmayı düşünen öğrenciler bir (en az) veya iki (en fazla) dönem için yurt dışında öğrenim görebilirler. Programa katılmak isteyen öğretim üyeleri ise bir hafta (asgari) ile üç ay (maksimum) arasında yurt dışında ders verebilirler. Buna göre, herhangi bir ülkedeki öğrenci ve öğretim görevlileri, eğitim veya öğretim için Türk Yüksek Öğretim Kurumları tarafından barındırılan bu programdan yararlanabilir.

Mevlana Kimdir?

Programın isminden esinlendiği Mevlana'nın orijinal adı Muhammed Celaleddin'dir. Mevlana, 1207'de Horasan Belvam'da şu anda Afganistan sınırında olan yerde dünyaya geldi. "Mevlana" ismi Sultan Veled, Şems-i Tebrizi ve sevgilileri tarafından kullanılmıştır ve neredeyse onunla özdeşleşmiş bir evrensel semboldür. Mevlana, Batılılar tarafından Rumi olarak da bilinir.

13. yüzyılda yaşamış, ancak eserleri ile çağların ötesine geçen Mevlana, "Gel, kim olursan ol!" sözünde olduğu gibi insanlar arasında hiçbir ayrımcılık yapmamıştır. Merhameti, gönüllü ve sınırsız insanlık sevgisine ek olarak, yalnızca İslam dünyasını değil, tüm insanlığı da etkileyen sonsuz hoşgörüyü sahiptir. İnsanlara ve yaşama bakış açısıyla dünya çapında entelektüel olarak kabul edilir. Mevlana'nın doğumunun 800'üncü yıldönümü dolayısıyla UNESCO, 2007'yi Mevlana ve Tolerans yılı olarak ilan etti.

Mevlana, eğitimi boyunca, zamanının çeşitli şehirlerinin eğitim kurumlarını sadece öğrenci olarak değil, aynı zamanda bir akademisyen gözüyle de ziyaret etti. Mevlana felsefesinde hayat boyunca "değişime" büyük önem attı. Diğer değişim programlarından farklı olarak, program coğrafi bölgedeki herhangi bir ayırım gözetmeksizin dünyadaki tüm yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır.

İyi Komşuluk İlişkileri ve Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün Sözü

Gazi Mustafa Kemal Atatürk Türkiye ile Gürcistan arasındaki dostluk ve dayanışma bağına şöyle özetlemiştir: "BİZİ GÜRCİSTAN İLE BİRLEŞTİREN YALNIZ SEMPATİ DEĞİL, AYNI ZAMANDA HEDEFLERİMİZİN DE BİR OLMASIDIR. GÜÇLÜ BİR DOĞUYA İHTİYACIMIZ VAR. ÖZELLİKLE GÜÇLÜ BİR KAFKASYA'YA. KAFKASYA'DA İSE, EN ÖNEMLİ ULUS OLAN GÜRCÜLERİN, GÜÇLÜ OLMASINA İHTİYACIMIZ VAR. BİZE, GÜÇLÜ VE BAĞIMSIZ BİR GÜRCİSTAN LAZIM."

297

Güncel gelişmelere bakılarak, Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin siyasi, ekonomik ve edebi olarak gelişeceği söylenebilir. Sadece ilişkiler değil, aynı zamanda her iki ülke de komşu bölgelerle yakınlaşma çıkarlarına sahipler ve bu statü Türkiye-Gürcistan ilişkilerini güzel kılıyor. Türkiye ve Gürcistan, Avrasya jeopolitiğinde etkili iki aktördür ve ilişkilerinin Avrasya bölgesinin tamamı ve Rusya için etkileri vardır. Bundan dolayı, Avrasya jeopolitik kumarındaki iç ve dış oyuncular bu büyüyen ilişkiye göz kulak olacaklar.

298

²⁹⁷ <http://www.turkgurcuvakfi.org>

²⁹⁸ BAŞAR, Selim; MİKAIL, Elnur Hasan, *Turkish Russian Political and Economic Relations During Erdoğan-Putin Period Between 2003-2013*, Sage Yayınları, Ankara, 2013.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye ile Gürcistan arasındaki artan ve tatmin olmuş işbirliğini, Avrasya'nın Soğuk Savaş sonrası yeniden yapılanmaya çalışan Gürcistan'ın yakın komşusu ve müttefiki olarak Türkiye'nin eğitim alanındaki adımlarına değinilmeye çalışılmıştır.

Türkiye ve Gürcistan, iki ülkenin politik ve ekonomik ilişkileri çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Ülkeler arasında zaman zaman ortaya çıkan siyasi anlaşmazlıkların yanı sıra, ticaret, ekonomi ve eğitim ilişkileri sürekli gelişmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde iyi komşuluk ilişkileri çerçevesince bir kez daha Kafkaslar ve Gürcistan'ın politik ve ekonomik anlamda önemini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, kültürel çalışmaların etkisi göz ardı edilemez. Gürcüler komşularını “Kapı komşu gözünün nurudur.” olarak belirtmiştir. Türk ve Gürcistan ulusları, geleceğin siyasi ve edebi çevreleriyle, “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir.” sözü ile gelecekte sonsuza dek birlikte yaşayacaklardır.

KAYNAKÇA

1. <http://www.kafkas.edu.tr>
2. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>
3. <http://www.turkgurcuvakfi.org>
4. AHUNDLU, Yavuz, *İstiklalin Azaplı Yolu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1997.
5. ALLISON, Roy, “Regional Threat Perceptions and Risks of Military Conflict” *Energy, Wealth and Governance in the Caucasus and Central Asia*, (Edited by Richard M. Auty ad Indra de Soysa) Routledge, London and New York, 2006.
6. BAŞAR, Selim; MİKAİL, Elnur Hasan, *Turkish Russian Political and Economic Relations During Erdoğan-Putin Period Between 2003-2013*, Sage Yayınları, Ankara, 2013.
7. BEYGUA, Valeri, *Aphazy Tarihi*, (Çev. Mahinur Tuna), Asyayın, İstanbul, 2000.
8. COPPIETERS, Bruno, “Georgia in Europe: The Idea of a Periphery in International Relations” *Commonwealth and Independence in Post-Soviet Eurasia*, Editörler Bruno Coppieters, Alexei Zverev ve Dmitri Trenin, Frank Cass, London, 1998.
9. CORNELL, Svante E. , *Small Nations and Great Powers, A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, Curzon Press, Richmond, 2001.
10. ÇİLOĞLU, Fahrettin, *Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi*, Ant Yayınları, İstanbul, 1993.
11. ÇİLOĞLU, Fahrettin, *Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, Sinatle Yayınları, İstanbul, 1998.
12. DEMİR, Ali Faik, *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*, Bağlam Yayımevi, İstanbul, 2003.
13. GOULIEV, Rasul, *Petrol ve Politika*, (Çev. Fatma Feran), Ar Matbaacılık, İstanbul, 1997.
14. GÜRBÜZ, M. Vedat, *Kafkasya'da Siyaset*, Ankara, 2012, s.235.
15. GÜRBÜZ, M. Vedat, “Günümüz Türk Dış Politikasında Kafkasya ile İlişkiler” , *Türkiye'nin Güncel Dış Politika Sorunları*, (der.) Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil, Nobel Yayınları, Ankara, 2010.
16. HOSTLER, Charles Warren, *Turkism and the Soviets*, George Allen&Unwin Ltd. London, 1957.
17. Hughes, John P. “Languages and Writing”, *Language Introductory Readings*, (Edited by Virginia P. Clark, ...), St. Martin's Press, New York-944, s.664-68.
18. HUNTER, Shireen, *The Transcaucasus in Transsition, Nation Building and Conflict*, The Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, 1994.
19. Nadia Diuk&Adrian Karatnycky, *New Nations Rising, the Fall of the Soviets and the Challenge of Independence*, Published by John Wiley, New York, 1993, s.144.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37

TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

20. NODIA, Ghia, "The Georgian Perception of the West" *Commonwealth and Independence in Post-Soviet Eurasia*, Editörler Bruno Coppieters, Alexei Zverev ve Dimitri Trenin, Frank Cass, London, 1998.
21. SEVER, Metin, *Kafdağı'nın Bu Yüzü: Türkiye'deki Kafkas Kökenliler*, Doğan Basımevi, İstanbul, 1999.
22. TAVKUL, Ufuk, *Etnik Çatışmalar Gölgesinde Kafkasya*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002.
23. ÜSTÜNYER, İlyas, *Gürcü Dili ve Edebiyatı Üzerine Okumalar*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010.
24. ÜSTÜNYER, İlyas, *Kaf Dağı'nın Güney Yüzü GÜRCİSTAN Kültür, Gelenek, Mekân, Kimlik*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(37)

Prof. Dr. Feyzan GÖHER VURAL***

**HAYVANLARIN ÇEŞİTLİ ORGANLARININ ANA GÖVDE YA DA YARDIMCI UNSUR
OLARAK KULLANILDIĞI TÜRK ÇALGILARI***
**VARIOUS ORGANS OF ANIMALS USED AS MAIN FORM OR AUXILIARY ELEMENT IN
TURKISH MUSIC INSTRUMENTS**

ÖZ

Orta Asya Türkleri, zorlu yaşam şartları nedeniyle, hayvanlardan elde ettikleri tüm unsurları kullanmışlardır. Eski Türk inancının etkisiyle, bazı hayvanlara özel anlamlar yüklemişler; bu hayvanlara ait parçaların iyilik getireceğine inanmışlardır. Alan araştırması ve literatür taramasına dayalı olan bu çalışmada, Orta Asya Türklerinin yaratıcılığının birer ürünü olan çalgılar incelenmiştir. Çalışmada, çeşitli hayvanların guatr, toynak, diş, ayak ve yumurtalıklarından yapılan çalgıların özellikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya Türk Kültürü, Türk Müziği, Çalgı, Kültürel Müzikoloji.

ABSTRACT

The Central Asian Turks used all the elements they obtained from the animals because of the effect of the difficult living conditions. They loaded special meanings on some animals with the influence of the old Turkish belief and they believed that the parts of these animals would bring goodness. This work, based on field research and literature review, has been examined the music instruments that are the product of the creativity of the Central Asian Turks. In the study, the characteristics of the instruments made of goiters, hooves, teeth, feet and ovaries of various animals has been emphasized.

Keywords: Central Asian Turkish Culture, Turkish Music, Music Instrument, Cultural Musicology.

* Bu çalışmada, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı doktora programı kapsamında, makale yazarınca hazırlanan doktora tezinin verilerinden faydalanılmıştır.

** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Müzikoloji Bölümü öğretim üyesi, Müzikolog ve Genel Türk Tarihi uzmanı. feyzan_goher@yahoo.com

* Bu çalışmada kullanılan verilerin bir kısmı, Türk Tarih Kurumunca desteklenen 749/8 no'lu ve yürütücülüğünü makale yazarının yaptığı araştırma projesi kapsamında gerçekleştirilen alan çalışmasına dayanmaktadır.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

GİRİŞ

Orta Asya Türkleri için hayvanların büyük bir değeri ve önemi vardır. Zorlu yaşam koşullarında, çevrelerindeki hayvanların gücünden, etinden, sütünden, derisinden, kürkünden faydalanan Türkler, onlara bu nimetleri sunan hayvanları, Tanrı'nın birer hediyesi olarak görmüşlerdir. Türklerin hayvanlara duydukları sevgi ve ilgi, kullandıkları On iki Hayvanlı Türk Takvimine, inanç sistemlerine ve yaşam biçimlerine yansımıştır.

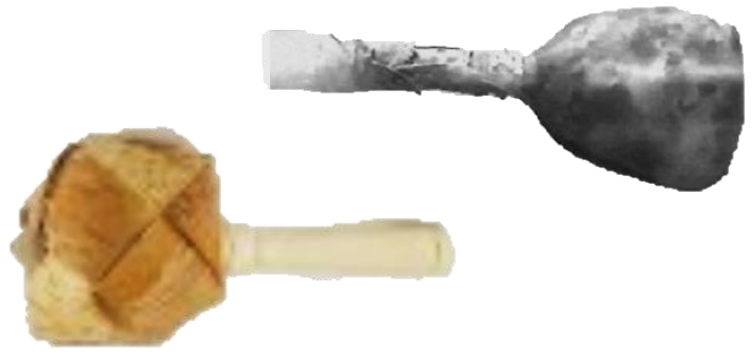
Türk kültürünün temel yapı taşlarından olan müzik, hayvanlara ait pek çok unsuru barındırır. Çalgılar üzerindeki hayvan çizimleri, melodik ve ritmik yapı içinde hayvan temaları, burguluklarda ve çalgıların ana formlarında yer alan hayvan figürleri ile birlikte çalgılarda kullanılan hayvan menşeli materyaller, Türk müziğinde "hayvan üslubu" konusu içinde ele aldığımız özelliklerdendir. Orta Asya Türk çalgılarında, çeşitli hayvanlara ait olan deriler, at yeleleri, at kuyukları, kuş tüyleri, boynuz ve kemikler, pek çok çalgının ana ve yardımcı materyali olarak kullanılır. Alan araştırması ve literatür taramasına dayalı olan bu çalışmada ise çalgılarda kullanılan daha sıra dışı hayvansal materyallerden söz edilmiştir.

Guatr, Tırnak, Diş, Ayak ve Yumurtalıktan Faydalanılarak Yapılan Çalgılar

Hayvanların toynak, diş, yumurtalık hatta guatr gibi kısımları, çalgılarda yardımcı veya ana materyal olarak kullanılabilir. İlginç bir çalgıya Saha Türkleri ve yine Kuzey Sibiry'a'da yaşayan Hanti Mansiler arasında rastlanır. Çıngırak/pagremuşka adı verilen bu çalgının yapımında, büyük orman tavuğunun/çalıhorozunun şişen boyun/guatr kısmı kullanılır. Pagremuşka kelimesi, marakas ya da çıngırak anlamında yaygın bir çalgılar topluluğu için kullanılır. Dağ tavuğunun guatrından pagremuşka/çıngırak yapımı şöyledir: Orman tavuğunun guatr kısmı çıkartılır ve yıkanır. Kumla kaplanarak kurutulur. Kuruduktan sonra, üzerindeki kum dökülür, içi havayla doldurulur ve alt kısmı bağlanır. Çalgı sallandıkça, homurdanmaya benzeyen bir ses çıkarır.

Resim 1. Orman Tavuğu

Resim Grubu 2. Pagremuşka / Çıngırak Örnekleri²⁹⁹

Aşağıda Yakutistan Doğal Yaşam Müzesi'nde fotoğrafladığımız doldurulmuş orman tavuğu ile Yakutsk Hayvanat Bahçesi'nde fotoğrafladığımız canlı orman tavuğu görülmektedir. Resim Grubu 5'te ise Tuva'da fotoğrafladığımız doldurulmuş orman tavuğu yer almaktadır. Doç. Dr. Margarita Kungaa, bu kuşun Sibiry'a bölgesinde yaygın şekilde bulunduğundan söz etmiştir³⁰⁰.

²⁹⁹ Fotoğraflar: Музыкальные инструменты народов Севера ханты и манси: <http://www.myshared.ru>; <http://sch-6.edusite.ru>

³⁰⁰ KK1

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 3. Doldurulmuş Orman Tavuğu³⁰¹

Resim 4. Canlı Orman Tavuğu³⁰²

Resim Grubu 5. Doldurulmuş Orman Tavuğu³⁰³

Ana materyali hayvanlardan elde edilen bir başka çalgı ise Tuva Türklerinin çok sevdiği “duyuglar”dır. “Tak tuk” adı verilen duyuglar, müzikte at koşuş ritmini vermek için kullanılır. Asan Kaybilda Uulu, bu çalgının “tay tuyak” adı ile Kırgızistan’da da bulunduğunu belirtmektedir³⁰⁴. Z.S.Jekişeva, Kazakistan’da bu çalgıya “tuyak tas” adı verildiğini³⁰⁵; Khataliev ve Khatyleva ise Saha Türkleri arasında “tuyah toksuurbar” denildiğini aktarmaktadırlar³⁰⁶. Müzikte at koşuş ritmini en doğal şekilde duyurabilmek için atın toynaklarından yapılan duyuglara ilişkin görseller, aşağıda yer almaktadır.

³⁰¹ Fotoğraf: F.Vural - Yakutistan Doğal Yaşam Müzesi - Yakutsk 2017.

³⁰² Fotoğraf: F.Vural - Yakutsk Hayvanat Bahçesi - Yakutsk yakınları 2017.

³⁰³ Fotoğraf: F. Vural - Kızıl 2017.

³⁰⁴ Asan Kaybilda Uulu, *Маалымдама Справочник - Кыргыздын Музыкалык Аспаптары* (Referans Rehberi – Kırgız Müzik Aletleri), Bişkek 2003, s.25.

³⁰⁵ Z.S.Jekişeva, *Казактын Дәстурлы Музыкалык Аспаптары* (Kazakların Geleneksel Müzik Aletleri), Almaatı 2015, s.44.

³⁰⁶ German Khataliev ve Klavdia Khatyleva, *Торут Дорбоон* (Yaratıcılığın Sesi), Yakutsk 2015, s.105.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 6. Oymalı Duyuglar³⁰⁷

Resim 7. Boyalı Duyuglar ve Ziller

Duyuglar, farklı şekillerde süslenebilmektedir. İşlemeler, toynağı kazıyarak ya da boyayarak uygulanabilmektedir. Resim 8’de görüldüğü üzere, çalgının önüne, at başı heykeli yapıştırılan örnekleri de vardır. Çalgı bazen iki elde tutularak çalınır. Ancak genellikle bir toynak davulun üzerine sabitlenir. Davulcu bir eliyle davulun tokmağını tutarken, diğer eli ile ikinci toynağı, davula sabitlenmiş öbür toynağa vurur. Dünyaca ünlü Tuva müzik grubu Hun Huur Tu ile görüşme sonrası ve konserde çalınan duyuglar, Resim 9 ve Resim 10’da görülmektedir.

Resim 8. At Başlı Duyuglar (sağ üstte)

Resim 9. Duyuglar ve Çingırak/ Marakas Tipi Bir Çalgı (sol üstte)³⁰⁸

Tuva Hun Huur Tu grubunda duyuglar çalgısını icra eden Aleksey Angır-ooloviç Sarıglar ile Saha bölgesinin önde gelen müzisyenlerinden German Khataliev, bu çalgının geleneksel müziklerinde önemli bir unsur olduğunu; duyuglar vasıtasıyla hissettirilen at koşuşu ritminin, aslına ve müziğe çok uygun düştüğünü belirtmişlerdir³⁰⁹.

Resim 10. Hun Huur Tu Grubu Üyeleri Sarıglar (sağda) ve Tyulyuş³¹⁰ (solda) (soldaki fotoğraf)

Resim 11. Khataliev’in İcra Ettiği Davula Bağlı Duyuglar³¹¹ (sağdaki fotoğraf)

³⁰⁷ Fotoğraf: F.Vural Kişisel Çalgı Koleksiyonu

³⁰⁸ Fotoğraflar: Jekişeva, a.g.e., s.44; F. ve T.Vural - Konya 2015.

³⁰⁹ **KK2 ve KK3**

³¹⁰ Fotoğraf: F. ve T. Vural – Mistik Müzik Festivali - Konya 2015

³¹¹ Fotoğraf: F. ve T. Vural – Khataliev çifti müzik atölyesi - Yakutsk 2017.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KİŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Duyuglar, Tuva'da olduğu gibi Saha bölgesinde de kullanılmaktadır. Müzisyen German Khataliev, tıpkı Tuva'da yapıldığı gibi, duyugları davula bağlı şekilde çalmaktadır. Buna ilişkin görsel, üstte sağda sunulmaktadır.

Hayvanların tırnaklarının sallamalı çalgılarda kullanılması, Saha Türkleri arasında yaygındır. Aşağıda dağ keçisi başta olmak üzere, çeşitli hayvanların tırnaklarından yapılan çalgılar görülmektedir.

Resim Grubu 12. Keçi Tırnaklarından Yapılmış Sallamalı Çalgılar³¹²

Yukarıda görülen çalgılar, yan yana dizilen tırnakların sallanması yoluyla, birbirlerine çarparak ses vermektedir. Aşağıda ise yine Yakutistan Ulusal Müzik ve Folklor Müzesi'nde fotoğrafladığımız, dağ keçisi toynaklarından yapılan farklı bir çalgı yer almaktadır. Çalgı, toynakların boş kısmına küçük çakıl benzeri nesnelerin doldurulması ve açık kısmına da hayvan derisi gerilmesi suretiyle yapılır. Bu çalgı da sallanarak çalınır.

Resim 13. Keçi Tırnağından Yapılmış Sallamalı Çalgı³¹³

Resim 14. Yakutistan Müzik Festivali³¹⁴

Hayvan tırnaklarından yapılan bu sallamalı çalgılar, günümüz Saha müziğinde aktif olarak kullanılmaktadır. Yukarıda sağda, Yakutistan Müzik Festivali'nde fotoğrafladığımız karede, bu çalgıların icra anı yer almaktadır. Hayvan tırnaklarının çalgı yapımında kullanılmasını, Anadolu'da da takip etmek mümkündür. Ögel, Mütercim Asım Efendi'den "Anadolu'daki çoban kopuzlarında hayvan tırnağı kullanıldığı" bilgisini aktarmaktadır³¹⁵. Tırnaklar belki de çalgının burguluğunda kullanılmaktaydı. Orta Asya'daki telli kopuz tipi çalgılarda ise bu tip bir kullanımı henüz tespit etmiş değiliz.

³¹² Fotoğraflar: F. ve T. Vural – Yakutistan Ulusal Müzik ve Folklor Müzesi ve Khataliev çifti müzik atölyesi Yakutsk 2017.

³¹³ Fotoğraf: F. ve T. Vural – Yakutistan Ulusal Müzik ve Folklor Müzesi – Yakutsk 2017.

³¹⁴ Fotoğraf: F. ve T. Vural – Yakutistan Müzik Festivali – Yakutsk 2017.

³¹⁵ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş IX*, Ankara 1987, s.3.

http://www.turansam.org

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tuva’da hayvanların çeşitli organlarının çalgı yapımında kullanılması önemli bir gelenektir. Bunlardan birisi, boğanın yumurtalıklarından yapılan “harçuk/hapçık” adlı çalgıdır. Aşağıda fotoğrafı sunulan bu çalgının ana gövdesi, boğa yumurtalığının kurutulması yolu ile yapılır.

Çalgının elle tutulan kısmı ise koyun kemiklerinden yapılmaktadır. Bu kısım, daha uzun da olabilmektedir³¹⁶.

Resim Grubu 15. Müzisyen Aydaş Monguş ve Harçuk/Hapçık Çalgısı³¹⁷

Boğa yumurtalığının içine bu örnekte görüldüğü üzere küçük hayvanların toynağı, boynuz parçaları ya da aşık kemikleri konur ve sallanarak ses elde edilir. Tuva Geleneksel Müzik Merkezi’nde çalışan müzisyen Aydaş Monguş, harçuğun Tuva müziğinde çok önemli olduğunu belirtmiştir³¹⁸.

Kam davulunda kullanılan ağaç ve deri gibi, davulun tomağında kullanılan malzeme de önemlidir. Bazı kam davullarının tokmaklarında tavşan kürkü ya da tavşan ayağı kullanılmıştır. Bu, tavşanın kutlu kabul edilen canlılardan birisi sayılması ile ilişkilidir. Aşağıda Yakutistan Ulusal Müzik ve Folklor Müzesi’nde özel izinle elimize aldığımız kam davulu ve tavşan ayağından yapılmış tokmağı görülmektedir.

Resim 15. Kam Davulu ve Tokmağı³¹⁹

Resim16. Saha Kam Davulu Tokmağı³²⁰

³¹⁶ Theodore Levin ve Valentina Süzükei, *Where Rivers and Mountains Sing – Sound, Music and Nomadism in Tuva and Beyond*, Amerika Birleşik Devletleri 2011, s.2.

³¹⁷ Fotoğraf: F. ve T.Vural - Tuva Geleneksel Müzik Merkezi - Kızıllı 2017.

³¹⁸ **KK4**

³¹⁹ Fotoğraf: F.ve T.Vural – Yakutistan Ulusal Müzik ve Folklor Müzesi – Yakutsk 2017.

³²⁰ Fotoğraf: Khataliev ve Khatyleva, *a.g.e.*, s.105.

Saha’da davul tokmağına “darışıl bılaayahtar” adı verilmektedir³²¹. Radloff, Potanin, Anohin, Potalov, Menges gibi çeşitli araştırmacılar, davul tokmağının samur ya da tavşan ayağı ile kaplandığını ve bunun amacının, boğuk ses elde etmek olduğunu belirtmektedirler³²². Tokmağın uğurlu sayılan tavşan ayağıyla kaplanmasının en önemli nedeni ise tavşanın kamin koruyucu hayvanlarından biri olarak kabul edilmesidir.

Kam davulu tokmağına Tuva’da “orba” adı verilmektedir. Orba, kimi zaman üzerine takılan zil ve metal parçalar sayesinde, kendi kendine ses verebilen bir çalgı durumuna getirilmektedir³²³. Orba, nadiren ayı pençesinden de yapılabilir. Dini amaçla kullanılmayan davulların tokmaklarında ise çeşitli hayvanların kürkleri yer alabilmektedir. Bu şekilde farklı ses tınları elde edilmektedir.

Bazı kam davullarına kurt dişi asılabilmektedir ki bu da kurta yüklenen kutsiyet ile alakalı bir durumdur.

Son Söz

Kuzey ve Güney Sibirya’da yaşayan Türk toplulukları arasında hayvanların çeşitli organlarından faydalanılarak müzik aleti yapılabilmektedir. Orman tavuğunun guatrından çingirak (pagremuşka), at toynağı ve dağ keçisi tırnaklarından çeşitli vurmalı çalgılar, tavşan ayağı ve ayı pençesinden davul tokmağı, boğa yumurtalığında yapılan harçuk, organolojik (çalgi bilimsel) değerlerinin yanı sıra; Orta Asya Türklerinin yaratıcılıkları, hayvansal ürünleri kullanma konusundaki becerileri, müziği her koşulda hayatlarına dâhil etmeleri hakkında da bilgiler vermektedir. Bu çalgılar, Orta Asya Türk Müziğinde “hayvan üslubu” başlığı altında ele aldığımız hususlar arasındadır.

Tekzip: Turan-Sam Dergisi 2011 İlkbahar 3/10 sayısında yer alan “Asya Hun İmparatorluğunda Müzik” başlıklı makalemizde, “A-shih-na Chung’un mezarında bulunan resim, Hou Kya çalgısı olabilir” yorumumuz, daha sonra eriştiğimiz kaynaklar neticesinde geçerliliğini yitirmiştir. Bu resimde yer alan nesnenin, bir çeşit sadak olabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Çoruhlu Yaşar, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, Kabalcı Yay., İstanbul 2002.
2. Jekişeva Z.S., **Казактын Дәстурлы Музыкалык Аспаптары** (Kazakların Geleneksel Müzik Aletleri), Almaatı 2015.
3. Kaybilda Uulu Asan, **Маалымдама Справочник - Кыргыздын Музыкалык Аспаптары** (Referans Rehberi – Kırgız Müzik Aletleri), Bişkek 2003.
4. Khataliev German ve Klavdia Khatyleva, **Торут Дорбоон** (Yaratıcılığın Sesi), Тичик, Yakutsk 2015.
5. Levin Theodore ve Valentina Süzükei, **Where Rivers and Mountains Sing – Sound, Music and Nomadism in Tuva and Beyond**, Indiana University Press, Indiana 2011.
6. Ögel Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş IX. - Türklerde Halk Musikisi Aletleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987.
7. Süzükei Valentina Yu, **Музыкальная Культура Тувы В XX Столети**, (XX. Yüzyılda Tuva Müzik Kültürü), Издательский Дом “Композитор”, Moskova 2007.
8. **Kaynak Kişiler:**
9. **KK1:** Margarita Kungaa, Halk Edebiyatı Uzmanı (Doçent Doktor), Tuva-Kızı1, 06-14.08.2017
10. **KK2:** Aleksey Angır-ooloviç Sarıglar, Müzisyen, Konya, 22.09.2015
11. **KK3:** German Khataliev, Müzisyen, Saha-Yakutsk, 01.08.2017
12. **KK4:** Aydaş Monguş, Müzisyen, Tuva-Kızı1, 8-10.08.2017

³²¹ Kataliev ve Khatyleva, a.g.e., s.106.

³²² Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul 2002, s.85.

³²³ Valentina Yu Süzükei, *Музыкальная Культура Тувы В XX Столети*, (XX. Yüzyılda Tuva Müzik Kültürü), Moskova 2007, s.64.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(38)

Doç. Dr. Saadet GANDILOVA TAGI Kızı³²⁴

**THE REVIEW ON STRATEGIC ROADMAPS OF NATIONAL ECONOMY AND BASIC SEGMENTS
AZERBAIJAN'S ECONOMY
AZERBAIJAN EKONOMİSİNİN TEMEL SEKTÖRLERİNE ve ULUSAL EKONOMİNİN
STRATEJİK YOL HARİTALARINA GENEL BAKIŞ**

ABSTRACT

Strategic roadmaps of national economy and its basic sectors are called to provide an economic competitiveness, its inclusion and increasing of social welfare because of the sustainable economic development of Azerbaijan. Because of investment mobilization, a positive environment for free competitiveness, an access to markets and growth of human's asset, Azerbaijan will reinforce its positions in the World Economy and become one of the most developed country as a response to global challenges.

In this article, you will find an analysis of economic situation in the Republic of Azerbaijan, also a research of accepted "Road maps".

Keywords: *the national economy, roadmaps, the economic situation, the Republic of Azerbaijan, economy's segments.*

ÖZ

Azerbaycan'da sürdürülebilir ekonomik kalkınma temelinde sosyal refahın kapsamı, ekonominin rekabetçiliğini ve rekabet gücünün artırılmasını sağlamak amacıyla ulusal ekonominin temel sektörlerine yönelik stratejik yol haritaları hazırlanmıştır. Küresel hareketlere cevap verebilmek, yatırım seferberliğinin gerçekleştirilmesi, serbest rekabet için elverişli ortamın yaratılması, uluslararası pazarlara erişimi sağlama ve insan sermayesinin gelişmesi sonucunda, Azerbaycan küresel ekonomideki konumunu güçlendirecek ve yüksek getirili ülkeler listesine girecektir.

Makalede, Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki ekonomik durumu incelenerek, 2016 yılında kabul edilen "Strateji Yol Haritası" sektörel bazda incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: ulusal ekonomi, yol haritaları, ekonomik durum, Azerbaycan Cumhuriyeti, ekonomik sektör.

³²⁴ Vice-rector for work with students of the Azerbaijan State Economic University (UNEC), doctor of economic sciences, associate professor, s.gandilova@unec.edu.az; Bakü/AZERBAIJAN.

Azerbaijan gained its international attention thanks to significant volumes of hydrocarbon raw materials, also due to big role and importance of the Caspian region as a transit region on the way from Europe to Asia.

Nowadays Azerbaijan uses its opportunities for active working in the system of international trade and economic relations. Also, it should be noted that there is a continuation of accelerated supersaturation of all general industries for country, techno parks and free economic zones are being created, and infrastructure is built specially for transport corridors. Despite of the difficult economic situation in the country all these things done well.

After the collapse of the Soviet Union, Azerbaijan's economy has gone through several stages from the transformational decline (1992-1995) to the rejection from the raw monoculture export-oriented economy (2009-2016) (Amirbekov, 2015:122-136)

So, the two thousand fourteen was announced as a year of industry and testified about the change in the economic paradigm of development and the transition from a raw material model to a diversified one. The structure of the economy will become so complicated because of the transition to a different economic model of development, and it will require a creation lot of new public and private institutions, which designed to coordinate actions between economic entities.

Azerbaijan needs to think about new strategies, ways of developing on behalf of all economic agents, not only from lobbyists interested in supporting only the part of the economy that they are represent. That is all because of the interconnectedness of the global economy. These days the export-oriented model of industrial policy is mainly used in Azerbaijan. This model helps to create favorable conditions for developing competitive economic sectors of the country, give an access to the world technologies market, an opportunity to develop other spheres due to multiplicative effect.

For this purpose, "Road maps" strategy was launched for the further economic development of the general segments of the economy. It was approved by the President in December 2016. According to the issued decree, Strategic roadmaps made a restricting in the national economy, which consists from 11 general sectors.

On a general scale, these maps can be characterized as short, medium and long-term periods with periodicity of the action to 2020 and after 2025. We can consider the approved "Road maps" based on the challenges they face.

We should point that the "roadmaps", which includes 6 main industrial and service sectors. They will be basic documents for developing the economy of Azerbaijan for the next years.

1. "Strategic Road map on the perspective of the national economy of the Republic of Azerbaijan." The first strategic goal is to ensure fiscal stability, while the monetary policy will be based on the floating exchange rate of the national currency-manat.

Another important point is the creation of a medium-term expenditure framework, on that basis the annual budget will be formed. The second goal covers privatization and reforms, which connected with SOEs. They will reduce government spending by replacing the role of the government as the governing body for the role of regulator.

The third goal is that government intends to develop human capital. The most important that it is the improvement of quality of education at all stages, especially pre-school education, which can become mandatory. To tell the truth about secondary and high education that the private institutions will have more freedom. A favorable business environment is necessary for stimulation the creation of new enterprises or to attract foreign companies to work in Azerbaijan. This is the fourth goal.

2. "Strategic Road map for the development of the oil and gas industry (including chemical products) of the Republic of Azerbaijan." The oil and gas industry is general and city-forming in the economy of the country, while the revenues of the state budget are formed because of the export of hydrocarbon raw materials. (Aliiev, 2016: 61-64). The document is made to solve some problems such as reducing the role of the fuel and energy complex in the structure of the national economy, introducing an innovative way to the

activities of enterprises, making the development to infrastructure for a full production cycle according to the international standards.

3. "Strategic Road map on the production and the processing of agricultural products in the Republic of Azerbaijan." First of all, the system of regulation will be improved, state support for agriculture will be enhanced, and the conditions in the market will be created, also a favorable business environment in the agricultural sector will be formed.

4. "Strategic Road map on the production of consumer goods at the level of small and medium-sized enterprises in the Republic of the Azerbaijan." The aim is to turn small and medium-sized business into the main guiding force for the economic development in the country.

5. "Strategic Road map for the development of the heavy industry and engineering in the Republic of Azerbaijan." Rational use of the opportunity of the industry, as these days its opportunities are inefficient, the part of the industrial sectors that produce final products is very small. There are also many inconsistencies in the territorial organization of industries. It is planned to disperse enterprises that produce industrial products through the country. (Rustmabekov, 2014:73-81)

6. "Strategic Road map regarding to the development of the specialized tourism industry in the Republic of Azerbaijan." It includes activities to support the development of the tourism sector, the provision of quality and competitive tourism experience in accordance with national values, the attraction of new investment projects, and also the coordination of the actions of the appropriate agency in connection with the development of tourism.

7. "Strategic Road map on the development of the logistics and trade in the Republic of Azerbaijan." The work will be done to establish bases of companies operating at the region level in order to transform the country into a logistics and trade hub of regional importance. The business environment is favorable for encouraging investment. Due to provision of purposeful development in the field of logistics and trade, Azerbaijan will become a logistics and trade center for regional companies.

8. "Strategic Road map on the development of housing provision at an affordable price in the Republic of Azerbaijan." The main objectives are:

- Provision of housing for the population at affordable prices
- Expansion of the authorization of the State agent of housing construction
- Investment of mechanisms for the proper functioning of the affordable housing market

9. "Strategic Road map for the development of vocational education and training in the Republic of Azerbaijan." In accordance with it, the following tasks are defined:

- Defining the relationship of the vocational education system with potential employers
- Improving the financing system
- Investment of professional development programs
- Creation of professional programs in the economic sectors
- Maintaining vocational education and training objectives

10. "Strategic Road map on the development of financial services in the Republic of Azerbaijan." It covers the improvement of financial institutions, assistance in solving their problems related to liquidity and capitalization. In addition, measures will be implemented to restructure non-performing assets, as well as conditions for the participation of issuers and investors in the securities market.

11. "Strategic Road map on the Development of telecommunication and information technologies in the Republic of Azerbaijan." By 2020, a regulatory agency in the field of information and communication technologies will be created in the Republic. In addition, such tasks will be maintained:

- The telecommunications market is expanded
- Mobile infrastructure is increased
- The share of electronic payments is increased
- Electronic services of state institutions are enhanced
- Information system in state organizations are modernized

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KİŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

12. "Strategic Road map for the development of the public services (electric and thermal energy, water and gas) in the Republic of Azerbaijan." Measures will be taken to ensure effective regulation of the utilities sectors, the production of the diversified and ecologically clean electric power was established, new quality standards were introduced, and the production of the electricity power and natural gas, water supply were modernized.

In conclusion, we should point that strategic roadmaps will contribute to all factors of the economic development including the opportunities for communication and cooperation with local and international representatives of the private sector. Public investments will act as a catalyst, and the private sector will be the locomotive of the economic development.

During the last 10 years, Azerbaijan has been ranked at the forefront of world economic growth. (<http://ru.president.az>) Thanks to successful oil strategy, the infrastructure has been modernized because of the current incomes. The economy of non-raw materials has been developed. There has been an improvement of social security, also increasing state assets, and strategic foreign exchange reserves has been created that exceed the level of GDP.

The structure of the national economy can be resumed due to further improvement of the business environment, the application of the new policy within the framework of a medium-term expenditure strategy, the reconstruction of the financial and banking system and the improvement of monetary policy based on floating exchange rates, as well as expanding access to external markets. For this reason, four strategic goals were chosen under the national economic perspective. Achieving these goals and implementing road maps for the economic sectors will open the possibility of sustainable development by balancing between the real and financial sectors.

In accordance with their goals and objectives, it's necessary to realize:

- Ensuring fiscal stability and the formation of monetary policy. This measure is made to ensure macroeconomic stability
- Increasing of productivity in the activities legal entities with a large shareholding belonging to the state and ensuring dynamic development of the economy through privatization.
- Development of human capital, this will contribute to the development of the labor market
- Further improvement of the business environment, which will create a favorable climate for investors.

In the medium and long term, the country's economy will evolve, and will be exposed to various changes. Azerbaijan's management, both in the public or private sectors, will be adapted to the requirements of advanced technologies in bio, nano, information, communication, industrial, financial and the other things. (Guliyev, 2015: 31-35)

REFERENCES

1. Decree of the President of the Republic of Azerbaijan No.1138 "On Approval of Strategic Roadmaps of the National Economy and Main Sectors of the Economy" of 06.12.2016
2. Aliev Sh.T. Issues of economic growth and financial resources of Azerbaijan in the context of the oil factor – "Finance and Credit" -No.30, 2016, pp. 61-64.
3. Amirbekov F.F. Determination of the type of the economy of Azerbaijan – "Economy of foreign countries" - № 2, 2015, pp. 122-136.
4. Guliyev R. Modern economic models and Azerbaijan – "Economics" - №6, 2015, pp. 31-35.
5. Rustambekov G. Forming the model of the economy of Azerbaijan: a typical characteristics and national identification – "Caucasus and globalization" No.1, 2014, pp.73-81.
6. The website of the President of Azerbaijan - <http://ru.president.az/>
7. <http://azunion.org/en/ilham-aliyev-approves-strategic-road-maps-for-national-economy/>

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(39)

Doç. Dr. Mehmet KÖK³²⁵; Öğr. Gör. Hülya TANAS TELCİ³²⁶
AKRAN ZORBALIĞI VE SOSYAL KAYGI
PEER VICTIMIZATION AND SOCIAL ANXIETY

ÖZ

Akran zorbalığı; bir tutum ve davranış olarak ele alındığı gibi, insanlara zarar verme isteği duyan bir bireyin bu isteğini doyumak için kendisinden fiziksel ya da psikolojik olarak daha güçsüz olduğunu düşündüğü öğrencileri sürekli olarak rahatsız etmesidir. Zorbalık türleri fiziksel (itme, vurma, çekme), sözel (kızdırma, alay etme veya tehdit etme), ilişkisel (herhangi birini grup dışında bırakma), dolaylı (hoşa gitmeyen notlar gönderme, onun hakkında yalan söyleme veya dedikodu yapma) şeklinde görülmektedir. Zorbalığa maruz kalan çocukların diğer çocuklara göre öz saygı düzeylerinin daha düşük olduğu, benlik saygılarının daha olumsuz olduğu, daha utangaç oldukları saptanmıştır.

Sosyal kaygı ise kişinin bir ya da birden çok toplumsal durumda belirgin bir korku ya da kaygı duymasındır. Toplum içinde olumsuz sosyal yaşantılar sosyal kaygının artmasında etkili olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akran Zorbalığı, Sosyal, Kaygı.

ABSTRACT

When considered as an attitude and behavior, peer victimization is that an individual inclined to do harm to people continuously disturbs students whom he thinks physically and psychologically weaker than himself in order to satisfy this desire. Types of victimization may be physical (thrusting, hitting, pulling), verbal (annoying, mocking or threatening), relational (leaving someone out of the group) or indirect (sending undesirable notes, lying or gossiping about someone). Children undergoing peer victimization are found to have lower levels of self-esteem, more negative self-esteem and shyer compared to other children.

Social anxiety, on the other hand, is the apparent feeling of fear of anxiety by the individual in one or more social situation. Negative social lives within the community are effective in the increase of social anxiety.

Keywords: Peer Victimization, social, Anxiety.

³²⁵ Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi ABD mkok@atauni.edu.tr; Erzurum/TÜRKİYE.

³²⁶ Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi httelci@agri.edu.tr; Ağrı/TÜRKİYE.

Akran Zorbalığı

Şiddet ve saldırganlık dünya var olduğu günden bu yana var olan bir kişiler arası sorun olagelmıştır. Bu durum çocukluk yaşantılarıyla başlayan ve maalesef yetişkinlik döneminde de var olan bir süreçtir. Bu süreçte özellikle de çocukluk döneminde ve okul yıllarında ortaya çıkan bazı problemler hem eğitimin, hem psikolojinin hem de psikiyatrinin ilgi alanına girmiştir. Uzun yıllar boyunca var olmasına rağmen okul ortamındaki bu problemin varlığı genelde göz ardı edilmiştir. Başlangıçta saldırganlık olarak nitelendirilen bazı çocukluk ve ergenlik davranışları son yıllarda yapılan araştırmalarda farklı şekillerde tanımlanmaya başlanmış ve bu tarz problemlerden bir bölümüne akran zorbalığı denilmiştir.

Literatür taraması yapıldığında akran zorbalığı olarak tanımlanan duruma yönelik ilk çalışmalar 1970li yıllarda İsveçli bilim adamı D. Olweus tarafından yapılmıştır. Literatür incelendiğinde konu üzerine araştırma yapan bilim adamları zorbalığı birbirine yakın fakat değişik şekillerde tanımlamışlardır. Bu konuda en genel geçer görüş konuya ilişkin ilk araştırmaları yapan Olweus'a aittir. Olweus (2003) zorbalığı; bir öğrenci bir veya birden fazla başka bir öğrenci tarafından sürekli olarak olumsuz davranışa maruz kalıyorsa mağdur veya zorbalık edilmiş olur şeklinde tanımlar.

Roland (1989) akran zorbalığını, kendisini savunamayacak durumda olan bir bireye karşı uzun süreli ve sistematik bir şekilde fiziksel ve psikolojik olarak güç kullanılması durumu olarak tanımlamıştır. Farrington (1993) ise, zorbalığı, bireyin fiziksel veya psikolojik olarak kendisinden daha güçlü bir birey tarafından herhangi bir kışkırtmaya bağlı olmaksızın baskıya uğratılması olarak tanımlamıştır. Rigby (2004) ise akran zorbalığını; bir tutum ve davranış olarak ele aldığı gibi, insanlara zarar verme isteği duyan bir bireyin bu isteğini doyumak için kendisinden fiziksel ya da psikolojik olarak daha güçsüz olduğunu düşündüğü öğrencileri sürekli olarak rahatsız etmesi şeklinde tanımlamıştır. Green (2008), çocukların veya ergenlerin kendilerinden daha fazla incinebilir durumdaki akranlarına yönelik güçlerini tekrarlı olarak kötüye kullanması veya başka bireylere doğru, amaçlı ve sürekli olarak olumsuz davranışlar sergilenmesi olarak da tanımlanmaktadır (2008, akt. Totan ve Kabakçı, 2010).

Pişkin (2002) zorbalığı, zorbanın mağdura istemli bir biçimde fiziksel veya psikolojik acı vermesiyle sonuçlanan saldırganca davranışların bir alt kümesi olarak tanımlar; kışkırtılmış olması gerekmez, tekrarlanır, zorbanın mağdurdan daha güçlü olması ya da kendini daha güçlü algılaması söz konusudur, şeklinde ifade eder.

Genel olarak zorbalık, saldırganlık yoluyla kişilerarası güçlülüğün vurgulanmasıdır. Akran örselemesi, hedef olanda ruhsal sıkıntıya yol açan, kötü niyetle gerçekleştirilen, olumsuz ve yineleyici fiziksel ve/veya sözel eylem olarak tanımlanmaktadır. Süreğen zorbalık eylemleri güç dengesizliğini kalıcılaştırır ve hedef olanları daha da savunmasız duruma getirir (Craig & Pepler 2003, Rigby 2003, akt. Sabuncuoğlu ve diğ. 2006).

Türkiye de konuya ilişkin araştırma yapanlardan Pişkin'in (2002) zorbalık tanımı da şu şekildedir: "Bir veya birden çok öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz öğrencileri, kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve mağduru kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür".

Akran zorbalığını tanımlamaya çalışan görüşler genel olarak ele alındığında zorbalığın; bir birey ya da grubun bir başka bireye yönelik olarak uyguladığı; tekrarlayıcı ve sürekliliği olan, gücün sistematik olarak kötüye kullanılmasını içeren, zarar verici ve incitici fiziksel ve sözel saldırganlığı içeren veya fiziksel ya da sözel saldırganlık olmaksızın duygusal olarak da bireye zarar vermeyi amaçlayan bir davranış olduğu söylenebilir (Seçer, 2014).

Zorbalıkla ilgili yapılan çalışmaların pek çoğu hangi davranışların zorbalık olarak nitelendirileceğini tespit etmeye yöneliktir. Bunlar da genellikle şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Sharp ve Smith (1994) ise, zorbalığın üç özelliğiyle normal saldırganlıktan ayrılan bir saldırganlık türü olduğunu ifade ederler:

1. Zorbalık eylemleri tekrarlayıcı özelliğe sahiptir.
2. Zorbalık; mağdurlar üzerinde kontrol kurmayı ve çatışma ortamları oluşturmayı hedefler. Bu nedenle de mağdurlarını titizlikle seçerler.

3. Zorbalık sadece fiziksel ve sözel saldırganlık şeklinde olmaz. Mağdurla ilgili dedikodu yapma, mağduru sosyal ortamlardan dışlama, parasını alma, eşyalarına zarar verme gibi davranışlarda zorbalık davranışlarıdır.

Olweus'a (2005) göre;

1. Zorbalık saldırganca olmalı veya içinde kasıtlı zarar verme niteliği bulunmalıdır. Zorbanın saldırganca davranışlarının nedeninde mağdurun kışkırtması bulunmamaktadır. Mağdurun zorbayı kışkırtması sonucu zorbanın saldırganca davranması, şiddetin bir boyutu olarak düşünülmektedir. Buna göre zorbanın saldırganca davranışlarının mağdur tarafından da saldırganca hissedilmesi gerekmektedir.

2. Zorbalık tekrarlayıcı olmalıdır. Haftada birkaç kez üst üste olan zorbaca davranışlar zorbalık olarak nitelendirilmektedir.

3. Zorbalığa karışan kişiler arasında güç dengesizliği olmalıdır. Mağdurun kendini zorbaya oranla psikolojik ya da fiziksel olarak daha güçsüz, zayıf hissetmesi gerekmektedir.

Pişkin (2002) ise;

a) Zorbalık, bilinçli ve kasıtlı olarak yapılan ve mağdura fiziksel, zihinsel, sosyal ya da psikolojik zarar verme amacı güden söz ve eylemleri içerir,

b) Zorbalığın belli bir süre tekrarlanma özelliği vardır,

c) Mağdur kendini koruyamayacak ve savunamayacak durumdadır,

ç) Zorbalar eylemlerini bireysel ya da grupla yapabildikleri gibi, mağdurlar da bu eylemlerden bireysel ya da grup olarak zarar görebilirler,

d) Zorbalar, bu tür eylemlerinden dolayı genellikle kendilerine çıkar sağlayabilirler, şeklinde değerlendirir.

Uludağ ve Uçanok (2005) de yaptığı aktarımda akran zorbalığını ayırt etmede üç önemli kriter bahsederler:

a) Zorbalığın olması için kışkırtma olması gerekmez,

b) Zorbalığın tekrarlanma özelliği vardır,

c) Zorba, mağdurdan daha güçlüdür ya da daha güçlü olarak algılanır

Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda dikkat çeken bir diğer unsur ise zorbalığın yapılış şekline göre sınıflandırılmasıdır. Bu konuda araştırmacıların görüşleri şu yöndedir:

Olweus (1994a.), akran zorbalığının 'doğrudan' ve 'dolaylı' şeklinde iki kategoriye ayırırken; Hawker ve Boulton (akt. Özen 2006), zorbalık türlerini fiziksel (örn.; itme, vurma, saçını çekme), sözel (örn.; kızdırma, alay etme veya tehdit etme), ilişkisel (örn.; herhangi birini grup dışında bırakma, onunla konuşmama veya ona emir verme) ve dolaylı (örn.; çirkin notlar gönderme, onun hakkında yalan söyleme veya dedikodu yapma) olmak üzere dört boyutta tanımlamaktadır. Benzer şekilde, Mynard ve Joseph de (2000 akt. Özen 2006) akran zorbalığını dört çeşit altında toplamaktadır. Bunlardan ilk üçü (fiziksel, sözel ve ilişkisel zorbalık), Hawker ve Boulton (2000 akt. Özen 2006) ile aynı iken; dördüncü çeşit, 'kişisel eşyalara saldırı' olarak adlandırılmaktadır.

Fakat araştırma sonuçları şunu da göstermiştir ki ne zorba ne de mağdur olarak zorbalığa karışmadığı halde yaşanan durumdan etkilenen bir diğer grupta vardır ve bu gruba 'dışarda kalanlar ya da seyirci' denilmektedir. Olweus (2003) bu durumu zorbalık çemberi dediği şu şekilde tanımlamaktadır:

Zorbalık Çemberi

Konuyla ilgili yapılan tüm araştırmalar göstermektedir ki akran zorbalığı; yapan ve yapılan üzerinde kalıcı ve uzun süreli olumsuz etkiler bırakan davranışlardır. Özellikle mağdur ve zorba/mağdurların bu durumdan ileriye yönelik daha çok etkilendikleri ve bu durumun hayatlarının diğer safhalarını olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Fakat literatüre bakıldığında bu etkilere yönelik konuyla ilgili yapılmış yeterli düzeyde araştırma olmadığı da bir gerçektir.

Pişkin'e (2002) göre okul zorbalığı; tekme atma, tokat vurma, itme, çekme gibi "fiziksel", sataşma; alay etme, dalga geçme, kızdırma, hoşla gitmeyen isim takma, küçük düşürücü sözler söyleme gibi "sözel"; dedikodu ve söylenti çıkarıp yayma, arkadaş grubundan dışlayarak yalnızlığa terk etme gibi "dolaylı"; para ve eşyalarını zorla alma, almakla tehdit etme, eşyalarına zarar verme gibi "davranışsal" olarak ortaya çıkabilir.

Zorbalık konusu ele alınırken dikkat edilmesi gereken bir diğer unsur ise bu durumu yaşayan kişiler ve bunların tanımlanmasıdır. Bu konuda araştırma sürecinde yapılan tanımlamalar daha çok zorbalık olaylarına karışanları nitelemektedir:

a) *Zorbalar*: Kendilerinden daha güçsüz olan öğrencilere zorbaca davrananlar,

b) *Mağdurlar*: Kendilerinden daha güçlü öğrencilerin zorbalıklarına uğrayanlar,

c) *Zorba / mağdurlar*: Zaman zaman zorbalık yapan, bazen de başkalarının zorbalığına uğrayanlardır.

Yukarıda verilenler akran zorbalığının; saldırganlık eylemine göre çok daha kalıcı ve zararlı etkiler doğurma olasılığının güçlü olduğuna işaret etmektedir. Bireyin psikolojik olarak yaşayacağı yıkım göz önünde bulundurulduğunda zorbalık sürecinin kasıtlı olması, kalıcı olması ve güç dengesizliği içermesi gibi nitelikler nedeniyle mağdurlarda çaresizlik, başa çıkamayacağı ve yardım alamayacağı hissini ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir (Seçer, 2015).

Pek çok araştırmacı zorba/mağdur çocukları, yaşamın ilerleyen yıllarında davranışsal ve duygusal problemler açısından yüksek riskte olan bir grup olarak tanımlamışlardır (Uludağlı&Uçanok, 2005).

Zorbalığa maruz kalan çocukların diğer çocuklara göre özsaygı düzeylerinin daha düşük olduğu (Delfabro ve diğerleri, 2006; Pişkin ve Ayas, 2005), benlik algılarının daha olumsuz olduğu (Delfabro ve diğerleri, 2006), daha utangaç ve daha dışadönük oldukları (Pişkin ve Ayas, 2005) saptanmıştır.

Kapıcı(2004) mağdurların pek çok psikolojik değişken açısından risk grubunda olduğunu ifade eder. Bu çocuklar psikolojik yardıma gereksinim duydukları gibi, depresyon ve kaygı düzeyleri de akranlarına göre daha yüksektir, bunun yanı sıra benlik saygıları daha düşüktür.

Alan yazında elde edilen verilere bakıldığında zorbalık sürecinin hem zorbalılar, hem mağdurlar, hem zorba/mağdurlar, hem seyirciler ama özellikle de mağdurlar üzerinde sosyal ve duygusal problemler oluşturduğu bu durumda özellikle mağdurların akademik yaşantısı, sosyal uyumu ve psikolojik güçlülük gibi özelliklerine olumsuz etki ettiği görülmektedir. Özellikle de mağdurlar da oluşturacağı sosyal kaygının üst düzey de olduğu düşünülmektedir. Nitekim Kapıcı (2004)'te bu duruma değinmiş ve tüm zorbalık çeşitlerinin mağdurun ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğini, bunun yanı sıra duygusal zorbalığa maruz kalmanın ise ruh sağlığı açısından önemli bir risk faktörü olduğunu ifade etmektedir.

Sosyal Kaygı

DSM-V (2014) de sosyal kaygı şu şekilde tanımlanmaktadır: “Kişinin değerlendirilebilecek olduğu bir ya da birden çok toplumsal durumda belirgin bir korku ya da kaygı duyması”.

Mağdurların, zorbalığın meydana geldiği ortamlarda korku ve endişe yaşama ihtimalleri yüksektir. Bu nedenle zorbalık eğer okulda yaşanıyorsa mağdurlarda okulu sevmeme, okula gitmek istememe ve okuldan kaçma gibi davranışlar gelişebilmektedir (Pişkin, 2002).

Pişkin (2002) mağdurlarda; kaygı, kızgınlık ve çaresizlik duyguları yaşandığını ve zorbalığın, okula gitmek istememe, bazı kronik hastalıkların ortaya çıkması ve hatta intihara kalkışma sebebi olabileceğini ileri süren uzmanlar olduğunu belirtmektedir.

Bu tür davranışlara maruz kalmanın etkisiyle mağdur öğrencilerin devamsızlıklarının arttığını, başarılarının düştüğünü özsayıgılarının olumsuz biçimde etkilendiğini, hatta çocukluk yıllarında yaşanan bu zorba davranışlarının etkisinin bazen yetişkinlikte bile devam ettiğini ortaya koyan bulgular olduğunu belirtir (Pişkin, 2002).

Subaşı (2010) zorbalığı ele alırken akran gruplarının ergenler üzerindeki etkisinden bahsetmiş ve şunları ifade etmiştir: Ergenler için akran grubu önemli bir toplumsal etkileşim grubudur. Bu nedenle uysal öğrenciler akranları tarafından kabul görmüyorlarsa bu onların sosyal kaygılarını artırabilir.

Sosyal kaygının ortaya çıkmasında veya var olan kaygının artmasında yaşanan küçük düşürücü sosyal olayların etkisi oldukça fazladır. Toplum içinde yapılan konuşmalar esnasında meydana gelen olumsuz sosyal yaşantılar sosyal kaygının artmasında etkili olmaktadır (Stemberger, Turner ve Beidel, 1995).

Sosyal kaygısı yüksek olan ergenlerdeki kaçınılmalı ve itaatkar davranışlar onların akran zorbalığına maruz kalmasında kolay hedef olmasına neden olur ve mağdur olmaları sosyal korku ve kaygılarını daha da artırır (Storch, Masia Warner, Crisp ve Kleio, 2005). Akran etkileşimi sosyal kaygılı çocuk ve ergenler arasında ortak rahatsızlık kaynağıdır (Subaşı, 2010). Erath, Flanagan ve Bierman, ergenlik döneminde sosyal kaygıya etki eden faktörleri inceledikleri araştırmada elde ettikleri sonuçlardan hareketle; ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın artışı ve akranları tarafından kabul görmenin azalması ile sosyal kaygı arasında yüksek ilişki bulmuşlardır (akt. Subaşı, 2010). Gökler'in (2009) dediği gibi; akran zorbalığını nasıl tanımlarsak tanımlayalım, zorbalık; zorbalığın yapıldığı bireye yani mağdura ve zorbalığı yapana fiziksel, sosyal, psikolojik ve akademik olarak zarar veren istenmeyen bir davranış şeklidir.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki akran zorbalığından en çok etkilenen grup mağdurlardır. Özellikle de mağdurların sosyal kaygı yaşama, yaşadıkları bu kaygıdan dolayı akran iletişimlerinin bu durumdan olumsuz etkilenmesi, bu durumun hem okul hayatını hem de geleceklerini olumsuz etkileme eğilimlerinin yüksek olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma sürecinde de özellikle liselerde öğrenim gören öğrencilerin mağduriyet düzeyleri ve sosyal kaygı özellikleri ele alınacaktır.

Şiddet, saldırganlık ve zorbalık olguları aynı başlık altında toplanırken; bunların birbirinden farklı olgular olduğunu ilk defa alan yazında ifade eden kişi 1970li yıllarda D. Olweus olmuştur. Olweus ile başlayan ve alan yazında yaklaşık 40-50 yıllık bir geçmişi olan zorbalık olgusu bu güne değin değişik bilim insanları tarafından araştırılmış olsa da hem konunun tanımlanması, hem durum tespiti, hem de sonuçlarının

irdelenmesi açısından yapılan çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Konunun tanımlanması ve durum tespiti konusunda hemen hemen tüm araştırmacılar benzer sonuçlara ulaşırlar da sonuçlarının çok farklılıklar göstermesi (hem zorba, hem mağdur, hem de tanıklar açısından) zorbalığın tüm yönlerini açıklama da yeterli olmamıştır. Yapılan araştırmalar ve bu araştırmalarda ele alınan değişkenlere yönelik alan yazın derlemesi şu şekildedir:

Zorbalık, zorbalık çeşitleri ve zorbalığın ortaya çıkış şekilleri Türkiye’de ve dünyanın diğer ülkelerinde bazı yönleriyle birbirinden farklıdır (Pişkin, 2002). Yurt dışındaki okullarda zorbalık öğretmen, idareci ve yetişkinlerden saklanma, onların olduğu ortamlarda ortaya çıkmama eğilimi gösterirken (Olweus, 2005), Türkiye’de ise daha çok sınıfta, okul çıkışında, okul çevresinde yani öğretmenlerin ve başka öğrencilerin görebileceği şekilde meydana gelmektedir (Pişkin, 2002; Karaman-Kepenekçi ve Çınkır, 2006; Yurtal ve Cenkseven, 2006; akt. Totan, 2007).

Smokowski ve Kopasz, (2005) göre, mağdur çocuklar genel olarak aşırı koruyucu ve kollayıcı aile ortamlarında yetişmektedir. Bu aileler, çocuklarının kaygılı ve savunmasız olduklarına inandıkları ve çocuklarının karşılaşacakları çatışmalarla baş edemeyeceğini düşündüklerinden dolayı; çocuklarının yaşayabileceği her türlü çatışmayı önlemeye çalışırlar. Fakat bu aileler çocuklarını bu şekilde çatışmalardan uzak tutmakla aslında onların doğru çatışma çözme becerilerini öğrenmesini engellemiş olurlar.

Zorbalığın kısa veya uzun vadede ortaya çıkabilecek pek çok fiziksel ya da psikolojik etkileri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; baş ağrısı, mide ağrısı, konsantrasyon zorlukları, uyku ve yeme bozukluklarıdır. Uzun vadede gözlemlenen problemler arasında saldırganlık eğilimlerinde artış, depresyon, sosyal kaygı, öz saygı düşüklüğü, intihar riskinde artış, travma sonrası stres bozukluğu ve baş etme becerilerinde azalma sayılmaktadır (Yöndem ve Totan, 2008).

Pellegrini ve Long (2002) ergenlerin akranları arasında sosyal statü elde etme amaçları zorbalığın özellikle de bu yıllarda daha da artmasına ve istenen statüyü elde etmek için bir araç olarak kullanılmasına neden olduğunu ifade etmektedir.

Zorbalık davranışları yaş ve cinsiyet açısından ele alındığında; yaş büyüdükçe zorbalığa maruz kalma hem kızlar hem de erkekler açısından azalırken, zorbalık gösterme kızlarda azalırken erkeklerde anlamlı bir değişiklik göstermemektedir. Bu veriler şu şekilde yorumlanabilir: Birincisi zorbalığın zaman içerisinde devam edebileceği; İkincisi ise özellikle erkeklerin zorba davranışlar gösterme açısından sistemde daha uzun kalabileceklerinin bir göstergesidir (Dölek 2002). Sonuç itibarıyla alan yazında elde edilen veriler erkeklerin kızlara oranla zorbalık sistemi içinde daha fazla yer alabileceğini göstermektedir.

Ebeveyn bağlılığı cinsiyet değişkeniyle birlikte ele alınarak bakıldığında; güvenli bağlanma yaşayan erkeklerde zorbalık yapmada, zorbalığa maruz kalmada düşükken, kızlarda bu güvenli bağlanma değişkeni açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (Özen ve Aktan, 2010).

Araştırma sonuçları incelendiğinde; erken yaşlarda zorbalık yapanların gelecekte suç işleme ihtimallerinin yüksek olduğu görülmüştür. Bu durumun özellikle de mağdurlar üzerinde kısa ve uzun vadede olumsuz etkileri (Andershed ve diğ., 2001; akt. Kartal, 2008) olacağından dolayı zorbalık oranlarının ve sıklığının belirlenmesi oldukça önemlidir. Son yıllarda Türkiye’de artan şiddet olaylarının ve okullarda yaşanan zorbalık vakalarının gelmiş olduğu nokta da bu konunun önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

Kişilik özellikleri açısından bakıldığında akran zorbalığına hedef olan çocukların, diğer çocuklara göre çoğunlukla daha sessiz, kaygılı, hassas ve bazı psikososyal sorunları olduğu görülmektedir (Uludağlı ve Uçanok, 2005).

Pekel (2004) ise, hem zorbaların hem de mağdurların zorbalık sürecine hiç karışmamış olan öğrencilere kıyasla daha fazla reddedilme duyarlılığı taşıdıklarını, bu öğrencilerin akademik başarılarının düşük ve yalnızlık duygularının yüksek olduğunu belirlemişlerdir.

Hem dünya da hem de Türkiye’de zorbalığa yönelik farklı başlıkları konu alan çalışmalar yapılmış olsa da, bu çalışmalarda zorbalığın ergenlerde meydana getirdiği kaygı ve anksiyete bozuklukları sınırlı düzeyde çalışılmıştır. Bu nedenle, bu çalışmada, ergenler arasında akran zorbalığının yaygınlığı ve zorba mağdurların sosyal kaygı düzeyleri araştırılmaya çalışılacaktır. Elde edilecek bulguların, sosyal kaygı

nedenlerini ve ilişkilerini ortaya koyma noktasında fayda sağlayıp önleyici çalışmaların yapılmasına olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç

Zorbalık eğitim süreçlerini olumsuz etkileme olasılığı bulunan, hem Türkiye’de hem dünyada gittikçe yaygınlaşan bir kişiler arası ilişkiler sorunudur. Bu sorunun tespitinden bu yana konuyla ilgili yapılan çalışmalar konuya bir çerçeve çizse de, belli başlı çözümler üretse de bunlar durumun yaygınlığı ve giderek artışı göz önüne alındığında yeterli olamamaktadır. Konunun çok değişkenli bir sorun olmasının yanı sıra, sonuçlarının da kitlelere göre farklılık arz etmesi bunda etken bir durumdur. Ayrıca Türkiye’de konuya ilişkin yeterli hassasiyetin oluşmadığı da söylenebilir. Nitekim akran zorbalığı olgusu son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı’nda yeni yeni gündeme alınmış bir başlıktır. Dolayısıyla konunun kendi başına bir problem alanı olarak görülmesi ve bu durumu önlemeye yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Yapılacak olan araştırmanın bu anlamda zorbalığı anlama, sonuçlarını fark etme, önleme ve gerekli müdahaleyi yapmada bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca konuya eğitimcilerin, ebeveynlerin, öğrencilerin ve çevrenin dikkatini çekeceği ve sorunun tespiti ve çözümün üretilmesi ve uygulanmasında tüm tarafları işbirliği içerisine sokmak için bir katkı sağlayacağı da düşünülmektedir.

Bu araştırma bulgularının mağdurların sosyal kaygı düzeylerinin tespiti ve bu konuda işbirliği içerisine girilebilecek kişi ve kurumların belirlenmesi açısından fayda sağlayacağı, sorunun çözülmesinde tüm bunları bir araya getirebilecek çözümler üretebileceği düşünülmektedir.

Özellikle mağdurların bunun yanında zorbalılar ve diğerlerinin de toplumsal kazanımları, kişilerarası ilişkilerini düzenleme becerileri açısından da fayda sağlayacağı umulmaktadır.

Literatür taramasında ortaya çıkan fakat sınırlı olduğu görülen akran zorbalığının sonuçları hakkında farkındalık oluşturması, özellikle de zorbalığın sosyal kaygı, depresyon anksiyete gibi psikolojik sonuçlarına yönelik katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Alikashiöğlu, M. (2011). *Akran İstismarı Türk Pediatri Araştırmaları Dergisi*. 46 (31- 34) *Amerikan Psikiyatri Birliği*. (2014). *Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı (Beşinci Baskı)*. (Çev. E. Köroğlu) Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
2. Ayas, T. ve Pişkin, M. (2005). *Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi*.
3. Delfabbro, P., at all (2006). Peer and teacher bullying/victimization of south australian secondary school students: prevalence and psychological profiles. *British Journal Educational Psychology*, 76 (1), 71-90.
4. Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorbalık davranışlarının araştırılması ve bir önleyici program modeli*. Yayımlanmamış doktora tezi.
5. Duy, B. ve Yıldız, M.A. (2014). *Farklı zorbalık konumunda olmak empatik eğilim ve yaşam doyumu bağlamında bir fark yaratır mı?* Mersin Üniversitesi eğitim fakültesi Dergisi. 10 (3) 31-47
6. DSM-V (2014). Tanı ölçütleri başvuru el kitabı. Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.
7. Farrington., D.P (1993) Understanding and Preventing bullying crime and justice vol. 17, pp. 381-458
8. Gökler, R. (2009). *Okullarda akran zorbalığı*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 6(2) 511-534
9. Kartal, H. (2008). *İlköğretim okullarında zorbalık yapanlar ve zorbalığa uğrayanlar*. e-Journal of New World Sciences Academy. 3 (4) 712-730
10. Kapçı, E.G. (2004). *İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 37 (1) 1-13
11. Olweus, D. (2005) *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Blackwell Publishing, Oxford.
12. Olweus D. (2003) *A Profile of Bullying at School* Csu Expository Reading And Writing Course Semester Two Educational Leadership (48-55)

13. Özen, D. Ş. (2006). *Akran zorbalığına maruz kalma*. Türk Psikoloji Dergisi. 21 (58), 77-94
14. Özen, D. Ş. ve Aktan, T. (2010). *Zorbalık sisteminde yer alma: başa çıkma stratejilerinin aracı rolü*. Türk Psikoloji Dergisi. 25 (65), (101-113)
15. Öztürk, A. (2014). *Sosyal kaygıyı açıklayan yaklaşımlar*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 13 (48) 15-26
16. Pekel, N. ve Uçanok, Z. (2005). *Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarıları ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri* Türk Psikoloji Dergisi. 20 (56), 72-92
17. Pekel, N. (2004). Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik başarı durumlarının incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara
18. Pellegrini, A.D. and Long, D.J. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance and victimization during the transition from primary school through secondary school. British Journal of Developmental Psychology, 20 (2), 259-280
19. Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005). Lise Öğrencileri Arasında Yaşanan Akran Zorbalığı Olgusunun Okul Türü Bakımından Karşılaştırılması. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulmuş bildiri (21-23 Eylül) Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul
20. Pişkin, M. (2002). *Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (2), 531-562.
21. Rigby, K. (2004) Aaresing Bullying in Schools: Theoretical Perspectives and Their Implications. School Psychology International, 25(3), 287-300
22. Roland, E. ve Munthe, E. (1989). *Bullying: an International Perspective*, London: David Fulton Publishers
23. Sabuncuoğlu, O. ve diğ. (2006). *Ergen öğrenciler arasında akran örselemesi ve depresyon belirtileriyle ilişkisi*. Klinik Psikiyatri Dergisi. 9 (27-35)
24. Seçer, İ. (2014). *Akran zorbalığına uğrayan ergenlerin mağduriyet algulamaları ve kullandıkları başa çıkma stratejilerine grupla psikolojik danışmanın etkisinin incelenmesi* Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum
25. Sharp, S. And Smith, P.K. (1994). *School bullying: Insight and perspectives*. London: Routledge.
26. Smokowski, P.R. and Kopasz, K. (2005). *Bullying in school: An overview of types, effects, family characteristics and intervention strategies*. Children & School. 27 (2) 101-110
27. Subaşı, G. (2010). *Ergenlerde sosyal kaygı akran ilişkilerinin psikobiyolojik sosyal kaygı modeline göre sınılanması*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 8 (2) 52-68
28. Stemberger, R.T. Turner, S.M. and Beidel, D.C. (1995). *Social phobia: an analysis of possible developmental factors*. Abnormal Psychol, 104 (3) 526-531
29. Totan, T. Ve Kabakçı, Ö.F. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sosyal duygusal öğrenme becerilerinin zorbalığı yordama gücü*. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 23 (2) 575-600
30. Totan, T. (2007). *Okulda zorbalığı önlemede eğitimcilere ve ebeveynlere öneriler*. AİBÜ, Eğitim Fakültesi Dergisi. 7 (2) (190-202)
31. Uludağlı, N.P. ve Uçanok, Z. (2005). Akran zorbalığı Gruplarında yalnızlık ve akademik başarıları ile sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri. Türk Psikoloji Dergisi. 20 (56), 77-92
32. Yıldırım, R. (2012). *Akran zorbalığı*. CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi. 10 (2) 39-50
33. Yöndem, Z.D. ve Totan, T. (2008) *Ergenlerde zorbalık ve stresle baş etme*. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.8 (2) 53-68

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

(40)

Emre YÜCELAND

KEMAN EĞİTİMİNDE HEDEFLERE ULAŞMA DURUMLARI REACHING THE AIMS OF VIOLIN EDUCATION

ÖZ

Birey ya da bireylere müziksel davranış kazandırma, bu davranışları zaman içinde daha tutarlı, daha verimli ve daha etkili bir düzeye getirerek geliştirme alanı sağlayan, belirli bir plan ve programa dayalı olan müzik eğitiminin en önemli alt boyutlarından biri çalgı eğitimidir. Çalgı eğitiminin kaliteli ve nitelikli bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için, bu alanı kapsayan hedeflerin doğru belirlenmesi ve bu hedefler doğrultusunda gerçekleştirilecek olan hedef davranışların doğru uygulanması gerektiği düşünülmektedir. Buradan yola çıkarak keman eğitiminin, önceden tasarlanan plan – programında, teknik ve müzikal konuların irdelenmesi, bu eğitimin yapılacağı ortam ve koşullarının sağlıklı bir şekilde oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

Bu makalede, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde bulunan Üniversitelerimizin Müzik Eğitimi Bölümlerinde, çalgı eğitimi (keman) alan lisans 1. sınıf öğrencileri için önceden belirlenmiş olan hedef ve hedef davranışlara ulaşma durumları incelenmiş, öğrencilerin keman eğitimindeki kazanımları ve bu kazanımlardan ortaya çıkan sonuçlar yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Keman Eğitimi, Çalgı Eğitimi, Hedef Davranışlar.

ABSTRACT

One of the most important sub-dimensions of musical education is musical education, which is based on a specific plan and program, which provides musical behavior for individuals or individuals, and development area by bringing these behaviors to a more consistent, more efficient and more effective level over time. In order to be able to perform the instrument education in a qualified and qualified way, it is considered that the targets covering this field should be determined correctly and the target behaviors to be realized in accordance with these targets should be applied correctly. From here, it is of utmost importance that the violin education, the planned plan - program, the examination of the technical and musical issues, and the formation of the conditions and conditions for this education to be healthy.

In this article, the achievement of the target and target behaviors determined for first year undergraduates receiving instrument education (violin) in the Music Education Departments of our Universities in our Eastern and Southeastern Anatolian Regions were examined and the achievements of students in violin education and the results of these achievements were interpreted.

Keywords: Violin Education, Instrument Education, Target Behaviors.

1. Giriş

Müzik eğitimi, sanat eğitiminin bir boyutu olan ve fonetik sanatlar grubunda yer alan, kendine özgü dili, biçimi ve yapısı bulunan bir iletişim aracı olmasının yanı sıra, çağdaş eğitim anlayışına göre birey ya da bireylerin bedensel, ruhsal ve özellikle işitme duyusunun geliştirilip düzenlenmesine yardımcı olan bir eğitim alanıdır. “Çağdaş eğitim, bireylerin, bilişsel duyuşsal ve devinişsel yönleriyle birer bütün halinde en uygun ve en ileri düzeyde yetiştirilmesini amaçlar. Çağdaş toplumlarda çok yönlü bir yaklaşımla ve etkili bir biçimde planlanıp uygulamaya çalışılan bu eğitim sisteminde sanat eğitimi; eğitimin, müzik eğitimi de sanat eğitiminin ana boyutlarından biri olarak kabul edilmiştir.” (Uçan, 1980, s.19)

Çalgı eğitimi müzik eğitiminin ana boyutlarından birini oluşturur ve kendi içinde çeşitli dallara ayrılır. Keman eğitimi çalgı eğitiminin en önemli dalları arasında ve seçkin bir yere sahiptir. Keman öğretiminde üç önemli unsurdan söz edilebilir. Bunlar; keman çalmasını öğrenecek olan öğrenci, keman çalmada gerekli olan bilgi ve becerileri öğrenciye aktaracak olan öğretim elemanı ve “Çağdaş Müzik Öğretim Programı” modeline dayalı olan çalgı eğitimi (keman) programıdır. “Bunun yanında ‘araç’ ve ‘ortamla’ birlikte ‘akıl’ ve ‘dikkat’ (zihinsel takip) keman öğretiminin temel ve özel faktörleridir.

Öğrencinin ders dışında bireysel olarak yaptığı çalışma saatlerinde öğretim elemanının her gün belirli bir çalışma saati vermesi, öğrencilerin tecrübe ve dayanıklılık farklılıklarından dolayı doğru bir uygulama değildir. Bir öğrenci için öğretim elemanının uygun gördüğü hedef davranış iki ya da üç saat içinde öğrenci tarafından pratiğe geçirilebilirken aynı hedef davranışı bir başka öğrenci daha uzun diyebileceğimiz bir zaman diliminde çözebilir.

Şendurur (2001); etkili bir çalışma sürecinde öğrencinin sahip olması gereken mevcut durumları şöyle sıralar:

1. Zihinsel Durum
2. Fiziksel Durum
3. Ruhsal Durum
4. Motivasyon
5. Çalışma Mekânları” (Şendurur, 2001, s. 163)

2. Keman Eğitiminde Öğrenme Yöntemleri

Kemanın perdesiz ve yayla çalınan bir çalgı olması, bazı güçlüklerin ortaya çıkmasına neden olur. Bu güçlükler nedeniyle keman ve diğer yaylı sazlar bireysel çalgı eğitimi kapsamı içindeki devinişsel hedef ve hedef davranışlar açısından farklılıklar göstermektedir. Keman eğitiminde kazandırılması amaçlanan beceri ve davranışlara yönelik aşamalar şöyle sıralanabilir;

1. Çalgının tanınması
2. Duruş
3. Çalgıyı doğru tutma
4. Yayı doğru tutma
5. Yayın kullanımı
 - a) Çekme – itme
 - b) Yayın bölünmesi
 - c) Telden tele geçiş
6. Sol elin kullanımı
 - a) Sol elin tuşe üzerindeki konumu
 - b) Parmakların konuma göre durumu
 - c) Pozisyon geçişleri ve konumları
7. Temiz ses elde etme (entonasyon)
8. Seslendirme/yorum davranışları
 - a) Tempo/ritm

- b) Dinamik öğeler
- c) Entonasyon
- d) Artikülasyon
- e) Tür ve biçim bilgisi

Öğrenci geçerli ve verimli öğrenme yöntemlerini buldukça, uygulayıp başarılı oldukça, kendine güveni artacak, yeteneklerine ve kişiliğine güvenecektir. Bu güvenle daha özgür çalışacak, çekinmeden yeteneklerini kullanacak; yetenekleri, kişiliği bir bütün olarak gelişecek; öğrenme gerçek bir yaşantı biçiminde başarılı olarak sürecektir. Amaçların gerektirdiği öğrenme, ancak etkili, verimli yöntemlerin seçildiği, uygulandığı zaman gerçekleşebilir.

2.1 Keman Eğitiminde “Motivasyon”

Motivasyon bireyin ya da öğrencinin ulaşmaya çalıştığı hedefe doğru ilerlemesini sağlayan arzu ve isteğe sahip olma durumudur. Başka bir deyişle motivasyon : “insanın bir şey yapmasına yol açan veya belli bir şekilde hareket etmesini sağlayan bazı iç dürtüler, itmelere niyetlerdir.” (Ceviz, 2003, s. 139)

Öğrencilerin çalmış oldukları etüt ya da eserleri öğretmenlerinden dinlemeleri, konser etkinliklerinde çalan solist ya da orkestra üyelerini, dünyaca ünlenmiş olan virtüözlerin kayıtlarını dinlemeleri onlar için iyi bir motivasyon kaynağı olacaktır. Öğrencideki bu taklit etme isteği büyük bir motivasyon aracı haline gelecektir.

2.2 Keman Eğitimine “Başlangıçtan İtibaren Büyük Bir Hızla Öğrenme Veya Çok Yavaş Öğrenme”

Öğrenme süreçleri bütün çocuklarda aynı ivme ve ritimde gerçekleşmez.

“ Bazı öğrencilerde keman eğitimi dersinin başlangıcından itibaren hızlı öğrenmeler görülür. Bunun sebebi keman öğrenmeye karşı duyulan aşırı derecede istek, heyecan, hırs, yetenek, fiziki durumun uygunluğu gibi nedenlerle ilgili olabileceği gibi geçmişten getirdiği yaşantılarla da yakından ilgilidir.” (Şendurur, 2001, s. 150)

Bu bireysel farklılıklar yanında ,“geçmişten getirdiği yaşantılar” yani, öğrencinin keman eğitimine başlamadan önce, herhangi bir telli çalgı (gitar, özellikle keman çalgısı ile aynı tel ve akort sistemine sahip olan mandolin vb.) üzerinde çalışmış olmasıyla ilgilidir. Bu çalışmalar sırasında edindiği bilgileri keman eğitimi sürecine aktarabilir ve böylece hızlı bir şekilde öğrenmede yol kat edebilir. Yavaş öğrenmeye sadece geçmiş yaşantılar değil, öğrencinin çalgıyı sevmemesi, çalgının zorla okulda seçtirilmiş olması, genelde öğrenmeye karşı isteksizlik duyması, fiziksel olarak keman çalmaya uygun olmaması da önemli ölçüde etkili olabilir. Bunun için öğretmenin keman eğitimine başlangıcından itibaren tüm öğrencilerini çok iyi tanıması, öğrencileri birbirleriyle kıyaslayarak değil de, kendi içlerinde değerlendirmesi en uygun olanıdır. Buradan çıkarılacak sonuç ise, devinışsel hedef ve hedef davranışları önceden planlanmış olan keman eğitiminde öğrenmenin gerçekleşebilmesi için, öğrencinin bir iletişim süreci olan keman eğitimini disiplinli bir şekilde sürdürmesi, çalgısını sevmesi, verilmiş olan ödevleri gerektiği gibi hazırlaması ve bireysel çalışma zamanlarını iyi değerlendirmesidir. “Etkili öğretimin gerçekleşmesi için ise öğretmenin alanında söz sahibi olması, dersi istekli işlemesi, öğrenciyi öğrenmeye motive etmesi, öğrenmeyi kolaylaştıracak yöntemleri öğrencilerin bireysel farklılıklarına göre en uygununu seçip uygulaması, öğrencinin öğrenme ve hazır bulunuşluk düzeyi ile beklentilerini dikkatlice tespit edip, buna göre davranması gerekmektedir.” (Şendurur, 2001, 154).

2.3 Keman Eğitimi Sürecinin Herhangi Bir Noktasında Hiçbir İlerleme Görülmemesi

Keman eğitimi sürecinin herhangi bir noktasında görülen düzlükler, duraksamalar çok çeşitli nedenlere dayalı olabilir. Bu nedenleri şöyle sıralayabiliriz:

Öğrencinin;

1. Çalgısından soğuması.
2. Derse olan ilgisinin azalması.
3. Öğretmeni ile olan diyalogunun bozulması.
4. Öğrenilecek olan hedef davranışların giderek zorlaşması.
5. Öğrencinin bu davranışları uygulayamayacağı hissine kapılması
6. Çevresinde kendisine model olarak seçeceği bir bireyin bulunmaması
7. Fiziksel rahatsızlıklar geçirmesi ve bu rahatsızlıkların çalgısından kaynaklandığını düşünmesi.
8. Öğretmeninin vermiş olduğu etüt ve eserleri sevmemesi şeklinde sıralanabilir.

Böyle bir durumda öğretici: “ öğrencisinin öğrenmede karşılaştığı durgunluğun sebebini iyi araştırmalı, ona yardım etmeli, öğrenmeyi engelleyici unsurları ortadan kaldırmak için gerekeni yapmalı ve bu durgunluğun daha fazla zamana yayılmasına engel olmalıdır.” (Şendurur, 2001, 151)

3.Öğrenmede Öğretmenin Rolü Ve Etkili Öğretmenlik Özellikleri

Öğrenci gelişimini amaçlayan ve öğrenmenin başlatılması, sürdürülmesi ve gerçekleştirilmesi için düzenlenen planlı etkinliklerden oluşan bir süreç olarak ele alınan öğretimin uygulayıcısı öğretmendir. “Etkili bir keman öğretmeni, öğrenciyle iyi ilişkiler kuran, kemanı sevdiren, dersini istekli ve canlı işleyen, dersini ilginç hale getiren, öğrencileri bireysel farklılıklarını göz önünde tutan, eleştirilere açık olan, öğrencilerine kırıcı eleştiriler yapmayan, başarılarını destekleyen, yaratıcılığa özendirilen, öğrenciye karşı oluşan beklentilerinde dikkatli davranan, öğrenciye güven veren ve kendine güvenen öğretmendir.” (Şendurur, 2001, 152)

Keman eğitiminde öğrenmenin verimli bir şekilde gerçekleşebilmesi için, bu eğitim alanında branşlaşmış olan öğretim elemanın, alanında gerekli bilgi ve birikime sahip olması, öğrencisine gereken düzeyde model olması, derslerde öğrencilerine özendirici örnekler vermesi, etüt ve eserlerin çalışma şekillerini anlatıp yapmaması gereken hataları belirmesi ve öğrencilerin meslek hayatlarında çalgısını nasıl kullanması gerektiğini öğretmesi gerekmektedir.

3.1 Öğrenmede Öğretmen-Öğrenci Beklentileri Etkileşimi

Açıkgöz’ün açıklamalarında yer aldığı gibi: Öğretmenlerin öğrencilerin gelecekteki başarılarına ilişkin tahminlerine beklenti denilmektedir. Beklentiler aslında yetenekli olan öğrenciyi fark etmeyip onun gelişmesini teşvik etmeme ya da az yetenekli öğrenciyle ilgili yüksek beklentiler geliştirmek ve onu teşvik etme biçiminde olabilir. Öğretmen önce beklentiyi oluşturur, sonra öğrencilere beklentileri doğrultusunda davranışlar gösterir. Öğrencilere farklı davranıldığı için öğrenciler de bu beklentileri doğrulayacak biçimde tepkide bulunurlar. (Açıkgöz, 1996, 82) Bu açıklamaya göre keman eğitimindeki öğretmen beklentilerini; öğrencinin öğretilen devinışsel hareketlere çevrilecek olan hedef davranışları kazanabilmesi, derslere devamının aksamaması, gösterilen ilgi ve alaka karşısında öğrencinin derse hazır olarak gelmesi şeklinde sıralayabiliriz. Ancak her öğrenciden aynı düzeyde başarı sergilenmesi beklenmemelidir. Çünkü öğrenciler arasında, bireysel yetenek farklılıkları, algılama ve zekâ gücü gibi farklılıklar bulunmaktadır.

3.2 Keman Eğitiminde “ Öğrenci Beklentileri ”

Çalgı olarak kemanı seçmiş olan bir öğrenci büyük olasılıkla kendisinde diğer yaşlılarına göre bazı ayrıcalıklar hissedebilir. Kendisini yetenekli ve gelecekte bir sanatçı olabilecek potansiyelde görebilir. Bu nedenle, öğreticisinden beklentileri bu ayrıcalığa cevap verecek biçimde olmasıyla paralellik taşıyabilir. “ Her öğrenci öğretmenin kendisini sevmesini, kendisine sevecen davranmasını, güvenmesini, değer vermesini, sabırlı olmasını, yıkıcı eleştiriler yapmamasını, sorunlarına duyarlılıkla yaklaşmasını, hoşgörülü olmasını, dersi coşkulu ve istekli işlemesini, alanında iyi yetişmiş bir öğretmen olmasını ister. Bu ve buna benzer beklentilerini öğrenci öğretmeninde bulamazsa kemanı sevmesi, yeterince çalışması ve belirli bir düzeyde öğrenmenin gerçekleşmesi güçleşebilir. (Şendurur, 2001, 154)

3.3 Keman Eğitiminde “Öğretmen Beklentileri”

Öğretmenin keman öğrencilerinden beklemiş olduğu başarı düzeyi öğrencileri olumlu yönde etkilediği gibi, başarısızlığa da sürükleyebilir. Bu ders için her öğretim elemanına düşecek olan görev öğrencilere öğretilecek hedef davranışların hiçbir basamak atlanmadan ve öğretilen hedef davranış tamamlandıktan sonra diğer bir hedef davranışa geçmek ve keman eğitimindeki bu hedef davranışları kazanma düzeyine çıkarmak olmalıdır. Her öğrencinin aynı düzeyde keman çalmasını, belirlenmiş olan hedef davranışları aynı düzeyde gerçekleştirmeleri ve hedef davranışlardaki kazanma düzeylerinin aynı olmayacağı öğretim elemanı tarafından bilinmelidir. Çünkü her öğrencinin geçmişten getirdiği yanlış veya doğru yaşantılar, zekâları, algılamaları, yetenekleri, keman öğrenmeye hazır bulunuşluk düzeyleri birbirinden farklıdır. Öğretmen bu farklılıkları iyi tespit edip, öğrencilerin öğrenme düzeylerine göre beklentilerini oluşturmalıdır.

SONUÇ

Keman eğitiminin başlangıç düzeyinde bulunan hedef ve hedef davranışlar, ilerideki aşamaların daha sağlıklı öğrenilmesi ve bu aşamaların gerçekleştirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Keman eğitimi derslerinde öğrenilen gam, etüt ve eserlerin başlangıç seviyesinden itibaren, temiz, doğru ve anlaşılır bir biçimde çalma davranışlarına ilişkin çalışmalara her derste yer verilmesinin, öğrencinin çalma kalitesinin korunması açısından gerekli olduğu düşünülmektedir. Keman eğitimi dersleri içinde öğrenilmiş olunan eser ya da eserlerin, çalınış biçimi ile ilgili kazanımların daha somut bir temele dayanması açısından, öğrencilere dinleme ve konser etkinliklerine katılma alışkanlıkları kazandırılmasının da yarar sağlayabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Çalgı eğitimi süreçlerinde öğrenciler konunun önemini ve duyarlılıklarını ilgili öğretim elemanlarından aldıkları rehberlik oranında gerçekleştirebileceklerdir. Bu anlamda, öğrencilerin hedef davranışları kazanımları sırasında, yapılan uygulamaların neden-sonuç kurgusuyla verilmesi konusu, kavrama ve kalıcılık açısından ışık tutabilecek bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.zzzzz

KAYNAKÇA

1. Açıkgöz, K. Ü., “Etkili öğrenme ve öğretme”, Kanyılmaz Matbaası, 1996 İzmir.
2. Ceviz O., “NLP Başarı ve Motivasyon Teknikleri İle Müzik Eğitiminde Başarının Artırılması”,
3. Şendurur Y., “Keman Eğitiminde Etkili Öğrenme - Öğretme Yöntemleri”, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 3, 2001, Ankara.
4. Şendurur Y., “Keman Eğitimi Dersine Etkili Hazırlanma Süreci”, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 2, 2001, Ankara.
5. UÇAN A., “Çevreden Evrene Keman Eğitimi Üzerine” Çağdaş Eğitim Dergisi, Sayı: 47, 1980, Ankara.

<http://www.turansam.org>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2018; Cilt: 10/KIŞ, Sayı: 37
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2018; Volume: 10/WINTER, Issue: 37
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

GENEL BİLGİLER

TURAN-SAM Uluslararası Endeksli Dergimizi tarayan dünyaca ünlü endeksler ve veritabanları: Pro-Quest(ABD), Ulrich's WEB(ABD), Google-Scholar(ABD), ICI-Index Copernicus International(Polonya/AVRUPA BİRLİĞİ), DergiPark-Akademik(Türkiye), DAIJ, OAJI, Global Impact Factor, ResearchBib, SIndex, CiteFactor, JournalInformatics, BASE, PubGet, Index Scholar, Region-Hovedstaden, SOBIAD, AsosIndex, AcarIndex, Araştırmaz, TopluKatalog-Ulakbim-TÜBİTAK, AkademikDizin, Türk Eğitim Endeksi, CEEOL, JournalIndex, DRJI, OpenAire, WorldCat vs. gibi birçok ulusal ve uluslararası 30 küsür yerli ve yabancı endeks tarafından taranmaktadır.

“TURANSAM-TURAN STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ DERGİSİ” İÇİN MAKALE ÇAĞRISI

TURAN-SAM Dergimiz için makalelerinizi gönderebilirsiniz.

DERGİ YAZIM KURALLARI

*TURAN-SAM, ULUSLARARASI-BİLİMSEL-MEVSİMLİK DERGİSİ HAKEMLİ bir Dergidir. TURAN-SAM'da yayımlanmak üzere gönderilen makalelerin özgün-orijinal olmasına dikkat edilmelidir. Başka Dergilere Değerlendirilmek, Yayımlanmak üzere gönderilen Makalelerin dergimize gönderilmemesini rica ediyoruz. Lütfen, başka Dergilerde veya Çevrimiçi-Online Şebekelerde veya İnternet üzerinden daha önce yayımlanan Makalelerinizi TURAN-SAM'a göndermeyiniz. Bu durumun ihlalinin tespiti halinde yazara karşı Hukuksal çerçevede Yasal yollara başvurulacaktır;

*Makalelerin 150 kelimeyi geçmeyen TÜRKÇE ÖZET'i ve ENGLISH-ABSTRACT'ı bulunmalıdır.

*Makaleler 12 punto ile "Times New Roman" ile yazılmalıdır. Alttan, üstten, sağdan ve soldan 3 cm boşluk bırakılmalıdır.

*Makalelerde Yazarların Adı, Soyadı, Babasının adı, Bağlı Bulunduğu(Çalıştığı) Kurum, Telefonu ve Açık Adresi belirtilmelidir.

*Kullanılan dipnotlarda Bilimsel Yazım Kurallarına dikkat edilmeli, APA(American Psychological Association) - <http://www.apastyle.org> standartlarına uyulmalıdır.

*2013 yılı itibarıyla; Dergimiz, PRO-QUEST ve ULRICH'S-WEB gibi saygın ve seçkin Uluslararası Endekslerce de Taranıp, Dizinlenmeye başlandığı için, gönderdiğiniz makalelere ayrıca "JEL CODE"-Journal of Economic Literature (JEL) da eklemek zorunlu olmuştur. JEL CODE bilgisi bulunmayan makaleler değerlendirmeye alınmadan reddedilecektir. Bu konuda Bilgi sahibi olmak isteyen yazarlarımız bu siteden ayrıntılı bilgi alabilirler: http://www.aeaweb.org/jel/jel_class_system.php

*Makaleler genel olarak: ÖZET, ABSTRACT, GİRİŞ, Alt Bölümler, SONUÇ ve KAYNAKÇA şeklinde hazırlanmalıdır.

"TURAN-SAM'a yayınlanmak üzere göndermiş olduğunuz makaleleri bilimsel nitelikte hazırlanmasına dikkat etmelisiniz.

Ayrıca Türkçe karakterler kullanmalısınız. Türkçe'de karşılığı bulunan “ğ, ü, ş, ı, ö, ç” harflerinin yerine başka “g, u, s, i, o, c” harflerini kullanan yazarların makaleleri yayınlanmayacaktır.

Alıntı Makalelerde mutlaka kaynak belirtilmeli, Bilimsel Atıf kurallarına uygun dipnotlar ve KAYNAKÇA verilmelidir.

Yazılan Makalelerin, Akademik Eser Yazım Kurallarına uygun bir şekilde hazırlanması gerekmektedir. Ayrıca TDK-Türk Dil Kurumu'nun imla kılavuzuna uyulması gerekmektedir. Gayri Türkçe dillerde kelimeler kullanmaktan kaçınılmalıdır. Gayri Türkçe dillerden dönme kelimelerin makalelerde kullanıldığının tespiti halinde makaleler yayınlanmayacaktır. Bu kurallara uyularak makale göndermenizi rica ederiz."

Hazırlanan makaleler dergi yazım kurallarına uygun hale getirildikten sonra en geç 13 Haziran, 2018 tarihine kadar emikail@turansam.org adresine word formatında *.doc veya *.docx uzantılı olarak gönderilmelidir.